119 651

LENIN

OPERE COMPLETE

www.dacoromanica.ro

Proletari din toate țările, uniți-vă!

LENIN

OPERE
COMPLETE

4

www.dacoromanica.ro

TRADUCEREA ÎN LIMBA ROMÎNĂ
APARE ÎN URMA HOTĂRÎRII C. C.
AL P. M. R. EA A FOST ÎNTOCMITĂ
DUPĂ ORIGINALUL ÎN LIMBA RUSĂ,
ED. A V-A

www.dacoromanica.ro

INSTITUTUL DE MARXISM-LENINISM
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.U.S.

V. I. LENIN

OPERE COMPLETE

EDIȚIA A DOUA

EDITURA POLITICĂ
BUCUREȘTI-1961

www.dacoromanica.ro

INSTITUTUL DE MARXISM-LENINISM
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.U.S.

V. I. LENIN

VOL.

4

1898 — aprilie 1901

EDITURA POLITICĂ
BUCUREȘTI – 1961
www.dacoromanica.ro

PREFAȚĂ

Volumul al patrulea al Operelor complete ale lui V. I. Lenin cuprinde lucrările scrise de el în perioada 1898–aprilie 1901. Cele mai multe dintre aceste lucrări au fost scrise în timpul cît Lenin se afla deportat în Siberia, celelalte – la Pskov sau în străinătate, în perioada organizării ziarului „Iskra". În acești ani, V. I. Lenin a desfășurat o activitate intensă pentru crearea unui partid proletar de tip nou, s-a ocupat de elaborarea bazelor programului partidului și a dus o luptă susținută împotriva revizionismului din Rusia și a celui internațional.

Continuînd să lucreze la principala sa lucrare din acea perioadă – „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", Lenin publică în revistele legale progresiste „Naucinoe Obozrenie" și „Jizn" articole îndreptate împotriva „marxiștilor legali" P. B. Struve, M. I. Tugan-Baranovski, S. N. Bulgakov, P. Nejdanov, articole în care V. I. Lenin tratează probleme legate de tema lucrării sale – căile de dezvoltare a economiei Rusiei. Această polemică este dusă în jurul unor probleme teoretice din domeniul economiei politice și constituie o continuare a luptei împotriva revizionismului, pe care Lenin a început-o în perioada de activitate din Petersburg.

În „Însemnări cu privire la teoria piețelor", în articolele „Încă o dată cu privire la teoria realizării" și „Răspuns d-lui P. Nejdanov", Lenin apără economia politică marxistă împotriva denaturării ei de către P. B. Struve, M. I. Tugan-Baranovski și alți apologeți ai capitalismului, restabilește teoria realizării a lui Marx, care „duce în mod inevitabil la recu-

www.dacoromanica.ro

noașterea caracterului istoricește progresist al capitalismului...; prin aceasta ea nu numai că nu estompează, ci, dimpotrivă, scoate în evidență caracterul istoric trecător al capitalismului" (volumul de față, pag. 79). Lenin arată că marxismul revoluționar constituie o puternică armă de luptă împotriva apologeticii capitalismului, pe ale cărei poziții se situau „marxiștii legali".

Cele două articole apărute sub titlul comun „Capitalismul în agricultură (Despre cartea lui Kautsky și despre articolul d-lui Bulgakov)" reprezintă prima lucrare a lui Lenin îndreptată împotriva „criticilor lui Marx" în problema agrară. În aceste articole Lenin demască pe „marxistul legal" S. N. Bulgakov, care, sub forma unei critici a lucrării lui Kautsky în problema agrară, a procedat la revizuirea principalelor teze ale lui K. Marx în problema agrară.

Lenin arată inconsistența afirmațiilor lui Bulgakov cu privire la „viabilitatea" micii gospodării țărănești în condițiile capitalismului, subliniază superioritatea marii producții în agricultură față de mica producție, ruinarea mereu crescîndă a micilor producători țărani, situația lipsită de ieșire a țărănimii muncitoare în societatea capitalistă.

Mai tîrziu, în lucrarea „Problema agrară și «criticii lui Marx»" (1901 și 1907), Lenin a supus unei critici nimicitoare concepțiile revizioniste ale lui S. Bulgakov, V. Cernov, E. David și F. Hertz, care s-au manifestat deschis ca apărători și apologeți ai rînduielilor agrare capitaliste.

Concomitent cu lupta dusă împotriva „marxiștilor legali", Lenin demască o nouă încercare a narodnicilor liberali de a falsifica datele referitoare la dezvoltarea industrială a Rusiei, întreprinsă de ei cu scopul de a-și fundamenta teoria căii necapitaliste de dezvoltare a Rusiei. În articolul intitulat „În legătură cu statistica fabricilor și uzinelor din Rusia. Noile isprăvi statistice ale prof. Karîșev", V. I. Lenin, aplicînd cu măiestrie metoda marxistă la cercetarea economiei Rusiei, demonstrează că concluzia narodnicului N. A. Karîșev cu privire la descreșterea numărului fabricilor și uzinelor, cu privire la reducerea numărului muncitorilor ocupați în aceste întreprinderi constituie rezultatul unor grosolane erori de metodologie. Analizînd materialul statistic cu care a operat N. A. Karîșev, V. I. Lenin demonstrează în mod convingător

www.dacoromanica.ro

procesul legic al creșterii industriei, al creșterii numerice a clasei muncitoare din Rusia.

Începînd din a doua jumătate a anului 1899, lupta împotriva revizionismului capătă o amploare mai mare și un caracter deosebit de ascuțit. Articolele pe care E. Bernstein le-a publicat în presa social-democrată germană și în care el a procedat la revizuirea tezelor fundamentale ale marxismului devin steagul revizioniștilor din toate partidele Internaționalei a II-a.

În anii aceia social-democrația din Rusia trecea printr-o perioadă de disensiuni și de oscilări ideologice. Primul Congres al P.M.S.D.R. (martie 1898) a proclamat crearea partidului, dar partidul ca organizație unitară, centralizată nu a fost creat.

Grupul oportunist, revizionist al „economiștilor", format în sînul social-democrației ruse, sprijinea ideile bernsteinismului, cerea ca lupta să fie limitată la latura ei exclusiv economică, tăgăduia necesitatea creării în Rusia a unui partid proletar revoluționar marxist. În aceste condiții Lenin pune în fața marxiștilor revoluționari ruși sarcina de a da o ripostă hotărîtă revizionismului din mișcarea muncitorească în general și „economismului", ca varietate rusă a oportunismului internațional, în special.

Pe la mijlocul lunii iunie 1899, în timp ce se afla la Șușenskoe, Lenin este informat că „la Petersburg a început o reacție împotriva marxismului" ; peste o lună el primește „Manifestul" „economiștilor" – „Credo", iar după aceea cartea lui E. Bernstein „Premisele socialismului și sarcinile social-democrației", în care Bernstein revizuia teoria lui Marx și declara că o mare parte, dacă nu chiar cea mai mare parte a social-democraților care activează în Rusia ar fi în mod categoric de partea lui ; în septembrie apare „Suplimentul special" la nr. 7 al ziarului „Raboceaia Mîsl", în care sarcinile mișcării muncitorești ruse sînt reduse la organizarea de greve și de asociații legale ; în sfîrșit, Lenin primește „Profession de foi" a Comitetului organizației P.M.S.D.R. Kiev, document care apăruse în primăvara anului 1899 și care propaga în mod fățiș „economismul".

Lenin a supus unei critici aspre toate aceste documente revizioniste, oportuniste. „Protestul social-democraților din

www.dacoromanica.ro

Rusia", primul document colectiv al marxiștilor revoluționari împotriva revizionismului, document scris de Lenin și care a însemnat o lovitură dată nu numai „economiștilor" din Rusia, ci și bernsteinienilor din Europa occidentală, a avut un rol important în lupta împotriva oportunismului. În acest document Lenin îndemna pe social-democrații ruși să declare un război hotărît întregului ansamblu de idei care și-au găsit expresia în „Credo" și să se ridice în apărarea marxismului revoluționar.

Lenin arăta că bernsteinismul „constituie o încercare de a îngusta teoria marxismului, de a transforma partidul muncitoresc revoluționar într-unul reformist" (pag. 163–164) și cerea să se adopte o atitudine hotărîtă împotriva propagării acestor idei oportuniste în Rusia. Lenin a dezvăluit toată falsitatea afirmației „economiștilor" că ar exista o „criză a marxismului" și că ar fi necesară o schimbare radicală a activității practice a partidelor muncitorești din Apus. Tendința „Credo"-ului de a separa lupta politică a clasei muncitoare de lupta ei economică a fost caracterizată de Lenin ca o deviere vădită de la marxism ; el a arătat că lupta de clasă a proletariatului trebuie în mod necesar să îmbine lupta politică cu cea economică. Lenin a subliniat importanța sarcinii – care stă în fața proletariatului din toate țările – de a crea partide politice muncitorești de sine stătătoare, al căror scop principal este cucerirea puterii politice de către proletariat și construirea societății socialiste.

Lenin a arătat că „concluziile" autorilor „Credo"-ului în ceea ce privește Rusia nu rezistă criticii, că, negînd sarcinile politice ale clasei muncitoare din Rusia, necesitatea creării unui partid politic muncitoresc de sine stătător, ei dau dovadă că nu înțeleg rolul istoric al clasei muncitoare din Rusia și sarcinile vitale ale social-democrației ruse. Înfăptuirea programului preconizat de „Credo", care se reducea la ideea că clasa muncitoare din Rusia trebuie să se limiteze la lupta economică, iar „elementele liberale-opoziționiste" trebuie să lupte, cu „participarea" marxiștilor, pentru „forme juridice", ar echivala, scria Lenin, cu sinuciderea politică a social-democrației ruse și ar atrage după sine o serioasă minimalizare a sarcinilor mișcării muncitorești ruse, precum și o mare întîrziere în înfăptuirea lor.

www.dacoromanica.ro

În „Protest" erau clar formulate sarcinile social-democrației ruse. Arătînd că sarcina imediată a clasei muncitoare din Rusia este răsturnarea absolutismului, Lenin scria că social-democrația trebuie să devină un luptător de avangardă pentru democrație, să strîngă în jurul său toate elementele democratice ale țării în vederea asaltului împotriva dușmanului comun. Lenin considera că înfrîngerea „economismului" este o condiție necesară pentru crearea și întărirea unui partid revoluționar social-democrat în Rusia.

În articolul „O orientare retrogradă în social-democrația rusă", Lenin a arătat că „economiștii", reprezentați prin redacția ziarului „Raboceaia Mîsl", au făcut un pas înapoi față de treapta de dezvoltare teoretică și politică deja atinsă de social-democrația rusă. Ignorînd faptul că muncitorii din Rusia păşiseră deja pe calea luptei politice și puseseră bazele unui partid social-democrat, că în Rusia începuse deja înfăptuirea unirii socialismului cu mișcarea muncitorească, „economiștii" cereau ca mișcarea muncitorească să se întoarcă înapoi pe pozițiile trade-unionismului, respingeau sarcina primordială a proletariatului – sarcina de a lupta, sub conducerea unui partid muncitoresc revoluționar, pentru răsturnarea absolutismului.

Redacția ziarului „Raboceaia Mîsl" denatura concepția marxistă a luptei de clasă, nega necesitatea luptei revoluționare pentru socialism, proclamînd că socialismul poate fi instaurat numai pe cale pașnică și reducînd astfel socialismul la nivelul liberalismului burghez. „Clasa muncitoare – scria Lenin – ar prefera, firește, să ia puterea în mîinile sale *pe cale pașnică*..., dar *a renunța* la cucerirea puterii pe cale revoluționară ar fi din partea proletariatului, atît din punct de vedere teoretic cît și din punct de vedere politic practic, *o nesăbuință* și ar însemna doar o concesie rușinoasă făcută burgheziei" (pag. 258). Lenin a combătut cu indignare orientarea ziarului „Raboceaia Mîsl" nu spre muncitorii înaintați, ci spre muncitorii înapoiați, inconștienți. „Vorbește numai în numele dumitale, ...dar nu-ți aroga dreptul de a vorbi în numele muncitorilor ruși înaintați !" – spunea el, înfierîndu-i pe „economiști" (pag. 244).

Marxiștii revoluționari din Rusia, în frunte cu Lenin, își îndreptau privirile nu spre „societatea" burgheză (cercurile

www.dacoromanica.ro

liberale), cum cereau „economiștii", ci spre muncitorii înaintați. „În timp ce societatea cultă își pierde interesul pentru literatura onestă, ilegală, în rîndurile muncitorilor devine tot mai puternică năzuința spre știință și socialism, din mijlocul lor se ridică adevărați eroi, care, cu toate revoltătoarele lor condiții de trai, cu toată munca istovitoare și abrutizantă din fabrică, găsesc în sine destulă tărie de caracter și putere de voință pentru a învăța mereu, cu perseverență și pentru a deveni social-democrați conștienți, formînd astfel o «intelectualitate muncitorească»" – scria Lenin în articolul „O orientare retrogradă în social-democrația rusă" (pag. 262). Educînd pe acești muncitori înaintați, Lenin educa viitoarele cadre de conducere ale partidului, care avea să conducă masele populare la asaltul împotriva absolutismului și a capitalismului.

De același protest vehement împotriva „economismului" este pătruns și articolul lui Lenin „În legătură cu «Profession de foi»". În acest articol, Lenin a supus unei critici aspre afirmația oportuniștilor din Rusia cum că în marea lor majoritate muncitorii ruși încă nu s-au maturizat pentru lupta politică. Lenin subliniază rolul conducător al social-democrației revoluționare, a cărei sarcină este să dezvolte conștiința politică a muncitorilor, să organizeze proletariatul, să-l cheme la acțiuni politice și la luptă politică.

Lucrările lui Lenin din a doua jumătate a anului 1899–începutul anului 1900, îndreptate împotriva încercărilor de a denatura și îngusta marxismul, de a-l reduce la un reformism de duzină, au dat marxiștilor revoluționari din Rusia o armă teoretică în lupta lor intransigentă împotriva bernsteinismului și a „economismului", care nu era decît o varietate a celui dintîi.

Fără această luptă nu putea fi rezolvată sarcina istorică trasată de Lenin de a se crea în Rusia un partid revoluționar marxist, intransigent față de orice manifestări de oportunism, revizionism și conciliatorism, un partid proletar de tip nou, deosebit de partidele social-democrate din Internaționala a II-a, care tolerau în rîndurile lor pe oportuniști și reformiști. Partidul pentru a cărui creare Lenin îi pregătea pe marxiștii revoluționari trebuia să devină și a devenit un model pentru întreaga mișcare socialistă muncitorească internațională.

www.dacoromanica.ro

Volumul al patrulea cuprinde lucrări în care V. I. Lenin continuă să se ocupe de elaborarea programului partidului. Dintre aceste lucrări fac parte, în primul rînd, articolele „Programul nostru" și „Proiect de program al partidului nostru", în care Lenin arată necesitatea pentru fiecare social-democrat de a-și preciza poziția, de a stabili cărei tabere aparține el : taberei adepților revoluționari ai învățăturii lui Marx, sau taberei celor mai noi „critici" ai marxismului. „Noi ne situăm în întregime pe terenul teoriei lui Marx" – scrie el în articolul „Programul nostru". „Ea a arătat care este adevărata sarcină a unui partid socialist revoluționar... *organizarea luptei de clasă a proletariatului și conducerea acestei lupte, al cărei scop final este cucerirea puterii politice de către proletariat și organizarea societății socialiste*" (pag. 176–177). Lenin arată că marxiștii au datoria sfîntă de a apăra teoria marxistă împotriva încercărilor de a o denatura și aplatiza. „Fără o teorie revoluționară care să unească pe toți socialiștii și din care aceștia să-și tragă toate convingerile, folosind-o totodată la stabilirea metodelor lor de luptă și a mijloacelor lor de acțiune, nu poate exista un partid socialist puternic" (pag. 177). Lenin respinge în modul cel mai categoric acuzațiile demagogice de dogmatism pe care tabăra „criticilor lui Marx" le arunca marxiștilor revoluționari și subliniază totodată necesitatea unei abordări creatoare a marxismului. „Pentru noi – scria Lenin – teoria lui Marx nu reprezintă cîtuși de puțin ceva încheiat și intangibil ; dimpotrivă, sîntem convinși că ea a pus numai piatra unghiulară a acelei științe pe care socialiștii *trebuie* s-o dezvolte mai departe în toate direcțiile" (pag. 177–178).

Elaborarea programului partidului îi obliga pe marxiștii ruși să-și însușească în mod critic documentele programatice adoptate anterior de social-democrații ruși și vest-europeni și, în primul rînd, programul grupului „Eliberarea muncii" și programul de la Erfurt al social-democrației germane.

Dînd o înaltă apreciere programului elaborat de grupul „Eliberarea muncii", Lenin arată totodată că el a fost programul unui grup de revoluționari aflați în străinătate, care nu vedeau încă în Rusia o mișcare muncitorească cît de cît largă și de sine stătătoare. Acum, spune Lenin, trebuie făcut pasul următor : trebuie elaborat un program al partidului

www.dacoromanica.ro

muncitoresc întemeiat de o serie întreagă de organizații ruse, în spatele cărora se afla clasa muncitoare rusă, angajată pe calea luptei revoluționare.

Studiind programul de la Erfurt, Lenin ajunge la concluzia că folosirea acestui program este cît se poate de justificată, întrucît în Rusia au loc aceleași procese fundamentale de dezvoltare a capitalismului, iar în fața socialiștilor și a clasei muncitoare din Rusia se pun aceleași sarcini fundamentale, dar că această folosire „în nici un caz... nu trebuie să fie o simplă copiere" (pag. 215). Avertizînd împotriva ignorării particularităților dezvoltării istorice a Rusiei, care trebuiau să-și găsească o expresie deplină în program, Lenin sublinia, în primul rînd, necesitatea de a se defini în program sarcinile politice ale clasei muncitoare, căreia îi revenea sarcina de a răsturna absolutismul și de a cuceri libertatea politică în vederea continuării luptei pentru socialism, și în al doilea rînd, necesitatea de a pune într-un mod deosebit problema țărănească.

Scris de Lenin în timp ce se afla în deportare și fundamentat printr-o serie de articole, proiectul de program a fost folosit de el ulterior la elaborarea programului de către redacția ziarului „Iskra". În programul din 1899 a fost inclusă deosebit de importanta indicare a țelurilor finale ale mișcării muncitorești social-democrate, a năzuinței ei de a cuceri – în vederea înfăptuirii acestor țeluri – puterea politică, precum și indicarea caracterului internațional al mișcării.

Lenin a elaborat într-un mod deosebit de amănunțit problema atitudinii social-democrației față de mișcarea țărănească, arătînd necesitatea de a sprijini elementele revoluționare ale țărănimii în lupta lor pentru desființarea rămășițelor iobăgiei, de a sprijini lupta pe care o ducea împotriva burgheziei sătești proletariatul sătesc în curs de formare. Aceste cerințe, formulate de Lenin, reprezentau o nouă fază în dezvoltarea ideii alianței dintre clasa muncitoare și țărănime, a ideii hegemoniei proletariatului în revoluție.

La sfîrșitul anului 1899 Lenin scrie articole destinate cititorului de masă din rîndurile muncitorilor : „Despre tribunalele de muncă", articol scris în legătură cu atribuirea unor funcții polițienești inspecției de fabrică, „Despre greve".

www.dacoromanica.ro

Volumul de față cuprinde lucrări în care Lenin și-a formulat genialul plan pentru crearea unui partid marxist, partid centralizat, puternic prin unitatea, coeziunea și disciplina sa. Lenin socotea că cea mai urgentă și mai arzătoare sarcină a social-democraților ruși este lichidarea izolării și a metodelor primitive în munca organizațiilor de partid. Principalul instrument pentru făurirea coeziunii ideologice și organizatorice a forțelor partidului urma să fie, în concepția lui Lenin, ziarul marxist ilegal pe întreaga Rusie.

În articolele „Sarcina noastră imediată" și „O problemă vitală", Lenin chema pe marxiștii revoluționari să procedeze imediat la fondarea și organizarea temeinică a organului de presă al partidului, deci și a partidului însuși. „Un partid revoluționar construit pe o asemenea bază și organizat după principii riguroase va reprezenta în Rusia de astăzi o forță politică de prim rang !" – scria Lenin (pag. 193).

Proiectul de declarație a redacției ziarului „Iskra" și revistei „Zarea" a fost scris la Pskov, după ce problema editării unei reviste științifice-politice și a unui ziar politic pe întreaga Rusie a fost hotărîtă în sens afirmativ și a fost aprobată de marxiștii din Rusia. În prima jumătate a anului 1900 Lenin întreprinde o serie de acțiuni concrete în vederea asigurării acestor organe de presă cu mijloace materiale și cu material publicistic, duce cu reprezentanții organizațiilor din Rusia tratative cu privire la trimiterea de corespondențe, stabilirea de legături și adrese conspirative, cu privire la organizarea transportării etc.

În vederea aducerii la îndeplinire a planului pentru editarea unui ziar politic ilegal, în iulie 1900 Lenin pleacă în Elveția. În această perioadă de organizare a apariției ziarului „Iskra" în străinătate, Lenin a întîmpinat foarte mari greutăți.

Însemnarea „Cum era cît pe-aci să se stingă «Iskra»" descrie conflictul avut cu G. V. Plehanov în timpul tratativelor cu privire la formele de colaborare la publicațiile „Iskra" și „Zarea". Plehanov cerea să i se acorde un rol dominant în cadrul redacției, ceea ce excludea posibilitatea unei munci colective normale. „Atmosfera de ultimatumuri" creată de el amenința să ducă la zădărnicirea editării „Iskrei" și, deci, a strîngerii forțelor partidului în jurul ziarului. Numai datorită perseverenței și principialității lui Lenin, conflictul cu Ple-

www.dacoromanica.ro

hanov a fost aplanat, iar editarea „Iskrei" a fost înfăptuită potrivit planului conceput de Lenin. Energia lui, experiența lui conspirativă au asigurat apariția primelor numere ale „Iskrei" la sfîrșitul anului 1900 – începutul anului 1901, difuzarea lor reușită în Rusia și o mare afluență de corespondențe.

În articolul de fond al primului număr al ziarului „Iskra", articolul „Sarcinile vitale ale mișcării noastre", Lenin a definit sarcinile partidului și a schițat planul organizatoric al creării acestuia. În același număr a fost publicat articolul „Războiul din China", în care Lenin îndemna pe toți muncitorii conștienți din Rusia să se ridice împotriva politicii aventuroase de jaf și violență pe care o duceau în China guvernele burgheze din Europa și guvernul absolutist din Rusia. Problemei deosebit de importante a elaborării programului agrar al P.M.S.D.R. îi este consacrat articolul „Partidul muncitoresc și țărănimea", publicat în nr. 3 al ziarului „Iskra". În acest articol Lenin a arătat că atunci cînd lupta muncitorilor de la orașe se va contopi cu lupta țărănimii revoluționare, dezvoltarea revoluției se va accelera enorm.

În acest volum au fost incluse „Însemnarea făcută la 29 decembrie 1900" și „În legătură cu proiectul de acord cu Struve" (care se publică pentru prima oară) – documente legate de tratativele duse de redacția „Iskrei" cu grupul „opoziției democratice" (P. B. Struve și M. I. Tugan-Baranovski). Aceste tratative au fost duse în decembrie 1900–ianuarie 1901. Dispunînd de material publicistic, P. B. Struve propunea ca acest material să fie folosit în ziarul „Iskra" și în revista „Zarea" în condiții de egalitate deplină în drepturi în cadrul redacției. El insista de asemenea asupra editării unui supliment la revista „Zarea", supliment care, consacrat problemelor de politică generală și purtînd denumirea de „Sovremennoe Obozrenie", să apară paralel cu „Iskra" și „Zarea", dar să nu aibă legături fățișe cu social-democrația. Lenin a respins categoric aceste propuneri, calificîndu-le drept o încercare de a folosi în interesul burgheziei liberale organele de presă ale social-democrației revoluționare. Tratativele ulterioare cu privire la crearea unui organ comun au fost duse în urma insistențelor lui G. V. Plehanov, dar edi-

www.dacoromanica.ro

tarea suplimentului „Sovremennoe Obozrenie" nu a fost realizată.

O serie de articole incluse în volum constituie modele de scrieri din publicistica demascatoare a lui Lenin, căreia el îi atribuia o mare importanță în lupta pentru trezirea conștiinței maselor largi populare. Aici intră articolele „Bate-l cît vrei, dar să nu-l omori", „De ce să grăbim vitregia vremurilor ?" și „O statistică obiectivă", apărute în revista „Zarea" sub titlul comun „Note ocazionale", articolul „Incorporarea celor 183 de studenți", publicat în „Iskra", precum și prefața la broșura „Zilele de mai la Harkov".

* * *

Materialele pregătitoare pentru cartea „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", care urmau să constituie volumul al 4-lea al Operelor complete ale lui V. I. Lenin, vor fi tipărite într-un volum adițional la sfîrșitul ediției.

Institutul de marxism-leninism
de pe lîngă C. C. al P. C. U. S.

www.dacoromanica.ro

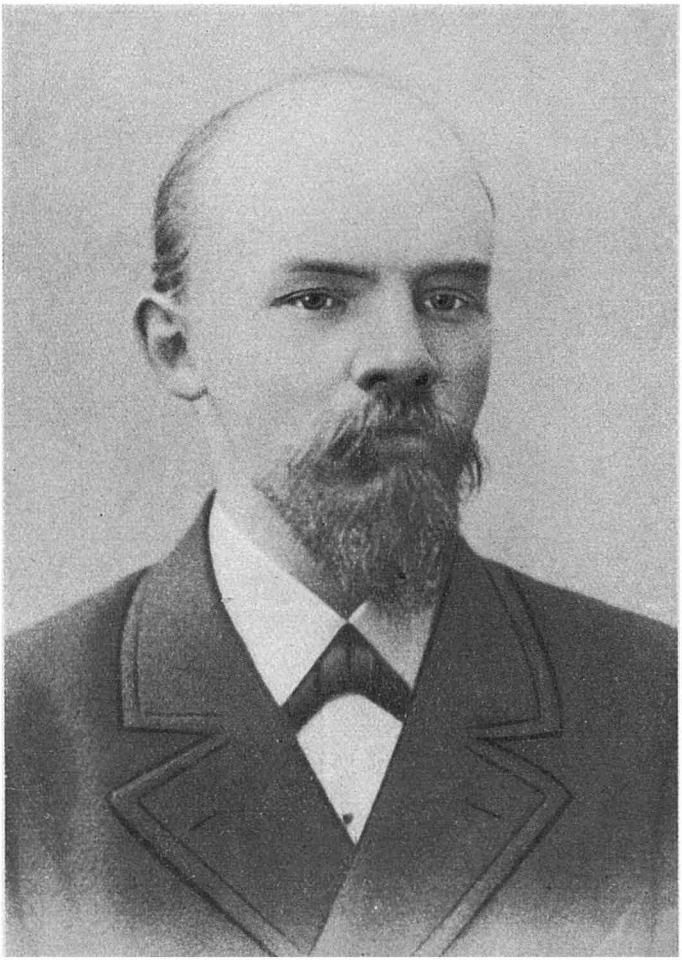

V. I. LENIN
1897

www.dacoromanica.ro

ÎN LEGĂTURĂ CU STATISTICA FABRICILOR ŞI UZINELOR DIN RUSIA

NOILE ISPRAVI STATISTICE ALE PROF. KARIŞEV [1]

Publicul nostru cititor manifestă un interes destul de viu pentru problema statisticii fabricilor şi uzinelor din Rusia şi pentru principalele concluzii care decurg din datele ei. Acest interes este întru totul explicabil, dată fiind legătura ce există între problema menţionată şi aceea, mai largă, a „destinelor capitalismului în Rusia". Din păcate însă, aşa cum se prezintă la noi statistica fabricilor şi uzinelor, ea este departe de a fi la înălţimea interesului general manifestat faţă de datele ei. Starea în care se află la noi această ramură a statisticii economice este cu adevărat deplorabilă şi poate că şi mai deplorabil este faptul că cei care activează în domeniul ei dau adeseori dovadă de o uimitoare lipsă de înţelegere în ceea ce priveşte caracterul cifrelor prelucrate de ei, veracitatea lor şi posibilitatea de a trage din ele cutare sau cutare concluzii. Tocmai în felul acesta trebuie să apreciem noua lucrare a d-lui Karîşev, publicată întîi în „Buletinul Institutului de agricultură din Moscova" (anul IV, nr. 1), iar apoi apărută şi în broşură sub titlul răsunător : „Materiale cu privire la economia naţională rusă. I. Industria noastră de fabrică la jumătatea ultimului deceniu al acestui secol" (Moscova, 1898). În această lucrare, d-l Karîşev încearcă să tragă unele concluzii din materialele cuprinse într-o publicaţie recentă a departamentului comerţului şi manufacturilor cu privire la industria noastră de fabrică *. În cele ce urmează ne propunem să analizăm în mod amănunţit atît concluziile

* „Ministerul de finanţe. Departamentul comerţului şi al manufacturilor. Industria de fabrică din Rusia. *Lista fabricilor şi uzinelor*". Petersburg. 1897, 63+VI+1.047 pag.

www.dacoromanica.ro

d-lui Karîşev cît şi, mai ales, procedeele folosite de d-sa. Credem că o asemenea analiză ne va permite să stabilim nu numai în ce manieră prelucrează materialul cutare domn profesor (pentru aceasta ar fi de ajuns şi cîteva rînduri dintr-o recenzie), ci şi cît de veridice sînt datele statisticii fabricilor şi uzinelor din Rusia, pentru care concluzii pot fi ele utilizate şi pentru care nu, care sînt principalele nevoi ale acestei statistici şi care sînt sarcinile celor care o studiază.

Izvorul de care s-a servit d-l Karîşev conţine, după cum se vede şi din titlu, o listă a fabricilor şi uzinelor existente pe teritoriul imperiului în anul 1894/95. Publicarea unei liste complete a tuturor fabricilor şi uzinelor (adică a întreprinderilor industriale *relativ* mai mari, fără a se adopta însă un criteriu unic pentru delimitarea acestei categorii de întreprinderi) nu constituie ceva nou în publicistica noastră. D-nii Orlov şi Budagov scot încă în 1881 un „Indicator al fabricilor şi uzinelor", a cărui ultimă ediţie (a 3-a) a apărut în 1894. Şi chiar cu mult înainte, în 1869, în partea 1 a „Anuarului ministerului de finanţe", în adnotările la tabelele statistice privind industria, a fost publicată o listă a fabricilor. Ca material pentru toate aceste publicaţii au fost folosite datele pe care proprietarii de fabrici şi uzine sînt obligaţi, conform legii, să le înainteze anual ministerului. Noua publicaţie a departamentului comerţului şi manufacturilor se deosebeşte de publicaţiile similare anterioare printr-un număr ceva mai mare de date, dar are totodată şi lipsuri grave, pe care publicaţiile anterioare nu le-au avut şi care îngreuiază enorm folosirea ei ca material pentru statistica fabricilor şi uzinelor. În introducerea la „Lista fabricilor şi uzinelor" se vorbeşte în mod expres despre starea nesatisfăcătoare în care se afla în trecut statistica acestei industrii, precizîndu-se astfel limpede scopul publicaţiei : de a servi nu ca un simplu indicator, ci tocmai ca material statistic. Ca publicaţie statistică însă, „Lista" te uimeşte prin lipsa totală a oricăror cifre totalizatoare, generale. Ne îngăduim să sperăm că această publicaţie, fiind prima de acest gen, va fi şi ultima publicaţie statistică fără totaluri generale. Pe de altă parte, pentru un indicator, masa imensă de material brut, dat sub formă de mormane de cifre, constituie un balast inutil. În introducerea la „Lista fabricilor şi uzinelor" sînt aspru criticate vechile situaţii pe

www.dacoromanica.ro

care proprietarii de fabrici le trimiteau ministerului, pe motivul că ele „conţineau mereu aceleaşi date confuze, care se repetau din an în an şi nu permiteau să se stabilească cu precizie nici măcar cantitatea de mărfuri produsă. Or, obţinerea unor date cît mai complete şi mai veridice cu privire la întreprinderi constituie o necesitate imperioasă" (pag. 1). Noi, desigur, nu vom rosti nici măcar un singur cuvînt în apărarea sistemului anterior, cu totul învechit, al statisticii fabricilor şi uzinelor din Rusia, sistem care, atît prin organizarea cît şi prin calitatea sa, aparţinea întru totul perioadei dinainte de reformă. Din păcate, însă, nici pînă astăzi *aproape că nu se observă* vreo îmbunătăţire în starea lui. Voluminoasa „Listă" recent apărută nu ne îndreptăţeşte încă să vorbim de vreo schimbare serioasă în acest sistem vechi, pe care toţi îl consideră impropriu. Situaţiile pe care le înaintau întreprinderile „nu permiteau să se stabilească cu precizie nici măcar cantitatea de mărfuri produsă"... Da, dar iată că „Lista" recent apărută nu mai conţine nici un fel de date cu privire la cantitatea de mărfuri produsă, deşi „Indicatorul" d-lui Orlov, de pildă, furniza asemenea date pentru un număr destul de mare de fabrici, iar în unele ramuri de producţie aproape chiar pentru toate fabricile, astfel încît şi în tabelul totalizator găsim date cu privire la cantitatea produselor (industria pielăriei, industria spirtului, producţia de cărămizi, de crupe, morăritul, producţia de ceară, de untură, melităţul inului, producţia de bere). Or, materialul „Indicatorului" era alcătuit tocmai din aceste situaţii vechi. „Lista fabricilor şi uzinelor" nu conţine nici un fel de date cu privire la mecanismele executive, deşi „Indicatorul" furniza pentru unele ramuri industriale date de acest fel. „Introducerea" descrie în modul următor schimbarea survenită în statistica fabricilor şi uzinelor: înainte, fabricanţii îşi întocmeau situaţiile „după un program sumar şi nu îndeajuns de clar" şi le înaintau prin intermediul poliţiei, fără ca cineva să le controleze. „În felul acesta se obţinea un material din care nu se puteau trage nici un fel de concluzii mai mult sau mai puţin precise" (pag. 1). Acum a fost întocmit un program nou, mult mai amănunţit, iar culegerea şi verificarea datelor statistice referitoare la fabrici şi uzine au fost date în sarcina inspectorilor de fabrici. La prima vedere s-ar putea crede că am fi îndreptăţiţi să con-

www.dacoromanica.ro

tăm acum pe date cu adevărat acceptabile, deoarece un program bine întocmit şi asigurarea verificării datelor constituie principalele două condiţii ale unei statistici bune. În realitate însă, din punctul de vedere al acestor două condiţii, statistica noastră se află şi acum în aceeaşi stare haotică primitivă în care se afla înainte. „Introducerea" la „Lista fabricilor şi uzinelor" nu cuprinde o expunere amănunţită a programului, însoţită de lămuririle corespunzătoare, cu toate că metodologia statistică cere publicarea programului după care au fost culese datele. Din analiza ulterioară a materialului cuprins în „Listă" vom vedea că problemele *esenţiale* referitoare la programul statisticii fabricilor şi uzinelor rămîn cu totul neclarificate. Cît despre verificarea datelor, este util să citărn aprecierea unuia care a efectuat-o în practică, şi anume a d-lui Mikulin, inspector-şef de fabrici al guberniei Herson, autorul unei cărţi care conţine o prelucrare a datelor statistice culese, după sistemul nou, în gubernia Herson.

„O verificare efectivă a tuturor datelor cifrice cuprinse în situaţiile înaintate de proprietarii de stabilimente industriale era cu neputinţă, şi de aceea situaţiile se restituiau spre corectare numai în cazurile cînd datele lor erau în vădită discordanţă cu datele altor stabilimente similare sau cu cele înregistrate la inspecţiile făcute în aceste stabilimente. *În orice caz, răspunderea pentru exactitatea datelor cifrice reproduse în liste pentru fiecare stabiliment revine în întregime celor care le-au comunicat*" („Industria de fabrică şi industria meşteşugărească din gubernia Herson". Odesa, 1897, prefaţă. Subliniat de noi). Prin urmare, răspunderea pentru exactitatea datelor revine, ca şi înainte, proprietarilor de fabrici. Reprezentanţii inspecţiei de fabrică nu numai că nu au putut verifica toate datele, dar nu le-au asigurat (după cum vom vedea mai jos) nici măcar omogenitatea şi comparabilitatea necesară.

Mai încolo vom enumera amănunţit toate deficienţele „Listei" şi ale materialului cuprins în ea. Principala ei deficienţă este, după cum am spus mai sus, lipsa totală a oricăror cifre totalizatoare (persoanele particulare care scoteau „Indicatorul" dădeau cifre totalizatoare, pe care le lărgeau la fiecare ediţie nouă). D-l Karîşev, care la întocmirea lucrării sale a fost ajutat de doi colaboratori, a avut fericita idee de a

www.dacoromanica.ro

umple măcar în parte această lacună şi de a calcula cifrele totalizatoare ale industriei noastre de fabrică pe baza datelor cuprinse în „Listă". Este o treabă foarte folositoare, pentru a cărei realizare toată lumea i-ar fi fost recunoscătoare dacă... în primul rînd dacă d-l Karîşev ar fi dat într-o formă completă măcar o parte din cifrele totalizatoare obţinute de d-sa şi, în al doilea rînd, dacă în tratarea materialului nu ar fi dat dovadă de o lipsă de spirit critic vecină cu lipsa de jenă. Fără a fi examinat cu atenţie materialul şi fără a-l fi prelucrat cît de cît „temeinic" * din punct de vedere statistic, d-l Karîşev s-a grăbit să tragă „concluzii" şi, în felul acesta, a comis, fireşte, o serie întreagă de greşeli dintre cele mai bizare.

Să începem cu prima problemă, problema fundamentală a statisticii industriale, şi anume : ce stabilimente trebuie incluse în categoria „fabricilor şi uzinelor" ? D-l Karîşev nici nu-şi pune măcar această problemă ; el consideră, probabil, că „fabrica şi uzina" reprezintă noţiuni bine definite. În ceea ce priveşte „Lista fabricilor şi uzinelor", d-sa afirmă cu o îndrăzneală demnă de o cauză mai bună că această publicaţie, spre deosebire de cele precedente, înregistrează nu numai fabricile *mari*, ci *toate* fabricile. Această afirmaţie, pe care autorul o repetă de două ori (pag. 23 şi 34), este *de-a dreptul greşită*. În realitate, lucrurile stau tocmai invers. În comparaţie cu publicaţiile anterioare din domeniul statisticii fabricilor şi uzinelor, „Lista" înregistrează numai stabilimentele *mai mari*. Vom explica îndată cum a reuşit d-l Karîşev „să nu observe" o asemenea „bagatelă", dar mai întîi trebuie să dăm cititorului o lămurire cu caracter istoric. Pînă pe la jumătatea penultimului deceniu, în statistica fabricilor şi uzinelor din Rusia nu au existat *nici un fel* de definiţii şi reguli care să limiteze noţiunea de fabrică la stabilimentele industriale mai mari. În statistica „fabricilor şi uzinelor" intrau toate stabilimentele industriale (şi atelierele de meseriaşi) de orice fel, ceea ce crea, fireşte, o adevărată harababură de date dintre cele mai diferite, deoarece cu forţele şi mijloacele existente (adică fără

* În opoziţie cu părerea recenzentului de la „Russkie Vedomosti" (1898, nr. 144), care a fost, probabil, tot atît de incapabil de o atitudine critică faţă de concluziile d-lui Karîşev ca şi d-l Karîşev faţă de cifrele din „Listă".

www.dacoromanica.ro

un recensămînt industrial bine organizat) înregistrarea completă a tuturor stabilimentelor de acest fel este cu totul de neconceput, aşa încît în unele gubernii sau în unele ramuri de industrie erau înregistrate sute şi mii de stabilimente dintre cele mai mici, iar în altele numai „fabricile" mai mari. De aceea era firesc ca autorii care au încercat pentru prima oară să prelucreze în mod ştiinţific datele statisticii fabricilor şi uzinelor din Rusia (în deceniul al 7-lea al secolului nostru) să-şi fi concentrat toată atenţia asupra acestei probleme şi să fi depus toate eforturile în scopul de a separa de industriile cu date absolut incerte industriile cu date mai mult sau mai puţin certe, de a separa de stabilimentele prea mici ca să se poată obţine în privinţa lor date satisfăcătoare stabilimentele îndeajuns de mari pentru a se putea obţine în privinţa lor date satisfăcătoare. Buşen *, Bok ** şi Timireazev *** au dat în toate aceste probleme indicaţii atît de preţioase, încît, dacă ar fi fost riguros respectate şi în mod consecvent dezvoltate de către statisticienii industriei noastre de fabrică, am fi avut acum, probabil, date mai mult decît acceptabile. În realitate însă, toate aceste indicaţii au rămas, ca de obicei, un glas care strigă în pustiu, iar statistica fabricilor şi uzinelor a rămas în starea haotică de mai înainte. Din 1889 departamentul comerţului şi al manufacturilor a început să publice „Culegeri de date cu privire la industria de fabrică din Rusia" (pe anul 1885 şi urm.). În această publicaţie s-a făcut un mic pas înainte : au fost lăsate la o parte stabilimentele mici, adică cele cu o producţie în valoare sub 1.000 de ruble. Se înţelege de la sine că acest plafon era prea scăzut şi reprezenta un criteriu prea primitiv : în condiţiile cînd datele se culegeau prin intermediul poliţiei, nici vorbă nu putea să fie de o înregistrare *completă a tuturor* stabilimentelor industriale cu o producţie de peste 1.000 de ruble. Ca şi înainte, unele gubernii şi unele ramuri industriale includeau numeroase stabilimente mici cu o producţie în valoare de 2.000–5.000 de ruble, în timp ce alte gubernii şi alte ra-

* „Anuarul ministerului de finanţe". Partea I, Petersburg, 1869.

** „Analele statistice ale Imperiului rus". Seria a II-a, vol. 6. Petersburg, 1872. Materiale pentru statistica fabricilor şi uzinelor din Rusia europeană, întocmite sub îngrijirea lui *I. Bok*.

*** „Atlasul statistic al principalelor ramuri ale industriei de fabrică din Rusia europeană, cu lista nominală a fabricilor şi uzinelor". Partea 1. 3, Petersburg, 1869, 1870 şi 1873.

www.dacoromanica.ro

muri industriale le omiteau. Exemple vom vedea mai jos. În sfîrşit, sistemul recent al statisticii fabricilor şi uzinelor din Rusia a introdus cu totul alte criterii pentru definirea noţiunii de „fabrică şi uzină". Sînt considerate ca fiind supuse înregistrării „toate stabilimentele industriale" (dintre cele *„aflate sub controlul" inspecţiei de fabrică)* „care au cel puţin 15 muncitori, precum şi cele care, avînd sub 15 muncitori, posedă cazan cu aburi, maşină cu aburi *sau alte motoare mecanice şi maşini sau instalaţii de uzină şi de fabrică"* *. Această definiţie (părţile ei deosebit de neclare sînt subliniate de noi) trebuie examinată mai îndeaproape, dar mai întîi vom releva că, astfel definită, noţiunea de „fabrică şi uzină" reprezintă ceva cu totul nou în statistica fabricilor şi uzinelor : niciodată pînă acum nu s-a mai făcut vreo încercare de a limita noţiunea de „fabrică" la stabilimentele care au un anumit număr de muncitori sau un motor cu aburi etc. Vorbind în general, delimitarea riguroasă a noţiunii de „fabrică şi uzină" este absolut necesară, dar definiţia reprodusă mai sus suferă, din păcate, de o extremă lipsă de precizie şi claritate şi este mult prea vagă. Ea cuprinde următoarele criterii pentru stabilirea întreprinderilor care urmează să fie înregistrate de statistica „fabricilor şi uzinelor" : 1) Stabilimentul trebuie să se afle sub controlul inspecţiei de fabrică. Prin aceasta se exclud, după cît se pare, stabilimentele care aparţin statului etc., întreprinderile siderurgice etc. Dar în „Lista fabricilor şi uzinelor" au intrat numeroase fabrici aparţinînd statului (vezi Tabelul alfabetic, pag. 1–2), şi nu ştim dacă în toate guberniile au fost înregistrate fabricile statului, dacă datele respective urmau să fie verificate de către inspecţia de fabrică etc. În general, trebuie să remarcăm că, atîta timp cît statistica fabricilor şi uzinelor din Rusia nu se va fi eliberat din păienjenişul diferitelor „departamente" de care ţin feluritele stabilimente industriale, ea *nu va putea fi* satisfăcătoare : adeseori limitele sferelor de activitate ale diferitelor departamente se contopesc sau suferă modificări ;

* Circulara din 7 iunie 1895, publicată în lucrarea lui Kobeleaţki („Îndreptar pentru uzul funcţionarilor inspecţiei de fabrică etc.". Ed. a 4-a. Petersburg, 1897, pag. 35. Subliniat de noi). În „introducerea" la „Lista fabricilor şi uzinelor", această circulară nu a fost reprodusă, iar d-l Karîşev, prelucrînd materialele cuprinse în „Listă", nu şi-a dat osteneala să afle ce conţinut are, în cadrul „Listei", noţiunea de „fabrică şi uzină" ! !

www.dacoromanica.ro

aplicarea de către departamente diferite a unor programe identice nu va fi niciodată identică. Organizarea rațională a acestei munci cere în mod necesar ca toate datele referitoare la toate stabilimentele industriale să fie concentrate la o singură instituție cu caracter pur statistic, care să asigure respectarea riguroasă a identității metodelor de culegere și de prelucrare a datelor. Atîta timp cît acest lucru nu va fi înfăptuit, va trebui să folosim cu multă prudență datele statisticii fabricilor și uzinelor, care cînd include, cînd exclude (în diferite perioade și în diferite gubernii) stabilimentele „altor departamente". De pildă, de multă vreme uzinele siderurgice se exclud mereu din statistica fabricilor și uzinelor ; cu toate acestea, „Indicatorul" lui Orlov a inclus în ultima ediție numeroase uzine siderurgice (aproape întreaga industrie producătoare de șine, uzinele „Ijevski" și „Votkinski" din gubernia Veatka etc.), neînregistrate de „Lista fabricilor și uzinelor", care în alte cîteva gubernii înregistrează totuși uzine siderurgice pînă atunci neincluse în statistica „fabricilor și uzinelor" (de pildă topitoria de aramă „Siemens" din gubernia Elisavetpol, pag. 330). În capitolul al VIII-lea al „introducerii" la „Lista fabricilor și uzinelor" găsim date cu privire la industria siderurgică, la turnătoriile de fontă și de aramă etc. (pag. III), dar nu se dau nici un fel de lămuriri asupra criteriului care a stat la baza separării uzinelor siderurgice de uzinele aflate „în competența" departamentului comerțului și al manufacturilor. 2) Sînt supuse înregistrării numai stabilimentele *industriale*. Acest criteriu nu este de loc așa de clar cum pare la prima vedere : separarea stabilimentelor agricole și a celor aparținînd meseriașilor necesită reguli amănunțite și precise, întocmite pentru fiecare ramură industrială. Mai încolo vom vedea numeroase exemple care ilustrează confuzia generată de inexistența unor astfel de reguli. 3) Stabilimentul trebuie să aibă cel puțin 15 muncitori. Nu se precizează dacă trebuie socotiți numai muncitorii din stabiliment sau și muncitorii care lucrează în afara lui ; nu se arată după ce criteriu să se facă deosebire între unii și alții (nici aceasta nu e o problemă ușoară), nu se știe dacă trebuie socotiți muncitorii auxiliari etc. În cartea sa menționată mai sus, d-l Mikulin citează exemple care ilustrează confuzia ge-

www.dacoromanica.ro

nerată de această lipsă de precizie. În „Lista fabricilor şi uzinelor" găsim numeroase stabilimente care folosesc *numai* muncitori ce lucrează în afara stabilimentului. Se înţelege de la sine că, în cadrul sistemului actual de culegere a datelor, încercarea de a cuprinde *toate* stabilimentele de acest gen (adică toate magazinele care dau de lucru la domiciliu, pe toţi cei care dau de lucru în cadrul aşa-ziselor meşteşuguri etc.) nu poate decît să stîrnească zîmbete, iar datele fragmentare privind unele gubernii sau ramuri industriale sînt lipsite de valoare şi nu fac decît să creeze confuzie. 4) Din categoria „fabrici şi uzine" fac parte toate stabilimentele care au cazan cu aburi sau maşină cu aburi. Acest criteriu este cel mai precis şi cel mai fericit ales, deoarece folosirea aburului este într-adevăr caracteristică pentru dezvoltarea marii industrii mecanizate. 5) Din categoria „fabrici şi uzine" fac parte stabilimentele care au „alte motoare mecanice" (fără aburi). Acest criteriu este extrem de neprecis şi mult prea larg : pe baza lui pot fi incluse în categoria fabricilor stabilimente acţionate de roţi hidraulice, de manejuri cu cai, de motoare eoliene şi chiar de mecanisme primitive puse în mişcare cu ajutorul cailor. Întrucît nici nu poate fi vorba de o înregistrare completă a tuturor stabilimentelor de acest fel, se creează în mod inevitabil o confuzie, şi vom vedea îndată exemple în această privinţă. 6) În categoria „fabrici şi uzine" intră şi stabilimentele care au „instalaţii de uzină sau de fabrică". Acest din urmă criteriu, cu totul vag şi lipsit de precizie, reduce la zero eficienţa tuturor criteriilor precedente şi face ca datele să fie în mod inevitabil haotice şi necomparabile. În gubernii diferite această definiţie va fi în mod inevitabil înţeleasă în mod diferit. Şi, la drept vorbind, ce fel de definiţie este ea ? Uzină sau fabrică se numeşte orice stabiliment care are instalaţii de fabrică sau uzină... Acesta este ultimul cuvînt al noului sistem al statisticii fabricilor şi uzinelor din Rusia. Nu-i de mirare că această statistică este atît de nesatisfăcătoare. Vom cita exemple din *toate* secţiunile „Listei fabricilor şi uzinelor" pentru a arăta cum în unele gubernii şi în unele ramuri industriale sînt înregistrate stabilimentele cele mai mici, care încurcă statistica industriei de fabrică, pentru că de o enumerare a tuturor stabilimentelor de acest

www.dacoromanica.ro

fel nici vorbă nu poate să fie. Iată secțiunea I : „prelucrarea bumbacului". La pag. 10–11 întîlnim cinci „fabrici", situate în diferite sate din gubernia Vladimir, care vopsesc contra plată fire și pînză aduse de clienți (sic !). În locul valorii producției figurează plata pentru vopsit, de la 10 ruble (?) la 600 de ruble ; numărul muncitorilor oscilează între 0 (înseamnă aceasta oare că nu există date în această privință sau că nu există muncitori *salariați ?)* și 3. Motoare nu există de loc în aceste stabilimente, care sînt de fapt niște boiangerii țărănești, adică stabilimente meșteșugărești cu totul primitive, înregistrate întîmplător într-o gubernie și omise, firește, în altele. În secțiunea a II-a (prelucrarea lînii), tot în gubernia Vladimir găsim „fabrici" manuale care dărăcesc lîna adusă de clienți, realizînd anual 12–48 de ruble și avînd 0–1 muncitori. Iată într-un sat o fabrică manuală de prelucrare a mătăsii (secțiunea a III-a, nr. 2.517), cu 3 muncitori și cu o producție în sumă de 660 de ruble. Iată, tot în gubernia Vladimir, alte boiangerii sătești manuale, avînd 0–3 muncitori și realizînd pentru prelucrarea pînzei 150–550 de ruble (secțiunea a IV-a, prelucrarea inului, pag. 141). În gubernia Perm întîlnim o „fabrică" manuală de rogojini (secțiunea a V-a) cu 6 muncitori și cu o producție în sumă de 921 de ruble (nr. 3.936). Se înțelege că și în alte gubernii (de pildă Kostroma) există destule stabilimente de acest fel, dar ele nu au fost considerate fabrici. Iată o tipografie (secțiunea a VI-a) cu 1 muncitor și cu o producție în sumă de 300 de ruble (nr. 4.167) ; în unele gubernii au fost înregistrate numai tipografiile mari, iar în altele tipografiile au fost cu desăvîrșire omise. Sau o „fabrică" de cherestea cu 3 muncitori, care realizează 100 de ruble pentru confecționarea doagelor (secțiunea a VII-a, nr. 6.274). Iată o fabrică manuală de prelucrare a metalelor (secțiunea a VIII-a), avînd 3 muncitori și o producție în sumă de 575 de ruble (nr. 8.962). În secțiunea a IX-a (prelucrarea produselor minerale) găsim foarte multe stabilimente dintre cele mai mici, mai cu seamă fabrici de cărămidă, de pildă, cu 1 muncitor și cu o producție în sumă de 48–50 de ruble etc. În secțiunea a X-a (prelucrarea produselor animale) întîlnim mici stabilimente ma-

www.dacoromanica.ro

nuale care produc lumînări de seu, prelucrează blăni de oi, piei brute etc., avînd 0–2 muncitori şi o producţie în sumă de cîteva sute de ruble (pag. 489, 507 şi altele). Dar cele mai multe stabilimente mici de tip pur meşteşugăresc se află în secţiunea a XI-a (prelucrarea produselor alimentare), în industria uleiurilor vegetale şi, mai cu seamă, în industria morăritului. Tocmai în această din urmă industrie este deosebit de important să se facă o distincţie netă între „fabrici" şi micile stabilimente, lucru care însă nu a fost făcut pînă acum şi de aceea în toate publicaţiile statistice referitoare la industria noastră de fabrică domneşte un haos total. Încercarea de a pune ordine în statistica industriei morăritului de tip mecanizat, întreprinsă de primul congres al secretarilor de comitete guberniale de statistică (din mai 1870) *, nu a dat nici un fel de rezultate, şi de atunci statisticienii industriei noastre de fabrică parcă nici nu se gîndesc că datele publicate de ei sînt cu totul inutilizabile. „Lista" a inclus în categoria „fabrici şi uzine", de pildă, mori de vînt cu 1 muncitor, care obţin pentru măciniş între 0 şi 52 de ruble etc. (pag. 587, 589 şi multe altele), mori de apă cu o singură roată şi cu 1 muncitor, care obţin pentru măciniş 34–80 de ruble etc. (pag. 589 şi multe altele) etc. Se înţelege că o astfel de „statistică" este pur şi simplu ridicolă, căci dacă s-ar proceda la înregistrarea unor asemenea mori s-ar putea umple încă un volum sau chiar mai multe, fără ca enumerarea să fie totuşi completă. Pînă şi în secţiunea industriei chimice (a XII-a) au fost înregistrate stabilimente mici, de pildă stabilimente ţărăneşti pentru distilarea răşinii, avînd 1–3 muncitori şi o producţie în sumă de 15–300 de ruble (pag. 995 şi altele). Cu asemenea procedee s-ar putea ajunge la o „statistică" asemănătoare celei din cunoscuta „Culegere de statistică militară", apărută cu vreo trei decenii în urmă, care a înregistrat în Rusia europeană 3.086 de „fabrici" pentru distilarea răşinii şi prepararea dohotului, printre care 1.450 în gubernia Arhanghelsk (cu 4.202 muncitori şi cu o producţie în sumă de 156.274 de ruble, revenind în medie la 1 „fabrică" mai puţin de 3 mun-

* Potrivit proiectului de norme pentru culegerea de date referitoare la industrie, întocmit de congres, în categoria fabricilor nu intrau morile care aveau sub 10 pietre, cu excepţia morilor cu valţuri. „Anale de statistică". Seria a II-a, partea a 6-a, introducere, pag. XIII.

www.dacoromanica.ro

citori şi ceva mai mult de 100 de ruble). Parcă dinadins gubernia Arhanghelsk lipseşte cu desăvîrşire din această secţiune a „Listei" : pesemne că ţăranii de acolo nu mai distilează răşină şi nu mai prepară dohot ! Este demn de semnalat că în toate exemplele citate de noi au fost înregistrate stabilimente care nu se încadrează în prevederile circularei din 7 iunie 1895. De aceea înregistrarea lor este *pur întîmplătoare :* în unele gubernii (poate chiar judeţe) ele au fost înregistrate, dar în majoritatea guberniilor au fost omise. Statisticile anterioare (începînd din 1885) omiteau asemenea stabilimente ca avînd o producţie sub 1.000 de ruble.

Fără să se lămurească cîtuşi de puţin asupra acestei probleme fundamentale a statisticii fabricilor şi uzinelor, d-l Karîşev nu s-a sfiit totuşi să tragă „concluzii" din cifrele totalizatoare obţinute de d-sa. Prima dintre aceste concluzii afirmă că în Rusia numărul fabricilor scade (pag. 4 şi altele). Pentru a ajunge la această concluzie, d-l Karîşev a procedat foarte simplu : a luat numărul fabricilor pe 1885 potrivit datelor departamentului comerţului şi al manufacturilor (17.014) şi a scăzut din el numărul fabricilor din Rusia europeană potrivit datelor cuprinse în „Lista fabricilor şi uzinelor" (14.578). Rezultă o scădere de 14,3% ; d-l profesor calculează pînă şi mărimea procentului, fără a se sinchisi de faptul că datele pe 1885 nu cuprind întreprinderile supuse la plata accizului ; el se mulţumeşte să remarce că adăugarea acestor întreprinderi ar face ca „scăderea" numărului fabricilor să fie şi mai accentuată. Şi autorul încearcă să stabilească în care parte a Rusiei se desfăşoară „mai rapid" acest „proces de scădere a numărului stabilimentelor" (pag. 5). În realitate, *nu are loc nici un proces de scădere, numărul fabricilor din Rusia nu scade, ci creşte,* iar concluzia plăsmuită de d-l Karîşev se datoreşte pur şi simplu faptului că doctul nostru profesor compară date care în nici un caz nu pot fi comparate între ele *. Şi această incomparabilitate nu se datoreşte cîtuşi

* În 1889 d-l Karîşev a luat („Iuridiceski Vestnik"[8] nr. 9) pentru anul 1885 date extrase din rapoartele adresate personal ţarului de către d-nii guvernatori, date care cuprindeau mii de mori ţărăneşti, uleiniţe, cărămidării, olării, tăbăcării, cojocării şi alte stabilimente meşteşugăreşti dintre cele mai mici, şi a evaluat numărul „fabricilor" din Rusia europeană la *62.801 !* Ne miră că, stabilind în momentul de faţă procentul „scăderii" numărului fabricilor, d-sa nu l-a calculat pornind de la această cifră.

www.dacoromanica.ro

de puţin faptului că pe anul 1885 lipsesc datele referitoare la întreprinderile supuse la plata accizului. D-l Karîşev ar fi putut lua şi cifre care cuprind această categorie de întreprinderi (din sus-menţionatul „Indicator" al lui Orlov, întocmit după aceleaşi situaţii înaintate departamentului comerţului şi al manufacturilor) şi în felul acesta ar fi putut evalua numărul „fabricilor" din Rusia europeană la *27.986* în 1879, la *27.235* în 1884 şi la *21.124* în 1890, astfel încît pe 1894/95 (14.578) „scăderea" ar fi apărut incomparabil mai accentuată. Din păcate, însă, toate aceste cifre nu pot fi comparate între ele, în primul rînd, pentru că în publicaţiile vechi noţiunea de „fabrică" nu este identică cu cea din publicaţiile de acum ale statisticii fabricilor şi uzinelor, şi în al doilea rînd, pentru că în categoria „fabricilor" sînt incluse în mod întîmplător şi nesistematic (în unele gubernii, pe anumiţi ani) stabilimente dintre cele mai mici, a căror înregistrare completă, cu mijloacele de care dispune statistica noastră, este cu desăvîrşire exclusă. Dacă şi-ar fi dat osteneala să analizeze, de pildă, definiţia dată în „Listă" noţiunii de „fabrică", d-l Karîşev ar fi văzut că, pentru a se putea compara numărul fabricilor cuprinse în această publicaţie cu numărul celor cuprinse în alte publicaţii, *trebuie luate numai stabilimente cu 15 şi mai mulţi muncitori,* deoarece *numai* stabilimentele *de acest fel* au fost înregistrate în „Listă" complet şi fără nici un fel de restricţii, în toate guberniile şi în toate ramurile industriale. Întrucît stabilimentele de acest fel fac parte din categoria stabilimentelor relativ mari, înregistrarea lor este făcută în condiţii mai satisfăcătoare şi în publicaţiile anterioare. Asigurînd în felul acesta omogenitatea datelor supuse comparaţiei, să calculăm acum numărul fabricilor cu 16 * şi mai mulţi muncitori potrivit „Indicatorului" pe anul 1879 şi potrivit „Listei" pe 1894/95 pentru Rusia europeană. Obţinem următoarele cifre instructive :

* Luăm 16 şi nu 15 muncitori, în parte pentru că evaluarea numărului fabricilor cu 16 şi mai mulţi muncitori a fost făcută încă în „Indicatorul" pe 1890 (ediţia a 3-a, pag. X) şi, în parte, pentru că instrucţiunile ministerului de finanţe iau uneori această normă (vezi Kobeleaţki, l. c., pag. 14).

www.dacoromanica.ro

Izvoarele	Numărul fabricilor şi uzinelor din Rusia europeană			
	Anii	Total	Cu 16 şi mai mulţi muncitori	Sub 16 muncitori
„Indicatorul", ediţia 1	1879	27.986*	4.551	23.435
„ „ a 3-a	1890	21.124	6.013	15.111
„Lista fabricilor şi uzinelor"	1894/95	14.578	6.659, iar fără tipografii 6.372	7.919

Aşadar, compararea acestor cifre – singurele care pot fi considerate aproximativ omogene, comparabile şi complete – arată că *în Rusia numărul fabricilor creşte,* şi încă destul de rapid : în 15–16 ani (1879–1894/95) el a crescut de la 4.500 la 6.400, adică cu 40% (în 1879 şi 1890 tipografiile nu erau considerate fabrici). Cît despre stabilimentele care au sub 16 muncitori, compararea numărului lor pe anii menţionaţi ar fi de-a dreptul *absurdă,* pentru că toate aceste publicaţii definesc în chip diferit noţiunea de „fabrică" şi folosesc sisteme diferite pentru excluderea stabilimentelor mici. În 1879 statistica nu excludea *nici un fel* de stabilimente mici ; *de aceea* în industriile care au contingenţă cu agricultura şi cu meşteşugurile ţărăneşti (morăritul, industria uleiului, producţia de cărămizi, de pielărie, olăritul etc.) au fost înregistrate o mulţime de stabilimente dintre cele mai mici, care în ediţiile de mai tîrziu au fost omise. În 1890 au fost omise deja unele stabilimente mici (cu o producţie sub 1.000 de ruble) ; de aceea şi numărul „fabricilor" mici este mai redus. În sfîrşit, în 1894/95 au fost omise o mulţime de stabilimente care aveau sub 15 muncitori, fapt datorită căruia numărul „fabricilor" mici a scăzut dintr-o dată aproape la jumătate faţă de cel din 1890. Numărul fabricilor pe 1879 şi cel pe 1890 poate fi făcut comparabil şi printr-un alt procedeu, şi anume prin separarea stabilimentelor cu o producţie de cel puţin 2.000 de ruble. Într-adevăr, cifrele totalizatoare din „Indicator", citate de noi mai sus, cuprind toate stabilimentele înregistrate, pe cînd în *lista nominală* a fabricilor „Indicatorul" a trecut numai stabilimentele cu o producţie de cel puţin 2.000 de ruble. Numărul stabilimentelor de acest

* Unele date care lipsesc au fost completate cu aproximaţie : vezi „Indicatorul", pag. 695.

www.dacoromanica.ro

fel poate fi considerat aproximativ comparabil (deşi în starea actuală a statisticii noastre lista lor nu poate fi niciodată completă), cu excepţia celor din industria morăritului. În această industrie, înregistrarea are un caracter cu totul nesistematic, atît în „Indicator" cît şi în „Culegerea" de date pe diferite gubernii şi pe diferiţi ani, publicată de departamentul comerţului şi al manufacturilor. În unele gubernii sînt considerate „fabrici" numai morile cu aburi, în altele sînt adăugate şi marile mori de apă, în altele sînt înglobate în această categorie sute de mori de vînt, iar în altele chiar morile acţionate de manejuri cu cai etc. Limitarea valorii producţiei nu înlătură nicidecum haosul din statistica morilor sistematice, pentru că în locul valorii producţiei se ia aici cantitatea de făină, care şi la morile foarte mici reprezintă adesea peste 2.000 de puduri pe an. De aceea numărul morilor înregistrate de statistica industriei de fabrică descrie salturi extraordinare de la un an la altul, datorită faptului că procedeele de înregistrare sînt diferite. De pildă, „Culegerea de date" pe 1889, 1890 şi 1891 a înregistrat în Rusia europeană 5.073, 5.605 şi 5.201 mori. În gubernia Voronej numărul morilor a crescut brusc de la 87 în 1889 la 285 în 1890 şi la 483 în 1892, şi aceasta datorită faptului că în mod întîmplător au fost înregistrate şi morile de vînt. În ţinutul Donului numărul morilor a crescut de la 59 în 1887 la 545 în 1888 şi la 976 în 1890, iar apoi a scăzut la 685 în 1892 (tot din cauza morilor de vînt, care uneori se înregistrau, alteori ba) etc. etc. Se înţelege că folosirea unor astfel de date este inadmisibilă. De aceea luăm numai morile cu aburi şi, adăugînd din celelalte ramuri industriale stabilimentele cu o producţie în valoare de cel puţin 2.000 de ruble, obţinem numărul fabricilor din Rusia europeană : în 1879 circa 11.500, iar în 1890 circa 15.500 *. Şi în cazul de faţă constatăm, aşadar, *o creştere a numărului fabricilor*, şi nu descreşterea inventată de d-l Karî-

* Obţinerea cifrei corespunzătoare pe baza datelor cuprinse în „Lista fabricilor şi uzinelor" este cu totul imposibilă, în primul rînd, pentru că „Lista" a omis o mulţime de stabilimente cu o producţie de la 2.000 de ruble în sus, pe motivul că acestea aveau sub 15 muncitori. În al doilea rînd, pentru că „Lista" lua în considerare valoarea producţiei, fără accize (spre deosebire de statistica anterioară). În al treilea rînd, pentru că „Lista" lua uneori nu valoarea producţiei, ci plata pentru prelucrarea materiei prime.

www.dacoromanica.ro

şev. Teoria d-lui Karîşev cu privire la „procesul descreşterii numărului de stabilimente" în industria de fabrică din Rusia este o născocire curată, bazată pe o cunoaştere mai mult decît insuficientă a materialului pe care el s-a apucat să-l prelucreze. Încă în 1889 („Iuridiceski Vestnik" nr. 9) d-l Karîşev a vorbit de numărul fabricilor din Rusia, comparînd cifrele cu totul inutilizabile luate din rapoartele d-lor guvernatori către ţar şi publicate în „Culegere de date cu privire la Rusia pe anii 1884–1885" (Petersburg, 1887, tabelul XXXIX) cu cifrele curioase din „Culegerea de statistică militară" (partea a IV-a. Petersburg, 1871), care a înglobat în categoria „fabricilor" mii dintre cele mai mici stabilimente aparţinînd meseriaşilor şi meşteşugarilor, mii de plantaţii de tutun (sic ! vezi pag. 345 şi 414 din „Culegerea de statistică militară" cu privire la „fabricile" de tutun din gubernia Basarabia), mii de mori ţărăneşti şi uleiniţe etc. etc. Nu-i de mirare că în 1886 „Culegerea de statistică militară" a înregistrat în felul acesta peste 70.000 de „fabrici" în Rusia europeană. De mirare este că s-a găsit un om care să aibă o atitudine atît de neatentă şi de necritică faţă de orice cifră tipărită, încît s-o ia drept bază pentru concluzii *.

Aici trebuie să facem o mică digresiune. Din teoria sa cu privire la descreşterea numărului fabricilor, d-l Karîşev deduce existenţa unui proces de concentrare a industriei. Se înţelege de la sine că, respingînd teoria lui, noi nu tăgăduim nicidecum această concluzie, pe care însă d-l Karîşev o demonstrează într-o manieră greşită. Pentru a demonstra existenţa acestui proces, este necesar să scoatem separat stabilimentele deosebit de mari. Să luăm, de pildă, stabilimentele cu 100 şi mai mulţi muncitori. Comparînd numărul acestor stabilimente, numărul muncitorilor şi valoarea producţiei lor cu datele privitoare la toate stabilimentele, obţinem următorul tabel :

* D-l Tugan Baranovski a arătat deja, în legătură cu problema numărului muncitorilor de fabrică, că datele „Culegerii de statistică militară" sînt cu totul inutilizabile (vezi cartea lui „*Fabrica*" etc., Petersburg, 1898, pag. 336 şi urm., şi „*Mir Boji*i" [4], 1898, nr. 4), iar la provocarea lui directă d-nii N.—on şi Karîşev răspund prin tăcere. Într-adevăr, nu le mai rămîne altceva decît să tacă.

www.dacoromanica.ro

Vezi nota*	1879			1890			1894/95		
	Numărul		Valoarea producţiei în mii de ruble	Numărul		Valoarea producţiei în mii de ruble	Numărul		Valoarea producţiei în mii de ruble
	fabricilor	muncitorilor		fabricilor	muncitorilor		fabricilor	muncitorilor	
Toate „fabricile şi uzinele“	27.986	763.152	1.148.134	21.121	875.764	1.500.871	14.578	885.555	1.345.346
Stabilimentele cu 100 şi mai mulţi muncitori	1.238	509.643	629.926	1.431	623.146	858.588	1.468	655.670	955.233
% faţă de total	—	66,8%	54,8%	—	71,1%	57,2%	—	74%	70,8%

Din acest tabel se vede că numărul stabilimentelor foarte mari creşte, după cum creşte şi numărul muncitorilor lor şi valoarea producţiei, reprezentînd o parte din ce în ce mai mare din numărul total al muncitorilor şi din valoarea totală a producţiei în „fabricile şi uzinele“ înregistrate în mod oficial. Unii vor obiecta, poate, că din moment ce se produce o concentrare a producţiei înseamnă că stabilimentele mari înlătură pe cele mici şi că numărul acestora din urmă scade ; în consecinţă, scade şi numărul total al stabilimentelor. Dar, în primul rînd, această din urmă concluzie nu se referă la categoria „fabricilor şi uzinelor“, *ci la toate stabilimentele industriale,* despre care nu avem dreptul să vorbim, pentru că la noi nu există nici o statistică cît de cît veridică şi completă a stabilimentelor industriale. În al doilea rînd, nici din punct de vedere pur teoretic, apriori, nu se poate spune că într-o societate capitalistă în dezvoltare trebuie să se producă neapărat şi întotdeauna o descreştere a numărului stabilimen-

* Izvoarele sînt aceleaşi. Pentru anul 1879, după cum s-a mai arătat, unele date au fost completate cu aproximaţie. Datele generale din „Indicatoare“ şi din „Listă“ nu sînt comparabile, dar aici comparăm *numai procentul* faţă de numărul total al muncitorilor şi faţă de valoarea totală a producţiei ; or, în cifrele totalizatoare aceste din urmă date sînt mult mai veridice (după cum vom arăta mai jos) decît datele referitoare la numărul total al fabricilor. Numărul stabilimentelor mari a fost luat dintr-o lucrare despre „Capitalismul în Rusia“, pe care autorul acestor rînduri o pregăteşte pentru tipar [6].

www.dacoromanica.ro

telor industriale, căci paralel cu procesul de concentrare a industriei are loc un proces de sustragere a populației de la ocupațiile agricole, un proces de creștere a micilor stabilimente industriale în regiunile înapoiate ale țării, ca urmare a descompunerii gospodăriei țărănești seminaturale etc. *.

Să revenim însă la d-l Karîșev. Datelor celor mai puțin certe (și anume datelor referitoare la numărul „fabricilor și uzinelor"), d-sa le acordă aproape cea mai mare atenție. Într-adevăr, d-sa grupează guberniile după numărul „fabricilor", întocmește o cartogramă cu indicarea acestor grupuri și un tabel special pentru guberniile cu cel mai mare număr de „fabrici" în fiecare ramură industrială (pag. 16–17) și calculează o mulțime de cifre procentuale care exprimă numărul fabricilor din fiecare gubernie, raportat la numărul lor total (pag. 12–15). D-l Karîșev a uitat aici un mic amănunt : a uitat să-și pună întrebarea dacă cifrele care exprimă *numărul fabricilor pe diferite gubernii pot fi comparate între ele.* Răspunsul la această întrebare nu poate fi decît negativ, și de aceea majoritatea calculelor, comparațiilor și raționamentelor d-lui Karîșev trebuie calificate drept nevinovate exerciții de statistică. Dacă d-l profesor ar fi citit definiția „fabricii și uzinei" așa cum e formulată în circulara din 7 iunie 1895, și-ar fi dat numaidecît seama că o definiție atît de vagă *nu poate* fi aplicată în mod identic în diferite gubernii ; la o concluzie similară ar fi putut să-l ducă o studiere mai atentă a „Listei" propriu-zise. Să dăm cîteva exemple. Luînd drept criteriu numărul stabilimentelor, în secțiunea a XI-a (prelucrarea produselor alimentare ; acest grup cuprinde cel mai mare număr de fabrici) d-l Karîșev grupează aparte guberniile Voronej, Veatka și Vladimir (pag. 12). Dar abundența de „fabrici și uzine" în aceste gubernii se explică în special prin faptul că aici au fost înregistrate, într-un mod *pur întîmplător,* stabilimente mici care în alte gubernii au fost omise. În gubernia Voronej, de pildă, numărul mare al „fabricilor" se explică pur și simplu prin faptul că aici au fost înregistrate și morile mici (din 124 de mori numai 27

* De pildă, „recensămîntul meșteșugurilor" din 1894/95 în gubernia Perm a arătat că, în epoca de după reformă, cu fiecare deceniu se înființează la sate tot mai multe stabilimente industriale. Vezi „Privire asupra ținutului Perm. Studiu asupra stării industriei meșteșugărești din gubernia Perm". Perm, 1898 [4].

www.dacoromanica.ro

sînt cu aburi ; multe sînt mori de apă cu 1, 2 sau 3 roţi. În alte gubernii morile de acest fel nu au fost înregistrate ; de altfel nici nu ar fi fost posibil să le înregistrezi pe toate), precum şi uleiniţele (în majoritate acţionate de manejuri cu cai), care în alte gubernii au fost omise. În gubernia Veatka, din 116 mori numai 3 sînt cu aburi ; în gubernia Vladimir au fost înregistrate vreo 10 mori de vînt şi 168 de uleiniţe ; o mare parte dintre ele sînt acţionate de forţa vîntului, de manejuri cu cai sau de mîna omului. Dacă în alte gubernii sînt mai puţine stabilimente, aceasta nu înseamnă desigur că acolo nu există mori de vînt, nici mori de apă etc., ci numai că acolo ele nu au fost înregistrate. Într-o serie întreagă de gubernii au fost înregistrate aproape exclusiv numai morile cu aburi (Basarabia, Ekaterinoslav, Taurida, Herson şi altele) ; or, industria morăritului cuprinde 2.308 „fabrici" dintre cele 6.233 existente în Rusia europeană în cadrul secţiunii a XI-a. Este absurd să vorbeşti despre repartizarea fabricilor pe gubernii fără să stabileşti în prealabil *neomogenitatea* datelor. Să luăm secţiunea a IX-a, prelucrarea mineralelor. Iată, de pildă, în gubernia Vladimir 96 de fabrici de cărămidă, iar în ţinutul Donului – 31, adică de peste trei ori mai puţin. Potrivit „Indicatorului" (pe 1890) situaţia e inversă : în gubernia Vladimir – 16, iar în ţinutul Donului – 61 de fabrici. După cum reiese din „Lista fabricilor şi uzinelor", în gubernia Vladimir din 96 de fabrici numai 5 au 16 şi mai mulţi muncitori, pe cînd în ţinutul Donului – 26 (din 31). Este clar că lucrurile se explică pur şi simplu prin faptul că în ţinutul Donului statisticienii au fost mai zgîrciţi cu încadrarea micilor cărămidării în categoria „fabricilor" decît în gubernia Vladimir, şi atîta tot (toate cărămidăriile mici din gubernia Vladimir folosesc exclusiv muncă manuală). D-l Karîşev nu vede nimic din toate acestea (pag. 14). Despre secţiunea a X-a (prelucrarea produselor animale) d-l Karîşev spune că numărul stabilimentelor este destul de redus aproape în toate guberniile şi că numai „gubernia Nijni Novgorod, cu cele 252 de fabrici ale ei, constituie o excepţie izbitoare" (pag. 14). Aceasta se datoreşte în special faptului că în această gubernie au fost recenzate foarte multe stabilimente mici bazate pe munca manuală (unele fiind acţionate de ma-

www.dacoromanica.ro

nejuri cu cai sau de forţa vîntului), care în alte gubernii nu au fost recenzate. De pildă, în gubernia Moghilev „Lista fabricilor şi uzinelor" înregistrează în această secţiune numai 2 fabrici ; fiecare dintre ele are peste 15 muncitori. Cît despre micile stabilimente pentru prelucrarea produselor animale, ele ar putea fi numărate cu zecile şi în gubernia Moghilev, cum le-a şi înregistrat „Indicatorul" pe 1890, care arată în această gubernie 99 de stabilimente pentru prelucrarea produselor animale. Se pune întrebarea : ce rost mai au, după toate acestea, calculele d-lui Karîşev cu privire la repartizarea procentuală a „fabricilor", cînd termenul „fabrică" este înţeles într-un mod atît de diferit ?

Pentru a arăta mai pregnant modul diferit în care termenul „fabrică" este înţeles în diferite gubernii, vom lua două gubernii învecinate : Vladimir şi Kostroma. După cum reiese din „Lista fabricilor şi uzinelor", în prima gubernie există 993 de „fabrici", în a doua 165. În gubernia Vladimir au fost înregistrate în toate ramurile industriale (secţiunile) stabilimente dintre cele mai mici, care din punct de vedere numeric le copleşesc pe cele mari (numai 324 de stabilimente au cîte 16 şi mai mulţi muncitori). În gubernia Kostroma au fost înregistrate foarte puţine stabilimente mici (112 fabrici din 165 au cîte 16 şi mai mulţi muncitori), deşi oricine îşi dă seama că şi în această gubernie ar putea fi înregistrate multe mori de vînt, uleiniţe, mici întreprinderi pentru prepararea scrobelii, pentru distilarea răşinii, mici cărămidării etc. etc. *.

Dezinteresul d-lui Karîşev pentru veracitatea cifrelor folosite ajunge la culme acolo unde el compară, pe gubernii, numărul „fabricilor" pe 1894/95 (după „Listă") şi pe 1885 (după „Culegere"), afirmînd, cu aerul cel mai serios din lume, că în gubernia Veatka numărul fabricilor a crescut, în gubernia Perm „a scăzut considerabil", iar în gubernia Vladimir s-a mărit simţitor etc. (pag. 6–7). „Şi aceasta denotă – con-

* Iată încă un exemplu de stabilire arbitrară a numărului „fabricilor" în cadrul „celui mai nou" sistem al statisticii fabricilor şi uzinelor din Rusia. Pe 1894/95 „Lista fabricilor şi uzinelor" înregistrează în gubernia Herson 471 de fabrici (d-l Karîşev, op. cit., pag. 5), iar pe 1896 d-l Mikulin constată acolo deodată 1.249 de „stabilimente industriale" (op. cit., pag. XIII), dintre care 773 cu motor mecanic şi 109 fără motor mecanic, avînd mai mult de 15 muncitori. Cînd noţiunea de „fabriçă" nu este clar precizată, asemenea salturi sînt întotdeauna inevitabile.

www.dacoromanica.ro

chide sentenţios autorul nostru – că menţionatul proces al descreşterii numărului fabricilor afectează în mai mică măsură regiunile cu o industrie mai dezvoltată, mai veche, decît regiunile cu o industrie mai tînără" (pag. 7). Această concluzie sună foarte „savant" ; păcat numai că e cu totul absurdă. Cifrele cu care operează d-l Karîşev sînt cu totul întîmplătoare. De pildă, potrivit datelor publicate în „Culegere", în anii 1885–1890 numărul „fabricilor" din gubernia Perm a evoluat astfel : 1.001, 895, 951, 846, 917 şi 1.002, pentru ca în 1891 să scadă brusc la 585. Aceste salturi se datoresc, printre altele, şi împrejurării că în categoria „fabricilor" au fost incluse cînd 469 de mori (1890), cînd 229 (1891). Dacă „Lista fabricilor şi uzinelor" înregistrează în această gubernie numai 362 de fabrici, explicaţia trebuie căutată în aceea că, spre deosebire de „Culegere", ea nu include în categoria „fabricilor" decît 66 de mori. Dacă în gubernia Vladimir numărul „fabricilor" s-a mărit, trebuie să ne aducem aminte că în această gubernie „Lista fabricilor şi uzinelor" a înregistrat o serie de stabilimente mici. În gubernia Veatka, pe anii 1887–1892 „Culegerea" indică succesiv 1–2–2–30–28–25 de mori, în timp ce „Lista" a înregistrat 116. Într-un cuvînt, comparaţia întreprinsă de d-l Karîşev nu face decît să dovedească o dată în plus totala sa nepricepere de a folosi cifre provenite din izvoare diferite.

Dînd numărul fabricilor existente în diferite secţiuni (grupuri de întreprinderi) şi calculînd ce procent reprezintă fiecare dintre aceste cifre în raport cu numărul total al fabricilor, d-l Karîşev nici de data aceasta nu observă că în diferite secţiuni a fost inclus un număr diferit de stabilimente mici (de pildă, în industria textilă şi în cea metalurgică, numărul lor este cel mai mic, reprezentînd circa $^1/_3$ din numărul total pe Rusia europeană, pe cînd în industria de prelucrare a produselor animale şi alimentare numărul lor reprezintă aproape $^2/_3$ din numărul total). Se înţelege că în felul acesta el compară mărimi eterogene, iar calculele procentuale (pag. 8) sînt lipsite de orice sens. Într-un cuvînt, în tot ce priveşte problema numărului „fabricilor" şi a repartizării lor, d-l Karîşev a dat dovadă de o neînţelegere totală a caracterului datelor folosite de d-sa şi a gradului lor de veracitate.

www.dacoromanica.ro

Trecînd de la numărul fabricilor la numărul muncitorilor, trebuie să spunem în primul rînd că, în ceea ce privește numărul total al muncitorilor, cifrele din statistica fabricilor și uzinelor din Rusia sînt mult mai veridice decît cele referitoare la numărul fabricilor. Desigur că și aici sînt destule confuzii, precum și omisiuni și cazuri de diminuare a numărului real. Dar datele nu sînt aici atît de eterogene, iar oscilațiile prea mari în ceea ce privește numărul micilor stabilimente – cînd incluse în categoria fabricilor, cînd excluse din ea – afectează într-o foarte mică măsură numărul total al muncitorilor, din simplul motiv că chiar și un procent foarte însemnat de stabilimente foarte mici dă un procent foarte mic din numărul total al muncitorilor. Am văzut mai sus că, în 1894/95, în 1.468 de fabrici (10% din numărul total) erau concentrați 74% din muncitori. Numărul fabricilor mici (cu mai puțin de 16 muncitori) reprezintă 7.919 din 14.578, adică mai mult de jumătate, iar numărul muncitorilor din aceste fabrici reprezintă (dacă socotim în medie chiar cîte 8 muncitori la 1 stabiliment) vreo 7%. Așa se explică faptul că, cu toată diferența enormă dintre numărul fabricilor în 1890 (după „Indicator") și cel din 1894/95, deosebirea în ceea ce privește numărul muncitorilor este neînsemnată : în cele 50 de gubernii ale Rusiei europene, în 1890 numărul muncitorilor era de 875.764, iar în 1894/95 de 885.555 (socotim numai muncitorii din stabilimente). Scăzînd din prima cifră numărul muncitorilor ocupați în producția de șine (24.445) și de sare (3.704), care nu au fost incluse în „Lista fabricilor și uzinelor", iar din cea de-a doua numărul muncitorilor din tipografii (16.521) care nu au fost incluse în „Indicator", obținem pe anul 1890 847.615 muncitori, iar pe 1894/95 869.034, adică cu 2,5% mai mult. Este clar că acest procent nu poate exprima creșterea reală, întrucît în 1894/95 au fost omise multe stabilimente mici, dar în general apropierea dintre aceste cifre arată că datele generale privitoare la numărul total al muncitorilor sînt relativ certe și deci relativ utilizabile. D-l Karîșev, de la care am luat cifra care indică numărul total al muncitorilor, nu stabilește cu precizie care anume industrii au fost incluse în 1894/95 în comparație cu publicațiile precedente și nu menționează că „Lista fabricilor și uzinelor" a omis multe stabilimente care înainte erau incluse

www.dacoromanica.ro

în categoria fabricilor. Pentru a face o comparaţie cu ceea ce a fost înainte, el ia mereu aceleaşi date absurde din „Culegerea de statistică militară" şi repetă mereu aceeaşi afirmaţie absurdă că, în comparaţie cu populaţia, numărul muncitorilor s-ar fi redus, afirmaţie a cărei inconsistenţă totală a fost deja dovedită de d-l Tugan-Baranovski (vezi mai sus). Fiind mai veridice, datele referitoare la numărul muncitorilor meritau o prelucrare mai minuţioasă decît cele referitoare la numărul fabricilor, dar d-l Karîşev a făcut exact contrarul. El nu dă nici măcar o grupare a fabricilor după numărul muncitorilor, ceea ce ar fi fost deosebit de necesar, dat fiind că în „Lista fabricilor şi uzinelor" numărul muncitorilor este luat drept un indiciu esenţial al fabricii. Datele reproduse de noi mai sus arată că concentrarea muncitorilor este foarte mare.

În loc să grupeze fabricile după numărul muncitorilor, d-l Karîşev s-a ocupat de calcule mai simple, şi anume : a stabilit cîţi muncitori revin în medie la 1 fabrică. Întrucît datele referitoare la numărul fabricilor sînt, după cum am văzut, deosebit de incerte, întîmplătoare şi neomogene, toate aceste calcule sînt pline de greşeli. D-l Karîşev compară media muncitorilor calculată la 1 fabrică în 1886 cu cea din 1894/95 şi deduce că „tipul mediu de fabrică creşte" (pag. 23 şi 32–33), fără a şti însă că în 1894/95 au fost socotite numai stabilimentele mai mari, aşa încît comparaţia este greşită. Cu totul curioasă este compararea mediei muncitorilor calculată la 1 fabrică în diferite gubernii (pag. 26) ; d-l Karîşev ajunge, de pildă, la concluzia că în gubernia Kostroma „tipul mediu de întreprindere industrială este mai mare decît în toate celelalte gubernii", aici revenind 242 de muncitori la 1 fabrică, faţă de 125 în gubernia Vladimir de pildă. Prea-învăţatului profesor nici nu-i trece prin minte că aceasta se datoreşte pur şi simplu folosirii unor metode de înregistrare diferite, aşa cum s-a explicat mai sus. Pierzînd din vedere deosebirea dintre numărul stabilimentelor mari şi mici în diferite gubernii, d-l Karîşev a găsit un procedeu foarte simplu pentru *a ocoli* greutăţile legate de această problemă. Şi anume : el ia media muncitorilor *calculată la*

www.dacoromanica.ro

1 fabrică în toată Rusia europeană (iar apoi şi în Polonia, şi în Caucaz) şi, înmulţind-o cu numărul fabricilor din fiecare gubernie, trece pe o cartogramă specială (nr. 3) grupurile obţinute. Într-adevăr, e doar atît de simplu ! Pentru ce să mai grupezi fabricile după numărul muncitorilor, pentru ce să examinezi numărul comparativ al stabilimentelor mari şi mici din diferite gubernii, dacă printr-un procedeu atît de simplu putem *nivela în mod artificial* proporţiile „medii" ale fabricilor în diferite gubernii şi să le aducem la o normă comună ? La ce bun să examinăm dacă în guberniile Vladimir sau Kostroma au fost incluse în categoria fabricilor mai multe sau mai puţine stabilimente mici şi foarte mici, din moment ce putem lua „pur şi simplu" media muncitorilor calculată la 1 fabrică pe *întreaga* Rusie europeană şi s-o înmulţim cu numărul fabricilor din *fiecare* gubernie ? Şi ce-i dacă în urma folosirii unui asemenea procedeu sute de mori de vînt şi uleiniţe, înregistrate în mod întîmplător, vor fi echivalate cu fabricile mari ? Cititorul doar nu va observa nimic şi, cine ştie, poate că va lua drept bună „statistica" născocită de d-l profesor !

În afară de muncitorii care lucrează în stabiliment, „Lista fabricilor şi uzinelor" are şi o rubrică specială pentru muncitorii „din afara stabilimentului". Aici au fost incluşi nu numai muncitorii care lucrează la domiciliu, executînd comenzi primite din partea fabricii (Karîşev, pag. 20), ci şi muncitorii auxiliari etc. Dar numărul acestor muncitori, aşa cum este indicat în „Lista fabricilor şi uzinelor" (66.460 în întregul imperiu), nu poate fi considerat nicidecum ca „un indiciu al gradului de dezvoltare pe care l-a atins la noi aşazisa secţie externă a fabricii" (Karîşev, pag. 20), căci în cadrul actualului sistem al statisticii fabricilor şi uzinelor nici nu poate fi vorba de o înregistrare cît de cît completă a acestei categorii de muncitori. D-l Karîşev spune cu foarte multă uşurinţă : „66.500 de oameni pentru toată Rusia, cu milioanele ei de meşteşugari şi meseriaşi, este puţin" (ibid.). Pentru a putea scrie asemenea cuvinte, el trebuie să fi uitat că, după cum constată toate izvoarele, o parte foarte mare din aceste „milioane de meşteşugari", dacă nu majoritatea

www.dacoromanica.ro

lor, lucrează pentru scupşcici, adică sînt şi ei „muncitori din afară". E de ajuns să arunci o privire în paginile „Listei" care se referă la regiunile cu industrii „meşteşugăreşti" cunoscute, ca să te convingi de caracterul cu totul întîmplător şi fragmentar al înregistrării „muncitorilor din afară". De pildă, în secţiunea a II-a (prelucrarea lînii), „Lista fabricilor şi uzinelor" înregistrează în gubernia Nijni Novgorod, şi anume în oraşul Arzamas şi în suburbia Vîezdnaia, numai 28 de muncitori care lucrează în afară (pag. 89), pe cînd din „Lucrările comisiei pentru cercetarea industriei meşteşugăreşti din Rusia" (părţile a V-a şi a VI-a) se ştie că acolo sînt multe sute (pînă la 1.000) de „meşteşugari" care lucrează pentru patroni. În judeţul Semenov, „Lista fabricilor şi uzinelor" nu arată de loc muncitori în afară, pe cînd din statisticile publicate de zemstve se ştie că în producţia de pîslă şi de branţuri sînt aici peste 3.000 de „meşteşugari" care lucrează pentru patroni. În producţia de armonici din gubernia Tula, „Lista" înregistrează o singură „fabrică" cu 17 muncitori în afară (pag. 395), pe cînd din „Lucrările comisiei etc." se vede că încă în 1882 existau acolo 2.000–3.000 de meşteşugari care lucrau pentru fabricanţii de armonici (partea a IX-a). De aceea este limpede că e pur şi simplu ridicol să consideri cît de cît veridică cifra de 66.500 de muncitori în afară şi să vorbeşti despre repartizarea ei pe gubernii şi pe ramuri industriale, cum face d-l Karîşev, întocmind chiar şi o cartogramă. Menirea reală a acestor cifre nu este cîtuşi de puţin aceea de a stabili proporţiile muncii capitaliste la domiciliu (stabilirea acestora este posibilă numai în cadrul unui recensămînt industrial general, care să înregistreze toate magazinele şi celelalte stabilimente sau persoane particulare care dau de lucru la domiciliu), ci de a înregistra separat pe muncitorii din cadrul stabilimentului, adică pe muncitorii de fabrică în sensul strict al cuvîntului, şi pe muncitorii din afară. Pînă acum aceste categorii de muncitori erau foarte des confundate : pînă şi în „Indicatorul" pe 1890 întîlnim în repetate rînduri exemple de asemenea confuzii. Acum „Lista fabricilor şi uzinelor" face o primă încercare de a pune capăt acestei confuzii,

www.dacoromanica.ro

Cifrele din „Listă" referitoare la productivitatea anuală a fabricilor au fost prelucrate de d-l Karîşev în modul cel mai mulţumitor, în special pentru că aici autorul, în loc să recurgă la obişnuitele cifre „medii", a procedat la gruparea fabricilor după volumul producţiei. Ce-i drept, autorul nu se poate debarasa totuşi în întregime de aceste „medii" (mărimile medii ale producţiei calculate la 1 fabrică) şi chiar compară mediile pe 1894/95 cu mediile pe 1885, procedeu care, după cum am arătat în repetate rînduri, este cu totul greşit. Menţionăm că, din cauza ponderii reduse a stabilimentelor mici, cauză pe care noi am mai arătat-o, cifrele totale privind productivitatea anuală a fabricilor sînt incomparabil mai veridice decît cifrele totale care indică numărul fabricilor. De pildă, potrivit „Listei fabricilor şi uzinelor", în Rusia europeană numărul fabricilor cu o producţie în valoare de peste 1.000.000 de ruble nu trece de 245, adică reprezintă 1,9%, dar ele concentrează 45,6% din întreaga producţie anuală a tuturor fabricilor din Rusia europeană (Karîşev, pag. 38), în timp ce fabricile cu o producţie sub 5.000 de ruble reprezintă 30,8% din numărul lor total, dar dau numai 0,6% din producţia totală, adică o parte cu totul infimă. Trebuie să menţionăm însă că, făcînd aceste calcule, d-l Karîşev pierde din vedere deosebirea dintre valoarea producţiei (= valoarea produsului) şi plata pentru prelucrarea materiilor prime. În statistica fabricilor şi uzinelor din Rusia, această distincţie importantă se face pentru prima oară acum, în „Lista fabricilor şi uzinelor" *. Se înţelege de la sine că amîndouă aceste mărimi sînt cu totul incomparabile şi că ele trebuiau separate una de alta. D-l Karîşev nu face acest lucru, şi se poate considera că procentul atît de scăzut al producţiei anuale a stabilimentelor mici se datoreşte, în parte, faptului că aici au fost incluse stabilimente care au declarat nu valoarea produsului prelucrat de ele, ci

* Numai că, din păcate, nu avem nici o garanţie că „Lista" a aplicat această distincţie în mod riguros şi consecvent, indicînd valoarea produsului *numai* la fabricile care îşi vînd într-adevăr produsul, iar plata pentru prelucrarea materiei prime numai la acelea care prelucrează materialul altora. Este posibil, de pildă, ca în industria morăritului (în care sus-arătata deosebire se întîlneşte cel mai des) proprietarii de mori să fi indicat cu totul întîmplător cînd o cifră, cînd alta. Această chestiune necesită o analiză specială.

www.dacoromanica.ro

numai plata obţinută pentru prelucrarea lui. Mai jos vom da un exemplu de eroare săvîrşită de d-l Karîşev datorită ignorării acestei împrejurări. Această distincţie pe care „Lista fabricilor şi uzinelor" o face între plata pentru prelucrarea produsului şi valoarea acestuia şi faptul că ea nu include în preţul de producţie şi cifra accizului fac ca cifrele ei să nu fie comparabile cu cifrele din publicaţiile anterioare. Potrivit „Listei fabricilor şi uzinelor", producţia tuturor fabricilor din Rusia europeană reprezintă 1.345.000.000 de ruble, iar după „Indicatorul" pe 1890 1.501.000.000 de ruble ; dar, dacă am scădea din cifra a doua suma totală a accizelor (numai în industria spirtului accizele reprezintă aproape 250.000.000 de ruble), prima cifră ar fi considerabil mai mare.

„Indicatorul" (ediţiile a 2-a şi a 3-a) conţine o repartizare a fabricilor şi uzinelor după volumul producţiei anuale (fără să se arate partea fiecărui grup în producţia totală), dar, din cauza sus-arătatelor deosebiri dintre metodele de înregistrare şi de stabilire a volumului producţiei anuale, această repartizare nu poate fi comparată cu datele din „Listă".

Ne mai rămîne să examinăm încă un raţionament greşit al d-lui Karîşev. Dînd, pe gubernii, datele referitoare la valoarea producţiei anuale a fabricilor şi uzinelor, el nici aici nu s-a putut abţine de la comparaţii cu datele pe anii 1885–1891, adică cu datele din „Culegere". Deoarece însă acestea din urmă nu cuprind şi cifrele referitoare la industriile supuse la plata accizului, d-l Karîşev s-a limitat să cerceteze dacă nu există gubernii în care valoarea producţiei pe 1894/95 să fie *mai mică* decît în anii precedenţi. Asemenea gubernii sînt în număr de 8 (pag. 39–40) şi d-l Karîşev vorbeşte cu acest prilej despre „mişcarea regresivă a industriei" în guberniile „cu industrie mai puţin dezvoltată", afirmînd că acest lucru „poate servi ca un indiciu al situaţiei dificile a stabilimentelor mici în concurenţa lor cu stabilimentele mari" etc. Toate aceste raţionamente ar fi fost, poate, foarte subtile dacă... dacă nu ar fi în întregime profund greşite. Nici aici d-l Karîşev nu a observat că încearcă să compare date cu totul incomparabile şi eterogene. Vom demonstra această in-

www.dacoromanica.ro

comparabilitate, folosind datele referitoare la fiecare dintre guberniile indicate de d-l Karîşev *. În gubernia Perm, valoarea producţiei reprezenta în 1890 20.300.000 de ruble („Indicator"), iar în 1894/95 13.100.000, dintre care industria morăritului în 1890 12.700.000 (la 469 de mori !), iar în 1894/95 4.900.000 (la 66 de mori). Prin urmare, „scăderea" aparentă se datoreşte pur şi simplu înregistrării întîmplătoare a unui număr diferit de mori. Cît despre numărul morilor cu aburi, de pildă, el a crescut de la 4 în 1890 şi 1891 la 6 în 1894/95. Tot aşa se explică „scăderea" producţiei şi în gubernia Simbirsk (1890 : 230 de mori cu 4.800.000 de ruble ; 1894/95 : 27 de mori cu 1.700.000 de ruble. Mori cu aburi : 10 şi 13). În gubernia Veatka, valoarea producţiei reprezenta în 1890 8.400.000, iar în 1894/95 6.700.000, deci cu 1.700.000 de ruble mai puţin. Dar în 1890 au fost înregistrate acolo două uzine siderurgice, uzinele Votkinski şi Ijevski, a căror producţie (luată la un loc) reprezintă tocmai 1.700.000 de ruble ; în 1894/95 aceste uzine nu au fost înregistrate, deoarece sînt „subordonate" departamentului minelor. Gubernia Astrahan : în 1890 2.500.000 de ruble, iar în 1894/95 2.100.000. Dar în 1890 au fost incluse şi întreprinderile producătoare de sare (346.000 de ruble), pe cînd în 1894/95 ele nu au fost înregistrate, ca unele care fac parte din industria „minieră". Gubernia Pskov : în 1890 2.700.000 de ruble, iar în 1894/95 2.300.000 de ruble ; dar în 1890 au fost înregistrate 45 de stabilimente pentru melităţul inului, cu o producţie în sumă de 1.200.000 de ruble, pe cînd în 1894/95 numai 4 *torcătorii de in* cu 248.000 de ruble. Se înţelege de la sine că stabilimentele pentru melităţul inului din gubernia Pskov nu au dispărut, ci pur şi simplu n-au fost incluse în listă (poate din cauză că majoritatea lor folosesc exclusiv muncă manuală şi au mai puţin de 15 muncitori). În gubernia Basarabia, producţia morilor de cereale a fost înregistrată în mod

* Luăm în acest scop nu datele furnizate de „Culegere", ci pe acelea din „Indicatorul" pe 1890, *scăzînd industriile supuse la plata accizului*. Cu excepţia acestor industrii, datele „Indicatorului" aproape că nu diferă de cele din „Culegere", pentru că au la baza lor aceleaşi situaţii primite de departamentul comerţului şi al manufacturilor. Or, pentru a descoperi greşeala d-lui Karîşev, avem nevoie de date amănunţite nu numai cu privire la diferitele industrii, ci şi la diferitele fabrici.

www.dacoromanica.ro

diferit, deşi atît în 1890 cît şi în 1894/95 a fost constatat acelaşi număr de mori (97) ; în 1890 cantitatea de făină măcinată a fost evaluată la 4.300.000 de puduri = 4.300.000 de ruble, iar în 1894/95 majoritatea morilor n-a indicat *decît plata pentru măciniş*, aşa încît suma totală a producţiei lor (1.800.000 de ruble) nu poate fi comparată cu cifra din 1890. Iată două exemple care ilustrează această deosebire. Morile Levenzon, două la număr, figurează în 1890 cu o producţie în sumă de 335.000 de ruble („Indicator", pag. 424), iar în 1894/95 cu numai 69.000 de ruble, *plată pentru măciniş* („Lista fabricilor şi uzinelor", nr. 14.231–2). Dimpotrivă, moara Şvarţberg figura în 1890 cu o producţie de 125.000 de ruble („Indicator", pag. 425), iar în 1894/95 cu 175.000 de ruble („Lista fabricilor şi uzinelor", nr. 14.214) ; din valoarea globală a producţiei în întreaga industrie a morăritului pe 1894/95, 1.400.000 de ruble reprezintă valoarea produsului, iar 400.000 de ruble plata pentru măciniş. La fel şi în gubernia Vitebsk : în 1890 figurează 241 de mori cu o producţie în sumă de 3.600.000 de ruble, iar în 1894/95 – 82 de mori cu o producţie în sumă de 120.000 de ruble, majoritatea morilor indicînd numai plata pentru măciniş (numărul morilor cu aburi era de 37 în 1890, 51 în 1891 şi 64 în 1894/95), aşa încît din aceste 120.000 de ruble *mai mult de jumătate* reprezintă nu valoarea produsului, ci plata pentru măciniş. În sfîrşit, în ultima gubernie, Arhanghelsk, „mişcarea regresivă a industriei" descoperită de d-l Karîşev se explică pur şi simplu printr-o stranie eroare de calcul făcută de d-sa : în realitate, potrivit „Listei fabricilor şi uzinelor", valoarea producţiei fabricilor din această gubernie reprezintă nu 1.300.000 de ruble, cum afirmă de două ori d-l Karîşev (pag. 40 şi 39 ; faţă de 3.200.000 de ruble în 1885–1891), ci *6.900.000 de ruble,* din care 6.500.000 de ruble revine la 18 fabrici de cherestea („Lista fabricilor şi uzinelor", pag. 247).

Pe baza celor spuse mai sus, ajungem la concluzia că în prelucrarea materialelor d-l Karîşev a dat dovadă de o uimitoare lipsă de atenţie şi lipsă de spirit critic şi de aceea a săvîrşit o serie întreagă de erori dintre cele mai grosolane. Cît despre operaţiunile de totalizare a cifrelor din „Listă",

www.dacoromanica.ro

pe care d-sa le-a efectuat împreună cu colaboratorii săi, este cazul să spunem că valoarea lor statistică pierde mult de pe urma faptului că d-l Karîşev nu a publicat rezultatele complete, adică numărul fabricilor, numărul muncitorilor şi valoarea producţiei în toate guberniile şi în toate ramurile de producţie (deşi se pare că d-sa a făcut aceste totalizări, şi publicarea lor integrală ar fi dat, pe de o parte, posibilitatea unei verificări, iar pe de altă parte, ar fi fost de mare folos tuturor celor care se servesc de „Lista fabricilor şi uzinelor"). Vedem, aşadar, că prelucrarea pur statistică a materialului este extrem de fragmentară, incompletă şi nesistematică, iar concluziile la care s-a grăbit să ajungă d-l Karîşev constituie în cea mai mare parte un exemplu de felul cum nu trebuie să se opereze cu cifrele.

Trecînd la problema, pusă mai sus, a stării actuale a statisticii fabricilor şi uzinelor din Rusia, trebuie să spunem în primul rînd că, dacă „este imperios necesar" să avem „date statistice complete şi veridice cu privire la întreprinderi" (aşa se spune în „introducerea" la „Listă", şi acest lucru este perfect adevărat), obţinerea lor poate fi asigurată numai printr-un recensămînt industrial bine organizat, care să înregistreze toate stabilimentele, întreprinderile şi lucrările industriale de orice fel şi care să se repete la anumite intervale de timp. Dacă datele primului recensămînt general din 28 ianuarie 1897[7] referitoare la ocupaţiile populaţiei vor fi satisfăcătoare şi vor fi prelucrate în mod temeinic, ele vor înlesni simţitor efectuarea unui recensămînt industrial. Atîta timp însă cît asemenea recensăminte nu există, nu poate fi vorba decît de înregistrarea unor stabilimente industriale mari. Actualul sistem de culegere şi de prelucrare a datelor statistice referitoare la asemenea stabilimente mari („fabrici şi uzine", după terminologia curentă) trebuie considerat ca fiind extrem de nesatisfăcător. Prima lui deficienţă este fărîmiţarea statisticii fabricilor şi uzinelor, repartizarea ei între diferite „departamente" şi inexistenţa unei instituţii speciale, pur statistice, care să centralizeze culegerea, verificarea şi prelucrarea tuturor datelor referitoare la toate fabricile şi uzinele. Cînd prelucrezi datele statisticii actuale a fabricilor şi uzinelor din Rusia, te afli pe un teritoriu brăzdat în toate

www.dacoromanica.ro

direcţiile de hotarele diferitelor „departamente" (fiecare dintre acestea avînd metode şi procedee de înregistrare proprii etc.). Uneori se întîmplă chiar ca acest hotar să despartă în două o anumită fabrică sau uzină, aşa încît o secţie a uzinei (de pildă turnătoria de fontă) să fie subordonată departamentului minelor, iar alta (de pildă producţia articolelor de fier) să fie subordonată departamentului comerţului şi al manufacturilor. E lesne de văzut cît de dificilă devine astfel folosirea datelor şi ce greşeli riscă să facă (şi fac) cercetătorii care nu acordă suficientă atenţie acestei probleme complexe. În ceea ce priveşte îndeosebi verificarea datelor, trebuie să spunem că inspecţia de fabrică nu va fi, desigur, niciodată în stare să verifice în ce măsură corespunde realităţii fiecare cifră declarată de fiecare fabricant. În cadrul sistemului actual (adică atunci cînd datele se culeg nu prin intermediul unui recensămînt, efectuat de un corp special de agenţi, ci prin trimiterea de chestionare la fabricanţi) este deosebit de important ca instituţia centrală de statistică să fie în contact *direct* cu toţi proprietarii de fabrici şi uzine, să controleze sistematic *uniformitatea* datelor şi să urmărească ca ele să fie complete, să îngrijească de trimiterea de chestionare în *toate* centrele industriale cît de cît importante, să ia măsuri pentru a se evita includerea întîmplătoare a unor date eterogene sau aplicarea şi interpretarea diferită a programului. A doua deficienţă esenţială a sistemului actual este caracterul cu totul rudimentar al programului de culegere a datelor. Dacă acest program va fi elaborat în cancelarii, fără să fie supus criticii specialiştilor şi (ceea ce este deosebit de important) unei dezbateri multilaterale în presă, datele *nu vor putea fi* niciodată cît de cît complete şi uniforme. Am văzut, de pildă, cît de nesatisfăcător se rezolvă acum chiar problema fundamentală a programului : ce este „o fabrică, o uzină ?". În condiţii cînd nu se fac recensăminte industriale, cînd se aplică sistemul culegerii datelor chiar de la industriaşi (prin intermediul poliţiei, al inspecţiei de fabrică etc.), noţiunea de „fabrică şi uzină" trebuie să fie definită cu o precizie ireproşabilă şi limitată numai la stabilimentele îndeajuns de mari pentru a se putea spera că vor fi înregistrate *toate şi pretutindeni, fără omisiuni.* Elementele fundamentale ale de-

www.dacoromanica.ro

finiției „stabilimentului de tipul fabricii și uzinei", adoptată în momentul de față, par a fi fost alese destul de reușit: 1) cel puțin 15 muncitori care lucrează *în stabiliment* (în legătură cu aceasta trebuie clarificată problema delimitării muncitorilor auxiliari de muncitorii de fabrică propriu-ziși, aceea a stabilirii numărului mediu anual al muncitorilor etc.) și 2) existența unui motor cu aburi (chiar dacă numărul muncitorilor este mai mic). Din păcate, acestor criterii li s-au mai adăugat și altele, cu totul vagi; or, extinderea acestei definiții reclamă maximum de prudență. Dacă nu pot fi omise, de pildă, stabilimentele mari cu roată hidraulică, trebuie arătat cu toată precizia care anume stabilimente de acest fel urmează să fie înregistrate (dacă puterea roții nu este inferioară unei anumite limite, dacă numărul muncitorilor nu coboară sub o anumită cifră etc.). Dacă în unele ramuri industriale se consideră necesar să fie înregistrate și stabilimente mai mici, aceste ramuri trebuie enumerate cît se poate de precis, indicîndu-se totodată și alte criterii clare pentru definirea noțiunii de „fabrică sau uzină". O atenție deosebită trebuie acordată ramurilor industriale în care stabilimentele de tipul „fabricii sau uzinei" se confundă cu stabilimentele „meșteșugărești" sau „agricole" (producția de pîslă, de cărămizi, de pielărie, morăritul, industria uleiului și multe altele). Noi socotim că cele două criterii de mai sus pentru definirea noțiunii de „fabrică sau uzină" nu trebuie să fie extinse în nici un caz, pentru că în cadrul actualului sistem de culegere a datelor este problematic dacă pînă și stabilimentele relativ mari vor putea fi înregistrate fără vreo omisiune. Or, modificarea acestui sistem se poate exprima fie în schimbări parțiale și neesențiale, fie în introducerea unor recensăminte industriale generale. Cît despre caracterul amplu al datelor cerute, adică numărul de întrebări puse industriașilor, trebuie să facem și aici o distincție netă între recensămîntul industrial și statistica de tipul celei actuale. Numai în primul caz este posibil și necesar să se urmărească obținerea unor date cît mai ample (întrebări privind istoricul stabilimentului, legăturile lui cu stabilimentele și cu populația din împrejurimi, latura comercială a întreprinderii, materiile prime și materialele auxiliare, cantitatea și felul pro-

www.dacoromanica.ro

dusului, salarii, ziua de muncă, schimburi, muncă de noapte şi ore suplimentare etc. etc.). În cazul al doilea însă, trebuie să se procedeze cu multă prudenţă : este mai bine să se obţină date puţine, dar relativ certe, complete şi uniforme, decît date numeroase, dar fragmentare, incerte şi necomparabile. Absolut necesar este doar să se adauge întrebări cu privire la numărul articolelor şi la maşinile de lucru.

Spunînd că statistica industriei noastre de fabrică este extrem de nesatisfăcătoare, nu vrem cîtuşi de puţin să afirmăm că datele ei nu ar fi demne de atenţie sau că nu ar merita să fie prelucrate. Cu totul dimpotrivă. Am analizat amănunţit deficienţele sistemului actual tocmai pentru a sublinia necesitatea unei prelucrări deosebit de minuţioase a datelor. Scopul principal şi fundamental al acestei prelucrări trebuie să constea în separarea neghinei de grîu, în separarea materialului relativ utilizabil de cel neutilizabil. După cum am văzut, principala greşeală a d-lui Karîşev (şi a multor altora) constă tocmai în faptul că el nu a făcut această separare. Cifrele care indică numărul „fabricilor şi uzinelor" sînt cele mai puţin certe şi în nici un caz nu pot fi folosite fără o minuţioasă prelucrare prealabilă (separarea stabilimentelor mai mari etc.). Cifrele care indică numărul muncitorilor şi valoarea producţiei sînt mult mai veridice în totalurile generale (dar şi aici trebuie verificat cu multă atenţie care anume ramuri de producţie au fost înregistrate, cum au fost înregistrate ele, în ce mod a fost stabilită valoarea producţiei etc.). Dacă luăm însă totalurile mai detaliate, s-ar putea ca datele să fie necomparabile, iar folosirea lor să ducă la greşeli. Numai prin ignorarea tuturor acestor împrejurări poate fi explicată apariţia basmelor despre descreşterea numărului fabricilor în Rusia şi a numărului muncitorilor de fabrică (în comparaţie cu populaţia), basme pe care narodnicii le-au răspîndit cu atîta zel.

Cît despre prelucrarea propriu-zisă a materialului statistic, la baza ei trebuie să stea, fără doar şi poate, datele referitoare la fiecare fabrică în parte, adică datele din fişe. Aceste fişe trebuie grupate, în primul rînd, pe unităţi teritoriale. Gubernia este o unitate prea mare. Importanţa problemei repartizării teritoriale a industriei impune gruparea pe oraşe,

www.dacoromanica.ro

suburbii, sate şi grupuri de sate care formează centre sau raioane industriale. Este necesară apoi gruparea pe ramuri industriale. În această privinţă, sistemul nou adoptat de statistica fabricilor şi uzinelor din Rusia a introdus, după părerea noastră, o schimbare regretabilă, renunţînd cu desăvîrşire la vechea împărţire pe ramuri industriale, folosită încă din deceniul al 7-lea al secolului nostru (şi chiar mai înainte). „Lista fabricilor şi uzinelor" a împărţit într-o manieră nouă ramurile industriale, grupîndu-le în 12 secţiuni: dacă luăm numai datele pe secţiuni, se obţine un cadru extrem de vast, care cuprinde şi amestecă laolaltă cele mai eterogene industrii (industria postavului şi industria pîslei, industria lemnului şi industria mobilei, industria hîrtiei şi industria poligrafică, producţia de fontă şi producţia de giuvaericale, fabricile de cărămidă şi fabricile de porţelan, producţia de piele şi producţia de ceară, fabricile de ulei şi rafinăriile de zahăr, fabricile de bere şi de tutun etc.). Dacă am împărţi însă amănunţit pe ramuri industriale toate aceste secţiuni, am obţine (vezi la Mikulin, op. cit.) grupuri extrem de fracţionate, al căror număr *ar trece de 300!* Sistemul vechi, care a avut 10 secţiuni şi aproape 100 de ramuri industriale (91 după „Indicatorul" pe 1890), ni se pare a fi mult mai izbutit. Apoi este necesar ca fabricile să fie grupate *după numărul muncitorilor*, *după felul motoarelor* şi *după volumul producţiei*. Această grupare este deosebit de necesară atît din punct de vedere pur teoretic, pentru studierea stării şi a dezvoltării industriei, cît şi ca mijloc care ne permite să selecţionăm materialul existent, separînd datele relativ utilizabile de cele inutilizabile. Inexistenţa unei astfel de grupări (care este necesară în cadrul grupurilor teritoriale şi al grupurilor pe ramuri industriale) constituie cea mai esenţială lipsă a actualelor noastre publicaţii consacrate statisticii fabricilor şi uzinelor, care ne permit să stabilim numai „cifre medii", de cele mai multe ori cu totul fictive şi generatoare de erori grosolane. În sfîrşit, gruparea stabilimentelor potrivit tuturor acestor criterii nu trebuie să se limiteze la stabilirea numărului stabilimentelor în fiecare grup (şi subgrup), ci trebuie să fie neapărat însoţită de calcularea numărului muncitorilor şi a valorii producţiei în

www.dacoromanica.ro

fiecare grup, atît în stabilimentele care folosesc forţa aburului cît şi în cele care folosesc exclusiv munca manuală etc. Cu alte cuvinte, în afară de tabelele *pe grupuri* mai sînt necesare şi tabele *combinate*.

Ar fi greşit să se creadă că un asemenea mod de prelucrare ar necesita o cantitate mult prea mare de muncă. Birourile de statistică ale zemstvelor, cu bugetul şi personalul lor modest, execută pe judeţe lucrări mult mai complicate, prelucrînd 20.000, 30.000 şi chiar 40.000 de fişe individuale (or, în toată Rusia numărul stabilimentelor relativ mari, din categoria „fabricilor şi uzinelor", nu va depăşi, probabil, cifra de 15.000–16.000). În afară de aceasta, cuantumul datelor din fiecare fişă este incomparabil mai mare : culegerile de statistică ale zemstvelor au uneori sute de rubrici verticale, pe cînd „Lista fabricilor şi uzinelor", de pildă, are mai puţin de 20. Şi cu toate acestea, cele mai bune culegeri de statistică ale zemstvelor oferă nu numai tabele în care întreprinderile sînt grupate după diferite criterii, ci şi tabele combinate, adică tabele care arată îmbinări de criterii diferite.

O astfel de prelucrare a datelor ar oferi, în primul rînd, materialul de care are nevoie ştiinţa economică. În al doilea rînd, ea ar soluţiona definitiv chestiunea separării datelor relativ utilizabile de cele inutilizabile. În cadrul unei asemenea prelucrări ar ieşi îndată la iveală caracterul întîmplător al datelor referitoare la unele ramuri industriale, gubernii, la unele puncte din program etc. Ar deveni posibil să se obţină un material relativ complet, cert şi uniform. S-ar obţine indicaţii preţioase asupra modului în care aceste calităţi ar putea fi asigurate pe viitor.

Scris în august — înainte de 26 august (7 septembrie) — 1898

Publicat în 1898 în culegerea : Vladimir Ilin. „Studii şi articole economice". Petersburg

Se tipăreşte după textul apărut în culegere

www.dacoromanica.ro

RECENZIE

A. Bogdanov. CURS SCURT DE ȘTIINȚĂ ECONOMICĂ. *Moscova. 1897. Editura A. Murinova. 290 pag. Prețul 2 ruble*

Cartea d-lui Bogdanov reprezintă un eveniment remarcabil în literatura noastră economică ; ea nu este numai un manual „nesuperfluu" printre atîtea altele (după cum „speră" autorul, în prefață), ci și, fără doar și poate, cel mai bun dintre ele. De aceea în rîndurile ce urmează ne propunem să atragem atenția cititorilor asupra meritelor remarcabile ale acestei lucrări și să relevăm unele puncte neînsemnate, cărora, după părerea noastră, li s-ar putea aduce îmbunătățiri în edițiile următoare ; credem că, dat fiind interesul viu pe care publicul cititor îl manifestă pentru problemele economice, edițiile următoare ale acestei cărți folositoare nu se vor lăsa prea mult așteptate.

Principalul merit al „cursului" d-lui Bogdanov este consecvența deplină a orientării, de la prima și pînă la ultima pagina a cărții, în care sînt tratate probleme foarte numeroase și foarte vaste. Chiar la începutul cărții, autorul arată clar și precis ce este economia politică, definind-o ca „știință care studiază relațiile sociale de producție și de repartiție în dezvoltarea lor" (3), și nu se abate nicăieri de la această concepție, adesea foarte prost înțeleasă de docții noștri profesori de economie politică, care confundă „relațiile sociale de producție" cu producția în general și care își umplu voluminoasele cursuri cu un noian de banalități și exemple lipsite de conținut, lipsite de orice legătură cu știința socială. Autorului îi este străină acea scolastică ce-i face adeseori pe alcătuitorii de manuale să se întreacă în „definiții" și în analiza diverselor elemente ale fiecărei definiții, iar claritatea

www.dacoromanica.ro

expunerii nu numai că nu suferă de pe urma acestui fapt, ci chiar cîştigă, aşa încît cititorul îşi va putea face o idee precisă despre o categorie cum este, de pildă, *capitalul,* atît în sensul lui social cît şi în cel istoric. Ordinea expunerii acestei ştiinţe în „cursul" d-lui Bogdanov are la baza ei concepţia despre economie politică ca ştiinţă o modurilor de producţie socială în dezvoltarea lor istorică. Dînd la început o scurtă expunere a „noţiunilor generale" despre această ştiinţă (pag. 1–19) şi înainte de a-şi încheia cartea cu o succintă „istorie a doctrinelor economice" (pag. 235–290), în capitolul „C. Procesul dezvoltării economice" autorul înfăţişează conţinutul propriu-zis al ştiinţei, pe care nu-l expune în mod dogmatic (cum se obişnuieşte în majoritatea manualelor), ci sub forma unei caracterizări a perioadelor succesive ale dezvoltării economice, şi anume : perioada comunismului gentilic primitiv, perioada sclaviei, perioada feudalismului şi a breslelor şi, în sfîrşit, perioada capitalismului. Tocmai aşa şi trebuie să fie expusă economia politică. Ni se va obiecta, poate, că în felul acesta autorul este nevoit, prin forţa lucrurilor, să fărîmiţeze între diferite perioade expunerea uneia şi aceleiaşi secţiuni teoretice (de pildă cea referitoare la bani), ceea ce îl va obliga să se repete. Dar acest inconvenient pur formal se compensează pe deplin prin avantajele esenţiale ale expunerii istorice. În genere însă, este oare acesta un inconvenient ? Repetările sînt cu totul neînsemnate, utile pentru un începător, deoarece în felul acesta el îşi însuşeşte mai temeinic tezele deosebit de importante. De pildă, raportarea diferitelor funcţii ale banilor la diferite perioade de dezvoltare economică arată cititorului în mod concret că analiza teoretică a acestor funcţii nu se bazează pe speculaţii abstracte, ci pe studierea precisă a conţinutului real al dezvoltării istorice a omenirii. Se obţine astfel o idee mai închegată despre diferitele sisteme de economie socială, istoriceşte determinate. Or, menirea unui manual de economie politică este de a da celor care studiază această ştiinţă noţiuni de bază despre diferitele sisteme de economie socială şi despre trăsăturile fundamentale ale fiecărui sistem, de a face ca cel care şi-a însuşit un curs elementar să aibă în mînă un fir călăuzitor sigur pentru aprofundarea studiului

www.dacoromanica.ro

acestui obiect, ca el să capete interes pentru un astfel de studiu, înțelegînd că de problemele științei economice se leagă în modul cel mai nemijlocit principalele probleme ale vieții sociale contemporane. În 99% din cazuri tocmai acest lucru lipsește manualelor de economie politică. Deficiența lor constă nu atît în faptul că de obicei ele se limitează la un singur sistem de economie socială (și anume la capitalism), cît în faptul că nu știu să concentreze atenția cititorului asupra trăsăturilor fundamentale ale acestui sistem ; nu știu să definească cu precizie locul lui istoric, să arate procesul (și condițiile) apariției lui, pe de o parte, și tendințele dezvoltării lui în viitor, pe de altă parte ; nu știu să prezinte anumite laturi și anumite fenomene ale vieții economice contemporane ca părți componente ale unui anumit sistem de economie socială, ca manifestări ale trăsăturilor fundamentale ale acestui sistem ; nu știu să dea cititorului o călăuză sigură, pentru că de obicei ele nu urmează în mod consecvent una și aceeași linie de orientare ; nu știu, în sfîrșit, să trezească interesul cititorului, pentru că înțeleg extrem de îngust și de incoerent însemnătatea problemelor economice, plasînd „într-o dezordine poetică" „factorii" economic, politic, moral etc. Numai *concepția materialistă a istoriei* aduce lumină în acest haos și oferă posibilitatea unei concepții largi, coerente și raționale asupra sistemului de economie socială istoricește determinat, ca fundament al unei orînduiri istoricește determinate a întregii vieți sociale a omului.

Un merit deosebit al „cursului" d-lui Bogdanov este tocmai faptul că autorul se menține în mod consecvent în cadrul materialismului istoric. Caracterizînd o anumită perioadă de dezvoltare economică, el înfățișează de obicei, în „expunere", un tablou sumar al rînduielilor politice, al relațiilor de familie, al principalelor curente ale gîndirii sociale *în legătură* cu trăsăturile fundamentale ale orînduirii economice respective. După ce stabilește cum respectiva orînduire economică a generat o anumită împărțire a societății în clase, autorul arată cum s-au manifestat *aceste clase* în viața politică, de familie, intelectuală din perioada istorică dată, cum s-au oglindit interesele lor în teoriile unor anumite școli economice, cum, de pildă, interesele dezvoltării ascendente a capi-

www.dacoromanica.ro

talismului au fost exprimate de şcoala liberei concurenţe, iar interesele aceleiaşi clase în perioada de mai tîrziu au fost exprimate de şcoala economiştilor vulgari (284), şcoala apologetică. Autorul arată foarte just legătura existentă între poziţia unor anumite clase şi şcoala istorică (284) şi şcoala reformatorilor de catedră („realistă" sau „istorică-etică"), care, pentru ideile ei false şi inconsistente despre originea şi rolul „din afara claselor" al instituţiilor juridice şi politice (288) etc. trebuie să fie considerată o „şcoală a compromisului" (287). Autorul pune în legătură cu dezvoltarea capitalismului şi teoriile lui Sismondi şi Proudhon, pe care îi consideră, pe bună dreptate, economişti mic-burghezi, arătînd că ideile lor îşi au rădăcina în interesele unei clase aparte a societăţii capitaliste, care ocupă în această societate „o poziţie de mijloc, de tranziţie" (279), şi recunoscînd fără ocol caracterul reacţionar al unor astfel de idei (280–281). Datorită consecvenţei concepţiilor sale şi priceperii de a cerceta diferite aspecte ale vieţii economice în legătură cu trăsăturile fundamentale ale orînduirii economice date, autorul a apreciat just semnificaţia unor fenomene ca participarea muncitorilor la beneficiile întreprinderii (una dintre „formele salariului", care numai „arareori poate să convină întreprinzătorului" (pag. 132–133), sau ca asociaţiile de producţie, care, „organizate în cadrul relaţiilor capitaliste", „în fapt nu fac decît să înmulţească mica burghezie" (187).

Ştim că tocmai aceste trăsături ale „cursului" d-lui Bogdanov vor stîrni nenumărate reproşuri. Nemulţumiţi vor rămîne, bineînţeles, reprezentanţii şi adepţii şcolii „etice-sociologice" din Rusia [8]. Nemulţumiţi vor fi cei care cred că „problema concepţiei economice a istoriei este o problemă pur academică" * şi încă mulţi alţii... Dar pe lîngă aceste nemulţumiri izvorîte dintr-o atitudine, ca să zicem aşa, de partid, autorului i se va reproşa, probabil, că marea amploare a problemelor tratate a atras după sine o concizie extremă în expunerea „cursului scurt", care în numai 290 de pagini înfăţişează toate perioadele de dezvoltare economică, începînd cu comunitatea gentilică şi cu sălbaticii şi terminînd cu carte-

* Aşa crede cronicarul revistei „Russkaia Mîsl'" (1897, noiembrie, rubrica de bibliografie, pag. 517). Caraghioşi mai sînt unii oameni !

www.dacoromanica.ro

lurile şi trusturile capitaliste, şi descrie viaţa politică şi de familie a lumii antice şi a evului mediu, dînd în încheiere şi o istorie a doctrinelor economice. Expunerea d-lui A. Bogdanov este într-adevăr extrem de concisă, după cum arată el însuşi în prefaţă, numindu-şi cartea „conspect". Este cert că unele dintre observaţiile sumare ale autorului, care privesc în cea mai mare parte fapte cu caracter istoric, iar uneori şi probleme mai detaliate ale economiei teoretice, vor fi de neînţeles pentru începătorul care doreşte să-şi însuşească noţiunile de bază ale economiei politice. Nouă ni se pare însă că aceasta nu constituie un motiv de reproşuri la adresa autorului. Ba chiar, fără teamă că am putea fi învinuiţi de goană după paradoxuri, vom spune că, după părerea noastră, existenţa unor astfel de observaţii constituie mai curînd un merit şi nu o lipsă a cărţii pe care o recenzăm. Într-adevăr, dacă autorul s-ar fi apucat să expună, să explice şi să fundamenteze amănunţit fiecare observaţie de acest gen, lucrarea lui ar fi luat proporţii exagerate, cu totul necorespunzătoare rostului unui manual scurt. De altfel, este de neconceput să expui într-un curs, fie cît de voluminos, toate datele ştiinţei contemporane despre toate perioadele de dezvoltare economică şi despre istoria doctrinelor economice de la Aristotel şi pînă la Wagner. Dacă autorul ar scoate toate observaţiile de acest fel, cartea ar pierde incontestabil de pe urma îngustării cadrului economiei politice şi a diminuării însemnătăţii ei. În forma lor actuală însă, aceste observaţii sumare vor aduce, credem, un mare folos atît celor care predau cît şi celor care învaţă după acest conspect. Despre cei dintîi e de prisos să mai vorbim. Cît despre ceilalţi, ei vor vedea din ansamblul acestor observaţii că economia politică nu poate fi studiată la nimereală, mir nichts dir nichts *, fără nici un fel de cunoştinţe prealabile, fără cunoaşterea a numeroase şi foarte importante probleme de istorie, statistică etc. Cei care studiază se vor convinge că problemele economiei sociale în dezvoltarea ei şi sub aspectul influenţei ei asupra vieţii sociale nu pot fi însuşite dintr-unul sau chiar din cîteva manuale şi cursuri dintre acelea care se disting adeseori printr-o

* După cum a observat, pe bună dreptate, Kautsky în prefaţa la cunoscuta lui lucrare „Marx's Oekonomische Lehren" („Învăţătura economică a lui K. Marx". — *Nota trad.).*

www.dacoromanica.ro

uimitoare „ușurință a expunerii", dar în schimb și printr-o uimitoare lipsă de conținut, prin baterea apei în piuă ; că de problemele economice sînt indisolubil legate cele mai arzătoare probleme ale istoriei și ale realității contemporane și că rădăcinile acestor din urmă probleme se află în relațiile de producție sociale. Tocmai aceasta este principala menire a oricărui manual : să dea noțiuni de bază în ceea ce privește obiectul tratat, arătînd totodată în ce direcție trebuie întreprins studiul lui mai amănunțit și care este importanța acestui studiu.

Să trecem acum la partea a doua a observațiilor noastre, la indicarea acelor pasaje din cartea d-lui Bogdanov care, după părerea noastră, necesită unele corectări sau completări. Nădăjduim că onoratul autor nu ne va lua în nume de rău caracterul mărunt sau chiar chițibușar al acestor observații : într-un conspect, fiecare frază și chiar fiecare cuvînt are o însemnătate incomparabil mai mare decît într-o expunere amplă și amănunțită.

D-l Bogdanov folosește în general terminologia școlii economice al cărei aderent este d-sa. Dar, vorbind despre forma valoare, el înlocuiește acest termen cu expresia : „formulă de schimb" (pag. 39 și urm.). Această expresie ni se pare nefericită ; termenul „formă valoare" este, într-adevăr, neadecvat într-un manual scurt, și în locul lui ar fi poate mai bine să se spună : formă de schimb sau treaptă de dezvoltare a schimbului, căci altfel se ajunge chiar la expresii ca „dominația celei de-a 2-a formule de schimb" (pag. 43) (?). Acolo unde vorbește despre capital, autorul a omis, din păcate, formula generală a capitalului, care l-ar fi ajutat pe cititor să-și dea seama de caracterul similar al capitalului comercial și al celui industrial. – Caracterizînd capitalismul, autorul a omis problema creșterii populației comerciale și industriale pe seama celei agricole și a concentrării populației în orașele mari ; această lacună este cu atît mai simțită, cu cît, vorbind despre evul mediu, autorul a stăruit asupra raportului dintre sat și oraș (63–66), pe cînd despre orașul modern a spus numai cîteva cuvinte în legătură cu faptul că acesta și-a subordonat satul (174). – Vorbind despre istoria industriei, autorul declară cît se poate de categoric că „sistemul produc-

www.dacoromanica.ro

ţiei capitaliste la domiciliu" * se află „la jumătatea drumului între meserie şi manufactură" (pag. 156, *teza* a 6-a). În această problemă, o astfel de simplificare a lucrurilor ni se pare nu tocmai indicată. Descriind munca capitalistă la domiciliu, autorul „Capitalului" o plasează în capitolul referitor la industria mecanizată, considerînd-o ca un rezultat direct al acţiunii transformatoare a acesteia din urmă asupra vechilor forme de muncă. Într-adevăr, forme de muncă la domiciliu ca acelea care domnesc, de pildă, în industria confecţiilor atît în Europa cît şi în Rusia nu pot fi considerate nicidecum că s-ar afla „la jumătatea drumului între meserie şi manufactură". În dezvoltarea istorică a capitalismului, ele se situează *dincolo* de manufactură, şi despre acest lucru credem că era cazul să se spună cîteva cuvinte. – O lacună vizibilă, în capitolul referitor la perioada maşinistă a capitalismului **, este lipsa unui paragraf despre armata de rezervă şi despre suprapopulaţie în societatea capitalistă, despre procesul de generare a acestei suprapopulaţii de către industria mecanizată, despre rolul ei în mişcarea ciclică a industriei, despre principalele ei forme. Menţionarea fugitivă a acestor fenomene, făcută de autor la pag. 205 şi 270, este absolut insuficientă. – Afirmaţia autorului că „în ultima jumătate de secol" „profitul creşte mult mai rapid decît renta" (179) este prea hazardată. Nu numai Ricardo (împotriva căruia este îndreptată observaţia d-lui Bogdanov), dar şi Marx constată tendinţa generală a rentei de a creşte deosebit de rapid în orice condiţii (este posibilă chiar şi o creştere a rentei în condiţii cînd preţul cerealelor scade). Scăderea preţurilor la cereale (şi, în anumite condiţii, scăderea rentei), determinată în ultimul timp de concurenţa terenurilor virgine din America, Australia etc., a căpătat un caracter pronunţat abia cu începere din deceniul al 8-lea al secolului nostru, iar remarca lui Engels din secţiunea referitoare la rentă („Das Kapital", III, 2, 259–260 ***), remarcă consacrată crizei agrare actuale, este formulată mult mai prudent. Engels constată aici „legea" creşterii rentei în

* Pag. 93, 95, 147, 156. Socotim că prin acest termen autorul a înlocuit cu succes expresia : „sistemul marii producţii la domiciliu", introdusă în literatura noastră de Korsak.

** Împărţirea strictă a capitalismului în două perioade : perioada manufacturieră şi perioada maşinistă constituie un merit deosebit al „cursului" d-lui Bogdanov

*** — „Capitalul", vol. III, partea a 2-a, pag. 259—260 [19]. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

țările civilizate, lege care explică „uimitoarea vitalitate a clasei marilor proprietari funciari", iar mai jos el se limitează să arate că această vitalitate „se epuizează treptat" (allmählich sich erschöpft). – Paragrafele consacrate agriculturii sînt și ele mult prea succinte. În paragraful privitor la rentă (adică la renta capitalistă) se indică doar foarte fugitiv că condiția ei o constituie agricultura capitalistă. („În perioada capitalismului, pămîntul continuă să rămînă proprietate privată și apare în rolul de capital", 127, – și atît !). În legătură cu aceasta, pentru evitarea oricăror nedumeriri, ar fi trebuit să se vorbească ceva mai amănunțit despre apariția burgheziei sătești, despre situația muncitorilor agricoli și prin ce anume se deosebește ea de situația muncitorilor de fabrică (un nivel de trebuințe și de trai mai scăzut ; rămășițele legării de pămînt sau ale diferitelor Gesindeordnungen * etc.). Este regretabil, de asemenea, că autorul nu a atins problema genezei rentei capitaliste. După observațiile făcute cu privire la coloni [11] și la țăranii dependenți, iar după aceea cu privire la condițiile în care țăranii noștri iau în arendă pămînt, el ar fi trebuit să caracterizeze pe scurt mersul general al dezvoltării rentei de la renta în muncă (Arbeitsrente) la renta în natură (Produktenrente), apoi la renta în bani (Geldrente) și, de la aceasta, la renta capitalistă (comp. „Das Kapital", III, 2, Kap. 47 **). – Vorbind despre faptul că producția capitalistă înlătură îndeletnicirile auxiliare și că din această cauză gospodăria țărănească devine lipsită de trăinicie, autorul se exprimă astfel : „gospodăria țărănească devine în general mai săracă ; suma totală a valorilor produse de ea scade" (148). Această afirmație este extrem de inexactă. Procesul ruinării țărănimii de către capitalism constă în înlăturarea ei de către burghezia sătească, care se formează din rîndurile aceleiași țărănimi. D-l Bogdanov n-ar putea să descrie, de pildă, decăderea gospodăriei țărănești în Germania fără să vorbească de Vollbaueri ***. În pasajul citat, autorul vorbește despre țărani în general, dar îndată după aceea dă un exemplu din viața rusă ; or, a vorbi despre țăranul rus

* — acte legislative care stabilesc relațiile dintre proprietarii funciari și țăranii iobagi. — *Nota red.*

** — „Capitalul", vol. III, partea a 2-a, capitolul 47 [12]. — *Nota red.*

*** — țărani care stăpînesc loturi de pămînt întregi (nedivizate). — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

„în general" este ceva mai mult decît riscant. În aceeaşi pagină autorul spune : „Ţăranul ori se îndeletniceşte numai cu agricultura, ori se duce să lucreze într-o manufactură", adică, adăugăm noi, ori se transformă într-un burghez rural, ori devine proletar (cu un petic de pămînt). Acest proces bilateral ar fi trebuit menţionat. – În sfirşit, ca o deficienţă generală a cărţii trebuie menţionată lipsa de exemple din viaţa rusă. În foarte multe probleme (ca, de pildă, organizarea producţiei în evul mediu, dezvoltarea producţiei mecanizate şi a căilor ferate, creşterea populaţiei urbane, crizele şi sindicatele, deosebirea dintre manufactură şi fabrică etc.), asemenea exemple din literatura noastră economică ar fi deosebit de folositoare ; într-adevăr, pentru un începător, însuşirea materiei este mult îngreuiată de lipsa unor exemple din realitatea înconjurătoare. Socotim că înlăturarea lacunelor menţionate nu ar mări decît într-o măsură neînsemnată cartea pe care o recenzăm şi nu ar îngreuia difuzarea ei largă, care este cît se poate de dorit din toate punctele de vedere.

Scris între 7 şi 14 (19 şi 26) februarie 1898

Publicat în aprilie 1898, în revista „Mir Bojii" nr. 4

Se tipăreşte după textul apărut în revistă

www.dacoromanica.ro

ÎNSEMNĂRI CU PRIVIRE LA TEORIA PIEȚELOR

(ÎN LEGĂTURĂ CU POLEMICA DINTRE D-NII TUGAN-BARANOVSKI ȘI BULGAKOV) [13]

Problema piețelor în societatea capitalistă ocupă, după cum se știe, un loc deosebit de important în teoria economiștilor narodnici în frunte cu d-nii V. V. și N.–on. De aceea este cu totul firesc că economiștii cu atitudine negativă față de teoriile narodnicilor au găsit de cuviință să-și oprească atenția asupra acestei probleme și să lămurească înainte de toate punctele esențiale, abstract-teoretice ale „teoriei piețelor". O încercare în această direcție a fost făcută în 1894 de d-l Tugan-Baranovski în cartea sa „Crizele industriale în Anglia contemporană", cap. I al părții a doua : „Teoria piețelor", iar anul trecut d-l Bulgakov a consacrat aceleiași probleme cartea sa „Piețele în sistemul de producție capitalist" (Moscova, 1897). Ambii autori sînt de acord în ceea ce privește concepțiile de bază ; la amîndoi centrul de greutate îl constituie expunerea splendidei analize a „circulației și reproducției capitalului social total", făcută de Marx în secțiunea a III-a a volumului al II-lea al „Capitalului". Ambii autori sînt de acord că teoriile d-lor V. V. și N.–on despre piață (în special despre piața internă) în societatea capitalistă sînt, fără doar și poate, greșite și bazate fie pe ignorarea, fie pe neînțelegerea analizei făcute de Marx. Ambii autori consideră că producția capitalistă în dezvoltare își creează singură piața, mai ales pe linia *mijloacelor de producție și nu a obiectelor de consum ;* – că realizarea produsului în general și a supravalorii [14] în special poate fi foarte bine explicată și fără introducerea pieței externe ; – că necesitatea pieței externe pentru o țară capitalistă nu decurge nicidecum din condițiile realizării (cum credeau d-nii V. V. și N.–on), ci din

www.dacoromanica.ro

condițiile istorice etc. S-ar părea că, față de acest acord atît de complet, d-nii Bulgakov și Tugan-Baranovski n-au motiv de controversă și-și pot consacra în comun forțele unei critici mai amănunțite și mai aprofundate a doctrinei economice narodniciste. În realitate însă, între numiții autori s-a încins o polemică (Bulgakov, op. cit., pag. 246–257 passim * ; Tugan-Baranovski în „Mir Bojii", 1898, nr. 6 : „Capitalismul și piața", în legătură cu cartea lui S. Bulgakov). După părerea noastră, atît d-l Bulgakov cît și d-l Tugan-Baranovski au mers cam prea departe în polemica lor, imprimînd observațiilor lor un caracter prea personal. Să încercăm a desluși dacă între ei există o divergență reală și, în caz afirmativ, care dintre ei are mai multă dreptate.

În primul rînd, d-l Tugan-Baranovski îl învinuiește pe d-l Bulgakov că e „prea puțin original" și că-i place prea mult jurare in verba magistri ** („Mir Bojii", 123). „Rezolvarea expusă de mine a problemei rolului pieței externe pentru o țară capitalistă, rezolvare pe care d-l Bulgakov o acceptă în întregime, nu este nicidecum luată de la Marx", afirmă d-l Tugan-Baranovski. Credem că această afirmație este inexactă, întrucît rezolvarea problemei este luată de d-l Tugan-Baranovski *tocmai de la Marx ;* tot de acolo a luat-o, fără îndoială, și d-l Bulgakov, așa încît discuția nu se poate purta asupra „originalității", ci asupra modului de a înțelege cutare sau cutare teză a lui Marx, asupra necesității de a expune ideile lui Marx într-un fel sau altul. D-l Tugan-Baranovski afirmă că „în volumul al II-lea" Marx „nu atinge de loc problema pieței externe" (l.c.). Este inexact. În aceeași secțiune (a III-a) din volumul al II-lea în care este expusă analiza realizării produsului, Marx lămurește foarte precis ce legături are cu această problemă comerțul exterior, deci și piața externă. Iată ce spune el în această privință :

„Producție capitalistă nu există fără comerț exterior. Or, dacă presupunem o reproducție anuală normală pe o scară dată, presupunem totodată, prin acest fapt, că comerțul exterior *nu face decît să înlocuiască articole* (Artikel – mărfuri) *indigene cu articole avînd altă formă de întrebuințare și altă formă naturală,* fără a afecta raporturile de valoare, deci fără

* — și altele. — *Nota trad.*
** — să jure pe cuvintele maestrului. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

a afecta nici raporturile de valoare în care se efectuează schimbul reciproc al celor două sectoare : mijloace de producție și obiecte de consum, și nici raporturile dintre capitalul constant, capitalul variabil și plusvaloarea, în care se scindează valoarea produsului fiecăruia dintre aceste sectoare. Introducerea comerțului exterior în analiza valorii produsului reproduse anual nu poate deci decît să provoace confuzie, fără a furniza vreun element nou fie pentru problema însăși, fie pentru soluționarea acesteia. Trebuie deci să facem abstracție de el cu totul..." („Das Kapital", II[1], 469 *. Subliniat de noi) [15]. „Rezolvarea problemei" la d-l Tugan-Baranovski : – „...în fiecare țară care importă mărfuri din străinătate poate exista un surplus de capital ; pentru o astfel de țară, piața externă este absolut necesară" („Crizele industriale", pag. 429. Citat în „Mir Bojii", l.c., 121) – este o simplă parafrazare a tezei lui Marx. Marx spune că la analiza realizării nu trebuie luat în considerație comerțul exterior, deoarece el nu face decît să înlocuiască unele mărfuri prin altele. D-l Tugan-Baranovski, analizînd aceeași problemă a realizării („Crizele industriale", cap. I al părții a doua), spune că o țară care importă mărfuri trebuie să și exporte mărfuri, adică să aibă o piață externă. Se pune întrebarea : se mai poate spune după aceasta că „rezolvarea problemei" la d-l Tugan-Baranovski „nu este nicidecum luată de la Marx" ? D-l Tugan-Baranovski spune apoi că „volumele al II-lea și al III-lea ale «Capitalului» nu reprezintă decît un concept cu totul nefinisat" și că „din această cauză nu găsim în volumul al III-lea concluziile care decurg din excelenta analiză făcută în volumul al II-lea" (articolul citat, pag. 123). Și această afirmație este inexactă. Pe lîngă unele analize referitoare la reproducția socială, cum este, de pildă, aceea în care Marx arată („Das Kapital", III, 1, 289) [16] în ce sens și în ce măsură realizarea capitalului constant „este independentă" de consumul individual, „găsim în volumul al III-lea" un capitol special (cap. 49. „Cu privire la analiza procesului de producție") consacrat concluziilor care decurg din excelenta analiză înfățișată în volumul al II-lea, capitol în care rezultatele acestei analize sînt aplicate la rezolvarea problemei foarte importante a

* — „Capitalul", vol. II, ediția 1, pag. 469. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

formelor venitului social în societatea capitalistă. În sfîrşit, la fel de inexactă trebuie socotită afirmaţia d-lui Tugan-Baranovski că „în volumul al III-lea al «Capitalului» Marx s-ar pronunţa în această chestiune cu totul altfel", că în volumul al III-lea „întîlnim chiar aserţiuni pe care această analiză le infirmă într-un mod categoric" (articolul citat, 123). La pagina 122 a articolului său, d-l Tugan-Baranovski citează două asemenea aserţiuni ale lui Marx, care, zice dînsul, contrazic doctrina fundamentală. Să le examinăm mai îndeaproape. În volumul al III-lea, Marx spune : „Condiţiile exploatării nemijlocite şi acelea ale realizării ei (ale acestei exploatări) nu sînt identice. Ele diferă nu numai în timp şi loc, ci şi ca noţiune. Primele sînt limitate numai de forţa productivă a societăţii, celelalte de proporţionalitatea diferitelor ramuri de producţie şi de puterea de consum a societăţii... Cu cît însă se dezvoltă mai mult forţa productivă (a societăţii), cu atît mai mult intră ea în conflict cu baza îngustă pe care se sprijină relaţiile de consum" (III, 1, 226. Trad. rusă, pag. 189) [17]. D-l Tugan-Baranovski interpretează aceste cuvinte astfel : „Proporţionalitatea repartizării producţiei naţionale singură încă nu garantează posibilitatea desfacerii produselor. E posibil ca produsele să nu-şi găsească o piaţă, chiar dacă repartizarea producţiei va fi proporţională, – acesta pare a fi sensul cuvintelor lui Marx citate de noi". Nu, sensul acestor cuvinte este altul. Nu avem nici un temei pentru a vedea în aceste cuvinte vreo *rectificare* adusă teoriei realizării, expusă în volumul al II-lea. Marx se limitează să constate aici acea contradicţie a capitalismului care a fost relevată şi în alte părţi ale „Capitalului", şi anume contradicţia dintre tendinţa spre lărgirea *nelimitată* a producţiei şi inevitabilitatea unui consum *limitat* (ca urmare a stării proletare a maselor populare). D-l Tugan-Baranovski nu va contesta, desigur, că această contradicţie este *inerentă* capitalismului ; şi din moment ce Marx o relevă în acelaşi pasaj, nu avem nici un drept să mai căutăm şi vreun alt sens în cuvintele lui. „Puterea de consum a societăţii" şi „proporţionalitatea diferitelor ramuri de producţie" nu sînt nicidecum nişte condiţii izolate, de sine stătătoare, fără legătură între ele. Dimpotrivă, o anumită stare a consumului este unul dintre elementele proporţionalităţii. Într-adevăr, analiza realizării a arătat că formarea

www.dacoromanica.ro

pieței interne pentru capitalism are loc nu atît pe linia obiectelor de consum, cît pe cea a mijloacelor de producție. De aici rezultă că primul sector al producției sociale (producerea mijloacelor de producție) poate și trebuie să se dezvolte mai repede decît cel de-al doilea (producerea obiectelor de consum). Însă de aici, bineînțeles, nu rezultă nicidecum că producerea mijloacelor de producție ar putea să se dezvolte *cu totul independent* de producerea obiectelor de consum și *fără nici o legătură cu ea.* În această privință Marx spune: „Am văzut (cartea a II-a, secțiunea a III-a) că are loc o circulație permanentă între un capital constant și altul, circulație care, pe de o parte, este independentă de consumul individual în sensul că nu e niciodată cuprinsă în el, dar care este totuși limitată în ultimă analiză (definitiv) de consumul individual, întrucît producția de capital constant nu are loc niciodată ca scop în sine, ci numai fiindcă în ramurile de producție ale căror produse intră în consumul individual există o cerere mai mare de capital constant" (III, 1, 289. Trad. rusă, pag. 242) [18]. Așadar, în ultimă analiză, consumul productiv (consumul de mijloace de producție) este întotdeauna legat de consumul individual, depinde întotdeauna de el. Dar capitalismului îi este inerentă, pe de o parte, tendința spre o lărgire nelimitată a consumului productiv, spre o lărgire nelimitată a acumulării și producției, iar pe de altă parte proletarizarea maselor populare, care pune limite destul de înguste lărgirii consumului individual. Este clar că aici avem de-a face cu o contradicție inerentă producției capitaliste, iar în fragmentul citat Marx nu face decît să constate această contradicție *. Analiza realizării din volumul al II-lea nu infirmă

* Exact același este și sensul unui alt pasaj citat de d-l Tugan-Baranovski (III, 1, 231, comp. S. 232 pînă la sfîrșitul paragrafului) [19], precum și al următorului pasaj despre crize: „Cauza ultimă a tuturor crizelor reale este întotdeauna sărăcia și caracterul limitat al consumului maselor, care acționează în sens contrar tendinței producției capitaliste de a dezvolta forțele de producție în așa fel ca și cum limita dezvoltării lor ar constitui-o numai capacitatea absolută de consum a societății" („Das Kapital", III, 2, 21. Trad. rusă, pag. 395) [20]. Același sens îl are și următoarea observație a lui Marx: „Contradicție în modul de producție capitalist: în calitate de cumpărători de mărfuri, muncitorii au importanță pentru piață, dar în ceea ce privește calitatea lor de vînzători ai mărfii ce le aparține — forța de muncă — societatea capitalistă are tendința de a-i limita impunînd un minim de preț forței de muncă" („Das Kapital", II, 303) [21]. Despre felul greșit în care d-l N.—on interpretează acest pasaj am vorbit în „Novoe Slovo" [22] din mai 1897. (Vezi Opere complete, vol. 2. Editura politică, 1960, pag. 157—158. — *Nota trad.*). Nu există nici o contradicție între toate aceste pasaje și analiza realizării făcută în secțiunea a III-a a volumului al II-lea.

www.dacoromanica.ro

nicidecum această contradicție (contrar părerii d-lui Tugan-Baranovski) ; dimpotrivă, ea ne arată legătura dintre consumul productiv și consumul individual. Se înțelege de la sine că ar fi o greșeală grosolană dacă din această contradicție a capitalismului (sau și din alte contradicții ale lui) s-ar deduce că acesta nu este cu putință sau că nu ar avea un caracter progresist în comparație cu regimurile economice anterioare (cum le place narodnicilor noștri să deducă). Capitalismul nu se poate dezvolta altfel decît în cadrul unei serii întregi de contradicții, iar indicarea acestor contradicții nu face decît să ne lămurească caracterul istoric trecător al capitalismului, să lămurească condițiile și cauzele tendinței lui de a trece la o formă superioară.

Rezumînd toate cele spuse mai sus, ajungem la următoarea concluzie : rezolvarea problemei rolului pieței externe, expusă de d-l Tugan-Baranovski, este luată de la Marx ; nu există nici o contradicție între volumele al II-lea și al III-lea ale „Capitalului" în ceea ce privește problema realizării (și teoria piețelor).

Să mergem mai departe. D-l Bulgakov îl acuză pe d-l Tugan-Baranovski că apreciază greșit teoriile despre piețe, formulate de economiștii dinainte de Marx. D-l Tugan-Baranovski îl acuză pe d-l Bulgakov că rupe ideile lui Marx de terenul științific pe care au crescut și că prezintă lucrurile în așa fel ca și cum „ideile lui Marx nu ar avea nici o legătură cu concepțiile predecesorilor săi". Această ultimă imputare este cu totul neîntemeiată, deoarece d-l Bulgakov nu numai că nu a exprimat o părere atît de absurdă, ci, dimpotrivă, a arătat care sînt vederile exponenților diferitelor școli dinainte de Marx. Noi socotim că, în expunerea istoricului problemei, atît d-l Bulgakov cît și d-l Tugan-Baranovski n-au procedat bine dînd atît de puțină atenție lui Adam Smith, asupra căruia este neapărat necesar să te oprești în modul cel mai amănunțit atunci cînd faci o expunere *anume* consacrată „teoriei piețelor" ; am spus „neapărat", deoarece tocmai A. Smith este părintele acelei teorii greșite cu privire la descompunerea produsului social în capital variabil și supravaloare (salariu, profit și rentă, după terminologia lui A. Smith) care a persistat pînă la Marx și care făcea cu neputință nu numai rezolvarea problemei realizării, dar nici măcar justa ei formulare.

www.dacoromanica.ro

D-l Bulgakov arată, pe bună dreptate, că, „deoarece punctele de plecare erau greșite și însăși problema era formulată într-un mod greșit, aceste controverse" (iscate în literatura economică în legătură cu teoria pieței) „n-au putut să ducă decît la logomahii deșarte și scolastice" (op. cit., pag. 21, notă). Cu toate acestea însă, autorul nu i-a consacrat lui A. Smith decît o singură pagină, lăsînd la o parte strălucita analiză detaliată a teoriei lui A. Smith, făcută de Marx în cap. 19 al volumului al II-lea al „Capitalului" (§ II, S. 353–383) [23], și oprindu-se în schimb asupra doctrinelor unor teoreticieni de mîna a doua, lipsiți de originalitate, ca J. S. Mill și von Kirchmann. Întrucît îl privește pe d-l Tugan-Baranovski, d-sa *l-a ocolit cu totul pe A. Smith* și, de aceea, expunînd concepțiile economiștilor de după el, *a scăpat din vedere greșeala lor fundamentală* (repetarea sus-arătatei greșeli a lui A. Smith). Că în asemenea condiții expunerea nu putea fi satisfăcătoare e de la sine înțeles. Ne vom mărgini să dăm două exemple. Expunîndu-și schema nr. 1, care ilustrează reproducția simplă, d-l Tugan-Baranovski spune : „Dar cazul reproducției simple, presupus de noi, nu trezește nici o îndoială ; capitaliștii, conform ipotezei noastre, își consumă tot profitul, și este de la sine înțeles că oferta de mărfuri nu va întrece cererea" („Crizele industriale", pag. 409). Inexact. Pentru economiștii anteriori, acest lucru nu era cîtuși de puțin „de la sine înțeles", deoarece ei nu știau să explice nici măcar reproducția simplă a capitalului social ; și nici nu poți s-o explici dacă nu înțelegi că din punctul de vedere al valorii produsul social se împarte în *capital constant* + capital variabil + supravaloare, iar din punctul de vedere al formei materiale el se împarte în două mari sectoare : mijloace de producție și obiecte de consum. De aceea lui A. Smith și acest caz i-a provocat „îndoieli", în care el, după cum arată Marx, s-a și încurcat. Și dacă economiștii de mai tîrziu au repetat *greșeala* lui A. Smith fără a împărtăși *îndoielile* lui, aceasta nu arată decît că din punct de vedere teoretic ei au făcut în această problemă un pas înapoi. La fel de greșită este și afirmația d-lui Tugan-Baranovski că „teoria Say-Ricardo este întru totul justă din punct de vedere teoretic ; dacă adversarii ei și-ar fi dat osteneala să calculeze în cifre cum se repartizează mărfurile în economia capitalistă, ei ar

www.dacoromanica.ro

fi înțeles lesne că negarea acestei teorii conține o contradicție logică" (l.c., 427). Nu, teoria Say-Ricardo este cu totul greșită din punct de vedere teoretic : Ricardo a repetat greșeala lui Smith (vezi Ricardo, „Opere", în traducerea lui Sieber, Petersburg, 1882, pag. 221), iar Say a dus pînă la capăt această greșeală, afirmînd că deosebirea dintre produsul brut și produsul net al societății este pur subiectivă. Și oricît ar „calcula în cifre" Say-Ricardo și adversarii lor, ei nu vor ajunge niciodată la vreun rezultat, pentru că aici nu-i vorba cîtuși de puțin de cifre, după cum foarte just a observat și Bulgakov în legătură cu un alt pasaj din cartea lui Tugan-Baranovski (Bulgakov, l.c., pag. 21, notă).

Am ajuns acum și la celălalt obiect al controversei dintre d-nii Bulgakov și Tugan-Baranovski, și anume la problema schemelor cifrice și a însemnătății lor. D-l Bulgakov afirmă că schemele d-lui Tugan-Baranovski, „din cauză că se îndepărtează de model" (adică de schema lui Marx), „pierd în măsură considerabilă din puterea lor de convingere și nu explică procesul reproducției sociale" (l.c., 248), iar d-l Tugan-Baranovski spune că „d-l Bulgakov nu înțelege limpede însuși rostul unor asemenea scheme" („Mir Bojii" nr. 6 din 1898, pag. 125). După părerea noastră, în cazul de față dreptatea este în întregime de partea d-lui Bulgakov. Cel ce „nu înțelege limpede însemnătatea schemelor" este mai curînd d-l Tugan-Baranovski, care consideră că schemele „demonstrează concluzia" (ibid.). Schemele ca atare nu pot demonstra nimic ; ele nu pot decît *să ilustreze* procesul, *dacă diferitele lui elemente au fost elucidate din punct de vedere teoretic.* D-l Tugan-Baranovski a întocmit scheme proprii, care diferă de schemele lui Marx (și sînt incomparabil mai puțin clare decît schemele lui Marx), omițînd totodată să lămurească din punct de vedere teoretic elementele procesului pe care trebuie să le ilustreze schemele. Teza fundamentală a teoriei lui Marx, care a arătat că produsul social se descompune nu numai în capital variabil + supravaloare (cum credeau A. Smith, Ricardo, Proudhon, Rodbertus și alții), ci în capital constant + părțile indicate, această teză d-l Tugan-Baranovski n-a explicat-o de loc, deși a adoptat-o în schemele sale. Cititorul cărții d-lui Tugan-Baranovski *nu este în măsură să înțeleagă* această teză fundamentală a noii teorii.

www.dacoromanica.ro

D-l Tugan-Baranovski n-a motivat de loc necesitatea de a distinge în producția socială două sectoare (I : mijloace de producție, și II : obiecte de consum), în timp ce, după cum observă pe bună dreptate d-l Bulgakov, „singură această împărțire conține mai mult sens teoretic decît toate logomahiile anterioare cu privire la teoria piețelor" (l.c., pag. 27). Iată de ce la d-l Bulgakov expunerea teoriei lui Marx este mult mai clară și mai justă decît la d-l Tugan-Baranovski.

În încheiere, oprindu-ne ceva mai amănunțit asupra cărții d-lui Bulgakov, trebuie să remarcăm următoarele. Aproximativ o treime din cartea lui este consacrată problemei „deosebirii dintre rotațiile diferitelor capitaluri" și celei a „fondului de salarii". Paragrafele care poartă aceste titluri ni se par cele mai puțin reușite. În primul dintre paragrafele menționate, autorul încearcă să completeze (vezi pag. 63, notă) analiza lui Marx și se cufundă în calcule și scheme foarte complicate pentru a ilustra cum are loc procesul realizării în condițiile existenței unor deosebiri între rotațiile diferitelor capitaluri. Nouă ni se pare că concluzia finală la care a ajuns d-l Bulgakov (că pentru explicarea realizării în condițiile existenței unei deosebiri între rotațiile diferitelor capitaluri trebuie presupusă existența unor rezerve la capitaliștii din ambele sectoare, comp. pag. 85) reiese de la sine din legile generale ale producției și circulației capitalului și că de aceea nu era de loc nevoie să se presupună diferite cazuri de rotație a capitalului în sectoarele II și I și să se facă o serie întreagă de grafice. Același lucru trebuie spus și despre al doilea dintre paragrafele menționate. D-l Bulgakov relevă foarte just falsitatea afirmației d-lui Gherțenștein că în această problemă teoria lui Marx ar conține o contrazicere. Autorul observă pe bună dreptate că, „dacă presupunem că toate capitalurile au durata rotației egală cu 1 an, la începutul fiecărui an capitaliștii se află în proprietatea atît a întregului produs al producției anului trecut cît și a sumei de bani egale cu această valoare" (pag. 142–143). El procedează însă foarte greșit atunci cînd preia (pag. 92 și urm.) de la economiștii anteriori formularea pur scolastică a acestei probleme (salariul se ia oare din producția curentă sau din producția perioadei anterioare de muncă ?) și-și creează greutăți de prisos, „recuzînd" indicația lui Marx, care „pare a contrazice punctul său de vedere fun-

www.dacoromanica.ro

damental" „atunci cînd raţionează aşa ca şi cum" „salariul s-ar lua nu din capital, ci din producţia curentă" (pag. 135). Marx nici nu pune în felul acesta problema. D-l Bulgakov a fost nevoit „să recuze" indicaţia lui Marx, pentru că d-sa încearcă să aplice teoriei lui Marx un mod de a pune problema care îi este cu totul străin. Din moment ce s-a stabilit cum se desfăşoară procesul întregii producţii sociale în legătură cu consumarea produsului de către diferitele clase ale societăţii, în ce fel aduc capitaliştii banii necesari pentru circulaţia produsului, din moment ce toate au fost lămurite, problema dacă salariul se ia din producţia curentă sau din cea precedentă devine lipsită de orice însemnătate serioasă. De aceea Engels, care a pregătit pentru tipar ultimele volume ale „Capitalului", spune în prefaţa volumului al II-lea că raţionamentele lui Rodbertus, de pildă, în legătură cu problema „dacă salariul se ia din capital sau din venit, ţin de domeniul scolasticii şi au fost definitiv înlăturate prin conţinutul secţiunii a treia din această carte a doua a «Capitalului»" („Das Kapital", II, Vorwort, S. XXI *) [24].

Scris la sfîrşitul anului 1898

Publicat în ianuarie 1899, în revista „Naucinoe Obozrenie" nr. 1
Semnat: Vladimir Ilin

Se tipăreşte după textul apărut în revistă

---

* — „Capitalul", vol. II, Prefaţă, pag. XXI. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

RECENZIE [25]

R. Gvozdev. CHIABURIE-CĂMĂTĂRIE, ÎNSEMNĂTATEA EI SOCIAL-ECONOMICĂ. *Petersburg. 1899. Editura N. Garin*

Cartea d-lui Gvozdev trage unele concluzii pe baza datelor acumulate în literatura noastră economică în legătură cu interesanta problemă a chiaburiei-cămătăriei. Autorul dă o serie de lămuriri cu privire la dezvoltarea circulației de mărfuri și a producției de mărfuri în epoca de dinainte de reformă, dezvoltare care a determinat apariția capitalului comercial și cămătăresc. După aceea el examinează datele referitoare la cămătăria existentă în producția de cereale, la chiaburime în legătură cu migrațiile, meșteșugurile și muncile sezoniere în alte localități, precum și în legătură cu birurile și creditele. D-l Gvozdev arată foarte just că economiștii narodnici aveau o concepție greșită despre chiaburime, văzînd în ea un fel de „excrescență" pe organismul „producției populare", și nu una dintre formele capitalismului, strîns și indisolubil legată de întreaga orînduire social-economică rusă. Narodnicii au ignorat legătura dintre chiaburime și diferențierea țărănimii, apropierea existentă între cămătari-„lipitorile satelor" etc. și „gospodarii cu stare", acești reprezentanți ai micii burghezii rurale din Rusia. Rămășițele instituțiilor medievale care apasă asupra satelor noastre (închistarea medievală a obștii țărănești, legarea țăranului de lot, răspunderea solidară, inegalitatea sarcinilor fiscale pentru diferitele stări sociale) creează mari piedici pentru investirea capitalurilor mici în producție,

www.dacoromanica.ro

pentru folosirea lor în agricultură şi industrie. Urmarea firească a acestei situaţii este răspîndirea excesivă a *formelor inferioare, hidoase ale capitalului* comercial şi cămătăresc. Puţinii ţărani înstăriţi, aflîndu-se în mijlocul masei de ţărani „neînstăriţi", care duc o existenţă de oameni pe jumătate flămînzi pe loturile lor mizere, se transformă inevitabil în exploatatori de cea mai rea speţă, care înrobesc sărăcimea prin împrumuturi, prin încheierea de învoieli agricole încă de cu iarnă etc. etc. Aceste instituţii învechite, frînînd creşterea capitalismului atît în agricultură cît şi în industrie, duc la îngustarea cererii de braţe de muncă, fără ca prin aceasta ţăranii să fie cîtuşi de puţin puşi la adăpost de cea mai nerușinată şi neîngrădită exploatare şi chiar de moartea prin inaniţie. În cartea d-lui Gvozdev găsim reproduse calcule aproximative cu privire la sumele pe care ţărănimea neavută le plăteşte chiaburilor şi cămătarilor ; aceste calcule arată în mod concludent cît de greşită este părerea curentă că ţărănimea rusă posesoare de pămînt se deosebeşte radical de proletariatul vest-european. În realitate, masa acestei ţărănimi este pusă într-o situaţie mult mai rea decît aceea a proletariatului agricol din Occident ; în realitate, ţăranii noştri neavuţi nu sînt decît nişte pauperi ; tot mai des se repetă anii în care e nevoie de măsuri extraordinare pentru ajutorarea a milioane de ţărani înfometaţi. Dacă instituţiile fiscale n-ar lega laolaltă în mod artificial ţărănimea înstărită şi sărăcimea, ţăranii săraci ar trebui declaraţi în mod oficial pauperi, ceea ce ar defini mai exact şi mai veridic locul pe care-l ocupă în societatea contemporană aceste pături ale populaţiei. Cartea d-lui Gvozdev este folositoare prin faptul că sintetizează datele referitoare la procesul „sărăcirii neproletare" * şi defineşte pe bună dreptate acest proces ca formă inferioară, hidoasă a diferenţierii ţărănimii. D-l Gvozdev pare a fi un bun cunoscător al literaturii economice ruse, dar cartea lui nu ar fi avut decît de cîştigat dacă autorul acorda mai puţin loc citatelor din diferite articole de revistă şi dădea mai multă

* *Parvus.* Piaţa mondială şi criza agrară. Petersburg, 1898, pag. 8, notă.

www.dacoromanica.ro

НАЧАЛО

ЖУРНАЛЪ ЛИТЕРАТУРЫ, НАУКИ И ПОЛИТИКИ.

1899 г.

МАРТЪ.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
Типографія К. Н. Скороходова (Надеждинская, 43).
1899.

Coperta revistei „Nacealo", în care au fost publicate recenziile lui V. I. Lenin. — 1899

Micșorat

www.dacoromanica.ro

atenție prelucrării de sine stătătoare a materialului. Prelucrarea în manieră narodnică a materialului existent lasă de obicei în umbră aspectele cele mai importante din punct de vedere teoretic ale acestei probleme. Apoi, părerile proprii ale d-lui Gvozdev au adeseori un caracter prea general, prea global. Aceasta se referă în special la capitolul consacrat meșteșugurilor. Pe alocuri stilul cărții este afectat și nebulos.

Scris între 30 ianuarie și 3 februarie (11 și 15 februarie) 1899

Publicat în martie 1899, în revista „Nacealo" nr. 3
Semnat: Vl. Ilin

Se tipărește după textul apărut în revistă

www.dacoromanica.ro

RECENZIE

Parvus. PIAŢA MONDIALĂ ŞI CRIZA AGRARĂ. *Studii economice. Traducere din limba germană de L. I., Petersburg, 1898. Editura O. N. Popova (Biblioteca de cultură generală, seria a 2-a, nr. 2). 142 pag. Preţul 40 de copeici*

Cartea talentatului publicist german care scrie sub pseudonimul Parvus este alcătuită dintr-o serie de studii în care sînt caracterizate unele fenomene ale economiei mondiale contemporane, acordîndu-se totodată o atenţie deosebită Germaniei. Parvus cercetează în special dezvoltarea pieţei mondiale şi descrie în primul rînd stadiile prin care trece în ultimul timp această dezvoltare, pe măsură ce Anglia pierde hegemonia industrială. Extrem de interesante sînt observaţiile autorului cu privire la rolul pe care-l au ţările industriale vechi, servind drept piaţă pentru ţările capitaliste mai tinere : de pildă, Anglia absoarbe o cantitate din ce în ce mai mare de produse industriale germane, în momentul de faţă de la $^1/_5$ pînă la $^1/_4$ din exportul total al Germaniei. Bazîndu-se pe datele statisticii comerciale şi industriale, Parvus arată că există o originală diviziune a muncii între diferite ţări capitaliste, dintre care unele produc mai cu seamă pentru pieţele din colonii, iar altele pentru cele din Europa. În capitolul „Oraşele şi căile ferate", autorul face încercarea extrem de interesantă de a caracteriza principalele „forme de oraşe capitaliste" şi însemnătatea lor în structura generală a economiei capitaliste. Restul, partea cea mai mare a cărţii (pag. 33–142), este consacrat contradicţiilor existente în agricultura capitalistă contemporană şi crizei agrare. Parvus cercetează, în primul rînd, influenţa pe care dezvoltarea industrială o exercită asupra preţurilor la cereale, asupra rentei funciare etc. După aceasta, el expune teoria rentei funciare, dezvoltată de Marx în volumul al III-lea al „Capitalului", şi explică din punctul

www.dacoromanica.ro

de vedere al acestei teorii principala cauză a crizelor agrare din societatea capitalistă. Completînd analiza pur teoretică a acestei probleme cu date referitoare la Germania, Parvus ajunge la concluzia că „cauza ultimă, principala cauză a crizei agrare o constituie nivelul ridicat – exclusiv datorită dezvoltării capitaliste – al rentelor funciare şi al preţurilor pămîntului corespunzătoare lor". „Înlăturaţi aceste preţuri – spune Parvus –, şi agricultura europeană va fi din nou în stare să concureze agricultura rusă şi cea americană". „Singurul ei remediu (adică singurul remediu al proprietăţii private) împotriva crizei agrare, dacă facem abstracţie de o eventuală conjunctură favorabilă a pieţei mondiale, este scoaterea la mezat a întregii proprietăţi funciare capitaliste" (141). Aşadar, concluzia la care a ajuns Parvus coincide în linii generale cu părerea lui Engels, care în volumul al III-lea al „Capitalului" a arătat că actuala criză agrară face ca proprietarii funciari europeni să fie puşi în imposibilitatea de a percepe rentele funciare de mai înainte [26]. Recomandăm stăruitor tuturor cititorilor care se interesează de problemele menţionate mai sus să citească cartea lui Parvus. Ea oferă argumente admirabile împotriva părerilor narodnice curente despre criza agrară actuală, păreri care se întîlnesc mereu în presa narodnică şi care păcătuiesc printr-o lipsă esenţială : criza este cercetată în afara legăturii ei cu dezvoltarea generală a capitalismului mondial şi nu din punctul de vedere al unor clase sociale determinate, ci numai pentru a face să reiasă morala micburgheză a vitalităţii micii gospodării ţărăneşti.

Traducerea cărţii lui Parvus poate fi considerată în general satisfăcătoare, deşi pe alocuri se întîlnesc întorsături de frază neizbutite şi greoaie.

Scris între 3 şi 7 (15 şi 19) februarie 1899

Publicat în martie 1899, în revista „Nacealo" nr. 3
Semnat : V l. I l i n

Se tipăreşte după textul apărut în revistă

www.dacoromanica.ro

RECENZIE

RUSIA COMERCIALĂ ŞI INDUSTRIALĂ. *Îndreptar pentru comercianţi şi fabricanţi. Întocmit sub îngrijirea lui A. A. Blau, şeful secţiei de statistică a departamentului comerţului şi manufacturilor. Petersburg, 1899. Preţul 10 ruble*

Editorii acestui volum de mari proporţii şi-au propus „să umple o lacună în literatura noastră economică" (pag. I), şi anume să ofere publicului atît adresele întreprinderilor comerciale şi industriale din toată Rusia cît şi date „despre starea în care se află diferitele ramuri industriale". Împotriva unei astfel de îmbinări a materialului informativ şi a celui ştiinţifico-statistic nu am avea nimic de obiectat dacă şi unul şi celălalt ar fi prezentate sub o formă destul de completă. Din păcate însă, în volumul de care ne ocupăm, materialul referitor la adresele întreprinderilor copleşeşte cu desăvîrşire materialul statistic, care este şi incomplet şi prelucrat într-un mod foarte nesatisfăcător. În primul rînd, în comparaţie cu publicaţiile similare precedente, volumul recent apărut prezintă dezavantajul că nu oferă date statistice pentru *fiecare* stabiliment şi întreprindere incluse în listă. Din cauza acestei lacune, lista stabilimentelor şi întreprinderilor, care cuprinde 2.703 coloane mari culese cu cele mai mici caractere, rămîne lipsită de orice valoare ştiinţifică. Or, în starea haotică a statisticii noastre comerciale şi industriale au o importanţă deosebită tocmai datele referitoare la fiecare stabiliment şi întreprindere în parte, fiindcă instituţiile noastre oficiale de statistică nu prelucrează niciodată într-un mod cît de cît acceptabil aceste date, mărginindu-se să dea cifre globale, în care materialele relativ certe sînt amestecate cu materiale întru totul inexacte. În cele ce urmează vom arăta că această din urmă observaţie este valabilă şi pentru volumul recenzat, dar mai întîi ţinem să semnalăm următorul procedeu original

www.dacoromanica.ro

folosit de alcătuitorii lui. Publicînd adresele stabilimentelor şi întreprinderilor în fiecare ramură de producţie, ei se limitează să reproducă numărul total al stabilimentelor şi suma totală, pe întreaga Rusie, a cifrei lor de afaceri, apoi calculează media cifrei de afaceri a unui stabiliment în fiecare ramură industrială şi notează printr-un semn distinctiv stabilimentele în care volumul cifrei de afaceri e mai mare sau mai mic decît cel mediu. Ar fi fost mult mai indicat (dacă era într-adevăr imposibil să se publice datele referitoare la fiecare stabiliment în parte) să se stabilească cîteva categorii de stabilimente şi întreprinderi (după volumul cifrei de afaceri, după numărul muncitorilor, după felul motoarelor etc.), aceleaşi pentru toate ramurile comerciale şi industriale, procedîndu-se apoi la repartizarea tuturor stabilimentelor pe aceste categorii. Atunci s-ar fi putut aprecia cel puţin cît de complet şi cît de comparabil este materialul pe gubernii şi pe ramuri industriale. Cît priveşte statistica fabricilor şi uzinelor, de pildă, este suficient să citeşti definiţia fenomenal de nebuloasă a acestei noţiuni în pag. 1 a acestei publicaţii (notă) şi să răsfoieşti listele de fabricanţi din unele ramuri industriale ca să te convingi de eterogenitatea materialului statistic publicat în această carte. De aceea trebuie să fim foarte prudenţi cu cifrele totalizatoare ale statisticii fabricilor şi uzinelor, tipărite în secţiunea I a părţii I a cărţii „Rusia comercială şi industrială" („Privire istorică-statistică asupra industriei şi comerţului din Rusia"). Citim acolo că în 1896 (în parte în 1895) existau în tot Imperiul rus 38.401 fabrici, cu o producţie totală în sumă de 2.745.000.000 de ruble şi cu 1.742.181 de muncitori, socotind şi industriile nesupuse la plata accizului, şi cele supuse, şi cele miniere. Considerăm că fără o verificare serioasă cifra aceasta nu poate fi comparată cu cifrele statisticii industriei noastre de fabrică pe anii trecuţi. În 1896 au fost înregistrate o serie întreagă de ramuri de producţie care înainte (de 1894/95) nu erau incluse în categoria „fabricilor şi uzinelor" : brutării, cherhanale, abatoare, tipografii şi litografii etc. etc. Valoarea producţiei tuturor întreprinderilor miniere şi metalurgice din imperiu a fost evaluată la 614.000.000 de ruble cu ajutorul unor procedee originale, în privinţa cărora nu ni se spune decît că valoarea fontei pare a fi socotită de două ori, fiind, probabil, inclusă

www.dacoromanica.ro

în valoarea fierului şi a oţelului. Dimpotrivă, numărul muncitorilor din întreaga industrie minieră şi metalurgică pare să fie micşorat : 505.000 de muncitori în 1895/96. Aici este sau o eroare, sau au fost omise multe subramuri din industria minieră. Din cifrele risipite prin carte se vede că numai în cîteva dintre ramurile industriale incluse în această secţiune numărul muncitorilor ajunge la 474.000, fără a socoti pe muncitorii ocupaţi cu extracţia cărbunelui (circa 53.000), a sării (circa 20.000), pe cei ocupaţi în carierele de piatră (circa 10.000) şi în alte cîteva subramuri ale industriei miniere (circa 20.000). În 1890 numărul muncitorilor din întreaga industrie minieră şi metalurgică a imperiului trecea de 505.000 şi se ştie că în perioada următoare tocmai aceste ramuri au luat o dezvoltare deosebit de mare. De pildă, în cele cinci ramuri industriale incluse în această secţiune şi despre care se dau în textul cărţii date istorice-statistice (producţia de fontă, producţia de sîrmă, construcţia de maşini, producţia de articole din aur şi aramă) se numărau în 1890 908 uzine, cu o producţie în sumă de 77.000.000 de ruble şi cu 69.000 de muncitori, iar în 1896 – 1.444 de uzine, cu o producţie în sumă de 221.500.000 de ruble şi cu 147.000 de muncitori. Totalizînd toate datele istorice-statistice risipite prin carte şi care, din păcate, nu cuprind toate ramurile industriale, ci numai unele dintre ele (prelucrarea bumbacului, industria chimică şi alte peste 45 de ramuri industriale), obţinem următoarele cifre cu privire la întregul imperiu. În 1890 19.639 de fabrici şi uzine, cu o producţie în sumă de 929.000.000 de ruble şi cu 721.000 de muncitori, iar în 1896 19.162 de fabrici şi uzine, cu o producţie în sumă de 1.708.000.000 de ruble şi cu 985.000 de muncitori ; adăugînd cele două industrii supuse la plata accizului, şi anume industria zahărului şi industria spirtului (1890/91 : 116.000 de muncitori ; 1895/96 : 123.000), constatăm că numărul muncitorilor era, respectiv, de 837.000 şi 1.108.000, ceea ce înseamnă o creştere *de aproape o treime în decursul acestor şase ani.* Menţionăm că micşorarea numărului fabricilor se datoreşte modului diferit în care au fost înregistrate morile : în 1890 au fost incluse în categoria fabricilor 7.003 mori (156.000.000 de ruble, 29.638 de muncitori), pe cînd în 1896 numai 4.379 de mori (272.000.000 de ruble, 37.954 de muncitori).

www.dacoromanica.ro

Acestea sînt datele care pot fi extrase din cartea recenzată şi care ne permit să ne facem o idee aproximativă despre avîntul industrial al Rusiei în perioada de după 1890. O examinare mai amănunţită a acestei probleme va putea fi făcută atunci cînd se vor publica datele statistice complete pe anul 1896.

Scris în februarie, înainte de 21 februarie (5 martie) — 1899

Publicat în martie 1899 în revista „Nacealo" nr. 3 Semnat: Vl. Ilin

Se tipăreşte după textul apărut în revistă

www.dacoromanica.ro

ÎNCĂ O DATĂ CU PRIVIRE LA TEORIA REALIZĂRII

În numărul din ianuarie (1899) al revistei „Naucinoe Obozrenie" a fost publicat articolul meu „Însemnări cu privire la teoria pieţelor (În legătură cu polemica dintre d-nii Tugan-Baranovski şi Bulgakov)", iar după aceasta articolul lui P. B. Struve : „Cu privire la problema pieţelor în condiţiile producţiei capitaliste (În legătură cu cartea lui Bulgakov şi cu articolul lui Ilin)". Struve „respinge în bună parte teoria lui Tugan-Baranovski, Bulgakov şi Ilin" (pag. 63 din articolul său) şi îşi expune părerea asupra teoriei realizării a lui Marx.

După părerea mea, polemica lui Struve cu autorii menţionaţi se datoreşte nu atît existenţei unei divergenţe de fond, cît faptului că dînsul are o idee greşită despre conţinutul teoriei pe care o apără. În primul rînd, Struve confundă teoria pieţelor formulată de economiştii burghezi, care susţin că produsele se schimbă pe produse şi că de aceea trebuie să existe o concordanţă între producţie şi consum, cu teoria realizării a lui Marx, care în analiza sa a arătat *în ce mod* are loc reproducţia şi circulaţia capitalului social total, adică realizarea produsului în societatea capitalistă *. Nici Marx, nici autorii care au făcut expunerea teoriei sale şi cu care polemizează Struve nu numai că nu au dedus din această analiză existenţa unei armonii între producţie şi consum, ci, dimpotrivă, au subliniat energic contradicţiile inerente capitalismului, care nu pot să nu se manifeste în cadrul realizării capita-

* Vezi „Studiile" mele, pag. 17 şi altele (Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediţia a doua, pag. 141 şi altele. — *Nota trad.).*

www.dacoromanica.ro

liste *. În al doilea rînd, Struve confundă teoria abstractă a realizării (singura despre care au vorbit oponenţii săi) cu condiţiile istorice concrete ale realizării produsului capitalist într-o ţară sau alta, într-o epocă sau alta. Este ca şi cum cineva ar confunda teoria abstractă a rentei funciare cu condiţiile concrete ale dezvoltării capitalismului în agricultura unei ţări sau alteia. Din aceste două erori fundamentale ale lui Struve a rezultat o serie întreagă de încurcături, pentru a căror limpezire este necesar să analizăm unele teze din articolul său.

1. Struve nu e de acord cu părerea mea că în expunerea teoriei realizării este necesar să ne oprim în special asupra teoriei respective a lui Adam Smith. Dacă este vorba să începem cu Adam – scrie el –, ar trebui să ne oprim nu asupra teoriei lui Smith, ci asupra celei a fiziocraţilor [27]. Nu, nu este aşa. Adam Smith este acela care nu s-a limitat la constatarea adevărului (cunoscut şi fiziocraţilor) că produsele se schimbă pe produse, ci s-a întrebat de asemenea cum se înlocuiesc (cum se realizează), ca valoare **, diferitele părţi componente ale *capitalului* social şi ale produsului social. Tocmai de aceea Marx – care recunoştea pe deplin că doctrina fiziocraţilor, de pildă „Tableau économique" *** al lui Quesnay, conţinea teze „geniale pentru timpul lor" ****, care recunoştea că în analiza procesului de reproducţie Ad. Smith a făcut în unele privinţe chiar un pas înapoi în comparaţie cu fiziocraţii („Das Kapital", I², 612, Anm. 32 *****) [29] – a consacrat totuşi fiziocraţilor numai o pagină şi jumătate în expunerea istoriei problemei realizării („Das Kapital", II¹, S. 350–351) [30], pe cînd lui Adam Smith i-a consacrat peste

* Op. cit., pag. 20, 27, 24 şi altele. (Vezi Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediţia a doua, pag. 145, 152—153 şi altele. — *Nota trad.*)

** În treacăt, menţionez că în articolul meu din „Naucinoe Obozrenie" termenul „stoimost" a fost înlocuit pretutindeni cu termenul „ţennost". Această schimbare a fost făcută de redacţie şi nu de mine. Fără a atribui o însemnătate deosebită folosirii unuia sau altuia din aceşti termeni, consider însă necesar să relev că am întrebuinţat şi întrebuinţez întotdeauna termenul „stoimost".

*** — „Tabloul economic". — *Nota trad.*

**** *Fr. Engels :* „Herrn E. Dühring's Umwälzung der Wissenschaft", Dritte Aufl. („Domnul Eugen Dühring revoluţionează ştiinţa" („Anti-Dübring"). Ediţia a treia. — *Nota trad.*), pag. 270 din capitolul scris de Marx [28].

***** — „Capitalul", vol. I, ediţia a 2-a, pag. 612, nota 32. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

30 de pagini (op. cit., 351–383) [31], analizînd amănunţit eroarea fundamentală a lui Ad. Smith, care a fost preluată de întreaga economie politică de mai tîrziu. Reiese deci că examinarea amănunţită a teoriei lui Ad. Smith este necesară tocmai pentru a lămuri teoria realizării a economiştilor burghezi, care au repetat cu toţii eroarea lui Smith.

2. În cartea sa, d-l Bulgakov spune pe bună dreptate că economiştii burghezi au confundat circulaţia simplă a mărfurilor cu circulaţia capitalistă a mărfurilor, pe cînd Marx a arătat că ele se deosebesc una de alta. Struve consideră că afirmaţia d-lui Bulgakov se bazează pe o neînţelegere. După părerea mea, dimpotrivă, de neînţelegere dă dovadă aici nu d-l Bulgakov, ci Struve. Într-adevăr, cum îl combate Struve pe d-l Bulgakov? Într-o manieră cît se poate de ciudată: îl combate repetînd teza formulată de dînsul. Struve spune: Marx nu poate fi considerat adept al acelei teorii a realizării potrivit căreia produsul poate fi realizat în cadrul societăţii respective, pentru că Marx „făcea o distincţie netă între circulaţia simplă a mărfurilor şi circulaţia capitalistă" (!! pag. 48). Dar e tocmai ceea ce a afirmat d-l Bulgakov! Tocmai de aceea teoria lui Marx nu se reduce la repetarea adevărului că produsele se schimbă pe produse. Tocmai de aceea, vorbind de controversa dintre economiştii burghezi şi mic-burghezi despre posibilitatea supraproducţiei, d-l Bulgakov a calificat-o, pe bună dreptate, drept „logomahie scolastică": ambele părţi litigante confundă circulaţia simplă a mărfurilor cu circulaţia capitalistă, ambele repetă greşeala lui Ad. Smith.

3. Struve greşeşte numind teoria realizării teorie a repartizării proporţionale. Este o denumire inexactă, care generează în mod inevitabil tot felul de încurcături. Teoria realizării este o teorie abstractă *, care arată în ce mod are loc reproducţia şi circulaţia întregului capital social. Una dintre premisele necesare ale acestei teorii abstracte este, în primul rînd, aceea că se face abstracţie de comerţul exterior, de pieţele externe. Dar, făcînd abstracţie de comerţul exterior, teoria realizării nu afirmă nicidecum că a existat sau că a putut exista vreodată o societate capitalistă fără comerţ

* Vezi articolul meu din „Naucinoe Obozrenie", pag. 37. (Volumul de faţă, pag. 45–46 — *Nota red.*)

www.dacoromanica.ro

exterior *. În al doilea rînd, teoria abstractă a realizării presupune şi trebuie să presupună o repartizare proporţională a produsului între diferitele ramuri ale producţiei capitaliste. Dar, presupunînd acest lucru, teoria realizării nu afirmă cîtuşi de puţin că în societatea capitalistă produsele se repartizează sau se pot repartiza întotdeauna în mod proporţional **. D-l Bulgakov compară foarte just teoria realizării cu teoria valorii. Teoria valorii presupune şi trebuie să presupună egalitatea cererii şi a ofertei, dar ea nu afirmă nicidecum că în societatea capitalistă ar exista şi ar putea să existe întotdeauna o astfel de egalitate. Ca şi oricare altă lege a capitalismului, legea realizării „se înfăptuieşte numai prin neînfăptuire" (Bulgakov, citat în articolul lui Struve, pag. 56). Teoria ratei mijlocii, egale a profitului presupune, în fond, aceeaşi repartizare proporţională a producţiei între diferitele ei ramuri. Dar pe această bază d-l Struve nu se va încumeta să dea acestei teorii denumirea de teorie a repartizării proporţionale !

4. Struve nu e de acord cu mine că Marx a avut dreptate acuzîndu-l pe Ricardo de repetarea erorii lui Ad. Smith. „Marx n-a avut dreptate", scrie Struve. Dar Marx citează textual un pasaj dintr-o lucrare a lui Ricardo (II [1], 383) [32]. Struve ignorează acest pasaj. Chiar în pagina următoare Marx citează părerea lui Ramsay, care sesizase şi el această eroare a lui Ricardo. Am indicat de asemenea un alt pasaj din lucrarea lui Ricardo în care se afirmă categoric : „Întregul produs al solului şi al muncii fiecărei ţări se împarte

* Op. cit., pag. 38. (Vezi volumul de faţă, pag. 46—47. — *Nota red.*) Comp. „Studii", pag. 25 : „Nu cumva negăm noi necesitatea unei pieţe externe pentru capitalism ? Desigur că nu. Numai că problema pieţei externe nu are absolut nimic comun cu problema realizării". (Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediţia a doua, pag. 151. — *Nota red.*)

** „Nu numai produsele care înlocuiesc supravaloarea, ci şi produsele care înlocuiesc capitalul variabil... şi capitalul constant..., se realizează toate deopotrivă numai în condiţiile unor impasuri, în condiţiile unor oscilări permanente, care devin din ce în ce mai accentuate pe măsură ce se dezvoltă capitalismul..." („Studii", pag. 27). S-ar putea ca Struve să spună că acest pasaj este contrazis de alte pasaje, de pildă la pag. 31 : „...capitaliştii pot realiza supravaloarea" ?... Contradicţia nu este decît aparentă. În măsura în care este vorba de teoria abstractă a realizării (şi cea formulată de narodnici este tocmai teoria abstractă a imposibilităţii de a realiza supravaloarea), în aceeaşi măsură este inevitabilă concluzia posibilităţii realizării. Dar, expunînd teoria abstractă, trebuie să arătăm contradicţiile inerente procesului efectiv al realizării. Tocmai această indicaţie este făcută în articolul meu. (Vezi Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediţia a doua, pag. 153. — *Nota red.*)

www.dacoromanica.ro

în trei părți : salariu, profit și rentă" (aici a fost omis în mod greșit capitalul constant. Vezi Ricardo, „Opere", traducere de Sieber, pag. 221). Struve trece sub tăcere și acest pasaj. El citează numai o singură notă în care Ricardo arată absurditatea raționamentului lui Say cu privire la deosebirea dintre venitul brut și venitul net. În capitolul 49 din volumul al III-lea al „Capitalului", capitol în care sînt expuse concluziile ce decurg din teoria realizării, Marx citează tocmai această notă a lui Ricardo și spune în legătură cu ea următoarele : „De altfel, după cum vom vedea mai tîrziu", – este vorba, probabil, de volumul al IV-lea al „Capitalului"[33], care încă nu a fost publicat, – „nici Ricardo nu a combătut nicăieri analiza greșită a prețului mărfurilor făcută de Smith, descompunerea acestui preț în suma valorilor veniturilor (Revenuen). Ricardo nu se gîndește la caracterul greșit al acestei analize și, în analizele sale, o acceptă ca justă în măsura în care face «abstracție» de partea constantă a valorii mărfurilor. El revine din cînd în cînd la acest mod de a privi lucrurile" (adică la modul de a vedea al lui Smith. „Das Kapital", III, 2, 377. Traducerea rusă, 696)[34]. Lăsăm cititorului să aprecieze cine are dreptate : Marx, care spune că Ricardo repetă eroarea lui Smith *, sau Struve, care spune că Ricardo „înțelegea foarte bine (?) că produsul social total nu se mărginește la salariu, profit și rentă", și că Ricardo „a făcut abstracție în mod inconștient (!) de acele părți ale produsului social care alcătuiesc cheltuielile de producție". Poți oare să înțelegi *foarte bine* și în același timp să faci abstracție *în mod inconștient ?*

5. Struve nu numai că nu a reușit să infirme afirmația lui Marx că Ricardo a repetat eroarea lui Smith, dar a repetat el însuși în articolul său aceeași eroare. „E ciudat... să crezi – scrie Struve – că o împărțire sau alta în categorii a produsului social ar putea să aibă o însemnătate esențială pentru înțelegerea generală a realizării, cu atît mai mult cu cît într-adevăr toate părțile produsului realizat în procesul reali-

* Justețea aprecierii făcute de Marx reiese de asemenea cît se poate de limpede din faptul că Ricardo împărtășea ideea greșită a lui Smith despre acumularea capitalului individual. Ricardo credea că partea acumulată din supravaloare se cheltuiește în întregime pe salarii, pe cînd în realitate ea se cheltuiește : 1) pe capital constant și 2) pe salarii. Vezi „Das Kapital". I[3], 611—613, cap. 22, § 2[35]. — Comp. „Studii", pag. 29, notă (Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 156. — *Nota red.*).

www.dacoromanica.ro

zării iau formă de venit (brut) şi clasicii le-au considerat drept venituri" (pag. 48). Tocmai că *nu* toate părţile produsului realizat iau formă de venit (brut) ; tocmai aceasta este eroarea lui Smith pe care a explicat-o Marx, arătînd că o parte din produsul realizat nu ia şi nu poate lua niciodată formă de venit. Şi anume, este vorba de acea parte din produsul social care înlocuieşte capitalul constant menit să servească la producerea mijloacelor de producţie (capitalul constant din sectorul I, potrivit terminologiei lui Marx). De pildă, în agricultură, sămînţa nu ia niciodată formă de venit : cărbunele folosit chiar în extracţia de cărbune nu ia niciodată formă de venit etc. etc. Procesul reproducţiei şi al circulaţiei capitalului social total nu poate fi înţeles dacă nu se consideră separat partea din produsul brut care poate fi folosită numai ca capital şi care nu poate lua niciodată formă de venit *. Într-o societate capitalistă aflată în dezvoltare, această parte din produsul social trebuie să crească, în mod necesar, mai repede decît toate celelalte părţi ale acestui produs. Numai prin această lege poate fi explicată una dintre cele mai adînci contradicţii ale capitalismului : creşterea avuţiei naţionale se desfăşoară cu mare repeziciune, în timp ce creşterea consumului popular se desfăşoară (dacă se desfăşoară) într-un ritm foarte lent.

6. Struve „nu înţelege de loc" de ce distincţia făcută de Marx între capitalul constant şi capitalul variabil „este necesară în teoria realizării" şi de ce eu „stărui în mod deosebit" asupra ei.

Această neînţelegere de care dă dovadă Struve este, pe de o parte, rezultatul unei simple confuzii. În primul rînd, Struve însuşi recunoaşte un merit al acestei distincţii, şi anume că în felul acesta este cuprins întregul produs, şi nu numai veniturile. Un alt merit al ei constă în faptul că ea stabileşte o legătură logică între analiza procesului realizării şi analiza procesului de producţie a capitalului individual. Care este sarcina teoriei realizării ? Să arate *în ce mod* are loc reproducţia şi circulaţia capitalului social total. Nu este oare limpede chiar de la prima vedere că în aceste condiţii rolul capitalului variabil trebuie să fie radical deosebit de

* Comp. „Das Kapital", III, 2, 375—376 (trad. rusă, 696) despre deosebirea dintre produsul brut şi venitul brut [86].

www.dacoromanica.ro

rolul capitalului constant ? Produsele care înlocuiesc capitalul variabil trebuie să fie schimbate în cele din urmă pe *obiecte de consum* pentru muncitori şi să acopere consumul obişnuit al muncitorilor. Produsele care înlocuiesc capitalul constant trebuie să fie schimbate în cele din urmă pe *mijloace de producţie* şi întrebuinţate în calitate de capital pentru o nouă producţie. De aceea distincţia dintre capitalul constant şi capitalul variabil este absolut necesară în teoria realizării. În al doilea rînd, confuzia pe care o face Struve se datoreşte faptului că prin teoria realizării el înţelege şi aici, într-un mod cu totul arbitrar şi greşit, o teorie care arată că produsele se repartizează în mod proporţional (vezi mai cu seamă pag. 50–51). Am spus mai sus şi repetăm din nou că un asemenea mod de a înţelege conţinutul teoriei realizării este greşit.

Pe de altă parte, neînţelegerea de care dă dovadă Struve se datoreşte faptului că el consideră necesar să facă distincţie între categoriile „sociologice" şi categoriile „economice" în teoria lui Marx şi formulează cîteva observaţii generale împotriva acestei teorii. În această privinţă trebuie să spun, în primul rînd, că toate acestea nu au nici o legătură cu teoria realizării ; în al doilea rînd, că, după părerea mea, distincţia făcută de Struve este neclară şi că nu văd în ea nici un folos real. În al treilea rînd, consider nu numai discutabile, dar chiar direct greşite afirmaţiile lui Struve cum că „lui Marx însuşi îi era, fără doar şi poate, neclar raportul dintre bazele sociologice" ale teoriei sale şi analiza fenomenelor pieţei, că „teoria valorii, aşa cum este expusă în volumele I şi III ale «Capitalului» păcătuieşte, indiscutabil, prin caracterul ei contradictoriu" *. Toate aceste afirmaţii ale lui Struve sînt cu

* Acestei ultime afirmaţii a lui Struve îi voi opune cea mai recentă expunere a teoriei valorii de către K. Kautsky, care spune şi arată că legea *ratei mijlocii a profitului* „nu *desfiinţează* legea valorii, ci numai o modifică" („Die Agrarfrage", S. 67—68) („Problema agrară", pag. 67—68. — *Nota trad.*). În legătură cu aceasta relevăm următorul pasaj interesant din prefaţa lui Kautsky la remarcabila sa carte : „Dacă în lucrarea de faţă am reuşit să dezvolt idei noi şi rodnice, sînt recunoscător pentru aceasta în primul rînd celor doi mari învăţători ai mei ; şi sînt cu atît mai bucuros să subliniez acest lucru, cu cît de la un timp încoace pînă şi în cercurile noastre se aud voci care afirmă că punctul de vedere al lui Marx şi Engels ar fi învechit... După părerea mea, acest scepticism se datoreşte mai curînd particularităţilor proprii ale scepticilor decît conţinutului teoriei contestate. La această concluzie am ajuns nu numai pe baza rezultatelor obţinute prin analiza obiecţiilor formulate de aceşti sceptici, ci şi pe baza experienţei mele personale. La începutul... activităţii mele am fost departe de a simpatiza mar-

www.dacoromanica.ro

totul gratuite. Acestea nu sînt argumente, ci decrete. Ele sînt rezultatele anticipate ale acelei critici a teoriei lui Marx pe care se pregătesc s-o facă neokantienii *. Vom trăi şi vom vedea ce va da această critică. Deocamdată însă constatăm că în problema teoriei realizării această critică nu a dat nimic.

7. În problema însemnătăţii schemelor lui Marx din secţiunea a III-a a volumului al II-lea al „Capitalului", Struve afirmă că teoria abstractă a realizării poate fi expusă foarte bine cu ajutorul celor mai diferite procedee de împărţire a produsului social. Această afirmaţie uimitoare se explică în întregime prin eroarea fundamentală a lui Struve, care socoate că teoria realizării „se rezumă în întregime" (??!) la ideea plată că produsele se schimbă pe produse. Numai sub imperiul acestei erori a putut el să scrie o frază ca aceasta : „Pentru esenţa teoriei realizării este cu totul indiferent ce rol au în producţie, repartiţie etc. aceste mase de mărfuri" (care se realizează), „dacă ele sînt capital (sic !!) şi care anume : constant sau variabil" (51). Pentru teoria realizării a lui Marx, teorie care constă în analiza reproducţiei şi circulaţiei *capitalului* social total, este indiferent dacă mărfurile

xismul. Am avut faţă de el o atitudine tot atît de critică şi tot atît de puţin încrezătoare ca şi oricare dintre cei care privesc acum de sus, cu dispreţ, fanatismul meu dogmatic. Numai după oarecare împotrivire am devenit marxist. Dar şi atunci, ca şi mai tîrziu, ori de cîte ori în mintea mea se năştea îndoieli într-o problemă principială sau alta, pînă la urmă ajungeam întotdeauna la convingerea că nu învăţătorii mei, ci eu eram acela care nu aveam dreptate. Studierea aprofundată a problemei mă făcea să constat că punctul lor de vedere e cel just. În felul acesta, orice nouă aprofundare a problemelor, orice încercare de a-mi reexamina concepţiile îmi întăreau fermitatea convingerilor şi mă făceau să văd din ce în ce mai limpede justeţea doctrinei a cărei răspîndire şi aplicare devenise sarcina vieţii mele".

* În treacăt, aş vrea să spun două cuvinte despre această (viitoare) „critică", care îl pasionează atît de mult pe Struve. Împotriva criticii în general nu va obiecta, desigur, nici un om cu judecata sănătoasă. Struve însă repetă, evident, ideea sa preferată despre fecundarea marxismului cu ajutorul „filozofiei critice". Nu am, fireşte, nici dorinţa, nici posibilitatea de a analiza aici conţinutul filozofic al marxismului, şi de aceea mă voi limita la următoarea observaţie. Acei discipoli ai lui Marx care ne cheamă „înapoi la Kant" nu au dat pînă acum absolut nimic care să dovedească necesitatea unei asemenea întoarceri şi care să arate în mod concret ce cîştigă teoria lui Marx de pe urma fecundării ei cu ajutorul neokantianismului [37]. Ei nu şi-au îndeplinit nici măcar obligaţia, care le revenea *lor* în primul rînd, de a analiza şi a infirma aprecierea negativă a neokantianismului făcută de Engels. Spre deosebire de aceştia, discipolii care au mers înapoi nu la Kant, ci la materialismul filozofic dinainte de Marx, pe de o parte, şi la idealismul dialectic, pe de altă parte, au oferit o valoroasă expunere a materialismului dialectic, remarcabilă prin caracterul ei armonios, arătînd totodată că acesta reprezintă produsul legitim şi inevitabil al întregii dezvoltări a filozofiei şi a ştiinţei sociale în timpurile moderne. Este suficient să mă refer la cunoscuta lucrare a d-lui Beltov, în literatura rusă, şi la „Beiträge zur Geschichte des Materialismus" (Stuttgart, 1896), în literatura germană [38].

www.dacoromanica.ro

sînt capital !! Este ca şi cum cineva ar spune că pentru esenţa teoriei rentei funciare este indiferent dacă populaţia rurală se împarte sau nu în proprietari funciari, capitalişti şi muncitori, întrucît această teorie s-ar rezuma la indicarea fertilităţii diferite a diferitelor terenuri.

Numai sub imperiul aceleiaşi erori a putut Struve să afirme că „raportul natural dintre elementele consumului social – schimbul social de *substanţe* – poate fi demonstrat cel mai bine" nu cu ajutorul împărţirii produsului în maniera în care o face Marx, ci cu ajutorul următoarei împărţiri: mijloace de producţie + obiecte de consum + plusvaloare (pag. 50). – În ce constă schimbul social de substanţe? În primul rînd, în schimbul de mijloace de producţie pe obiecte de consum. Dar cum poate fi înfăţişat acest schimb dacă plusvaloarea e considerată separat *de* mijloacele de producţie şi *de* obiectele de consum? Se ştie doar că plusvaloarea se întruchipează fie în mijloace de producţie, fie în obiecte de consum! Nu este limpede oare că o astfel de împărţire, inconsistentă din punct de vedere logic (deoarece confundă împărţirea după forma naturală a produsului cu împărţirea după elementele valorii), *îngreuiază* înţelegerea procesului schimbului social de substanţe? *

8. Struve spune că i-am atribuit lui Marx teoria apologetică-burgheză Say-Ricardo (52) – teoria armoniei dintre producţie şi consum (51) – care se află în flagrantă contradicţie cu teoria lui Marx despre evoluţia şi – în cele din urmă – dispariţia capitalismului (51–52); că de aceea „afirmaţia" mea „foarte justă" că în volumele al II-lea şi al III-lea Marx a subliniat contradicţia, inerentă capitalismului, dintre lărgirea nelimitată a producţiei şi consumul limitat al maselor populare „aruncă cu desăvîrşire peste bord acea teorie a realizării... al cărei apărător, în alte cazuri", sînt.

Această afirmaţie a lui Struve este şi ea la fel de greşită şi se întemeiază tot pe sus-menţionata sa eroare.

De unde a scos Struve că prin teoria realizării eu înţeleg nu analiza procesului reproducţiei şi circulaţiei capitalului

* Amintim cititorului că, din punctul de vedere al formei naturale a produsului, Marx împarte întregul produs social în două sectoare: I) mijloace de producţie; II) obiecte de consum. Apoi, în fiecare dintre aceste sectoare, din punctul de vedere al valorii, produsul se împarte în trei părţi: 1) capital constant; 2) capital variabil; 3) supravaloare.

www.dacoromanica.ro

social total, ci teoria care se limitează să afirme că produsele se schimbă pe produse şi care proclamă existenţa unei armonii între consum şi producţie ? Struve nu ar putea să dovedească printr-o analiză a articolelor mele că eu aş fi înţeles teoria realizării în sensul al doilea, căci eu am spus clar şi categoric că înţeleg teoria realizării numai în primul sens. În articolul „Cu privire la caracterizarea romantismului economic", în paragraful consacrat analizei erorii lui Smith şi Sismondi, se spune : „Problema care se pune aici este tocmai aceasta : cum are loc realizarea, adică înlocuirea tuturor părţilor produsului social. De aceea, în raţionamentul asupra capitalului social şi venitului sau – ceea ce este acelaşi lucru – asupra realizării produsului în societatea capitalistă, punctul de plecare trebuie să fie împărţirea... în mijloace de producţie şi obiecte de consum" („Studii", 17) *. „Problema realizării constă tocmai în a analiza *înlocuirea* tuturor părţilor produsului social sub aspectul valorii şi sub aspectul formei materiale" (op. cit., 26) *. Nu repetă oare Struve aceeaşi idee, declarînd – cu aerul unui om care combate spusele mele – că teoria care ne interesează „arată mecanismul realizării... în măsura în care o astfel de realizare are loc în realitate" („Naucinoe Obozrenie", 62) ? Mă aflu oare în contradicţie cu *acea* teorie a realizării pe care o apăr atunci cînd spun că realizarea are loc „numai în condiţiile unor «impasuri» în condiţiile unor oscilări permanente, care devin din ce în ce mai concentrate pe măsură ce se dezvoltă capitalismul, în condiţiile unei concurenţe înverşunate etc." („Studii", 27) ? ** ; cînd spun că teoria narodnicistă „nu numai că denotă neînţelegerea acestei realizări, dar pe deasupra mai cuprinde şi *o extrem de superficială înţelegere a contradicţiilor proprii acestei realizări" (26–27) ?* ** ; cînd spun că realizarea produsului, care are loc nu atît pe linia obiectelor de consum, cît pe cea a mijloacelor de producţie, „reprezintă, desigur, o contradicţie, dar o contradicţie care există în realitate, care decurge din însăşi esenţa capitalismului" (24) **, care „corespunde întru totul «misiunii» istorice a capitalismului şi structurii sale sociale specifice : prima" (adică misiunea) „constă tocmai în dezvoltarea for-

* Vezi Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediţia a doua, pag. 142—152. — *Nota red.*

** Op. cit., pag. 153, 152, 149.

www.dacoromanica.ro

ţelor de producţie ale societăţii (producţie pentru producţie) ; a doua" (adică structura socială a capitalismului) „exclude utilizarea lor de către masa populaţiei" (20) *.

9. În problema corelaţiei dintre producţie şi consum în societatea capitalistă se pare că nu există divergenţe între mine şi Struve. Dar dacă Struve spune că teza lui Marx (care arată că consumul nu este scopul producţiei capitaliste) „poartă pecetea vădită a caracterului polemic al întregului sistem al lui Marx, că este tendenţioasă..." (53), eu contest în mod categoric oportunitatea şi justeţea unor asemenea expresii. Este fapt cert că consumul nu constituie scopul producţiei capitaliste. Contradicţia dintre acest fapt şi faptul că, în ultimă analiză, şi în societatea capitalistă producţia este legată de consum şi depinde de consum nu este o contradicţie a doctrinei, ci a vieţii reale. Marea valoare ştiinţifică a teoriei realizării a lui Marx constă, printre altele, tocmai în aceea că ea arată cum se realizează această contradicţie, că o scoate pe primul plan. „Sistemul lui Marx" are un „caracter polemic" nu pentru că este „tendenţios" **, ci pentru că reflectă cu precizie pe plan teoretic toate contradicţiile care au loc în viaţă. De aceea, de altfel, rămîn şi vor rămîne zadarnice toate încercările celor care vor să-şi însuşească „sistemul lui Marx" fără a-şi însuşi „caracterul" lui „polemic" : „caracterul polemic" al sistemului nu este decît o reflectare fidelă a „caracterului polemic" al capitalismului însuşi.

10. „Care este semnificaţia reală a teoriei realizării ?", se întreabă Struve şi citează părerea d-lui Bulgakov, care afirmă că posibilitatea lărgirii producţiei capitaliste se realizează în fapt, deşi prin intermediul unei serii de crize. „Producţia capitalistă creşte în lumea întreagă", spune d-l Bulgakov. „Acest argument – obiectează Struve – este cu totul inconsistent. Adevărul este că «lărgirea reală a producţiei capitaliste» nu se înfăptuieşte nicidecum în statul capitalist ideal sau izolat pe care-l presupune Bulgakov şi care, potrivit ipotezei sale, are un caracter autarhic, ci pe arena economiei

* Op. cit., pag. 145.

** Exemplul clasic al unor domni de felul lui A. Skvorţov, care găseşte că teoria marxistă a ratei mijlocii a profitului are un caracter tendenţios, ar putea să constituie un avertisment împotriva folosirii unor astfel de expresii.

www.dacoromanica.ro

mondiale, unde se întîlnesc cele mai variate trepte de dezvoltare economică şi diferite forme de viaţă economică" (57).

Aşadar, obiecţia lui Struve se rezumă la aceea că în realitate realizarea nu are loc într-un stat capitalist izolat, autarhic, ci „pe arena economiei mondiale", adică prin desfacerea produselor în alte ţări. E lesne de văzut că această obiecţie se bazează pe o eroare. Se schimbă oare cîtuşi de puţin problema realizării dacă, în loc de a ne limita la piaţa internă (capitalism „autarhic"), ne referim la cea externă? dacă în loc de o ţară luăm cîteva ţări? Din moment ce nu presupunem că capitaliştii îşi aruncă mărfurile în mare sau că le dau gratis străinilor, şi dacă nu luăm cazuri sau perioade izolate, excepţionale, este evident că trebuie să admitem un anumit echilibru între export şi import. Cînd o ţară exportă anumite produse, realizîndu-le „pe arena economiei mondiale", ea importă în schimb alte produse. Din punctul de vedere al teoriei realizării trebuie să admitem că „comerţul exterior nu face decît să înlocuiască articole (Artikel–mărfuri) indigene cu articole avînd altă formă de întrebuinţare şi altă formă naturală" („Das Kapital", II, 469 [39]. Citat de mine în „Naucinoe Obozrenie", pag. 38 *). Esenţa procesului realizării nu se schimbă cîtuşi de puţin de pe urma faptului că luăm o singură ţară sau un complex de ţări. În obiecţia făcută d-lui Bulgakov, Struve repetă deci vechea greşeală a narodnicilor, care legau problema realizării de problema pieţei externe **.

În realitate, aceste probleme nu au nimic comun una cu alta. Problema realizării este o problemă abstractă, care ţine de teoria capitalismului în general. Indiferent dacă luăm o singură ţară sau lumea întreagă, legile fundamentale ale realizării, descoperite de Marx, rămîn aceleaşi.

Problema comerţului exterior sau a pieţei externe este o problemă istorică, o problemă a condiţiilor concrete ale dezvoltării capitalismului într-o ţară sau alta, într-o epocă sau alta ***.

* Vezi volumul de faţă, pag. 46. — *Nota red.*

** Analiza acestei greşeli a narodnicilor a fost făcută de mine în „Studii", pag. 25—29. (Vezi Opere complete, vol. 2, Editura politică 1960, ediţia a doua, pag. 150—155. — *Nota red.*).

*** Ibid. Comp. „Naucinoe Obozrenie" nr. 1, pag. 37. (Volumul de faţă, pag. 45—46. — *Nota red.*)

www.dacoromanica.ro

11. Să ne mai oprim o clipă asupra problemei care „îl preocupă de multă vreme" pe Struve : care este valoarea ştiinţifică reală a teoriei realizării ?

Exact aceeaşi ca şi a tuturor celorlalte teze ale teoriei abstracte a lui Marx. Dacă pe Struve îl deranjează împrejurarea că „realizarea perfectă este idealul producţiei capitaliste, dar nicidecum realitatea ei", îi vom aminti că şi toate celelalte legi ale capitalismului descoperite de Marx nu reprezintă decît idealul capitalismului, şi nicidecum realitatea lui. „Ne propunem – scria Marx – să înfăţişăm organizarea internă a modului de producţie capitalist numai, ca să zicem aşa, în tipul lui mediu ideal („in ihrem idealen Durchschnitt". „Das Kapital", III, 2, 367 ; trad. rusă, pag. 688) [40]. Teoria capitalului presupune că muncitorul primeşte valoarea integrală a forţei sale de muncă. Acesta este idealul capitalismului, şi nicidecum realitatea lui. Teoria rentei presupune că întreaga populaţie agricolă este pe deplin scindată în proprietari funciari, capitalişti şi muncitori salariaţi. Acesta este idealul capitalismului, şi nicidecum realitatea lui. Teoria realizării presupune o repartizare proporţională a producţiei. Acesta este idealul capitalismului, şi nicidecum realitatea lui.

Valoarea ştiinţifică a teoriei lui Marx constă în faptul că ea a explicat procesul reproducţiei şi circulaţiei capitalului social total. Apoi, teoria lui Marx a arătat cum are loc în realitate acea contradicţie inerentă capitalismului care constă în faptul că creşterea uriaşă a producţiei nu este nicidecum însoţită de o creştere corespunzătoare a consumului populaţiei. De aceea teoria lui Marx nu numai că nu restabileşte teoria burgheză apologetică (cum i s-a năzărit lui Struve), ci, dimpotrivă, *furnizează o armă extrem de puternică împotriva apologeticii.* Din teoria lui Marx rezultă că, *chiar şi* în ipoteza unei reproducţii şi circulaţii ideal de line şi de proporţionale a capitalului social total, contradicţia dintre creşterea producţiei şi cadrul limitat al consumului este inevitabilă. În realitate însă, *pe lîngă aceasta,* procesul realizării nu se desfăşoară în condiţiile unei proporţionalităţi ideal de line, ci numai în condiţiile unor „impasuri", „oscilări", „crize" etc.

Apoi teoria realizării a lui Marx oferă o armă extrem de puternică nu numai împotriva apologeticii, ci şi împotriva criticii reacţionare mic-burgheze a capitalismului, adică îm-

www.dacoromanica.ro

potriva acelei critici a capitalismului pe care narodnicii noştri au căutat s-o sprijine prin greşita lor teorie a realizării. Teoria realizării a lui Marx duce în mod inevitabil la recunoaşterea caracterului istoriceşte progresist al capitalismului (dezvoltarea mijloacelor de producţie, deci şi a forţelor de producţie ale societăţii) ; prin aceasta ea nu numai că nu estompează, ci, dimpotrivă, scoate în evidenţă caracterul istoric trecător al capitalismului.

12. „Într-o societate capitalistă autarhică ideală, sau izolată", afirmă Struve, reproducţia lărgită este imposibilă, „deoarece nu ai de unde lua muncitorii suplimentari absolut necesari".

În nici un caz nu pot fi de acord cu această afirmaţie a lui Struve. Imposibilitatea de a lua din armata de rezervă muncitori suplimentari nu a fost dovedită de Struve şi nici nu poate fi dovedită. Argumentului că muncitorii suplimentari pot fi luaţi din sporul natural de populaţie, Struve îi opune afirmaţia goală că, „din punct de vedere aritmetic, reproducţia lărgită bazată pe creşterea naturală a populaţiei poate că nu este identică cu reproducţia simplă, dar din punct de vedere capitalist-practic, adică din punct de vedere economic, coincide în întregime cu ea". Dîndu-şi seama că teoreticeşte nu poate fi dovedită imposibilitatea de a găsi muncitori suplimentari, Struve ocoleşte problema, invocînd condiţiile istorice şi practice. „Eu nu cred ca Marx să fi putut soluţiona o problemă istorică (?!) pe baza acestei construcţii întru totul abstracte"... „Capitalismul autarhic este istoriceşte (!) o limită de neconceput"... ...„Sporul de intensitate a muncii care poate fi impus muncitorului are nu numai în fapt, ci şi din punct de vedere logic, limite foarte strîmte"... „Creşterea neîncetată a productivităţii muncii nu poate să nu slăbească însăşi constrîngerea de a muncii"...

Lipsa de logică a tuturor acestor afirmaţii este izbitoare ! Nicăieri şi niciodată, nici unul dintre oponenţii lui Struve n-a spus absurditatea că o problemă istorică ar putea fi rezolvată cu ajutorul unor construcţii abstracte. Dar în momentul de faţă Struve însuşi a pus o problemă care, departe de a fi istorică, are, dimpotrivă, un caracter cu totul abstract, pur teoretic, şi anume problema unei „societăţi capitaliste

www.dacoromanica.ro

ideale" (57). Nu este oare limpede că el ocolește pur și simplu problema ? Firește, nici prin gînd nu-mi trece să contest că există numeroase condiții istorice și practice (fără să mai vorbim de contradicțiile imanente ale capitalismului) care duc și vor duce mult mai repede la pieirea capitalismului decît la transformarea capitalismului contemporan într-un capitalism ideal. Dar în problema pur teoretică a unei „societăți capitaliste ideale", eu rămîn la părerea mea că nu există nici un fel de temeiuri teoretice pentru a tăgădui că într-o asemenea societate este posibilă o reproducție lărgită.

13. „D-nii V. V. și N.–on au relevat contradicțiile inerente dezvoltării capitaliste a Rusiei și piedicile care stau în calea acestei dezvoltări și, ca răspuns la aceasta, li se arată schemele lui Marx și li se spune : capitalurile se schimbă întotdeauna pe capitaluri..." (articolul citat al lui Struve, 62).

Remarca este cît se poate de caustică. Păcat doar că în realitate lucrurile stau cu totul altfel. Oricine va citi „Studiile de economie *teoretică*" ale d-lui V. V. și § XV din secțiunea a doua a „Studiilor" d-lui N.–on va vedea că amîndoi acești autori s-au ocupat exclusiv de problema teoretică abstractă a realizării, de problema realizării produsului în societatea capitalistă în general. Acesta este un fapt cert. Cert este de asemenea faptul că, în opoziție cu ei, alți autori „au găsit de cuviință să lămurească *înainte de toate* punctele esențiale, *abstract-teoretice* ale teoriei pieței" (cum se arată chiar în primele rînduri ale articolului meu din „Naucinoe Obozrenie"). În cartea despre crize a lui Tugan-Baranovski, teoria realizării este tratată în capitolul care poartă subtitlul : „teoria pieței". Bulgakov dă cărții sale subtitlul : „studiu toretic". Este cazul să ne întrebăm, așadar, cine confundă problemele teoretice-abstracte cu cele istorice-concrete : oponenții lui Struve sau Struve însuși ?

În aceeași pagină a articolului său, Struve citează teza mea că necesitatea pieței externe decurge din condițiile istorice și nu din condițiile realizării. „Dar – obiectează Struve (este un „dar" foarte caracteristic !) – Tugan-Baranovski, Bulgakov și Ilin au arătat numai care sînt condițiile abstracte ale realizării, lăsîndu-ne nedumeriți asupra condițiilor ei istorice" (pag. 62). – Faptul că toți autorii menționați aici nu au arătat care sînt condițiile istorice ale realizării se explică

www.dacoromanica.ro

tocmai prin aceea că ei şi-au propus să examineze probleme teoretice-abstracte, şi nu probleme istorice-concrete. În cartea mea „Cu privire la dezvoltarea capitalismului în Rusia" („Despre piaţa internă pentru marea industrie şi despre procesul formării acesteia în Rusia"), care în momentul de faţă (martie 1899) * se află în curs de apariţie, eu nu mă ocup de teoria pieţelor, ci de problema pieţei interne pentru capitalismul rus. De aceea adevărurile abstracte ale teoriei au acolo doar rolul unor principii călăuzitoare, al unor instrumente pentru analiza datelor concrete.

14. Struve „îşi menţine în întregime" „punctul" său „de vedere" asupra teoriei „terţilor" expus de el în „Note critice". La rîndul meu, menţin în întregime cele spuse de mine în legătură cu aceasta în momentul apariţiei „Notelor critice" [41].

La pag. 251 a „Notelor critice", Struve spune că argumentarea d-lui V. V. „se sprijină pe o întreagă teorie originală a pieţelor în societatea capitalistă gata formată". „Această teorie – observă Struve – este justă în măsura în care constată faptul că plusvaloarea nu poate fi realizată nici prin consumul capitaliştilor, nici prin cel al muncitorilor, ci presupune consumul unor terţe persoane". Prin aceste terţe persoane Struve „înţelege în Rusia plugărimea rusă" (pag. 61 din articolul apărut în „Naucinoe Obozrenie").

Prin urmare, d-l V. V. formulează o întreagă teorie originală a pieţelor în societatea capitalistă gata formată, şi ca răspuns la aceasta i se vorbeşte despre plugărimea rusă ! Nu înseamnă oare aceasta să confunzi problema teoretică-abstractă a realizării cu problema istorică-concretă a capitalismului în Rusia ? Apoi, dacă Struve consideră că teoria d-lui V. V. este, în parte cel puţin, justă, înseamnă că el trece peste erorile teoretice fundamentale ale d-lui V. V. în problema realizării, peste ideea eronată că „dificultăţile" realizării capitaliste se limitează la plusvaloare sau se leagă îndeosebi de această parte a valorii produselor, peste concepţia greşită care leagă problema pieţei externe de problema realizării.

* Lucrarea a apărut sub titlul : „Dezvoltarea capitalismului în Rusia. Procesul formării pieţei interne pentru marea industrie". Vezi Opere complete, vol. 3, Editura politică, 1961, ediţia a doua. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

Constatarea lui Struve că, prin diferențierea ei, plugărimea rusă creează o piață pentru capitalismul nostru este foarte justă (în cartea sus-menționată eu demonstrez amănunțit această teză, analizînd în acest scop datele statisticii zemstvelor). Dar fundamentarea teoretică a acestei teze ține de teoria formării societății capitaliste, nicidecum de cea a realizării produsului în societatea capitalistă. Trebuie să relevăm de asemenea că denumirea de „terțe persoane" dată țăranilor este cît se poate de improprie și poate da loc la nedumeriri. Dacă țăranii sînt „terțe persoane" pentru industria capitalistă, atunci producătorii industriali mici și mijlocii și fabricanții și muncitorii sînt „terțe persoane" pentru agricultura capitalistă. Pe de altă parte, plugarii („terțele persoane") creează o piață pentru capitalism numai în măsura în care se diferențiază, dînd naștere claselor societății capitaliste (burghezie sătească și proletariat sătesc), adică numai în măsura în care încetează de a fi *„terțe* persoane" și devin agenți *activi* în sistemul capitalismului.

15. Struve spune : „Bulgakov remarcă subtil că nu se poate stabili nici o deosebire principială între piața internă și piața externă pentru producția capitalistă". Îmi însușesc întru totul această remarcă : într-adevăr, frontiera vamală sau politică este adesea cu totul improprie pentru separarea pieței „interne" de cea „externă". Dar, din motivele arătate mai sus, eu nu pot fi de acord cu Struve că „de aici rezultă... teoria care afirmă necesitatea terților persoane". În mod nemijlocit nu rezultă de aici decît că în analiza problemei capitalismului nu trebuie să ne oprim în fața împărțirii tradiționale în piață internă și piață externă. Inconsistentă din punct de vedere pur teoretic, această împărțire este deosebit de improprie în țări ca Rusia. Ea ar putea fi înlocuită printr-o altă împărțire, deosebind, de pildă, următoarele laturi în procesul dezvoltării capitalismului : 1) formarea și dezvoltarea relațiilor capitaliste în cadrul unui teritoriu dat, complet ocupat și populat ; 2) extinderea capitalismului în alte teritorii (în parte cu totul neocupate și în curs de a fi populate de coloniști proveniți din țara veche, în parte ocupate de triburi aflate în afara pieței mondiale și a capitalismului mondial). Prima latură a procesului ar putea fi denumită dezvoltarea

www.dacoromanica.ro

capitalismului în adîncime, a doua – dezvoltarea capitalismului în lărgime *. O astfel de împărţire ar cuprinde întregul proces al dezvoltării istorice a capitalismului : pe de o parte, dezvoltarea lui în ţările vechi, în care formele relaţiilor capitaliste, inclusiv marea industrie mecanizată, s-au format în decursul secolelor ; pe de altă parte, puternica tendinţă a capitalismului dezvoltat de a se extinde în alte teritorii, de a popula şi a defrişa noi părţi ale lumii, de a forma colonii, de a atrage triburile sălbatice în circuitul capitalismului mondial. În Rusia, această din urmă tendinţă a capitalismului s-a manifestat şi continuă să se manifeste într-un mod deosebit de vizibil în ţinuturile noastre periferice, a căror colonizare a luat un avînt atît de mare în perioada de după reformă, perioada capitalistă a istoriei ruse. Sudul şi sud-estul Rusiei europene, Caucazul, Asia centrală, Siberia îndeplinesc oarecum rolul de colonii ale capitalismului rus şi-i asigură o dezvoltare uriaşă nu numai în adîncime, ci şi în lărgime.

În sfîrşit, împărţirea propusă prezintă avantajul că circumscrie cu precizie sfera problemelor la care se limitează teoria realizării. Este limpede că această teorie se ocupă numai de prima latură a procesului, numai de dezvoltarea capitalismului în adîncime. Pentru construcţiile ei, teoria realizării (adică teoria care explică procesul reproducţiei şi al circulaţiei capitalului social total) trebuie să ia neapărat o societate capitalistă închisă, adică să facă abstracţie de procesul extinderii capitalismului în alte ţări, de procesul schimbului de mărfuri dintre ţări diferite, întrucît acest proces nu oferă nimic pentru rezolvarea problemei realizării, mutînd doar problema de pe teritoriul unei singure ţări pe teritoriul cîtorva. Este clar de asemenea că teoria abstractă a realizării trebuie să ia ca premisă o societate capitalistă dezvoltată în mod ideal.

Vorbind despre literatura marxistă, Struve face următoarea observaţie generală : „Refrenele ortodoxe mai continuă să domine, dar ele nu pot înăbuşi noul val de critică, pentru că în problemele ştiinţifice adevărata forţă este întotdeauna

* Se înţelege de la sine că, în realitate, ambele laturi ale procesului sînt strîns sudate, iar separarea lor nu este decît o abstracţie, o metodă de cercetare a unui proces complex. Cartea menţionată mai sus a fost consacrată de mine exclusiv primei laturi a procesului ; comp. acolo cap. VIII § V.

www.dacoromanica.ro

de partea criticii şi nu a credinţei". Din expunerea de pînă acum ne-am putut convinge că „noul val de critică" nu constituie o garanţie împotriva repetării unor greşeli vechi. Întrucît ne priveşte, preferăm să rămînem „sub semnul ortodoxiei" ! Nu trebuie să dăm crezare celor care afirmă că ortodoxia permite să se creadă ceva pe cuvînt, că ea exclude prelucrarea critică şi dezvoltarea mai departe, că ea permite estomparea problemelor istorice cu ajutorul unor scheme abstracte. Dacă există discipoli ortodocşi care se fac vinovaţi de asemenea păcate cu adevărat grele, vina cade în întregime asupra acestor discipoli şi nicidecum asupra ortodoxiei, care se caracterizează prin trăsături diametral opuse.

Scris în prima jumătate a lunii martie 1899

Publicat în august 1899, în revista „Naucinoe Obozrenie" nr. 8
Semnat : V. Ilin

Se tipăreşte după textul apărut în revistă

www.dacoromanica.ro

RECENZIE

Karl Kautsky. DIE AGRARFRAGE. *Eine Uebersicht über die Tendenzen der modernen Landwirtschaft und die Agrarpolitik u.s.w. Stuttgart, Dietz, 1899* *

Cartea lui Kautsky constituie, după volumul al 3-lea al „Capitalului", cel mai remarcabil eveniment în literatura economică contemporană. Marxismului i-a lipsit pînă acum o lucrare care să analizeze în mod sistematic capitalismul în agricultură. Acum, în secțiunea întîi a voluminoasei sale cărți (450 de pagini), secțiune intitulată : „Dezvoltarea agriculturii în societatea capitalistă" (pag. 1–300), Kautsky a împlinit această lacună. În prefață, Kautsky relevă pe bună dreptate că în problema capitalismului în agricultură s-a acumulat „enorm de mult" material statistic și economic descriptiv ; ceea ce se cere imperios acum este de a descoperi „tendințele fundamentale" ale evoluției economice în acest domeniu al economiei naționale, pentru a prezenta fenomenele variate ale capitalismului în agricultură ca „manifestări parțiale ale unui singur proces general (unitar)" (eines Gesamtprozesses). Într-adevăr, formele de agricultură și relațiile existente în rîndurile populației rurale din societatea contemporană se deosebesc printr-o diversitate atît de uriașă, încît nimic mai ușor decît să spicuiești din orice studiu un mănunchi de indicații și fapte care „să confirme" concepțiile unui autor sau altuia. Și tocmai cu ajutorul acestui procedeu a fost construită o serie întreagă de raționamente în presa noastră narodnică, care caută să demonstreze viabilitatea micii gospodării țărănești sau chiar superioritatea ei față de marea producție în agricultură. O trăsătură distinctivă a tuturor acestor raționa-

* — *Problema agrară.* Privire asupra tendințelor agriculturii moderne și politica agrară etc. Stuttgart, editura „Dietz", 1899. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

mente este că se iau fenomene izolate, se citează cazuri izolate, fără a se face măcar încercarea de a le pune în legătură cu tabloul general al întregii orînduiri agrare a țărilor capitaliste în general și cu tendințele fundamentale ale întregii evoluții moderne a agriculturii capitaliste. Kautsky nu cade în această greșeală curentă. Ca unul care de peste 20 de ani se ocupă de problema capitalismului în agricultură, el dispune de un material extrem de vast ; Kautsky își întemeiază studiul în special pe datele ultimelor recensăminte și anchete agricole efectuate în Anglia, America, Franța (1892) și Germania (1895). Niciodată însă el nu se pierde în noianul de fapte, niciodată el nu scapă din vedere legătura unui fenomen, oricît de mărunt ar fi el, cu structura generală a agriculturii capitaliste și cu evoluția generală a capitalismului.

Kautsky nu-și propune să cerceteze vreo problemă parțială, cum ar fi, de pildă, aceea a raportului dintre marea și mica producție în agricultură ; pe el îl preocupă problema generală dacă capitalul pune stăpînire pe agricultură, dacă transformă în ea formele de producție și formele de proprietate și cum anume se desfășoară acest proces. Recunoscînd pe deplin rolul important pe care îl au în societatea contemporană formele de agricultură precapitaliste și necapitaliste și necesitatea de a lămuri raportul existent între aceste forme și cele pur capitaliste, Kautsky își începe studiul cu o caracterizare deosebit de reușită și precisă a gospodăriei țărănești patriarhale și a agriculturii din epoca feudală. După ce stabilește în felul acesta punctele de plecare ale dezvoltării capitalismului în agricultură, el trece la caracterizarea „agriculturii moderne". La început, aceasta din urmă este caracterizată sub raport tehnic (sistemul de rotație a culturilor, diviziunea muncii, mașinile, îngrășămintele, bacteriologia), și în fața cititorului apare tabloul viu al uriașei revoluții pe care capitalismul a săvîrșit-o în decurs de cîteva decenii, transformînd agricultura dintr-o îndeletnicire rutinară într-o *știință*. Urmează apoi analiza „caracterului capitalist al agriculturii moderne", expunere concisă și populară, dar extrem de fidelă și de reușită a teoriei marxiste a profitului și rentei. Kautsky arată că sistemul fermieratului și sistemul ipotecar nu sînt decît două forme diferite ale unuia și aceluiași proces, relevat de Marx,

www.dacoromanica.ro

al separării întreprinzătorilor agricoli de proprietarii de pămînt. După aceea autorul examinează raportul existent între marea şi mica producţie, constatînd că superioritatea tehnică a celei dintîi asupra celei de-a doua este neîndoielnică. Kautsky demonstrează temeinic această teză, arătînd totodată în mod amănunţit că trăinicia micii producţii în agricultură nu se explică nicidecum prin aceea că tehnica ei ar avea un caracter raţional, ci prin faptul că ţăranii cu gospodărie mică se spetesc muncind mai mult decît muncitorii salariaţi şi-şi reduc cerinţele sub nivelul cerinţelor şi nivelul de trai al acestora din urmă. Datele citate de Kautsky în confirmarea acestei teze sînt cît se poate de interesante şi de grăitoare. Analizînd problema asociaţiilor în agricultură, Kautsky ajunge la concluzia că ele reprezintă un progres incontestabil, dar nu înseamnă o trecere la producţie în obşte, ci o trecere la capitalism ; asociaţiile nu diminuează, ci accentuează superioritatea marii producţii în agricultură asupra celei mici. E absurd să te aştepţi ca în societatea contemporană ţăranul să poată trece la producţie în obşte. De obicei se invocă datele statisticii, care nu atestă înlăturarea micii agriculturi de către marea agricultură ; ele nu arată decît că în agricultură procesul dezvoltării capitalismului este mult mai complex decît în industrie. Şi în aceasta din urmă tendinţa fundamentală a dezvoltării se întretaie adeseori cu fenomene ca răspîndirea muncii capitaliste la domiciliu etc. În agricultură însă, înlăturarea micii producţii este împiedicată în primul rînd de faptul că suprafaţa de pămînt este limitată ; achiziţionarea de loturi mici cu scopul de a forma unul mare este extrem de anevoioasă ; o dată cu accentuarea caracterului intensiv al agriculturii, micşorarea suprafeţei gospodăriei este compatibilă uneori cu sporirea cantităţii de produse obţinute (de aceea statistica care operează exclusiv cu date referitoare la suprafaţa de pămînt a gospodăriilor este prea puţin concludentă). Concentrarea producţiei se realizează prin achiziţionarea mai multor domenii de către un singur proprietar ; latifundiile formate în felul acesta servesc ca bază pentru una dintre formele superioare ale marii agriculturi capitaliste. În sfîrşit, marii proprietăţi nici nu i-ar conveni o înlăturare completă a celei mici : aceasta din urmă îi furnizează braţe de muncă ! De aceea adeseori proprietarii funciari şi capitaliştii fac să

www.dacoromanica.ro

fie adoptate legi care sprijină în mod artificial mica țărănime. Mica agricultură capătă stabilitate numai atunci cînd încetează de a fi o concurentă a marii agriculturi, cînd se transformă într-o furnizoare de forță de muncă pentru aceasta din urmă. Relațiile dintre marii proprietari funciari și proprietarii de loturi mici se apropie tot mai mult de relațiile dintre capitaliști și proletari. Kautsky consacră procesului de „proletarizare a țărănimii" un capitol special, bogat în date, mai cu seamă în ceea ce privește problema „îndeletnicirilor auxiliare" ale țăranilor, adică a diferitelor forme de muncă salariată.

După ce lămurește trăsăturile fundamentale ale dezvoltării capitalismului în agricultură, Kautsky trece la demonstrarea caracterului istoric trecător al acestui sistem de economie socială. Pe măsura dezvoltării capitalismului, dificultățile pe care le întîmpină agricultura producătoare de mărfuri devin din ce în ce mai mari. Monopolul proprietății funciare (renta funciară), dreptul de succesiune, majoratele [42] împiedică raționalizarea agriculturii. Tot mai crîncenă devine exploatarea satului de către oraș, care răpește agricultorilor cele mai bune forțe de muncă și stoarce o parte mereu crescîndă din bogăția produsă de populația rurală, care din această cauză pierde posibilitatea de a restitui solului ceea ce se ia de la el. Analizînd deosebit de amănunțit problema depopulării satelor, Kautsky nu contestă că gospodăriile țărănești mijlocașe suferă cel mai puțin de pe urma lipsei de muncitori, dar adaugă pe loc că „bunii bürgeri" (iar noi am putea spune: și narodnicii ruși) jubilează degeaba în legătură cu acest fapt și se străduiesc zadarnic să vadă în el începutul unei renașteri a țărănimii, renaștere menită să demonstreze că teoria lui Marx nu ar fi aplicabilă agriculturii. Dacă țărănimea suferă mai puțin decît celelalte clase agricole de pe urma lipsei de muncitori salariați, nu-i mai puțin adevărat însă că ea suferă mult mai mult de pe urma cămătăriei și a poverii fiscale, de pe urma caracterului nerațional al micii gospodării, de pe urma sleirii solului, de pe urma muncii excesive și a consumului insuficient. Ceea ce infirmă părerea optimistă a economiștilor mic-burghezi este faptul că nu numai muncitorii agricoli, ci și copiii de țărani... fug la orașe! Dar ceea ce a produs schimbări deosebit de mari în condițiile agriculturii europene este concurența cerealelor ieftine importate din

www.dacoromanica.ro

America, Argentina, India, Rusia etc. Kautsky analizează în mod amănunţit semnificaţia acestui fapt, generat de dezvoltarea industriei care îşi caută pieţe. El arată cum sub influenţa acestei concurenţe are loc un proces de scădere a producţiei de cereale în Europa, de scădere a rentei, şi insistă deosebit de amănunţit asupra „industrializării agriculturii", care se manifestă, pe de o parte, prin munca industrială salariată a ţăranilor cu gospodărie mică, iar pe de altă parte prin dezvoltarea industrializării produselor agricole (fabricarea spirtului, a zahărului etc.) şi chiar prin eliminarea unor ramuri ale agriculturii de către industria prelucrătoare. Degeaba îşi închipuie economiştii optimişti – spune Kautsky – că aceste schimbări în agricultura europeană o pot salva de criză : criza se extinde mereu şi nu se poate solda decît cu o criză generală a întregului capitalism. Evident, aceasta nu înseamnă că se poate vorbi de pieirea agriculturii, dar conservatismul ei a dispărut pentru totdeauna ; agricultura a intrat într-o stare de necontenită transformare, stare care este în genere caracteristică modului de producţie capitalist. „Marile suprafeţe de pămînt pe care se desfăşoară marea producţie agricolă, al cărei caracter capitalist devine din ce în ce mai accentuat, extinderea arendărilor şi a ipotecilor, industrializarea agriculturii – iată elementele care pregătesc terenul pentru socializarea producţiei agricole..." Ar fi absurd să se creadă, spune Kautsky în încheiere, că o parte a societăţii se dezvoltă într-o direcţie, iar cealaltă în direcţia contrară. În realitate, „dezvoltarea socială se desfăşoară în aceeaşi direcţie atît în agricultură cît şi în industrie".

Aplicînd rezultatele analizei sale teoretice la problemele politicii agrare, Kautsky se pronunţă, fireşte, împotriva oricăror încercări de sprijinire şi de „salvare" a gospodăriei ţărăneşti. Nici vorbă, spune Kautsky, ca obştea sătească să poată trece la marea agricultură în obşte (pag. 338, paragraful : „Der Dorfkommunismus" * ; comp. pag. 339). „Ocrotirea ţărănimii (Der Bauernschutz) nu înseamnă ocrotirea *persoanei* ţăranului (împotriva unei asemenea ocrotiri nu va obiecta, desigur, nimeni), ci ocrotirea *proprietăţii* sale. Or, tocmai proprietatea ţăranului este principala cauză a pauperizării şi umilirii lui.

* — „Comunismul rural". — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

De pe acum muncitorii salariaţi din agricultură se află adesea într-o situaţie mai bună decît ţăranii cu gospodărie mică. Ocrotirea ţărănimii nu înseamnă ocrotirea ei împotriva mizeriei, ci ocrotirea cătuşelor care-l leagă pe ţăran de mizeria lui" (pag. 320). Procesul transformării radicale a întregii agriculturi sub acţiunea capitalismului se află abia la începutul său, dar el înaintează cu repeziciune, determinînd transformarea ţăranului în muncitor salariat şi exodul populaţiei de la sate. Orice încercări de a frîna acest proces ar fi reacţionare şi nefaste : oricît de grele sînt urmările acestui proces în societatea actuală, urmările frînării procesului ar fi şi mai rele şi ar pune populaţia muncitoare într-o situaţie şi mai jalnică, lipsită de orice ieşire. Activitatea progresistă în societatea actuală poate să tindă numai la atenuarea efectelor nefaste pe care le are asupra populaţiei progresul capitalist, la ridicarea nivelului de conştiinţă al acesteia din urmă şi a capacităţii sale de autoapărare colectivă. De aceea Kautsky cere insistent asigurarea libertăţii deplasării etc., lichidarea tuturor rămăşiţelor feudalismului în agricultură (de pildă Gesindeordnungen *, care pun pe muncitorii agricoli într-o stare de dependenţă personală, de semiiobagi), interzicerea muncii copiilor sub 14 ani, introducerea zilei de muncă de 8 ore, crearea unei poliţii sanitare severe, care să supravegheze locuinţele muncitoreşti etc. etc.

Să sperăm că cartea lui Kautsky va apărea şi în traducere rusă [43].

Scris în martie — înainte de 21 martie (2 aprilie) — 1899

Publicat în aprilie 1899 în revista „Nacealo" nr. 4 Semnat : V. Ilin

Se tipăreşte după textul apărut în revistă

---

* — dispoziţii legale care reglementau relaţiile dintre proprietarii funciari şi ţăranii iobagi. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

CAPITALISMUL ÎN AGRICULTURĂ

(DESPRE CARTEA LUI KAUTSKY ŞI DESPRE ARTICOLUL D-LUI BULGAKOV) "

Scris între 4 (16) aprilie şi 9 (21) mai 1899

Publicat în ianuarie-februarie 1900, în revista „Jizn"

Semnat: Vl. Ilin şi Vlad. Ilin

Se tipăreşte după textul apărut în revistă

www.dacoromanica.ro

Coperta revistei „Jizn" în care a fost publicat articolul lui V. I. Lenin „Capitalismul în agricultură". — 1900

Micșorat

www.dacoromanica.ro

ARTICOLUL ÎNTÎI

În numărul 1–2 al revistei „Nacealo" (secțiunea a II-a, pag. 1–21) a apărut articolul d-lui S. Bulgakov „Cu privire la evoluția capitalistă a agriculturii", consacrat criticii lucrării lui Kautsky în problema agrară. D-l Bulgakov spune, pe bună dreptate, că „lucrarea lui Kautsky reprezintă o concepție închegată", că ea are o mare însemnătate teoretică și practică. Cu drept cuvînt se poate spune că ea ne oferă primul studiu sistematic și științific al unei probleme care a provocat și continuă să provoace în toate țările controverse aprinse pînă și între autori care sînt solidari în concepțiile lor generale și care se consideră marxiști. D-l Bulgakov „se mărginește la o critică negativă", la criticarea „unora dintre tezele formulate în cartea lui Kautsky" (al cărei conținut d-sa îl redă „concis" – și după cum vom vedea, mult prea concis și prea puțin fidel – pentru cititorii revistei „Nacealo"). D-l Bulgakov speră că „mai tîrziu va face o expunere sistematică a problemei evoluției capitaliste a agriculturii" și în felul acesta îi va opune lui Kautsky „tot o concepție închegată".

Nu ne îndoim că și în Rusia cartea lui Kautsky va provoca numeroase controverse între marxiști, că și în Rusia unii dintre ei vor fi împotriva lui Kautsky, iar alții de partea lui. În orice caz, autorul rîndurilor de față este în totală divergență de păreri cu d-l Bulgakov, respingînd în mod categoric aprecierea pe care d-sa o face cărții lui Kautsky. Această apreciere – deși d-l Bulgakov consideră că „Die Agrarfrage" * este o „lucrare remarcabilă" – te uimește prin tonul violent,

* — „Problema agrară". — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

neuzitat într-o polemică între doi autori apropiați prin orientarea lor. Iată cîteva mostre din expresiile folosite de d-l Bulgakov : „extrem de superficial"... „tot atît de puțină agronomie veritabilă, cît și economie veritabilă" ...„în fața unor serioase probleme științifice, Kautsky încearcă să se eschiveze *prin fraze*" (subliniat de d-l Bulgakov ! !) etc. etc. Să examinăm deci îndeaproape expresiile folosite de severul critic, înfățișînd totodată cititorului conținutul cărții lui Kautsky.

I

Încă înainte ca d-l Bulgakov să-și înceapă atacul împotriva lui Kautsky, dînsul lansează în treacăt cîteva săgeți la adresa lui Marx. D-l Bulgakov subliniază, bineînțeles, meritele uriașe ale marelui economist, afirmînd însă totodată că la Marx se întîlnesc, „în parte", chiar și „idei greșite..., pe care istoria le-a și infirmat pe deplin". „Printre acestea se numără, de pildă, ideea că și în agricultură capitalul variabil scade în raport cu capitalul constant, la fel ca în industria prelucrătoare, așa încît compoziția organică a capitalului agrar crește mereu". Cine greșește aici : Marx sau d-l Bulgakov ? D-l Bulgakov are în vedere faptul că în agricultură progresul tehnicii și accentuarea caracterului intensiv al gospodăriei duce adeseori *la sporirea* cantității de muncă de care e nevoie pentru cultivarea unei suprafețe date. Acest lucru este incontestabil, dar de aici și pînă la tăgăduirea teoriei scăderii capitalului variabil *în raport* cu capitalul constant mai e o distanță mare. Teoria lui Marx afirmă doar că raportul $\frac{v}{c}$ (v = capital variabil, c = capital constant) are în general tendința de a scădea, chiar dacă v ar crește pe unitatea de suprafață ; infirmă oare asta teoria lui Marx, dacă în același timp c crește și mai repede ? În agricultura țărilor capitaliste, luată în ansamblu, se constată că v scade și c crește. Populația rurală și numărul muncitorilor agricoli scad și în Germania, și în Franța, și în Anglia, în timp ce numărul mașinilor folosite în agricultură crește. În Germania, de pildă, în perioada 1882–1895 populația rurală a scăzut de la 19.200.000 la 18.500.000 (iar numărul muncitorilor salariați agricoli de la 5.900.000 la 5.600.000), în timp ce numărul mașinilor folo-

www.dacoromanica.ro

site în agricultură a crescut de la 458.369 la 913.391 * ; numărul mașinilor cu aburi folosite în agricultură a crescut de la 2.731 (1879) la 12.856 (1897), iar numărul total de caiputere al mașinilor cu aburi a crescut și mai mult. Numărul taurinelor a crescut de la 15.800.000 la 17.500.000, iar cel al porcinelor de la 9.200.000 la 12.200.000 (1883 și 1892). În Franța, populația rurală a scăzut de la 6.900.000 de oameni („de sine stătători") în 1882 la 6.600.000 în 1892, pe cînd numărul mașinilor agricole a crescut după cum urmează : în 1862 – 132.784 ; în 1882 – 278.896 ; în 1892 – 355.795 ; numărul taurinelor : 12.000.000–13.000.000–13.700.000 ; numărul cabalinelor : 2.910.000–2.840.000–2.790.000 (scăderea numărului cabalinelor în perioada 1882–1892 este mai puțin considerabilă decît scăderea populației rurale). Rezultă deci că, în linii generale, în privința țărilor capitaliste moderne istoria nu numai că n-a infirmat, ci, dimpotrivă, *a confirmat* că legea lui Marx este valabilă și în agricultură. Greșeala d-lui Bulgakov constă în aceea că el s-a grăbit să ridice la rangul de legi economice *generale* unele fapte cu caracter agronomic, fără a examina cu atenție semnificația lor. Subliniem „generale", pentru că nici Marx, nici discipolii lui nu au văzut vreodată în această lege altceva decît o lege care exprimă tendințele generale ale capitalismului, și nicidecum o lege în care să se încadreze toate cazurile particulare. Chiar și în ceea ce privește industria, Marx însuși a arătat că perioadele de transformări tehnice (cînd raportul $\frac{v}{c}$ scade) alternează cu perioade de progres pe baza tehnică dată (cînd raportul $\frac{v}{c}$ rămîne neschimbat, iar în unele cazuri poate să și crească). În istoria industrială a țărilor capitaliste se cunosc cazuri cînd în ramuri întregi ale industriei această lege este încălcată. De pildă, cînd marile ateliere capitaliste (greșit denumite fabrici) se destramă pentru a face loc muncii capitaliste la domiciliu. Cît privește însă agricultura, nu încape nici o îndoială că aici procesul de dezvoltare a capitalismului este infinit mai complex și ia forme incomparabil mai variate.

* Sînt socotite laolaltă diferite feluri de mașini. Cînd nu se specifică sursa, cifrele sînt luate din cartea lui Kautsky.

www.dacoromanica.ro

Să trecem la Kautsky. Studiul asupra agriculturii feudale, cu care îşi începe el lucrarea, ar fi, pretinde d-l Bulgakov, „superficial şi superfluu". Este greu să înţelegi motivele acestui verdict. Sîntem convinşi că, dacă d-l Bulgakov va reuşi să-şi realizeze cîndva planul şi să facă o expunere sistematică a problemei evoluţiei capitaliste a agriculturii, el va trebui neapărat să zugrăvească principalele trăsături ale economiei *precapitaliste* a agriculturii. Altfel nu poate fi înţeles nici caracterul economiei *capitaliste,* nu pot fi înţelese nici formele de tranziţie care o leagă pe aceasta din urmă de economia feudală. Chiar d-l Bulgakov recunoaşte marea însemnătate a „formei pe care agricultura a avut-o *la începutul* (subliniat de d-l Bulgakov) cursei sale capitaliste". Kautsky începe tocmai cu „începutul cursei capitaliste" a agriculturii europene. După părerea noastră, studiul agriculturii feudale în lucrarea lui Kautsky este întocmit excelent, cu acea remarcabilă precizie şi cu acea pricepere de a alege principalul şi esenţialul – fără a se pierde în detalii secundare – care îl caracterizează în genere pe acest autor. În introducere, Kautsky formulează mai întîi cu toată precizia şi cît se poate de just problema în discuţie. El declară în modul cel mai categoric : „Este în afară de orice îndoială – sîntem gata să admitem acest lucru ca dovedit apriori (von vornherein) – că agricultura nu se dezvoltă după acelaşi şablon ca şi industria : ea este subordonată unor legi speciale" (S. 5–6). Sarcina constă în „a cerceta dacă capitalul pune stăpînire pe agricultură şi cum anume pune stăpînire pe ea, cum o transformă, cum face el ca vechile forme de producţie şi vechile forme de proprietate să devină perimate şi cum creează el necesitatea unor forme noi" (S. 6). Numai un asemenea mod de a pune problema poate să ducă la o lămurire satisfăcătoare a „dezvoltării agriculturii în societatea capitalistă" (titlul primului capitol, teoretic, al cărţii lui Kautsky).

La începutul „cursei capitaliste", agricultura se afla în mîinile *ţăranului,* subordonat, de regulă, unui regim feudal de economie socială. Şi Kautsky descrie mai întîi *structura* gospodăriei ţărăneşti, unirea agriculturii cu industria casnică, apoi elementele descompunerii acestui paradis al autorilor micburghezi şi conservatori (à la Sismondi), rolul cămătăriei, „pătrunderea" treptată „a antagonismului de clasă la sate, în

www.dacoromanica.ro

adîncurile economiei țărănești, antagonism care distruge străvechea armonie și comunitate de interese" (S. 13). Acest proces a început încă în evul mediu și nu s-a încheiat definitiv nici pînă în momentul de față. Socotim necesar să subliniem aceste cuvinte pentru că ele arată din capul locului cît de greșită este afirmația d-lui Bulgakov cum că în lucrarea lui Kautsky nici nu se pune măcar problema cine a fost purtătorul progresului tehnic în agricultură. Adevărul este că autorul a pus cît se poate de precis această problemă și a dat la ea un răspuns cît se poate de lămurit, așa încît oricine a citit cu atenție cartea lui își va însuși adevărul (pe care narodnicii, agronomii și mulți alții îl uită adeseori) că purtătorul progresului tehnic în agricultura modernă este mica și marea *burghezie rurală,* cea din urmă avînd în această privință (după cum a arătat Kautsky) un rol mai important decît cea dintîi.

II

După ce descrie apoi (în capitolul al III-lea) trăsăturile fundamentale ale agriculturii feudale – domnia asolamentului trienal, acest arhiconservator sistem de cultură ; asuprirea și exproprierea țărănimii de către marea nobilime funciară ; organizarea de gospodării feudalo-capitaliste de către aceasta din urmă ; transformarea țăranului, în cursul secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, într-un pauper înfometat (Hungerleider) ; dezvoltarea țărănimii burgheze (Grossbauern, care nu se pot lipsi de muncitori agricoli și de zileri), căreia nu-i conveneau vechile forme de relații în agricultură și de proprietate funciară ; suprimarea acestor forme, netezirea drumului pentru o „agricultură capitalistă, intensivă" (S. 26), netezire realizată de forțele clasei burgheze, care se dezvoltase în cadrul industriei și al orașelor –, după ce zugrăvește toate acestea, Kautsky trece la caracterizarea „agriculturii moderne" (capitolul al IV-lea).

În acest capitol găsim o descriere – remarcabilă prin precizia, claritatea și concizia ei – a uriașei revoluții pe care a săvîrșit-o în agricultură capitalismul, transformînd îndeletnicirea rutinară a țărănimii abrutizate de mizerie și strivite de ignoranță într-o aplicare științifică a agronomiei, învingînd stagnarea seculară a agriculturii, dînd (și continuînd să dea)

www.dacoromanica.ro

îmbold dezvoltării rapide a forței productive a muncii sociale. Asolamentul trienal a fost înlocuit cu sistemul de rotație a culturilor, a fost îmbunătățită întreținerea vitelor și cultivarea solului, au fost mărite recoltele, a luat o mare dezvoltare specializarea agriculturii, diviziunea muncii între diferitele gospodării. Uniformitatea precapitalistă a fost înlocuită cu o diversitate mereu crescîndă, însoțită de progresul tehnic al tuturor ramurilor agriculturii. A început și se dezvoltă rapid folosirea mașinilor în agricultură, folosirea forței aburului ; începe folosirea electricității, căreia – după cum arată specialiștii – îi este dat să îndeplinească în această ramură de producție un rol și mai mare decît cel al aburului. S-a dezvoltat folosirea căilor de acces, a ameliorărilor, folosirea îngrășămintelor chimice potrivit cu datele fiziologiei plantelor ; în agricultură a început să fie aplicată bacteriologia. Afirmația d-lui Bulgakov că în lucrarea lui Kautsky „aceste date * nu sînt însoțite de o analiză *economică*" este cu totul lipsită de temei. Kautsky arată precis că această revoluție este legată de creșterea *pieței* (în special de creșterea orașelor), de faptul că agricultura devine subordonată legilor *concurenței*, care a *determinat în mod necesar* transformarea agriculturii și specializarea ei. „Această revoluție, care pornește de la capitalul orășenesc, mărește dependența agricultorului față de piață și, în afară de aceasta, schimbă necontenit condițiile pieței, care sînt esențiale pentru el. O ramură de producție care a fost rentabilă atîta timp cît piața cea mai apropiată era legată de piața mondială numai printr-un drum pietruit devine nerentabilă și trebuie înlocuită în mod necesar cu o altă ramură de producție atunci cînd regiunea respectivă este străbătută de o cale ferată. De pildă, dacă pe această cale ferată sînt aduse din alte părți cereale mai ieftine, producția de cereale devine nerentabilă, dar în același timp se creează posibilități de desfacere pentru lapte. Creșterea circulației

* „Toate aceste date — socoate d-l Bulgakov — pot fi găsite în orice (sic !) manual de economie agricolă". Nu împărtășim această părere mult prea optimistă a domniei sale despre „manuale". Să luăm dintre aceste „orice" manuale cărțile d-lor Skvorțov („Transportul cu aburi") și N. Kablukov („Prelegeri", pe jumătate retipărite în „nouă" carte „Cu privire la condițiile de dezvoltare a gospodarici țărănești în Rusia"). Nici la unul, nici la celălalt, cititorul nu ar putea găsi tabloul revoluției săvîrșite de *capitalism* în agricultură, pentru că nici unul dintre ei nu-și propune măcar să înfățișeze un tablou general al trecerii de la gospodăria feudală la cea capitalistă.

www.dacoromanica.ro

mărfurilor dă posibilitatea de a aduce în țară varietăți de plante noi, ameliorate" etc. (S. 37–38). „În epoca feudală – spune Kautsky – nu a existat altă agricultură în afară de cea mică, deoarece moșierul își lucra ogoarele tot cu inventarul țăranului. Capitalismul a creat pentru prima oară posibilitatea de a organiza în agricultură marea producție, care este mai rațională din punct de vedere tehnic decît mica producție". Vorbind despre mașinile agricole, Kautsky (care, în treacăt fie zis, a stabilit în mod precis care sînt în această privință particularitățile agriculturii) arată caracterul *capitalist* al folosirii lor, influența lor asupra muncitorilor, însemnătatea mașinilor ca factor de progres, „caracterul utopic și reacționar" al proiectelor de măsuri pentru îngrădirea folosirii mașinilor agricole. „Mașinile agricole vor continua să-și exercite acțiunea transformatoare ; ele vor alunga la orașe pe muncitorii agricoli, servind astfel ca un puternic instrument, pe de o parte, pentru mărirea salariilor la sate, iar pe de altă parte pentru dezvoltarea continuă a folosirii mașinilor în agricultură" (S. 41). Trebuie să adăugăm că, în capitole speciale, Kautsky lămurește amănunțit atît caracterul capitalist al agriculturii moderne, cît și raportul dintre marea producție și mica producție, precum și procesul de proletarizare a țărănimii. Afirmația d-lui Bulgakov că, în lucrarea sa, Kautsky „nu pune problema de ce au fost necesare toate aceste schimbări miraculoase" este, după cum vedem, întru totul inexactă.

În capitolul al V-lea („Caracterul capitalist al agriculturii moderne"), Kautsky expune teoria marxistă a valorii, profitului și rentei. „Fără bani, producția agricolă modernă este cu neputință – spune Kautsky – sau, ceea ce este același lucru, ea este cu neputință *fără capital*. Într-adevăr, în condițiile modului de producție actual, orice sumă de bani care nu servește pentru consumul individual poate fi transformată în capital, adică într-o valoare care produce plusvaloare, și de regulă într-adevăr se transformă în capital. Producția agricolă modernă este, prin urmare, o producție capitalistă" (S. 56). Acest pasaj ne permite, de altfel, să apreciem următoarea afirmație a d-lui Bulgakov : „Folosesc acest termen (agricultură capitalistă) în sensul lui obișnuit (în același sens îl folosește și Kautsky), adică în sensul de mare gospodărie în agricultură. În realitate însă (sic !), în condițiile organizării

www.dacoromanica.ro

capitaliste a *întregii* economii naţionale nu există în genere agricultură *ne*capitalistă, deoarece *toată* agricultura este determinată de condiţiile generale ale organizării producţiei, şi numai în cadrul ei trebuie să distingem marea agricultură, practicată de întreprinzători, şi mica agricultură. Pentru claritate este nevoie şi aici de un termen nou". Reiese, aşadar, că d-l Bulgakov *l-a corectat* pe Kautsky... „În realitate însă", după cum vede cititorul, Kautsky *nu foloseşte de loc* termenul „agricultură capitalistă" în sensul „obişnuit", imprecis, în care îl foloseşte d-l Bulgakov. Kautsky înţelege foarte bine şi spune foarte precis şi limpede că în condiţiile modului de producţie capitalist orice producţie agricolă este, „de regulă", o producţie capitalistă. În fundamentarea acestei păreri se invocă faptul simplu că agricultura contemporană nu este posibilă fără bani ; or, în societatea actuală banii nedestinaţi consumului individual devin capital. Noi socotim că această formulare este mult mai clară decît „corectivul" d-lui Bulgakov şi că în lucrarea sa Kautsky a arătat pe deplin că nu e nevoie de nici un „termen nou".

În capitolul al V-lea al cărţii sale, Kautsky afirmă, printre altele, că atît sistemul arendării, care s-a dezvoltat atît de amplu în Anglia, cît şi sistemul ipotecar, care se dezvoltă cu o repeziciune uimitoare în Europa continentală, exprimă de fapt unul şi acelaşi proces, şi anume : *procesul separării agricultorului de pămînt* *. În sistemul capitalist al fermieratului, această separare este cît se poate de evidentă. În sistemul ipotecar, ea este „mai puţin evidentă, şi lucrurile nu stau chiar atît de simplu, dar în fond rezultatul este acelaşi" (S. 86). Este limpede, într-adevăr, că ipotecarea pămîntului înseamnă ipotecarea sau vînzarea rentei funciare. Prin urmare, atît în sistemul ipotecar cît şi în cel al arendării, beneficiarii rentei (= proprietarii funciari) se separă de beneficiarii profitului de întreprinzător (= agricultorii, întreprinzătorii agricoli). D-lui Bulgakov îi „este în genere prea puţin clară semnificaţia acestei afirmaţii a lui Kautsky". „Mă îndoiesc că poate

* În volumul al III-lea al „Capitalului", Marx a atras atenţia asupra acestui proces (fără a intra în analiza diferitelor lui *forme* în diferite ţări) şi a relevat că această „separare a pămîntului, ca condiţie a producţiei, de proprietatea funciară şi de proprietarul funciar" este „unul din rezultatele importante ale modului de producţie capitalist" (III, 2, S. 158—157. Traducerea rusă, 509—510) [46].

www.dacoromanica.ro

fi considerată ca dovedită teza că ipoteca ar exprima separarea pămîntului de agricultor". „În primul rînd, nu se poate dovedi că datoriile înghit *toată* renta ; acest lucru este posibil numai ca excepţie"... La aceasta răspundem : nu-i de loc necesar să se dovedească că dobînzile datoriilor ipotecare înghit *toată* renta, după cum nu este necesar să se dovedească că arenda *reală* coincide cu renta. Este suficient să se demonstreze că datoriile ipotecare cresc cu o repeziciune fantastică, că proprietarii funciari caută să ipotecheze tot pămîntul lor, că tind să vîndă toată renta. Existenţa acestei tendinţe – şi analiza economică teoretică poate în genere să aibă de-a face numai cu tendinţe – nu poate fi pusă la îndoială. Prin urmare, este neîndoielnic şi procesul separării pămîntului de agricultor. Îmbinarea într-o singură persoană a beneficiarului rentei şi a beneficiarului profitului de întreprinzător este, „din punct de vedere istoric, o excepţie" (ist historisch eine Ausnahme, S. 91)... „În al doilea rînd, în fiecare caz concret trebuie analizate cauzele şi sursele datoriilor, pentru a putea înţelege care este semnificaţia lor". Aici trebuie să fie o greşeală de tipar sau o scăpare. D-l Bulgakov nu poate să pretindă că un economist (care tratează problema „dezvoltării agriculturii în societatea capitalistă" *în general)* este obligat sau ar avea măcar posibilitatea să analizeze cauzele existenţei datoriilor *„în fiecare caz concret"*. Dacă d-l Bulgakov a vrut să spună că este necesar să fie analizate cauzele existenţei datoriilor în diferite ţări şi în diferite perioade, nu putem fi de acord cu d-sa. Kautsky are perfectă dreptate atunci cînd arată că în problema agrară s-au adunat prea multe monografii, că în zilele noastre sarcina teoriei nu este nicidecum aceea de a adăuga noi monografii la cele existente, ci „de a cerceta tendinţele fundamentale ale evoluţiei capitaliste a agriculturii în ansamblu" (Vorrede, S. VI *). Una dintre aceste tendinţe fundamentale este, fără îndoială, separarea pămîntului de agricultor, care are loc sub forma creşterii datoriilor ipotecare. Kautsky a stabilit precis şi limpede adevărata semnificaţie a ipotecilor, caracterul lor istoric progresist (separarea pămîntului de agricultor este una dintre condiţiile socializării

* — Prefaţă, pag. VI. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

agriculturii, S. 88), rolul lor necesar în evoluţia capitalistă a agriculturii *. Toate consideraţiile lui Kautsky în legătură cu această problemă sînt extrem de preţioase din punctul de vedere al teoriei şi oferă o armă puternică împotriva peroraţiilor burgheze cu privire la „calamitatea" datoriilor şi la „măsurile de ajutorare", peroraţii care sînt atît de răspîndite (mai cu seamă în „tot felul de manuale de economie agricolă")... „În al treilea rînd – încheie d-l Bulgakov –, pămîntul dat în arendă poate să fie ipotecat, la rîndul său, şi în acest sens să ajungă în situaţia unui pămînt nearendat". Straniu argument ! Să ne arate d-l Bulgakov măcar un singur fenomen economic, măcar o singură categorie economică care să nu se împletească cu altele. Cazurile de îmbinare a arendării cu ipotecarea nu numai că nu infirmă, dar nici măcar nu diminuează valabilitatea tezei teoretice că procesul separării pămîntului de agricultor îşi găseşte expresia în două forme : în sistemul arendării şi în existenţa datoriilor ipotecare.

„Şi mai surprinzătoare" şi „cu totul greşită" este, după părerea d-lui Bulgakov, teza lui Kautsky că „ţările în care este dezvoltat sistemul arendării sînt totodată ţări în care predomină marea proprietate funciară" (S. 88). Kautsky vorbeşte aici despre concentrarea proprietăţii funciare (în cadrul sistemului arendării) şi despre concentrarea ipotecilor (în cadrul sistemului gospodăririi pămînturilor chiar de către proprietarii lor), condiţii care înlesnesc lichidarea proprietăţii funciare private. În problema concentrării proprietăţii funciare, continuă Kautsky, nu există o statistică „care să ne permită să urmărim reunirea mai multor proprietăţi într-o singură mînă", dar „în general se poate considera" că înmulţirea arendărilor şi creşterea suprafeţei de pămînt arendate merg paralel cu concentrarea proprietăţii funciare. „Ţările în care este dezvoltat sistemul arendării sînt totodată ţări în care predomină marea proprietate funciară". Este limpede că acest raţionament al lui Kautsky se referă în întregime

* Creşterea datoriilor ipotecare este departe de a fi întotdeauna un indiciu că agricultura s-ar afla într-o stare de decădere... Progresul şi propăşirea agriculturii (ca şi decăderea ei) „trebuie să se exprime printr-o creştere a datoriilor ipotecare, în primul rînd, din cauza necesităţilor crescîndo de capital ale agriculturii aflate în stare de progres ; în al doilea rînd, din cauza creşterii rentei funciare, care face posibilă lărgirea creditului agricol" (S. 87).

www.dacoromanica.ro

numai la țările în care este dezvoltat sistemul arendării, pe cînd d-l Bulgakov invocă cazul Prusiei orientale, unde el „speră că va putea să arate" că procesul extinderii arendărilor are loc paralel cu fărîmițarea marii proprietăți funciare, și pretinde că acest caz particular ar infirma teza lui Kautsky ! Păcat doar că d-l Bulgakov uită să comunice cititorului că însuși Kautsky vorbește despre fărîmițarea marilor moșii și despre creșterea arendărilor țărănești în ținutul situat la răsărit de Elba, lămurind totodată, după cum vom vedea mai jos, adevărata semnificație a acestor procese.

Pentru a dovedi concentrarea proprietății funciare în țările cu datorii ipotecare, Kautsky invocă faptul concentrării instituțiilor de credit ipotecar. D-l Bulgakov consideră că acest fapt nu este concludent. „Se prea poate – socoate d-sa – ca să aibă loc o desconcentrare a capitalului (prin acțiuni) paralel cu concentrarea instituțiilor de credit". Ei bine, în această problemă socotim de prisos să polemizăm cu d-l Bulgakov.

III

După examinarea trăsăturilor esențiale ale agriculturii feudale și capitaliste, Kautsky trece la problema „marii și micii producții" (capitolul al VI-lea) în agricultură. Acesta este unul dintre cele mai bune capitole din cartea lui Kautsky. El cercetează aici mai întîi „superioritatea tehnică a marii producții". Rezolvînd problema în favoarea marii producții, Kautsky se ferește să dea o formulă abstractă care să ignoreze imensa diversitate a relațiilor în agricultură (cum își închipuie, fără nici un temei, d-l Bulgakov), ci, dimpotrivă, arată precis și limpede că pentru a putea aplica în domeniul practicii legea stabilită de teorie este necesar să se țină seama de această diversitate. În agricultură, superioritatea marii producții față de mica producție este inevitabilă, – *„bine-înțeles"* numai atunci *„cînd celelalte condiții sînt egale"* (S. 100. – Subliniat de mine). Aceasta în primul rînd. Se știe doar că nici în domeniul industriei legea superiorității marii producții nu este chiar atît de absolută și atît de simplă cum se crede uneori ; și în acest domeniu numai egalitatea *„celorlalte condiții"* (care nu întotdeauna are loc în realitate) asi-

www.dacoromanica.ro

gură aplicabilitatea deplină a legii. În agricultură însă, care se deosebeşte prin caracterul incomparabil mai complex şi mai variat al relaţiilor, aplicabilitatea deplină a legii superiorităţii marii producţii este în funcţie de condiţii mult mai stricte. De pildă, Kautsky observă foarte just că la hotarul dintre gospodăria ţărănească mare şi proprietatea moşierească mică are loc „o transformare a cantităţii în calitate" : marea gospodărie ţărănească poate fi, „dacă nu din punct de vedere tehnic, atunci din punct de vedere economic, superioară" micii proprietăţi moşiereşti. Întreţinerea unui administrator cu o solidă pregătire profesională (unul dintre marile avantaje ale marii producţii) este prea împovărătoare pentru o moşie mică, iar administrarea ei chiar de către proprietar este adesea doar o administrare „de iuncher", şi nicidecum una bazată pe folosirea cuceririlor ştiinţei. În al doilea rînd, superioritatea marii producţii în agricultură este valabilă numai în cadrul unor anumite limite. În continuarea expunerii, Kautsky arată amănunţit care sînt aceste limite. Se înţelege, de asemenea, că în ramuri diferite ale agriculturii şi în condiţii social-economice diferite aceste limite nu sînt identice. În al treilea rînd, Kautsky nu ignorează cîtuşi de puţin faptul că *„deocamdată"* mai există ramuri de agricultură în care mica producţie este, după părerea specialiştilor, capabilă de concurenţă – de pildă grădinăritul, viticultura, cultura plantelor tehnice etc. (S. 115). Dar aceste culturi au o importanţă cu totul secundară în comparaţie cu ramurile principale (entscheidenden) ale agriculturii – producţia de cereale şi creşterea vitelor. În afară de aceasta, „şi în domeniul legumiculturii şi al viticulturii există deja mari exploatări destul de rentabile" (S. 115). De aceea, „dacă vorbim despre agricultură în general (im allgemeinen), nu este cazul să luăm în consideraţie acele ramuri ale ei în care mica producţie este superioară marii producţii, aşa încît se poate spune cu toată certitudinea că marea producţie este categoric superioară micii producţii" (S. 116).

După ce dovedeşte superioritatea tehnică a marii producţii în agricultură (o expunere mai amănunţită a argumentelor lui Kautsky va fi făcută mai încolo, cu prilejul analizării obiecţiilor d-lui Bulgakov), Kautsky se întreabă : „ce poate să opună mica producţie avantajelor marii producţii ?", şi

www.dacoromanica.ro

răspunde : „sîrguința mai mare și grija mai mare a agricultorului, care, spre deosebire de muncitorul salariat, muncește pentru el însuși, precum și faptul că nivelul trebuințelor micului agricultor de sine stătător este extrem de redus, fiind chiar sub nivelul trebuințelor muncitorului agricol" (S. 106), – și printr-o serie întreagă de date elocvente referitoare la situația țăranilor în Franța, Anglia și Germania, Kautsky demonstrează fără putință de tăgadă că „în mica producție munca este excesivă, iar consumul insuficient". În sfîrșit, Kautsky arată că superioritatea marii producții își găsește expresia și în tendința agricultorilor de a se organiza în *asociații* : „producția asociată este o producție mare". Se știe cîtă zarvă fac în jurul asociațiilor de mici agricultori ideologii micii burghezii în general și narodnicii ruși în special (să numim fie și cartea citată mai sus a d-lui Kablukov). De aceea este cu atît mai mare însemnătatea excelentei analize a rolului asociațiilor pe care o găsim în cartea lui Kautsky. Asociațiile de mici agricultori constituie, desigur, o verigă a progresului economic, dar ele exprimă *trecerea la capitalism* (Fortschritt zum Kapitalismus) *și nicidecum spre colectivism*, cum se crede și se afirmă deseori (S. 118). Asociațiile nu diminuează, ci accentuează superioritatea (Vorsprung) marii producții în agricultură asupra celei mici, pentru că agricultorii cu gospodărie mare au mai multe posibilități de a organiza asociații și se folosesc într-o măsură mai mare de aceste posibilități. Că marea producție colectivă, în obște, este superioară marii producții capitaliste, acest lucru Kautsky îl admite, bineînțeles, în modul cel mai categoric. El analizează experimentele de agricultură colectivă întreprinse în Anglia de adepții lui Owen *, precum și comunitățile analoge din Statele Unite ale Americii de Nord. Toate aceste experimente, spune Kautsky, *dovedesc incontestabil* că organizarea pe baze colective de către lucrători a unei mari agriculturi moderne este întru totul posibilă, dar, pentru ca această posibilitate să devină realitate, e necesară o „serie întreagă de anumite condiții economice, politice și intelectuale". Ceea ce împiedică trecerea micului producător (meseriaș sau țăran) la pro-

* La pag. 124—126, Kautsky descrie comuna agricolă din Ralahine, despre care, în treacăt fie zis, vorbește cititorilor ruși și d-l Dioneo în revista „Russkoe Bogatstvo" [46] nr. 2 din acest an.

www.dacoromanica.ro

ducţia colectivă este dezvoltarea extrem de slabă a solidarităţii şi a disciplinei, izolarea sa, „fanatismul său de proprietar", constatat nu numai la ţăranii din apusul Europei, ci şi – adăugăm noi – la ţăranii ruşi, „ataşaţi obştii" (amintiţi-vă ce au scris în această privinţă A. N. Engelhardt şi Gl. Uspenski). „Este absurd să ne aşteptăm – declară în mod categoric Kautsky – ca în *societatea actuală* ţăranul să treacă la producţia în obşte" (S. 129).

Acesta este conţinutul extrem de bogat al capitolului al VI-lea al cărţii lui Kautsky. D-l Bulgakov este deosebit de nemulţumit de acest capitol. Kautsky – ni se spune – este vinovat de „marele păcat" de a fi confundat noţiuni diferite – „superioritatea tehnică este confundată cu superioritatea economică". Kautsky „porneşte de la presupunerea greşită că un sistem de producţie mai perfect din punct de vedere *tehnic* este mai perfect, adică mai viabil, şi din punct de vedere *economic*". Această afirmaţie categorică a d-lui Bulgakov este cu totul neîntemeiată, lucru de care credem că cititorul s-a şi convins din expunerea înlănţuirii raţionamentelor lui Kautsky, făcută de noi în paginile precedente. Fără a confunda cîtuşi de puţin aspectul tehnic cu cel economic *, Kautsky procedează foarte just analizînd problema raportului dintre marea producţie şi mica producţie în agricultură – *celelalte condiţii fiind egale* – în condiţiile economici capitaliste. *Chiar în prima frază din primul paragraf al capitolului al VI-lea, Kautsky arată cu precizie această legătură*

* Singurul lucru pe care d-l Bulgakov ar fi putut să-l invoce în sprijinul său este *titlul* pe care Kautsky l-a dat primului paragraf al capitolului al VI-lea — „a) superioritatea *tehnică* a marii producţii" —, pe cînd în realitate paragraful menţionat se ocupă atît de superioritatea tehnica cît şi de cea economică a marii producţii. Rezultă însă oare de aici ca autorul cărţii *confunda* aspectul tehnic cu cel economic ? Dar, la drept vorbind, mai rămîne de văzut daca titlul dat de Kautsky este inexact. Într-adevăr, Kautsky a vrut să opună conţinutul primului paragraf din capitolul al VI-lea conţinutului paragrafului al doilea din acelaşi capitol : în primul paragraf (a) se vorbeşte despre superioritatea tehnică a marii producţii în agricultura capitalistă, şi aici, alături de maşini etc., figurează, de pildă, creditul. „Originală superioritate tehnică !" — ironizează d-l Bulgakov. Dar, rira bien qui rira le dernier ! (cine rîde la urmă rîde mai bine ! — *Nota trad.*). Uitaţi-vă în cartea lui Kautsky, şi veţi vedea că el are în vedere mai ales acel progres în *tehnica* creditului (iar mai departe şi în tehnica comerţului) care este accesibil *numai* unui agricultor cu gospodărie mare. Dimpotrivă. în paragraful al doilea (b), autorul compară cantitatea de muncă şi norma de consum a unui lucrator în marea şi în mica producţie ; prin urmare, aici sînt analizate *deosebirile pur economice* dintre mica producţie şi marea producţie. *Aspectul economic* al creditului şi al comerţului este acelaşi pentru amîndouă, dar *tehnica* este diferită.

www.dacoromanica.ro

dintre nivelul dezvoltării capitalismului și gradul de aplicabilitate generală a legii superiorității marii agriculturi : „Cu cît agricultura capătă un caracter capitalist tot mai pronunțat, cu atît ea dezvoltă într-o măsură mai mare deosebirea calitativă dintre tehnica micii producții și cea a marii producții" (S. 92). În agricultura precapitalistă nu exista această deosebire calitativă. Ce să spunem, deci, despre îndrumarea severă pe care d-l Bulgakov i-o dă lui Kautsky : „În realitate, problema trebuie pusă în felul următor : ce rol pot avea concurența dintre marea producție și mica producție *în condiții social-economice date,* cutare sau cutare particularități ale fiecăreia din aceste forme de producție ?" Prin natura ei, această „rectificare" nu se deosebește cu nimic de cea examinată de noi mai sus.

Să vedem acum în ce mod combate d-l Bulgakov argumentele lui Kautsky în favoarea superiorității tehnice a marii producții în agricultură. Kautsky spune : „Una dintre cele mai importante deosebiri dintre agricultură și industrie constă în faptul că aici producția în înțelesul propriu al acestui cuvînt (Wirtschaftsbetrieb, întreprindere economică) este legată, de obicei, de gospodăria casnică (Haushalt), ceea ce nu există în industrie". Iar faptul că marea gospodărie casnică e superioară celei mici în ceea ce privește economisirea de muncă și materiale, abia dacă mai trebuie dovedit... Cea dintîi cumpără (luați aminte ! – *V.I.)* „petrol, cicoare, margarină în cantități mari, iar cea de-a doua – în cantități mărunte etc." (S. 93). D-l Bulgakov „rectifică" : „Kautsky nu a vrut să spună că acest lucru este mai avantajos din punct de vedere tehnic, ci că în felul acesta produsul *costă* mai puțin" !... Nu este oare limpede că și în acest caz (ca și în toate celelalte) încercarea d-lui Bulgakov de „a-l rectifica" pe Kautsky este mai mult decît nefericită ? „Acest argument – continuă severul critic – este prin sine însuși de asemenea foarte îndoielnic, pentru că, în anumite condiții, valoarea caselor țărănești individuale poate să nu intre de loc în valoarea produsului, pe cînd valoarea unei case comune va intra în valoarea lui, și chiar cu dobîndă. Aceasta de asemenea depinde de condițiile social-economice, și pe acestea din urmă ar fi trebuit autorul să le cerceteze, iar nu pretinsa superioritate tehnică a marii producții asupra celei

www.dacoromanica.ro

mici...“ În primul rînd, d-l Bulgakov uită micul amănunt că autorul cărții, după ce examinează mai întîi însemnătatea comparativă a marii și micii producții, *cînd celelalte condiții sînt egale*, în expunerea ulterioară se ocupă amănunțit și de analiza acestor condiții. D-l Bulgakov vrea, așadar, să amestece laolaltă probleme cu totul diferite. În al doilea rînd, cum ar putea valoarea caselor țărănești să nu intre în valoarea produsului ? Numai datorită faptului că țăranul „nu socotește“ valoarea lemnului său sau a muncii depuse pentru construirea și repararea casei. În măsura în care gospodăria țărănească mai are un caracter natural, țăranul poate, firește, „să nu socotească“ munca sa, – și d-l Bulgakov uită, din păcate, să spună cititorului că *Kautsky arată acest lucru, foarte limpede și precis, la pag. 165–167 ale cărții sale* (capitolul al VIII-lea, „Proletarizarea țăranului“). Dar ceea ce ne interesează aici sînt „condițiile social-economice“ ale capitalismului și nu ale economiei naturale sau ale economiei de mărfuri simple. Or, în condițiile societății capitaliste, „a nu socoti“ munca ta înseamnă s-o dai gratis (negustorului sau altui capitalist), înseamnă să muncești în schimbul unei retribuții incomplete a forței de muncă, înseamnă să-ți reduci nivelul trebuințelor sub cel obișnuit. Kautsky, după cum am văzut, a relevat pe deplin și a apreciat în mod just *această* particularitate a micii producții. Contestînd această constatare a lui Kautsky, d-l Bulgakov repetă procedeul obișnuit și greșeala obișnuită a economiștilor burghezi și mic-burghezi. Acești economiști au asurzit lumea lăudînd pe toate cărările „viabilitatea“ țăranului cu gospodărie mică, care, pretind ei, poate să nu-și socotească munca, să nu alerge după profit și rentă etc. Ei au uitat însă un singur lucru, și anume că, raționînd astfel, ei pun în aceeași oală „condițiile social-economice“ ale economiei naturale, ale producției de mărfuri simple și ale capitalismului. Kautsky explică foarte bine toate aceste greșeli, făcînd *o distincție netă* între diferitele feluri de relații social-economice. „Dacă producția agricolă a țăranului cu gospodărie mică – spune el – nu este atrasă în sfera producției de mărfuri, dacă ea reprezintă numai o parte a gospodăriei casnice, ea rămîne de asemenea în afara sferei de acțiune a tendințelor centralizatoare ale modului de producție

www.dacoromanica.ro

contemporan. Oricît de neraţională ar fi gospodăria parcelară a ţăranului, oricît de mare ar fi irosirea de forţe în cadrul acestei gospodării, el se agaţă de ea cu putere, – tot aşa cum femeia lui se agaţă de sărăcăcioasa ei gospodărie casnică, care de asemenea nu dă decît rezultate cu totul infime la o cheltuire imensă de forţă de muncă, dar care reprezintă singurul domeniu în care femeia nu este subordonată voinţei altuia şi este liberă de exploatare" (S. 165). Lucrurile se schimbă atunci cînd economia naturală este înlăturată de economia de mărfuri. Ţăranul este nevoit să vîndă produse, să cumpere unelte, *să cumpere pămînt*. Atîta timp cît ţăranul rămîne un *producător de mărfuri simplu*, el se poate mulţumi cu nivelul de trai al muncitorului salariat ; el nu are nevoie de profit şi de rentă, el poate plăti pentru pămînt un preţ mai ridicat decît acela pe care l-ar putea oferi un întreprinzător capitalist (S. 166). Dar producţia de mărfuri simplă este înlăturată de *producţia capitalistă*. De pildă, dacă un ţăran îşi ipotechează pămîntul, el trebuie să obţină şi rentă, care a fost vîndută creditorului. Pe această treaptă a dezvoltării, numai în mod formal ţăranul poate fi considerat un producător de mărfuri simplu. De fapt el are de-a face deja cu *capitalistul* – cu creditorul, cu negustorul, cu întreprinzătorul industrial, la care este nevoit să caute „îndeletniciri auxiliare", adică să-i vîndă forţa de muncă. În acest stadiu – şi Kautsky, repetăm, compară marea şi mica agricultură în societatea capitalistă – posibilitatea de „a nu socoti munca sa" înseamnă pentru ţăran un singur lucru : să se spetească muncind şi să-şi restrîngă sub orice limită trebuinţele.

La fel de inconsistente sînt şi celelalte obiecţii ale d-lui Bulgakov. Mica producţie permite în limite mai restrînse folosirea maşinilor ; pentru micul gospodar creditul se obţine mai greu şi costă mai scump, spune Kautsky. D-l Bulgakov găseşte că aceste argumente sînt greşite şi invocă... asociaţiile ţărăneşti ! În acelaşi timp însă, d-sa trece sub cea mai desăvîrşită tăcere dovezile aduse de Kautsky, care a apreciat în felul arătat de noi mai sus esenţa acestor asociaţii şi semnificaţia lor. În problema maşinilor, d-l Bulgakov îl dojeneşte din nou pe Kautsky, reproşîndu-i că nu a pus „problema economică mai generală : care este în genere rolul

www.dacoromanica.ro

economic al mașinilor în agricultură" (d-l Bulgakov a și uitat de capitolul al IV-lea al cărții lui Kautsky !) „și dacă în agricultură mașina este o unealtă tot atît de inevitabilă ca în industria prelucrătoare". În realitate însă, Kautsky a arătat limpede caracterul capitalist al folosirii mașinilor în agricultura modernă (S. 39, 40 și următoarele), a relevat acele particularități ale agriculturii care creează „dificultăți tehnice și economice" pentru folosirea mașinilor în această ramură de producție (S. 38 și următoarele), a citat date care denotă folosirea crescîndă a mașinilor (40), însemnătatea lor tehnică (42 și următoarele), rolul aburului și al electricității. Kautsky a arătat ce proporții trebuie să aibă o gospodărie, potrivit datelor științei agronomice, pentru a putea folosi din plin tot felul de mașini (94), a arătat că în Germania, potrivit datelor recensămîntului din 1895, procentul gospodăriilor care folosesc mașini crește regulat și repede o dată cu suprafața de pămînt a gospodăriilor (2% în gospodăriile care au pînă la 2 ha ; 13,8% în gospodăriile cu 2–5 ha ; 45,8% în gospodăriile cu 5–20 ha ; 78,8% în gospodăriile cu 20–100 ha ; 94,2% în gospodăriile cu 100 ha și mai mult). D-l Bulgakov ar prefera, în locul acestor date, considerații „generale" pe tema dacă mașinile sînt sau nu sînt „invincibile".

„Referirea la faptul că în condițiile micii producții revine la hectar un număr mai mare de vite de muncă... este neconcludentă... întrucît autorul nu cercetează în legătură cu aceasta... gradul de înzestrare cu vite a gospodăriei", spune d-l Bulgakov. Deschidem cartea lui Kautsky la pagina în care se face această referire și citim : „...Numărul mai mare de vaci în gospodăria mică" (socotit la 1.000 ha) „depinde nu în mică măsură și de faptul că în mica gospodărie țărănească creșterea vitelor ocupă un loc mai mare decît în gospodăria marelui agricultor, iar producția de cereale un loc mai mic ; dar deosebirea în ceea ce privește numărul cailor ținuți în gospodărie nu poate fi explicată prin acest fapt" (pag. 96, în care sînt citate date referitoare la Saxonia în 1860, la întreaga Germanie în 1883 și la Anglia în 1880). Amintim că și în Rusia statistica zemstvelor a constatat aceeași lege, care exprimă superioritatea marii agriculturi asupra celei

www.dacoromanica.ro

mici : marile gospodării țărănești au mai puține vite și mai puțin inventar pe fiecare unitate de suprafață *.

În articolul d-lui Bulgakov, expunerea argumentelor aduse de Kautsky în dovedirea superiorității marii producții asupra micii producții în agricultura capitalistă este departe de a fi completă. Superioritatea marii agriculturi constă nu numai în pierderile mai mici de suprafață cultivabilă, în economiile ce se fac la inventarul viu și mort, în folosirea mai completă a inventarului, în existența unor posibilități mai largi pentru folosirea mașinilor, în faptul că creditul este mai accesibil, ci și în superioritatea comercială a marii gospodării, în faptul că aceasta din urmă folosește administratori cu pregătire profesională (Kautsky, S. 104 **). Marea agricultură folosește pe o scară mai largă cooperația muncitorilor și diviziunea muncii. Kautsky atribuie o însemnătate deosebit de mare pregătirii agronomice științifice a agricultorului. „Un agricultor cu o bună pregătire profesională își poate găsi locul numai într-o producție care este suficient de mare pentru ca munca de conducere și de supraveghere a gospodăriei să ocupe pe deplin forța de muncă a persoanei respective" (S. 98 : „aceste proporții ale gospodăriei variază, în funcție de felul producției", de la 3 ha în ramura viticulturii la 500 ha în agricultura extensivă). Kautsky relevă totodată faptul interesant și extrem de caracteristic că răspîndirea școlilor agricole elementare și medii aduce foloase nu țăranului, ci marelui agricultor, furnizîndu-i personalul necesar (același fenomen se observă și în Rusia). „Studiile superioare, care sînt necesare pentru conducerea unei producții pe deplin raționale, sînt aproape incompatibile cu actualele condiții de existență ale țăranilor. Aceasta înseamnă un verdict de condamnare, firește, nu împotriva studiilor superioare, ci împotriva condițiilor de viață ale țăranilor. Aceasta înseamnă doar că producția țărănească se menține alături de marea producție nu datorită unei productivități mai ridicate, ci datorită trebuințelor mai scăzute ale țăranului" (99). Marea producție trebuie să întrețină nu numai forțele de muncă țărănești, ci și forțele

* Vezi V. E. *Postnikov* : „Gospodăria țărănească din sudul Rusiei". Comp. V. *Ilin* : „Dezvoltarea capitalismului", cap. II, § 1 (vezi Opere complete, vol. 3, Editura politică, 1961, ediția a doua. — *Nota red.).*

** *Kautsky*, pag. 104. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

de muncă de la oraşe, care au un nivel de trebuinţe incomparabil mai înalt.

Pentru d-l Bulgakov, datele extrem de interesante şi de importante pe care Kautsky le citează în dovedirea „muncii excesive şi a consumului insuficient în mica producţie" nu sînt decît „cîteva (!) citate ocazionale (??)". D-l Bulgakov „se angajează" să aducă tot atîtea „citate în sens contrar", uitînd însă să ne spună dacă se angajează de asemenea să formuleze o *afirmaţie contrară,* pe care s-o demonstreze cu „citatele în sens contrar". Dar tocmai acesta este miezul chestiunii ! Se încumetă oare d-l Bulgakov să afirme că în societatea capitalistă marea producţie se deosebeşte de producţia ţărănească prin munca excesivă a lucrătorului şi prin consumul său scăzut ? D-l Bulgakov este destul de prudent pentru a nu face o afirmaţie atît de ridicolă. Faptul cert al muncii excesive a ţăranilor şi al scăderii nivelului trebuinţelor lor, d-sa consideră posibil să-l ocolească, limitîndu-se la observaţia că „în unele părţi ţăranii au o stare materială bună, iar în altele o stare materială proastă !!". Ce aţi spune despre un economist care, în loc să sintetizeze datele referitoare la situaţia micii producţii şi a celei mari, s-ar apuca să cerceteze deosebirea existentă în ceea ce priveşte „starea materială" a populaţiei dintr-un „loc" sau altul ? Ce aţi spune despre un economist care ar ocoli faptul muncii excesive şi al consumului scăzut al meşteşugarilor în comparaţie cu muncitorii de fabrică, limitîndu-se la observaţia că „în unele părţi meşteşugarii au o stare materială bună, iar în altele o stare materială proastă" ? Şi fiindcă veni vorba de meşteşugari : „Kautsky – scrie d-l Bulgakov – pare a fi făcut în gînd o paralelă cu Hausindustrie *, unde munca excesivă nu are limite tehnice" (ca în agricultură), „dar această paralelă nu se potriveşte aici". D-l Bulgakov – răspundem noi la aceasta – pare a fi citit uimitor de neatent cartea pe care o critică, pentru că paralela cu Hausindustrie nu „a fost făcută în gînd de Kautsky", ci *a fost arătată în mod expres şi precis chiar în prima pagină a paragrafului* consacrat problemei muncii excesive (cap. VI, b, S. 106) : „Ca şi în industria meşteşugărească (Hausindustrie), munca copiilor în familie, în

* — industria meşteşugărească. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

cadrul micii gospodării țărănești, are efecte și mai nefaste decît munca salariată la străini". Oricît de categoric ar decreta d-l Bulgakov că această paralelă nu se potrivește aici, părerea sa rămîne totuși complet greșită. În industrie, munca excesivă nu are limite tehnice, în timp ce pentru țăran „ea este limitată prin condițiile tehnice ale agriculturii", afirmă d-l Bulgakov. Este cazul să ne întrebăm : cine este deci acela care confundă aspectul tehnic cu cel economic – Kautsky sau d-l Bulgakov ? Ce caută aici tehnica agriculturii sau a industriei meșteșugărești, cînd faptele arată că atît în agricultură cît și în industrie micul producător își mînă la lucru copiii încă de la o vîrstă fragedă, muncește un număr mai mare de ore pe zi, trăiește „mai economic" și-și restrînge trebuințele în așa măsură, încît într-o țară civilizată apare ca un adevărat „barbar" (expresia lui Marx) ? Oare poate fi tăgăduită similitudinea economică a unor astfel de fenomene în agricultură și în industrie, pe motivul că agricultura are o mulțime de particularități (pe care Kautsky nu le uită cîtuși de puțin) ? „Țăranul cu gospodărie mică, chiar dacă vrea, nu poate munci mai mult decît necesită ogorul lui", spune d-l Bulgakov. Dar țăranul cu gospodărie mică poate munci și muncește 14 ore pe zi, și nu 12 ; poate munci și muncește cu o încordare supranormală, care-i macină nervii și mușchii mult mai repede decît ar fi normal. Dar, în afară de aceasta, ce abstracție greșită și exagerată este aceea care reduce la ogor toate muncile țăranului ! La Kautsky nu veți găsi nimic asemănător. Kautsky știe foarte bine că țăranul lucrează și în gospodăria casnică, lucrează la construirea și repararea casei, a grajdului, a uneltelor etc., *„fără a socoti"* toată această muncă suplimentară, pentru care muncitorul salariat care lucrează într-o gospodărie mare ar cere să fie plătit după cum se obișnuiește. Nu este oare limpede pentru orice om fără păreri preconcepute că la țăran – la micul agricultor – munca excesivă are *limite incomparabil mai largi* decît la micul producător industrial, dacă el este *numai* producător industrial ? Munca excesivă a micului agricultor, ca fapt general, este dovedită în mod concret prin aceea că toți autorii burghezi atestă în mod unanim „hărnicia" și „spiritul de

www.dacoromanica.ro

economie" al țăranului, acuzînd pe muncitori că sînt „leneși" și „risipitori".

Țăranii cu gospodărie mică – spune un autor care a cercetat condițiile de trai ale populației rurale din Westfalia și care e citat de Kautsky – își împovărează copiii cu muncă excesivă, ceea ce întîrzie dezvoltarea lor fizică ; munca salariată nu are laturi atît de rele. În fața comisiei parlamentare care a cercetat condițiile de trai ale populației agricole din Anglia (1897), un țăran cu gospodărie mică din Lincoln a declarat următoarele : „Am crescut o familie întreagă și aproape am omorît-o cu munca". Altul spune : „Muncim cu copiii cîte 18 ore, în medie cîte 10–12 ore". Al treilea : „Muncim mai greu decît zilerii, muncim ca niște robi". D-l Read caracterizează în felul următor, în fața aceleiași comisii, situația țăranului cu gospodărie mică în regiunile în care predomină agricultura în înțelesul strict al cuvîntului : „Pentru el, singurul mijloc de a se menține este să muncească cît doi zileri și să cheltuiască cît unul. Copiii lui sînt mai istoviți de muncă și mai prost educați decît copiii de ziler" („Royal Commission on Agriculture final report", p. 34, 358 *. Citat la Kautsky, S. 109). Se va încumeta oare d-l Bulgakov să afirme că sînt tot atît de frecvente cazurile cînd zilerii muncesc cît doi țărani ? Deosebit de caracteristic este însă următorul fapt, citat de Kautsky, care arată cum „arta țăranului de a flămînzi (Hungerkunst) poate să ducă la o superioritate economică a micii producții" : procedîndu-se la compararea rentabilității a două gospodării țărănești din Baden, s-a constatat la una dintre ele, *gospodărie mare,* un deficit de 933 de mărci, iar la cealaltă, *de două ori mai mică,* un excedent de 191 de mărci. Dar prima gospodărie, care folosea exclusiv muncitori salariați, trebuia să-i hrănească cum trebuie, cheltuind aproape cîte 1 marcă pe zi de fiecare om (circa 45 de copeici), în timp ce în gospodăria mică lucrau exclusiv membrii familiei respective (soția și 6 copii adulți), a căror întreținere era de *două ori mai mizeră :* 48 de pfenigi pe zi de fiecare om. Dacă familia țăranului cu gospodărie mică s-ar fi hrănit tot atît de bine ca

* — „Raportul final al comisiei regale pentru agricultură", pag. 34, 358. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

şi muncitorii salariaţi ai gospodăriei celei mari, ţăranul cu gospodărie mică ar fi avut un deficit de 1.250 de mărci ! „Excedentul lui se datora nu hambarului plin, ci stomacului gol". Asemenea exemple ar putea fi constatate cu duiumul dacă la compararea „rentabilităţii" gospodăriilor mari şi mici în agricultură s-ar ţine seama de consumul şi de munca ţăranilor şi a muncitorilor salariaţi *. Iată un alt exemplu de rentabilitate mai mare a unei gospodării mici (4,6 ha) în comparaţie cu o gospodărie mare (26,5 ha), apărut într-o revistă de specialitate. Dar cum se obţine venitul mai mare ? – se întreabă Kautsky. Reiese că pe micul agricultor îl ajută copiii, îl ajută încă de la vîrsta cînd încep să meargă, pe cînd marele agricultor trebuie să cheltuiască cu copiii (la şcoală, la liceu). În gospodăria mică, pînă şi bătrînii de peste 70 de ani „mai înlocuiesc o forţă de muncă deplină". „Un ziler obişnuit, mai cu seamă în marea producţie, lucrează şi se gîndeşte : mai e mult pînă-n seară ?, pe cînd ţăranul cu gospodărie mică, cel puţin la toate muncile urgente, se gîndeşte : păcat că ziua nu e măcar cu vreo două ore mai lungă !" Micii producători – ne dăscăleşte acelaşi autor al articolului apărut în revista de agronomie – îşi folosesc mai bine timpul la muncile urgente : „se scoală mai devreme, se culcă mai tîrziu, lucrează mai repede, pe cînd în marea gospodărie muncitorii nu vor nici să se scoale mai devreme, nici să se culce mai tîrziu şi nici să muncească mai repede decît în celelalte zile". Ţăranul ştie să scoată venit net ducînd o viaţă „simplă" : locuieşte într-o căsuţă de lut, construită mai ales prin munca familiei ; în 17 ani de căsnicie, soţia a uzat o singură pereche de ghete, umblă mai mult desculţă sau cu galenţi şi cu mîinile ei coase îmbrăcămintea pentru toată familia. Hrana lor se compune din cartofi, lapte ; rareori mănîncă şi scrumbie. Bărbatul fumează numai duminica o pipă de tutun. „Aceşti oameni nu-şi dădeau seama că trăiesc deosebit de simplu şi nu arătau a fi nemulţumiţi de situaţia lor... Trăind atît de simplu, ei realizau aproape în fiecare an un mic excedent de pe urma gospodăriei lor".

* Comp. V. *Ilin* : „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", pag. 112, 175, 201 (vezi V. *I. Lenin*, Opere complete, vol. 3, Editura politică, 1961, ediţia a doua, pag. 157, 235—236, 263—264. — *Nota red.)*

www.dacoromanica.ro

IV

După ce termină analiza raportului dintre marea producție și mica producție în agricultura capitalistă, Kautsky trece la examinarea „limitelor agriculturii capitaliste" (capitolul al VII-lea). Împotriva teoriei superiorității marii agriculturi – spune Kautsky – se ridică mai cu seamă „prietenii omenirii" (era cît pe ce să spunem prietenii poporului...) din rîndurile burgheziei, liber-schimbiștii [47] de tip pur, agrarienii. În ultimul timp, numeroși economiști se pronunță în favoarea micii agriculturi. Ei invocă de obicei statistica, care arată că nu are loc un proces de înlăturare a gospodăriilor mici de către cele mari. Și Kautsky citează datele statisticii : în Germania, între 1882 și 1895, a crescut cel mai mult suprafața gospodăriilor mijlocii ; în Franța, între 1882 și 1892, a crescut suprafața gospodăriilor celor mai mici și a gospodăriilor celor mai mari ; suprafața gospodăriilor mijlocii a scăzut. În Anglia, între 1885 și 1895, a scăzut suprafața gospodăriilor celor mai mici și a celor mai mari ; cel mai mult a crescut suprafața gospodăriilor care au 40–120 ha (100–300 de acri), adică a gospodăriilor care nu pot fi încadrate în categoria gospodăriilor mici. În America, întinderea medie a fermei scade : în 1850 – 203 acri ; în 1860 – 199 ; în 1870 – 153 ; în 1880 – 134 ; în 1890 – 137. Kautsky analizează mai îndeaproape datele statisticii americane, și analiza sa, contrar părerii d-lui Bulgakov, are o mare însemnătate *principială*. Principala cauză a micșorării întinderii medii a fermei este fărîmițarea plantațiilor mari din sud după eliberarea negrilor ; în statele sudice, întinderea medie a fermei a scăzut la mai puțin de jumătate. „Nici un om care se pricepe nu va vedea în aceste cifre o victorie a micii producții asupra marii producții *moderne*" (=capitaliste). În general, analiza datelor statisticii americane *pe regiuni* dă la iveală o mare diversitate de relații. În zona centrală de nord, în principalele „state producătoare de grîu", întinderea medie a fermei *a crescut* de la 122 la 133 de acri. „Mica producție devine precumpănitoare numai acolo unde agricultura se află în declin sau unde marea producție precapitalistă intră în concurență cu producția țărănească" (135). Această concluzie a lui Kautsky este foarte importantă, pentru că ea ne arată

www.dacoromanica.ro

condiţiile fără care folosirea statisticii nu poate fi decît o *folosire abuzivă :* trebuie să se facă distincţie între marea producţie capitalistă şi cea precapitalistă. Cercetarea trebuie *să fie diferenţiată* pe regiuni, în funcţie de particularităţile lor esenţiale în ceea ce priveşte formele agriculturii şi condiţiile istorice ale dezvoltării acesteia din urmă. Se spune : „cifrele demonstrează" ! Dar trebuie văzut ce anume demonstrează cifrele. Ele demonstrează numai *ceea ce spun direct.* Şi cifrele vorbesc direct nu despre proporţiile producţiei, ci despre *suprafaţa* gospodăriilor. Or, este întru totul posibil, şi în practică aşa se şi întîmplă, ca „o moşie mică cu gospodărie intensivă să fie o exploatare agricolă mai mare decît o moşie întinsă cu gospodărie extensivă". „Statistica în care nu găsim decît date referitoare la suprafaţa gospodăriei nu ne spune absolut nimic în chestiunea dacă scăderea suprafeţei gospodăriei se datoreşte unei micşorări reale a proporţiilor gospodăriei sau creşterii caracterului ei intensiv" (146). Gospodăria forestieră şi folosirea pămîntului ca păşune, aceste prime forme de gospodărie capitalistă mare, permit existenţa unor moşii cu o suprafaţă mai mare. Cultura cîmpului presupune o gospodărie cu suprafaţă mai mică. La rîndul lor, diversele sisteme de cultură a cîmpului diferă sub acest raport : sistemul prădalnic, extensiv al agriculturii (care a predominat în America pînă acum) admite existenţa unor ferme de mari proporţii (unele ferme ajung pînă la 10.000 ha, ca bonanza farms * ale lui Dalrimple, Glenn şi ale altora. Şi în stepele noastre suprafeţele cultivate de ţărani, în special exploatările agricole ale negustorilor, ating proporţii foarte mari). Trecerea la folosirea îngrăşămintelor etc. duce în mod necesar la micşorarea suprafeţei gospodăriilor, care în Europa, de pildă, sînt mai mici decît în America. Trecerea de la cultura cîmpului la creşterea vitelor determină de asemenea o micşorare a suprafeţei gospodăriei : în Anglia, în 1880, întinderea medie a gospodăriilor pentru creşterea vitelor reprezenta 52,3 acri, iar a gospodăriilor cu culturi cerealiere 74,2 acri. De aceea trecerea care se produce în Anglia de la agricultură la creşterea vitelor *trebuie* să ge-

* — mari gospodării capitaliste din America de Nord (mai cu seamă pentru producţie de grîu), care îmbină gospodăria extensivă cu folosirea celor mai noi maşini. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

nereze o tendință de scădere a suprafeței gospodăriei. „Dar ar însemna să se judece foarte superficial dacă de aici s-ar conchide că are loc o scădere a producției" (149). În regiunea situată la est de Elba (regiune pe care d-l Bulgakov își propune s-o studieze cîndva, pentru a-și procura argumente care să infirme tezele lui Kautsky) are loc o trecere vădită la agricultura intensivă ; marii agricultori – spune Sering, pe care-l citează Kautsky – sporesc productivitatea pămîntului lor, vînzînd sau arendînd țăranilor părțile îndepărtate ale moșiilor, pentru că în condițiile unei agriculturi intensive folosirea rațională a acestor părți este greu de realizat. „Prin urmare, marile moșii din regiunea situată la est de Elba se micșorează, alături de ele se creează mici gospodării țărănești, dar nu pentru că mica producție ar fi superioară celei mari, ci pentru că vechile proporții ale moșiilor erau adaptate la nevoile agriculturii extensive" (150). În toate aceste cazuri, micșorarea suprafeței gospodăriei duce, de obicei, la sporirea cantității de produse (pe unitatea de suprafață), adeseori la creșterea numărului muncitorilor ocupați, adică la *creșterea* în fapt a proporțiilor producției.

De aici se vede cît de puțin concludente sînt datele globale ale statisticii agricole cu privire la *suprafața* gospodăriilor și cu cîtă prudență trebuie să ne servim de ele. Se știe doar că, spre deosebire de statistica agricolă, statistica industrială ne oferă indicatorii *direcți* ai proporțiilor producției (cantitatea de mărfuri, valoarea producției, numărul muncitorilor) și că, în plus, avem posibilitatea de a separa ușor diferitele ramuri de producție. Statistica agricolă satisface foarte rar aceste condiții necesare, fără de care datele statistice nu pot fi concludente.

Apoi, monopolul proprietății funciare pune limite capitalismului în agricultură : în industrie capitalul crește prin *acumulare,* prin transformarea supravalorii în capital ; *centralizarea,* adică unirea cîtorva capitaluri mici pentru a forma un capital mare, are un rol mai redus. Altfel stau lucrurile în agricultură. Toată suprafața de pămînt este ocupată (în țările civilizate), și de aceea lărgirea suprafeței unei gospodării poate fi obținută numai prin *centralizarea* cîtorva terenuri, și anume în așa fel încît să formeze o *suprafață comună.* Se înțelege că extinderea unei moșii prin cumpărare de terenuri

www.dacoromanica.ro

învecinate este foarte greu de realizat, mai cu seamă pentru că terenurile mici sînt în parte ocupate de muncitori agricoli (de care marele proprietar nu se poate dispensa), iar în parte de țărani cu gospodărie mică, care posedă arta de a rezista restrîngîndu-și trebuințele sub orice limită imaginabilă. Această constatare a unui fapt simplu și cît se poate de clar, care arată limitele capitalismului în agricultură, i s-a părut d-lui Bulgakov – nu se știe de ce – o „frază goală" (??!!) și i-a dat prilejul unei jubilări prin nimic justificate : „Așadar (!), superioritatea marii producții se prăbușește (!) în fața primului obstacol". D-l Bulgakov mai întîi a înțeles greșit legea superiorității marii producții, atribuindu-i un sens mult prea abstract, de care Kautsky este foarte departe, iar acum transformă înțelegerea sa greșită într-un argument împotriva lui Kautsky ! Cît se poate de bizară este convingerea d-lui Bulgakov că, pentru a infirma teza lui Kautsky, i-ar fi de ajuns să invoce exemplul Irlandei (mare proprietate funciară, dar fără mare producție). Din faptul că marea proprietate funciară este una dintre condițiile marii producții nu rezultă nicidecum că ea ar fi o condiție suficientă. Și într-o lucrare despre capitalismul în agricultură în general Kautsky nu putea, firește, să intre în examinarea cauzelor istorice și a celorlalte cauze care au determinat particularitățile Irlandei sau ale oricărei alte țări. Doar nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să-i ceară lui Marx ca, analizînd legile generale ale capitalismului în industrie, să explice de ce în Franța mica industrie se menține timp mai îndelungat, de ce în Italia industria se dezvoltă slab etc. Tot atît de inconsistentă este afirmația d-lui Bulgakov că concentrarea „ar putea" să se desfășoare treptat : extinderea unei moșii prin cumpărări de terenuri învecinate este ceva mai complicat decît construirea de noi clădiri pe lîngă o fabrică pentru un număr suplimentar de mașini-unelte etc.

Invocînd această posibilitate pur fictivă a concentrării treptate sau a luării în arendă a unor terenuri pentru formarea de gospodării mari, d-l Bulgakov nu a acordat destulă atenție unei particularități reale a agriculturii în procesul concentrării, particularitate relevată de Kautsky. Este vorba de formarea latifundiilor, de concentrarea mai multor proprietăți mari într-o singură mînă. Statistica ia în considerare, de

www.dacoromanica.ro

obicei, numai proprietăți izolate și nu oferă nici un fel de date despre procesul concentrării mai multor proprietăți mari în mîinile unor mari proprietari funciari. Kautsky citează referitor la Germania și la Austria exemple foarte caracteristice de astfel de concentrări, care duc la o formă aparte, superioară de mare agricultură capitalistă, constînd în unirea cîtorva proprietăți mari într-un singur tot economic, condus de un singur organ central. O asemenea întreprindere agricolă gigantică face posibilă îmbinarea celor mai diferite ramuri ale agriculturii și folosirea cît mai largă a avantajelor marii producții.

Cititorul își poate da seama cît de departe este Kautsky de o înțelegere abstractă, stereotipă a „teoriei lui Marx", căreia el îi rămîne credincios. Pentru a-și feri cititorii de posibilitatea unei asemenea înțelegeri stereotipe, Kautsky a introdus în capitolul de care ne ocupăm chiar și un paragraf anume consacrat pieirii micii producții în industrie. El arată foarte just că nici în industrie victoria marii producții nu este de loc atît de simplă și nu are forme atît de invariabile cum s-au obișnuit să creadă cei care susțin că teoria lui Marx nu este aplicabilă în agricultură. Este suficient să menționăm munca capitalistă la domiciliu, este suficient să amintim observația, făcută încă de Marx, cu privire la caracterul extrem de pestriț al formelor de tranziție și al formelor mixte care voalează victoria sistemului de fabrică. Și dacă așa stau lucrurile în domeniul industriei, cu cît mai complexă este situația în agricultură ! Creșterea bogăției și a luxului duce, de pildă, la faptul că milionarii cumpără moșii întinse și le transformă în terenuri de agrement. În Austria, în provincia Salzburg, numărul vitelor cornute scade începînd din 1869. Cauza o constituie faptul că Alpii au fost vînduți unor bogați amatori de vînătoare. Kautsky spune pe bună dreptate că, dacă iei în mod global și fără discernămînt datele statisticii agricole, nu e greu să ajungi la descoperirea că modul de producție capitalist are tendința de a transforma popoarele moderne în triburi de vînători !

În sfîrșit, printre condițiile care pun limite agriculturii capitaliste, Kautsky menționează și faptul că lipsa de muncitori – urmare a exodului populației de la sate – îi determină pe marii proprietari să tindă spre înzestrarea cu pămînt a mun-

www.dacoromanica.ro

citorilor, spre crearea unei țărănimi cu gospodărie mică, care să furnizeze moșierilor brațe de muncă. Un muncitor agricol care nu posedă absolut nimic este o raritate, pentru că în agricultură gospodăria agricolă, în sensul strict al cuvîntului, este legată de gospodăria casnică. Categorii întregi de muncitori salariați agricoli posedă sau au în folosință parcele de pămînt. Cînd mica producție este înlăturată într-o măsură prea mare, *marii proprietari caută s-o întărească sau s-o reînvie,* vînzînd pămînt sau dîndu-l în arendă. „În toate țările europene – spune Sering, pe care-l citează Kautsky – se observă în ultimul timp tendința... de a-i face stabili pe muncitorii agricoli, înzestrîndu-i cu pămînt". Rezultă deci că, în cadrul modului de producție capitalist, nu se poate conta pe înlăturarea totală a micii producții în agricultură, pentru că înșiși capitaliștii și proprietarii funciari caută s-o reînvie atunci cînd ruinarea țărănimii a mers prea departe. Marx a relevat încă în 1850, în „Neue Rheinische Zeitung", această alternare a concentrării și fărîmițării pămîntului în societatea capitalistă [48].

D-l Bulgakov găsește că aceste raționamente ale lui Kautsky „conțin o doză de adevăr, dar și mai multe erori". Asemenea tuturor celorlalte sentințe ale d-lui Bulgakov, cea de față este și ca extrem de slab și de nebulos motivată. D-l Bulgakov consideră că Kautsky „a construit o teorie a micii producții proletare", că această teorie este valabilă numai pentru o regiune foarte limitată. Noi sîntem de altă părere. Munca salariată agricolă a micilor agricultori (sau, ceea ce este același lucru, tipul muncitorului agricol și al zilerului cu lot) este un *fenomen propriu, într-o măsură sau alta, tuturor țărilor capitaliste.* Nici un autor care vrea să înfățișeze capitalismul în agricultură nu poate lăsa în umbră acest fenomen fără a păcătui împotriva adevărului *. Că în special în Germania mica producție proletară este un fenomen general este un fapt pe care Kautsky l-a demonstrat temeinic în capitolul al VIII-lea al cărții sale, intitulat „Proletarizarea țăranului". Indicația d-lui Bulgakov că despre

* Comp. „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", cap. II, § XII, pag. 120 (vezi *V. I. Lenin,* Opere complete, vol 3, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 167. — *Nota red.).* Se consideră că în Franța circa 75% din muncitorii agricoli au pămînt propriu. În același pasaj se dau și alte exemple.

www.dacoromanica.ro

„lipsa de muncitori" au vorbit şi alţi autori, printre care şi d-l Kablukov, *estompează esenţialul :* imensa deosebire principială dintre teoria d-lui Kablukov şi teoria lui Kautsky. Într-adevăr, d-l Kablukov, în virtutea punctului de vedere mic-burghez care-l caracterizează, pornind de la lipsa de muncitori, „construieşte" teoria inconsistenţei marii producţii şi a viabilităţii celei mici. Kautsky însă caracterizează în mod precis faptele şi arată adevărata lor semnificaţie în actuala societate împărţită în clase : interesele de clasă ale proprietarilor funciari îi obligă să tindă spre înzestrarea cu pămînt a muncitorilor. Prin poziţia lor de clasă, muncitorii salariaţi agricoli cu lot se situează între mica burghezie şi proletariat, dar mai aproape de acesta din urmă. Cu alte cuvinte, d-l Kablukov ia o singură latură a unui proces complex şi o ridică la rangul de teorie a inconsistenţei marii producţii, pe cînd Kautsky analizează formele specifice de relaţii social-economice pe care interesele marii producţii le creează, într-un anumit stadiu al dezvoltării ei şi în anumite condiţii istorice.

V

Trecem la capitolul următor al cărţii lui Kautsky, capitol al cărui titlu l-am menţionat ceva mai sus. Kautsky cercetează aici, în primul rînd, „tendinţa spre fărîmiţarea pămîntului", iar în al doilea rînd „formele de îndeletniciri auxiliare ale ţăranilor". Prin urmare, aici autorul ne înfăţişează acele extrem de importante tendinţe ale capitalismului în agricultură care sînt proprii imensei majorităţi a ţărilor capitaliste. Fărîmiţarea pămîntului duce, spune Kautsky, la o cerere sporită de loturi mici din partea ţăranilor cu gospodărie mică, care plătesc pămîntul mai scump decît marii proprietari. Acest din urmă fapt a fost citat de unii autori în sprijinul tezei că mica agricultură este superioară celei mari. La aceasta Kautsky răspunde foarte just, comparînd preţul pămîntului cu preţul locuinţelor : se ştie că, socotite la unitatea de volum (1 stînjen cub etc.), locuinţele mici şi ieftine revin *mai scump* decît locuinţele mari şi scumpe. Preţul mai ridicat al terenurilor mici nu se explică prin superioritatea micii agriculturi, ci prin starea deosebit de asuprită

www.dacoromanica.ro

a țăranului. Ce puzderie de gospodării pitice au fost generate de capitalism se vede din următoarele cifre : în Germania (1895), din 5.500.000 de întreprinderi agricole 4.250.000, adică peste 3/4, au sub 5 ha (iar 58% sub 2 ha). În Belgia, 78% (709.500 din 909.000) au sub 2 ha. În Anglia (1895), 118.000 din 520.000 au sub 2 ha. În Franța (1892), 2.200.000 (din 5.700.000) au sub 1 ha ; 4.000.000 de gospodării au sub 5 ha. D-l Bulgakov crede că răstoarnă afirmația lui Kautsky cu privire la caracterul extrem de nerațional al acestor gospodării pitice (lipsa de vite, de inventar și de bani, lipsa de brațe de muncă, care sînt sustrase gospodăriei de cîștigurile în afara ei) invocînd argumentul că „de foarte multe ori" (??) pămîntul este lucrat cu cazmaua „într-un mod cît se poate de intensiv", deși... cu „o extrem de nerațională cheltuire de forță de muncă". Se înțelege de la sine că această obiecție este cu totul neîntemeiată, că acele cazuri izolate în care țăranul cu gospodărie mică își cultivă excelent pămîntul sînt tot atît de puțin în măsură să infirme caracterizarea generală făcută de Kautsky acestui tip de gospodărie pe cît de puțin exemplul de rentabilitate mai mare a unei mici gospodării, citat mai sus, nu infirmă teza superiorității marii producții. Or, autorul cărții analizate are perfectă dreptate atunci cînd consideră că în *linii generale* * gospodăriile în cauză se încadrează în categoria celor proletare ; acest lucru se vede clar din faptul, constatat de recensămîntul german din 1895, că foarte multe gospodării mici nu se pot lipsi de cîștiguri în afară. Din numărul total de 4.700.000 de persoane care trăiesc din agricultură în mod de sine stătător, 2.700.000, sau 57%, au și cîștiguri în afară. Din cele 3.200.000 de gospodării care au sub 2 ha de pămînt, numai 400.000, sau *13%*, nu au cîștiguri în afară ! În toată Germania, din cele 5.500.000 de gospodării agricole, *1.500.000* aparțin muncitorilor salariați agricoli și industriali (+ 704.000 de meseriași). Și, după toate astea, d-l Bulgakov se încumetă să afirme că teoria

* Subliniem : „în linii generale", pentru că nu se poate tăgădui, firește, că, în unele cazuri, și aceste gospodării cu suprafață infimă pot da o cantitate mare de produse și un venit mare (viile, grădinile de zarzavat etc.). Dar ce ați spune despre un economist care, în dorința de a combate referirea la scăderea numărului de cai în gospodăriile țărănești din Rusia, ar invoca, să zicem, exemplul grădinarilor din împrejurimile Moscovei, care și fără cai pot face uneori o agricultură rațională și rentabilă ?

www.dacoromanica.ro

micii proprietăţi agricole proletare „a fost construită" de Kautsky ! * Formele proletarizării ţărănimii (formele de îndeletniciri auxiliare ale ţăranilor) au fost analizate de Kautsky cît se poate de temeinic (S.174–193). Din păcate, spaţiul nu ne permite să ne oprim în mod amănunţit asupra caracterizării acestor forme (munca agricolă salariată, industria meşteşugărească – Hausindustrie –, „cel mai odios sistem de exploatare capitalistă" ; munca în fabrici şi mine etc.). Menţionăm doar că, în lucrarea lui Kautsky, *îndeletnicirile sezoniere în alte localităţi* sînt apreciate la fel ca în lucrările oamenilor de ştiinţă din Rusia. Muncitorii sezonieri veniţi de la sate, mai înapoiaţi şi avînd cerinţe mai reduse decît muncitorii de la oraşe, exercită adeseori o influenţă nefastă asupra condiţiilor de trai ale acestora din urmă. „Dar pentru localităţile din care pleacă şi în care se reîntorc, ei sînt pionerii progresului... Ei îşi însuşesc noi trebuinţe, idei noi" (S.192), trezesc conştiinţa şi sentimentul demnităţii umane, trezesc în rîndurile ţărănimii din satele îndepărtate încredere în forţele proprii.

* În nota de la pag. 15, d-l Bulgakov spune că, în lucrarea sa, Kautsky repetă eroarea autorilor cărţii asupra preţurilor cerealelor [49], considerînd că majoritatea covîrşitoare a populaţiei rurale nu este interesată în existenţa unor taxe vamale la cereale. Nici cu această părere nu putem fi de acord. Autorii cărţii asupra preţurilor cerealelor au făcut numeroase greşeli (de repetate ori relevate de mine în cartea amintită mai sus), dar constatarea faptului că masa populaţiei nu este interesată în existenţa unor preţuri ridicate la cereale nu este cîtuşi de puţin greşită. Greşit este doar procedeul acelora care, pornind de la acest interes al masei, conchid *nemijlocit* că el ar coincide cu interesul întregii dezvoltări sociale. D-nii Tugan-Baranovski şi Struve au arătat, pe bună dreptate, că *criteriul* pentru aprecierea preţurilor la cereale trebuie să fie următorul : înlăturînd ele oare mai mult sau mai puţin rapid munca în dijmă, înlocuind-o prin capitalism, stimulează ele oare dezvoltarea socială ? Aceasta este o chestiune de fapt, pe care eu o rezolv altfel decît Struve. Eu consider că încetinirea dezvoltării capitalismului în agricultură ca urmare a preţurilor scăzute nu este cîtuşi de puţin dovedită. Dimpotrivă, creşterea deosebit de rapidă a construcţiei de maşini agricole şi impulsul pe care scăderea preţurilor la cereale l-a dat specializării agriculturii arată că preţurile scăzute *stimulează* dezvoltarea capitalismului în agricultura rusă (comp. „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", pag. 147, nota 2, în capitolul al III-lea, § V) (vezi V. *I. Lenin*, Opere complete, vol. 3, Editura politică, 1961, ediţia a doua, pag. 202 — *Nota red.*). Scăderea preţurilor la cereale exercită o acţiune profund transformatoare asupra tuturor celorlalte relaţii din agricultură.

D-l Bulgakov spune : „Una dintre principalele condiţii pentru introducerea metodelor intensive de cultură este urcarea preţurilor la cereale" (în acelaşi sens se pronunţă şi d-l P. S. în „Cronica internă", pag. 299 din acelaşi număr al revistei „Nacealo"). Inexact. În secţiunea a VI-a din volumul al III-lea al „Capitalului", Marx arată că productivitatea dozelor de capital investite suplimentar în pămînt poate să scadă, *dar poate să şi crească* ; în cazul scăderii preţurilor la cereale, renta poate să scadă, *dar poate să şi crească* [50]. Prin urmare, introducerea metodelor intensive de cultură poate fi determinată, în perioade istorice diferite şi în ţări diferite, de condiţii cu totul diferite, independent de nivelul preţurilor la cereale.

www.dacoromanica.ro

În încheiere ne vom opri asupra ultimului atac, deosebit de vehement, al d-lui Bulgakov împotriva lui Kautsky. Kautsky spune că în Germania, în perioada 1882–1895, cele mai mari creşteri numerice au fost înregistrate în grupul gospodăriilor celor mai mici (ca suprafaţă) şi în grupul gospodăriilor celor mai mari (ceea ce înseamnă că parcelarea pămîntului se produce pe seama gospodăriilor mijlocii). Într-adevăr, numărul gospodăriilor cu o suprafaţă pînă la 1 ha au crescut cu 8,8% ; numărul gospodăriilor care au între 5 şi 20 ha – cu 7,8%, iar cel al gospodăriilor care au de la 1.000 ha în sus – cu 11% (categoriile intermediare nu s-au schimbat aproape de loc, iar numărul total al gospodăriilor agricole a crescut cu 5,3%). D-l Bulgakov este profund indignat de faptul că se iau raporturi procentuale în ceea ce priveşte gospodăriile foarte mari, al căror număr este infim (515 şi 572 în anii menţionaţi). Indignarea d-lui Bulgakov este cu totul nejustificată. D-sa uită că aceste întreprinderi infime ca număr sînt cele mai mari ca întindere, că ele *ocupă aproape tot atîta pămînt* cît şi cele 2.300.000–2.500.000 de gospodării pitice (sub 1 ha). Dacă spun că numărul marilor fabrici cu 1.000 şi mai mulţi muncitori a crescut în ţară, să zicem, de la 51 la 57, adică cu 11%, în timp ce numărul total al fabricilor a crescut cu 5,3%, nu arată oare aceasta o creştere a marii producţii, cu toate că *numărul* marilor fabrici poate fi infim în comparaţie cu numărul total al fabricilor ? Faptul că, în ceea ce priveşte suprafaţa ocupată, creşterea cea mai mare se înregistrează în categoria gospodăriilor ţărăneşti cu 5–20 ha (d-l Bulgakov, pag. 18) îi este foarte bine cunoscut lui Kautsky, care îl analizează în capitolul următor.

Kautsky ia apoi schimbările în ceea ce priveşte suprafaţa, intervenite în diferitele categorii în perioada 1882–1895. Rezultă că cea mai mare creştere (+ 563.477 ha) se înregistrează în categoria gospodăriilor ţărăneşti cu 5–20 ha ; urmează apoi gospodăriile cele mai mari avînd peste 1.000 ha (+ 94.014), în timp ce suprafaţa gospodăriilor care au 20–1.000 ha a *scăzut* cu 86.809 ha. Gospodăriile sub 1 ha şi-au mărit suprafaţa cu 32.683 ha, iar gospodăriile care au 1–5 ha cu 45.604 ha.

www.dacoromanica.ro

Şi Kautsky conchide : micşorarea suprafeţei în categoria gospodăriilor cu 20–1.000 ha (compensată cu vîrf şi îndesat prin creşterea suprafeţei în categoria gospodăriilor cu peste 1.000 ha) nu se datoreşte unei decăderi a marii producţii, ci trecerii ei la metode intensive de cultură. Mai sus am văzut că această trecere la metode intensive de cultură progresează în Germania, impunînd adeseori o micşorare a suprafeţei gospodăriei. Că marea producţie trece tot mai mult la metode intensive de cultură se vede din folosirea crescîndă a maşinilor cu aburi, precum şi din creşterea enormă a numărului salariaţilor agricoli, care în Germania sînt folosiţi numai de marea producţie. În perioada 1882–1895, numărul administratorilor de moşie (inspectori), al supraveghetorilor, al contabililor etc. a crescut de la 47.465 la 76.978, adică cu 62% ; procentul femeilor din această categorie de salariaţi a crescut de la 12% la 23,4%.

„Toate acestea arată limpede în ce măsură a devenit mai intensivă şi mai capitalistă marea producţie agricolă în perioada de după 1880. Explicaţia faptului că, paralel cu aceasta, şi-a sporit atît de mult suprafaţa tocmai categoria gospodăriilor ţărăneşti mijlocii o vom vedea în capitolul următor" (S.174).

D-l Bulgakov consideră că această prezentare se află în „flagrantă contradicţie cu realitatea", dar argumentele lui nici de data aceasta nu îndreptăţesc cîtuşi de puţin un verdict atît de categoric şi atît de hazardat şi nu zdruncină nici măcar cu o iotă concluzia lui Kautsky. „În primul rînd, trecerea gospodăriei la metode intensive de cultură, dacă s-ar produce, n-ar explica încă scăderea, atît relativă cît şi absolută, a suprafeţei cultivate, scăderea întregii greutăţi specifice a grupului de gospodării care au 20–1.000 ha. Întinderea suprafeţei cultivate ar putea spori concomitent cu creşterea numărului gospodăriilor ; acestea din urmă ar trebui doar (sic !) să crească întrucîtva mai rapid, aşa încît suprafaţa fiecărei gospodării ar deveni mai mică" *.

* D-l Bulgakov reproduce date şi mai detaliate, dar ele nu adaugă nimic nou la datele citate de Kautsky, arătînd aceeaşi creştere a numărului gospodăriilor la unul dintre grupurile marilor proprietari şi micşorarea suprafeţei de pămînt.

www.dacoromanica.ro

Acest raţionament, din care d-l Bulgakov deduce că „micşorarea proporţiilor întreprinderii sub influenţa creşterii intensivităţii este o pură fantezie" (sic !), noi l-am reprodus în întregime tocmai pentru că în el apare în mod pregnant acea greşeală a folosirii abuzive a „datelor statistice" împotriva căreia Kautsky a avertizat atît de stăruitor. D-l Bulgakov are pretenţii ridicol de exagerate faţă de statistica *suprafeţelor* ocupate de gospodării, atribuindu-i o semnificaţie pe care ea nu o poate avea niciodată. Într-adevăr, de unde rezultă că suprafaţa cultivată trebuia „întrucîtva" să crească ? De unde rezultă că trecerea gospodăriei la metode intensive de cultură (care, după cum am văzut, duce uneori la vînzarea şi la arendarea către ţărani a porţiunilor de moşie situate departe de centru) nu „trebuia" să determine trecerea unui anumit număr de gospodării din categoria superioară în categoria inferioară ? De unde rezultă că ea nu „trebuia" să ducă la micşorarea suprafeţei cultivate în gospodăriile cu 20–1.000 ha ? * În statistica industrială, o scădere a *valorii producţiei* în marile fabrici ar vădi un declin al marii producţii. Dar micşorarea cu 1,2% *a suprafeţei* moşiilor mari nu spune şi *nu poate să spună* absolut nimic despre proporţiile producţiei, care adeseori cresc paralel cu micşorarea suprafeţei gospodăriei. Ştim că în Europa are loc în genere acel proces de înlăturare a gospodăriilor cerealiere de către gospodăriile crescătoare de vite care este deosebit de pronunţat în Anglia. Ştim că această trecere reclamă uneori o micşorare a suprafeţei gospodăriilor, dar n-ar fi oare cît se poate de bizar să deducem din micşorarea suprafeţei gospodăriilor decăderea marii producţii ? De aceea „tabelul grăitor" pe care d-l Bulgakov îl reproduce la pag. 20 şi care arată o scădere a numărului gospodăriilor mari şi mici şi o creştere a numărului gospodăriilor mijlocii (cu 5–20 ha), care au vite pentru muncile cîmpului, nu dovedeşte încă absolut nimic. Aceasta se poate datora şi unor schimbări survenite în sistemul de gospodărie.

* În această categorie, suprafaţa pămîntului cultivat scade de la 16.986.101 ha la 16.802.115, adică cu nu mai puţin de... 1.2% ! Nu-i aşa că aceasta demonstrează în mod convingător teza d-lui Bulgakov cu privire la „agonia" marii producţii ?

www.dacoromanica.ro

Că marea producție agricolă din Germania a căpătat un caracter intensiv și capitalist mai pronunțat, acest lucru se vede, în primul rînd, din creșterea numărului mașinilor agricole acționate de *locomobile :* din 1879 pînă în 1897 numărul lor s-a încincit. În obiecția sa, d-l Bulgakov invocă fără nici un temei faptul că în micile gospodării (sub 20 ha) numărul absolut al *tuturor* mașinilor *în general* (și nu al celor acționate de locomobile) este mult mai mare decît în gospodăriile mari, precum și faptul că în America mașinile sînt folosite în condițiile gospodăriei extensive. Aici nu este vorba de America, ci de Germania, în care nu există bonanza farms. Iată datele referitoare la procentul de gospodării din Germania care au pluguri și mașini de treierat acționate de locomobile (1895) :

Gospodării	Procentul gospodăriilor cu pluguri trase de locomobile	Procentul gospodăriilor cu mașini de treierat acționate de locomobile
sub 2 ha	0,00	1,08
cu 2— 5 „	0,00	5,20
„ 5— 20 „	0,01	10,95
„ 20—100 „	0,10	16,60
„ 100 și mai mult	5,29	61,22

Și acum, dacă în agricultura Germaniei numărul total al mașinilor acționate de locomobile s-a încincit, nu dovedește oare aceasta o creștere a caracterului intensiv al marii producții ? Numai că nu trebuie să uităm, așa cum face iarăși d-l Bulgakov la pag. 21, că în agricultură creșterea proporțiilor întreprinderii nu este întotdeauna identică cu creșterea suprafeței gospodăriei.

În al doilea rînd, creșterea numărului funcționarilor agricoli denotă și ea că marea producție a căpătat un caracter capitalist mai pronunțat. Degeaba califică Bulgakov drept „ceva curios" acest argument al lui Kautsky : „numărul ofițerilor crește, în timp ce armata se împuținează", adică în timp ce numărul muncitorilor salariați agricoli scade. Noi vom spune

www.dacoromanica.ro

iarăşi : rira bien qui rira le dernier ! * Kautsky nu numai că nu uită fenomenul scăderii numărului muncitorilor agricoli, dar arată chiar amănunţit că el are loc într-o serie întreagă de ţări ; numai că faptul acesta nu are absolut nici o legătură cu problema în discuţie, deoarece se ştie că şi întreaga populaţie rurală scade, pe cînd numărul micilor agricultori proletari creşte. Să presupunem cazul unui mare moşier care trece de la producţia de cereale la producţia de sfeclă de zahăr şi la prelucrarea ei în zahăr (în Germania au fost prelucrate : în 1871–1872 – 2.200.000 de tone de sfeclă de zahăr, în 1881–1882 – 6.300.000, în 1891–1892 – 9.500.000, în 1896–1897 – 13.700.000). Părţile îndepărtate ale moşiei el ar putea chiar să le vîndă sau să le dea în arendă ţăranilor cu gospodărie mică, mai cu seamă dacă are nevoie de femeile şi de copiii acestor ţărani, ca zileri pe plantaţiile de sfeclă. Să presupunem că el introduce plugul tras de locomobilă, care înlătură pe muncitorii de la plug folosiţi înainte (în gospodăriile saxone producătoare de sfeclă – „model de gospodării cu cultură intensivă" ** – plugurile trase de locomobile au intrat acum în uzul general). Numărul muncitorilor salariaţi va scădea. Numărul funcţionarilor superiori (contabili, adiministratori, tehnicieni etc.) va creşte în mod necesar. Se va încumeta oare d-l Bulgakov să tăgăduiască că aici avem de-a face cu o creştere a caracterului intensiv şi capitalist al marii producţii ? Se va încumeta el oare să afirme că în Germania nu are loc un asemenea proces ?

Pentru a încheia expunerea capitolului al VIII-lea al cărţii lui Kautsky, capitol referitor la proletarizarea ţăranilor, este necesar să cităm următorul pasaj : „Ceea ce ne interesează aici – spune Kautsky după pasajul citat de noi mai sus şi reprodus de d-l Bulgakov – este faptul că proletarizarea populaţiei rurale progresează în Germania, ca şi în alte părţi, cu toate că tendinţa spre parcelarea moşiilor mijlocii a încetat să acţioneze în Germania. Între 1882 şi 1895 numărul total al gospodăriilor agricole a crescut cu 281.000.

* Într-adevăr, este curioasă remarca d-lui Bulgakov că creşterea numărului funcţionarilor dovedeşte, poate, dezvoltarea industriilor agricole, *dar nicidecum* (!) o creştere a caracterului intensiv al marii producţii. Pînă acum am crezut că una dintre principalele forme de creştere a caracterului intensiv este creşterea industrializării produselor agricole *(descrisă în mod detaliat şi caracterizată de Kautsky în capitolul al X-lea).*

** Kärger, citat în cartea lui Kautsky, S. 45.

www.dacoromanica.ro

Din această cifră, partea covîrşitoare revine gospodăriilor proletare avînd sub 1 ha. Numărul acestor gospodării a crescut cu 206.000.

„După cum vedem, mişcarea agriculturii se desfăşoară într-un mod cu totul aparte, cu totul deosebit de mişcarea capitalului industrial şi comercial. În capitolul precedent am arătat că în agricultură tendinţa spre centralizarea gospodăriilor nu duce la desfiinţarea totală a micii producţii. Cînd această tendinţă merge prea departe, ea generează o tendinţă contrară, aşa încît tendinţa spre centralizare şi tendinţa spre parcelare se succed reciproc. Acum vedem că ambele tendinţe pot acţiona şi concomitent. Creşte numărul gospodăriilor agricole ai căror proprietari apar pe piaţa de mărfuri ca proletari, ca vînzători de forţă de muncă... Toate interesele vitale ale acestor mici agricultori, în calitatea lor de vînzători ai mărfii forţă de muncă, coincid cu interesele proletariatului industrial, iar proprietatea lor funciară nu generează nici un antagonism între ei şi acesta din urmă. Pe ţăranul parcelar, pămîntul propriu îl eliberează într-o oarecare măsură de negustorul de produse alimentare, dar nu-l eliberează de exploatarea la care îl supune întreprinzătorul capitalist, fie industrial, fie agricol“ (S.174).

În articolul următor vom expune restul cărţii lui Kautsky şi vom face o apreciere generală asupra conţinutului ei, examinînd totodată obiecţiile pe care d-l Bulgakov le formulează în continuarea articolului său.

---

www.dacoromanica.ro

ARTICOLUL AL DOILEA

I

În capitolul al IX-lea al cărții sale (intitulat „Dificultățile crescînde ale agriculturii cu caracter comercial"), Kautsky trece la analiza *contradicțiilor* inerente agriculturii capitaliste. Obiecțiile d-lui Bulgakov împotriva acestui capitol, pe care le vom examina mai jos, arată că criticul nu a înțeles tocmai bine semnificația generală a acestor „dificultăți". Există „dificultăți" care, constituind o „piedică" în calea dezvoltării depline a unei agriculturi raționale, *dau* totodată *impuls dezvoltării* agriculturii capitaliste. De pildă, printre „dificultăți" Kautsky enumără și depopularea satelor. Fără îndoială că plecarea de la sate a celor mai buni și mai pregătiți lucrători constituie o „piedică" în calea dezvoltării depline a unei agriculturi raționale, dar este tot atît de neîndoios că agricultorii caută să învingă această piedică *dezvoltînd tehnica,* de pildă introducînd mașini.

Kautsky analizează următoarele „dificultăți" : a) renta funciară, b) dreptul de succesiune, c) limitarea dreptului de succesiune, majoratele (fideicomisele, Anerbenrecht) [51], d) exploatarea satului de către oraș, e) depopularea satelor.

Renta funciară este partea din plusvaloare care rămîne după scăderea profitului mijlociu la capitalul investit într-o gospodărie. Monopolul proprietății funciare dă proprietarului funciar posibilitatea de a-și însuși acest surplus, iar prețul pămîntului (= renta capitalizată) *fixează* nivelul atins al rentei. Se înțelege că renta „îngreuiază" raționalizarea deplină a agriculturii : în sistemul arendării slăbește imboldul spre perfecționări etc., iar în sistemul ipotecar partea mai mare din capital trebuie investită nu în producție, ci în cum-

www.dacoromanica.ro

părări de pămînt. În obiecţia sa, d-l Bulgakov arată, în primul rînd, că creşterea datoriilor ipotecare nu e „cine ştie ce nenorocire". El uită numai că, în lucrarea sa, Kautsky a relevat deja, şi nu „în alt sens", ci tocmai în sensul acesta, necesitatea creşterii ipotecilor şi în perioadele de propăşire a agriculturii (vezi mai sus, articolul întîi, II). În momentul de faţă însă, pe Kautsky nu-l interesează cîtuşi de puţin dacă creşterea ipotecilor este sau nu „o nenorocire", ci care anume dificultăţi nu permit capitalismului să-şi îndeplinească în întregime misiunea. În al doilea rînd, „este puţin probabil – socoate d-l Bulgakov – să fie justă părerea că creşterea rentei e numai o piedică... Creşterea rentei, posibilitatea sporirii ei constituie pentru agricultură un stimulent de sine stătător, care îndeamnă la progres" (în textul articolului : proces, probabil o greşeală de tipar) „tehnic şi de orice altă natură". Stimulente ale progresului agriculturii capitaliste sînt : creşterea populaţiei, creşterea concurenţei, dezvoltarea industriei, pe cînd renta este un tribut pe care proprietatea funciară îl impune dezvoltării sociale, creşterii tehnice. De aceea este greşit să spui că creşterea rentei ar fi un „stimulent *de sine stătător*" al progresului. Din punct de vedere teoretic, producţia capitalistă este pe deplin compatibilă cu inexistenţa proprietăţii private asupra pămîntului, cu naţionalizarea pămîntului (Kautsky, S. 207). În acest caz, renta absolută ar dispărea cu desăvîrşire, iar renta diferenţială ar reveni statului ; în acelaşi timp, stimulentul pentru progresul agronomic nu ar slăbi, ci, dimpotrivă, ar spori enorm.

„Nimic nu poate fi mai greşit – spune Kautsky – decît a crede că umflarea (in die Höhe treiben) preţurilor moşiilor sau menţinerea lor artificială la un nivel ridicat ar fi în interesul agriculturii. Aceasta este în interesul actualilor (augenblicklichen) proprietari funciari, în interesul băncilor de credit ipotecar şi al speculanţilor de moşii, dar nicidecum în interesul agriculturii şi cu atît mai puţin în interesul viitorului ei, al viitoarei generaţii de agricultori" (199). Or, preţul pămîntului este renta capitalizată.

A doua dificultate de care se loveşte agricultura cu caracter comercial este faptul că ea presupune în mod necesar existenţa proprietăţii private asupra pămîntului, ceea ce înseamnă că, în cazul transmiterii prin moştenire, pămîntul

www.dacoromanica.ro

ori se fărîmiţează (şi această parcelare a pămîntului duce *pe alocuri* chiar la un regres tehnic), ori este grevat de ipoteci (cînd moştenitorul care primeşte pămîntul plăteşte celorlalţi comoştenitori un capital bănesc pe care-l ia cu împrumut, ipotecîndu-şi pămîntul). D-l Bulgakov îi reproşează lui Kautsky că, „în expunerea sa, el scapă din vedere latura pozitivă" a liberei circulaţii a pămîntului. Acest reproş este, fără îndoială, neîntemeiat, deoarece Kautsky, atît în partea istorică a cărţii sale (în special în capitolul al III-lea al secţiunii I, în care tratează problema agriculturii feudale şi cauzele înlocuirii ei prin agricultura capitalistă) cît şi în partea practică *, a arătat limpede cititorului latura pozitivă şi necesitatea istorică a proprietăţii private asupra pămîntului, a subordonării agriculturii faţă de legile concurenţei şi, prin urmare, a liberei circulaţii a pămîntului. Cît priveşte celălalt reproş pe care d-l Bulgakov îl face lui Kautsky, şi anume că acesta din urmă nu se ocupă de problema „gradului diferit al creşterii populaţiei în diferite regiuni", acest reproş ne este cu totul de neînţeles. Se aştepta oare d-l Bulgakov să găsească în cartea lui Kautsky un studiu asupra problemei populaţiei ?

Fără a ne opri asupra majoratelor, care (după cele spuse mai sus) nu reprezintă nimic nou, trecem acum la problema exploatării satului de către oraş. Afirmaţia d-lui Bulgakov că în lucrarea lui Kautsky „laturilor negative nu le-au fost opuse laturile pozitive, şi în primul rînd însemnătatea oraşului ca piaţă pentru agricultură", este în flagrantă contradicţie cu realitatea. Însemnătatea oraşului ca piaţă pentru agricultură a fost foarte limpede arătată de Kautsky *chiar în prima pagină* a capitolului consacrat „agriculturii moderne" (S. 30 u. ff. **). Tocmai „industriei de la oraşe" (S. 292) îi atribuie Kautsky un rol primordial în transformarea agriculturii, în raţionalizarea ei etc. ***

De aceea ne este cu neputinţă să înţelegem cum a putut d-l Bulgakov să repete în articolul său (pag. 32 din nr. 3 al

* Kautsky s-a pronunţat în termeni categorici împotriva tuturor îngrădirilor medievale care stînjenesc libera circulaţie a pămîntului, împotriva majoratelor (fideicomiselor şi Anerbenrecht-ului), împotriva sprijinirii obştii tărăneşti medievale (S. 332) etc

** — Seite 30 und folgende — pag. 30 şi urm. — *Nota trad.*

*** Comp. şi S. 214, în care Kautsky vorbeşte despre rolul capitalurilor orăşeneşti în raţionalizarea agriculturii.

www.dacoromanica.ro

revistei „Nacealo") aceleaşi idei, *cu aerul unui om care le opune lui Kautsky !* Acesta este un exemplu grăitor care arată cît de inexact redă severul nostru critic conţinutul cărţii criticate. „Nu trebuie să uităm" – îl dăscăleşte d-l Bulgakov pe Kautsky – că „o parte din valoare" (din valoarea care se scurge la oraşe) „se reîntoarce la sate". Oricine ar putea să creadă că Kautsky uită acest adevăr elementar. În realitate însă, Kautsky face distincţie între refluxul de valori (de la sate la oraşe) fără contraechivalent şi cu contraechivalent, şi face această distincţie mult mai clar decît încearcă s-o facă d-l Bulgakov. Kautsky examinează mai întîi „refluxul de valori-marfă fără contraechivalent (Gegenleistung) de la sate la oraşe" (S. 210) (renta care se cheltuieşte la oraşe, impozitele, dobînzile aferente împrumuturilor contractate la băncile orăşeneşti) şi vede în aceasta, pe bună dreptate, o exploatare economică a satului de către oraş. Apoi Kautsky pune problema refluxului de valori cu contraechivalent, adică a schimbului de produse agricole pe produse industriale. „Din punctul de vedere al legii valorii – spune Kautsky – acest reflux nu înseamnă exploatarea agriculturii *, dar în practică el duce, paralel cu faptele menţionate mai sus, la exploatarea ei din punct de vedere agronomic (stofflichen), la sărăcirea pămîntului în ceea ce priveşte substanţele nutritive" (S. 211).

Cît priveşte această exploatare agronomică a satului de către oraş, trebuie să spunem că şi în acest domeniu Kautsky împărtăşeşte una dintre tezele fundamentale ale teoriei lui Marx şi Engels, şi anume că opoziţia dintre oraş şi sat încalcă concordanţa necesară între agricultură şi industrie şi interdependenţa dintre ele, şi de aceea, o dată cu trecerea de la capitalism la o formă superioară, această opoziţie trebuie să dispară **. D-l Bulgakov găseşte că părerea lui

* Îl invităm pe cititor să compare afirmaţia precisă a lui Kautsky, reprodusă în text, cu următoarea observaţie „critică" a d-lui Bulgakov : „Dacă Kautsky consideră drept exploatare în genere orice transfer de cereale de la producătorii lor direcţi la populaţia neagricolă" etc. Nu ne vine să credem ca un critic care a citit cît de cît atent cartea lui Kautsky să fi putut scrie acest „dacă" !

** Se înţelege de la sine că această părere despre necesitatea lichidării opoziţiei dintre oraş şi sat într-o societate de producători asociaţi nu contrazice nicidecum recunoaşterea rolului *istoric* progresist pe care-l are sustragerea populaţiei de la agricultură spre industrie. Despre acest lucru am avut prilejul să vorbesc în altă parte („Studii", pag. 81, nota 69) (vezi V. *I. Lenin*, Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediţia a doua, pag. 217, notă. — *Nota red.*).

www.dacoromanica.ro

Kautsky despre exploatarea agronomică a satului de către oraş este „bizară" şi că „în orice caz Kautsky s-a situat aici pe terenul fanteziei pure" (sic ! ! !). Ne miră faptul că d-l Bulgakov ignorează identitatea ideilor lui Kautsky, criticate de d-sa, cu una dintre ideile fundamentale ale lui Marx şi Engels. Cititorul este îndreptăţit să creadă că d-l Bulgakov consideră drept „pură fantezie" ideea lichidării opoziţiei dintre oraş şi sat. Dacă aceasta este într-adevăr părerea criticului, atunci sîntem în total dezacord cu d-sa şi ne situăm de partea „fanteziei" (adică, în fapt, nu de partea fanteziei, ci a criticii mai profunde a capitalismului). Părerea că ideea lichidării opoziţiei dintre oraş şi sat este o fantezie nu-i de loc nouă. E părerea curentă a economiştilor burghezi, pe care au preluat-o şi unii autori cu concepţii mai puţin superficiale. De pildă, Dühring consideră că antagonismul dintre oraş şi sat „este inevitabil prin însăşi natura lucrurilor".

Mai departe, d-l Bulgakov este „uimit" (!) de faptul că, printre dificultăţile agriculturii cu caracter comercial şi ale capitalismului, Kautsky enumără şi răspîndirea tot mai frecventă a maladiilor la plante şi la animale. „Dar ce vină are aici capitalismul...? – întreabă d-l Bulgakov. – Oare necesitatea de a îmbunătăţi rasele de vite ar putea fi suprimată de vreo organizare socială superioară ?" Noi, la rîndul nostru, sîntem uimiţi de faptul că d-l Bulgakov n-a fost în stare să înţeleagă ideea foarte clară a lui Kautsky. Vechile specii de plante şi rase de animale, create prin selecţie naturală, sînt înlocuite cu rase „înnobilate", create prin selecţie artificială. Plantele şi animalele devin mai gingaşe, mai pretenţioase ; în condiţiile căilor de comunicaţie moderne, maladiile se răspîndesc cu o repeziciune uimitoare, în timp ce gospodăria rămîne individuală, fărîmiţată, adeseori mică (ţărănească) şi lipsită de mijloace, de lumina cunoştinţelor. Capitalismul de la oraşe caută să pună în slujba dezvoltării tehnicii agriculturii toate mijloacele de care dispune ştiinţa modernă, dar el lasă neschimbată mizera situaţie socială a producătorilor ; el nu transpune la sate în mod sistematic şi raţional cultura oraşului. Necesitatea îmbunătăţirii raselor de vite nu va fi suprimată de nici o organizare socială superioară (şi este evident că lui Kautsky o asemenea enormitate nici prin gînd nu putea să-i treacă), dar, pe măsura dezvoltării tehnicii, pe

www.dacoromanica.ro

măsură ce rasele de vite și speciile de plante devin mai gingașe, organizarea socială actuală, capitalistă, suferă tot mai mult de pe urma lipsei unui control obștesc și a situației oprimate a țăranilor și muncitorilor *.

Ultima „dificultate" de care se lovește agricultura cu caracter comercial este, după părerea lui Kautsky, „depopularea satelor", faptul că orașele absorb cele mai bune, cele mai energice și mai bine pregătite forțe de muncă. D-l Bulgakov consideră că, în forma ei generală, această teză „este în orice caz greșită", că „actuala dezvoltare a populației urbane pe seama populației rurale nu exprimă nicidecum o lege a dezvoltării agriculturii capitaliste", ci faptul că populația agricolă din țările industriale, din țările exportatoare, pleacă dincolo de ocean, în colonii. Eu cred că d-l Bulgakov greșește. Creșterea populației urbane (mai generic : industriale) *pe seama* populației agricole este nu numai un fenomen actual, ci și unul general, care exprimă *tocmai o lege* a capitalismului. Pe plan teoretic, această lege se fundamentează, după cum am arătat în altă parte **, în primul rînd prin aceea că creșterea diviziunii sociale a muncii rupe de agricultura primitivă din ce în ce mai multe ramuri de producție ***, iar în al doilea rînd prin aceea că, în linii generale, capitalul variabil necesar pentru cultivarea unui teren dat scade (comp. „Das Kapital", III, 2, S. 177. Traducerea în limba rusă, pag. 526 [52]. Citat de mine în „Dezvoltarea capitalismului", pag. 4 și 444 ****). Am relevat mai sus că în unele cazuri și în unele perioade se observă o creștere a capitalului variabil necesar pentru cul-

* De aceea, în partea consacrată problemelor practice, Kautsky recomandă instituirea unei inspecții veterinare care să controleze starea sanitară a șeptelului și condițiile lui de întreținere (S. 397).

** „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", cap. I, § 2, și cap. VIII, § 2 (vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 3, Editura politică, 1961, ediția a doua. — *Nota red.).*

* * Referindu-se la această împrejurare, d-l Bulgakov spune că „populația agricolă poate să scadă *relativ* (subliniat de dînsul) și în cazul unei agriculturi prospere". În societatea capitalistă nu numai că „poate", dar și *trebuie să scadă în mod necesar*... „Scăderea relativă (a populației agricole) denotă aici doar (sic !) faptul dezvoltării unor noi ramuri ale muncii poporului", conchide d-l Bulgakov. Acest „doar" este foarte hizar. Tocmai noile ramuri industriale sînt acelea care sustrag agriculturii „cele mai energice și mai bine pregătite forțe de muncă". Prin urmare, este de ajuns acest simplu considerent pentru a conchide că teza generală a lui Kautsky este *pe deplin justă* : justețea acestei teze generale (capitalismul răpește agriculturii cele mai energice și mai bine pregătite forțe de muncă) este pe deplin dovedită de scăderea *relativă* a populației rurale.

**** Vezi *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 3, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 24 și 552 — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

tivarea unui teren dat, dar aceasta nu infirmă justeţea legii generale. Lui Kautsky, desigur, nici prin gînd nu i-ar trece să conteste că nu în toate cazurile particulare scăderea relativă a populaţiei agricole se transformă într-o scădere absolută, că proporţiile acestei scăderi absolute depind şi de dezvoltarea coloniilor capitaliste. În pasajele corespunzătoare din cartea sa, Kautsky a arătat cît se poate de limpede această dezvoltare a coloniilor capitaliste care inundă Europa cu cereale ieftine. („Acelaşi exod al populaţiei rurale (Landflucht) care duce la depopularea satelor europene aduce mereu nu numai la oraşe, ci şi în colonii noi mase de viguroşi locuitori rurali..." S. 242). Faptul că industria sustrage agriculturii pe cei mai viguroşi, mai energici şi mai bine pregătiţi muncitori constituie un fenomen general nu numai în ţările industriale, ci şi în cele agricole, nu numai în Europa occidentală, ci şi în America şi în Rusia. Contradicţia dintre civilizaţia oraşelor şi barbaria satelor, contradicţie generată de capitalism, duce în mod inevitabil la acest rezultat. D-l Bulgakov consideră „evident" „considerentul" că, „în condiţiile unei creşteri generale a populaţiei, scăderea populaţiei agricole este de neconceput fără un import masiv de cereale". După părerea mea, acest considerent nu numai că nu e evident, dar este de-a dreptul greşit. Putem foarte bine concepe o scădere a populaţiei agricole concomitent cu o creştere generală a populaţiei (cresc oraşele) şi fără un import de cereale (creşte productivitatea muncii agricole, ceea ce permite ca un număr mai mic de muncitori să producă aceeaşi cantitate de produse ca înainte sau chiar una mai mare). Putem concepe de asemenea o creştere generală a populaţiei concomitent cu scăderea populaţiei agricole şi cu descreşterea (sau creşterea neproporţională) a cantităţii de produse agricole, şi anume ca urmare a înrăutăţirii alimentaţiei poporului datorită capitalismului.

D-l Bulgakov afirmă că creşterea gospodăriilor ţărăneşti mijlocii din Germania în perioada 1882–1895 – fapt stabilit de Kautsky şi citat de el în legătură cu împrejurarea că aceste gospodării suferă cel mai puţin de pe urma lipsei de muncitori – „poate să zdruncine întreaga construcţie" a lui Kautsky. Să examinăm mai îndeaproape afirmaţiile lui Kautsky.

www.dacoromanica.ro

Potrivit datelor statisticii agricole, între 1882 şi 1895 a crescut cel mai mult suprafaţa gospodăriilor cu 5–20 ha. În 1882 această suprafaţă reprezenta 28,8% din suprafaţa totală, iar în 1895 – 29,9%. Această creştere a gospodăriilor ţărăneşti mijlocii a fost însoţită de o scădere a suprafeţei marilor gospodării ţărăneşti (20–100 ha ; 1882 : 31,1%, 1895 : 30,3%). „Aceste cifre – spune Kautsky – umplu de bucurie inimile tuturor bunilor bürgeri, care văd în ţărănime cel mai trainic realem al orînduirii existente. Aşadar, exclamă ei triumfător, această agricultură nu se mişcă, ei nu i se aplică dogma lui Marx". Creşterea gospodăriilor ţărăneşti mijlocii este interpretată ca începutul unei noi propăşiri a ţărănimii.

„Dar această propăşire îşi are rădăcinile într-o mocirlă", răspunde Kautsky acestor buni bürgeri. „Propăşirea rezultă nu dintr-o *bunăstare* a ţărănimii, ci din *starea de depresiune* în care se află întreaga agricultură" (230). Ceva mai sus Kautsky spune că, „cu tot progresul tehnic, *pe alocuri* (subliniat de Kautsky) a început – şi acest lucru este neîndoielnic – un declin în agricultură" (228). Acest declin duce, de pildă, la reînvierea feudalismului, la încercări de a lega pe muncitori de pămînt şi de a le impune anumite servituţi. E de mirare oare că pe terenul acestei „depresiuni" prind din nou viaţă formele înapoiate de gospodărire ? Că ţărănimea, care se deosebeşte în genere de muncitorii din marea producţie prin nivelul mai scăzut al trebuinţelor ei, prin faptul că e mai pricepută în arta de a flămînzi şi de a se speti muncind, e capabilă de o rezistenţă mai îndelungată în perioada de criză ? * „Criza agrară se extinde asupra tuturor

* „Micii agricultori — spune Kautsky într-un alt loc — rezistă un timp mai îndelungat într-o situaţie desperată. Avem toate motivele să ne îndoim că aceasta ar constitui un avantaj al micii producţii" (S. 134).

Menţionăm în treacat datele citate de Koenig, care, în cartea sa („Die Lage der englischen Landwirtschaft etc.", Jena, 1896, von Dr. F. Koenig), a descris amănunţit situaţia agriculturii engleze în cîteva comitate dintre cele mai tipice, date care confirmă pe deplin părerea lui Kautsky. Datele referitoare la munca excesivă şi la consumul insuficient al micilor agricultori în comparaţie cu muncitorii salariaţi sînt aici *extrem de numeroase*, pe cînd date în sens contrar lipsesc. Rentabilitatea micilor gospodării, citim de pildă, se creează „printr-un mare (ungehcuer) efort de sîrguinţă şi de cumpătare" (88) ; locuinţele micilor agricultori sînt mai proaste (107) ; micii proprietari de pămînt (ycoman farmer) trăiesc în condiţii mai proaste decît arendaşii (149) ; „situaţia micilor proprietari de pămînt este foarte jalnică (în Lincolnshire) ; locuinţele lor sînt mai proaste decît cele ale muncitorilor de la fermele mari, iar unele sînt chiar într-un hal de nedescris. Ei muncesc mai greu şi mai mult decît muncitorii de rînd, dar cîştigă mai puţin ; trăiesc mai

www.dacoromanica.ro

claselor care produc mărfuri în cadrul agriculturii ; ea nu-i ocolește pe țăranii mijlocași" (S. 231).

S-ar părea că aceste teze ale lui Kautsky sînt atît de clare, încît este imposibil să nu le înțelegi. Cu toate acestea, după cum se vede, criticul nostru nu le-a înțeles. D-l Bulgakov nu ne spune care este părerea d-sale : într-un fel sau altul el explică această creștere a gospodăriilor țărănești mijlocii, dar lui Kautsky îi atribuie părerea că „dezvoltarea modului de producție capitalist duce la pieirea agriculturii". Și d-l Bulgakov izbucnește : „Afirmația lui Kautsky cu privire la distrugerea agriculturii este greșită, arbitrară, nedovedită, contrazice cele mai fundamentale fapte ale realității" etc. etc.

În legătură cu aceasta remarcăm că d-l Bulgakov *redă extrem de greșit ideile lui Kautsky*, care nu numai că nu afirmă că dezvoltarea capitalismului ar duce la pieirea agriculturii, ci, dimpotrivă, spune lucruri diametral opuse. Numai un om care a citit în modul cel mai neatent lucrarea lui Kautsky poate să deducă din cuvintele acestuia despre starea de depresiune (= de criză) în care se află agricultura, despre regresul tehnic care se produce *pe alocuri* (nota bene), că el ar vorbi de „distrugerea", de „pieirea" agriculturii. În capitolul al X-lea, anume consacrat problemei concurenței din partea țărilor de dincolo de ocean (adică principalei condiții a crizei agrare), Kautsky spune : „Viitoarea criză, firește (natürlich), nu trebuie neapărat (braucht nicht) să distrugă industria lovită de ea. Ea face acest lucru numai în cazuri extrem de rare. Ca regulă generală, criza duce doar la

prost și mănîncă mai puțină carne..., fiii și fiicele lor lucrează fără plată și sînt prost îmbrăcați" (157). „Micii fermieri lucrează ca robii, vara adeseori de la 3 dimineața pînă la 9 seara" (comunicare făcută de Chamber of Agriculture (Camera agricolă. — *Nota trad.*) din Boston, S. 158). „Este neîndoielnic — spune un mare fermier — că micul cultivator (der kleine Mann), care dispune de puțin capital și care execută toate muncile cu brațele membrilor familiei sale, își poate reduce cel mai ușor cheltuielile casei. în timp ce marele fermier trebuie să-și hrănească muncitorii agricoli la fel de bine atît în anii buni cît și în cei răi" (218). Micii fermieri (din Ayrshire) „sînt extrem (ungeheuer) de sîrguincioși ; nevestele și copiii lor muncesc tot atît — și adeseori chiar mai mult — decît zilerii ; se spune că doi dintre ei muncesc într-o zi cît trei muncitori tocmiți" (231). „Viața micului arendaș, care trebuie să muncească cu familia sa, este o adevărată viață de rob" (253). „În linii generale... micii fermieri par a fi suportat criza mai bine decît cei mari, dar aceasta nu dovedește că fermele mici ar fi mai rentabile. După părerea noastră, explicația trebuie căutată în faptul că micul cultivator (der kleine Mann) primește ajutorul gratuit al familiei sale... De obicei... întreaga familie a micului fermier muncește în gospodăria lui... Copiii primesc întreținerea și numai arareori capătă o anumită plată pentru zilele lucrate" (277—278) etc. etc.

www.dacoromanica.ro

transformarea în sens capitalist a relațiilor de proprietate existente" (273–274). Această remarcă, făcută în legătură cu criza producției de plante tehnice, arată limpede opinia generală a lui Kautsky despre semnificația crizei. În același capitol, Kautsky exprimă din nou aceeași opinie referitor la întreaga agricultură : „Cele spuse mai sus nu ne dau încă nicidecum dreptul de a vorbi despre pieirea agriculturii (Man braucht deswegen noch lange nicht von einem Untergang der Landwirtschaft zu sprechen). Dar, acolo unde modul de producție modern s-a încetățenit definitiv, caracterul conservator al agriculturii a dispărut pentru totdeauna. Rămînerea la rutina veche (Das Verharren beim Alten) înseamnă pentru agricultor o pieire sigură ; el trebuie să urmărească neîncetat dezvoltarea tehnicii, trebuie să-și adapteze necontenit producția la noile condiții... Și la sate viața economică, care se desfășura pînă acum cu o severă monotonie pe același veșnic neschimbat făgaș, a ajuns într-o stare de permanentă revoluționare, stare caracteristică modului de producție capitalist" (289).

D-l Bulgakov „nu înțelege" cum se împacă tendințele de dezvoltare a forțelor de producție în agricultură cu tendințele de creștere a dificultăților agriculturii cu caracter comercial. Dar ce-i de neînțeles aici ?? Atît în agricultură cît și în industrie, capitalismul dă un impuls uriaș dezvoltării forțelor de producție, dar tocmai această dezvoltare, cu cît merge mai departe, cu atît ascute mai mult contradicțiile capitalismului, creîndu-i noi „dificultăți". Kautsky dezvoltă una dintre ideile fundamentale ale lui Marx, care a subliniat în mod categoric rolul istoric progresist al capitalismului în agricultură (raționalizarea agriculturii, separarea pămîntului de agricultor, eliberarea populației rurale de relațiile de dominație și de robie etc.), relevînd totodată la fel de categoric pauperizarea producătorilor direcți, starea de asuprire în care se găsesc, incompatibilitatea capitalismului cu cerințele unei agriculturi raționale. Este cît se poate de straniu că d-l Bulgakov, care declară că are „aceeași concepție social-filozofică generală ca și Kautsky" *, nu observă că aici Kautsky dezvoltă o idee

* În ceea ce privește concepția filozofică despre lume, nu știm dacă aceste cuvinte ale d-lui Bulgakov corespund realității. Kautsky, după cîte știm, nu este un partizan al filozofiei critice, ca d-l Bulgakov.

www.dacoromanica.ro

fundamentală a lui Marx. Cititorii revistei „Nacealo" nu pot decît să rămînă nedumeriţi asupra atitudinii d-lui Bulgakov faţă de aceste idei fundamentale ; pe ei nu poate să nu-i mire faptul că d-sa, avînd aceeaşi concepţie generală ca şi Kautsky, declară totodată : „De principiis non est disputandum" * !!? Ne permitem să nu dăm crezare acestei declaraţii a d-lui Bulgakov ; controversa d-sale cu ceilalţi marxişti o considerăm posibilă tocmai în virtutea comunităţii acestor „principia". Spunînd că capitalismul raţionalizează agricultura, că industria înzestrează agricultura cu mijloace tehnice etc., d-l Bulgakov nu face decît să repete unul dintre aceste „principia". Degeaba însă spune el în legătură cu aceasta : „ba dimpotrivă". Cititorii ar putea să creadă că Kautsky e de altă părere, pe cînd în realitate, în cartea sa, el dezvoltă în termeni categorici şi cît se poate de consecvent tocmai aceste idei fundamentale ale lui Marx. „Industria – spune Kautsky – este aceea care a creat condiţiile tehnice şi ştiinţifice ale agriculturii noi, raţionale ; ea a revoluţionat agricultura cu ajutorul maşinilor şi al îngrăşămintelor chimice, cu ajutorul microscopului şi al laboratorului, generînd astfel superioritatea tehnică a marii producţii capitaliste faţă de mica producţie ţărănească" (S. 292). În felul acesta Kautsky nu cade în contradicţia pe care o întîlnim la d-l Bulgakov : pe de o parte, d-sa admite că „capitalismul" (adică producţia cu ajutorul muncii salariate, deci nu producţia ţărănească, ci marea producţie ?) „raţionalizează agricultura", iar pe de altă parte afirmă că „aici purtătoarea acestui progres tehnic nu este nicidecum marea producţie" !

II

Capitolul al X-lea al cărţii lui Kautsky este consacrat problemei concurenţei din partea ţărilor de dincolo de ocean şi a industrializării agriculturii. D-l Bulgakov vorbeşte despre acest capitol în termeni plini de desconsiderare : „Nimic deosebit de nou sau original, fapte elementare mai mult sau mai puţin cunoscute" etc., lăsînd în umbră problema fundamentală a modului de a înţelege criza agrară, esenţa şi semni-

* — „Principiile nu se discută". — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

ficaţia ei. Or, această problemă are o mare însemnătate teoretică.

Din teoria generală a evoluţiei agriculturii, formulată de Marx şi amănunţit dezvoltată de Kautsky, rezultă în mod inevitabil şi teoria crizei agrare. După părerea lui Kautsky, esenţa crizei agrare constă în faptul că, din cauza concurenţei ţărilor care produc cereale extrem de ieftin, agricultura Europei a pierdut posibilitatea de a arunca pe umerii maselor de consumatori poverile pe care proprietatea privată asupra pămîntului şi producţia de mărfuri capitalistă le impun agriculturii. De aci înainte agricultura Europei *„trebuie să suporte singură* (aceste poveri) şi în *aceasta constă criza agrară actuală"* (S. 239, subliniat de Kautsky). Dintre acestea, principala povară este renta funciară. În Europa, datorită dezvoltării istorice de pînă acum, renta funciară (atît renta diferenţială cît şi cea *absolută)* s-a urcat enorm şi s-a fixat în preţurile pămîntului *. În colonii (în America, în Argentina etc.), în măsura în care ele rămîn colonii, vedem, dimpotrivă, că există pămînturi *disponibile,* pe care coloniştii noi le ocupă fie cu totul fără plată, fie plătind un preţ derizoriu, şi încă pămînturi virgine, a căror rodnicie reduce la minimum cheltuielile de producţie. Nimic mai firesc decît faptul că pînă acum agricultura capitalistă a Europei arunca pe umerii consumatorilor (prin preţurile urcate ale cerealelor) renta enorm de umflată ; acum însă povara acestei rente cade asupra agricultorilor şi proprietarilor funciari înşişi, ruinîndu-i **. În felul acesta, criza agrară a tulburat şi continuă să tulbure prosperitatea de pînă acum a proprietăţii funciare capitaliste şi a agriculturii capitaliste. Pînă acum proprietatea funciară capitalistă impunea dezvoltării sociale un tribut mereu crescînd şi fixa în preţul pămîntului nivelul ridicat al acestui tribut.

* În legătură cu acest proces al umflării rentei şi al fixării ei, vezi observaţiile foarte judicioase făcute de *Parvus* în lucrarea „Piaţa mondială şi criza agrară". Parvus este de acord cu Kautsky în ceea ce priveşte concepţiile fundamentale asupra crizei şi asupra problemei agrare în general.

** *Parvus,* op. cit., pag. 141. Citat în „Nacealo" nr. 3, pag. 117, recenzia la cartea lui Parvus (vezi volumul de faţă, pag. 60—61. — *Nota red.).* Menţionăm că şi celelalte „dificultăţi" ale agriculturii cu caracter comercial care stînjenesc dezvoltarea ei în Europa împovărează coloniile într-o măsură incomparabil mai mică.

www.dacoromanica.ro

Acum ea este nevoită să renunțe la acest tribut *. Agricultura capitalistă a fost aruncată acum în aceeași stare de instabilitate care este inerentă industriei capitaliste și ea este nevoită să se adapteze la noile condiții ale pieței. Criza agrară, ca și orice altă criză, ruinează mase de gospodari, generează un proces larg de sfărîmare a relațiilor de proprietate statornicite, duce pe *alocuri* la regres tehnic, la învierea unor relații și forme de economie medievale, dar în linii generale *grăbește* evoluția socială, alungă stagnarea patriarhală din ultimele ei refugii, creează necesitatea specializării continue a agriculturii (ceea ce constituie unul dintre principalii factori ai progresului agriculturii în societatea capitalistă), a folosirii tot mai largi a mașinilor etc. În linii generale – și acest lucru a fost arătat de Kautsky în capitolul al IV-lea al cărții sale pe baza datelor referitoare la cîteva țări – *nici chiar* în Europa occidentală nu se constată o stagnare a agriculturii în perioada de după 1880 și pînă acum ; dimpotrivă, vedem că în cadrul ei are loc un progres tehnic. Spunem *nici chiar* în Europa occidentală, pentru că în America, de pildă, acest progres este și mai evident.

Într-un cuvînt, nu avem motive să vedem în criza agrară un fenomen care să frîneze capitalismul și dezvoltarea capitalistă.

---

* Renta absolută este un rezultat al monopolului. „Din fericire, creșterea rentei absolute își are limitele ei... Pînă nu de mult, în Europa renta absolută a crescut necontenit, ca și renta diferențială. Dar concurența țărilor de dincolo de ocean a subminat în mare măsură acest monopol. Nu avem nici un motiv să credem că, cu excepția cîtorva districte din Anglia, în Europa renta diferențială să fi avut de suferit de pe urma concurenței țarilor de dincolo de ocean... Dar renta absolută a scăzut, și acest lucru a adus folonse (zu gute gekommen) în primul rînd clasei muncitoare" (S. 80. Comp. și S. 328).

www.dacoromanica.ro

RECENZIE

Hobson. EVOLUȚIA CAPITALISMULUI CONTEMPORAN. *Traducere din limba engleză. Petersburg, 1898. Editura O. N. Popova. Prețul 1 rublă 50 de copeici*

Cartea lui Hobson reprezintă propriu-zis nu un studiu asupra evoluției capitalismului contemporan, ci o serie de schițe despre dezvoltarea industrială contemporană, bazate în special pe date referitoare la Anglia. De aceea titlul cărții este cam prea larg : de problema agriculturii autorul nu se ocupă de loc, și chiar economia industrială este departe de a fi tratată în întreaga ei amploare. Prin orientarea sa, Hobson aparține, împreună cu cunoscuții scriitori soții Webb, unuia dintre curentele progresiste ale gîndirii sociale engleze. El are o atitudine critică față de „capitalismul contemporan", recunoscînd pe deplin necesitatea înlocuirii lui printr-o formă superioară de economie socială și abordînd problema acestei înlocuiri într-o manieră practic-reformatoare tipic engleză. La convingerea că reforma este necesară el ajunge mai mult pe cale empirică, sub influența evoluției contemporane a legislației muncii în Anglia, a mișcării muncitorești engleze, a activității municipalităților engleze etc. Hobson nu are concepții teoretice armonioase și unitare care să servească drept bază pentru programul său reformator și să pună-n lumină problemele concrete ale reformei. De aceea Hobson este mai tare acolo unde e vorba de gruparea și descrierea celor mai recente date statistice și economice. Dimpotrivă, acolo unde e vorba de problemele teoretice generale ale economiei politice, Hobson se dovedește a fi foarte slab. Cititorului rus îi pare chiar straniu faptul că un autor cu cunoștințe atît de vaste și cu tendințe practice care merită toată simpatia se

www.dacoromanica.ro

zbate neputincios în căutarea unui răspuns la problema ce este „capitalul", care este rolul „economiilor" etc. Această latură slabă a lui Hobson se explică îndeajuns prin faptul că, pentru dînsul, J.-St. Mill este în materie de economie politică o autoritate mai mare decît Marx, pe care, deşi îl citează o dată sau de două ori, este evident totuşi că nu-l înţelege sau nu-l cunoaşte de loc. Este, desigur, regretabil că Hobson cheltuieşte un mare volum de muncă neproductivă pentru a se descurca în noianul de contradicţii ale economiei politice burgheze şi de catedră. În cazul cel mai bun, Hobson nu face decît să se apropie de soluţiile pe care Marx le-a dat de mult ; în cazul cel mai rău, el împrumută concepţii greşite, care se află în flagrantă contradicţie cu atitudinea lui faţă de „capitalismul contemporan". Capitolul cel mai puţin izbutit al cărţii este capitolul al şaptelea : „Maşinile şi stagnarea industrială". Hobson încearcă aici să se lămurească asupra problemelor teoretice referitoare la crize, capital social şi venit în societatea capitalistă, la acumularea capitalistă. Ideile juste despre discordanţa dintre producţie şi consum în societatea capitalistă, despre caracterul anarhic al economiei capitaliste se pierd într-un noian de raţionamente scolastice despre „economisire" (Hobson confundă acumularea cu „economisirea"), exemplificată cu fel de fel de robinsonade („să presupunem că un om care lucrează cu unelte primitive inventează o unealtă nouă... economiseşte din hrana sa" etc.) etc. Lui Hobson îi plac foarte mult diagramele, şi în majoritatea cazurilor el le foloseşte cu multă pricepere, ilustrîndu-şi expunerea cu ajutorul lor. Dar ideea despre „mecanismul producţiei", aşa cum a exprimat-o Hobson în figura de la pag. 207 (capitolul al VII-lea), nu poate decît să stîrnească zîmbetele unor cititori care cunosc cît de cît „mecanismul" real al „producţiei" *capitaliste*. Hobson confundă aici producţia cu structura socială a producţiei, vădeşte o cunoaştere extrem de vagă a ceea ce este capitalul, care sînt părţile lui componente, care sînt clasele în care se împarte în mod necesar societatea capitalistă. În capitolul al VIII-lea, Hobson reproduce date interesante despre compoziţia populaţiei după îndeletniciri şi despre variaţia acestei compoziţii de-a lungul timpului, dar conside-

www.dacoromanica.ro

raţiile sale teoretice despre „maşini şi cererea de braţe de muncă" au o lacună serioasă, constînd în faptul că el ignorează teoria „suprapopulaţiei capitaliste", sau a armatei de rezervă. Printre capitolele mai reuşite din cartea lui Hobson sînt şi acelea în care el cercetează situaţia femeilor în industria contemporană şi rolul oraşelor moderne. Reproducînd date statistice cu privire la extinderea folosirii muncii femeilor şi descriind condiţiile extrem de proaste ale acestei munci, Hobson arată pe bună dreptate că îmbunătăţirea acestor condiţii poate fi obţinută numai prin înlăturarea muncii la domiciliu şi înlocuirea ei cu munca în fabrici, care duce la „relaţii sociale mai strînse" şi la „organizare". La fel şi în problema însemnătăţii oraşelor, Hobson se apropie de concepţiile generale ale lui Marx, recunoscînd că opoziţia dintre oraş şi sat contrazice orînduirea unei societăţi colectiviste. Concluziile lui Hobson ar fi fost mult mai convingătoare dacă el nu ar fi ignorat şi în această chestiune învăţătura lui Marx. În acest caz, Hobson ar fi subliniat, probabil, mai pregnant rolul istoric progresist al oraşelor mari şi necesitatea unirii agriculturii cu industria în condiţiile unei organizări colectiviste a economiei. Ultimul capitol al cărţii lui Hobson – „Civilizaţia şi dezvoltarea industrială" – e poate şi cel mai bun ; printr-o serie întreagă de argumente reuşite, autorul demonstrează aici necesitatea unei reforme a actualei orînduiri industriale în spiritul întăririi „controlului din partea societăţii" şi al „socializării industriei". Pentru a putea aprecia cum se cuvine vederile puţin cam optimiste ale lui Hobson asupra modului de înfăptuire a acestor „reforme", este necesar să se ţină seama de particularităţile istoriei engleze şi ale vieţii engleze : înalta dezvoltare a democraţiei, inexistenţa militarismului, forţa uriaşă a trade-unionurilor organizate, creşterea plasamentelor de capital englez în afara Angliei, ceea ce atenuează antagonismul dintre întreprinzătorii şi muncitorii englezi etc.

În cunoscuta sa carte despre mişcarea socială din secolul al XIX-lea, prof. W. Sombart relevă, printre altele, „tendinţa spre unitate" (titlul capitolului al VI-lea), adică tendinţa spre uniformitate a mişcării sociale din diferite ţări sub diferitele ei forme şi nuanţe, iar paralel cu aceasta şi o tendinţă spre

www.dacoromanica.ro

răspîndirea ideilor marxismului. În Anglia, consideră Sombart, această tendinţă se manifestă în faptul că trade-unionurile engleze părăsesc din ce în ce mai mult „punctul de vedere pur manchesterian". În legătură cu cartea lui Hobson putem spune că, sub presiunea cerinţelor vieţii, care confirmă tot mai mult „pronosticul" lui Marx, autorii englezi înaintaţi încep să-şi dea seama de inconsistenţa economiei politice burgheze tradiţionale şi, eliberîndu-se de prejudecăţile ei, se apropie, fără să vrea, de marxism.

Traducerea cărţii lui Hobson suferă de lipsuri esenţiale.

Scris în aprilie 1899

Publicat în mai 1899, în revista „Nacealo" nr. 5
Semnat : V. I. Ilin

Se tipăreşte după textul apărut în revistă

www.dacoromanica.ro

RĂSPUNS D-LUI P. NEJDANOV

În nr. 4 al revistei „Jizn", d-l P. Nejdanov se ocupă de articolul meu asupra teoriei pieţelor şi de articolele altor autori în legătură cu această problemă [53]. Aş vrea să răspund numai la o singură afirmaţie a d-lui P. Nejdanov, şi anume că, prin cele susţinute în articolul meu din nr. 1 al revistei „Naucinoe Obozrenie" din acest an, „autorul a denaturat conţinutul luptei sale împotriva teoriei terţilor". Cît despre celelalte chestiuni pe care d-l P. Nejdanov le ridică în legătură cu teoria pieţelor şi în special în legătură cu părerile d-lui P. B. Struve, mă voi mărgini să mă refer la articolul pe care l-am scris ca răspuns lui Struve („Încă o dată cu privire la teoria realizării" ; publicarea acestui articol în „Naucinoe Obozrenie" a întîrziat din motive independente de voinţa autorului).

D-l P. Nejdanov afirmă că „producţia capitalistă nu suferă de nici un fel de contradicţie între producţie şi consum". De aici, spune d-sa, rezultă că, admiţînd această contradicţie, „Marx a dat dovadă că suferă de o serioasă contradicţie interioară" şi că eu repet eroarea lui Marx.

Consider cu totul greşită (sau izvorîtă dintr-o neînţelegere) părerea d-lui P. Nejdanov şi nu văd nici o contradicţie în concepţiile lui Marx.

Afirmaţia d-lui P. Nejdanov că în capitalism nu există nici o contradicţie între producţie şi consum este atît de bizară, încît poate fi explicată numai prin *sensul cu totul deosebit* pe care d-sa îl dă noţiunii de „contradicţie". Într-adevăr, d-l P. Nejdanov socoate că, „dacă există într-adevăr o contra-

www.dacoromanica.ro

dicție între producție și consum, această contradicție trebuie să genereze în mod sistematic un surplus de produs" (pag. 301 ; aceeași aserțiune se repetă și în tezele finale, pag. 316). Este o interpretare cu totul arbitrară și, după părerea mea, cu totul greșită. Criticînd afirmațiile mele cu privire la contradicția dintre producție și consum în societatea capitalistă, d-l P. Nejdanov ar fi trebuit (cred eu) să arate cititorului felul cum înțeleg eu această contradicție și să nu se mărginească la expunerea părerii d-sale asupra esenței și semnificației acestei contradicții. Miezul chestiunii (care a prilejuit critica d-lui P. Nejdanov împotriva mea) constă tocmai în aceea că eu înțeleg contradicția de care e vorba cu totul altfel decît vrea s-o înțeleagă d-l P. Nejdanov. Eu n-am spus nicăieri că această contradicție trebuie să genereze *în mod sistematic* * un surplus de produs ; eu nu susțin așa ceva, și nici din cuvintele lui Marx nu poate fi dedusă o asemenea părere. Contradicția dintre producție și consum, inerentă capitalismului, constă în faptul că producția crește cu o repeziciune extraordinară, că concurența îi imprimă tendința de a se lărgi nelimitat, în timp ce consumul (individual), chiar dacă crește, crește foarte încet ; starea proletară a maselor populare nu permite consumului individual să crească rapid. Cred că oricine a citit cu atenție pag. 20 și 30 din „Studiile" mele (articolul despre sismondiști, citat de d-l P. Nejdanov) și pag. 40 din „Naucinoe Obozrenie" (1899, nr. 1) ** și-a dat seama că acesta este din capul locului *unicul sens* pe care eu l-am dat contradicției dintre producție și consum în societatea capitalistă. De altfel, cine adoptă riguros teoria lui Marx nici nu poate da acestei contradicții vreun alt sens. Contradicția dintre producție și consum, inerentă capitalismului, constă numai în faptul că avuția națională sporește paralel cu creșterea mizeriei poporului, că forțele de producție ale societății cresc fără ca să crească în mod corespunzător și consumul poporului, fără ca aceste forțe de producție să fie folosite pentru binele maselor muncitoare. Înțeleasă în felul acesta,

* Subliniez expresia : *în mod sistematic*, căci producerea nesistematică a unui surplus de produs (crizele) în societatea capitalistă este inevitabilă din cauza încălcării proporționalității dintre diferitele ramuri ale industriei. Or, un anumit nivel al consumului este unul dintre elementele proporționalității.

** Vezi Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 144—145, 156—157, și volumul de față, pag. 48. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

contradicția amintită este un fapt care nu poate fi pus la îndoială și care este confirmat de experiența zilnică a milioane de oameni, și tocmai constatarea acestui fapt îi face pe muncitori să ajungă la convingeri care și-au găsit o expresie deplină, științifică în teoria lui Marx. Această contradicție nu duce nicidecum în mod necesar la producerea sistematică a unui surplus de produs (cum vrea să creadă d-l Nejdanov). Ne putem lesne imagina în societatea capitalistă (vorbind în mod pur teoretic despre o societate capitalistă ideală) realizarea întregului produs fără nici un fel de surplus de produs, *dar nu ne putem imagina un capitalism* fără discordanță între producție și consum. Această discordanță (după cum arată limpede Marx în schemele sale) își găsește expresia în faptul că producția mijloacelor de producție poate și trebuie să depășească producția mijloacelor de consum.

Reiese, deci, că d-l Nejdanov greșește profund atunci cînd ajunge la concluzia că contradicția dintre producție și consum trebuie să genereze în mod sistematic un surplus de produs, și din această greșeală a lui a rezultat acuzația de inconsecvență pe care i-o aduce pe nedrept lui Marx. Dimpotrivă, Marx rămîne riguros consecvent atunci cînd arată :

1) că produsul *poate* fi realizat în societatea capitalistă (bineînțeles, în ipoteza proporționalității între diferitele ramuri ale industriei) ; că pentru explicarea acestei realizări ar fi greșit să se recurgă la comerțul exterior sau la teoria „terților persoane" ;

2) că teoriile economiștilor mic-burghezi (à la Proudhon) cu privire la imposibilitatea realizării *supravalorii* au la bază o totală neînțelegere a procesului realizării în general ;

3) că, chiar în cazul unei realizări pe deplin proporționale, ideale, nu ne putem închipui capitalismul fără contradicția dintre producție și consum, fără ca creșterea uriașă a producției să fie însoțită de o creștere extrem de înceată (sau chiar de o stagnare sau scădere) a consumului poporului. Realizarea are loc într-o măsură mai mare pe linia mijloacelor de producție decît pe linia mijloacelor de consum – acest lucru rezultă clar din schemele lui Marx ; de aici însă, la rîndul său, rezultă în mod necesar că, „cu cît se dezvoltă mai mult forța productivă, cu atît mai mult intră ea în conflict cu baza îngustă pe care se sprijină relațiile de consum"

www.dacoromanica.ro

(Marx) [54]. Din toate pasajele din „Capitalul" care sînt consacrate contradicției dintre producție și consum * se vede clar că *numai în acest sens* a înțeles Marx contradicția dintre producție și consum.

Remarcăm în treacăt : d-l P. Nejdanov socoate că și d-l Tugan-Baranovski tăgăduiește contradicția dintre producție și consum în societatea capitalistă. Nu știu dacă acest lucru e adevărat. În cartea sa, însuși d-l Tugan-Baranovski înfățișează o schemă care arată posibilitatea creșterii producției concomitent cu scăderea consumului (și acest lucru este într-adevăr posibil și se întîmplă în condițiile capitalismului). Se poate contesta oare că aici avem o contradicție între producție și consum, cu toate că nu există surplus de produs ?

Acuzînd pe Marx (și pe mine) de inconsecvență, d-l P. Nejdanov uită de asemenea că, pentru a-și fundamenta punctul de vedere, el ar fi trebuit să explice ce anume trebuie să înțelegem prin „independența" producției mijloacelor de producție față de producția articolelor de consum. După Marx, această „independență" se limitează la aceea că o anumită parte mereu crescîndă din produsul care constă din mijloace de producție se realizează prin schimburi în cadrul subdiviziunii respective, adică prin schimburi de mijloace de producție pe mijloace de producție (sau prin întrebuințarea în natura a produsului obținut, în vederea unei noi producții) ; dar în *ultimă analiză* producția mijloacelor de producție este în mod necesar legată de producția obiectelor de consum, căci mijloacele de producție nu constituie un scop în sine, ci se produc numai pentru că în ramurile industriale producătoare de obiecte de consum se cer tot mai multe mijloace de producție **. Așadar, deosebirea dintre concepțiile economiștilor mic-burghezi și concepțiile lui Marx nu constă în aceea că cei dintîi ar fi recunoscut în general legătura dintre producție și consum în societatea capitalistă, pe cînd Marx ar fi tăgăduit în general această legătură (ceea ce ar fi fost o

* Aceste pasaje au fost citate în articolul meu din „Naucinoe Obozrenie" nr. 1 din 1899 și repetate în capitolul I al cărții „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", pag. 18—19 (vezi volumul de față, pag. 48 și urm. ; Opere complete, vol. 3, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 44—45. — *Nota red.).*

** „Das Kapital", III, 1, 289 („Capitalul", vol. III, partea I, pag. 289. — *Nota red.)* [55]. Citat de mine în „Naucinoe Obozrenie", pag. 40, și în „Dezvoltarea capitalismului", 17 (vezi volumul de față, pag. 49, și Opere complete, vol. 3, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 40. — *Nota red.).*

www.dacoromanica.ro

absurditate). Deosebirea constă în aceea că economiştii micburghezi considerau că această legătură dintre producţie şi consum este *nemijlocită* şi credeau că *producţia urmează consumul*. Marx însă a arătat că această legătură este *doar indirectă*, că ea se manifestă *numai în ultimă analiză*, pentru că în societatea capitalistă *consumul urmează producţia*. Dar, deşi indirectă, legătura există totuşi ; în ultimă analiză, consumul trebuie să urmeze producţia şi, dacă forţele de producţie tind impetuos spre o creştere nelimitată a producţiei, iar consumul este restrîns din cauza stării proletare a maselor populare, avem aici o contradicţie incontestabilă. Această contradicţie nu înseamnă imposibilitatea capitalismului*, dar ea înseamnă necesitatea trecerii de la capitalism la o formă superioară : cu cît această contradicţie devine mai adîncă, cu atît mai mult se dezvoltă atît condiţiile obiective ale acestei treceri cît şi condiţiile ei subiective, adică oglindirea acestei contradicţii în conştiinţa oamenilor muncii.

Se pune acum întrebarea : ce poziţie ar putea să adopte d-l Nejdanov în problema „independenţei" mijloacelor de producţie faţă de obiectele de consum ? Una din două : ori va tăgădui cu desăvîrşire orice raport de dependenţă între ele şi va susţine posibilitatea realizării mijloacelor de producţie, care în concepţia d-sale *nu sînt de loc legate* de obiectele de consum, nu sînt legate nici măcar în „ultimă analiză", – şi atunci va ajunge în mod inevitabil la absurd ; sau va admite, împreună cu Marx, că în ultimă analiză mijloacele de producţie sînt legate de obiectele de consum, – şi atunci va trebui să recunoască justeţea felului în care înţeleg eu teoria lui Marx.

În încheiere voi da un exemplu care va ilustra cu date concrete raţionamentele abstracte. Se ştie că în orice societate capitalistă folosirea maşinilor este deseori împiedicată de nivelul prea scăzut al salariilor (=nivelul scăzut al consumului maselor populare). Mai mult : se întîmplă chiar ca maşinile achiziţionate de întreprinzători să rămînă nefolosite, pentru

* „Studii", pag. 20. „Naucinoe Obozrenie" nr. 1, pag. 41 ; „Dezvoltarea capitalismului", pag. 19 (vezi Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediţia a doua, pag. 145 ; volumul de faţă, pag. 49—50 ; vol. 3. Editura politică, 1961, pag. 44—45, — *Nota red.*). Dacă această contradicţie ar duce la „existenţa sistematică a unui surplus de produs", ca ar însemna în fond imposibilitatea capitalismului.

www.dacoromanica.ro

că prețul mîinii de lucru scade în așa măsură, încît patronului îi este mai convenabil să folosească munca manuală! * Existența contradicției dintre consum și producție, dintre tendința capitalismului de a dezvolta nelimitat forțele de producție și limitarea acestei tendințe ca urmare a stării proletare a maselor populare, a mizeriei și șomajului de care suferă ele, este în cazul de față limpede ca lumina zilei. Dar tot atît de limpede este că din această contradicție va fi just să tragem o singură concluzie, și anume că însăși dezvoltarea forțelor de producție trebuie să ducă în mod irezistibil la înlocuirea capitalismului printr-o economie a producătorilor asociați. Dimpotrivă, ar fi cu totul greșit dacă din această contradicție am trage concluzia că capitalismul trebuie să dea în *mod sistematic* un surplus de produs, că, cu alte cuvinte, capitalismul în general nu poate realiza produsul și de aceea nu poate avea nici un rol istoric progresist etc.

Scris în mai — înainte de 29 mai (10 iunie) — 1899

Publicat în decembrie 1899 în revista „Jizn"
Semnat: Vladimir Ilin

Se tipărește după textul apărut în revistă

---

* În „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", pag. 165 (vezi Opere complete, vol. 3, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 223—224. — *Nota red.*) am dat un exemplu de fenomen de acest fel în domeniul agriculturii capitaliste din Rusia. Asemenea fenomene nu sînt cazuri izolate, ci o urmare obișnuită și *inevitabilă* a trăsăturilor fundamentale ale capitalismului.

www.dacoromanica.ro

PROTESTUL SOCIAL-DEMOCRAȚILOR DIN RUSIA [56]

Scris în august — înainte de 22 august (3 septembrie) — 1899

Publicat pentru prima oară în străinătate, în decembrie 1899, ca extras din revista „Rabocee Delo" nr. 4—5 [57]

Se tipărește după textul manuscrisului, care s-a păstrat în parte ; sfîrșitul documentului — după textul apărut în tirajul separat din nr. 4—5 al revistei „Rabocee Delo", confruntat cu textul apărut în cartea lui G. V. Plehanov „Vademecum pentru redacția revistei «Rabocee Delo»"

www.dacoromanica.ro

ADUNAREA SOCIAL-DEMOCRAŢILOR DINTR-O LOCALITATE *, LA CARE AU PARTICIPAT ŞAPTESPREZECE PERSOANE, A ADOPTAT ÎN UNANIMITATE URMĂTOAREA REZOLUŢIE, HOTĂRÎND SĂ FIE PUBLICATĂ ŞI PUSĂ ÎN DISCUŢIA TUTUROR TOVARĂŞILOR

În ultimul timp se observă în rîndurile social-democraţilor ruşi anumite devieri de la principiile fundamentale ale social-democraţiei ruse, care au fost proclamate atît de întemeietorii ei şi de luptătorii ei înaintaţi – membrii grupului „Eliberarea muncii" [58] – cît şi de publicaţiile social-democrate ale organizaţiilor muncitoreşti ruse din ultimul deceniu al secolului nostru. „Credo"-ul ** reprodus mai jos, menit să exprime vederile fundamentale ale unor (aşa-zişi „tineri") social-democraţi ruşi, reprezintă o încercare de a expune în mod sistematic şi precis „noile concepţii". – Iată textul integral al acestui „credo".

Perioada breslelor şi a manufacturii a lăsat în Occident urme adînci în întreaga istorie ulterioară, şi mai ales în istoria social-democraţiei. Necesitatea pentru burghezie de a cuceri forme libere, tendinţa ei de a se elibera de reglementarile de breaslă, care încătuşau producţia, au făcut ca burghezia să devină un element revoluţionar ; pretutindeni în Occident ea începe cu liberté, fraternité, égalité (libertate, fraternitate, egalitate). cu cucerirea unor forme politice libere. Prin această cucerire însă, ea a dat antipodului ei, clasei muncitoare, după cum spune Bismarck, o poliţă asupra viitorului. Aproape pretutindeni în Occident, clasa muncitoare, ca clasă, nu a cucerit instituţiile democratice, ci s-a folosit de ele. Ni s-ar putea obiecta că ea a luat parte la revoluţii. Datele istoriei infirmă această părere, întrucît în 1848, cînd a avut loc în Occident statornicirea constituţiilor, clasa muncitoare nu reprezenta decît elementul meşteşugăresc de la oraşe, democraţia mic-burgheză ; proletariatul din fabrici era aproape inexistent, iar proletariatul din marea producţie (ţesătorii din Germania – Hauptmann, ţesătorii din Lyon) reprezenta o masă nedisciplinată, capa-

* În textul apărut în tirajul separat din revista „Rabocee Delo" s-a adăugat : „(din Rusia)". — *Nota red.*

** — crez, program, expunere a concepţiei despre lume. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

bilă doar să se răzvrătească şi nicidecum să formuleze revendicări politice. Se poate afirma cu toată tăria că constituţiile de la 1848 au fost cucerite de burghezie şi de mica burghezie, de meşteşugari. Pe de altă parte, clasa muncitoare (meşteşugarii şi muncitorii din manufacturi, tipografii, ţesătorii, ceasornicarii etc.) s-a deprins încă din evul mediu să participe la diferite organizaţii, case de ajutor reciproc, asociaţii religioase etc. Acest spirit de organizare persistă şi azi la muncitorii instruiţi din Occident, deosebindu-i în mod izbitor de proletariatul din fabrici, care se organizează anevoie, încet şi care poate crea doar aşa-zisele lose Organisation (organizaţii vremelnice), şi nu organizaţii trainice, cu statute şi regulamente proprii. Aceiaşi muncitori instruiţi în manufacturi au alcătuit nucleele partidelor social-democrate. Situaţia se prezenta deci astfel : uşurinţa relativă şi posibilitatea deplină a luptei politice, pe de o parte, iar pe de alta – posibilitatea organizării metodice a acestei lupte cu ajutorul muncitorilor educaţi de perioada manufacturieră. Pe acest teren a crescut în Occident marxismul teoretic şi practic. Punctul său de plecare a fost lupta politică parlamentară, cu perspectiva cuceririi puterii, pe de o parte, şi a Zusammenbruch-ului (catastrofei), pe de altă parte, perspectivă care numai în aparenţă se aseamănă cu blanquismul, dar care prin originea sa are un caracter cu totul diferit. Marxismul a fost expresia teoretică a practicii dominante : lupta politică, care prevala asupra celei economice. Şi în Belgia, şi în Franţa, dar mai ales în Germania, muncitorii au organizat cu o uimitoare uşurinţă lupta politică şi cu foarte mare greutate, cu multe fricţiuni, lupta economică. Pînă în ziua de azi, în comparaţie cu organizaţiile politice, organizaţiile economice (cu excepţia celor din Anglia) suferă de o extraordinară slăbiciune şi instabilitate şi pretutindeni laissent à désirer quelque chose (mai lasă de dorit). Cît timp lupta politică nu epuizase întreaga energie a mişcării, Zusammenbruch-ul fusese un Schlagwort (cuvînt de ordine) organizator necesar, menit să joace un mare rol istoric. Legea fundamentală pe care o putem deduce din studierea mişcării muncitoreşti este aceea a liniei rezistenţei minime. În Occident, o astfel de linie a fost activitatea politică, şi marxismul, aşa cum a fost formulat în „Manifestul Comunist", era o formă cît se poate de reuşită pe care trebuia s-o îmbrace mişcarea. Cînd însă activitatea politică a epuizat întreaga energie, cînd mişcarea politică a atins un grad de încordare a cărui depăşire era greu sau aproape imposibil de realizat (creşterea încetă a voturilor în ultimul timp, apatia publicului la întruniri, tonul deprimat al literaturii), iar pe de altă parte ineficacitatea activităţii parlamentare şi apariţia în arenă a gloatei, a proletariatului din fabrici, care e neorganizat şi aproape refractar oricărei organizări, – toate acestea au generat în Occident ceea ce poartă în momentul de faţă denumirea de bernsteiniadă, de criză a marxismului. Ar fi greu de imaginat un mers mai logic al lucrurilor decît perioada dezvoltării mişcării muncitoreşti de la „Manifestul Comunist" la bernsteiniadă, şi studierea atentă a acestui proces în ansamblul său poate stabili cu o precizie matematică deznodămîntul „crizei" amintite. Aici este vorba, bineînţeles, nu de înfrîngerea sau de victoria bernsteiniadei, asta interesează prea puţin : e vorba de schimbarea radicală a activităţii practice, care se produce treptat, de multă vreme, în rîndurile partidului,

www.dacoromanica.ro

Această schimbare va avea loc nu numai în direcția unei mai energice desfășurări a luptei economice, a consolidării organizațiilor economice, ci și – ceea ce este esențial – în direcția schimbării atitudinii partidului față de celelalte partide opoziționiste. Marxismul intolerant, marxismul care neagă, marxismul primitiv (care operează cu idei prea schematice despre împărțirea societății în clase) va ceda locul marxismului democratic, iar poziția socială a partidului în cadrul societății actuale va trebui să se schimbe radical. Partidul *va recunoaște* societatea ; sarcinile lui cu caracter corporativ îngust, de cele mai multe ori sectare, se vor lărgi, devenind sarcini obștești, iar năzuința lui spre cucerirea puterii se va transforma într-o năzuință spre schimbarea, reformarea societății actuale într-un sens democratic, adaptat stării de lucruri din zilele noastre, în vederea unei apărări cît mai eficace, cît mai depline a drepturilor (a tuturor drepturilor) claselor de oameni ai muncii. Conținutul noțiunii „politică" se va lărgi și va căpăta o semnificație cu adevărat socială, iar revendicările practice de moment vor căpăta mai multă greutate, vor putea conta pe mai multă atenție decît pînă acum.

Din această scurtă descriere a mersului dezvoltării mișcării muncitorești din Occident nu este greu să tragem concluzii valabile pentru Rusia. La noi, linia rezistenței minime nu va fi îndreptată niciodată în direcția activității politice. Crîncena asuprire politică va forma obiectul a numeroase discuții și se va situa în centrul atenției, dar nu va determina niciodată o acțiune practică. Dacă în Occident forțele slabe ale muncitorilor, fiind antrenate în activitatea politică, s-au întărit și s-au închegat în cadrul acestei activități, la noi, dimpotrivă, aceste forțe slabe se lovesc de zidul asupririi politice și nu numai că nu au căi practice pentru a lupta împotriva acestei asupriri, și deci pentru propria lor dezvoltare, dar sînt chiar sistematic înăbușite de această asuprire și de aceea nici nu pot încolți măcar. Dacă la aceasta adăugăm faptul că clasa noastră muncitoare nu a moștenit acel spirit de organizare prin care se deosebeau luptătorii din Occident, obținem un tablou deprimant, în stare să descurajeze și pe marxistul cel mai optimist, care crede că fiecare coș de fabrică în plus, prin simplul fapt al existenței lui, constituie o mare binefacere. Grea, nespus de grea e și lupta economică, dar ea este posibilă, în sfîrșit, o practică masele înseși. Desfășurînd această luptă și deprinzîndu-se în cadrul ei cu organizarea, lovindu-se în fiecare clipă de regimul politic, muncitorul rus va crea în cele din urmă ceea ce s-ar putea numi forma mișcării muncitorești, va crea organizația sau organizațiile cele mai potrivite în condițiile realității rusești. În momentul de față se poate afirma cu certitudine că mișcarea muncitorească din Rusia se află încă în stare embrionară și că nu a creat încă nici o formă. Mișcarea grevistă, prezentă în orice formă de organizare, încă nu poate fi considerată drept formă cristalizată a mișcării din Rusia, iar organizațiile ilegale, chiar și numai din punct de vedere numeric, nu merită vreo atenție (nu vorbesc de utilitatea lor în condițiile actuale).

Aceasta este situația. Și dacă la toate acestea mai adăugăm foametea și procesul ruinării satelor, care favorizează ivirea spărgătorilor de grevă, îngreuind astfel și mai mult ridicarea maselor muncitorești la un nivel cultural mai acceptabil, atunci... ce-i rămîne de făcut marxismului rus ?! Discuțiile pe tema creării unui partid politic muncitoresc de sine stătător

www.dacoromanica.ro

nu sînt decît produsul transplantării unor sarcini străine, a unor rezultate străine pe solul nostru. Marxistul rus oferă deocamdată o privelişte tristă. Sarcinile lui practice sînt în prezent infime, cunoştinţele lui teoretice, în măsura în care le foloseşte *nu ca instrument de cercetare*, ci ca o schemă de acţiune, sînt lipsite de valoare din punctul de vedere al îndeplinirii chiar şi a acestor sarcini practice infime. În plus, schemele acestea, luate de pe un calapod străin, sînt dăunătoare din punct de vedere practic. Uitînd că în Occident clasa muncitoare a intrat în luptă pe un cîmp de activitate politică deja curăţit, marxiştii noştri manifestă prea mult dispreţ faţă de activitatea radicală sau liberală-opoziţionistă a tuturor celorlalte pături, nemuncitoreşti, ale societăţii. Cele mai mici încercări de a concentra atenţia asupra manifestărilor obşteşti cu caracter politic liberal provoacă protestele marxiştilor ortodocşi, care uită că o serie întreagă de condiţii istorice ne împiedică să fim marxişti în felul celor din Occident şi cer din partea noastră un alt marxism, potrivit şi necesar în condiţiile din Rusia. Lipsa de simţ politic a cetăţeanului rus nu poate fi compensată prin discuţii politice sau prin apeluri la o forţă inexistentă. Acest simţ politic poate fi dobîndit numai prin educaţie, adică prin participarea la viaţa (oricît ar fi de nemarxistă) pe care o oferă realitatea rusă. Pe cît de la locul ei a fost (vremelnic) în Occident „atitudinea de negare", pe atît de dăunătoare este ea la noi, deoarece una este negarea care porneşte de la ceva organizat şi care dispune de o forţă efectivă, şi alta este negarea care porneşte de la o masă informă de indivizi răzleţi.

Pentru marxistul rus nu există decît o singură ieşire : să participe, adică să contribuie la lupta economică a proletariatului şi să participe la activitatea opoziţionistă liberală. Ca exponent al „atitudinii de negare", marxistul rus s-a ivit prea devreme, şi această negare a slăbit doza de energie pe care el trebuia s-o dezvolte pe făgaşul radicalismului politic. Deocamdată, toate acestea nu sînt prea primejdioase ; dar dacă schema de clasă îl va împiedica pe intelectualul rus să participe activ la viaţă şi-l va îndepărta prea mult de cercurile opoziţioniste, aceasta va aduce un prejudiciu serios tuturor acelora care sînt nevoiţi să lupte pentru forme juridice fără a avea alături de ei clasa muncitoare, care nu a formulat încă sarcini politice. Candoarea politică a intelectualului marxist rus, ascunsă în dosul speculaţiilor abstracte pe teme politice, i-ar putea juca o festă urîtă.

Nu ştim dacă se vor găsi mulţi social-democraţi ruşi care să împărtăşească aceste concepţii. Cert este însă că în general ideile de acest fel au aderenţi, şi de aceea socotim de datoria noastră să protestăm categoric împotriva unor asemenea concepţii, punînd în gardă pe toţi tovarăşii împotriva pericolului ca social-democraţia rusă să fie abătută de pe calea pe care şi-a trasat-o, şi anume : crearea unui partid politic muncitoresc de sine stătător, care să fie nedespărţit de lupta de clasă a proletariatului şi să-şi propună ca sarcină imediată cucerirea libertăţii politice.

www.dacoromanica.ro

„Credo"-ul pe care l-am reprodus mai sus conține, în primul rînd, o „scurtă descriere a mersului dezvoltării mișcării muncitorești din Occident" și, în al doilea rînd, „concluzii valabile pentru Rusia".

Înainte de orice trebuie să relevăm caracterul cu totul greșit al ideilor pe care autorii „credo"-ului și le-au format despre trecutul mișcării muncitorești din Europa occidentală. Nu-i adevărat că clasa muncitoare din Occident n-a participat la lupta pentru cucerirea libertății politice și la revoluțiile politice. Istoria cartismului, revoluția de la 1848 din Franța, Germania, Austria dovedesc contrarul. Este cu totul greșit să se spună că „marxismul a fost expresia teoretică a practicii dominante : lupta politică, care prevala asupra celei economice". Dimpotrivă, „marxismul" a apărut într-o vreme cînd domina socialismul apolitic (owenismul, „fourierismul", „adevăratul socialism" etc.), iar „Manifestul Comunist" s-a ridicat din capul locului împotriva socialismului apolitic. Chiar și atunci cînd marxismul s-a prezentat pe deplin înarmat din punct de vedere teoretic („Capitalul") și a organizat vestita Asociație Internațională a Muncitorilor [59], lupta politică era departe de a fi fost practica dominantă (trade-unionismul îngust în Anglia, anarhismul și proudhonismul în țările romanice). În Germania, marele merit istoric al lui Lassalle este că el a transformat clasa muncitoare, dintr-o clasă care se tîra în coada burgheziei liberale, într-un partid politic de sine stătător. Marxismul a îmbinat într-un tot indisolubil lupta economică și lupta politică a clasei muncitoare, iar tendința autorilor „credo"-ului de a separa aceste forme de luptă constituie una dintre cele mai nefericite și mai regretabile abateri ale lor de la marxism.

Cu totul greșite sînt de asemenea ideile pe care autorii „credo"-ului și le-au format despre situația actuală a mișcării muncitorești din Europa occidentală și despre teoria marxistă sub al cărei steag pășește această mișcare. A vorbi despre o „criză a marxismului" înseamnă a repeta frazele neghioabe ale scribilor burghezi, care se străduiesc să exagereze orice controversă dintre socialiști și s-o prezinte ca o sciziune a partidelor socialiste. Faimoasa „bernsteiniadă" [60] – în sensul în care o înțeleg în mod obișnuit marele public în general și autorii „credo"-ului în special – constituie o încercare de a

www.dacoromanica.ro

îngusta teoria marxismului, de a transforma partidul muncitoresc revoluționar într-unul reformist, și această încercare, cum și era de așteptat, a fost condamnată cu hotărîre de majoritatea social-democraților germani. Nu o dată s-au manifestat în cadrul social-democrației germane curente oportuniste, și de fiecare dată ele au fost respinse de partid, care păstrează cu sfințenie principiile social-democrației revoluționare internaționale. Sîntem convinși că orice încercare de a transplanta în Rusia concepțiile oportuniste va întîmpina o ripostă tot atît de hotărîtă din partea imensei majorități a social-democraților ruși.

De asemenea, contrar părerii autorilor „credo"-ului, nici vorbă nu poate să fie de vreo „schimbare radicală a activității practice" a partidelor muncitorești din Europa occidentală : marea importanță a luptei economice a proletariatului și necesitatea acestei lupte au fost de la început recunoscute de marxism, și încă în deceniul al 5-lea al secolului nostru Marx și Engels s-au pronunțat împotriva punctului de vedere al socialiștilor utopiști, care negau importanța acestei lupte [61].

Cînd, cu vreo 20 de ani mai tîrziu, a luat ființă Asociația internațională a muncitorilor, chestiunea importanței sindicatelor muncitorești și a luptei economice a fost ridicată chiar la primul congres, ținut la Geneva în 1866. Rezoluția acestui congres a arătat cu precizie importanța luptei economice, punîndu-i în gardă pe socialiști și pe muncitori, pe de o parte, împotriva exagerării importanței acestei lupte (exagerare care se observa pe atunci la muncitorii englezi), iar pe de altă parte împotriva subaprecierii importanței ei (ceea ce se observa la francezi și la germani, în special la lassalleeni). Rezoluția declara că, în condițiile capitalismului, sindicatele muncitorești sînt nu numai un fenomen firesc, dar și unul necesar, arătînd totodată că ele sînt extrem de importante pentru organizarea clasei muncitoare în lupta ei de zi cu zi împotriva capitalului și pentru desființarea muncii salariate. Rezoluția declara că sindicatele muncitorești trebuie să acorde atenție nu numai „luptei directe împotriva capitalului", că ele nu trebuie să stea la o parte de mișcarea generală politică și socială a clasei muncitoare ; țelurile lor nu trebuie să fie „înguste", ci trebuie să tindă spre eliberarea generală a milioanelor de muncitori asupriți. De atunci în fața partidelor

www.dacoromanica.ro

muncitorești din diferite țări s-a pus nu o dată și se va mai pune, desigur, de multe ori problema dacă în cutare sau cutare moment n-ar trebui să se acorde ceva mai multă sau ceva mai puțină atenție luptei economice sau luptei politice a proletariatului ; dar problema generală sau principială se prezintă și astăzi așa cum a fost pusă de marxism. Convingerea că lupta unitară de clasă a proletariatului trebuie să îmbine în mod necesar lupta politică și cea economică a intrat în carnea și sîngele social-democrației internaționale. Apoi, experiența istorică dovedește fără putință de tăgadă că lipsa de libertate politică sau restrîngerea drepturilor politice ale proletariatului duc întotdeauna la necesitatea de a pune pe primul plan lupta politică.

Cu atît mai puțin ar putea fi vorba de vreo schimbare esențială în atitudinea partidului muncitoresc față de celelalte partide de opoziție. Și în această privință marxismul a indicat poziția justă, care e tot atît de departe de exagerarea importanței politicii și de complotism (blanquism etc.), ca și de nesocotirea politicii sau de reducerea ei la o cîrpeală socială reformistă, oportunistă (anarhismul, socialismul utopic și micburghez, socialismul de stat, socialismul de catedră etc.). Proletariatul trebuie să tindă la întemeierea unor partide politice muncitorești de sine stătătoare, al căror scop principal trebuie să fie cucerirea puterii politice de către proletariat în vederea organizării societății socialiste. În celelalte clase și partide, proletariatul nu trebuie nicidecum să vadă „o singură masă reacționară“ [62] : dimpotrivă, el trebuie să participe la întreaga viață politică și socială, să sprijine clasele și partidele progresiste împotriva celor reacționare, să sprijine orice mișcare revoluționară îndreptată împotriva regimului existent, să fie apărătorul oricărei naționalități sau rase asuprite, al oricărei credințe persecutate, al sexului lipsit de drepturi etc. Considerațiile făcute pe această temă de către autorii „credo“-ului vădesc doar tendința de a estompa caracterul de clasă al luptei proletariatului, de a slăbi această luptă printr-o absurdă „recunoaștere a societății“, de a reduce marxismul revoluționar la nivelul unui curent reformist de duzină. Sîntem convinși că imensa majoritate a social-democraților ruși vor respinge cu hotărîre această denaturare a principiilor fundamentale ale social-democrației. Premisele greșite referi-

www.dacoromanica.ro

toare la mişcarea muncitorească din Europa occidentală îi duc pe autorii „credo"-ului la şi mai greşite „concluzii pentru Rusia".

Afirmaţia că clasa muncitoare rusă „nu a formulat încă sarcini politice" dovedeşte doar o necunoaştere a mişcării revoluţionare ruse. „Uniunea de nord a muncitorilor ruşi" [63], întemeiată în 1878, şi „Uniunea muncitorilor din sudul Rusiei" [64], întemeiată în 1875, au formulat în programul lor revendicarea libertăţii politice. După anii de reacţiune din penultimul deceniu al secolului nostru, clasa muncitoare a formulat de repetate ori aceeaşi revendicare în deceniul în curs. Afirmaţia că „discuţiile pe tema creării unui partid politic muncitoresc de sine stătător nu sînt decît produsul transplantării unor sarcini străine, a unor rezultate străine pe solul nostru" dovedeşte doar o totală neînţelegere a rolului istoric al clasei muncitoare ruse şi a celor mai arzătoare sarcini ale social-democraţiei ruse. Programul propriu al autorilor „credo"-ului înclină, evident, spre ideea că clasa muncitoare, mergînd „pe linia rezistenţei minime", trebuie să se limiteze la lupta economică, în timp ce „elementele opoziţioniste liberale" vor lupta, cu „participarea" marxiştilor, pentru „forme juridice". Înfăptuirea unui asemenea program ar echivala cu sinuciderea politică a social-democraţiei ruse, ar însemna o colosală frînare şi minimalizare a mişcării muncitoreşti ruse şi a mişcării revoluţionare ruse (pentru noi aceste două din urmă noţiuni coincid). Însuşi faptul că a fost posibilă apariţia unui asemenea program ne arată cît de întemeiate au fost temerile unuia dintre luptătorii de frunte ai social-democraţiei ruse, P. B. Akselrod, care la sfîrşitul anului 1897 a scris următoarele cu privire la posibilitatea unei asemenea perspective :

„Mişcarea muncitorească nu depăşeşte cadrul strîmt al conflictelor pur economice dintre muncitori şi patroni şi în sine însăşi ea este în linii generale lipsită de caracter politic, pe cînd în lupta pentru cucerirea libertăţii politice păturile înaintate ale proletariatului urmează cercurile şi fracţiunile revoluţionare din rîndurile aşa-numitei intelectualităţi" (Akselrod. „În problema sarcinilor actuale şi a tacticii social-democraţilor ruşi". Geneva, 1898, pag. 19).

www.dacoromanica.ro

Social-democrații ruși trebuie să declare un război hotărît tuturor ideilor care și-au găsit expresia în „credo", deoarece aceste idei duc de-a dreptul la înfăptuirea unei asemenea perspective. Social-democrații ruși trebuie să depună toate eforturile pentru a realiza cealaltă perspectivă, pe care P. B. Akselrod a formulat-o în următoarele cuvinte :

„Cealaltă perspectivă : social-democrația va organiza proletariatul rus într-un partid politic de sine stătător, care va lupta pentru libertate, *în parte alături și în alianță* cu fracțiunile revoluționare burgheze (în măsura * în care vor exista asemenea fracțiuni), iar în parte atrăgînd direct în rîndurile lui sau antrenînd după sine elementele cele mai însuflețite de dragoste pentru popor și cele mai revoluționare din rîndurile intelectualității" (ibid., pag. 20).

În momentul cînd P. B. Akselrod scria aceste rînduri, declarațiile social-democraților din Rusia arătau clar că, în marea lor majoritate, ei au același punct de vedere. E drept că un ziar al muncitorilor din Petersburg, „Raboceaia Mîsl" [65], părea să încline spre ideile autorilor „credo"-ului, exprimînd, din păcate, în articolul său de fond cu caracter programatic (nr. 1, octombrie 1897) ideea cu desăvîrșire greșită și contrară social-democratismului că „baza economică a mișcării" ar putea fi „pusă în umbră de tendința de a nu uita nici o clipă idealul politic". În același timp însă, un alt ziar al muncitorilor din Petersburg, „S.-Peterburgski Rabocii Listok" [66] (nr. 2, septembrie 1897), se pronunța hotărît în sensul că „numai un partid muncitoresc numeros și bine organizat... va putea răsturna absolutismul", că, „organizîndu-se într-un partid puternic", muncitorii „se vor elibera pe ei înșiși și vor elibera întreaga Rusie de orice asuprire politică și economică". Un al treilea ziar, „Raboceaia Gazeta" [67], scria în articolul său de fond din nr. 2 (noiembrie 1897) : „Lupta împotriva guvernului absolutist, pentru libertate politică este o sarcină imediată a mișcării muncitorești din Rusia". – „Mișcarea muncitorească rusă își va înzeci forțele dacă va acționa ca un tot unitar, bine închegat, avînd o denumire comună și o organizație bine închegată...". „Cercurile muncitorești izolate trebuie să se unească și să formeze un singur partid, care să le cu-

* Aici se termină partea din manuscris care s-a păstrat. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

prindă pe toate". „Partidul muncitoresc rus va fi un partid social-democrat". – Că imensa majoritate a social-democraților ruși împărtășea în totul aceste convingeri ale ziarului „Raboceaia Gazeta" se vede și din faptul că congresul social-democraților ruși [68], care a avut loc în primăvara anului 1898, a întemeiat „Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia", publicînd manifestul acestuia și recunoscînd „Raboceaia Gazeta" drept organ oficial al partidului. Autorii „credo"-ului fac, așadar, un mare pas înapoi în comparație cu treapta de dezvoltare atinsă de social-democrația rusă și consfințită în „Manifestul Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia". Dacă prigoana sălbatică a guvernului rus a făcut ca în momentul de față activitatea partidului să slăbească vremelnic, iar organul lui oficial să-și înceteze apariția, sarcina tuturor social-democraților ruși este să depună toate eforturile pentru consolidarea definitivă a partidului, pentru elaborarea programului său și asigurarea reapariției organului său oficial. Dată fiind nestatornicia de idei pe care o învederează posibilitatea apariției unor programe în genul „credo"-ului analizat de noi mai sus, considerăm deosebit de necesar să subliniem următoarele principii fundamentale care au fost expuse în „Manifest" și care sînt de o enormă importanță pentru social-democrația rusă. În primul rînd, social-democrația rusă „vrea să fie și să rămînă o mișcare de clasă a maselor muncitorești organizate". De aici rezultă că social-democrația trebuie să aibă ca deviză sprijinirea muncitorilor nu numai în lupta lor economică, ci și în cea politică ; agitația nu numai pe tema nevoilor economice imediate, ci și în legătură cu toate manifestările asupririi politice ; propagarea nu numai a ideilor socialismului științific, ci și a celor democratice. Steagul mișcării de clasă a muncitorilor poate fi numai teoria marxismului revoluționar, iar social-democrația rusă trebuie să se preocupe de dezvoltarea mai departe a acestei teorii și de traducerea ei în fapt, ferind-o în același timp de aplatizările și denaturările la care sînt supuse atît de des „teoriile la modă" (iar în Rusia succesele social-democrației revoluționare au făcut ca marxismul să și devină o teorie „la modă"). Concentrîndu-și în prezent toate forțele asupra acti-

www.dacoromanica.ro

vității în mijlocul muncitorilor din uzine, fabrici și mine, social-democrația nu trebuie să uite că, pe măsura lărgirii mișcării, în rîndurile maselor muncitorești organizate de ea vor trebui să intre și lucrătorii casnici, și meșteșugarii, și muncitorii agricoli, și milioanele de țărani ruinați și muritori de foame.

În al doilea rînd : „Pe umerii săi puternici, muncitorul rus trebuie să ducă și va duce la bun sfîrșit cauza cuceririi libertății politice". Punîndu-și ca sarcină imediată răsturnarea absolutismului, social-democrația trebuie să fie luptătorul de avangardă pentru cauza democrației și, chiar numai în virtutea acestui fapt, trebuie să dea tot sprijinul tuturor elementelor democratice ale populației ruse, atrăgîndu-le de partea sa ca aliați. Numai un partid muncitoresc de sine stătător poate fi un reazem solid în lupta împotriva absolutismului și numai în alianță cu un asemenea partid, numai prin sprijinirea lui se pot manifesta activ ceilalți luptători pentru dobîndirea libertății politice.

În sfîrșit și în al treilea rînd : „Ca mișcare și curent socialist, Partidul social-democrat din Rusia este continuatorul operei și tradițiilor întregii mișcări revoluționare anterioare din Rusia ; stabilind că principala sarcină imediată a partidului în întregul lui este cucerirea libertății politice, social-democrația pășește spre țelul care a fost clar indicat încă de glorioșii militanți ai vechii «Narodnaia volea» [69]". Tradițiile întregii mișcării revoluționare anterioare din Rusia cer ca social-democrația să-și concentreze în prezent toate forțele asupra organizării partidului, întăririi disciplinei în rîndurile sale și dezvoltării tehnicii conspirative. Dacă militanții vechii „Narodnaia volea" au știut să joace un rol de seamă în istoria Rusiei, cu toată îngustimea păturilor sociale care îi sprijineau pe puținii eroi și cu toate că nu teoria revoluționară a fost steagul acestei mișcări, – social-democrația, sprijinindu-se pe lupta de clasă a proletariatului, va ști să devină de neînvins. „Proletariatul rus va scutura jugul absolutismului, pentru a continua cu și mai multă energie lupta împotriva capitalului și a burgheziei, pînă la victoria deplină a socialismului".

www.dacoromanica.ro

Invităm toate grupurile social-democrate şi toate cercurile muncitoreşti din Rusia să discute „credo"-ul reprodus mai sus, precum şi rezoluţia noastră, şi să-şi exprime fără echivoc atitudinea în problema ridicată, pentru a înlătura orice divergenţe şi a grăbi organizarea şi consolidarea Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia.

Rezoluţiile adoptate de diferite grupuri şi cercuri ar putea fi comunicate „Uniunii social-democraţilor ruşi" [70] din străinătate, care, potrivit prevederilor punctului 10 al hotărîrii congresului social-democraţilor ruşi din 1898, constituie o parte integrantă a Partidului social-democrat din Rusia şi este reprezentantul lui în străinătate *.

---

* În textul publicat în „Vademecum", alineatul ultim lipseşte. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

ARTICOLE PENTRU „RABOCEAIA GAZETA“ [71]

Scris nu mai devreme decît în octombrie 1899

Publicat pentru prima oară în 1925, în „Culegeri din Lenin“, vol. III

Se tipăreşte după manuscris în transcrierea lui N. K. Krupskaia

www.dacoromanica.ro

SCRISOARE CĂTRE GRUPUL REDACȚIONAL

Dragi tovarăși !

Ca răspuns la rugămintea voastră, trimit trei articole pentru ziar și consider necesar să spun cîteva cuvinte în ceea ce privește colaborarea mea, în general, și relațiile dintre noi, în special.

Pe baza comunicării voastre anterioare, crezusem că vreți să înființați o editură și să-mi încredințați sarcina redactării unei serii de broșuri social-democrate.

Văd acum că lucrurile se prezintă altfel, că voi ați creat o redacție proprie, care pornește editarea unui ziar și mă invită să colaborez la el.

Accept, firește, cu plăcere și această propunere, dar trebuie să precizez că, după părerea mea, o colaborare rodnică este posibilă *numai în următoarele condiții :* 1) existența unor relații *corecte* între redacție și colaborator ; colaboratorul *să fie înștiințat* de soarta tuturor manuscriselor (acceptare, respingere, modificări) și *să i se comunice tot ce publică editura voastră ;* 2) articolele mele să apară sub un pseudonim special (dacă nu-l mai aveți pe cel trimis de mine, alegeți singuri un altul) ; 3) între redacție și colaborator nu trebuie să existe divergențe în concepțiile fundamentale asupra problemelor teoretice, asupra sarcinilor practice imediate și asupra orientării pe care este de dorit s-o aibă ziarul (sau seria de broșuri).

Sper că redacția va accepta aceste condiții și, pentru a grăbi stabilirea unui acord între noi, voi vorbi chiar acum pe scurt despre problemele legate de cea de-a treia condiție,

www.dacoromanica.ro

După cum mi se scrie, voi sînteţi de părere că „vechiul curent are poziţii trainice" şi că o polemică împotriva bernsteiniadei şi a ecourilor ei din Rusia nu este chiar atît de necesară. Cred că este o părere prea optimistă. Afirmaţia publică făcută de Bernstein în sensul că majoritatea social-democraţilor ruşi sînt de acord cu el [72] ; sciziunea dintre „tinerii" social-democraţi ruşi din străinătate şi grupul „Eliberarea muncii" [73], care este întemeietorul şi reprezentantul „vechiului curent" şi păzitorul său cel mai fidel ; sforţările ziarului „Raboceaia Mîsl" de a spune ceva nou, tendinţa lui de a se ridica împotriva sarcinilor politice „largi", de a ridica în slăvi lucrurile mici şi metodele de muncă meşteşugăreşti, de a face ironii ieftine pe tema „teoriilor revoluţionare" (nr. 7, „În treacăt") ; în sfîrşit, dezmăţul total din literatura marxistă legală şi înverşunarea cu care numeroşii ei reprezentanţi se agaţă de „critica" bernsteiniană la modă, – toate acestea arată clar, după părerea mea, că restabilirea „vechiului curent" şi apărarea lui energică sînt, evident, o problemă la ordinea zilei.

Din articolele trimise veţi vedea care este părerea mea în ceea ce priveşte sarcinile ziarului şi planul lui de activitate şi aş dori foarte mult să ştiu în ce măsură sîntem solidari în această problemă (din păcate, articolele au fost scrise cam în pripă ; în general, este foarte important pentru mine să ştiu care este ultimul termen de trimitere a articolelor).

Împotriva ziarului „Raboceaia Mîsl" *este necesar,* cred, *să se pornească o polemică făţişă,* iar pentru aceasta v-aş ruga să-mi procuraţi *nr. 1–2, 6 şi de la 7 în sus,* precum şi culegerea *„Lupta proletară"* [74]. Această din urmă broşură îmi este necesară şi pentru a face o recenzie în ziar.

În ceea ce priveşte dimensiunile, îmi scrieţi că nu trebuie să mă restrîng. Cred că atîta timp cît există ziarul e preferabil să trimit articole de ziar şi să tratez în ele chiar şi teme de broşură, rezervîndu-mi dreptul de a prelucra ulterior aceleaşi articole şi de a le dezvolta în mici broşuri. Temele de care îmi propun să mă ocup în viitorul apropiat sînt următoarele : 1) un proiect de program – pe care vi-l voi trimite în curînd [75] ; 2) problemele de tactică şi de organizare care urmează să fie dezbătute la viitorul congres al

www.dacoromanica.ro

Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia [76] ; 3) o broșură despre regulile de comportare a muncitorilor și socialiștilor în libertate, în închisoare și în deportare. După modelul broșurii poloneze („reguli de comportare" – pe care v-aș ruga să mi-o procurați, dacă se poate) ; 4) despre greve (I – însemnătatea lor, II – legile privitoare la greve ; III – o scurtă privire asupra unor greve din ultimii ani) ; 5) o broșură pe tema „Femeia și cauza muncitorească" etc.

Aș dori să știu aproximativ de ce materiale dispune redacția, pentru a evita repetările și pentru ca să nu mă ocup de probleme care au fost deja „epuizate".

Aștept răspunsul redacției prin aceeași instanță intermediară [77]. *(În afară de această cale, nu am avut și nu am alt mijloc de legătură cu grupul vostru).*

F.P.

---

www.dacoromanica.ro

PROGRAMUL NOSTRU

Social-democrația internațională cunoaște astăzi o perioadă de șovăieli ideologice. Pînă acum doctrina lui Marx și Engels era considerată drept temelia trainică a teoriei revoluționare. Astăzi însă se ridică din toate părțile glasuri care pretind că această doctrină este insuficientă și învechită. Cine se declară social-democrat și intenționează să editeze un organ social-democrat trebuie să-și fixeze cu precizie atitudinea în această problemă, care e departe de a frămînta numai pe social-democrații germani.

Noi ne situăm în întregime pe terenul teoriei lui Marx : ea a fost prima care a transformat socialismul din utopie în știință, a așezat pe baze trainice această știință și a trasat calea pe care trebuie s-o urmăm pentru a dezvolta această știință și a o elabora în toate amănuntele ei. Ea a descoperit esența economiei capitaliste contemporane, explicînd modul în care angajarea muncitorului, cumpărarea forței lui de muncă maschează robirea milioanelor de dezmoșteniți de către o mînă de capitaliști – proprietari ai pămîntului, ai fabricilor, ai minelor etc. Ea a demonstrat că întreaga dezvoltare a capitalismului contemporan tinde spre eliminarea micii producții de către marea producție, creează condiții care fac posibilă și necesară orînduirea socialistă a societății. Ea ne-a învățat ca sub învelișul obiceiurilor adînc înrădăcinate, al intrigilor politice, al legilor complicate și al teoriilor savante să vedem *lupta de clasă,* lupta dintre diferitele clase avute și masa celor neavuți, dintre clasele avute și *proletariat,* care se află în fruntea tuturor celor neavuți. Ea a arătat care

www.dacoromanica.ro

este adevărata sarcină a unui partid socialist revoluționar : nu plăsmuirea unor planuri de reorganizare a societății, nu predici prin care să se ceară capitaliștilor și slugilor lor îmbunătățirea situației muncitorilor, nu organizarea de comploturi, *ci organizarea luptei de clasă a proletariatului și conducerea acestei lupte, al cărei scop final este cucerirea puterii politice de către proletariat și organizarea societății socialiste.*

Și acum să ne fie îngăduită întrebarea : ce au adus nou în această teorie gălăgioșii ei „inovatori", care fac astăzi atîta zarvă, grupîndu-se în jurul socialistului german Bernstein ? *Absolut nimic :* ei n-au făcut să avanseze nici măcar cu un pas știința pe care Marx și Engels ne-au lăsat poruncă s-o dezvoltăm ; ei nu au dat proletariatului nici o metodă nouă de luptă ; ei n-au făcut decît să meargă înapoi, preluînd frînturi de teorii înapoiate și propovăduind proletariatului nu teoria luptei, ci teoria concesiilor — a concesiilor față de cei mai înverșunați dușmani ai proletariatului, față de guverne și față de partidele burgheze, care caută neîncetat noi mijloace pentru prigonirea socialiștilor. Plehanov, unul dintre întemeietorii și conducătorii social-democrației ruse, a avut perfectă dreptate supunînd unei critici necruțătoare cea mai nouă „critică" a lui Bernstein [78], ale cărui concepții le-au respins acum și reprezentanții muncitorilor germani (la Congresul de la Hanovra) [79].

Știm că aceste cuvinte vor atrage asupra noastră o avalanșă de acuzații : unii vor începe să țipe că vrem să transformăm partidul socialist într-un ordin al „ortodocșilor", care persecută pe „eretici" pentru orice abatere de la „dogmă", pentru orice părere independentă etc. Cunoaștem noi aceste sforăitoare fraze la modă. Ele nu conțin nici un strop de adevăr și sînt complet lipsite de sens. Fără o teorie revoluționară care să unească pe toți socialiștii și din care aceștia să-și tragă toate convingerile, folosind-o totodată la stabilirea metodelor lor de luptă și a mijloacelor lor de acțiune, nu poate exista un partid socialist puternic ; a apăra o astfel de teorie, pe care din fermă convingere o consideri adevărată, împotriva atacurilor neîntemeiate și încercărilor de a o denatura nu înseamnă cîtuși de puțin a fi adversarul *oricărei* critici. Pentru noi teoria lui Marx nu reprezintă cîtuși de puțin ceva încheiat și intangibil ; dimpotrivă, sîntem convinși

www.dacoromanica.ro

că ea a pus numai piatra unghiulară a acelei ştiinţe pe care socialiştii *trebuie* s-o dezvolte mai departe în toate direcţiile, dacă nu vor să rămînă în urma vieţii. Noi credem că pentru socialiştii ruşi este deosebit de necesară prelucrarea *de sine stătătoare* a teoriei lui Marx, deoarece această teorie nu dă decît principii *călăuzitoare* generale, care *în condiţiile concrete* din Anglia se aplică altfel decît în cele din Franţa, în Franţa altfel decît în Germania, în Germania altfel decît în Rusia. De aceea vom publica bucuros în coloanele ziarului nostru articole privitoare la probleme teoretice şi invităm pe toţi tovarăşii la o discuţie publică asupra punctelor controversate.

Care sînt, aşadar, principalele probleme care se pun atunci cînd e vorba de a aplica în condiţiile Rusiei programul comun tuturor social-democraţilor ? Esenţa acestui program constă, după cum am mai spus, în organizarea luptei de clasă a proletariatului şi în conducerea acestei lupte, al cărei scop final este cucerirea puterii politice de către proletariat şi organizarea societăţii socialiste. Lupta de clasă a proletariatului se împarte în lupta economică (lupta împotriva diferiţilor capitalişti sau împotriva diferitelor grupuri de capitalişti în vederea îmbunătăţirii situaţiei muncitorilor) şi lupta politică (lupta împotriva cîrmuirii, pentru lărgirea drepturilor poporului, adică pentru democraţie, şi pentru lărgirea puterii politice a proletariatului). Unii social-democraţi ruşi (printre care se numără, după cum se vede, şi cei de la conducerea ziarului „Raboceaia Mîsl") consideră că lupta economică este incomparabil mai importantă decît lupta politică, pe care sînt gata s-o amîne pentru un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat. Această părere este cu totul greşită. Toţi social-democraţii sînt de acord că trebuie să organizăm lupta economică a clasei muncitoare, că trebuie să desfăşurăm în rîndurile muncitorilor o muncă de agitaţie pe terenul acestei lupte, adică să-i ajutăm pe muncitori în lupta lor de zi cu zi împotriva patronilor, să le atragem atenţia asupra tuturor formelor şi cazurilor de împilare, explicîndu-le astfel necesitatea de a se uni. A uita însă lupta politică din cauza luptei economice înseamnă a renunţa la principiul fundamental al social-democraţiei mondiale, înseamnă a da uitării toate învăţămintele care decurg din istoria mişcării muncitoreşti. Partizanii inveteraţi ai burgheziei şi ai guvernului aflaţi în slujba ei au încercat chiar,

www.dacoromanica.ro

în repetate rînduri, să organizeze asociaţii muncitoreşti cu caracter pur economic, pentru ca în felul acesta să-i îndepărteze pe muncitori de „politică", de socialism. Este foarte posibil ca şi guvernul rus să reuşească să înjghebeze ceva asemănător, căci el a căutat întotdeauna să azvîrle poporului mici pomeni, sau mai bine zis pretinse pomeni, doar îl va face să nu se gîndească la lipsa sa de drepturi şi la asuprirea căreia îi este supus. Nici o luptă economică nu poate aduce muncitorilor o îmbunătăţire trainică şi nici măcar nu poate fi desfăşurată pe o scară largă atîta timp cît muncitorii nu vor avea dreptul să organizeze în mod liber întruniri, sindicate, să aibă ziare proprii, să trimită reprezentanţi în adunările naţionale, aşa cum fac muncitorii din Germania şi din toate celelalte ţări europene (cu excepţia Turciei şi a Rusiei). Aceste drepturi pot fi obţinute numai prin *luptă politică*. În Rusia, nu numai muncitorii, ci toţi cetăţenii sînt lipsiţi de drepturi politice. Rusia este o monarhie autocrată, absolută. Numai ţarul emite legi, numai el numeşte şi supraveghează pe funcţionarii statului. De aceea se creează *aparenţa* că în Rusia ţarul şi guvernul ţarist nu ar depinde de nici o clasă şi că ar purta de grijă tuturor deopotrivă. *În realitate*, însă, toţi funcţionarii sînt recrutaţi exclusiv din rîndurile clasei proprietarilor şi sînt cu toţii supuşi influenţei marilor capitalişti, care îi joacă pe degete pe miniştri şi obţin de la ei tot ce le trebuie. Clasa muncitoare din Rusia poartă un dublu jug : pe ea o despoaie şi o jecmănesc capitaliştii şi moşierii, şi pentru ca să nu poată lupta împotriva lor, o leagă de mîini şi de picioare poliţia, care-i astupă gura şi reprimă orice încercare de a apăra drepturile poporului. Orice grevă împotriva unui capitalist sau altuia atrage după sine trimiterea de trupe şi de forţe poliţieneşti împotriva muncitorilor. Orice luptă economică se transformă în mod inevitabil într-o luptă politică, şi social-democraţia trebuie să le lege indisolubil pe amîndouă într-o *luptă unică – lupta de clasă a proletariatului*. Primul şi principalul scop al acestei lupte trebuie să fie cucerirea drepturilor politice, *cucerirea libertăţii politice*. Dacă muncitorii din Petersburg, ajutaţi întrucîtva de socialişti, au putut ei singuri în scurt timp să smulgă guvernului unele concesii – promulgarea legii cu privire la reducerea zilei de

www.dacoromanica.ro

muncă [80] –, înseamnă că întreaga clasă muncitoare rusă, condusă de un partid unic, „Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia", va putea obține printr-o luptă dîrză concesii incomparabil mai importante.

Clasa muncitoare rusă ar putea să ducă și singură lupta ei economică și politică, chiar dacă n-ar primi ajutorul nici unei alte clase. Dar în lupta lor politică muncitorii nu sînt singuri. Totala lipsă de drepturi a poporului și samavolnicia neîngrădită a bașbuzucilor-cinovnici stîrnesc indignare și în rîndurile oamenilor culți și cît de cît cinstiți, care nu se pot împăca cu prigonirea oricărui cuvînt liber și a oricărui gînd liber, stîrnesc indignare în rîndurile polonezilor, finlandezilor, evreilor, ale sectanților ruși, care suferă cu toții de pe urma prigoanei, în rîndurile micilor negustori și industriași și în rîndurile țăranilor, care nu găsesc nicăieri ocrotire împotriva abuzurilor săvîrșite de cinovnici și de poliție. Toate aceste grupuri de populație, luate în parte, nu sînt capabile să ducă o luptă politică susținută, dar atunci cînd clasa muncitoare va ridica steagul unei asemenea lupte, i se va întinde din toate părțile o mînă de ajutor. Social-democrația rusă se va situa în fruntea tuturor luptătorilor pentru drepturile poporului, a tuturor luptătorilor pentru democrație, și atunci va fi de neînvins !

Acestea sînt concepțiile noastre fundamentale, pe care le vom dezvolta în mod sistematic și sub toate aspectele în coloanele ziarului nostru. Sîntem convinși că în felul acesta vom merge pe calea trasată de „Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia" în „Manifestul" publicat de el.

www.dacoromanica.ro

SARCINA NOASTRĂ IMEDIATĂ

Mişcarea muncitorească rusă se află în prezent într-o perioadă de tranziţie. Începutul strălucit prin care şi-au marcat apariţia organizaţiile social-democrate ale muncitorilor din Ţinutul de vest, Petersburg, Moscova, Kiev şi din alte oraşe a fost încununat prin crearea „Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia" (în primăvara anului 1898). Făcînd acest mare pas înainte, social-democraţia rusă parcă şi-a epuizat pentru un timp toate forţele şi a revenit la munca fărîmiţată de mai înainte a diferitelor organizaţii locale. Partidul nu a încetat să existe, el s-a închis doar în sine însuşi pentru a-şi aduna forţele şi a aşeza pe o temelie trainică cauza unirii tuturor social-democraţilor ruşi. A realiza această unire, a elabora pentru ea o formă potrivită, a se debarasa definitiv de îngustimea şi fărîmiţarea locală – iată sarcina imediată şi cea mai arzătoare a social-democraţilor ruşi.

Sîntem cu toţii de acord că sarcina noastră constă în a organiza lupta de clasă a proletariatului. Dar ce este lupta de clasă? Cînd muncitorii de la o fabrică oarecare, dintr-un meşteşug oarecare intră în luptă cu patronul sau cu patronii lor, este oare aceasta o luptă de clasă? Nu, în acest caz avem doar germeni slabi ai luptei de clasă. Lupta muncitorilor devine luptă de clasă numai atunci cînd toate elementele înaintate ale întregii clase muncitoare din întreaga ţară devin conştiente de faptul că fac parte dintr-o clasă muncitoare unică şi încep să ducă lupta nu împotriva unui patron sau altuia, ci împotriva *întregii clase* a capitaliştilor şi împotriva guvernului, care sprijină această clasă. Numai atunci cînd

www.dacoromanica.ro

muncitorul devine conştient de faptul că el este un membru al întregii clase muncitoare şi cînd în lupta sa măruntă de zi cu zi împotriva diferiţilor patroni şi împotriva diferiţilor cinovnici el vede o luptă împotriva întregii burghezii şi împotriva întregii cîrmuiri, numai atunci lupta lui devine luptă de clasă. Ar fi greşit ca cuvintele „orice luptă de clasă este o luptă politică“ [81] – aceste celebre cuvinte ale lui Marx să fie înţelese în sensul că orice luptă a muncitorilor împotriva patronilor *este întotdeauna* o luptă politică. Ele trebuie înţelese în sensul că lupta muncitorilor împotriva capitaliştilor *devine* în mod necesar luptă politică *pe măsură ce* ea devine luptă *de clasă*. Sarcina social-democraţiei este tocmai ca, prin organizarea muncitorilor, prin propagandă şi agitaţie în rîndurile lor, *să transforme* lupta lor spontană împotriva asupritorilor într-o luptă a întregii clase, în lupta unui *partid* politic cu fizionomie proprie, pentru idealuri politice şi socialiste bine precizate. Această sarcină nu poate fi realizată numai prin activitate pe plan local.

Activitatea social-democrată locală a atins la noi un nivel de dezvoltare destul de ridicat. Sămînţa ideilor social-democrate a fost aruncată pretutindeni în Rusia ; foile volante adresate muncitorilor – această primă formă a literaturii social-democrate – au ajuns să fie cunoscute de toţi muncitorii ruşi, de la Petersburg pînă la Krasnoiarsk şi din Caucaz pînă în Ural. Ceea ce ne lipseşte acum este tocmai unirea întregii activităţi locale în cadrul activităţii unui *partid* unic. Principala noastră deficienţă, spre a cărei înlăturare trebuie să ne îndreptăm toate forţele, este caracterul îngust, „primitiv“ al activităţii locale. Din cauza acestui primitivism, numeroase manifestări ale mişcării muncitoreşti din Rusia rămîn evenimente pur locale şi îşi pierd mult din însemnătatea pe care o au ca model pentru întreaga social-democraţie rusă, ca stadiu al întregii mişcări muncitoreşti ruse. Din cauza acestui primitivism, muncitorii nu se pătrund în suficientă măsură de conştiinţa comunităţii intereselor lor în tot cuprinsul Rusiei, nu leagă îndeajuns, de lupta lor ideea socialismului rus şi a democraţiei ruse. Din cauza acestui primitivism, opiniile diferite pe care diferiţi tovarăşi le au în problemele teoretice şi practice nu sînt discutate deschis

www.dacoromanica.ro

în coloanele unui organ central, nu servesc la elaborarea unui program comun al partidului şi a unei tactici comune, ci se pierd în cadrul îngust al cercurilor sau duc la exagerarea nemăsurată a unor particularităţi locale şi întîmplătoare. Ajunge cu acest primitivism ! Sîntem suficient de maturi pentru a trece la o *activitate comună,* la elaborarea unui program comun al partidului, la discutarea în comun a tacticii şi organizării partidului nostru.

Social-democraţia rusă a făcut mult în ceea ce priveşte critica vechilor teorii revoluţionare şi socialiste ; ea nu s-a limitat la critică şi la teoretizare ; ea a dovedit că programul ei nu atîrnă în aer, ci vine în întîmpinarea unei largi mişcări spontane care are loc în rîndurile poporului, şi anume în rîndurile proletariatului din fabrici şi uzine ; îi mai rămîne acum să facă pasul următor, deosebit de dificil, dar şi deosebit de important : să elaboreze pentru această mişcare o organizare corespunzătoare condiţiilor noastre. Social-democraţia nu se reduce la o simplă slujire a mişcării muncitoreşti : ea este *„unirea socialismului cu mişcarea muncitorească"* (ca să folosim definiţia lui K. Kautsky, definiţie care redă ideile fundamentale ale „Manifestului Comunist") ; sarcina ei este de a introduce în mişcarea muncitorească spontană idealuri socialiste precise, s-o lege de convingeri socialiste care trebuie să fie la nivelul ştiinţei moderne, s-o lege de lupta politică sistematică pentru democraţie ca mijloc de înfăptuire a socialismului, într-un cuvînt să contopească această mişcare spontană într-un singur tot indisolubil cu activitatea *partidului revoluţionar.* Istoria socialismului şi a democraţiei din Europa occidentală, istoria mişcării revoluţionare din Rusia, experienţa mişcării noastre muncitoreşti – iată *materialul* pe care trebuie să ni-l însuşim ca să putem elabora pentru partidul nostru o organizare şi o tactică adecvată. „Prelucrarea" acestui material trebuie să fie însă de sine stătătoare, deoarece nu avem unde găsi modele gata confecţionate : pe de o parte, mişcarea muncitorească din Rusia este pusă în cu totul alte condiţii decît cea din Europa occidentală. Ar fi foarte primejdios să ne facem vreo iluzie în această privinţă. Iar pe de altă parte, social-democraţia rusă se deosebeşte în modul cel mai esenţial de partidele revoluţionare de altădată din

www.dacoromanica.ro

Rusia, astfel încît necesitatea de a învăța de la vechii corifei ruși ai tehnicii revoluționare și conspirative (necesitate pe care o recunoaștem fără ezitare) nu ne scutește nicidecum de obligația de a avea o atitudine critică față de ei și de a elabora în mod de sine stătător o organizare proprie.

Două probleme principale se pun cu deosebită tărie la rezolvarea acestei sarcini. 1) Cum să îmbinăm necesitatea libertății depline a activității social-democrate locale cu necesitatea creării unui partid unitar și, prin urmare, centralist ? Social-democrația își va trage toată forța sa din mișcarea muncitorească spontană, care se manifestă în mod diferit și neconcomitent în diferite centre industriale ; activitatea organizațiilor social-democrate locale constituie *baza* întregii activități a partidului. Dar dacă aceasta va fi activitatea unor „meșteșugari" izolați, care folosesc metode primitive de muncă, atunci, strict vorbind, ea nici nu va putea fi numită activitate social-democrată, pentru că nu va consta în organizarea și conducerea luptei *de clasă* a proletariatului. 2) Cum să îmbinăm tendința social-democrației de a deveni un partid revoluționar, care își propune drept scop principal lupta pentru libertate politică, cu faptul că social-democrația refuză categoric să organizeze comploturi politice, refuză categoric „să cheme pe muncitori pe baricade" (după expresia reușită a lui P. B. Akselrod) și în genere să impună muncitorilor cutare sau cutare „plan" de atac împotriva guvernului, plăsmuit de un grup de revoluționari ?

Social-democrația rusă are tot dreptul să considere că pe plan *teoretic* ea a dat acestor probleme rezolvarea corespunzătoare ; a stărui asupra acestui lucru ar însemna să repetăm cele spuse în articolul „Programul nostru". Acum este vorba de rezolvarea acestor probleme pe plan *practic*. Această rezolvare nu poate fi opera unei persoane izolate sau a unui grup izolat, ea poate fi numai rezultatul activității organizate a întregii social-democrații. Noi considerăm că rezolvarea acestor probleme constituie în momentul de față sarcina cea mai arzătoare, pentru a cărei înfăptuire trebuie să ne fixăm drept obiectiv imediat *crearea unui organ de presă al partidului care să apară regulat și să fie strîns legat de toate grupurile locale*. Socotim de asemenea că asupra acestui obiec-

www.dacoromanică.ro

tiv trebuie să fie concentrată în tot cursul viitorului apropiat *întreaga* activitate a social-democraților. Fără un astfel de organ, munca locală va rămîne o muncă îngustă, bazată pe metode „meșteșugărești". Crearea partidului – dacă nu va fi organizată exprimarea justă a punctului său de vedere într-un ziar anumit – va rămîne în bună parte o vorbă goală. Lupta economică, dacă nu este coordonată prin intermediul unui organ central, nu poate să devină o luptă *de clasă* a întregului proletariat rus. Desfășurarea luptei politice este posibilă numai atunci cînd întregul partid se pronunță în toate problemele politice și dirijează diferitele manifestări ale luptei. Organizarea forțelor revoluționare, disciplinarea lor și dezvoltarea tehnicii revoluționare nu sînt posibile fără discutarea tuturor acestor probleme într-un organ central, fără elaborarea colectivă a unor anumite *forme și reguli de activitate,* fără stabilirea – prin intermediul unui organ central – a *răspunderii* fiecărui membru de partid în fața întregului partid.

Cînd spunem că *toate* forțele partidului – toate forțele publicistice, toate capacitățile organizatorice, toate mijloacele materiale etc. – trebuie concentrate în vederea întemeierii unui organ de presă al întregului partid și a conducerii lui juste, nu ne gîndim cîtuși de puțin să punem pe planul al doilea celelalte forme de activitate, ca, de pildă, agitația locală, manifestațiile, boicotul, urmărirea spionilor, campaniile împotriva unor anumiți reprezentanți ai burgheziei și guvernului, grevele demonstrative etc. etc. Dimpotrivă, sîntem convinși că toate aceste forme de activitate constituie *baza* activității partidului, dar, dacă *nu* vor fi unite prin intermediul unui organ de presă al întregului partid, toate aceste forme de luptă revoluționară *pierd nouă zecimi din însemnătatea lor,* nu duc la crearea unei experiențe comune a partidului, la crearea unei tradiții și continuități de partid. Organul de presă al partidului nu numai că nu va concura această activitate, ci, dimpotrivă, va contribui enorm la extinderea și consolidarea ei, la transformarea ei într-un sistem.

Necesitatea de a concentra *toate* forțele asupra întemeierii unui organ de presă al partidului, care să apară și să fie difuzat în mod regulat, este determinată de situația specifică a social-democrației ruse, situație deosebită de aceea a social-democrației din alte țări europene și a vechilor partide

www.dacoromanica.ro

revoluționare ruse. Muncitorii din Germania, Franța etc. au, în afară de ziare, o mulțime de alte mijloace de manifestare publică a activității lor, o mulțime de alte mijloace de organizare a mișcării. Ei pot folosi și activitatea parlamentară, și agitația electorală, și întrunirile populare, și participarea la activitatea instituțiilor publice locale (provinciale și municipale), și activitatea legală în cadrul uniunilor meșteșugărești (profesionale, de breaslă) etc. etc. La noi însă, atîta timp cît nu am cucerit încă libertatea politică, *locul tuturor acestor forme de activitate*, subliniem al *tuturor* acestor forme, trebuie să-l țină ziarul revoluționar, fără care nu este posibilă la noi *nici o* organizare largă a întregii mișcări muncitorești. Noi nu credem în comploturi și nu înțelegem să recurgem la acțiuni revoluționare izolate în vederea răsturnării guvernului ; lozinca practică a muncii noastre o constituie cuvintele veteranului social-democrației germane, Liebknecht : „Studieren, propagandieren, organisieren" – să învățăm, să facem propagandă, să organizăm – și punctul central al acestei activități poate și trebuie să fie numai *organul de presă al partidului*.

Dar este oare posibilă și în ce condiții este posibilă organizarea justă și cît de cît temeinică a unui astfel de organ ? Despre aceasta vom vorbi data viitoare.

www.dacoromanica.ro

O PROBLEMĂ VITALĂ

Spuneam în articolul precedent că sarcina noastră imediată este să creăm un organ de presă al partidului, organ care să apară regulat şi să fie difuzat în mod regulat, şi puneam problema dacă este posibilă şi în ce condiţii este posibilă realizarea acestui obiectiv. Să examinăm aspectele esenţiale ale acestei probleme.

Ni s-ar putea obiecta, în primul rînd, că pentru realizarea acestui obiectiv ar trebui să dezvoltăm *mai întîi* activitatea grupurilor locale. Socotim că această părere, destul de răspîndită, este greşită. Întemeierea şi organizarea trainică a unui organ al partidului, şi deci a partidului însuşi, constituie o sarcină de a cărui înfăptuire trebuie să ne apucăm imediat. Condiţiile necesare pentru a face acest pas există : activitatea locală continuă să se desfăşoare, şi este clar că a prins rădăcini adînci, căci căderile, tot mai frecvente, nu provoacă decît mici întreruperi ; în locul celor căzuţi în luptă se ridică repede forţe noi. Partidul dispune de mijloace editoriale şi de forţe publicistice nu numai în străinătate, ci şi în Rusia. Problema se pune deci în felul următor : trebuie oare să continuăm a duce cu metode „meşteşugăreşti" activitatea *care se şi desfăşoară în prezent,* sau, dimpotrivă, trebuie s-o organizăm ca activitate a unui singur partid şi să facem în aşa fel încît ea să se oglindească în întregime într-un singur organ central ?

Ajungem aici la problema vitală a mişcării noastre, la punctul ei nevralgic – organizarea. Îmbunătăţirea organizării

www.dacoromanica.ro

şi disciplinei revoluţionare, perfecţionarea tehnicii conspirative sînt imperios necesare. Trebuie să recunoaştem deschis că în această privinţă am rămas în urma vechilor partide revoluţionare ruse şi trebuie să depunem toate eforturile ca să le ajungem din urmă şi să le întrecem. Fără o îmbunătăţire a organizării nu este posibil nici un progres al mişcării noastre muncitoreşti în general, nu este posibilă în special crearea unui partid activ cu un organ de presă care să apară în mod regulat. Aceasta, pe de o parte. Pe de altă parte însă, actualele organe ale partidului (organe atît în sensul de instituţii şi grupuri, cît şi în sensul de ziare) trebuie să acorde mai multă atenţie problemelor de organizare şi să influenţeze în acest sens grupurile locale.

Activitatea locală, primitivă duce întotdeauna la o prea mare abundenţă de relaţii personale, la crearea unei atmosfere de cerc, pe cînd noi am depăşit deja faza organizării în cercuri, care devin prea înguste pentru munca de astăzi şi necesită o prea mare risipă de forţe. Numai contopirea într-un singur partid ne va da posibilitatea să aplicăm în mod sistematic principiul diviziunii muncii şi al economisirii forţelor, – ceea ce este absolut necesar pentru a se putea micşora numărul jertfelor şi pentru a se crea un reazem mai mult sau mai puţin trainic împotriva apăsării crunte din partea guvernului absolutist şi împotriva prigoanei lui sălbatice. Împotriva noastră, împotriva micilor grupuri de socialişti, răspîndite pe terenul vast al „mişcării ilegale" din Rusia, se ridică mecanismul uriaş al unuia dintre cele mai puternice state contemporane, care îşi încordează toate forţele pentru a strivi socialismul şi democraţia. Sîntem convinşi că în cele din urmă vom reuşi să sfărîmăm acest stat poliţienesc, deoarece toate păturile sănătoase şi în plină dezvoltare ale întregului popor sînt de partea democraţiei şi socialismului ; dar pentru a duce o luptă sistematică împotriva cîrmuirii trebuie să ridicăm la cel mai înalt grad de perfecţiune organizarea, disciplina şi tehnica conspirativă revoluţionară. Este necesar ca membrii de partid sau grupuri diferite de membri de partid să se specializeze în domenii diferite

www.dacoromanica.ro

ale muncii de partid : unii să se ocupe cu tipărirea publicațiilor, alții cu aducerea lor din străinătate, alții cu transportarea lor în diferite localități din Rusia, alții cu difuzarea lor la orașe, alții cu organizarea de case conspirative, alții cu organizarea de colecte bănești, alții cu transmiterea corespondențelor și a tuturor informațiilor referitoare la mișcare, alții cu întreținerea legăturilor etc. etc. Știm foarte bine că o asemenea specializare cere mult mai multă fermitate, mult mai multă pricepere de a te concentra asupra unei munci modeste, obscure, prozaice, mult mai mult eroism adevărat decît obișnuita activitate de cerc.

Dar socialiștii ruși și clasa muncitoare din Rusia și-au dovedit deja capacitatea de eroism și, în general vorbind, ar fi păcat să ne plîngem de lipsă de oameni. În rîndurile tineretului muncitoresc se observă o năzuință fierbinte, nestăvilită spre ideile democrației și ale socialismului, iar din rîndurile intelectualilor continuă afluxul de elemente în ajutorul muncitorilor, cu toate că închisorile și locurile de deportare sînt arhipline. Dacă printre toți acești recruți ai cauzei revoluționare va fi larg propagată ideea necesității unei organizări mai riguroase, planul organizării unui ziar al partidului, care să apară regulat și să fie difuzat în mod regulat, va înceta de a mai fi un vis. Să luăm una din condițiile necesare pentru reușita unui astfel de plan : asigurarea primirii regulate de corespondențe și materiale de ziar din toate colțurile țării. Oare istoria nu ne arată că, în toate perioadele de înviorare a mișcării noastre revoluționare, acest scop se dovedea a fi perfect realizabil chiar și pentru organele din străinătate ? Dacă social-democrații care activează în diferite localități vor privi ziarul partidului ca pe ziarul *lor* și vor considera că principala lor sarcină este de a întreține legături permanente cu el, de a discuta în coloanele lui problemele ce-i interesează, de a face în așa fel încît el să oglindească întreaga lor mișcare, – atunci asigurarea ziarului cu informații complete asupra mișcării va fi perfect realizabilă, cu condiția respectării unor procedee conspirative nu prea complicate. Un alt aspect al chestiunii : transportarea

www.dacoromanica.ro

regulată a ziarului în toate localităţile din Rusia este mult mai anevoioasă, mai anevoioasă decît a fost sarcina corespunzătoare în cadrul formelor anterioare ale mişcării revoluţionare din Rusia, cînd ziarele erau în mai mică măsură destinate maselor populare. Însă destinaţia ziarelor social-democrate uşurează difuzarea lor. Principalele puncte în care ziarul trebuie să fie transportat în mod regulat şi într-un mare număr de exemplare sînt centrele industriale, satele şi oraşele cu fabrici, cartierele industriale din marile oraşe etc. În asemenea centre, aproape toată populaţia este alcătuită din muncitori ; aici muncitorul este de fapt stăpîn pe situaţie, avînd sute de posibilităţi de a înşela vigilenţa poliţiei ; legăturile cu centrele industriale învecinate sînt cît se poate de vii. În perioada legii excepţionale împotriva socialiştilor (din 1878 pînă în 1890) [82], poliţia politică germană a lucrat tot atît de bine ca şi cea din Rusia, ba poate chiar şi mai bine decît ea, dar cu toate acestea muncitorii germani, datorită spiritului lor de organizare şi de disciplină, au reuşit să asigure aducerea regulată a ziarului ilegal, care apărea săptămînal în străinătate, şi distribuirea lui la domiciliul tuturor abonaţilor, încît pînă şi miniştrii nu se puteau abţine să nu admire poşta social-democrată („poşta roşie"). La un asemenea succes nici nu ne putem gîndi, desigur ; dar dacă vom depune toate eforturile în această direcţie, avem toată posibilitatea să facem ca ziarul partidului nostru să apară cel puţin de 12 ori pe an şi să fie transportat în mod regulat în toate centrele principale ale mişcării şi difuzat în toate cercurile muncitoreşti accesibile socialismului.

Revenind la problema specializării, trebuie să arătăm de asemenea că lipsa acestei specializări se explică în parte prin precumpănirea muncii „meşteşugăreşti", iar în parte şi prin faptul că ziarele noastre social-democrate acordă de obicei prea puţin spaţiu problemelor de organizare.

Numai crearea unui organ al întregului partid poate da fiecărui „activist parţial" al cauzei revoluţionare conştiinţa faptului că păşeşte „în front", că munca sa este nemijlocit necesară partidului, că el este una din verigile lanţului care

www.dacoromanica.ro

îl va sugruma pe dușmanul de moarte al proletariatului rus și al întregului popor rus – cîrmuirea absolutistă rusă. Numai înfăptuirea riguroasă a unei asemenea specializări ne va permite să economisim forțele : în felul acesta nu numai că fiecare sector de activitate revoluționară va necesita un număr mai mic de persoane, dar se va crea și posibilitatea de a separa, ca *legale*, o serie de sectoare de activitate din perioada actuală. O astfel de *legalizare* a activității noastre, o asemenea așezare a ei într-un cadru legal a fost încă de mult recomandată socialiștilor ruși de către „Vorwärts" [83], organul central al social-democrației germane. La prima vedere, sfatul acesta te uimește, – în realitate însă el merită o atenție serioasă. Aproape fiecare dintre cei care au activat într-un cerc local dintr-un oraș oarecare își va aminti lesne că, printre multiplele și variatele treburi cu care s-a ocupat, erau unele care prin ele însele erau perfect legale (de pildă strîngerea de informații cu privire la situația muncitorilor, studierea literaturii legale într-o serie întreagă de probleme, urmărirea unui anumit gen de publicații străine și întocmirea de referate asupra materialelor citite, un anumit gen de legături, sprijinirea muncitorilor în probleme de cultură generală, în studierea legilor pentru reglementarea muncii în fabrici etc. etc.). Separarea acestor activități și transformarea lor în funcții speciale ale unei anumite categorii de activiști ar duce la micșorarea efectivului armatei revoluționare active, aflate „sub focul inamicului" (fără a-i diminua cîtuși de puțin „capacitatea de luptă") și la sporirea rezervelor, din rîndurile cărora se completează golurile rămase în urma pierderilor în „morți și răniți". Acest lucru este posibil numai atunci cînd atît membrii activi cît și rezerva își văd oglindită activitatea într-un organ al întregului partid și simt legătura lor cu el. Desigur, oricît de departe am merge cu specializarea, adunările muncitorești locale și ale grupurilor locale vor fi întotdeauna necesare, dar, pe de o parte, numărul adunărilor revoluționare cu participare numeroasă (care sînt deosebit de riscante sub raport polițienesc și ale căror roade adesea nici pe departe nu justifică riscul ținerii lor) se va reduce

www.dacoromanica.ro

simțitor, iar pe de altă parte, faptul că diferite sectoare de activitate revoluționară vor fi separate și transformate în funcții speciale va crea mai multe posibilități pentru camuflarea acestor adunări sub aparența unor adunări legale : reuniuni distractive, adunări ale unor asociații îngăduite de lege etc. Au știut doar muncitorii francezi sub Napoleon al III-lea și muncitorii germani în perioada legii excepționale împotriva socialiștilor să inventeze tot felul de mijloace pentru camuflarea adunărilor lor politice și socialiste. Vor ști s-o facă și muncitorii ruși.

Apoi, numai îmbunătățirea organizării și crearea unui organ al întregului partid ne vor da posibilitatea să lărgim și să adîncim însuși conținutul propagandei și agitației social-democrate, lucru de care avem neapărată nevoie. Activitatea locală duce aproape în mod inevitabil la exagerarea particularităților locale, la ... * acest lucru este imposibil fără un organ central, care să fie în același timp și un organ democratic înaintat. Numai atunci *năzuința* noastră de a transforma social-democrația într-un luptător de avangardă pentru democrație va deveni *realitate*. Numai atunci vom putea elabora și o tactică politică precisă. Social-democrația a renunțat la teoria greșită că celelalte clase ar forma „o singură masă reacționară". Ea consideră că una dintre cele mai importante sarcini politice este aceea de a dobîndi sprijinul claselor progresiste împotriva celor reacționare. Cînd organizațiile și organele au un caracter local, această sarcină nu se îndeplinește aproape de loc : totul se limitează la legături cu unele persoane din rîndurile „liberalilor" și la obținerea unor „servicii" din partea lor. Numai cu ajutorul unui organ central care să aplice în mod consecvent principiile luptei politice și să țină sus steagul democratismului, partidul va fi în stare să atragă de partea sa toate elementele democratice combative și să folosească toate forțele progresiste din Rusia în lupta pentru libertate politică. Numai atunci ura surdă a muncitorilor împotriva poliției și autorităților va putea fi

* O parte din manuscris s-a pierdut. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

transformată într-o ură conştientă împotriva cîrmuirii absolutiste şi într-o hotărîre nestrămutată de a lupta cu îndîrjire pentru drepturile clasei muncitoare şi ale întregului popor rus ! Şi un partid revoluţionar construit pe o asemenea bază şi organizat după principii riguroase va reprezenta în Rusia de astăzi o forţă politică de prim rang !

În numerele viitoare vom publica un proiect de program al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia şi vom începe discutarea mai amănunţită a unor probleme organizatorice.

---

www.dacoromanica.ro

RECENZIE

Karl Kautsky. BERNSTEIN UND DAS SOZIALDEMOKRATISCHE PROGRAMM. *Eine Antikritik* *

...În introducere, Kautsky enunță cîteva idei extrem de prețioase și foarte juste despre condițiile pe care trebuie să le satisfacă o critică serioasă și conștiincioasă, dacă autorii ei nu vor să se închidă în cadrul strîmt al pedantismului și savantlîcului arid, dacă nu vor să piardă din vedere legătura strînsă și indisolubilă care unește „rațiunea teoretică" cu „rațiunea practică", și anume nu cu rațiunea practică a unor personalități izolate, ci a maselor populației, care sînt puse în condiții speciale. Firește, adevărul mai presus de orice, spune Kautsky, și dacă Bernstein a ajuns la convingerea sinceră că concepțiile sale de mai înainte sînt greșite, datoria lui este să-și exprime cît se poate de precis această convingere. Nenorocirea însă este că lui Bernstein îi lipsesc tocmai francheța și precizia : broșura lui este uimitor de „enciclopedică" (cum se exprimă Antonio Labriola într-o revistă franceză), ea atinge o mulțime de probleme, dar *în legătură cu nici una* din ele criticul nu face o expunere închegată și precisă a noilor sale concepții. El se limitează să-și formuleze îndoielile, abandonînd fără vreo elaborare de sine stătătoare problemele dificile și complexe de care abia s-a atins. Tocmai așa, observă cu sarcasm Kautsky, se explică faptul ciudat că adepții lui Bernstein îi înțeleg cartea în modul cel mai diferit, pe cînd adversarii săi o înțeleg cu toții într-un singur fel. Or, principala obiecție pe care Bernstein o face adversarilor săi este că ei nu-l înțeleg, că nu vor să-l înțeleagă. Nume-

* *Karl Kautsky*. Bernstein și programul social-democrat. O anticritică. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

roasele articole de revistă şi de ziar în care Bernstein a răspuns adversarilor săi nu au lămurit cîtuşi de puţin conţinutul concepţiilor sale pozitive.

Kautsky îşi începe anticritica cu problema metodei. El examinează obiecţiile lui Bernstein împotriva concepţiei materialiste a istoriei şi arată că Bernstein a confundat noţiunea de „*determinism*" cu aceea de „mecanicism", a confundat libertatea voinţei cu libertatea de acţiune, a identificat fără nici un temei necesitatea istorică cu situaţia în care, neavînd altă ieşire, oamenii sînt nevoiţi să procedeze într-un anumit fel. Răsuflata acuzaţie de fatalism, pe care o repetă şi Bernstein, este infirmată de înseşi premisele fundamentale ale teoriei istorice a lui Marx. Nu poţi reduce totul la dezvoltarea forţelor de producţie, spune Bernstein. Trebuie „să ţinem seama" şi de alţi factori. – Foarte bine, răspunde Kautsky, dar aceasta este obligaţia oricărui cercetător, indiferent de concepţia sa asupra istoriei. Cine vrea să ne determine să renunţăm la metoda lui Marx, a cărei justeţe a fost confirmată în practică într-un mod atît de strălucit şi continuă să fie confirmată, acela trebuie să urmeze una din următoarele două căi : ori să renunţe în general la ideea că procesul istoric are un caracter legic, necesar, ceea ce înseamnă a arunca peste bord toate încercările de a da sociologiei o fundamentare ştiinţifică. Ori să arate în ce mod poate fi dedus din alţi factori (de pildă, din concepţiile etice) caracterul necesar al procesului istoric, să arate acest lucru printr-o analiză care să se poată compara măcar pe departe cu analiza făcută de Marx în „Capitalul". Bernstein nu numai că nu întreprinde vreo încercare în acest sens, ci, limitîndu-se la fraza comună şi lipsită de conţinut că trebuie „să se ţină seamă" şi de alţi factori, *continuă* să folosească în cartea sa vechea metodă materialistă, ca şi cum nu ar fi declarat-o insuficientă ! Pe alocuri chiar, arată Kautsky, Bernstein aplică această metodă într-o manieră nepermis de grosolană şi unilaterală ! Apoi, acuzaţiile lui Bernstein sînt îndreptate împotriva dialecticii, care, pretinde el, duce la construcţii arbitrare etc. etc. Bernstein repetă aceste fraze (de care s-au săturat pînă-n gît şi cititorii ruşi), fără a încerca măcar să arate în ce constă caracterul greşit al dialecticii şi cine a

www.dacoromanica.ro

comis greşeli metodologice (şi care anume greşeli) – Hegel sau Marx şi Engels. Singura sa încercare de a-şi motiva şi sprijini părerea este afirmaţia că unul din alineatele finale ale „Capitalului" (cu privire la tendinţa istorică a acumulării capitaliste) ar avea un caracter „tendenţios". Acuzaţia este arhirăsuflată : au formulat-o şi Eugen Dühring, şi Julius Wolf, şi mulţi alţii în Germania, au formulat-o (adăugăm noi) şi d-l I. Jukovski în deceniul al 8-lea, şi d-l N. Mihailovski în deceniul în curs, acelaşi domn Mihailovski care pentru aceeaşi acuzaţie l-a învinuit cîndva de acrobaţie pe d-l I. Jukovski. Dar ce *argumente* aduce Bernstein în sprijinul acestei inepţii răsuflate ? Niciunul, în afară de următorul : începîndu-şi „studiul", Marx avea deja concluziile gata pregătite, întrucît „Capitalul" ajunge în 1867 la aceeaşi concluzie pe care Marx o formulase încă în deceniul al 5-lea. Acest „argument" echivalează cu o denaturare, răspunde Kautsky, căci Marx şi-a bazat concluziile nu pe un studiu, ci pe două, lucru pe care el l-a arătat cu precizie în prefaţa la „Zur Kritik" * (vezi traducerea în limba rusă : „Critica unor principii ale economiei politice") [84]. Primul studiu a fost făcut de Marx în deceniul al 5-lea, după ce a plecat din redacţia „Gazetei renane" [85]. Plecarea lui din această redacţie se datora faptului că el era nevoit să vorbească despre interesele materiale, dar îşi dădea seama că nu are pregătirea necesară în acest scop. Din arena publică, scrie Marx despre sine însuşi, m-am retras în cabinetul de studiu. Prin urmare (subliniază Kautsky cu o aluzie vădită la adresa lui Bernstein), atunci cînd s-a îndoit de justeţea părerilor sale despre interesele materiale, de justeţea concepţiilor dominante pe atunci în legătură cu această problemă, Marx nu a găsit că îndoielile sale sînt atît de importante încît să merite să fie expuse într-un volum special, să fie aduse la cunoştinţa întregii lumi. Nu, Marx a început să studieze, pentru a trece de la îndoielile asupra concepţiilor vechi la noi concepţii pozitive. El a început să studieze teoriile sociale franceze şi economia politică engleză. El s-a apropiat de Engels, care pe vremea aceea studia în amănunţime starea de fapt a eco-

* — „Zur Kritik der politischen Oekonomie" — „Contribuţii la critica economiei politice". — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

nomiei naţionale în Anglia. Din această conlucrare, din această *primă* cercetare au rezultat cunoscutele concluzii pe care cei doi autori le-au expus la sfîrşitul deceniului al 5-lea în termeni cît se poate de clari [86]. În 1850 Marx s-a stabilit la Londra, şi condiţiile de trai de la Londra, favorabile studiilor ştiinţifice, l-au determinat „să reia *de la capăt* studierea acestui obiect şi să prelucreze în mod critic noul material" („Critica unor principii", ediţia I, pag. XI. Subliniat de noi) [87]. Roadele acestui *al doilea* studiu, care a durat un lung şir de ani, au fost lucrările : „Zur Kritik" (1859) şi „Das Kapital" (1867). Concluzia la care a ajuns „Capitalul" coincide cu concluzia anterioară, din deceniul al 5-lea, pentru că studiul al doilea a confirmat rezultatele celui dintîi. „Concepţiile mele, indiferent de felul cum vor fi judecate, constituie rezultatul unor studii îndelungate şi conştiincioase", scria Marx în 1859 (ibid., pag. XII) [88]. Nu-i aşa, întreabă Kautsky, că aceasta nu prea seamănă a concluzii gata pregătite cu mult înainte de începerea studiului ?

De la problema dialecticii Kautsky trece la problema valorii. Bernstein susţine că teoria lui Marx nu este închegată, că ea lasă numeroase probleme care „sînt departe de a fi pe deplin elucidate". Kautsky nici nu se gîndeşte să conteste acest lucru : teoria lui Marx nu este ultimul cuvînt al ştiinţei, spune el. Istoria aduce cu sine şi fapte noi, şi noi metode de cercetare, care implică dezvoltarea continuă a teoriei. Dacă Bernstein ar fi încercat să folosească faptele noi şi noile metode de cercetare pentru a dezvolta mai departe teoria, el ar fi avut dreptul la recunoştinţă generală. Dar Bernstein nici nu s-a gîndit la aşa ceva ; el s-a limitat la atacuri ieftine împotriva discipolilor lui Marx şi la observaţii extrem de confuze, pur eclectice, în genul aceleia că teoria utilităţii finale a şcolii Gossen-Jevons-Böhm nu este mai puţin justă decît teoria marxistă a valorii bazate pe muncă. Ambele teorii rămîn valabile pentru scopuri diferite, spune Bernstein, căci Böhm-Bawerk are apriori acelaşi drept de a face abstracţie de proprietatea mărfurilor de a fi produsul muncii ca şi Marx – de proprietatea lor de a fi lucruri utile. Kautsky arată că este o inepţie să consideri că două teorii diametral opuse, care se exclud reciproc, ar fi bune

www.dacoromanica.ro

pentru scopuri diferite (de altfel, Bernstein nu spune pentru care scopuri este bună o teorie sau cealaltă). Ceea ce ne interesează aici nu este nicidecum să ştim de care anume proprietate a mărfurilor sîntem *apriori* (von Hause aus) în drept să facem abstracţie, ci cum să explicăm fenomenele fundamentale ale societăţii actuale, bazată pe *schimbul* de produse, cum să explicăm valoarea mărfurilor, funcţia banilor etc. Dacă teoria lui Marx mai lasă încă nelămurite o serie de probleme, în schimb teoria valorii a lui Bernstein este o problemă cu totul nelămurită. Bernstein îl citează şi pe Buch, care a construit noţiunea de „intensitate marginală" a muncii ; dar citîndu-l pe Buch, Bernstein nici nu face o expunere completă a concepţiilor acestuia, nici nu-şi exprimă precis părerea sa în această problemă. Buch însă se încurcă în contradicţii vădite, punînd valoarea în funcţie de salariu, iar salariul în funcţie de valoare. Dîndu-şi seama cît de eclectice sînt observaţiile sale cu privire la valoare, Bernstein încearcă să apere eclectismul în general. El îl califică drept „răzvrătire a raţiunii lucide împotriva tendinţei de a comprima gîndirea într-un cadru strîmt, tendinţă inerentă oricărei dogme". Dacă Bernstein ar cerceta istoria gîndirii, răspunde Kautsky, el ar vedea că marii răzvrătiţi împotriva comprimării gîndirii nu au fost niciodată eclectici, că ei s-au caracterizat totdeauna printr-o tendinţă spre unitatea concepţiilor. Eclecticul însă este prea timid pentru a cuteza să se răzvrătească. Căci, dacă faci o reverenţă politicoasă în faţa lui Marx şi în acelaşi timp faci o reverenţă politicoasă şi în faţa lui Böhm-Bawerk, eşti încă foarte departe de a fi un răzvrătit ! Să mi se indice, spune Kautsky, în republica gîndirii un singur eclectic care să fie demn de numele de răzvrătit !

Trecînd de la metodă la rezultatele aplicării ei, Kautsky se opreşte asupra aşa-zisei Zusammenbruchstheorie, teoria prăbuşirii subite a capitalismului în Europa occidentală, prăbuşire pe care Marx ar fi considerat-o inevitabilă şi ar fi legat-o de o criză economică de proporţii uriaşe. Kautsky afirmă şi demonstrează că Marx şi Engels nu au formulat niciodată o teorie specială a Zusammenbruch-ului şi nu legau Zusammenbruch-ul neapărat de o criză economică.

www.dacoromanica.ro

Aceasta este o denaturare din partea adversarilor, care expun în mod unilateral teoria lui Marx, luînd la întîmplare pasaje izolate din diferite lucrări, pentru a putea combate apoi cu un aer triumfător „unilateralitatea" și „primitivismul" teoriei. În realitate, Marx și Engels considerau că în Europa occidentală transformarea relațiilor economice este în funcție de maturitatea și de forța claselor pe care istoria modernă a Europei le-a adus în arenă. Bernstein a încercat să susțină că aceasta nu este teoria lui Marx, ci interpretarea pe care i-o dă Kautsky, lărgind-o, dar acesta din urmă, cu ajutorul unor citate textuale din operele lui Marx din deceniile al 5-lea și al 7-lea, precum și printr-o analiză a ideilor fundamentale ale marxismului, a spulberat în întregime acest tertip cu adevărat chițibușăresc al lui Bernstein, care nu se jenează să arunce discipolilor lui Marx epitetul de „apologeți și chițibușari". Acest pasaj din cartea lui Kautsky este deosebit de interesant, cu atît mai mult cu cît unii autori ruși (de pildă d-l Bulgakov în revista „Nacealo") s-au grăbit să repete acea denaturare a teoriei lui Marx pe care Bernstein a servit-o sub formă de „critică" (și pe care o repetă și d-l Prokopovici în cartea sa „Mișcarea muncitorească din Occident". Petersburg, 1899).

Kautsky analizează în mod deosebit de amănunțit tendințele fundamentale ale dezvoltării economice actuale, pentru a respinge părerea lui Bernstein că această dezvoltare nu s-ar desfășura în direcția arătată de Marx. Se înțelege de la sine că capitolul „Marea producție și mica producție", precum și celelalte capitole din cartea lui Kautsky care sînt consacrate analizei economice și care conțin un material cifric destul de vast nu pot fi expuse aici, și de aceea trebuie să ne mărginim a le reda pe scurt conținutul. Kautsky subliniază că este vorba tocmai de direcția dezvoltării în liniile ei generale, și nicidecum de cazuri particulare și de fenomene de suprafață, pe care *nici* o teorie nu le poate îmbrățișa în toată diversitatea lor. (Acest adevăr simplu, dar adesea dat uitării, i-l amintește cititorului și Marx în capitolele respective din „Capitalul"). Printr-o analiză amănunțită a datelor recensămintelor industriale din 1882 și 1895 în Germania, Kautsky demonstrează că aceste date au confir-

www.dacoromanica.ro

mat în mod strălucit teoria lui Marx şi au pus în afara oricăror îndoieli procesul concentrării capitalului şi al eliminării micii producţii. Nu mai departe decît în 1896, Bernstein însuşi (cînd şi el aparţinea încă, observă cu ironie Kautsky, tagmei apologeţilor şi chiţibuşarilor) recunoştea fără ezitare acest fapt, iar acum s-a apucat să exagereze peste măsură forţa şi însemnătatea micii producţii. De pildă, Bernstein evaluează la cîteva sute de mii numărul întreprinderilor cu mai puţin de 20 de muncitori, „adăugînd, se vede, în zelul său pesimist un zero în plus", căci în Germania există numai 49.000 de astfel de întreprinderi. Apoi nu trebuie să uităm că în categoria micilor întreprinzători statistica include cele mai eterogene elemente : birjari, comisionari, gropari, vînzători ambulanţi de fructe, cusătorese, chiar dacă lucrează la domiciliu pentru capitalist etc. etc. ! În legătură cu aceasta trebuie să relevăm observaţia lui Kautsky, deosebit de importantă din punct de vedere teoretic, că în societatea capitalistă micile întreprinderi comerciale şi industriale (de felul celor menţionate mai sus) constituie adesea doar una din formele de existenţă a suprapopulaţiei relative : mici producători care se ruinează, muncitori care nu găsesc de lucru devin (uneori pentru scurt timp) mici negustori, vînzători ambulanţi, încearcă să-şi scoată pîinea dînd cu chirie camere sau paturi (tot „întreprinderi", pe care statistica le înregistrează alături de tot felul de alte întreprinderi !) etc. Supraaglomerarea acestor profesii, departe de a demonstra vitalitatea micii producţii, denotă, dimpotrivă, creşterea mizeriei în societatea capitalistă. Dar Bernstein subliniază şi exagerează însemnătatea micilor „întreprinzători" atunci cînd, după părerea lui, acest lucru pledează în favoarea sa (în problema marii producţii şi a micii producţii), trecîndu-i sub tăcere atunci cînd acest lucru pledează împotriva sa (în problema creşterii mizeriei).

Bernstein reia argumentul, de mult cunoscut şi publicului rus, că societăţile pe acţiuni „permit" o fărîmiţare a capitalului şi „fac inutilă" concentrarea lui, prezentînd în legătură cu aceasta unele cifre (comp. revista „Jizn" nr. 3 din 1899) cu privire la numărul micilor acţiuni. Kautsky răspunde că aceste cifre nu dovedesc absolut nimic, pentru că

www.dacoromanica.ro

micile acțiuni ale diferitelor societăți pot fi proprietatea unor mari capitaliști (ceea ce trebuie să recunoască și Bernstein). În sprijinul afirmației că societățile pe acțiuni *sporesc* numărul celor avuți, Bernstein nu aduce și nici nu poate aduce vreo dovadă, căci societățile pe acțiuni servesc în realitate la exproprierea publicului credul, posesor de mijloace modeste, în folosul marilor capitaliști și speculanți. Creșterea numărului acțiunilor arată doar că bogăția tinde să îmbrace forma de acțiuni, dar nu ne spune absolut nimic cu privire la repartizarea bogăției. În general, în problema creșterii numărului celor avuți, a numărului proprietarilor, Bernstein a dat dovadă de o superficialitate uimitoare, ceea ce nu i-a împiedicat pe adepții săi burghezi să ridice în slavă tocmai această parte a cărții sale și să declare că ea se întemeiază pe un „vast material cifric". Bernstein s-a dovedit a fi atît de iscusit, observă cu ironie Kautsky, încît a reușit să înghesuie în două pagini întreg acest vast material ! El face o confuzie între cei avuți și capitaliști, cu toate că nimeni nu a tăgăduit creșterea numărului acestora din urmă. El ia datele referitoare la impozitul pe venit, ignorînd faptul că ele au un caracter fiscal și că veniturile din proprietăți sînt puse laolaltă cu venitul din salarii etc. El compară, pe diferite perioade, date obținute pe căi diferite (de pildă referitor la Prusia) și care de aceea nu sînt susceptibile de comparație. El merge pînă acolo încît, pentru a demonstra că în Anglia crește numărul celor avuți, el împrumută cifre (pe care le tipărește chiar cu caractere grase, arătînd astfel că ele constituie principalul său atu !) dintr-un foileton publicat într-o fițuică bulevardieră care proslăvește jubileul reginei Victoria și operează cu datele statisticii într-o manieră extrem de ușuratică ! Sursa acestor date nu este cunoscută ; de altfel, asemenea date nici nu pot fi obținute pe baza cifrelor referitoare la impozitul pe venit în Anglia, deoarece aceste cifre nu oferă posibilitatea de a stabili numărul contribuabililor și venitul global al fiecărui contribuabil. Kautsky ia din cartea lui Kolb datele referitoare la impozitul pe venit în Anglia pe anii 1812 și 1847 și arată că ele, întocmai ca și datele pe care Bernstein le-a împrumutat din foiletonul pomenit mai sus, dovedesc (chipurile) creșterea numărului celor avuți,

www.dacoromanica.ro

și aceasta într-o perioadă cînd în Anglia mizeria cumplită a poporului a crescut îngrozitor ! Analizînd în mod amănunțit datele citate de Bernstein, Kautsky ajunge la concluzia că Bernstein nu a adus nici o cifră care să dovedească într-adevăr creșterea numărului celor avuți.

Bernstein încearcă să deducă acest fenomen și pe cale teoretică : doar nu pot capitaliștii, spune el, să consume singuri întreaga plusvaloare, care crește în proporții atît de uriașe ; înseamnă, așadar, că crește numărul oamenilor avuți care o consumă. Kautsky răstoarnă cu ușurință acest raționament comic, care ignorează cu desăvîrșire teoria realizării a lui Marx (în literatura rusă această teorie a fost expusă în repetate rînduri). Este foarte interesant că acest raționament Kautsky îl răstoarnă nu numai cu ajutorul unor argumente teoretice, ci și cu ajutorul unor date concrete care dovedesc creșterea luxului și a risipei în țările Europei occidentale, influența modei repede trecătoare, care agravează atît de mult acest proces, existența unei mase de șomeri, creșterea uriașă a „consumării productive" a plusvalorii, adică investirea capitalului în întreprinderi noi, în special investirea capitalului european în construcții de căi ferate și în alte întreprinderi în Rusia, în Asia, în Africa.

Bernstein declară că „teoria mizeriei" sau „teoria pauperizării" a lui Marx a fost abandonată de toată lumea. Kautsky arată că și aici avem de-a face cu o denaturare grosolană din partea adversarilor lui Marx, pentru că el nu a formulat o asemenea teorie. Marx vorbește despre creșterea mizeriei, a umilirii etc., relevînd totodată atît existența unei tendințe opuse, cît și forțele sociale reale care sînt singurele în stare să genereze această tendință. Realitatea confirmă în totul justețea cuvintelor lui Marx cu privire la creșterea mizeriei : în primul rînd, vedem într-adevăr că capitalismul are tendința de a genera și a adînci mizeria, care atinge proporții înspăimîntătoare atunci cînd nu intervine tendința contrară menționată mai sus. În al doilea rînd, mizeria crește nu în sensul fizic al cuvîntului, ci în sensul lui social, adică în sensul că există o discordanță între nivelul mereu crescînd al trebuințelor burgheziei și ale întregii societăți și nivelul de trai al maselor muncitoare. Bernstein ironizează acest mod de

www.dacoromanica.ro

a concepe „mizeria", calificîndu-l drept concepție à la Pickwick. Drept răspuns la aceasta, Kautsky arată că oameni ca Lassalle, Rodbertus și Engels au declarat în mod categoric că mizeria trebuie să fie înțeleasă nu numai în sensul ei fizic, ci și în cel social. În clubul „Pickwick", parează el ironia lui Bernstein, se adună, după cum vedeți, o societate destul de aleasă ! În sfîrșit, în al treilea rînd, cuvintele cu privire la creșterea mizeriei își păstrează întreaga valabilitate în „regiunile periferice" ale capitalismului, înțelegînd termenul „periferic" atît în sensul geografic al cuvîntului (țările în care capitalismul abia începe să pătrundă, generînd deseori nu numai o stare de mizerie fizică, ci și înfometarea directă a maselor populației), cît și în sensul lui economic (industria meșteșugărească și în general ramurile economiei naționale în care se mai mențin sisteme înapoiate de producție).

Este de asemenea extrem de interesant și foarte instructiv pentru noi, rușii, capitolul despre „noua stare de mijloc". Dacă Bernstein ar fi vrut să spună doar că în locul micilor producători care se ruinează apare o nouă stare de mijloc – intelectualitatea, el ar fi avut dreptate, spune Kautsky și arată că el a semnalat încă în urmă cu cîțiva ani însemnătatea acestui fenomen. Capitalismul determină o creștere foarte rapidă a numărului *funcționarilor* în toate domeniile muncii naționale, o sporire neîncetată a cererii de intelectuali. Aceștia din urmă ocupă o situație specifică printre celelalte clase, apropiindu-se în parte de burghezie prin relațiile, prin concepțiile lor etc., iar în parte de muncitorii salariați, pe măsură ce capitalismul răpește tot mai mult intelectualului situația lui de sine stătătoare, transformîndu-l într-un salariat dependent și amenințînd să coboare nivelul lui de trai. Situația intermediară, instabilă, contradictorie a acestei pături sociale își găsește expresia în faptul că în rîndurile ei se răspîndesc pe scară deosebit de largă acele concepții hibride, eclectice, acel mișmaș de principii și puncte de vedere contradictorii, acea tendință de a se ridica în vorbe în sferele înalte și de a cocoloși prin fraze conflictele dintre grupurile istorice ale populației, – pe care Marx le-a biciuit cu un sarcasm atît de necruțător acum o jumătate de veac.

www.dacoromanica.ro

În capitolul despre teoria crizelor, Kautsky arată că Marx nu a formulat nici o „teorie" a ciclului decenal al crizelor industriale, ci s-a limitat să constate un fapt. Modificarea acestui ciclu în ultimul timp a fost relevată chiar de Engels. Se spune că cartelurile de întreprinzători pot preveni crizele, limitînd şi reglementînd producţia. Iată însă că în America, ţara cartelurilor, în loc de o limitare a producţiei, constatăm o creştere uriaşă a ei. Apoi, limitînd producţia pentru piaţa internă, cartelurile lărgesc producţia pentru piaţa externă, pe care ei îşi vînd mărfurile sub preţul de cost, storcînd în schimb de la consumatorii dinăuntrul ţării preţuri de monopol. În condiţiile protecţionismului, acest sistem este inevitabil, şi nu avem nici un motiv să ne aşteptăm la înlocuirea protecţionismului prin sistemul liberului schimb. Închizînd micile fabrici, concentrînd şi monopolizînd producţia, introducînd perfecţionări, cartelurile înrăutăţesc considerabil situaţia producătorilor. Bernstein îşi închipuie că specula generatoare de crize slăbeşte pe măsură ce condiţiile pieţei mondiale încetează de a fi indeterminabile şi se transformă în condiţii determinabile şi cunoscute ; el uită însă că tocmai condiţiile „indeterminabile" din ţările noi dau un impuls uriaş speculei în ţările vechi. Kautsky arată pe bază de date statistice creşterea speculei îndeosebi în ultimii ani, precum şi înmulţirea simptomelor care prevestesc o criză într-un viitor nu prea îndepărtat.

Din restul cărţii lui Kautsky menţionăm pasajele în care el lămureşte eroarea celor care (asemenea d-lui S. Prokopovici în lucrarea citată) confundă forţa economică a unor anumite grupuri cu organizaţiile lor economice, – atrage atenţia asupra faptului că Bernstein ridică la rangul de lege generală condiţiile pur temporare ale unei situaţii istorice date, – infirmă concepţiile greşite ale lui Bernstein asupra esenţei democraţiei, – explică eroarea de statistică a lui Bernstein, care a comparat numărul muncitorilor industriali din Germania cu numărul alegătorilor, uitînd micul amănunt că nu toţi muncitorii din Germania se bucură de drept de vot (ci numai bărbaţii care au împlinit 25 de ani) şi că nu toţi participă la

www.dacoromanica.ro

alegeri. Cititorului pe care-l interesează semnificația cărții lui Bernstein și polemica stîrnită de ea nu putem decît să-i recomandăm insistent să se documenteze direct din literatura germană și în nici un caz să nu dea crezare aprecierilor părtinitoare și unilaterale ale adepților eclectismului, care precumpănesc în publicistica rusă. Am auzit că se proiectează traducerea în rusește a unei părți din cartea mai sus analizată a lui Kautsky [89]. Ar fi ceva cît se poate de dorit, dar care nu va putea înlocui cunoașterea originalului.

Scris la sfîrșitul anului 1899

Publicat pentru prima oară în 1928, în „Culegeri din Lenin", vol. VII

Se tipărește după manuscris

www.dacoromanica.ro

PROIECT DE PROGRAM AL PARTIDULUI NOSTRU [90]

Scris la sfîrşitul anului 1899

Publicat pentru prima oară în 1924, în ediţia întîi a Operelor lui V. I. Lenin, volumul I

Se tipăreşte după manuscris

www.dacoromanica.ro

[1899]

Проект управления краем.

Краевой совет, который, с вводом Земского положения, должен был заменить в управлении краем Областной совет, был задуман как орган, который должен был помочь Наместнику в управлении краем, но не должен был ни в коем случае ограничивать власть Наместника, ни брать на себя управление краем, а только помогать ему своими советами.

Мы не разделяем этого мнения Разумовского, который как Министр был убежден в необходимости управления краем, как сказал К. Победоносцев К-ну Жирову на одном из его докладов по управлению краем, сфера деятельности краевого совета должна быть ограничена, и не должна переходить в область управления краем, а только помогать ему своими советами.

Краевой совет должен был быть образован из 5 членов, назначаемых Царем из числа местных жителей, знающих край и его нужды. Председатель совета должен был назначаться Царем из числа членов совета. Председатель совета должен был созывать заседания совета, руководить ими, подписывать журналы заседаний и вести переписку совета. Председатель совета должен был назначать докладчиков по делам, рассматриваемым в совете, и председательствовать в совете. Председатель совета должен был иметь право голоса, равное голосу каждого члена совета. Председатель совета должен был иметь право голоса, равное голосу каждого члена совета.

www.dacoromanica.ro

Trebuie să începem, cred, cu întrebarea dacă social-democraţii ruşi au într-adevăr nevoie imperioasă de un program. De la unii tovarăşi care activează în Rusia am avut prilejul să auzim părerea că alcătuirea unui program nu este în momentul de faţă neapărat necesară, că la ordinea zilei se pune sarcina de a dezvolta şi întări organizaţiile locale, de a organiza mai temeinic agitaţia, precum şi transportarea literaturii, că elaborarea unui program este mai bine să fie amînată pînă în momentul cînd mişcarea va fi căpătat temelii mai trainice şi că în momentul de faţă programul ar putea fi ceva lipsit de bază.

Noi nu împărtăşim această părere. Firește, „fiecare pas făcut de mişcarea reală este mai important decît o duzină de programe“ [91], a spus Karl Marx. Dar nici Marx, nici vreun alt teoretician sau militant practic al social-democraţiei nu a tăgăduit marea însemnătate pe care o are programul pentru activitatea închegată şi consecventă a unui partid politic. Social-democraţii ruşi au trecut deja prin perioada polemicii înverşunate cu socialiştii de alte orientări şi cu nesocialiştii, care nu voiau să înţeleagă social-democraţia rusă ; ei au străbătut de asemenea stadiile iniţiale ale mişcării, cînd munca era răzleţită în cadrul micilor organizaţii locale. Necesitatea unirii, necesitatea creării unei literaturi comune, a apariţiei unor ziare muncitoreşti ruse a fost determinată de viaţa însăşi, şi întemeierea, în primăvara anului 1898, a „Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia“, care a declarat că-şi propune să elaboreze într-un viitor apropiat

www.dacoromanica.ro

programul partidului, a dovedit în mod concret că cerința alcătuirii unui program izvorăște chiar din nevoile mișcării însăși. În momentul de față, problema arzătoare a mișcării noastre nu mai este dezvoltarea muncii „meșteșugărești" fărîmițate de pînă acum, ci unirea, organizarea. Programul este necesar tocmai în vederea acestui pas ; programul trebuie să formuleze concepțiile noastre fundamentale, să stabilească cu precizie sarcinile noastre politice imediate, să indice revendicările imediate care trebuie să determine sfera muncii de agitație, să imprime agitației un caracter unitar, s-o lărgească și s-o adîncească, ridicînd-o de la nivelul unei agitații parțiale, fragmentare, pentru revendicări mărunte, izolate, la nivelul unei agitații desfășurate în jurul întregului ansamblu al revendicărilor social-democrate. Acum, cînd activitatea social-democrată a cuprins deja un cerc destul de larg de intelectuali-socialiști și de muncitori conștienți, este imperios necesar să consolidăm printr-un program legătura dintre ei și să le dăm astfel tuturor o bază trainică în vederea continuării activității pe o scară mai largă. În sfîrșit, programul este imperios necesar și din motivul că de foarte multe ori opinia publică rusă are idei esențialmente greșite despre adevăratele sarcini și metode de activitate ale social-democraților ruși ; în parte, aceste idei greșite apar în mod firesc în mocirla stagnării politice a vieții de la noi, iar în parte sînt generate în mod artificial de adversarii social-democrației. În orice caz, trebuie să ținem seamă de acest fapt. Mișcarea muncitorească, contopindu-se cu socialismul și cu lupta politică, trebuie să dea naștere unui partid care să spulbere toate aceste idei greșite, dacă vrea să treacă în fruntea tuturor elementelor democratice ale societății ruse. Ni s-ar mai putea obiecta că și dintr-un alt motiv momentul actual este nepotrivit pentru alcătuirea unui program, și anume din motivul că chiar în rîndurile social-democraților se ivesc divergențe și începe să se desfășoare o polemică. Mie mi se pare că aceasta constituie, dimpotrivă, un argument în plus *pentru* necesitatea unui program. Pe de o parte, din moment ce polemica a început, se poate spera că la dezbaterea proiectului de program vor fi exprimate toate opiniile și toate nuanțele de opinii, se poate spera că dezbaterea programului va fi

www.dacoromanica.ro

multilaterală. Polemica denotă că în rîndurile social-democraților ruși s-au pus din nou pe tapet problemele vaste referitoare la țelurile mișcării noastre, la sarcinile ei imediate și la tactica ei, și tocmai această punere pe tapet este necesară pentru discutarea proiectului de program. Pe de altă parte, pentru ca polemica să nu rămînă sterilă, pentru ca ea să nu degenereze într-o dispută personală, pentru ca să nu ducă la o confuzie de concepții, la confundarea dușmanilor și a tovarășilor, este absolut necesar ca în această polemică să fie introdusă problema programului. Polemica va aduce foloase numai în cazul cînd va lămuri în ce anume constau divergențele, *cît sînt ele de adînci*, dacă sînt divergențe în probleme de fond sau în chestiuni de amănunt, dacă aceste divergențe împiedică sau nu munca cot la cot în rîndurile aceluiași partid. *Numai* introducerea în polemică a problemei programului poate da răspuns la toate aceste întrebări, care cer imperios un răspuns ; – numai formularea fără echivoc, de către ambele părți participante la polemică, a concepțiilor lor *programatice*. Firește, elaborarea unui program general al partidului nu trebuie nicidecum să pună capăt oricărei polemici, – dar ea va stabili ferm acele concepții fundamentale asupra caracterului, țelurilor și sarcinilor mișcării noastre care trebuie să servească drept steag al partidului aflat în luptă, partid care rămîne închegat și unit, indiferent de faptul că în rîndurile membrilor săi există divergențe parțiale în chestiuni de amănunt.

Așadar, să trecem la subiect.

Cînd se vorbește despre programul social-democraților ruși, privirile tuturora se îndreaptă, foarte firesc, spre membrii grupului „Eliberarea muncii", care au întemeiat social-democrația rusă și au făcut atît de mult pentru dezvoltarea ei teoretică și practică. Tovarășii noștri mai vechi nu au întîrziat să răspundă la cerințele mișcării social-democrate ruse. În primăvara anului 1898, aproape în același timp în care se pregătea congresul social-democraților ruși care a pus bazele „Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia", P. B. Akselrod și-a publicat broșura „În problema sarcinilor actuale și a tacticii social-democraților ruși" (Geneva, 1898 ; prefața este datată martie 1898), și într-o anexă la ea a re-

www.dacoromanica.ro

produs „Proiectul de program al social-democraților ruși", publicat de grupul „Eliberarea muncii" încă în 1885.

Să începem cu discutarea acestui proiect. Deși publicat acum aproape 15 ani, în linii generale, el își rezolvă sarcina într-un mod pe deplin satisfăcător, după părerea noastră, și se află întru totul la nivelul teoriei social-democrate contemporane. În acest proiect este arătată cu precizie clasa, singura clasă, care poate fi în Rusia (ca și în alte țări) un luptător de sine stătător pentru socialism – clasa muncitoare, „proletariatul industrial" ; – este arătat țelul pe care trebuie să și-l propună această clasă – „trecerea tuturor mijloacelor și obiectelor de producție în proprietate obștească", „înlăturarea producției de mărfuri" și „înlocuirea ei printr-un sistem nou de producție socială" – „revoluția comunistă" ; – este indicată „condiția prealabilă necesară" a „transformării relațiilor sociale" : „cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare" ; – este relevată solidaritatea internațională a proletariatului și necesitatea „elementului diversității în programele social-democraților din diferite state, potrivit cu condițiile sociale ale fiecăruia dintre ele" ; – este subliniat specificul Rusiei, „unde masele muncitoare se află sub dublul jug al capitalismului, care se dezvoltă, și al economiei patriarhale, pe cale de dispariție" ; – este arătată legătura dintre mișcarea revoluționară rusă și procesul de creare (datorită capitalismului ce se dezvoltă) a „unei clase noi, clasa proletariatului industrial – mai receptivă, mai puțin sedentară și avînd un orizont mai larg" ; – necesitatea formării unui „partid muncitoresc revoluționar", precum și „prima lui sarcină politică" – „răsturnarea absolutismului" ; – sînt indicate „mijloacele de luptă politică" și formulate principalele revendicări ale acestui partid.

Toate aceste elemente din program sînt, după părerea noastră, absolut necesare în programul unui partid muncitoresc social-democrat ; toate formulează teze care de atunci și-au găsit mereu noi confirmări atît prin dezvoltarea teoriei socialiste cît și în dezvoltarea mișcării muncitorești din toate țările, – iar în particular, în dezvoltarea gîndirii sociale ruse și a mișcării muncitorești ruse. De aceea socotim că la baza programului partidului muncitoresc social-democrat rus so-

www.dacoromanica.ro

cial-democraţii ruşi pot şi trebuie să pună tocmai proiectul grupului „Eliberarea muncii", – proiect care necesită doar unele modificări de amănunt în ceea ce priveşte formularea, unele corectări şi completări de amănunt.

Să încercăm a înfăţişa aici modificările de amănunt care ni se par necesare şi în jurul cărora ar fi de dorit să provocăm un schimb de păreri între toţi social-democraţii şi muncitorii conştienţi din Rusia.

În primul rînd, într-o anumită măsură, trebuie să se schimbe, desigur, felul cum e construit programul : în 1885 el reprezenta programul unui grup de revoluţionari din străinătate, care au ştiut să definească just singura cale de dezvoltare – promiţătoare de succes – a mişcării, dar care pe vremea aceea nu aveau încă în faţa lor, în Rusia, o mişcare muncitorească cît de cît largă şi de sine stătătoare. În 1900 este vorba deja de programul unui partid muncitoresc întemeiat de o serie întreagă de organizaţii social-democrate ruse. În afară de schimbările de formulare care sînt necesare în virtutea acestui fapt (şi asupra cărora nu este nevoie să insistăm mai amănunţit, pentru că sînt de la sine înţelese), deosebirea semnalată face să fie necesar să se pună pe primul plan şi să se sublinieze cu tărie procesul economic de dezvoltare care generează condiţiile materiale şi spirituale ale mişcării muncitoreşti social-democrate, precum şi lupta de clasă a proletariatului, a cărei organizare şi-o propune ca sarcină partidul social-democrat. Caracterizarea trăsăturilor principale ale orînduirii economice actuale din Rusia şi ale dezvoltării ei ar trebui pusă la începutul programului (vezi în această privinţă programul grupului „Eliberarea muncii" : „De la desfiinţarea iobăgiei, capitalismul a făcut în Rusia progrese imense. Vechiul sistem al economiei naturale cedează locul producţiei de mărfuri..."), după care ar trebui arătată în cîteva cuvinte tendinţa fundamentală a capitalismului : scindarea poporului în burghezie şi proletariat, „creşterea mizeriei, a asupririi, robiei, degenerării, exploatării" [92]. Aceste din urmă celebre cuvinte ale lui Marx sînt repetate în alineatul al doilea al programului de la Erfurt al partidului social-democrat german [93] ; în ultimul timp, criticii care se grupează în jurul lui Bernstein au atacat cu o deosebită furie

www.dacoromanica.ro

tocmai acest punct, repetînd vechile obiecţii pe care le ridică împotriva „teoriei pauperizării" liberalii burghezi şi adepţii politicii sociale. După părerea noastră, polemica desfăşurată cu acest prilej a dovedit pe deplin *inconsistenţa totală* a acestei „critici". Însuşi Bernstein a recunoscut justeţea susmenţionatelor cuvinte ale lui Marx, în sensul că ele caracterizează o *tendinţă* a capitalismului, – tendinţă care se transformă în realitate atunci cînd proletariatul nu duce o luptă de clasă împotriva acestei tendinţe, cînd nu există legi pentru ocrotirea muncitorilor, cucerite de clasa muncitoare. Tocmai în Rusia vedem în prezent cum tendinţa arătată se manifestă cu deosebită vigoare în rîndurile ţăranilor şi ale muncitorilor. Apoi Kautsky a arătat că cuvintele „creşterea mizeriei etc." sînt juste nu numai în sensul că ele caracterizează o tendinţă, ci şi în sensul că ele denotă creşterea „mizeriei sociale", adică creşterea discordanţei dintre situaţia proletariatului şi nivelul de trai al burgheziei, nivelul trebuinţelor sociale, care cresc o dată cu creşterea uriaşă a productivităţii muncii. În sfîrşit, aceste cuvinte sînt juste şi în sensul că „în regiunile periferice" ale capitalismului (adică în ţările şi în ramurile economice în care capitalismul abia se naşte, întîlnindu-se cu rînduieli precapitaliste) creşterea mizeriei – şi nu numai a mizeriei „sociale", ci şi a celei mai îngrozitoare mizerii fizice, inclusiv foamea şi moartea de inaniţie – ia proporţii de masă. Oricine ştie că acest lucru este valabil pentru Rusia într-o măsură de zece ori mai mare decît pentru oricare altă ţară europeană. Ca atare, socotim că cuvintele „creşterea mizeriei, a asupririi, robiei, degenerării, exploatării" trebuie să fie incluse neapărat în program, – în primul rînd, pentru că ele caracterizează foarte just trăsăturile fundamentale şi esenţiale ale capitalismului, caracterizează tocmai procesul care se desfăşoară sub privirile noastre şi care constituie una din principalele condiţii ce generează mişcarea muncitorească şi socialismul în Rusia ; în al doilea rînd, pentru că aceste cuvinte oferă un vast material de agitaţie, rezumînd o serie întreagă de fenomene care apasă în mod deosebit asupra maselor muncitoare, dar care în acelaşi timp le şi revoltă în gradul cel mai înalt (şomajul, salariile scăzute, subalimentaţia, foamea, disciplina draconică impusă

www.dacoromanica.ro

de capital, prostituția, înmulțirea personalului casnic etc. etc.) ; în al treilea rînd, pentru că, prin această caracterizare precisă a efectelor nefaste ale capitalismului și a inevitabilității revoltei muncitorilor, noi ne vom delimita de oamenii neconsecvenți, care, „simpatizînd" cu proletariatul și cerînd „reforme" în favoarea lui, caută să adopte „calea de mijloc – cale de aur" dintre proletariat și burghezie, dintre guvernul absolutist și revoluționari. Și tocmai în momentul de față delimitarea de acești oameni este deosebit de necesară, dacă tindem spre un partid muncitoresc unit și închegat, care să ducă o luptă hotărîtă și intransigentă pentru libertate politică și pentru socialism.

Aici este necesar să spunem cîteva cuvinte despre atitudinea noastră față de programul de la Erfurt. Din cele de mai sus, cititorul s-a putut convinge că, după părerea noastră, proiectul grupului „Eliberarea muncii" trebuie modificat în așa fel încît să apropie programul social-democraților ruși de programul social-democraților germani. Nu ne temem cîtuși de puțin să declarăm că vrem să imităm programul de la Erfurt : nu este nimic rău să vrei să imiți ceea ce este bun, și tocmai acum, cînd se aud atît de des critici oportuniste și inconsecvente la adresa acestui program, socotim de datoria noastră să ne pronunțăm fățiș pentru el. În nici un caz, însă, imitarea nu trebuie să fie o simplă copiere. Imitația și împrumutul sînt pe deplin legitime în măsura în care constatăm și în Rusia aceleași procese *fundamentale* ale dezvoltării capitalismului, aceleași sarcini *fundamentale* ale socialiștilor și ale clasei muncitoare, dar ele nu trebuie să ducă în nici un caz la ignorarea particularităților Rusiei, care trebuie să-și găsească o *expresie deplină* în particularitățile programului nostru. Anticipînd, menționăm aici că aceste particularități privesc, în primul rînd, sarcinile noastre politice și mijloacele noastre de luptă politică ; în al doilea rînd, lupta împotriva tuturor rămășițelor regimului patriarhal, precapitalist, și specificul problemei *țărănești,* determinat de această luptă.

După această specificare necesară, reluăm firul expunerii noastre. Pasajul referitor la „creșterea mizeriei" trebuie să fie urmat de o caracterizare a *luptei de clasă* a proletariatului, – după care este necesar să se arate țelul acestei lupte (tre-

www.dacoromanica.ro

cerea în proprietate obştească a tuturor mijloacelor de producţie şi înlocuirea producţiei capitaliste cu producţia socialistă), să se sublinieze caracterul internaţional al mişcării muncitoreşti, să se releve caracterul *politic* al luptei de clasă şi ţelul ei *imediat* (cucerirea libertăţii politice). Este deosebit de necesar ca lupta împotriva absolutismului, pentru libertăţi politice să fie declarată sarcina politică primordială a partidului muncitoresc, dar pentru explicarea acestei sarcini trebuie, după părerea noastră, arătat caracterul de clasă al absolutismului rus din zilele noastre şi necesitatea răsturnării lui nu numai în interesul clasei muncitoare, ci şi în interesul întregii dezvoltări sociale. Această indicare este necesară şi din punct de vedere teoretic, pentru că, din punctul de vedere al ideilor fundamentale ale marxismului, interesele dezvoltării sociale sînt mai presus de interesele proletariatului, – interesele întregii mişcări muncitoreşti sînt mai presus de interesele unei anumite pături de muncitori sau de interesele unor anumite momente ale mişcării ; – ea este necesară şi din punct de vedere practic pentru a preciza punctul central la care trebuie să se reducă şi în jurul căruia trebuie să se grupeze întreaga activitate variată a social-democraţiei, activitate care constă în propagandă, agitaţie şi organizare. Socotim că *în afară de aceasta* ar mai trebui să consacrăm în program un alineat special indicaţiei că partidul muncitoresc social-democrat îşi propune ca *sarcină* sprijinirea oricărei mişcări revoluţionare îndreptate împotriva absolutismului, precum şi lupta împotriva tuturor încercărilor guvernului absolutist de a perverti şi de a întuneca conştiinţa politică a poporului prin intermediul tutelei birocratice şi al falselor pomeni, prin politica demagogică pe care tovarăşii noştri germani o numesc „Peitsche und Zuckerbrot" (gîrbaci şi turtă dulce). Turta dulce = micile pomeni pentru cei care, în schimbul unor izolate şi parţiale îmbunătăţiri în situaţia lor materială, renunţă la revendicările lor politice şi rămîn robi supuşi samavolniciei poliţieneşti (pentru studenţi – cămine etc., pentru muncitori – e de ajuns să amintim proclamaţiile ministrului de finanţe Witte în timpul grevelor de la Petersburg din 1896 şi 1897 [94] sau cuvîntările rostite în apărarea muncitorilor de către reprezentanţii ministerului afacerilor

www.dacoromanica.ro

interne în comisia pentru întocmirea legii din 2.VI.1897). Gîrbaciul = prigoana sălbatică împotriva acelora care, fără a se lăsa influențați de aceste pomeni, rămîn luptători pentru libertate politică (încorporarea studenților [95] ; circulara din 12.VIII.1897 cu privire la deportări de muncitori în Siberia ; întețirea prigoanei împotriva social-democrației etc.). Turta dulce este o momeală pentru cei slabi, un *mijloc* pentru coruperea și pervertirea lor ; gîrbaciul este menit să-i intimideze și „să-i facă inofensivi" pe luptătorii cinstiți și conștienți care s-au devotat cauzei muncitorilor și cauzei poporului. Cît timp există absolutismul (– și în momentul de față programul nostru trebuie să țină neapărat seama de existența absolutismului, căci prăbușirea lui va determina o schimbare atît de considerabilă în ansamblul condițiilor politice, încît partidul muncitoresc va trebui să facă schimbări substanțiale în formularea sarcinilor sale politice imediate) – cît timp există deci absolutismul, trebuie să ne așteptăm la o continuă reînnoire și intensificare a acestor acțiuni demagogice ale guvernului, și, prin urmare, trebuie să le combatem în mod sistematic, demascînd ipocrizia ocrotitorilor polițienești ai poporului, arătînd legătura dintre reformele guvernamentale și lupta muncitorilor, învățînd proletariatul să se servească de fiecare reformă pentru a-și întări pozițiile de luptă, pentru a lărgi și a adînci mișcarea muncitorească. Cît despre sprijinirea *tuturor* luptătorilor împotriva absolutismului, indicarea ei în program este necesară, deoarece social-democrația rusă, indisolubil sudată cu elementele înaintate ale clasei muncitoare din Rusia, trebuie să înalțe steagul *general-democratic*, pentru a grupa în jurul ei toate păturile și elementele capabile să lupte pentru libertate politică sau cel puțin să sprijine într-un fel sau altul o astfel de luptă.

Acestea sînt, după părerea noastră, cerințele pe care trebuie să le satisfacă partea *principială* a programului nostru și tezele fundamentale pe care programul trebuie să le exprime cît se poate de precis și de pregnant. Din proiectul de program al grupului „Eliberarea muncii" trebuie scoase, după părerea noastră (în partea principială), 1) pasajul referitor la forma proprietății funciare țărănești (despre problema țărănească vom vorbi mai jos) ; 2) cel referitor la cauzele „instabilității"

www.dacoromanica.ro

etc. a intelectualității ; 3) punctul referitor la „înlăturarea actualului sistem de reprezentare politică și înlocuirea lui prin legiferarea directă de către popor" ; 4) punctul referitor la „mijloacele de luptă politică". Ce-i drept, în acest punct noi nu găsim nimic care să fie învechit sau greșit ; dimpotrivă, socotim că mijloacele trebuie să fie chiar cele indicate de grupul „Eliberarea muncii" (agitație, – organizare revoluționară, – trecerea „în momentul oportun" la un atac hotărît, cînd *în principiu* poate fi folosită și teroarea), – dar noi credem că în programul unui *partid muncitoresc* nu au ce căuta indicațiile referitoare la mijloacele de activitate, indicații care au fost necesare în programul grupului de revoluționari din străinătate în 1885. Programul trebuie să lase deschisă chestiunea mijloacelor de luptă, alegerea lor rămînînd la latitudinea organizațiilor care luptă și a congreselor partidului, care stabilesc *tactica* acestuia. Este îndoielnic dacă problemele *tacticii* pot fi introduse în program (cu excepția problemelor mai esențiale și *principiale*, cum este aceea a atitudinii față de ceilalți luptători împotriva absolutismului). Pe măsură ce se vor ivi, problemele tacticii vor fi dezbătute în ziarul partidului și rezolvate în mod definitiv la congresele lui. Tot aici se încadrează, după părerea noastră, și problema terorii : social-democrații trebuie să pună neapărat în discuție această problemă – firește, nu sub aspectul ei principial, ci sub aspectul tactic –, deoarece creșterea mișcării duce de la sine, în mod spontan, la cazuri tot mai frecvente de ucideri de spioni, la accentuarea sentimentului de indignare profundă în rîndurile muncitorilor și ale socialiștilor, care văd că tot mai mulți tovarăși de-ai lor sînt omorîți în torturi în închisorile cu regim celular și în locurile de deportare. Pentru a evita orice nedumeriri, specificăm de pe acum că, după părerea noastră personală, teroarea este *în momentul de față* un mijloc de luptă *ne*potrivit, că partidul *(ca partid)* trebuie s-o respingă (atîta timp cît în ansamblul condițiilor nu va interveni o schimbare de natură să determine și o schimbare a tacticii) și să-și concentreze *toate forțele* asupra îmbunătățirii organizării și asupra difuzării regulate a publicațiilor. Nu este aici locul să vorbim mai amănunțit despre aceasta.

www.dacoromanica.ro

Cît privește legiferarea directă de către popor, ni se pare că în momentul de față ea nu trebuie de loc introdusă în program. Victoria socialismului nu poate fi legată principial de *înlocuirea* parlamentarismului prin legiferarea directă de către popor. Acest lucru l-au dovedit, după părerea noastră, dezbaterile în legătură cu programul de la Erfurt și cartea lui Kautsky despre legiferarea de către popor. Kautsky admite (pe baza unei analize istorice și politice) că legiferarea de către popor poate prezenta anumite avantaje în următoarele condiții : 1) inexistența opoziției dintre oraș și sat sau precumpănirea orașelor ; 2) existența unor partide politice cu un înalt nivel de dezvoltare ; 3) „inexistența unei puteri de stat excesiv de centralizate, în mod de sine stătător opusă reprezentanței populare". În Rusia, condițiile sînt *diametral opuse*, și pericolul ca „legiferarea de către popor" să degenereze în „plebiscit" imperialist ar fi la noi deosebit de acut. Dacă referindu-se la Germania și Austria, Kautsky a spus în 1893 că „pentru noi, cei din Europa orientală, legiferarea directă de către popor este de domeniul «statului viitorului»", cu atît mai mult se poate spune că același lucru e valabil și pentru Rusia. De aceea credem că în prezent, cînd în Rusia domnește absolutismul, trebuie să ne limităm la revendicarea unei „constituții democratice" și să preferăm primele două puncte ale părții practice a programului elaborat de grupul „Eliberarea muncii" primelor două puncte ale părții practice a „programului de la Erfurt".

Trecem la partea practică a programului. Această parte se subdivide, după părerea noastră, dacă nu prin felul expunerii, cel puțin prin fondul ei, în trei capitole : 1) revendicări referitoare la transformări cu caracter democratic general, 2) revendicări referitoare la măsuri de ocrotire a muncitorilor și 3) revendicări referitoare la măsuri în interesul țăranilor. În ceea ce privește primul capitol, nu credem să fie nevoie de schimbări esențiale în „proiectul de program" al grupului „Eliberarea muncii", care revendică 1) votul universal ; 2) salarii pentru reprezentanți ; 3) învățămînt general, laic, gratuit și obligatoriu etc. ; 4) inviolabilitatea persoanei și a domiciliului cetățenilor ; 5) libertatea neîngrădită a conștiinței, a cuvîntului, a întrunirilor etc. (aici ar trebui, eventual, să se adauge în mod expres : libertatea grevelor) ;

www.dacoromanica.ro

6) libertatea deplasărilor şi ocupaţiilor [aici ar trebui, poate, să se adauge : „libertatea strămutărilor" şi „desfiinţarea totală a paşapoartelor interne"] ; 7) deplina egalitate în drepturi a tuturor cetăţenilor etc. ; 8) înlocuirea armatei permanente prin înarmarea întregului popor ; 9) „revizuirea întregii noastre legislaţii civile şi penale, suprimarea împărţirii în stări sociale, precum şi a pedepselor incompatibile cu demnitatea omului". Aici ar trebui adăugat : „stabilirea deplinei egalităţi în drepturi a femeii cu bărbatul". În acelaşi capitol trebuie inclusă şi revendicarea reformelor fiscale – „înlăturarea actualului sistem al dărilor şi introducerea impozitului progresiv pe venit", revendicare formulată în programul grupului „Eliberarea muncii" printre revendicările pe care „le va formula partidul muncitoresc, sprijinindu-se pe aceste drepturi politice fundamentale". În sfîrşit, tot aici ar trebui să figureze şi revendicarea „alegerii de către popor a funcţionarilor de stat, acordîndu-se totodată fiecărui cetăţean dreptul de a urmări în faţa justiţiei pe orice funcţionar de stat, fără plîngere pe cale ierarhică".

În cel de-al doilea capitol al revendicărilor practice, găsim în programul grupului „Eliberarea muncii" revendicarea generală ca „relaţiile dintre muncitori şi întreprinzători (la oraşe şi la sate) să fie reglementate prin lege, organizîndu-se totodată o inspecţie corespunzătoare, în care să fie reprezentaţi şi muncitorii". Noi socotim că *partidul muncitoresc* trebuie să expună mai pe larg şi mai amănunţit revendicările referitoare la acest punct, cerînd (1) ziua de muncă de 8 ore ; (2) interzicerea muncii de noapte, interzicerea muncii copiilor sub 14 ani ; (3) repaus neîntrerupt de cel puţin 36 de ore pe săptămînă pentru fiecare muncitor ; (4) extinderea legilor pentru reglementarea muncii în fabrici, precum şi a inspecţiei de fabrică asupra tuturor ramurilor industriei şi agriculturii, asupra fabricilor statului, asupra stabilimentelor meseriaşilor şi asupra meşteşugarilor care lucrează la domiciliu. Muncitorii să aibă dreptul de a alege inspectori-adjuncţi, care să fie egali în drepturi cu inspectorii ; (5) înfiinţarea de tribunale industriale şi agricole în toate ramurile industriei şi ale agriculturii, cu judecători aleşi în număr egal atît din partea patronilor cît şi a muncitorilor ; (6) interzicerea absolută şi generală a plăţilor în mărfuri ; (7) stabilirea

www.dacoromanica.ro

prin lege a răspunderii fabricanților pentru toate accidentele de muncă și vătămările suferite de muncitorii industriali și agricoli ; (8) stabilirea prin lege că în toate cazurile de muncă salariată plata salariului se face cel puțin o dată pe săptămînă ; (9) abrogarea tuturor legilor care încalcă egalitatea în drepturi a părților în contractul de angajare (de pildă legile care stabilesc răspunderea penală a muncitorilor industriali și agricoli pentru părăsirea lucrului ; legile care acordă patronilor mult mai multe posibilități de desfacere a contractului de angajare decît salariaților etc.). (Se înțelege de la sine că noi nu facem decît să schițăm revendicările de dorit, fără a le da formularea definitivă, necesară pentru a fi incluse în proiect). Acest capitol din program trebuie (în legătură cu capitolul precedent) să ofere principii fundamentale, călăuzitoare pentru agitație, fără a stînjeni, bineînțeles, cîtuși de puțin libertatea agitatorilor din diferite localități, ramuri de producție, fabrici, de a formula diferite alte revendicări, întrucîtva modificate, mai concret, cu caracter mai particular. De aceea, la întocmirea acestui capitol din program trebuie să ne străduim să evităm ambele extreme : pe de o parte, nu trebuie să omitem nici una dintre revendicările principale, fundamentale, care au o însemnătate esențială pentru *întreaga* clasă muncitoare, iar pe de altă parte nu trebuie să intrăm în prea multe amănunte, care n-au ce căuta în program.

Revendicarea „ajutorului de stat pentru asociațiile de producție", care figurează în programul grupului „Eliberarea muncii", trebuie, socotim noi, cu totul scoasă din program. Atît experiența altor țări cît și considerente de ordin teoretic, ca și particularitățile vieții de la noi (tendința liberalilor burghezi și a guvernului polițienesc de a cocheta cu „arteluri" și cu „protecția" „industriei populare" etc.) – totul pledează împotriva introducerii acestei revendicări. (Evident, acum 15 ani lucrurile se prezentau în multe privințe altfel, și *pe vremea aceea* includerea de către social-democrați a unei astfel de revendicări în programul lor era pe deplin justificată).

Ne rămîne capitolul ultim – al treilea – al părții practice a programului : revendicările în problema țărănească. În programul grupului „Eliberarea muncii" găsim o singură reven-

www.dacoromanica.ro

dicare de acest fel, şi anume revendicarea „revizuirii radicale a relaţiilor noastre agrare, adică a condiţiilor de răscumpărare a pămîntului şi de trecere a acestuia în mîinile obştilor ţărăneşti. Dreptul pentru ţărani de a renunţa la lot şi de a se retrage din obşte atunci cînd găsesc de cuviinţă să procedeze astfel etc."

Eu cred că ideea fundamentală exprimată aici este foarte justă şi că partidul muncitoresc social-democrat trebuie într-adevăr să formuleze în programul său o revendicare corespunzătoare (spun corespunzătoare, pentru că unele modificări ni se par de dorit).

Eu văd lucrurile în felul următor. În Rusia, problema ţărănească se deosebeşte în mod esenţial de problema ţărănească aşa cum se pune ea în Occident, dar se deosebeşte *numai prin faptul* că în Occident este vorba aproape exclusiv de ţăranul din societatea capitalistă, burgheză, pe cînd în Rusia este vorba mai ales de un ţăran care suferă nu mai puţin (dacă nu chiar mai mult) de pe urma instituţiilor şi relaţiilor *precapitaliste,* de pe urma *rămăşiţelor iobăgiei.* În Occident, rolul ţărănimii ca clasă care furnizează luptători împotriva absolutismului şi împotriva rămăşiţelor iobăgiei este deja epuizat, pe cînd în Rusia încă nu. În Occident, separarea de sat a proletariatului industrial datează de multă vreme şi are un caracter net cristalizat, fiind consfinţită prin instituţii juridice corespunzătoare. În Rusia, „prin elementele lui constitutive şi prin condiţiile lui de existenţă, proletariatul industrial este încă într-o foarte mare măsură legat de sat" (P. B. Akselrod, broşura citată, pag. 11). Este adevărat că la noi procesul de diferenţiere a ţărănimii în mică burghezie şi muncitori salariaţi se desfăşoară cu o forţă uriaşă, cu o repeziciune uimitoare, dar acest proces este departe de a se fi încheiat, şi – esenţialul – se desfăşoară încă în cadrul instituţiilor vechi, iobăgiste, care-i leagă pe toţi ţăranii cu lanţul greu al răspunderii solidare şi al obştii cu caracter fiscal. Iată de ce social-democratul rus – chiar dacă este (ca şi autorul acestor rînduri) un adversar hotărît al ocrotirii sau sprijinirii micii proprietăţi sau a micii gospodării în societatea capitalistă, adică chiar dacă şi în problema agrară se situează (ca şi autorul acestor rînduri) de partea marxiştilor pe care burghezii şi oportuniştii de tot soiul îi taxează de preferinţă drept „dogmatici" şi „ortodocşi",

www.dacoromanica.ro

– poate şi trebuie, fără a-şi trăda în vreun fel convingerile, ci, dimpotrivă, tocmai în virtutea acestor convingeri, să ceară stăruitor ca partidul muncitoresc să înscrie pe steagul său *sprijinirea* ţărănimii *(nicidecum* ca clasă de mici proprietari sau de mici producători), *întrucît această ţărănime este capabilă să ducă o luptă revoluţionară împotriva rămăşiţelor iobăgiei în general şi împotriva absolutismului în special.* Se ştie doar că noi toţi, social-democraţii, declarăm că sîntem gata să sprijinim şi marea burghezie *în măsura în care ea este capabilă* să ducă o luptă *revoluţionară* împotriva fenomenelor menţionate, – atunci cum am putea refuza un astfel de sprijin clasei micii burghezii, care numără multe milioane de oameni şi care prin treceri treptate se contopeşte cu proletariatul ? Dacă sprijinirea revendicărilor liberale ale marii burghezii nu înseamnă sprijinirea marii burghezii, este cu atît mai adevărat că sprijinirea revendicărilor democratice ale micii burghezii nu înseamnă nicidecum sprijinirea micii burghezii : dimpotrivă, tocmai dezvoltarea care va avea loc în Rusia datorită libertăţii politice va duce cu deosebită putere la pieirea micii gospodării sub loviturile capitalului. Eu socot că asupra acestui punct social-democraţii nu vor avea nici o controversă. Toată problema se reduce deci la următoarele : 1) cum să elaborăm revendicări care *să nu poată fi interpretate* ca o sprijinire a micilor proprietari în societatea capitalistă ? şi 2) este oare ţărănimea noastră capabilă, în parte măcar, să ducă o luptă *revoluţionară* împotriva rămăşiţelor iobăgiei şi împotriva absolutismului ?

Să începem cu întrebarea a doua. Este de presupus că nimeni nu va tăgădui că în rîndurile ţărănimii ruse există elemente revoluţionare. Se cunosc şi în perioada de după reformă cazuri de răzvrătiri ale ţăranilor împotriva moşierilor, împotriva administratorilor lor, împotriva cinovnicilor, care apără pe moşieri şi pe slugile lor, se cunosc cazuri de uciderі şi răscoale agrare etc. Se ştie că în rîndurile ţărănimii (în care pînă şi sărăcăcioasele fărîmituri de cultură au început să trezească sentimentul demnităţii omeneşti) creşte revolta împotriva samavolniciei neîngrădite a haitei de nobili zdrenţăroşi care sub titlul de zemski nacealniki au fost asmuţiţi asupra ţăranilor. Se ştie că milioane de oameni din popor flămînzesc tot mai des, şi aceşti oameni nu pot să rămînă

www.dacoromanica.ro

spectatori indiferenți la asemenea „dificultăți de aprovizionare". Se știe că în rîndurile țărănimii se dezvoltă sectele și raționalismul ; or, manifestarea protestului politic sub un înveliș religios este un fenomen propriu tuturor popoarelor într-un anumit stadiu al dezvoltării lor, și nu numai Rusiei. Existența unor elemente revoluționare în rîndurile țărănimii este, așadar, în afară de orice îndoială. Noi nu exagerăm cîtuși de puțin forța acestor elemente, nu uităm înapoierea și ignoranța politică a țăranilor, nu ștergem cîtuși de puțin deosebirea dintre lupta revoluționară și „răzvrătirea rusă, oarbă și necruțătoare", nu uităm cîtuși de puțin că guvernul dispune de o sumedenie de mijloace pentru a înșela și a perverti politicește pe țărani. Din toate acestea, însă, nu rezultă decît că ar fi o nechibzuință să proclamăm țărănimea drept *purtătoare* a mișcării revoluționare, că ar da dovadă de nesocotință partidul care *ar condiționa* revoluționarismul mișcării sale de starea de spirit revoluționară a țărănimii. Nici prin gînd nu ne trece să propunem așa ceva social-democraților ruși. Noi spunem numai că fără a încălca principiile fundamentale ale marxismului și fără a săvîrși o imensă greșeală politică, partidul muncitoresc nu poate *să treacă cu vederea* elementele revoluționare care există și în rîndurile țărănimii, nu poate să nu acorde sprijin acestor elemente. Vor ști oare aceste elemente revoluționare din rîndurile țărănimii ruse să se manifeste cel puțin așa cum s-au manifestat țăranii vesteuropeni cu prilejul răsturnării absolutismului, – aceasta este o întrebare la care istoria nu a dat încă răspuns. Dacă nu vor ști, – bunul renume al social-democrației și mișcarea ei nu vor fi întru nimic știrbite de pe urma acestui fapt, întrucît nu va fi vina social-democrației că țărănimea nu a răspuns (poate nu era în stare să răspundă) la chemarea ei revoluționară. Mișcarea muncitorească merge și va continua să meargă înainte, indiferent de trădările marii sau micii burghezii. Dacă vor ști, – atunci social-democrația care nu ar acorda sprijin țărănimii în această luptă și-ar pierde pentru totdeauna bunul renume și dreptul de a se considera luptătorul de avangardă pentru democrație.

Cît privește prima întrebare pusă mai sus, trebuie să spunem că revendicarea „revizuirii radicale a relațiilor agrare" ni se pare lipsită de precizie : ea putea fi mulțumitoare acum

www.dacoromanica.ro

15 ani, dar este problematic că ne-ar putea satisface acum, cînd, pe lîngă că trebuie să dăm materiale călăuzitoare pentru munca de agitație, trebuie să ne și delimităm de apărătorii micii gospodării, care sînt atît de numeroși în societatea rusă de astăzi și care găsesc partizani atît de „influenți" ca d-nii Pobedonoștev, Witte și nenumărați cinovnici de la ministerul afacerilor interne. Ne îngăduim să supunem tovarășilor spre discutare următoarea formulare aproximativă a capitolului al treilea al părții practice a programului nostru :

„Sprijinind orice mișcare revoluționară îndreptată împotriva actualei orînduiri sociale și de stat, Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia declară că va sprijini țărănimea în măsura în care aceasta, ca clasă care suferă cel mai mult de pe urma lipsei de drepturi a poporului rus și de pe urma rămășițelor iobăgiei în societatea rusă, este capabilă să ducă o luptă revoluționară împotriva absolutismului.

Plecînd de la acest principiu, Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia cere :

1) Anularea ratelor de răscumpărare și a sumelor ce se plătesc cu titlul de dijmă, precum și a oricăror prestații care cad în momentul de față în sarcina țărănimii ca stare socială obligată să plătească biruri.

2) Restituirea către popor a banilor pe care guvernul și moșierii i-au stors de la țărani sub forma ratelor de răscumpărare.

3) Desființarea răspunderii solidare și a tuturor legilor care îngrădesc dreptul țăranului de a dispune de pămîntul său.

4) Lichidarea tuturor rămășițelor dependenței feudale a țăranilor față de moșieri, indiferent dacă ele decurg din legi și instituții speciale (de pildă situația țăranilor și muncitorilor din districtele siderurgice ale Uralului) sau din faptul că pămînturile țăranilor și cele ale moșierilor nu au fost încă delimitate (de pildă rămășițele de servituți din Ținutul de vest [96]), sau din împrejurarea că, ciuntind pămîntul țăranilor, moșierii i-au pus de fapt pe aceștia în situația lipsită de ieșire pe care au avut-o foștii țărani clăcași.

5) Acordarea dreptului pentru țărani de a cere prin judecată reducerea arenzilor prea mari și de a urmări în fața justiției, pentru delictul de cămătărie, pe moșierii și pe toți

www.dacoromanica.ro

cei care, profitînd de mizeria ţăranilor, încheie cu ei învoieli înrobitoare".

Motivarea acestei propuneri necesită o expunere deosebit de amănunţită, dar nu pentru că această parte din program ar fi cea mai importantă, ci pentru că e cea mai controversată şi pentru că nu se află decît în cea mai îndepărtată legătură cu adevărurile unanim statornicite şi recunoscute de toţi social-democraţii. Propoziţia introductivă cu privire la „sprijinirea" (condiţionată) a ţărănimii ni se pare necesară, pentru că, în general vorbind, proletariatul nu poate şi nu trebuie să-şi asume apărarea intereselor clasei micilor proprietari ; el poate numai s-o sprijine *în măsura în care* ea este revoluţionară. Şi deoarece absolutismul întruchipează în momentul de faţă toată starea de înapoiere a Rusiei, toate rămăşiţele iobăgiei, ale lipsei de drepturi şi ale asupririi „patriarhale", este necesar să arătăm că partidul muncitoresc sprijină ţărănimea numai în măsura în care ea este capabilă să ducă o luptă revoluţionară împotriva *absolutismului.* Această teză pare a fi contrazisă de următoarea teză din proiectul grupului „Eliberarea muncii" : „Principalul reazem al absolutismului îl constituie tocmai indiferenţa politică şi starea de înapoiere intelectuală a ţărănimii". Dar aceasta este o contradicţie a vieţii însăşi, şi nu a teoriei, căci ţărănimea (ca şi în genere clasa micilor proprietari) se deosebeşte printr-o serie de duble trăsături. Fără a mai repeta cunoscutele argumente din domeniul economiei politice care demonstrează situaţia lăuntric contradictorie a ţărănimii, reamintim următoarea caracterizare făcută de Marx ţărănimii franceze de la începutul deceniului al 6-lea al secolului care se încheie :

...„Dinastia Bonaparte nu reprezintă pe ţăranul revoluţionar, ci pe ţăranul conservator ; nu pe ţăranul care tinde să se smulgă din condiţiile sale sociale de existenţă determinate de parcelă, ci pe acela care, dimpotrivă, vrea să consolideze aceste condiţii şi această parcelă ; nu populaţia rurală care, în unire cu oraşele, vrea să răstoarne prin propria ei energie vechea ordine, ci, invers, aceea care, apatic închistată în această ordine veche, vrea să se vadă salvată şi favorizată, împreună cu parcela sa, de către fantoma imperiului. Dinastia Bonaparte nu reprezintă ţărănimea luminată, ci superstiţia

www.dacoromanica.ro

țăranului ; nu judecata, ci prejudecata lui ; nu viitorul, ci trecutul lui ; nu Cevenii lui moderni, ci Vendéea lui modernă" („Der 18. Brumaire", S. 99*). Partidul muncitoresc trebuie să sprijine tocmai acea țărănime care tinde să răstoarne „vechea ordine", adică în Rusia în primul rînd și mai mult ca orice absolutismul. Social-democrații ruși au admis întotdeauna necesitatea de a desprinde din doctrina și orientarea narodnicismului latura revoluționară a acestuia și de a o prelua. În programul grupului „Eliberarea muncii", acest lucru este exprimat nu numai în sus-citata revendicare a „revizuirii radicale" etc., ci și în următoarele cuvinte : „De altfel, se înțelege de la sine că, chiar și în momentul de față, oamenii care vin în contact direct cu țărănimea ar putea să aducă, prin activitatea desfășurată în rîndurile ei, importante servicii mișcării socialiste din Rusia. Social-democrații nu numai că nu vor respinge asemenea oameni, dar vor depune toate străduințele pentru a se înțelege cu ei asupra principiilor și metodelor fundamentale ale activității lor". Acum 15 ani, cînd mai erau încă vii tradițiile narodnicismului revoluționar, o astfel de declarație era suficientă ; acum însă noi înșine trebuie să începem discutarea „principiilor fundamentale ale activității" în rîndurile țărănimii, dacă vrem ca partidul muncitoresc social-democrat să devină luptătorul de avangardă pentru democrație.

Dar nu duc oare revendicările propuse de noi la sprijinirea proprietății țăranilor, și nu a persoanei lor ? la întărirea micii gospodării ? corespund ele oare întregului mers al dezvoltării capitaliste ? Să examinăm aceste probleme, care sînt deosebit de importante pentru un marxist.

În legătură cu revendicările de la pct. 1 și 3 este puțin probabil să poată exista între social-democrați divergențe *de fond*. A doua revendicare va provoca poate divergențe și în ceea ce privește fondul. În favoarea ei pledează, după părerea noastră, următoarele argumente : (1) este cert că ratele de răscumpărare au însemnat pur și simplu jefuirea țăranilor de către moșieri, că ele reprezentau nu numai plata pentru pămîntul țărănesc, ci și pentru iobăgie, că guvernul a adunat de la țărani *mai mult* decît a plătit moșierilor ; (2) că noi

* — „Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte", pag. 99 ff. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

nu avem nici un temei să vedem în aceasta un fapt pe deplin consumat şi dat la arhiva istoriei, pentru că nu astfel privesc reforma ţărănească înşişi exploatatorii de origine nobilă, care ţipă acum despre „sacrificiile" pe care le-ar fi făcut atunci ; (3) tocmai acum, cînd pentru milioane de ţărani foametea devine un fenomen cronic, cînd guvernul, risipind milioane pentru daruri destinate moşierilor şi capitaliştilor, pentru o politică externă aventuroasă, se tocmeşte pentru fiecare ban dat în ajutorul înfometaţilor, tocmai acum este oportun şi necesar să amintim cît de scump a plătit poporul gospodărirea cîrmuirii absolutiste, care slujeşte interesele claselor privilegiate ; (4) social-democraţii nu pot rămîne spectatori indiferenţi la flămînzirea ţărănimii şi la ravagiile pe care foametea le face în satele noastre. Asupra necesităţii unui ajutor cît mai larg pentru înfometaţi nu au existat niciodată două păreri în rîndurile social-democraţilor ruşi. Şi nu credem să se găsească vreunul care să afirme că un ajutor serios este posibil fără măsuri revoluţionare ; (5) exproprierea domeniilor coroanei şi creşterea circulaţiei pămînturilor nobilimii, adică urmările înfăptuirii revendicării formulate, ar aduce numai foloase întregii dezvoltări sociale a Rusiei. *Împotriva* revendicării propuse s-ar invoca, probabil, în special „caracterul ei irealizabil". Dacă în sprijinul unei asemenea păreri vor fi aduse doar fraze generale împotriva „revoluţionarismului" şi „utopismului", vom spune dinainte că asemenea *fraze oportuniste* nu ne sperie cîtuşi de puţin şi nu le vom da nici o atenţie. Dar dacă în sprijinul ei vor fi aduse argumente trase din analiza condiţiilor economice şi politice ale mişcării noastre, vom recunoaşte pe deplin necesitatea unei discutări mai amănunţite a acestei probleme şi folosul unei polemici în legătură cu ea. Menţionăm doar că această revendicare nu figurează ca un punct de sine stătător, ci constituie o parte a revendicării de a sprijini ţărănimea *în măsura în care* ea este revoluţionară. Cum anume şi cît de viguros se vor manifesta aceste elemente ale ţărănimii, aceasta este o întrebare la care va răspunde istoria. Dacă prin „caracterul realizabil" al unor revendicări am înţelege nu concordanţa lor generală cu interesele dezvoltării sociale, ci concordanţa lor cu actuala conjunctură economică şi politică, ar însemna să adoptăm un criteriu cu totul greşit, după cum a arătat în

www.dacoromanica.ro

mod convingător Kautsky în polemica sa cu Rosa Luxemburg, care invoca „caracterul irealizabil" (pentru partidul muncitoresc polonez) al revendicării referitoare la independența Poloniei. Kautsky s-a referit atunci (dacă memoria nu ne înșală) la exemplul acelei revendicări din programul de la Erfurt care proclamă că funcționarii statului trebuie să fie aleși de popor. „Caracterul realizabil" al acestei revendicări este mai mult decît îndoielnic în Germania de astăzi, dar nici un social-democrat nu a propus ca revendicările partidului muncitoresc să fie limitate la cadrul îngust a ceea ce este posibil la un moment dat și în condiții date.

Mai departe, în ceea ce privește punctul 4, este de presupus că în principiu nimeni nu va contesta că social-democrații trebuie neapărat să pună în program revendicarea lichidării tuturor rămășițelor dependenței feudale. Discuția se va purta probabil numai în jurul formulării acestei revendicări și al amploarei ei, adică dacă este cazul ca ea să cuprindă, de pildă, și revendicarea unor măsuri care să înlăture dependența feudală *efectivă* a țăranilor, creată prin ciuntirea pămîntului țărănesc în 1861 ? După părerea noastră, răspunsul la această întrebare nu poate fi decît afirmativ. Faptul că gospodăria bazată pe clacă (pe munca în dijmă) a supraviețuit în fapt pe o scară enormă este pe deplin stabilit de literatură, ca și faptul că această supraviețuire determină o mare întîrziere în dezvoltarea noastră socială (și în dezvoltarea capitalismului în țara noastră). Desigur, dezvoltarea capitalismului duce și va duce pînă la urmă „de la sine, pe cale firească", la înlăturarea acestor rămășițe, dar, în primul rînd, aceste rămășițe sînt excepțional de trainice, așa încît nu se poate conta pe o foarte rapidă dispariție a lor, iar în al doilea rînd – și aceasta este esențialul – „calea firească" nu înseamnă altceva decît stingerea lentă a țărănimii, care (datorită muncii în dijmă etc.) este *în fapt* legată de pămînt și aservită moșierilor. Bineînțeles că în asemenea condiții social-democrații nu pot să treacă sub tăcere această problemă în programul lor. Unii vor întreba : dar cum ar putea fi înfăptuită această revendicare ? Noi socotim că nu este nevoie să vorbim despre aceasta în program. Firește, înfăptuirea acestei revendicări (care, ca și înfăptuirea aproape a tuturor

www.dacoromanica.ro

revendicărilor din acest capitol, depinde de forța elementelor revoluționare ale țărănimii) va necesita o examinare multilaterală a condițiilor locale din partea unor comitete țărănești locale alese, – în opoziție cu comitetele de nobili care și-au săvîrșit jaful „legal" în cel de-al 7-lea deceniu al acestui secol ; revendicările democratice din program indică îndeajuns de clar instituțiile democratice care ar fi necesare în acest scop. Aceasta ar fi tocmai „revizuirea radicală a relațiilor agrare" despre care vorbește programul grupului „Eliberarea muncii". După cum s-a arătat mai sus, în principiu sîntem de acord cu acest punct din proiectul grupului „Eliberarea muncii" și am dori doar (1) să fie expres specificate condițiile în care proletariatul poate lupta pentru interesele de clasă ale țărănimii ; (2) să fie precizat *caracterul* revizuirii : lichidarea rămășițelor dependenței feudale ; (3) revendicările să fie exprimate într-o manieră mai concretă – Ni s-ar putea ridica și o altă obiecție : revizuirea problemei pămînturilor răsluite de la țărani etc. trebuie să ducă la restituirea acestor pămînturi țăranilor. Acest lucru este limpede. Dar nu se va întări oare astfel mica proprietate, mica parcelă ? Ar putea oare dori social-democrații ca marea gospodărie capitalistă, bazată poate pe exploatarea pămînturilor jefuite de la țărani, să fie înlocuită prin mica gospodărie ? N-ar fi oare aceasta o măsură *reacționară ?* – Răspundem : nu încape îndoială că înlocuirea marii gospodării prin mica gospodărie este reacționară, și noi nu trebuie să militäm pentru așa ceva. Dar revendicarea în cauză *este condiționată* de scopul „lichidării rămășițelor dependenței feudale" – și de aceea nu poate să ducă la fărîmițarea marilor gospodării ; ea privește numai vechile gospodării de tipul celor bazate, în fond, pe cea mai autentică clacă, – și *în raport cu ele* gospodăria țărănească eliberată de orice îngrădiri medievale (comp. punctul 3) *nu este reacționară, ci progresistă.* Firește, o linie de demarcație e greu de tras aici, dar socot că nimeni dintre noi nu-și închipuie că vreo revendicare din programul nostru ar fi „ușor" de realizat. Datoria noastră e să trasăm principiile fundamentale și sarcinile fundamentale ; cît privește problemele de amănunt, de ele vor ști să se îngrijească aceia care vor trebui să rezolve în practică aceste sarcini.

www.dacoromanica.ro

Ultimul punct urmăreşte acelaşi scop ca şi punctul precedent: lupta împotriva tuturor rămăşiţelor *modului de producţie precapitalist* (atît de numeroase în satul rusesc). După cum se ştie, în Rusia luarea de pămînt în arendă de către ţărani maschează foarte des rămăşiţele relaţiilor bazate pe clacă. Ideea acestui din urmă punct am luat-o de la Kautsky, care, după ce arată că în ceea ce priveşte Irlanda încă guvernul liberal Gladstone a făcut să se voteze în 1881 o lege prin care se acordă justiţiei dreptul de a reduce arenzile prea ridicate, include printre revendicările de dorit următoarea : „Reducerea arenzilor excesive de către instanţe judecătoreşti anume create în acest scop" (Reduzierung übermässiger Pachtzinsen durch dazu eingesetzte Gerichtshöfe). În Rusia, o asemenea măsură ar fi deosebit de folositoare (firește, în cazul unei organizări democratice a acestor instanţe judecătoreşti), în sensul că ar contribui la eliminarea relaţiilor bazate pe clacă. Credem că la aceasta ar mai putea fi adăugată şi revendicarea ca legile contra cametei să fie extinse asupra învoielilor înrobitoare : în satul rusesc relaţiile de înrobire sînt atît de larg răspîndite, ele apasă atît de greu pe umerii ţăranului *în calitatea lui de om al muncii* şi frînează într-o măsură atît de mare progresul social, încît lupta împotriva lor este deosebit de necesară. Cît priveşte stabilirea caracterului înrobitor, cămătăresc al unei învoieli, pentru instanţa judecătorească acest lucru nu ar comporta, firește, greutăţi mai mari decît stabilirea caracterului excesiv al unei arenzi.

În ansamblu, revendicările propuse de noi urmăresc, socotim noi, două obiective principale : 1) lichidarea tuturor instituţiilor şi relaţiilor *precapitaliste;* feudale la sate (completarea acestor revendicări este cuprinsă în primul capitol al părţii practice a programului) ; 2) imprimarea unui caracter mai făţiş şi mai conştient luptei de clasă la sate. Sîntem de părere că tocmai aceste principii trebuie să stea la baza „programului agrar" al social-democraţiei din Rusia ; – noi trebuie să ne delimităm în modul cel mai categoric de tendinţele, atît de răspîndite în Rusia, de *a atenua* lupta de clasă la sate. Orientarea narodnicistă-liberală dominantă se distinge tocmai prin acest caracter, dar, respingîndu-l cu hotărîre [cum s-a şi făcut în „Anexa la raportul prezentat de social-democraţii ruşi la Congresul internaţional de la Londra"], nu se cuvine

www.dacoromanica.ro

să uităm că trebuie să separăm de narodnicism conținutul său revoluționar. „În măsura în care narodnicismul era revoluționar, adică în măsura în care se ridica împotriva statului medieval birocratic și împotriva formelor barbare de exploatare și asuprire – sprijinite de el – a maselor populare, el – narodnicismul – trebuia să intre, cu modificările corespunzătoare, ca element component în programul social-democrației ruse" (Akselrod : „În problema sarcinilor actuale și a tacticii social-democraților ruși", pag. 7). În satul rusesc se împletesc în momentul de față două forme principale ale luptei de clasă : 1) lupta țărănimii împotriva proprietarilor funciari privilegiați și împotriva rămășițelor iobăgiei ; 2) lupta proletariatului sătesc, în curs de apariție, împotriva burgheziei sătești. Pentru social-democrați, această din urmă luptă prezintă o importanță mai mare, dar ei trebuie neapărat să sprijine și lupta menționată la punctul 1, *în măsura în care acest lucru nu contravine* intereselor dezvoltării sociale. Nu este întîmplător faptul că problema țărănească a ocupat și ocupă un loc atît de important în societatea rusă și în mișcarea revoluționară rusă : aceasta nu este decît o reflectare a faptului că și lupta țărănimii împotriva moșierimii și a rămășițelor iobăgiei continuă să aibă o mare însemnătate.

În încheiere, trebuie să prevenim o eventuală neînțelegere. Am vorbit despre „chemarea revoluționară" adresată de social-democrație țăranilor. Nu înseamnă oare aceasta să ne împrăștiem eforturile, să prejudiciem concentrarea necesară a forțelor pentru munca în rîndurile proletariatului industrial ? Nicidecum ; necesitatea unei astfel de concentrări este recunoscută de *toți* social-democrații ruși, ea este indicată și în proiectul din 1885 al grupului „Eliberarea muncii", și în broșura „Sarcinile social-democraților ruși", apărută în 1898. Prin urmare, nu există absolut nici un motiv să ne temem că social-democrații își vor împrăștia forțele. Programul doar nu reprezintă niște instrucțiuni : el trebuie să îmbrățișeze *întreaga* mișcare, iar în practică, firește, urmează să fie pusă pe primul plan cînd o latură a mișcării, cînd alta. Nimeni nu va tăgădui necesitatea de a se vorbi în program nu numai despre muncitorii industriali, ci și despre cei agricoli, deși, în același timp, în actuala stare de lucruri, nici un social-democrat rus nu s-a gîndit să-și îndemne tovarășii să

www.dacoromanica.ro

se ducă la sate. Dar chiar şi fără eforturi din partea noastră, mişcarea muncitorească va duce de la sine, în mod inevitabil, la răspîndirea ideilor democratice la sate. „Agitaţia în legătură cu interesele economice va aduce inevitabil cercurile social-democrate nemijlocit în faţa faptelor care denotă în chip vădit cea mai strînsă solidaritate de interese dintre proletariatul nostru industrial şi masele ţărăneşti" (Akselrod, ibid, pag. 13), şi tocmai de aceea un „Agrarprogramm" (*în sensul arătat :* pentru că, strict vorbind, acesta nu-i nicidecum un „program agrar") constituie pentru social-democraţii ruşi o necesitate imperioasă. În propaganda şi în agitaţia noastră, noi ne izbim mereu de muncitori-ţărani, adică de muncitori de fabrică şi de uzină care păstrează legăturile cu satul, au acolo rude, familie, pe care le vizitează din cînd în cînd. Problema ratelor de răscumpărare, a răspunderii solidare, a arenzii adeseori îl interesează în mod viu chiar şi pe muncitorul din capitală (fără ca să mai vorbim, de pildă, de muncitorii din Ural, în rîndurile cărora de asemenea a început să pătrundă propaganda şi agitaţia social-democrată). Noi nu ne-am face datoria dacă nu am căuta să dăm o călăuză precisă social-democraţilor şi muncitorilor conştienţi care nimeresc la sate. Apoi nu trebuie să uităm nici intelectualitatea de la sate, de pildă învăţătorii, care sînt aşa de umiliţi atît din punct de vedere material cît şi din punct de vedere spiritual, care văd atît de aproape şi simt pe propria lor piele lipsa de drepturi a poporului şi starea lui asuprită, încît (pe măsura creşterii mişcării) răspîndirea simpatiei faţă de social-democratism în rîndurile lor nu poate fi pusă nici o clipă la îndoială.

Iată, aşadar, care ar trebui să fie, după părerea noastră, părţile constitutive ale programului Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia : 1) indicarea caracterului fundamental al dezvoltării economice a Rusiei ; 2) arătarea rezultatului inevitabil al capitalismului : creşterea mizeriei şi creşterea revoltei în rîndurile muncitorilor ; 3) relevarea faptului că lupta de clasă a proletariatului constituie baza mişcării noastre ; 4) indicarea ţelurilor finale ale mişcării muncitoreşti social-democrate, a năzuinţei ei de a cuceri puterea politică în vederea realizării acestor ţeluri, a caracterului internaţional al mişcării ; 5) sublinierea caracterului politic

www.dacoromanica.ro

necesar al luptei de clasă ; 6) indicarea faptului că absolutismul rus, determinînd lipsa de drepturi şi asuprirea poporului şi protejînd pe exploatatori, constituie principala piedică în calea mişcării muncitoreşti, şi de aceea cucerirea libertăţii politice, necesară şi în interesul întregii dezvoltări sociale, constituie o sarcină politică imediată a partidului ; 7) menţionarea faptului că partidul va sprijini toate partidele şi păturile populaţiei care luptă împotriva absolutismului, că va duce război împotriva uneltirilor demagogice ale cîrmuirii noastre ; 8) enumerarea principalelor revendicări democratice, – apoi 9) a revendicărilor în favoarea clasei muncitoare şi 10) a revendicărilor în favoarea ţăranilor, lămurind totodată caracterul general al acestor revendicări.

Pe deplin conştienţi de faptul că, fără o serie de consfătuiri cu tovarăşii, o formulare îndeajuns de satisfăcătoare a programului este o sarcină anevoioasă, socotim totuşi necesar să începem înfăptuirea acestei sarcini, fiind de părere că (din motivele arătate mai sus) ea nu poate fi amînată şi sperînd că în ajutorul nostru vor veni atît toţi teoreticienii partidului (în frunte cu membrii grupului „Eliberarea muncii"), cît şi toţi socialiştii care desfăşoară muncă practică în Rusia (şi nu numai social-democraţii : ar fi cît se poate de dorit să auzim părerea socialiştilor din celelalte fracţiuni şi nu am refuza să le publicăm părerile), precum şi toţi muncitorii conştienţi.

www.dacoromanica.ro

O ORIENTARE RETROGRADĂ ÎN SOCIAL-DEMOCRAȚIA RUSĂ

Redacția ziarului „Raboceaia Mîsl" a scos un „Supliment special la «Raboceaia Mîsl»" (septembrie 1899), cu scopul „de a risipi numeroasele nedumeriri și confuzii existente în privința orientării ziarului «Raboceaia Mîsl» (de pildă că noi «am nega» «politica»". (Din partea redacției). Ne bucură faptul că „Raboceaia Mîsl" pune, în sfîrșit, deschis problemele programatice, pe care pînă acum se părea că le ignorează, dar protestăm cu hotărîre împotriva afirmației că „orientarea ziarului «Raboceaia Mîsl» este" (după cum declară tot acolo redacția) „orientarea muncitorilor ruși înaintați". Nu, dacă redacția ziarului „Raboceaia Mîsl" vrea să meargă pe calea schițată (deocamdată numai *schițată*) în publicația menționată, aceasta înseamnă că ea înțelege greșit programul elaborat de întemeietorii social-democrației ruse și urmat pînă acum de toți social-democrații ruși care au activat în Rusia ; aceasta înseamnă că ea face *un pas înapoi* în comparație cu treapta de dezvoltare teoretică și practică deja atinsă de social-democrația rusă.

Orientarea ziarului „Raboceaia Mîsl" este expusă în articolul de fond al „Suplimentului special" : „Realitatea noastră" (semnat *R.M.*). Acest articol ne propunem să-l analizăm acum cît se poate de amănunțit.

Chiar de la începutul articolului se constată că *R. M.* prezintă într-o lumină *de-a dreptul greșită* „realitatea noastră" în general și mișcarea noastră muncitorească în special, dînd dovadă de o înțelegere mult prea îngustă a mișcării muncitorești și de tendința de a închide ochii asupra formelor ei

www.dacoromanica.ro

superioare, deja făurite de ea sub conducerea social-democraților ruși. Într-adevăr : „mișcarea noastră muncitorească – afirmă *R. M.* chiar la începutul articolului – poartă în ea germenii celor mai variate forme de organizare", începînd de la asocierile pentru greve și terminînd cu asociațiile legale. – Numai atît ? – va întreba nedumerit cititorul. Oare *R. M.* nu a observat în Rusia nici un fel de forme *superioare,* mai avansate, de organizare a mișcării muncitorești ? Probabil că nu vrea să le observe, pentru că chiar în pagina următoare afirmația de mai sus este repetată într-o formă mult mai categorică : „În momentul actual – spune *R. M.* –, sarcinile mișcării, adevărata cauză muncitorească a muncitorilor ruși se rezumă la lupta lor pentru a-și îmbunătăți *prin toate mijloacele posibile* situația", și enumerarea acestor mijloace cuprinde iarăși *numai* organizațiile de grevă și asociațiile legale ! Se pretinde, așadar, că mișcarea muncitorească rusă *s-ar reduce* doar la greve și la asociațiile legale ! Dar acesta este un *neadevăr* vădit ! Mișcarea muncitorească rusă a creat încă acum 20 de ani o organizație mai largă și a formulat sarcini mai largi (ceva mai jos vom vorbi mai amănunțit despre aceasta). Mișcarea muncitorească rusă a creat organizații ca „Uniunile de luptă" de la Petersburg [98] și Kiev [99], Uniunea muncitorilor evrei [100] și altele. *R. M.* spune, ce-i drept, că mișcarea muncitorilor evrei are un „caracter politic aparte", constituind o excepție. Dar nici acest lucru nu este adevărat, căci, dacă Uniunea muncitorilor evrei ar avea o poziție „aparte", ea *nu s-ar fi unit* cu o serie de organizații ruse și nu ar fi participat la crearea „Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia". Întemeierea acestui partid reprezintă un pas deosebit de important al mișcării muncitorești ruse *în procesul contopirii ei* cu mișcarea revoluționară rusă. Acest pas a dovedit limpede că mișcarea muncitorească rusă *nu se reduce* la greve și la asociațiile legale. Cum se explică faptul că socialiștii ruși care scriu la „Raboceaia Mîsl" nu vor să vadă acest pas, nu vor să înțeleagă semnificația lui ?

El se explică prin aceea că *R. M.* nu înțelege nici raportul dintre mișcarea muncitorească rusă, de o parte, și socialism și mișcarea revoluționară din Rusia, de altă parte, nici sarcinile politice ale clasei muncitoare din Rusia. „Revendicările muncitorilor reprezintă, firește, cel mai caracteristic indiciu

www.dacoromanica.ro

I

Попятное направление в русской соц.-демократии

Редакция "Рабочей Мысли" издала отдельное приложение к "Рас Мысли" (сентябрь 1899), желая доказать всю тупость недоразумений и недоразвитости, которые существуют относительно направления "Р. Мысли" (в отношении целей политики, например)*. (от редакции). Мы готовы дать тому, что "Рас Мысль" открыто ставит, наиболее вопросы программные, которых она как будто не хотела знать до сих пор, но мы выжидательно протестуем против того, что направление "Рас Мысли" есть направление революционно-социалистическое (как заявляет там же редакция). Нет, если редакция "Рас Мысли" хочет идти по тому пути, которым пошла "Группа Освобождение труда" в названном издании, то ведь значит, что она не вполне понимает ту программу, которую выработали и основали русские соц.-демократы несколько лет назад и доныне всех русских социал-демократов, а следовательно в России; это значит, что она делает шаг назад, противный строгому революционному и практически-реальному развитию русской социал-демократии.

Направление "Рабочей Мысли" излагается в передовой статье "Отдельное приложение" "Наша действительность" (подпись Р.М.). Эту статью мы и намерены теперь разобрать с возможной подробностью.

Уже с самого начала статьи оказывается, что Р.М. прямо неверно понимает, какую действительность вообще и наше рабочее движение в частности, обнаруживает непомерно узкое понимание работы движения и стремление закрывать глаза на более высокие формы его, которые оно уже вырабатывает под влиянием русских соц.-демократов в самом деле. "Наше рабочее движение — говорит Р.М. в самом начале статьи — вместе взятое разновременные по времени организации "кружки, стачечные сообщества и союзы до "сословия (разрядка наша) общества. — Нравы? спросит в недоумении читатель? Неужели Р.М. не знает в России ни каких более высоких, более передовых форм организации рабочего движения? Отвечаем, что не хочет замечать их, потому что насаждаемые же стремится он именно всеми своими силами повторять свое положение еще гораздо более ограниченным образом: "задача движения данной минуты, настоящее рабочее дело русских рабочих — говорит он — в сближении и улучшении рабочего своего положения ремеслами и способами", и в перечислении этих способов видит опять таки только стачечную организацию и идеальным обществом! И так, русское рабочее движение в "кружках, будто бы, к стачкам и идеальным обществам! Да ведь это же прямая неправда! Русское рабочее движение уже 20 лет тому назад всем было более широкой организацией, выставило своей широкой программой задачи (мы скажем об этом ещё ниже подробнее) Русское рабочее движение создало такие организации, как Петербургский и Киевский Союзы борьбы, Еврейский рабочий Союз и др. Р.М. говорит правда, что еврейское рабочее движение носит особый политический характер, и является исключением. Но это опять таки-неправда, что если бы Еврейский Рабочий Союз сгорел дотла, то он не собирался бы с другими русскими организациями и не образовал бы Российск. С.-Демократ. Рабочую Партию". Основание этой партии есть вполне ясный шаг вперед самого рабочего движения в его связи с русским революционным движением. Этот шаг ясно доказал, что русское рабочее движение не будет и не должно быть замкнуто в стачках и законном обществом. Как много врали те, что русские социалисты, пишущие в "Рас Мысли" не хотят видеть ваш действительный рост его значения?

Произошло это от того, что Р.М. не понимает многого русского рабочего движения и социалистического движения в России, как политического. Задача русского рабочего класса — "хлеб с горчицей" — по разным причинам выпала на долю нашего движения — видит Р.М. — стачки, конечно, требовали время от времени рабочих "мы спрашиваем, почему же это и послужило нового движения появлению социал-демократов и соц.-демократических организаций? Не каким основанием Р.М. отделяет рабочий и требования от требований русских соц.-демократов? А это отделение Р.М. проводит во всех своих статьях, как и вообще редакция "Рас Мысли" проводит это в каждом номере своей газеты. Чтоб разрешить эту ошибку "Рас Мысли", надо дождаться разрешения вопроса об отношении социализма к рабочему движению. Все в основе своем строили социалисты и работа движения сильно отдали дело организации. Рабочие стали борьбе с капиталистами, устраивали стачки и союзы, социалисты стали устраивать кружки. Движение было узким, критикующий современный капиталистический, строящий строй общества и участвующий в общем стачечном движении. Классовая борьба работы пробуждается при таком виде стачки и социалистами "Борьбу пролетариата". Задача освобождения от эксплуатации его составляет цель класса, выражает идею. Высшая форма социалистического движения работать "Самостоятельная работа рабочих". Направление социализма и стачки с рабочим движением есть главная задача к массам. Цель: они создали такие революционную теорию и организацию, которые способны и поставили задачи

Prima pagină
din originalul articolului lui V. I. Lenin
„O orientare retrogradă în social-democrația rusă". — 1899

Micșorat

www.dacoromanica.ro

al orientării mișcării noastre", scrie *R. M.* Este cazul să întrebăm : de ce oare revendicările *social-democraților* și ale organizațiilor social-democrate nu sînt înglobate și ele printre indiciile orientării *mișcării noastre ?* Pe ce bază separă *R. M.* revendicările muncitorești de revendicările social-democraților ruși ? Și această separare *R. M.* o face în tot cursul articolului său, după cum, în general, redacția ziarului „Raboceaia Mîsl" o face în fiecare număr al acestuia. Pentru a lămuri în ce constă această greșeală a ziarului „Raboceaia Mîsl", trebuie să lămurim problema generală a raportului dintre *socialism* și *mișcarea muncitorească.* În toate țările europene, la început socialismul și mișcarea muncitorească au existat separat. Muncitorii duceau lupta împotriva capitaliștilor, făceau greve și organizau asociații, iar socialiștii rămîneau la o parte de mișcarea muncitorească, creau teorii prin care criticau actuala orînduire capitalistă, burgheză a societății și cereau înlocuirea acestei orînduiri printr-o altă orînduire, superioară, orînduirea socialistă. Faptul că mișcarea muncitorească era separată de socialism determina slăbiciunea și lipsa de dezvoltare a amîndurora : necontopite cu lupta muncitorilor, teoriile socialiștilor rămîneau simple utopii, deziderate pioase, care nu exercitau nici o influență asupra vieții reale ; mișcarea muncitorească rămînea o mișcare cu obiective mărunte, fărîmițată, lipsită de semnificație politică, de lumina științei înaintate a timpului său. De aceea în toate țările europene s-a manifestat din ce în ce mai puternic tendința de *a contopi* socialismul și mișcarea muncitorească într-o mișcare *social-democrată* unică. În urma acestei contopiri, lupta de clasă a muncitorilor se transformă în *lupta conștientă a proletariatului* pentru eliberarea sa de sub jugul exploatării exercitate de clasele avute, se făurește forma superioară a mișcării muncitorești socialiste : *partidul muncitoresc social-democrat de sine stătător.* Orientarea socialismului spre contopirea cu mișcarea muncitorească este principalul merit al lui K. Marx și F. Engels : ei au creat o teorie revoluționară care a lămurit necesitatea acestei contopiri și a pus în fața socialiștilor sarcina organizării luptei de clasă a proletariatului.

Tot astfel s-au petrecut lucrurile și în Rusia. Și la noi socialismul a existat multă vreme, decenii de-a rîndul, *în afara* luptei muncitorilor împotriva capitaliștilor, în afara

www.dacoromanica.ro

grevelor muncitoreşti etc. Pe de o parte, socialiştii nu înţelegeau teoria lui Marx şi o considerau inaplicabilă în condiţiile din Rusia ; pe de altă parte, mişcarea muncitorească rusă rămînea încă într-o formă cu totul embrionară. Cînd în 1875 a fost înfiinţată „Uniunea muncitorilor din sudul Rusiei" şi în 1878 „Uniunea din nord a muncitorilor ruşi", aceste organizaţii muncitoreşti au adoptat altă orientare decît aceea a socialiştilor ruşi ; ele revendicau drepturi politice pentru popor şi erau hotărîte să lupte pentru aceste drepturi, pe cînd socialiştii ruşi greşit credeau pe atunci că lupta politică constituie o abatere de la socialism. Dar socialiştii ruşi n-au rămas la teoria lor rudimentară, eronată. Ei au mers înainte, şi-au însuşit teoria lui Marx, au elaborat o teorie a socialismului muncitoresc aplicabilă în condiţiile din Rusia, teoria social-democraţilor ruşi. Întemeierea social-democraţiei ruse constituie principalul merit al grupului „Eliberarea muncii", al lui Plehanov, al lui Akselrod şi al prietenilor lor *. De la întemeierea social-democraţiei ruse (1883), la fiecare manifestare largă a mişcării muncitoreşti ruse, aceasta din urmă se apropia tot mai mult şi nemijlocit de social-democraţii ruşi, căuta să se contopească cu ei. Întemeierea „Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia" (în primăvara anului 1898) marchează un pas deosebit de important pe calea spre această contopire. În momentul de faţă, *principala* sarcină a tuturor socialiştilor ruşi şi a tuturor muncitorilor ruşi conştienţi este să consolideze această contopire, să întărească şi să organizeze „Partidul muncitoresc social-democrat". Cine nu vrea să ia în seamă această contopire, cine caută să tragă în mod artificial o linie despărţitoare între mişcarea muncitorească şi social-democraţia din Rusia, acela *prejudiciază* cauza socialismului muncitoresc şi a mişcării muncitoreşti din Rusia, în loc de a o servi.

Să mergem mai departe. „Cît priveşte revendicările largi – scrie *R. M.* –, revendicările politice, abia revendicările ţesătorilor din Petersburg... din 1897 reprezintă primul caz în care muncitorii noştri formulează, şi într-un mod încă prea

* Istoria contopirii socialismului rus cu mişcarea muncitorească din Rusia a fost expusă de un tovarăş al nostru într-o broşură intitulată „Steagul roşu în Rusia. Studiu de istorie a mişcării muncitoreşti ruse". Această broşură va apărea în curînd [181].

www.dacoromanica.ro

puțin conștient, largi revendicări politice". Trebuie să spunem că este iarăși o afirmație *cu totul greșită*. Publicînd asemenea fraze, redacția ziarului „Raboceaia Mîsl" vădește, în primul rînd, o uitare, de neiertat pentru un social-democrat, a istoriei mișcării revoluționare și muncitorești ruse, iar în al doilea rînd, o înțelegere inadmisibil de îngustă a cauzei muncitorești. Revendicări politice largi au fost formulate de muncitorii ruși și în manifestul de 1 Mai 1898 al Uniunii de luptă din Petersburg, și în ziarul „S.-Peterburgski Rabocii Listok", și în „Raboceaia Gazeta", pe care organizațiile înaintate ale social-democraților ruși au recunoscut-o în 1898 drept organ oficial al „Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia". Ignorînd acest fapt, „Raboceaia Mîsl" se tîrăște înapoi, îndreptățind pe deplin părerea că el nu este exponentul muncitorilor înaintați, ci al păturilor înapoiate, neevoluate ale proletariatului (în articolul său, *R. M.* arată el însuși că ziarului „Raboceaia Mîsl" i s-a mai atras atenția asupra acestui fapt). Păturile înapoiate ale proletariatului nu cunosc istoria mișcării revoluționare ruse, n-o cunoaște nici *R. M.* Păturile înapoiate ale proletariatului nu înțeleg raportul dintre mișcarea muncitorească și social-democrație, nu-l înțelege nici *R. M.* Cum se explică faptul că în deceniul în curs muncitorii ruși nu și-au creat organizații proprii separat de socialiști, cum făceau cu vreo două decenii în urmă ? De ce nu au formulat ei revendicări politice proprii, separat de socialiști ? *R. M.* explică acest lucru, probabil, prin aceea că „muncitorii ruși sînt încă prea puțin pregătiți pentru asemenea revendicări" (pag. 5 din articolul său), dar printr-o astfel de explicație el nu face decît să confirme încă o dată părerea că este îndreptățit să vorbească numai ca exponent al păturilor înapoiate ale proletariatului. În timpul mișcării din deceniul în curs, aceste pături nu și-au dat seama de caracterul politic al mișcării. Cu toate acestea, însă, este îndeobște cunoscut (și chiar *R. M.* o spune) că mișcarea muncitorească din deceniul în curs a căpătat o largă semnificație politică. Aceasta se datorește faptului că cei care au determinat caracterul mișcării au fost, ca pretutindeni și ca întotdeauna, muncitorii înaintați, pe care masa muncitorească i-a urmat pentru că ei și-au dovedit hotărîrea și priceperea de a sluji cauza muncitorească, pentru că au știut să cîștige încrederea deplină a acestei mase. Și acești

www.dacoromanica.ro

muncitori înaintaţi erau social-democraţi ; mulţi dintre ei au participat personal la acele controverse dintre narodovolţi şi social-democraţi care au caracterizat trecerea mişcării revoluţionare ruse de la socialismul ţărănesc şi complotist la socialismul muncitoresc. Aşa se explică de ce aceşti muncitori înaintaţi nu s-au izolat acum de socialişti şi de revoluţionari pentru a-şi crea organizaţii aparte. Această izolare îşi avea sensul şi era necesară atunci cînd socialismul se izola de mişcarea muncitorească. O astfel de izolare este imposibilă şi lipsită de sens din momentul în care muncitorii înaintaţi au în faţa lor socialismul muncitoresc şi organizaţii *social-democrate*. *Contopirea* muncitorilor înaintaţi cu organizaţiile social-democrate a fost cît se poate de firească şi inevitabilă. Ea a fost un rezultat al importantului fapt istoric că în perioada de după 1890 s-au întîlnit două mari mişcări sociale în Rusia : una spontană, mişcarea populară din rîndurile clasei muncitoare, iar cealaltă – orientarea gîndirii sociale înspre teoria lui Marx şi Engels, înspre doctrina social-democraţiei.

Cît de infinit de îngust este felul în care „Raboceaia Mîsl" concepe lupta politică se vede din următoarele. Vorbind despre revendicările politice largi, *R. M.* scrie : „Dar pentru ca muncitorii să poată desfăşura într-un mod pe deplin conştient şi de sine stătător o asemenea luptă politică, este necesar ca ea să fie dusă chiar de organizaţiile muncitoreşti, ca aceste revendicări politice ale muncitorilor să se întemeieze pe cerinţele lor politice comune – de care ei să fi devenit conştienţi – şi pe interesele lor comune de moment" (reţineţi acest lucru !), „ca aceste revendicări să fie revendicări ale organizaţiilor muncitoreşti (profesionale), ca ele – revendicările – să fie elaborate într-adevăr în comun şi tot în comun formulate de aceste organizaţii muncitoreşti, din iniţiativa lor particulară"... Iar mai departe urmează o lămurire în sensul că revendicările politice comune imediate ale muncitorilor continuă să rămînă deocamdată (! !) ziua de muncă de 10 ore şi restabilirea sărbătorilor suprimate prin legea din 2.VI.1897. – Şi după toate acestea, redacţia ziarului „Raboceaia Mîsl" se mai miră că e acuzată de negarea politicii ! Dar nu înseamnă oare că negi politica atunci cînd o reduci la lupta asociaţiilor profesionale pentru reforme izolate ? Nu înseamnă oare aceasta că renunţi la principiul fundamental al social-

www.dacoromanica.ro

democrației mondiale potrivit căruia social-democrații trebuie să tindă a organiza lupta de clasă a proletariatului în cadrul unor partide politice muncitorești de sine stătătoare, care să lupte pentru democrație *ca mijloc* de cucerire a puterii politice de către proletariat și de construire de către el a societății socialiste ? Cu cîtă ușurință aruncă peste bord falsificatorii moderni ai social-democratismului tot ce este mai scump pentru social-democrați, tot ce ne dă dreptul să vedem în mișcarea muncitorească o mișcare de însemnătate istorică mondială. Pe ei nu-i interesează faptul că experiența seculară a socialismului european și a democrației europene ne învață că trebuie să tindem spre crearea unor partide politice muncitorești de sine stătătoare. Pe ei nu-i interesează faptul că, după o cale lungă și anevoioasă, istoria mișcării revoluționare ruse a dus la îmbinarea socialismului cu mișcarea muncitorească, la îmbinarea măreților idealuri sociale și politice cu lupta de clasă a proletariatului. Nu-i interesează nici faptul că muncitorii ruși înaintați au și pus bazele „Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia". În lături cu toate astea ! Să ne descotorosim de acest bagaj ideologic prea amplu și de această experiență istorică prea împovărătoare și pretențioasă, – și „să rămînă deocamdată" numai asociațiile profesionale (a căror posibilitate de organizare în Rusia nu a fost încă prin nimic dovedită, dacă facem abstracție de asociațiile legale), iar aceste asociații profesionale să elaboreze „din inițiativa lor particulară" revendicări, revendicări „de moment", revendicări de mărunte și neînsemnate reforme !! Ce înseamnă asta ? Nu înseamnă decît propovăduirea unei mișcări retrograde ! Nu înseamnă decît propagarea desființării socialismului !

Și în legătură cu aceasta trebuie să relevăm că „Raboceaia Mîsl" expune nu numai ideea că înseși organizațiile locale trebuie să elaboreze formele locale de luptă și motivele concrete de agitație, metodele de agitație etc. – împotriva acestei idei nimeni nu ar avea nimic de obiectat. Social-democrații ruși nu au formulat niciodată nici cea mai mică pretenție de a limita în această privință independența muncitorilor. Nu, „Raboceaia Mîsl" vrea *să înlăture cu desăvîrșire* marile sarcini politice ale proletariatului rus și să se mărginească „deocamdată" „numai" „la interesele de moment". Pînă acum social-

www.dacoromanica.ro

democraţii ruşi voiau ca, sprijinindu-se pe fiecare revendicare de moment, desfăşurînd agitaţia în jurul ei, să organizeze proletariatul în vederea luptei împotriva autocraţiei, ca ţel imediat al lui. Acum „Raboceaia Mîsl" vrea *să limiteze* lupta proletariatului la o luptă restrînsă pentru revendicări înguste. Ştiind foarte bine că se îndepărtează de opiniile întregii social-democraţii ruse, *R. M.* dă următorul răspuns acuzatorilor ziarului „Raboceaia Mîsl". Se afirmă că răsturnarea ţarismului ar fi o sarcină imediată a mişcării muncitoreşti ruse. Dar a cărei mişcări muncitoreşti anume – se întreabă *R. M.* –, *„a mişcării greviste ? a asociaţiilor de ajutor reciproc ? a cercurilor muncitoreşti ?"* (pag. 5 din articol). La aceasta îi vom răspunde : vorbeşte numai în numele dumitale, în numele grupului dumitale, al păturilor înapoiate ale proletariatului dintr-o anumită localitate, reprezentate de acest grup, dar nu-ţi aroga dreptul de a vorbi în numele muncitorilor ruşi înaintaţi ! Adeseori elementele înapoiate ale proletariatului nu ştiu că lupta pentru răsturnarea autocraţiei poate fi dusă numai de un partid revoluţionar. Nici *R. M.* nu ştie acest lucru. Dar muncitorii ruşi înaintaţi îl ştiu. Elementele înapoiate din rîndurile proletariatului nu ştiu adesea că mişcarea muncitorească rusă nu se limitează la lupta grevistă, la asociaţiile de ajutor reciproc şi la cercurile muncitoreşti, că de multă vreme mişcarea muncitorească rusă tinde să se organizeze într-un partid revoluţionar şi a dovedit în fapt această tendinţă. Nici *R. M.* nu ştie acest lucru. Dar muncitorii ruşi înaintaţi îl ştiu.

Totala sa lipsă de înţelegere a ceea ce este social-democratismul, *R. M.* încearcă s-o prezinte drept un mod aparte de a înţelege „realităţile noastre". Să examinăm mai îndeaproape opiniile lui în această problemă.

„Asupra noţiunii de absolutism propriu-zise... – scrie *R. M.* – ...nu vom insista aici, deoarece presupunem că fiecare interlocutor al nostru are o idee cît se poate de precisă şi de clară despre aceste lucruri". Vom vedea îndată că *R. M.* însuşi are o idee cît se poate de neprecisă şi de neclară despre aceste lucruri, dar mai întîi trebuie să relevăm încă o împrejurare. Printre interlocutorii lui *R. M.* figurează oare şi muncitorii ? Firește că da. Şi dacă figurează, de unde să capete ei o idee

www.dacoromanica.ro

cît se poate de precisă despre absolutism ? Evident că în acest scop este necesară o cît mai largă și mai sistematică propagare a ideilor de libertate politică în general, este necesară o agitație care să folosească fiecare manifestare concretă a silniciei polițienești și a împilării birocratice pentru a lega de ele (în mințile muncitorilor) „ideea precisă" de absolutism. S-ar părea că e limpede. Dar dacă e limpede, poate da oare rezultate o propagandă și o agitație pur locală împotriva absolutismului ? Nu este oare absolut necesar ca ea *să fie organizată* pe scara întregii Rusii, ca o activitate unitară și sistematică desfășurată de un singur partid ? Atunci de ce printre sarcinile imediate ale mișcării muncitorești din Rusia *R. M.* nu indică și sarcina organizării unei propagande și agitații sistematice împotriva absolutismului ? Numai pentru că are o idee cît se poate de *ne*precisă și de *ne*clară despre sarcinile mișcării muncitorești ruse și ale social-democrației ruse.

În continuare, *R. M.* explică cititorului că absolutismul reprezintă o uriașă „forță personală" (birocrația mușchiuită militărește) și o uriașă „forță economică" (mijloacele financiare). Fără a ne opri asupra „impreciziilor" din explicația lui *R. M.* (și „impreciziile" sînt foarte numeroase aici), trecem direct la chestiunea principală :

„Așadar – întreabă *R. M.* social-democrația rusă –, oare nu răsturnarea acestei forțe personale și cucerirea acestei forțe economice este ceea ce se recomandă în momentul de față muncitorilor ruși ca sarcină imediată și primordială a organizațiilor lor actuale (embrionare) ? (ca să nu mai vorbim despre revoluționarii care spun că această sarcină trebuie să și-o asume cercurile de muncitori înaintați)".

Cu mirare ne frecăm la ochi și recitim de două și de trei ori acest pasaj uluitor. Nu cumva ne-am înșelat ? Nu, nu ne-am înșelat : *R. M. nu știe într-adevăr ce înseamnă răsturnarea absolutismului.* E de necrezut, dar așa e. De altfel, se mai poate spune că e de necrezut după confuzia de idei de care dă dovadă *R. M.* ?

R. M. confundă cucerirea puterii de către revoluționari cu răsturnarea absolutismului de către revoluționari.

Vechii revoluționari ruși (narodovolții) năzuiau spre cucerirea puterii de către un partid revoluționar. Cucerind puterea, „partidul va răsturna forța personală" a absolutismului –

www.dacoromanica.ro

credeau ei –, adică va numi în locul cinovnicilor agenţi de-ai săi, „va cuceri forţa economică", adică toate mijloacele financiare ale statului, şi va înfăptui revoluţia socială. Narodovolţii (vechii narodovolţi) năzuiau într-adevăr spre „răsturnarea forţei personale şi cucerirea forţei economice" a absolutismului, dacă e să folosim, după exemplul lui *R. M.*, aceste expresii stîngace. Social-democraţii ruşi s-au ridicat cu hotărîre împotriva acestei teorii revoluţionare. Plehanov a supus-o unei critici necruţătoare în lucrările sale : „Socialismul şi lupta politică" (1883) şi „Divergenţele noastre" (1885) şi a indicat revoluţionarilor ruşi care este sarcina lor : crearea unui partid revoluţionar muncitoresc, al cărui scop imediat să fie răsturnarea absolutismului. Dar ce înseamnă răsturnarea absolutismului ? Pentru a putea explica lui *R. M.* acest lucru, este necesar să răspundem întîi la întrebarea : ce este absolutismul ? Absolutismul (autocraţia, monarhia absolută) este o formă de guvernămînt în care puterea supremă aparţine în întregime şi în mod exclusiv (absolut) ţarului. Ţarul emite legile, numeşte funcţionarii statului, strînge şi cheltuieşte banii poporului, *fără ca poporul să participe la facerea legilor şi la controlul asupra administraţiei.* De aceea absolutismul înseamnă samavolnicie din partea cinovnicilor şi a poliţiei şi lipsă de drepturi pentru popor. De pe urma acestei lipse de drepturi suferă întregul popor, dar clasele avute (mai cu seamă moşierii bogaţi şi capitaliştii) exercită asupra birocraţiei o influenţă foarte puternică. Cît priveşte clasa muncitoare, ea suferă îndoit : atît de pe urma lipsei de drepturi a întregului popor rus, cît şi de pe urma asupririi muncitorilor de către capitalişti, care obligă guvernul să le slujească interesele.

Ce înseamnă deci răsturnarea absolutismului ? Înseamnă renunţarea ţarului la puterea absolută ; acordarea dreptului pentru popor de a-şi alege reprezentanţi care să facă legile, să supravegheze activitatea funcţionarilor statului, strîngerea impozitelor şi cheltuirea banului public. Forma de guvernămînt în cadrul căreia poporul participă la facerea legilor şi la conducerea statului se numeşte forma *constituţională* de guvernămînt (constituţie = legea care stabileşte participarea reprezentanţilor poporului la facerea legilor şi la conducerea statului). Prin urmare, răsturnarea absolutismului înseamnă înlocuirea formei absolutiste de guvernămînt printr-o formă

www.dacoromanica.ro

constituțională de guvernămînt. De aici rezultă că pentru răsturnarea absolutismului nu este nevoie nicidecum de „răsturnarea forței personale și de cucerirea forței economice", ci este nevoie să se impună guvernului țarist să renunțe la puterea sa absolută și să convoace o adunare de reprezentanți ai poporului în vederea întocmirii unei constituții („cucerirea unei constituții democratice" [populară, întocmită în interesul poporului], cum se spune în proiectul de program al social-democraților ruși, publicat în 1885 de grupul „Eliberarea muncii").

De ce răsturnarea absolutismului trebuie să fie prima sarcină a clasei muncitoare ruse? Pentru că în condițiile absolutismului clasa muncitoare nu-și poate desfășura pe scară largă lupta, nu poate cuceri poziții trainice nici în domeniul economic, nici în cel politic, nu poate crea organizații trainice, de masă, nu poate desfășura în fața tuturor maselor muncitoare steagul revoluției sociale și nu le poate învăța să lupte pentru înfăptuirea ei. Numai în condiții de libertate politică este posibilă lupta hotărîtă a întregii clase muncitoare împotriva clasei burgheziei, scopul final al acestei lupte fiind cucerirea puterii politice de către proletariat și organizarea societății socialiste. *Această* cucerire a puterii politice de către proletariatul organizat, călit în focul unor lupte îndelungate, va însemna într-adevăr „răsturnarea puterii personale și cucerirea forței economice" a guvernului burghez, dar social-democrații ruși nu au declarat niciodată că *această* cucerire a puterii ar fi o sarcină imediată a muncitorilor ruși. Social-democrații ruși au susținut întotdeauna că numai în condiții de libertate politică, în condițiile unei lupte de masă desfășurate pe scară largă, clasa muncitoare rusă va ști să făurească organizațiile necesare pentru obținerea acestei victorii finale a socialismului.

Dar cum ar putea clasa muncitoare din Rusia să răstoarne absolutismul? Căci redactorii de la „Raboceaia Mîsl" iau în zeflemea pînă și grupul „Eliberarea muncii", întemeietorul social-democrației ruse, care în programul lui a arătat că „lupta împotriva absolutismului este obligatorie chiar și pentru cercurile muncitorești, care astăzi constituie germenii viitorului partid muncitoresc din Rusia". Ziarului „Raboceaia Mîsl" (vezi nr. 7 al ziarului, precum și articolul pe care-l

www.dacoromanica.ro

analizăm) această idee i se pare ridicolă : răsturnarea absolutismului să fie înfăptuită de cercuri muncitoreşti ! La aceasta vom răspunde redactorilor de la „Raboceaia Mîsl" : de cine rîdeţi ? De voi înşivă rîdeţi ! Redactorii de la „Raboceaia Mîsl" se plîng că social-democraţii ruşi polemizează cu ei într-un spirit *netovărăşesc*. Să judece cititorii cine polemizează într-un spirit netovărăşesc : vechii social-democraţi ruşi, care şi-au formulat cu precizie concepţiile şi spun pe şleau care anume concepţii ale „tinerilor" socot ei că sînt greşite şi de ce anume ; – sau „tinerii", care, *fără a-şi numi* adversarii, hărţuiesc de după colţ ba pe „autorul cărţii în limba germană despre Cernîşevski" (pe Plehanov, punîndu-l, fără nici un temei, pe acelaşi plan cu unii autori din presa legală), ba grupul „Eliberarea muncii", citînd într-o formă *denaturată* fragmente din programul lui şi fără a-i opune un program propriu cît de cît precis formulat. Da ! Noi recunoaştem datoria tovărăşească, datoria sprijinirii tuturor tovarăşilor, datoria de a fi îngăduitori faţă de părerile tovarăşilor, *dar pentru noi datoria tovărăşească decurge din datoria faţă de social-democraţia rusă şi faţă de social-democraţia internaţională, şi nu invers*. Recunoaştem că avem îndatoriri tovărăşeşti faţă de „Raboceaia Mîsl" nu pentru că redactorii ei ne sînt tovarăşi, ci vedem în redactorii de la „Raboceaia Mîsl" tovarăşi de-ai noştri numai pentru că activează – şi în măsura în care activează – în rîndurile social-democraţiei ruse (şi deci ale social-democraţiei internaţionale). De aceea, din moment ce sîntem convinşi că „tovarăşii" dau înapoi de la programul social-democrat, că „tovarăşii" îngustează şi denaturează sarcinile mişcării muncitoreşti, socotim de *datoria* noastră să ne exprimăm această convingere în termeni cît se poate de categorici şi fără nici un fel de reticenţe !

Am spus că redactorii de la „Raboceaia Mîsl" redau într-o manieră denaturată concepţiile grupului „Eliberarea muncii". Să judece cititorul dacă avem sau nu dreptate. „Nu-i putem înţelege pe acei tovarăşi de-ai noştri – scrie *R. M.* – care văd în programul lor de «eliberare a muncii» un simplu răspuns la întrebarea : «de unde să luăm forţele necesare pentru a putea lupta împotriva absolutismului ?»" (în altă parte : „revoluţionarii noştri consideră că mişcarea muncitorilor este cel mai bun mijloc pentru răsturnarea absolutismului"). Des-

www.dacoromanica.ro

chideți proiectul de program al social-democraților ruși, publicat de grupul „Eliberarea muncii" în 1885 și reprodus de P. B. Akselrod în broșura sa „În problema sarcinilor imediate și a tacticii social-democrației ruse" (Geneva, 1898), – și veți vedea că *la baza* programului se află : eliberarea deplină a muncii de sub jugul capitalului, trecerea în proprietate socială a tuturor mijloacelor de producție, cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, crearea unui partid *muncitoresc* revoluționar. Este clar că *R. M.* denaturează acest program, că *nu vrea* să-l înțeleagă. El se agață de cuvintele spuse de P. B. Akselrod la începutul broșurii, unde se arată că programul grupului „Eliberarea muncii" „a fost un răspuns" la întrebarea : de unde să luăm forțele necesare pentru a putea lupta împotriva absolutismului ? Dar este un *fapt istoric* că programul grupului „Eliberarea muncii" a dat răspuns și la această întrebare a revoluționarilor ruși, și la această întrebare a întregii mișcări revoluționare ruse. Și dacă programul grupului „Eliberarea muncii" a dat un răspuns la această întrebare, rezultă oare de aici că pentru grupul „Eliberarea muncii" mișcarea muncitorească nu era decît un mijloc ? Adevărul e că această *„lipsă de înțelegere"* a lui *R. M.* dovedește doar că el nu cunoaște fapte îndeobște cunoscute din activitatea grupului „Eliberarea muncii".

Mai departe. *R. M.* nu înțelege cum poate fi „răsturnarea absolutismului" o sarcină a cercurilor muncitorești. Deschideți programul grupului „Eliberarea muncii" : „Social-democrații ruși – se spune acolo – consideră agitația și continua răspîndire a ideilor socialiste și a organizațiilor revoluționare în rîndurile clasei muncitoare drept principalul mijloc de luptă politică a cercurilor muncitorești împotriva absolutismului. Strîns legate între ele într-un tot armonios, aceste organizații, nelimitîndu-se la ciocniri izolate cu guvernul, nu vor întîrzia, la momentul oportun, să treacă la un atac general, hotărît împotriva lui". Tocmai aceasta este tactica pe care au urmat-o organizațiile din Rusia, care în primăvara anului 1898 au întemeiat „Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia". Și ele au dovedit că asemenea organizații constituie în Rusia o forță politică importantă. Dacă aceste organizații vor forma un partid unic și vor duce o agitație largă împotriva cîrmuirii absolutiste, folosind în același timp toate elementele opoziției

www.dacoromanica.ro

liberale, sarcina cuceririi libertății politice va fi, fără îndoială, realizabilă pentru un astfel de partid. Dacă redactorii de la „Raboceaia Mîsl" „nu pot să înțeleagă" acest lucru, noi îi „putem" sfătui : mai învățați, domnilor, pentru că în sine aceste lucruri nu sînt de loc greu de înțeles.

Să revenim însă la *R. M.*, pe care l-am lăsat la mijlocul considerațiilor sale asupra luptei împotriva absolutismului. Concepția proprie a lui *R. M.* asupra acestei probleme ilustrează și mai limpede orientarea nouă, retrogradă, a ziarului „Raboceaia Mîsl".

„Este limpede că sfîrșitul absolutismului este aproape", scrie *R. M.* „Lupta cu absolutismul constituie pentru toate elementele sociale viabile una din condițiile dezvoltării lor sănătoase". De aici rezultă, va gîndi probabil cititorul, că lupta cu absolutismul este necesară și pentru clasa muncitoare ? Nu, nu vă pripiți. *R. M.* are o logică și o terminologie proprie. Prin cuvîntul luptă, la care el adaugă cuvîntul „obștească" (luptă obștească), el înțelege ceva cu totul aparte. După ce descrie *opoziția legală* pe care o fac guvernului numeroase pături ale populației ruse, *R. M.* conchide : „Căci și lupta pentru autoadministrarea zemstvelor și a orașelor, și lupta pentru învățămînt public, și lupta pentru ajutorarea obștească a populației înfometate etc. este o luptă cu absolutismul". „Necesitatea luptei obștești împotriva atotputerniciei cinovnicilor este evidentă pentru toate păturile și grupurile conștiente și progresiste ale populației. Mai mult. Această luptă obștească, deși dintr-o stranie neînțelegere a scăpat pînă acum atenției binevoitoare a multor autori revoluționari ruși, a și început să fie dusă, după cum am văzut, de societatea * rusă, și nu de ieri de alaltăieri". „Adevărata problemă este : cum trebuie să ducă păturile sociale amintite... această luptă cu absolutismul" (vă rog să rețineți expresia !) „pentru ca ea să fie cît mai reușită... Pentru noi însă problema principală este : — cum trebuie să ducă muncitorii noștri această luptă obștească (!) cu absolutismul..."

* Aici, ca și în numeroase alte locuri din lucrările sale, Lenin folosește cuvîntul societate nu în sensul obișnuit, ci într-un sens mai restrîns, înțelegînd prin acest termen pătura politicește activă din rîndurile claselor dominante (burghezia liberală, intelectuali, funcționari din aparatul de stat etc.). — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

În aceste raționamente, *R. M.* a îngrămădit iarăși confuzii peste confuzii și erori fără număr.

În primul rînd, *R. M.* confundă *opoziția legală* cu lupta împotriva absolutismului, cu lupta pentru răsturnarea absolutismului. El face această confuzie de neiertat pentru un socialist, folosind expresia „lupta cu absolutismul" fără a o lămuri ; într-adevăr, ea poate însemna (dacă se specifică în mod expres) și lupta *împotriva* absolutismului, dar poate însemna și lupta împotriva unora dintre măsurile absolutismului în cadrul aceleiași orînduiri absolutiste.

În al doilea rînd, calificînd opoziția legală drept luptă obștească cu absolutismul și afirmînd că muncitorii noștri trebuie să ducă „această luptă obștească", *R. M.* pare a spune că muncitorii noștri nu trebuie să ducă o luptă revoluționară împotriva absolutismului, ci trebuie să facă o opoziție legală absolutismului, ceea ce înseamnă că el alunecă spre o revoltătoare vulgarizare a social-democrației, pe care o confundă cu cel mai banal și mai plat liberalism rusesc.

În al treilea rînd, *R. M.* spune un *neadevăr flagrant* despre autorii social-democrați ruși – [*R. M.*, ce-i drept, preferă să facă „tovărășește" reproșuri fără adresă. Dar dacă el nu se referă la social-democrați, cuvintele lui nu au nici un sens], – afirmînd că ei nu ar acorda atenție opoziției legale. Dimpotrivă, atît grupul „Eliberarea muncii" cît și P. B. Akselrod în special, atît „Manifestul Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia" cît și broșura „Sarcinile social-democraților ruși" (editată de „Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia" și denumită de Akselrod *comentariu* la „Manifest") nu numai că au acordat atenție opoziției legale, dar au și lămurit cu toată precizia raportul dintre ea și social-democrație.

Să ne explicăm. Ce fel de „luptă cu absolutismul" duc la noi zemstvele, asociațiile liberale în general, presa liberală ? Luptă ele oare împotriva absolutismului, pentru răsturnarea lui ? *Nu, ele nu duc și nici n-au dus vreodată o astfel de luptă.* Împotriva absolutismului luptă numai revoluționarii, dintre care unii provin din cercurile liberale și se bucură de simpatia acestor cercuri. Dar a duce o luptă revoluționară nu e nicidecum tot una cu a nutri simpatii pentru revoluționari și a-i sprijini ; lupta împotriva absolutismului nu e tot una

www.dacoromanica.ro

cu opoziția legală față de absolutism. Liberalii ruși își exprimă nemulțumirea față de absolutism numai în limitele *îngăduite* de absolutismul însuși, adică într-o formă pe care absolutismul o consideră neprimejdioasă pentru el. Cea mai apreciabilă manifestare a opoziției liberale au constituit-o *demersurile* întreprinse de liberali pe lîngă guvernul țarist în problema atragerii poporului la opera de guvernare. Și de fiecare dată liberalii au înghițit fără cîrtire grosolanele refuzuri polițienești cu care se soldau aceste demersuri, au suportat cu resemnare persecuțiile sălbatice și nelegiuite cu care guvernul jandarmeresc răsplătea chiar și încercările lor legale de a-și exprima părerea. A declara că opoziția liberală este de-a dreptul o luptă obștească împotriva absolutismului înseamnă pur și simplu *a denatura* faptele, pentru că liberalii ruși n-au organizat *niciodată* un partid revoluționar care să-și propună drept scop răsturnarea absolutismului, cu toate că ei au avut întotdeauna și au și astăzi posibilitatea de a găsi pentru aceasta atît mijloacele materiale necesare cît și oameni care să reprezinte liberalismul rus în străinătate. Iar *R. M.* nu numai că denaturează faptele, dar mai amestecă aici și numele marelui socialist rus N. G. Cernîșevski. „În această luptă – scrie *R. M.* –, muncitorii au drept aliați toate păturile progresiste ale societății ruse, care își apără interesele și instituțiile lor obștești, care își dau limpede seama de interesele lor comune, «care nu uită niciodată» (citează *R. M.* pe Cernîșevski) cît de mare «e deosebirea dacă schimbarea se înfăptuiește în urma unei hotărîri independente a cîrmuirii sau *în urma unei revendicări categorice din partea societății*»". A extinde această apreciere asupra tuturor participanților la „lupta obștească", așa cum o concepe *R. M.*, adică și asupra tuturor liberalilor ruși, înseamnă *pur și simplu a falsifica* realitatea. Liberalii ruși n-au prezentat niciodată revendicări categorice cîrmuirii, și tocmai de aceea ei n-au avut niciodată și cu nici un chip nu pot avea acum un rol revoluționar *independent*. Nu „toate păturile progresiste ale societății" pot fi aliați ai clasei muncitoare și ai social-democrației, ci numai partidele revoluționare întemeiate de membrii acestei societăți. Liberalii, însă, în general pot și trebuie să constituie doar *una dintre sursele* de forțe și mijloace suplimentare pentru partidul muncitoresc revoluționar (după cum a și arătat cît se

www.dacoromanica.ro

poate de clar P. B. Akselrod în broșura menționată mai sus) N. G. Cernîșevski biciuia fără cruțare „păturile progresiste ale societății ruse" tocmai pentru că ele nu înțelegeau necesitatea de a prezenta cîrmuirii revendicări categorice și pentru că priveau nepăsătoare cum revoluționarii proveniți din rîndurile lor cădeau sub loviturile guvernului absolutist. În cazul de față *R.M.* îl citează pe Cernîșevski tot atît de fără rost pe cît de fără rost sînt inserate în cel de-al doilea articol al „Suplimentului special" fragmente de citate din Cernîșevski, menite să demonstreze că Cernîșevski n-ar fi fost utopist și că social-democrații ruși nu ar fi apreciat întreaga însemnătate a „marelui socialist rus". Adevărul însă este că, în cartea sa despre Cernîșevski (articolele din culegerea „Soțial-demokrat" [102], publicate în volum separat în limba germană), Plehanov a apreciat pe deplin însemnătatea lui Cernîșevski și a lămurit atitudinea acestuia față de teoria lui Marx și Engels. Pe cînd redacția ziarului „Raboceaia Mîsl" n-a făcut decît să-și demonstreze nepriceperea de a aprecia într-o manieră cît de cît logică și amplă însemnătatea lui Cernîșevski, părțile lui tari și slabe.

„Adevărata problemă" a social-democrației ruse nu este cîtuși de puțin aceea de a ști cum trebuie să ducă liberalii „lupta obștească" (prin care *R.M.*, după cum am văzut, înțelege opoziția legală), ci de a ști cum să organizeze un partid muncitoresc revoluționar, care, luptînd pentru răsturnarea absolutismului, să se poată sprijini pe *toate* elementele opoziționiste din Rusia și să poată *folosi* în lupta sa revoluționară toate manifestările opoziționiste. În acest scop este necesar tocmai un partid muncitoresc revoluționar, pentru că numai clasa muncitoare poate fi în Rusia un luptător hotărît și consecvent pentru democrație, pentru că fără influența energică exercitată de un asemenea partid elementele liberale „ar putea să rămînă o forță inactivă, dormitîndă" (P. B. Akselrod, broșura citată, pag. 23). Spunînd că „păturile cele mai progresiste de la noi" duc o „adevărată (!!) luptă obștească cu absolutismul" (pag. 12 din articolul lui *R.M.)*, că „pentru noi problema principală este : cum trebuie să ducă muncitorii noștri *această luptă obștească* cu absolutismul", – spunînd asemenea lucruri, *R.M.* în fond părăsește cu totul linia social-democrației. Nu ne rămîne decît să-i sfătuim în

www.dacoromanica.ro

modul cel mai serios pe redactorii de la „Raboceaia Mîsl" să se gîndească bine încotro vor s-o apuce şi unde este adevăratul lor loc : printre revoluţionari, care duc în rîndurile claselor de oameni ai muncii steagul revoluţiei sociale şi vor să le organizeze într-un partid politic revoluţionar, sau printre liberali, care îşi duc „lupta" lor „obştească" (adică fac o opoziţie legală). Teoria „iniţiativei obşteşti" a muncitorilor, teoria „ajutorului reciproc social" şi a asociaţiilor profesionale, care „deocamdată" se limitează să revendice ziua de muncă de 10 ore, teoria „luptei obşteşti" a zemstvelor, a asociaţiilor liberale etc. cu absolutismul, – această teorie nu are în ea absolut nimic socialist, nimic care să nu poată fi admis de liberali ! Căci în fond întregul program al ziarului „Raboceaia Mîsl" (în măsura în care se poate vorbi aici de un program) nu înseamnă altceva decît că muncitorii ruşi trebuie să rămînă în starea lor de înapoiere şi de fărîmiţare şi că trebuie să devină o *anexă a liberalilor !*

Unele fraze ale lui *R.M.* sună cu totul ciudat. „Toată nenorocirea este, declară *R.M.*, că intelectualitatea noastră revoluţionară, prigonită fără cruţare de poliţia politică, ia drept luptă politică cu absolutismul lupta ei împotriva acestei poliţii politice". Care poate fi sensul unei asemenea afirmaţii ? Poliţia politică de aceea se şi numeşte politică, pentru că urmăreşte pe duşmanii absolutismului şi pe cei care luptă împotriva lui. De aceea şi „Raboceaia Mîsl", atîta timp cît nu s-a transformat încă într-un organ liberal, luptă împotriva poliţiei politice, după cum luptă împotriva ei toţi revoluţionarii ruşi, toţi socialiştii, toţi muncitorii conştienţi. Din faptul că poliţia politică îi prigoneşte fără cruţare pe socialişti şi pe muncitori, că absolutismul dispune de o „organizaţie bine închegată", de „oameni de stat pricepuţi şi abili" (pag. 7 din articolul lui *R.M.)*, din acest fapt nu se pot trage decît două concluzii. Liberalul, laş şi mic de suflet, va deduce de aici că poporul nostru în general şi muncitorii în special sînt încă prea puţin pregătiţi pentru luptă şi că trebuie să ne punem toate speranţele în „lupta" zemstvelor, a presei liberale etc., pentru că aceasta este „adevărata luptă cu absolutismul", şi nu numai o luptă împotriva poliţiei politice. Socialistul şi orice muncitor conştient vor deduce de aici că partidul muncitoresc trebuie să se străduiască din răsputeri

www.dacoromanica.ro

să creeze și el o „organizație puternic închegată", să făurească din rîndurile muncitorilor înaintați și ale socialiștilor „militanți revoluționari pricepuți și abili", care să ridice partidul muncitoresc la înălțimea unei forțe de avangardă care luptă pentru democrație și să știe să atragă alături de el toate elementele opoziționiste.

Redactorii de la „Raboceaia Mîsl" nu-și dau seama că au alunecat pe o pantă care îi duce spre prima concluzie !

Sau altă frază : „Ne uimește în aceste programe", adică în programele social-democraților – scrie *R.M.* –, „și faptul că ele pun mereu pe primul plan foloasele pe care le-ar putea aduce activitatea muncitorilor în parlament (care nu există la noi), ignorînd cu desăvîrșire... însemnătatea participării muncitorilor" la adunările în care fabricanții discută problemele legislației, la activitatea comisiilor pentru reglementarea muncii în fabrici, la autoadministrarea obștească a orașelor (pag. 15). Dacă nu vom pune pe primul plan foloasele pe care le-ar aduce parlamentul, de unde să afle muncitorii despre drepturile politice și despre libertatea politică ? Dacă am trece sub tăcere aceste chestiuni, cum le trece sub tăcere „Raboceaia Mîsl", nu ar însemna oare să cultivăm în păturile muncitorești înapoiate ignoranța politică ? Cît privește participarea muncitorilor la autoadministrarea obștească a orașelor, nici un social-democrat nu a negat niciodată și nicăieri folosul și importanța activității muncitorilor *socialiști* în cadrul organelor de autoadministrare ale orașelor, dar este ridicol să vorbești despre aceasta într-o țară ca Rusia, unde nu este posibilă nici o manifestare fățișă a socialismului, unde atragerea muncitorilor pe făgașul activității în cadrul organelor de autoadministrare ale orașelor (chiar dacă aceasta ar fi posibilă) ar însemna în fapt sustragerea muncitorilor înaintați de la lupta pentru cauza muncitorească socialistă și orientarea lor spre liberalism.

„Atitudinea păturilor muncitorești înaintate – spune *R.M.* – față de un astfel de guvern (adică față de guvernul absolutist)... este tot atît de explicabilă ca și atitudinea muncitorilor față de fabricanți". Prin urmare, va conchide de aici orice om cu judecată sănătoasă, muncitorii din păturile înaintate sînt social-democrați tot atît de conștienți ca și socialiștii din rîndurile intelectualilor, și de aceea tendința ziarului „Rabo-

www.dacoromanica.ro

ceaia Mîsl" de a-i separa pe unii de alţii este stupidă şi dăunătoare. Prin urmare, clasa muncitoare din Rusia a şi creat şi a ridicat singură din rîndurile sale elemente pentru formarea unui partid politic muncitoresc de sine stătător. Dar din faptul că păturile muncitoreşti înaintate sînt conştiente din punct de vedere politic, redactorii de la „Raboceaia Mîsl" trag concluzia... că aceste elemente înaintate trebuie să fie tîrîte înapoi, astfel încît să bată pasul pe loc ! „Ce fel de luptă ar fi de dorit să ducă muncitorii ?", întreabă *R.M.* şi răspunde : este de dorit ca ei să ducă acea luptă care este posibilă, iar posibilă este lupta pe care muncitorii o „duc" „în momentul de faţă" !!! Este greu să exprimi într-o formă mai pregnantă oportunismul absurd şi lipsit de principii de care s-au molipsit redactorii ziarului „Raboceaia Mîsl", tîrîţi de „bernsteiniada" la modă ! Este de dorit ceea ce este posibil, iar posibil este ceea ce există în momentul de faţă ! Este ca şi cum unui om care se pregăteşte să pornească la un drum lung şi greu, de-a lungul căruia îl aşteaptă o mulţime de obstacole şi numeroşi duşmani, şi care întreabă : încotro să merg ?, i s-ar răspunde : ar fi de dorit să mergi acolo unde se poate merge, iar de mers se poate merge acolo unde mergi în momentul de faţă ! Acesta este un nihilism de cea mai autentică speţă, dar nu un nihilism revoluţionar, ci unul oportunist, de teapa celui pe care-l manifestă fie anarhiştii, fie liberalii burghezi ! „Chemînd" pe muncitorii ruşi la o luptă „parţială" şi „politică" (şi trebuie să arătăm că prin luptă politică el nu înţelege lupta împotriva absolutismului, ci numai „lupta pentru îmbunătăţirea situaţiei tuturor muncitorilor"), *R.M.* îndeamnă făţiş mişcarea muncitorească rusă şi social-democraţia rusă să facă un *pas înapoi*, îndeamnă în fond pe muncitori să se separe de social-democraţi şi să arunce astfel peste bord toată experienţa acumulată de proletariatul european şi rus ! Dacă luptă numai pentru îmbunătăţirea situaţiei lor, muncitorii nu au nevoie de socialişti. În toate ţările se găsesc muncitori care luptă pentru îmbunătăţirea situaţiei lor fără să ştie nimic despre socialism sau avînd chiar o atitudine ostilă faţă de el.

„În încheiere – scrie *R.M.* –, cîteva cuvinte despre felul cum concepem noi socialismul muncitoresc". După cele de mai sus, cititorului nu-i va fi greu să-şi închipuie ce repre-

www.dacoromanica.ro

zintă această „concepție". Este pur și simplu o copie după cartea „la modă" a lui Bernstein. În locul luptei de clasă a proletariatului, social-democrații „tineri" de la noi pun „inițiativa obștească și politică a muncitorilor". Dacă ne amintim cum înțelege *R.M.* „lupta" *obștească* și „politică", devine limpede pentru noi că este vorba aici de o reîntoarcere directă la „formula" unor autori din presa rusă legală. În loc să indice precis scopul (și esența) socialismului : trecerea pămîntului, a fabricilor etc. și în genere a tuturor mijloacelor de producție în proprietatea întregii societăți și înlocuirea producției capitaliste printr-o producție organizată după un plan general în interesul tuturor membrilor societății, *R.M.* indică mai întîi dezvoltarea asociațiilor profesionale și a cooperativelor de consum și spune doar în treacăt că socialismul duce la socializarea deplină a tuturor mijloacelor de producție. În schimb, se tipărește cu caractere dintre cele mai grase fraza în care se spune că „socialismul nu înseamnă decît dezvoltarea mai departe, superioară, a vieții sociale contemporane", frază împrumutată de la Bernstein și care nu numai că nu lămurește semnificația și esența socialismului, ci le face să devină nebuloase. Toți liberalii și toți burghezii se declară, fără doar și poate, pentru „dezvoltarea vieții sociale contemporane", și de aceea se vor bucura cu toții citind aceste cuvinte ale lui *R.M.* Nu-i mai puțin adevărat însă că burghezii sînt *dușmanii* socialismului. După cum se știe, „viața socială contemporană" are numeroase și variate aspecte, și dintre cei care folosesc această expresie generală unii au în vedere un aspect, alții -- altul. Prin urmare, în loc să explice muncitorilor ce este lupta de clasă și socialismul, *R.M.* nu face decît să înșire fraze nebuloase și derutante. În sfîrșit, în loc să arate ce mijloc de înfăptuire a socialismului preconizează socialismul contemporan – cucerirea puterii politice de către proletariatul organizat –, *R.M.* vorbește numai despre trecerea producției sub conducerea lor obștească (adică sub conducerea obștească a muncitorilor) sau sub conducerea unor organe publice democratizate „prin participarea activă a muncitorilor la activitatea a tot felul de comisii pentru reglementarea muncii în fabrici și uzine, comisii de arbitraj, adunări, comisii și consfătuiri pentru elaborarea legilor referitoare la muncitori, prin participarea

www.dacoromanica.ro

muncitorilor la autoadministrarea obştească şi, în sfîrşit, prin participarea lor la activitatea organului reprezentativ general al ţării". În felul acesta, redactorii de la „Raboceaia Mîsl" consideră drept socialism muncitoresc numai un socialism care se realizează pe cale *paşnică*, excluzînd calea revoluţionară. Această îngustare a socialismului şi reducerea lui la un liberalism burghez de duzină constituie iarăşi un mare pas înapoi faţă de concepţiile tuturor social-democraţilor ruşi şi ale imensei, covîrşitoarei majorităţi a social-democraţilor europeni. Clasa muncitoare ar prefera, firește, să ia puterea în mîinile sale *pe cale paşnică* (am arătat mai sus că această cucerire a puterii poate fi înfăptuită numai de clasa muncitoare organizată, călită în focul luptei de clasă), dar a *renunţa* la cucerirea puterii pe cale revoluţionară ar fi din partea proletariatului, atît din punct de vedere teoretic cît şi din punct de vedere politic practic, *o nesăbuinţă* şi ar însemna doar o concesie ruşinoasă făcută burgheziei şi tuturor claselor avute. Este foarte probabil – şi chiar mai mult decît probabil – că burghezia nu va ceda în mod paşnic în faţa proletariatului şi că în momentul decisiv va recurge la violenţă pentru a-şi apăra privilegiile. Atunci clasei muncitoare nu-i va mai rămîne pentru realizarea scopului său nici o altă cale în afară de revoluţie. Iată de ce programul „socialismului muncitoresc" vorbeşte în general despre cucerirea puterii politice, *fără a preciza* modul în care va fi înfăptuită această cucerire, pentru că alegerea acestui mod depinde de un viitor pe care noi nu-l putem prevedea cu precizie. Dar a limita exclusiv la „democratizare" paşnică activitatea proletariatului în orice împrejurări înseamnă, repetăm, a îngusta într-un mod cu totul arbitrar şi a aplatiza noţiunea de socialism muncitoresc.

Nu intenţionăm să analizăm la fel de amănunţit celelalte articole din „Suplimentul special". Despre articolul în legătură cu a zecea comemorare a morţii lui Cernîşevski am vorbit deja. Cît priveşte propaganda pe care redactorii ziarului „Raboceaia Mîsl" o fac în favoarea bernsteiniadei, de care s-au agăţat cu atîta înverşunare în lumea întreagă toţi duşmanii socialismului, în general, şi liberalii burghezi, în special, şi împotriva căreia s-a pronunţat cu hotărîre (la Congresul de la Hanovra) majoritatea covîrşitoare a social-democraţilor

www.dacoromanica.ro

germani și a muncitorilor germani conștienți, – cît privește, așadar, bernsteiniada, nu este aici locul să vorbim amănunțit despre ea. Ceea ce ne interesează aici este bernsteiniada *rusă*, și noi am arătat mai sus ce totală confuzie de idei aduce cu sine bernsteiniada „noastră", cît de lipsită este ea de orice urmă de concepții de sine stătătoare, am arătat că ea înseamnă un serios pas înapoi în raport cu concepțiile social-democrației ruse. Cît despre bernsteiniada germană, să-i lăsăm mai bine pe germani să vorbească despre ea. Singurul lucru pe care am dori să-l relevăm este acela că bernsteiniada rusă se află la un nivel incomparabil și mai scăzut decît cea germană. Bernstein, cu toate greșelile lui și cu toată tendința lui evidentă de a merge înapoi atît pe plan teoretic cît și pe plan politic, a mai avut totuși atîta minte și atîta bună-credință încît, neajungînd în concluzie la nici o teorie nouă și la nici un program nou, *să renunțe la ideea de a propune modificări* în programul social-democrației germane și să declare în ultimul moment, în momentul hotărîtor, că acceptă rezoluția lui Bebel, rezoluție care a proclamat în mod solemn, în auzul întregii lumi, că social-democrația germană rămîne la vechiul ei program și la vechea ei tactică. Dar bernsteinienii noștri ruși ? Fără să fi făcut nici a suta parte din cît a făcut Bernstein, ei merg pînă acolo încît ignorează pur și simplu faptul că în 1898 toate organizațiile social-democrate ruse au întemeiat „Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia", au publicat în numele lui un „Manifest" și au proclamat drept organ oficial al lui ziarul „Raboceaia Gazeta" și că toate aceste lucrări se situează în întregime pe terenul „vechiului" program al social-democraților ruși. Bernsteinienii noștri par a nu-și da seama că, dacă au respins aceste concepții vechi și au ajuns la altele noi, datoria lor morală, datoria lor față de întreaga social-democrație rusă și față de socialiștii și muncitorii care și-au consacrat toate forțele pregătirii și întemeierii „Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia" și dintre care cei mai mulți umplu astăzi închisorile rusești, cere ca reprezentanții noilor concepții să nu se limiteze la atacuri de după colț împotriva „revoluționarilor noștri" în general, ci să declare deschis și fără ocol cu cine anume și în ce privințe anume nu sînt de acord, ce concepții noi și ce program nou pun ei în locul celor vechi.

www.dacoromanica.ro

Ne mai rămîne să examinăm o singură – şi poate cea mai importantă – problemă : cum *se explică* apariţia unei asemenea orientări retrograde în rîndurile social-democraţiei ruse ? După părerea noastră, apariţia acestei orientări nu poate fi explicată numai prin însuşirile personale ale redactorilor de la „Raboceaia Mîsl", numai prin influenţa bernsteiniadei, care este acum la modă. Explicaţia trebuie căutată, socotim noi, mai cu seamă în specificul dezvoltării istorice a social-democraţiei ruse, specific care a generat – şi *pentru un timp trebuia* să genereze – un mod îngust de a concepe socialismul muncitoresc.

În deceniul al 9-lea şi la începutul ultimului deceniu al secolului nostru, pe vremea cînd social-democraţii îşi începeau activitatea practică în Rusia, ei aveau în faţa lor, în primul rînd, pe narodovolţi, care le reproşau că se îndepărtează de lupta politică lăsată moştenire de mişcarea revoluţionară rusă şi împotriva cărora social-democraţii au dus o polemică înverşunată, iar în al doilea rînd, pe reprezentanţii societăţii liberale ruse, care era şi ea nemulţumită de faptul că mişcarea revoluţionară a făcut o cotitură de la principiile organizaţiei Narodnaia volea la cele ale social-democraţiei. Polemica purtată atît cu unii cît şi cu ceilalţi se învîrtea în jurul problemei politicii. Combătînd concepţia îngustă a narodovolţilor, pentru care politica se reducea la organizarea de comploturi, era posibil ca social-democraţii să se pronunţe şi chiar se pronunţau uneori împotriva politicii în general (avînd în vedere că domina un anumit mod îngust de a concepe politica). Pe de altă parte, în saloanele liberale şi radicale ale „societăţii" burgheze, social-democraţii aveau adeseori prilejul să audă regrete în legătură cu faptul că revoluţionarii au renunţat la teroare : oamenii care nu se gîndeau decît la pielea lor şi care în momentul hotărîtor nu au acordat sprijin eroilor care dădeau lovituri absolutismului, aruncau făţarnic social-democraţilor acuzaţia de indiferentism politic şi aşteptau cu nerăbdare renaşterea unui partid care să scoată pentru ei castanele din foc. Nimic mai firesc decît faptul că social-democraţii s-au pătruns de ură faţă de aceşti oameni şi faţă de frazeologia lor şi s-au consacrat muncii de propagandă în rîndurile proletariatului industrial, muncă mai măruntă, dar în schimb mai temeinică. Caracterul îngust al

www.dacoromanica.ro

acestei munci era inevitabil la început, reflectîndu-se și în îngustimea afirmațiilor unora dintre social-democrați. Această îngustime nu speria însă nici pe acei social-democrați care nu uitaseră nici o clipă țelurile istorice largi ale mișcării muncitorești ruse. Nu-i nici o nenorocire dacă *vorbele* social-democraților sînt uneori înguste : în schimb, *cauza lor* este largă. În schimb, ei nu se lasă tîrîți în comploturi inutile, nu fac cărdășie cu Balalaikinii [103] liberalismului burghez, ci merg în singura clasă cu adevărat revoluționară și contribuie la dezvoltarea forțelor ei ! Ei socoteau că, pe măsura lărgirii propagandei social-democrate, această îngustime va dispărea de la sine. În bună parte așa s-a și întîmplat în realitate. De la propagandă ei au început să treacă apoi la agitație pe scară largă. Agitația pe scară largă a început, firește, să formeze un număr din ce în ce mai mare de muncitori conștienți, înaintați ; au început să apară organizații revoluționare („Uniunile de luptă" din Petersburg, Kiev și altele, Uniunea muncitorilor evrei). Aceste organizații au început să tindă, firește, spre contopire, lucru pe care, în cele din urmă, au reușit să-l înfăptuiască : ele s-au unit și au pus bazele „Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia". Se părea că acum nu mai rămînea nici o bază pentru îngustimea de altădată și că ea va fi înlăturată definitiv. S-a întîmplat însă altfel : extinderea agitației a făcut ca social-democrații să vină în contact cu păturile de jos, mai puțin evoluate ale proletariatului ; atragerea acestor pături cerea agitatorului priceperea de a se adapta la cel mai scăzut nivel de înțelegere, îl deprindea să pună pe primul plan „revendicările și interesele de moment" și să pună pe planul al doilea idealurile largi ale socialismului și ale luptei politice. Caracterul fărîmițat, primitiv al activității social-democrate, legătura extrem de slabă dintre cercurile din diferite orașe, dintre social-democrații ruși și tovarășii lor din alte țări, care au cunoștințe mai temeinice, o experiență revoluționară mai bogată și un orizont politic mai larg, au făcut, firește, ca această latură *(absolut necesară)* a activității social-democrate să ia proporții exagerat de mari și să poată genera în conștiința unor persoane uitarea celorlalte laturi, cu atît mai mult cu cît fiecare cădere smulgea din rîndurile armatei

www.dacoromanica.ro

active pe muncitorii şi intelectualii cei mai conştienţi şi de aceea nu se putea statornici încă o tradiţie şi o continuitate revoluţionară trainică. Tocmai în această exagerare nemăsurată a unei singure laturi a activităţii social-democrate vedem noi principala cauză a condamnabilei abandonări a idealurilor social-democraţiei ruse. Adăugaţi aici atracţia exercitată de o carte la modă, necunoaşterea istoriei mişcării revoluţionare ruse şi o puerilă pretenţie de originalitate, şi veţi obţine toate elementele care formează „orientarea retrogradă în social-democraţia rusă".

Rezultă, aşadar, că trebuie să ne oprim mai amănunţit asupra raportului dintre păturile înaintate ale proletariatului şi păturile lui înapoiate şi asupra rolului muncii social-democrate în fiecare din aceste două categorii de pături.

Istoria mişcării muncitoreşti din toate ţările arată că ideile socialismului se răspîndesc cel mai rapid şi cel mai lesne în păturile de muncitori cu nivel mai ridicat. Din rîndurile lor, în special, provin muncitorii înaintaţi pe care-i promovează orice mişcare muncitorească – muncitori care ştiu să cîştige încrederea deplină a maselor muncitoreşti, muncitori care se consacră în întregime cauzei luminării şi organizării proletariatului, muncitori care îşi însuşesc socialismul în mod pe deplin conştient şi care au elaborat chiar în mod de sine stătător teorii socialiste. Orice mişcare muncitorească viabilă a promovat astfel de conducători ai muncitorilor, conducători ca Proudhon şi Vaillant, Weitling şi Bebel. Şi mişcarea noastră muncitorească rusă promite să nu rămînă în această privinţă mai prejos decît mişcarea europeană. În timp ce societatea cultă îşi pierde interesul pentru literatura onestă, ilegală, în rîndurile muncitorilor devine tot mai puternică năzuinţa spre ştiinţă şi socialism, din mijlocul lor se ridică adevăraţi eroi, care, cu toate revoltătoarele lor condiţii de trai, cu toată munca istovitoare şi abrutizantă din fabrică, găsesc în sine destulă tărie de caracter şi putere de voinţă pentru a învăţa mereu, cu perseverenţă şi pentru a deveni social-democraţi conştienţi, formînd astfel o „intelectualitate muncitorească". În Rusia există deja o „intelectualitate muncitorească", şi noi trebuie să depunem toate eforturile ca rîndurile ei să crească necontenit, ca înaltele ei cerinţe intelec-

www.dacoromanica.ro

tuale să fie satisfăcute pe deplin, ca din rîndurile ei să iasă conducători ai partidului muncitoresc social-democrat rus. De aceea un ziar care ar vrea să devină organul tuturor social-democraților ruși trebuie să fie la nivelul muncitorilor înaintați ; el nu numai că nu trebuie să-și coboare în mod artificial nivelul, ci, dimpotrivă, trebuie să și-l ridice necontenit, să urmărească toate problemele tactice, politice și teoretice ale social-democrației mondiale. Numai atunci cerințele intelectualității muncitorești vor fi satisfăcute, și ea însăși va lua în propriile sale mîini cauza muncitorească rusă și, *deci,* cauza revoluționară rusă.

Pătura nu prea largă a muncitorilor înaintați este urmată de pătura largă a muncitorilor cu nivel mijlociu. Și acești muncitori tind din toată inima spre socialism, participă la activitatea cercurilor muncitorești, citesc ziare și cărți socialiste, iau parte la munca de agitație, deosebindu-se de pătura precedentă numai prin faptul că nu pot deveni conducători pe deplin independenți ai mișcării muncitorești social-democrate. În ziarul care va fi organul partidului, muncitorul mijlociu nu va înțelege unele articole, nu va pricepe lămurit o chestiune teoretică sau practică mai complexă. De aici nu rezultă însă cîtuși de puțin că ziarul va trebui să coboare la nivelul masei cititorilor săi. Dimpotrivă, ziarul trebuie să le ridice nivelul și să contribuie la formarea unor muncitori înaintați din rîndurile păturii mijlocii de muncitori. Absorbit de activitatea practică *locală,* interesîndu-se în primul rînd de cronica mișcării muncitorești și de problemele concrete ale agitației, un astfel de muncitor trebuie să lege de fiecare pas al său ideea întregii mișcări muncitorești ruse, a sarcinii ei istorice, a țelului final al socialismului, și de aceea ziarul, printre ai cărui cititori muncitorii mijlocii reprezintă marea majoritate, trebuie în mod necesar să lege socialismul și lupta politică de fiecare problemă îngustă, locală.

În sfîrșit, în urma păturii mijlocii vine masa păturilor înapoiate ale proletariatului. Este foarte posibil ca un ziar socialist să fie cu totul sau aproape cu totul inaccesibil acestor pături (se știe doar că și în apusul Europei numărul alegătorilor social-democrați este mult mai mare decît numărul cititorilor de ziare social-democrate), dar ar fi absurd să se

www.dacoromanica.ro

deducă de aici că ziarul social-democraţilor trebuie să se adapteze la cel mai scăzut nivel de înţelegere al muncitorilor. De aici nu rezultă decît că pentru a înrîuri aceste pături trebuie folosite alte mijloace de agitaţie şi propagandă : broşuri scrise într-o manieră cît mai populară, agitaţia orală şi – principalul – foi volante în legătură cu evenimentele locale. Social-democraţii nu trebuie să se limiteze nici la aceasta : este foarte posibil ca primii paşi pentru trezirea conştiinţei în păturile muncitoreşti înapoiate să revină activităţii culturale legale. Pentru *partid* este foarte important să folosească această activitate, s-o îndrumeze tocmai acolo unde este cea mai mare nevoie de ea, să îndrumeze pe activiştii legali spre desţelenirea ogorului pe care agitatorii social-democraţi îl vor însămînţa mai tîrziu. Agitaţia în rîndurile păturilor muncitoreşti înapoiate trebuie să lase, fireşte, cît mai mult cîmp liber însuşirilor individuale ale agitatorului şi particularităţilor locului, profesiunii etc. „Nu trebuie să confundăm tactica cu agitaţia" – spune Kautsky în cartea sa îndreptată împotriva lui Bernstein. – „Metoda agitaţiei trebuie să se adapteze la condiţiile individuale şi locale. În cadrul agitaţiei, fiecare agitator trebuie lăsat să-şi aleagă mijloacele de care dispune : un agitator impresionează mai mult prin temperamentul său, un altul prin sarcasmul său biciuitor, altul prin priceperea de a cita numeroase exemple etc. Adaptîndu-se la însuşirile individuale ale agitatorului, agitaţia trebuie să se adapteze şi la particularităţile publicului. Agitatorul trebuie să vorbească în aşa fel, încît să fie înţeles ; el trebuie să pornească de la ceea ce este bine cunoscut auditoriului său. Toate acestea sînt lucruri de la sine înţelese, valabile nu numai pentru agitaţia în rîndurile ţăranilor. Cu birjarii trebuie să vorbeşti altfel decît cu marinarii, iar cu marinarii altfel decît cu zeţarii. *Agitaţia* trebuie să fie *individualizată,* pe cînd *tactica* noastră, *activitatea* noastră politică trebuie să fie *unică*" (S. 2–3). Aceste cuvinte ale unui reprezentant de frunte al teoriei social-democrate conţin o excelentă apreciere a agitaţiei în cadrul activităţii generale a partidului. Ele arată cît de neîntemeiate sînt temerile acelora care îşi închipuie că crearea unui partid revoluţionar în vederea luptei politice va stînjeni agitaţia, o va împinge pe planul al doilea

www.dacoromanica.ro

sau va stingheri libertatea agitatorilor. Dimpotrivă, numai un partid organizat poate să desfășoare pe scară largă agitația, să dea agitatorilor îndrumările necesare (și materialul necesar) în toate problemele economice și politice, să folosească fiecare succes local al agitației ca exemplu pentru edificarea tuturor muncitorilor ruși, să trimită pe agitatori în medii sociale sau în localități în care ei să poată activa cu maximum de succes. Numai în cadrul unui partid organizat oamenii cu aptitudini pentru agitație se vor putea consacra în întregime acestei activități, lucru de pe urma căruia vor avea de cîștigat atît agitația cît și celelalte sectoare de activitate social-democrată. De aici reiese că acela care, antrenat de lupta economică, uită agitația și propaganda politică, uită necesitatea de a organiza mișcarea muncitorească sub forma luptei unui partid politic, pierde, pe lîngă toate celelalte, pînă și posibilitatea de a organiza în mod temeinic și cu succes atragerea păturilor celor mai înapoiate ale proletariatului la cauza muncitorească.

Dar această exagerare a unui domeniu de activitate în detrimentul celorlalte domenii, și chiar cu tendința de a le arunca peste bord pe acestea din urmă, poate avea urmări mult mai grave pentru mișcarea muncitorească rusă. Afirmația calomnioasă că pentru întemeietorii social-democrației ruse muncitorii nu ar reprezenta decît un mijloc pentru răsturnarea absolutismului, chemarea de a se limita la restabilirea sărbătorilor și la asociații profesionale, lăsînd la o parte țelurile finale ale socialismului și sarcinile imediate ale luptei politice, pot duce pur și simplu la pervertirea păturilor înapoiate ale proletariatului. Muncitorii din aceste pături se pot lăsa (și se vor lăsa) oricînd momiți de vreo pomană din partea guvernului și a burgheziei. Sub influența propagandei ziarului „Raboceaia Mîsl", păturile înapoiate ale proletariatului, muncitorii cu orizont complet mărginit se pot pătrunde de convingerea burgheză și profund reacționară că, în afară de majorarea salariilor și de restabilirea sărbătorilor („interese de moment"), muncitorul nu poate și nu trebuie să se mai intereseze de nimic altceva, că muncitorii pot și trebuie să lupte pentru cauza muncitorească numai cu forțele lor proprii, numai din „inițiativa" lor „proprie", fără a căuta să

www.dacoromanica.ro

contopească cauza muncitorească cu socialismul, fără a căuta s-o transforme în cauza înaintată, vitală a întregii omenici. Muncitorii cei mai înapoiați, repetăm, ar putea fi pervertiți prin asemenea convingeri, dar nu ne îndoim cîtuși de puțin că muncitorii ruși înaintați, aceia care conduc cercurile muncitorești și întreaga activitate social-democrată, aceia care umplu astăzi închisorile noastre și locurile de deportare, de la gubernia Arhanghelsk și pînă în Siberia orientală, – acești muncitori vor respinge cu indignare asemenea teorie. A reduce întreaga mișcare la interesele de moment înseamnă a specula lipsa de orizont a muncitorilor, a-i încuraja în pornirile lor minore. Aceasta înseamnă a rupe în mod artificial legătura dintre mișcarea muncitorească și socialism, dintre aspirațiile politice bine precizate ale muncitorilor înaintați și manifestările spontane de protest ale maselor. Tocmai de aceea încercarea ziarului „Raboceaia Mîsl" de a propovădui o orientare aparte trebuie să atragă luarea noastră aminte și să fie combătută cu toată energia. Atîta timp cît „Raboceaia Mîsl", adaptîndu-se în chip vădit păturilor înapoiate ale proletariatului, ocolea cu grijă problema țelului final al socialismului și problema luptei politice, fără a propovădui însă o orientare aparte, mulți social-democrați se mulțumeau să clatine din cap, sperînd că, pe măsura dezvoltării și lărgirii activității membrilor grupului „Raboceaia Mîsl", acestora din urmă le va fi lesne să se debaraseze singuri de îngustimea lor. Dar atunci cînd oameni care pînă acum au depus o muncă utilă în cadrul cursului pregătitor încep să facă zarvă, agățîndu-se de teoriile la modă ale oportunismului, și să declare că vor să lase întreaga social-democrație rusă pentru mulți ani (dacă nu pentru totdeauna) în cursul pregătitor, – atunci cînd, cu alte cuvinte, oameni care pînă acum au muncit cu folos pentru a umple butoiul cu miere încep să toarne în el „în mod ostentativ" o lingură de fiere, – noi ne simțim datori să ne ridicăm cu hotărîre împotriva acestei orientări retrograde !

Social-democrația rusă, atît prin întemeietorii ei, membrii grupului „Eliberarea muncii", cît și prin organizațiile social-democrate ruse care au întemeiat „Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia", a recunoscut întotdeauna următoa-

www.dacoromanica.ro

rele două principii fundamentale : 1) Esența social-democrației : organizarea luptei de clasă a proletariatului în scopul de a cuceri puterea politică, de a trece toate mijloacele de producție în mîinile întregii societăți și de a înlocui economia capitalistă printr-o economie socialistă ; 2) Sarcina social-democrației ruse : organizarea unui partid revoluționar muncitoresc rus, care să-și propună drept scop imediat răsturnarea absolutismului, cucerirea libertății politice. Cine se dezice de aceste principii fundamentale (formulate cu precizie în programul grupului „Eliberarea muncii" și exprimate în „Manifestul Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia"), acela se dezice de social-democrație.

Scris la sfîrșitul anului 1899

Publicat pentru prima oară în 1924, în revista „Proletarskaia Revoliutiia" nr. 8—9

Se tipărește după un text transcris de o mînă necunoscută și revăzut de V. I. Lenin

www.dacoromanica.ro

DESPRE TRIBUNALELE DE MUNCĂ

Se numesc tribunale de muncă tribunalele alcătuite din membri aleşi de muncitori şi de patroni (în industrie – de fabricanţi) care judecă litigiile ce se iscă atît de des în legătură cu condiţiile de angajare la lucru, cu stabilirea retribuţiei pentru munca obişnuită şi pentru orele suplimentare, cu concedierea nereglementară a muncitorilor, cu despăgubirile pentru stricarea materialelor, cu aplicarea nereglementară a amenzilor etc. etc. În majoritatea statelor din Europa occidentală există asemenea tribunale, pe cînd în Rusia nu, şi noi ne propunem să arătăm ce avantaje prezintă ele pentru muncitori şi de ce este de dorit să fie înfiinţate tribunale de muncă în afară de instanţele judecătoreşti obişnuite, în care procesele sînt soluţionate de un singur judecător, numit de guvern sau ales de clasele avute, fără delegaţi aleşi din partea patronilor şi a muncitorilor.

Primul avantaj pe care-l prezintă tribunalul de muncă este acela că e mult mai accesibil muncitorilor. Ca să depună o plîngere la o instanţă judecătorească ordinară, muncitorul trebuie să facă o cerere (şi în acest scop el este adeseori nevoit să se adreseze unui avocat), să plătească taxe, să aştepte mult de la un termen la altul, trebuie să se înfăţişeze înaintea instanţei, lipsind de la lucru şi sustrăgîndu-i pe martori de la lucrul lor, şi după aceea iar trebuie să aştepte atunci cînd, în urma apelului părţilor litigante nemulţumite, procesul este adus în faţa unei instanţe superioare, unde cauza se judecă încă o dată. Nu-i de mirare că muncitorii evită pe cît posibil să se adreseze instanţelor judecătoreşti ordinare ! Tribunalele

www.dacoromanica.ro

de muncă însă sînt alcătuite din patroni şi muncitori aleşi ca judecători. Muncitorului nu îi este de loc greu să adreseze o plîngere verbală unui tovarăş al său ales judecător. Şedinţele tribunalelor de muncă se ţin de obicei în zile de sărbătoare sau în genere în orele cînd muncitorii sînt liberi şi nu trebuie să-şi lase lucrul pentru a veni la judecată. La tribunalele de muncă procedura este mult mai rapidă.

Al doilea avantaj pe care-l prezintă pentru muncitori tribunalele de muncă este acela că judecătorii de la aceste tribunale cunosc mult mai bine problemele muncii în fabrici şi uzine, că în plus judecătorii nu sînt nişte cinovnici străini de mediul industrial, ci oameni din partea locului, care cunosc condiţiile de trai ale muncitorilor şi condiţiile producţiei locale ; la aceasta se adaugă şi faptul că jumătate din judecători sînt muncitori, care vor fi întotdeauna drepţi cu muncitorul şi nu-l vor trata ca beţivan, neobrăzat şi prostănac (cum îl tratează cei mai mulţi dintre judecătorii de carieră, care se recrutează din clasa burgheziei, din clasa oamenilor avuţi şi care păstrează aproape întotdeauna legăturile cu burghezia, cu fabricanţii, cu directorii, cu inginerii, în timp ce de muncitori îi desparte parcă un zid chinezesc). Judecătorii de carieră se îngrijesc în primul rînd ca în actele dosarului totul să fie în regulă : pe hîrtie totul să fie în ordine, de rest nu-i pasă cinovnicului, care nu doreşte decît să-şi încaseze regulat leafa şi să-şi cîştige bunăvoinţa şefilor. De aceea, în instanţele judecătoreşti ordinare înfloresc din plin întotdeauna hîrţogăria, şicana şi chiţibuşăria : dacă nu ţi-ai întocmit hîrtia după tipic, dacă nu te-ai îngrijit la timp să se treacă ceva în procesul-verbal, pierzi procesul, chiar dacă dreptatea e de partea ta. Cînd judecătorii sînt oameni aleşi de fabricanţi şi de muncitori, nu le trebuie prea multă scriptologie : ei nu-şi fac slujba pentru leafă, nu depind de cinovnici-trîntori. Ei nu aleargă după posturi şi mai grase, ci urmăresc să aplaneze conflictele, care îi împiedică pe fabricanţi să-şi desfăşoare neîntrerupt producţia, împiedică pe muncitori să-şi vadă liniştiţi de munca lor şi să se teamă mai puţin de şicane şi de nedreptăţi din partea patronilor. Apoi, pentru a putea judeca conflictele dintre patroni şi muncitori, trebuie să cunoşti bine, din experienţă proprie, condiţiile de muncă din fabrici. Judecătorul de carieră îşi aruncă privirea în cărţulia

www.dacoromanica.ro

de muncă, consultă regulamentul şi nu mai vrea să audă nimic : ai încălcat, zice el, regulamentul, suporţi consecinţele, restul nu mă priveşte. Pe cînd judecătorii aleşi din rîndurile patronilor şi ale muncitorilor se uită nu numai la hîrţoage, ci iau în consideraţie şi felul cum se petrec lucrurile în viaţa reală. Se ştie doar că uneori regulamentul rămîne scris pe hîrtie, iar în fapt lucrurile se petrec cu totul altfel. Adeseori judecătorul de carieră, chiar dacă ar vrea, chiar dacă ar cerceta cu toată atenţia litigiul adus în faţa lui, nu este în stare să sesizeze miezul chestiunii, pentru că nu cunoaşte uzul, nu ştie cum se întocmesc tarifele, nu cunoaşte procedeele folosite de maiştri pentru a stoarce şi ultima picătură de vlagă din muncitor, chiar fără a încălca regulamentul sau tariful (de pildă trecîndu-l la o altă muncă, dîndu-i alt material etc. etc.). Spre deosebire de judecătorii de carieră, judecătorii aleşi, fiind ei înşişi oameni care muncesc sau care conduc întreprinderi industriale, se descurcă repede în toate aceste chestiuni, pricep lesne ce anume vrea muncitorul şi se îngrijesc nu numai de respectarea regulamentului, ci caută să aplaneze litigiile în aşa fel încît muncitorul să nu poată fi împilat prin ocolirea regulamentului şi să fie înlăturate orice prilejuri de înşelăciune şi de samavolnicie. Nu de mult s-a scris în ziare că nişte muncitori şepcari, reclamaţi fiind de patronul lor, erau cît pe-aci să fie condamnaţi pentru furt pe motivul că păstrau pentru sine deşeurile rămase de la confecţionarea şepcilor ; bine că s-au găsit avocaţi cinstiţi, care au cules informaţii şi au dovedit că aşa este uzul în această meserie şi că muncitorii nu numai că nu au furat nimic, dar nici măcar nu au încălcat vreun regulament. Or, muncitorul obişnuit, simplu, care primeşte un salariu foarte mic, aproape niciodată nu are posibilitatea să ia un avocat bun, şi de aceea, după cum ştie orice muncitor, în procesele în care sînt implicaţi muncitori, judecătorii de carieră pronunţă foarte des sentinţe extrem de aspre şi chiar absurd de aspre. Din partea unor judecători de carieră nu te poţi aştepta niciodată la o atitudine imparţială : am arătat mai sus că ei fac parte din clasa burgheză şi sînt dinainte porniţi să dea crezare tuturor afirmaţiilor fabricantului şi să nu creadă spusele muncitorului. Judecătorul se uită în lege : acolo scrie contract

www.dacoromanica.ro

de angajare la lucru (un om se angajează ca, în schimbul unei retribuții, să execute o lucrare pentru altcineva sau să-i presteze anumite servicii). Lui îi este tot una dacă cel ce se angajează la fabricant este inginer, medic, director de fabrică sau salahor ; judecătorul își închipuie (datorită sufletului său de hîrtie și obtuzității sale burgheze) că salahorul trebuie să-și cunoască tot atît de bine drepturile și să știe să prevadă în contract tot ce trebuie, la fel ca și un director, un medic sau un inginer. Pe cînd într-un tribunal de muncă judecătorii sînt (în proporție de jumătate) aleși din partea muncitorilor și își dau foarte bine seama că un muncitor novice sau un muncitor tînăr se simte adeseori în fabrică sau în biroul fabricii ca într-un codru întunecos și că nici prin gînd nu-i trece că încheie un „contract liber" și că ar putea „să prevadă" în el toate condițiile pe care ar dori să și le asigure. Să luăm, de exemplu, fie și următorul caz : un muncitor vrea să reclame că a fost amendat pe nedrept sau că o marfă i-a fost rebutată fără just temei. El nici nu se va gîndi să facă în acest sens o reclamație la cinovnicul-judecător sau la cinovnicul-inspector de fabrici. Cinovnicul știe una și bună : *legea* acordă fabricantului dreptul de a amenda pe muncitori și de a rebuta produsele de proastă calitate, și este, desigur, treaba fabricantului să stabilească dacă produsul e de proastă calitate, sau dacă muncitorul a comis vreo abatere. Tocmai de aceea sînt atît de rare cazurile cînd muncitorii fac asemenea reclamații la instanțele judecătorești : ei rabdă abuzurile, rabdă, dar sfîrșesc prin a declara grevă atunci cînd paharul răbdării lor se umple. Dacă însă printre judecători ar fi și judecători aleși de muncitori, muncitorilor le-ar fi mult mai ușor să găsească apărare și să obțină cîștig de cauză atît în asemenea cazuri cît și în toate litigiile și împilările mai mărunte care au loc în cadrul fabricii. Căci numai bogatului cinovnic-judecător i se pare că asemenea lucruri mărunte nici nu merită vreo atenție (puțină apă fiartă pentru ceai, sau să cureți o dată în plus mașina, sau altceva asemănător), dar pentru muncitor astea nu sînt nicidecum lucruri mărunte ; nimeni în afară de el nu-și poate da seama cîte împilări, cîte nedreptăți și umiliri rezultă uneori de pe urma celor mai mărunte reguli și rînduieli, care la prima vedere par neînsemnate și inofensive.

www.dacoromanica.ro

Al treilea avantaj pe care-l prezintă pentru muncitori tribunalele de muncă este acela că în cadrul şi prin intermediul lor muncitorii învaţă să cunoască legile. Muncitorii de rînd (în masa lor) nu cunosc legile şi nu le pot cunoaşte, deşi, cu toate acestea, cinovnicii şi judecătorii de carieră le fac o vină din necunoaşterea legilor. Dacă muncitorul, atunci cînd cinovnicul se referă la textul legii, îi va răspunde că nu a ştiut de existenţa unei asemenea legi, cinovnicul (şi judecătorul) ori va izbucni în rîs, ori îl va ocărî : „nimeni n-are dreptul să invoce necunoaşterea legii" – iată ce spune legea fundamentală rusă. De aceea toţi cinovnicii şi judecătorii *presupun* că fiecare muncitor cunoaşte legile. În fond, însă, această presupunere nu e decît o minciună burgheză, o minciună născocită de oamenii cu stare şi de capitalişti împotriva celor neavuţi, o minciună la fel de sfruntată ca şi presupunerea că muncitorul încheie cu patronul un „contract liber". Adevărul este că muncitorul, intrînd de mic copil în fabrică, abia ştiind să citească şi să scrie (şi să nu uităm că mulţi, foarte mulţi dintre ei nici nu au posibilitatea să înveţe să citească şi să scrie !), nu are cînd şi de la cine să cunoască legile şi, la urma urmelor, nici nu are pentru ce, căci, dacă legile le aplică, fără a-l întreba pe el, cinovnici proveniţi din rîndurile burgheziei, este clar că ele nu vor aduce nici un folos muncitorului ! Clasele burgheze, care fac muncitorilor o vină din faptul că nu cunosc legile, nu au făcut absolut nimic pentru a înlesni muncitorilor posibilitatea de a le cunoaşte, şi de aceea vinovaţi de faptul că muncitorii nu cunosc legile sînt în realitate nu atît muncitorii înşişi, cît exploatatorii lor, care stăpînesc toate bunurile, trăiesc din muncă străină şi vor să beneficieze singuri de foloasele culturii şi ştiinţei. Nici şcoala şi nici cărţile nu vor da şi nu pot da muncitorilor cunoaşterea legilor, pentru că din masa milioanelor de muncitori striviţi de capital numai foarte puţini sînt în stare să citească cărţi ; din aceleaşi motive, nici şcoala nu este accesibilă decît pentru foarte puţini dintre ei, şi chiar acei care o absolvă nu ştiu de cele mai multe ori decît să citească, să scrie şi să socotească, ceea ce nu este de ajuns pentru a te putea orienta într-un domeniu atît de complex şi dificil cum este legislaţia rusă. Muncitorii vor putea cunoaşte legile numai atunci cînd ei înşişi vor avea prilejul să le aplice, să audă şi să vadă

www.dacoromanica.ro

cum se judecă în baza acestor legi. De pildă, ei ar putea cunoaşte mai bine legile dacă ar fi desemnaţi ca juraţi (cu obligaţia pentru fabricanţi de a le plăti salariul corespunzător şi pentru zilele în care ei stau la tribunal), dar în societatea burgheză lucrurile sînt orînduite în aşa fel, încît pot fi desemnaţi ca juraţi numai oameni din clasa avută (precum şi ţărani dresaţi la şcoala „serviciului public", adică, în fapt, ţărani care au avut funcţii poliţieneşti inferioare) ; cei neavuţi, însă, proletarii, trebuie doar să se supună judecăţii altora, ei înşişi neavînd dreptul de a judeca ! Cînd se creează tribunale de muncă, muncitorii aleg ca judecători în aceste tribunale tovarăşi de-ai lor, şi aceste alegeri se repetă la anumite intervale ; în felul acesta judecătorii aleşi din rîndurile muncitorilor aplică ei înşişi legile şi capătă posibilitatea să le cunoască din practică, adică nu numai să citească legile tipărite în cărţi (se ştie doar că asta nici pe departe nu înseamnă încă să cunoşti legile), ci să se convingă în fapt în care cazuri şi cum anume se aplică cutare sau cutare legi şi ce influenţă au ele asupra muncitorilor. Apoi, în afară de judecătorii aleşi, şi celorlalţi muncitori le este mult mai uşor să cunoască legile atunci cînd există tribunale de muncă, pentru că unui muncitor îi este întotdeauna uşor să stea de vorbă cu judecători proveniţi din rîndul tovarăşilor săi şi să obţină de la ei informaţiile necesare. Întrucît muncitorilor tribunalul de muncă le este mai accesibil decît tribunalul cinovnicilor, muncitorii vin mult mai frecvent să asiste la judecarea proceselor în care figurează rude şi cunoscuţi de-ai lor, şi în felul acesta ajung să cunoască legile. Or, pentru muncitor este extrem de important să cunoască legile nu numai din cărţi, ci chiar din felul cum sînt aplicate în viaţă, căci astfel va înţelege în interesul cui se întocmesc aceste legi, în interesul cui acţionează oamenii care aplică legile. Şi cînd va cunoaşte legile, orice muncitor va vedea limpede că ele exprimă interesele clasei avute, ale proprietarilor, ale capitaliştilor, ale burgheziei, şi că niciodată clasa muncitoare nu va putea obţine o îmbunătăţire trainică şi radicală a soartei sale atîta timp cît nu va fi cucerit dreptul de a alege din rîndurile ei deputaţi care să participe la întocmirea legilor şi la supravegherea executării lor.

www.dacoromanica.ro

Apoi (în al patrulea rînd), o altă latură bună a tribunalelor de muncă este aceea că ele deprind pe muncitori să participe în chip de sine stătător la rezolvarea treburilor publice, de stat (pentru că tribunalul este o instituție de stat, iar activitatea lui constituie o parte din activitatea statului), îi deprind să aleagă din rîndurile lor tovarăși mai inteligenți, cinstiți și ferm devotați cauzei muncitorești, încredințîndu-le funcții în care activitatea lor să poată fi urmărită de întreaga clasă muncitoare și în care reprezentanții muncitorilor să poată formula nevoile și revendicările tuturor muncitorilor. Clasa capitaliștilor, întreaga burghezie este interesată ca muncitorii să rămînă inculți și fărîmițați ; ea tinde să înlăture cît mai repede pe acei muncitori care, mai inteligenți decît ceilalți, nu-și folosesc inteligența și cunoștințele pentru a trăda cauza muncitorească, punîndu-se bine pe lîngă maiștri, patroni și polițiști, ci le folosesc pentru a ajuta și pe ceilalți muncitori să dobîndească mai multe cunoștințe și să învețe să lupte laolaltă pentru cauza muncitorească. Dar pentru ca toți muncitorii să cunoască și să aibă încredere în acești muncitori înaintați, de care cauza muncitorească are atîta nevoie, este foarte important ca toți să poată urmări activitatea acestor muncitori, ca toți să se convingă dacă ei știu să exprime adevăratele nevoi și dorințe ale muncitorilor și să lupte pentru satisfacerea lor. Dacă muncitorii ar putea să aleagă ca judecători asemenea oameni, atunci toți ar cunoaște pe cei mai buni din rîndurile muncitorilor, ar avea mai multă încredere în ei, fapt de pe urma căruia cauza muncitorească ar avea mult de cîștigat. Priviți ce fac moșierii, industriașii și negustorii noștri : ei nu se mulțumesc cu faptul că fiecare dintre ei se poate duce la guvernator sau la ministru pentru a-i expune dorințele sale ; ei obțin, de asemenea, ca oameni aleși din rîndurile lor să participe și la activitatea justiției (instanțele judecătorești cu reprezentanți din partea stărilor sociale), precum și direct la activitatea administrației (de pildă, nobilii aleg mareșali ai nobilimii, efori școlari etc. ; negustorii aleg reprezentanți în comisiile pentru reglementarea muncii în fabrici, în comitetele burselor și bîlciurilor etc.). Pe cînd clasa muncitoare din Rusia rămîne cu totul lipsită de drepturi : ea este privită ca o vită de muncă, care trebuie să muncească pentru alții și să tacă din gură,

www.dacoromanica.ro

fără a avea dreptul de a-şi exprima nevoile şi dorinţele. Dacă muncitorii ar alege în permanenţă tovarăşi de-ai lor ca judecători în tribunalele de muncă, ei ar căpăta măcar o oarecare posibilitate de a participa la rezolvarea treburilor publice şi de a exprima nu numai părerile unor muncitori izolaţi, ale lui Piotr, Sidor sau Ivan, ci părerile şi revendicările tuturor muncitorilor. Şi muncitorii nu ar manifesta atunci faţă de tribunale neîncrederea pe care o nutresc faţă de tribunalele cu cinovnici ; ei ar vedea că acolo sînt tovarăşi de-ai lor, care le vor apăra cauza.

Apoi (în al cincilea rînd), un alt avantaj pe care-l prezintă pentru muncitori tribunalele de muncă este acela că aceste tribunale ar asigura o publicitate mai mare relaţiilor dintre patroni şi muncitori şi tuturor întîmplărilor din viaţa fabricilor. Acum vedem că atît fabricanţii cît şi guvernul se străduiesc din răsputeri să ascundă opiniei publice ceea ce se petrece în lumea fabricilor : despre greve este interzis să se scrie, rapoartele inspectorilor de fabrică asupra situaţiei muncitorilor nu se mai publică nici ele, abuzurile se cocoloşesc, urmărindu-se ca lucrurile să fie cît mai repede aplanate „între patru ochi", pe cale administrativă, adunările muncitorilor sînt interzise. Nu-i de mirare că marea majoritate a muncitorilor este adesea foarte slab informată asupra celor ce se întîmplă în alte fabrici sau chiar în alte secţii ale aceleiaşi fabrici. Tribunalele de muncă, cărora muncitorii li s-ar putea adresa ori de cîte ori au nevoie, în care procesele s-ar judeca în şedinţă publică, adică în prezenţa unui public muncitoresc, şi în orele libere ale muncitorilor, ar fi foarte folositoare pentru ei şi prin faptul că ar contribui la darea în vileag a oricărui abuz, ar înlesni astfel lupta muncitorilor împotriva diferitelor samavolnicii din fabrici, ar deprinde pe muncitori să reflecteze nu numai asupra rînduielilor din fabrica lor, ci şi asupra rînduielilor existente în toate fabricile, asupra situaţiei tuturor muncitorilor *.

* Firește, nu trebuie să uităm, totodată, că tribunalele de muncă pot fi numai unul dintre mijloacele şi căile de publicitate, şi nici măcar principala cale. O publicitate adevărată şi deplină în ceea ce priveşte viaţa din fabrici, situaţia muncitorilor şi lupta lor este posibilă numai prin intermediul unor ziare muncitoreşti libere şi al unor adunări populare libere, care să dezbată toate treburile de stat. La fel şi reprezentarea muncitorilor în tribunalele de muncă este numai unul dintre mijloacele de reprezentare, şi nicidecum princi-

www.dacoromanica.ro

În sfîrşit, nu putem încheia fără a releva şi un alt avantaj al tribunalelor de muncă : ele îi învaţă pe fabricanţi, pe directori şi pe maiştri să se poarte cuviincios cu muncitorii, să vadă în ei cetăţeni egali în drepturi, şi nu nişte slugi. Orice muncitor ştie cît de des îşi permit fabricanţii şi maiştrii să se poarte revoltător de brutal cu muncitorii, să-i înjure etc. Muncitorului îi este greu să reclame asemenea cazuri, iar o ripostă se poate da numai acolo unde toţi muncitorii au un nivel destul de ridicat şi ştiu să-şi sprijine tovarăşul. Fabricanţii şi maiştrii susţin că muncitorii noştri sînt foarte inculţi şi grosolani şi că de aceea în relaţiile cu ei eşti nevoit să fii brutal. În rîndurile clasei noastre muncitoare mai există încă, într-adevăr, numeroase urme lăsate de iobăgie, prea puţină cultură şi multă grosolănie, – acest lucru nu poate fi tăgăduit. Dar cine este vinovat în primul rînd de această stare de lucruri ? Vinovaţi sînt tocmai fabricanţii, maiştrii, cinovnicii, care se poartă cu muncitorii ca nişte boieri cu iobagii şi care nu vor să vadă în muncitor un om care le este egal. Cînd muncitorii adresează politicos o rugăminte sau o întrebare, ei sînt primiţi pretutindeni cu brutalitate, cu înjurături şi ameninţări. Nu este oare evident că, dacă fabricanţii acuză pe muncitori de grosolănie, ei nu fac decît să arunce asupra altora propria lor vină ? Tribunalele de muncă i-ar dezvăţa repede pe exploatatorii noştri de asemenea purtări brutale : la tribunal, ca judecători, muncitorii ar sta alături de fabricanţi, judecînd împreună procesele şi votînd în condiţii de egalitate. Judecătorii-fabricanţi ar trebui să vadă în judecătorii-muncitori oameni care le sînt egali, şi nu nişte năimiţi. În faţa tribunalului s-ar înfăţişa justiţiabili şi martori atît din rîndurile fabricanţilor cît şi din rîndurile muncitorilor : fabricanţii s-ar deprinde să ducă tratative corecte cu muncitorii. Acest lucru este foarte important pentru muncitori, pentru că în momentul de faţă se reuşeşte foarte rar să se ajungă la asemenea tratative ; fabricantul nici nu vrea să audă de delegaţi aleşi de muncitori, aşa încît acestora nu le rămîne decît o singură cale de discuţie : greva, care este însă

palul mijloc : o adevărată reprezentare a intereselor şi nevoilor muncitorilor este posibilă numai într-o instituţie reprezentativă generală (parlament), care să voteze legi şi să supravegheze executarea lor. Mai încolo vom examina dacă tribunalele de muncă sînt posibile în cadrul actualelor rînduieli din Rusia.

www.dacoromanica.ro

o cale anevoioasă şi adeseori legată de foarte mari greutăţi. Apoi, dacă printre judecători ar fi şi muncitori, muncitorii ar avea toată posibilitatea să reclame tribunalului cazurile de tratament brutal. Judecătorii-muncitori ar fi întotdeauna de partea lor, iar faptul că fabricantul sau maistrul vor fi reclamaţi pentru brutalitate le-ar tăia pofta de a mai fi insolenţi şi aroganţi.

Aşadar, tribunalele de muncă, alcătuite din judecători aleşi în număr egal din partea patronilor şi din partea muncitorilor, au o foarte mare însemnătate pentru muncitori şi le aduc multe foloase : ele sînt mult mai accesibile muncitorilor decît instanţele judecătoreşti ordinare, sînt mai puţin contaminate de birocraţie şi de scriptologie, judecătorii de la aceste tribunale cunosc condiţiile de muncă din fabrici şi judecă mai drept, datorită acestor tribunale muncitorii învaţă să cunoască legile, se deprind să aleagă reprezentanţi din rîndurile lor şi să participe la rezolvarea treburilor de stat ; ele lărgesc publicitatea în jurul vieţii din fabrici şi al mişcării muncitoreşti, învaţă pe fabricanţi să se poarte cuviincios cu muncitorii şi să ducă tratative corecte cu aceştia, ca de la egal la egal. De aceea, nu-i de mirare că în toate ţările europene muncitorii cer înfiinţarea de tribunale de muncă, cer ca aceste tribunale să existe nu numai pentru muncitorii din fabrici şi uzine (la germani şi la francezi asemenea tribunale există deja), ci şi pentru muncitorii care lucrează la domiciliu pentru capitalişti, precum şi pentru muncitorii agricoli. Nici un fel de cinovnici numiţi de guvern *(nici judecătorii, nici inspectorii de fabrici)* nu vor putea înlocui *vreodată* instituţiile la care *participă muncitorii înşişi*, şi după tot ce am spus pînă acum nu mai e nevoie să explicăm acest lucru. De altfel, orice muncitor ştie şi din propria lui experienţă la ce se poate aştepta din partea unor cinovnici ; orice muncitor înţelege foarte bine că, dacă i se va spune că cinovnicii vor şti să se îngrijească de interesele muncitorilor tot atît de bine ca şi judecătorii aleşi chiar de muncitori, aceasta nu va fi decît minciună şi înşelătorie. Această înşelătorie convine de minune cîrmuitii, care vrea ca muncitorii să rămînă sclavi inculţi, lipsiţi de drepturi şi necuvîntători, şi tocmai de aceea auzim atît de

www.dacoromanica.ro

des asemenea asigurări mincinoase din partea cinovnicilor sau din partea publiciştilor care ţin cu fabricanţii şi cu cîrmuirea.

Necesitatea tribunalelor de muncă şi folosul lor pentru muncitori sînt atît de evidente, încît *pînă şi cinovnicii ruşi* au recunoscut de mult acest lucru. Ce-i drept, de atunci a trecut atîta amar de vreme, încît mulţi au şi uitat că o asemenea recunoaştere a avut loc! Asta s-a întîmplat pe vremea cînd ţăranii noştri au fost eliberaţi de sub jugul iobăgiei (în 1861, acum 38 de ani şi mai bine). Cam tot pe atunci, guvernul rus hotărîse să înlocuiască cu altele noi legile referitoare la meseriaşi şi la muncitorii din fabrici: prea devenise limpede încă de pe atunci că după eliberarea ţăranilor nu mai pot fi menţinute vechile legi referitoare la muncitori, deoarece pe vremea cînd au fost întocmite aceste legi vechi mulţi dintre muncitori erau iobagi. De aceea guvernul a numit o comisie alcătuită din cîţiva cinovnici, însărcinînd-o să studieze legislaţia corespunzătoare din Germania şi Franţa (şi din alte ţări) şi să întocmească un proiect pentru modificarea legilor ruse referitoare la meseriaşi şi la muncitorii din fabrici. Comisia era alcătuită din persoane foarte simandicoase. Cu toate acestea, ei s-au pus pe lucru şi au publicat nu mai puţin de cinci volume, în care au expus prevederile legilor străine şi au propus o lege nouă pentru Rusia. Legea propusă de comisie *prevedea introducerea tribunalelor de muncă cu judecători aleşi în număr egal din partea fabricanţilor şi din partea muncitorilor*. Acest proiect a fost publicat în 1865, adică acum 34 de ani. Şi ce s-a întîmplat cu acest proiect de lege? – vor întreba muncitorii. Oare de ce guvernul, care însărcinase pe aceşti slujbaşi ai săi să întocmească un proiect care să cuprindă modificările necesare, nu a introdus în Rusia tribunalele de muncă?

Cu proiectul acestei comisii guvernul nostru a procedat aşa cum procedează întotdeauna cu toate proiectele care sînt cît de cît folositoare poporului şi muncitorilor. Pe slujbaşii respectivi guvernul i-a răsplătit cu lefuri pentru munca depusă în folosul ţarului şi al patriei, i-a decorat cu ordine, i-a avansat în grad şi i-a numit în posturi mai bănoase. Iar proiectul întocmit de ei a fost pur şi simplu pus „în sertar", cum se spune în cancelarii. Şi aşa proiectul acesta mai zace

www.dacoromanica.ro

şi astăzi în sertar. Guvernul nici nu se mai gîndeşte să acorde muncitorilor dreptul de a alege din rîndurile lor tovarăşi care să-i reprezinte în cadrul unor tribunale de muncă.

Dar nu s-ar putea spune totuşi că de atunci guvernul nu şi-a mai adus aminte niciodată de muncitori. Ce-i drept, nu de bunăvoie îşi aducea el aminte de ei, ci numai sub presiunea unor ameninţătoare tulburări şi greve muncitoreşti, dar îşi aducea aminte totuşi. El a promulgat legi care prevăd interzicerea muncii copiilor în fabrici, interzicerea muncii de noapte a femeilor în anumite industrii, reducerea zilei de lucru, crearea inspecţiei de fabrică. Oricît de întortocheate sînt prevederile acestor legi, oricît de numeroase portiţe lasă ele fabricanţilor pentru încălcarea şi eludarea legilor, ele aduc totuşi oarecare foloase. Atunci de ce a găsit guvernul că e preferabil să nu introducă tribunalele de muncă, cu toate că o astfel de lege era deja gata elaborată, ci să introducă noi legi şi să creeze noi posturi de cinovnici – inspectorii de fabrici ? Cauza este cît se poate de clară, şi pentru muncitori este foarte important să cunoască această cauză, pentru că acest exemplu îi va ajuta să înţeleagă întreaga politică a guvernului rus faţă de clasa muncitoare.

În loc de a introduce tribunalele de muncă, guvernul a preferat să creeze noi posturi de cinovnici, pentru că tribunalele de muncă ar ridica nivelul de conştiinţă al muncitorilor, i-ar face pe aceştia să devină mai conştienţi de drepturile lor, de demnitatea lor ca oameni şi cetăţeni, i-ar învăţa să reflecteze în mod de sine stătător asupra treburilor de stat şi asupra intereselor întregii clase muncitoare, i-ar deprinde să aleagă ca reprezentanţi ai muncitorilor pe tovarăşii lor mai ridicaţi, subminînd astfel, în parte cel puţin, bunul plac al atotputernicilor cinovnici. Or, mai mult ca de orice, tocmai de asta se teme guvernul nostru. El este dispus chiar să arunce muncitorilor oarecare pomeni (desigur, mici pomeni, şi anume în aşa fel încît cu o mînă, în văzul tuturor, să dea în mod solemn şi să pozeze în binefăcător, iar cu cealaltă, pe ascuns, să ia înapoi puţin cîte puţin tot ce a dat ! Din exemplul legii din 2 iunie 1897 cu privire la reglementarea muncii în fabrici muncitorii cunosc deja această manevră !), este dispus să arunce pomeni, în speranţa că astfel va păstra neatinsă atotputernicia cinovnicilor şi va împiedica

www.dacoromanica.ro

trezirea conştiinţei muncitorilor, va împiedica dezvoltarea activităţii lor de sine stătătoare. Guvernul evită cu uşurinţă această primejdie ameninţătoare pentru el numind noi cinovnici : cinovnicii sînt slugile sale docile. Lui îi este uşor să interzică unor cinovnici (de pildă inspectorilor de fabrici) să-şi publice rapoartele, să le interzică să vorbească muncitorilor despre drepturile lor şi despre abuzurile patronilor, să-i transforme în ureadnici de fabrică, să le dea dispoziţia să comunice poliţiei orice nemulţumire şi frămîntare care se produce în rîndurile muncitorilor.

De aceea, atîta timp cît în Rusia vor dăinui actualele rînduieli politice, adică lipsa de drepturi a poporului, samavolnicia poliţiei şi a birocraţilor, care nu sînt răspunzători faţă de popor, muncitorii nu se pot aştepta la înfiinţarea unor tribunale de muncă, folositoare lor. Guvernul îşi dă foarte bine seama că tribunalele de muncă i-ar determina foarte curînd pe muncitori să treacă la revendicări mai radicale. Alegîndu-şi reprezentanţii în tribunalele de muncă, muncitorii s-ar convinge curînd că acest lucru nu este de ajuns, pentru că moşierii şi fabricanţii, care exploatează pe muncitori, au reprezentanţi în foarte multe instituţii de stat, mult mai înalte ; muncitorii ar cere neapărat o reprezentanţă a întregului popor. Folosind tribunalele de muncă pentru a face cunoscute publicului stările de lucruri din fabrici şi nevoile muncitorilor, aceştia ar vedea curînd că atîta nu este de ajuns, pentru că în zilele noastre o adevărată publicitate poate fi asigurată numai cu ajutorul ziarelor şi al adunărilor populare, şi muncitorii ar cere libertatea întrunirilor, libertatea cuvîntului şi libertatea presei. *Iată, aşadar, de ce a înmormîntat guvernul proiectul care prevedea introducerea tribunalelor de muncă în Rusia !*

Pe de altă parte, să presupunem pentru moment că guvernul, în dorinţa şi cu scopul de a-i înşela pe muncitori, ar introduce imediat tribunalele de muncă, menţinînd însă neschimbate rînduielile politice actuale. S-ar alege oare muncitorii cu vreun folos de pe urma unei asemenea măsuri ? Nu s-ar alege cu nici unul, pentru că ei înşişi nu ar delega în aceste tribunale pe tovarăşii lor cei mai conştienţi, cei mai cinstiţi şi cei mai devotaţi cauzei muncitoreşti, ştiind foarte

www.dacoromanica.ro

bine că, în Rusia, pentru orice cuvînt cinstit şi deschis, omul poate fi înhăţat la un simplu ordin al poliţiei şi întemniţat fără judecată şi instrucţie sau deportat în Siberia !

Prin urmare, revendicarea referitoare la introducerea tribunalelor de muncă cu judecători aleşi de muncitori reprezintă numai o părticică dintr-o revendicare mai largă şi mai radicală : revendicarea drepturilor politice pentru popor, adică a dreptului de a participa la conducerea statului şi de a vorbi pe faţă despre nevoile poporului, nu numai în ziare, ci şi în adunări populare.

Scris la sfîrşitul anului 1899

Publicat pentru prima oară în 1924, în revista „Proletarskaia Revoliuţiia" nr. 8—9

Se tipăreşte după manuscris, în transcrierea lui N. K. Krupskaia

www.dacoromanica.ro

DESPRE GREVE [104]

În Rusia, grevele muncitorești au devenit în ultimii ani extrem de frecvente. Nu e gubernie industrială în care să nu fi avut loc cîteva greve. Cît privește marile orașe, acolo grevele nu mai contenesc de loc. De aceea este explicabil că atît muncitorii conștienți cît și socialiștii își pun tot mai des problema însemnătății grevelor, a metodelor de organizare a grevelor, a sarcinilor participării socialiștilor la greve.

În cele ce urmează vom încerca să expunem unele considerații ale noastre în legătură cu aceste probleme. În primul articol ne propunem să vorbim despre însemnătatea grevelor în mișcarea muncitorească în general, într-un al doilea articol – despre legile ruse împotriva grevelor, iar într-un al treilea – despre felul în care au fost și sînt organizate grevele în Rusia și ce atitudine trebuie să aibă față de ele muncitorii conștienți.

I

În primul rînd trebuie să ne punem întrebarea : cum se explică apariția și răspîndirea grevelor ? Oricine își amintește de toate cazurile de grevă pe care le cunoaște din propria sa experiență, din relatările altora sau din ziare vede numaidecît că grevele apar și se răspîndesc acolo unde apar și se răspîndesc marile fabrici. Printre marile fabrici, în care lucrează cîteva sute (iar uneori chiar cîteva mii) de muncitori, cu greu se va găsi măcar una unde muncitorii să nu fi făcut grevă. Cînd în Rusia erau puține fabrici și uzine mari, erau și greve puține ; de cînd însă numărul fabricilor mari

www.dacoromanica.ro

creşte rapid atît în vechile localităţi industriale cît şi în oraşele şi satele noi, grevele devin din ce în ce mai frecvente.

Cum se explică faptul că marea producţie industrială duce întotdeauna la greve? El se explică prin aceea că capitalismul generează în mod necesar lupta muncitorilor împotriva patronilor, iar atunci cînd se trece la marea producţie, această luptă devine în mod necesar o luptă grevistă.

Să lămurim acest lucru.

Se numeşte capitalism acea organizare a societăţii în care pămîntul, fabricile, uneltele etc. aparţin unui număr mic de proprietari funciari şi de capitalişti, în timp ce masa poporului este complet sau aproape complet lipsită de proprietate şi de aceea este nevoită să-şi vîndă forţa de muncă. Proprietarii funciari şi fabricanţii angajează muncitori, îi pun să producă cutare sau cutare produse, pe care ei le vînd apoi pe piaţă. Muncitorilor, fabricanţii nu le plătesc decît un salariu care abia dacă le îngăduie să-şi ducă existenţa împreună cu familiile lor, iar tot ce muncitorul produce peste cantitatea de produse corespunzătoare acestui salariu intră în buzunarul fabricantului, constituind profitul lui. Aşadar, în condiţiile economiei capitaliste, masa poporului îşi vinde forţa de muncă, munceşte nu pentru sine, ci pentru patroni, în schimbul unui salariu. Se înţelege că patronii caută întotdeauna să reducă salariile : cu cît vor da mai puţin muncitorilor, cu atît mai mare va fi profitul care le rămîne lor. Muncitorii însă caută să obţină un salariu cît mai mare, pentru a putea da familiilor lor o hrană substanţială şi sănătoasă, pentru a avea o locuinţă bună, pentru a se putea îmbrăca omeneşte, şi nu ca cerşetorii. De aceea între patroni şi muncitori se desfăşoară o luptă necontenită în jurul salariului. Patronul e liber să angajeze pe muncitorul care-i convine cel mai mult, şi de aceea caută un muncitor cît mai ieftin. Muncitorul e liber să se angajeze la patronul care-i convine cel mai mult, şi de aceea caută un patron care să plătească mai mult. Fie că lucrează la sat sau la oraş, fie că se angajează la un moşier, la un ţăran bogat, la un antreprenor sau la un fabricant, muncitorul se tocmeşte întotdeauna cu patronul, duce cu el o luptă pentru salariu.

Dar poate oare muncitorul să ducă de unul singur această luptă? Numărul muncitorilor creşte într-una : ţăranii se

www.dacoromanica.ro

ruinează şi fug de la sate, se duc la oraşe, în fabrici. Moşierii şi fabricanţii introduc maşini, care înlocuiesc pe muncitori, lăsîndu-i fără lucru. La oraşe creşte într-una numărul şomerilor, iar la sate numărul celor aduşi la sapă de lemn ; această masă înfometată apasă asupra salariilor, făcîndu-le să scadă tot mai mult. Muncitorul nu mai poate lupta de unul singur împotriva patronului. Dacă va cere un salariu mai bun sau dacă nu va consimţi la reducerea salariului, patronul îi va spune : cară-te, la poartă stau destui flămînzi, care vor fi bucuroşi să muncească şi pentru un salariu mic.

Cînd ruinarea poporului ia proporţii atît de mari încît şi la oraşe, şi la sate există întotdeauna mase de şomeri, cînd fabricanţii acumulează bogăţii uriaşe, iar micii producători sînt înlăturaţi de milionari, – muncitorul izolat devine *cu totul neputincios* în faţa capitalistului. Capitalistul capătă posibilitatea să-l strivească cu totul pe muncitor, să-i stoarcă ultima picătură de vlagă printr-un regim de muncă ucigător, şi nu numai lui, ci şi soţiei şi copiilor lui. Într-adevăr, priviţi ce se întîmplă în industriile în care muncitorii nu au obţinut încă să fie ocrotiţi de lege şi în care nu pot opune împotrivire capitaliştilor : acolo ziua de muncă este nemăsurat de lungă, ajungînd pînă la 17–19 ore, acolo se spetesc muncind copii în vîrstă de 5–6 ani, acolo o generaţie de muncitori flămînzeşte mereu şi se stinge încetul cu încetul din cauza foamei. Exemplu : muncitorii care lucrează la domiciliu pentru capitalişti ; de altfel, orice muncitor cunoaşte multe alte exemple de acest fel ! Nici în timpul sclaviei sau al iobăgiei, poporul muncitor n-a cunoscut vreodată o asuprire atît de crîncenă ca aceea pe care ajung s-o exercite capitaliştii atunci cînd muncitorii nu le pot opune vreo împotrivire, cînd nu-şi pot cuceri legi care să îngrădească samavolnicia patronilor.

De aceea, pentru a nu se lăsa aduşi într-o situaţie atît de desperată, muncitorii încep să ducă o luptă înverşunată. Văzînd că izolaţi ei nu au nici o putere şi că sînt ameninţaţi să piară striviţi de capital, muncitorii încep să se ridice laolaltă împotriva patronilor lor. Încep grevele muncitoreşti. La început, adeseori muncitorii nici nu ştiu măcar ce anume vor să obţină, nu-şi dau seama *pentru ce* o fac : ei sfarmă pur şi simplu maşinile, distrug fabrica. Ei nu vor decît ca fabricanţii să le simtă toată revolta şi-şi încearcă forţele unite

www.dacoromanica.ro

pentru a ieşi din situaţia lor insuportabilă, fără a şti însă de ce anume situaţia le este atît de desperată şi spre ce anume trebuie să tindă.

În toate ţările, indignarea muncitorilor a început prin răzvrătiri izolate, sau rebeliuni, cum le numesc la noi poliţia şi fabricanţii. În toate ţările, aceste răzvrătiri izolate au generat, pe de o parte, greve mai mult sau mai puţin paşnice, iar pe de altă parte, lupta multilaterală a clasei muncitoare pentcu eliberarea ei.

Care este deci însemnătatea grevelor în cadrul luptei clasei muncitoare ? Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie întîi să ne oprim aici mai amănunţit asupra grevelor. Dacă salariul muncitorului se stabileşte – după cum am văzut – prin contractul dintre patron şi muncitor, dacă la încheierea contractului muncitorul izolat este cu totul neputincios, este clar că muncitorii sînt necesarmente puşi în situaţia de a-şi apăra în comun revendicările, de a face grevă, pentru a împiedica pe patroni să reducă salariile sau pentru a obţine salarii mai mari. Într-adevăr, nu e ţară cu orînduire capitalistă în care să nu fie greve muncitoreşti. În toate statele europene, ca şi în America, muncitorii se simt pretutindeni neputincioşi cînd sînt izolaţi, şi pot opune împotrivire patronilor numai unindu-se laolaltă, fie făcînd grevă, fie ameninţînd cu greva. Şi cu cît capitalismul se dezvoltă mai departe, cu cît marile fabrici şi uzine cresc mai repede, cu cît se intensifică procesul de eliminare a micilor capitalişti de către marii capitalişti, – cu atît mai imperioasă devine pentru muncitori nevoia de a se împotrivi în comun, deoarece cu atît mai acut devine şomajul, cu atît mai accentuată devine concurenţa dintre capitalişti, care caută să producă mărfurile cît mai ieftin (ceea ce înseamnă că şi muncitorii trebuie plătiţi cît mai ieftin), cu atît mai puternice sînt oscilaţiile industriei şi crizele *. Cînd industria prosperă, fabricanţii realizează profituri mari şi nici prin gînd nu le trece să le împartă cu muncitorii ; în timp de criză însă, fabricanţii caută să arunce

* Despre crizele industriale şi despre urmările lor pentru muncitori vom vorbi mai amănunţit cu alt prilej. Aici ne vom limita să relevăm că, în ultimii ani, în Rusia afacerile industriale au mers excelent, industria a „prosperat", dar acum (la sfîrşitul anului 1899) au şi început să se observe semne clare că această „prosperitate" va sfîrşi printr-o criză, ceea ce înseamnă stagnarea desfacerii mărfurilor, falimente, ruinarea micilor patroni şi cumplite calamităţi pentru muncitori (şomaj, scăderea salariilor etc.).

www.dacoromanica.ro

paguba pe umerii muncitorilor. Necesitatea grevelor în societatea capitalistă este în așa măsură unanim recunoscută în țările europene, încît acolo legea nu interzice organizarea de greve ; numai în Rusia au mai rămas legile barbare împotriva grevelor (despre aceste legi și despre aplicarea lor vom vorbi cu alt prilej).

Dar, decurgînd din însăși esența societății capitaliste, grevele înseamnă începutul luptei clasei muncitoare împotriva acestei orînduiri sociale. Cînd în fața capitaliștilor bogați stau izolați muncitori lipsiți de orice mijloace, aceasta înseamnă înrobirea deplină a muncitorilor. Dar atunci cînd acești muncitori lipsiți de mijloace se unesc, lucrurile se schimbă. Bogățiile nu le vor fi de nici un folos capitaliștilor dacă aceștia nu vor găsi muncitori care să consimtă să aplice munca lor la uneltele și materialele capitaliștilor, pentru a produce noi bogății. Cînd muncitorii stau izolați în fața patronilor, ei rămîn adevărați sclavi, muncind veșnic pentru altul în schimbul unei bucăți de pîine, rămînînd veșnic niște năimiți supuși și necuvîntători. Dar atunci cînd muncitorii își formulează în comun revendicările și refuză să se supună sacului cu bani, ei încetează de a fi sclavi, devin oameni, încep să ceară ca munca lor să nu servească numai la îmbogățirea unui mănunchi de trîntori, ci să dea celor ce muncesc posibilitatea de a trăi omenește. Sclavii încep să formuleze revendicarea de a deveni stăpîni, – de a munci și trăi nu așa cum vor moșierii și capitaliștii, ci așa cum vor înșiși oamenii muncii. Grevele tocmai de aceea inspiră întotdeauna atîta groază capitaliștilor, pentru că ele încep să zdruncine dominația lor. „Toate roțile se vor opri dacă așa vor voi brațele tale vînjoase", spune, referindu-se la clasa muncitoare, un cîntec al muncitorilor germani. Și, într-adevăr, fabricile, uzinele, moșiile, mașinile, căile ferate etc. etc. – toate acestea sînt parcă roți ale unui singur mecanism uriaș ; acest mecanism extrage diferite produse, le prelucrează și le transportă unde trebuie. Întreg acest mecanism este pus în mișcare de *muncitor*, care lucrează pămîntul, extrage minereu, produce mărfuri în fabrici, construiește case, ateliere, căi ferate. Cînd muncitorii refuză să lucreze, întreg acest mecanism amenință să se

www.dacoromanica.ro

oprească. Fiecare grevă amintește capitaliștilor că adevărații stăpîni nu sînt ei, ci muncitorii, care își proclamă tot mai tare drepturile. Fiecare grevă amintește muncitorilor că situația lor nu e lipsită de speranță, că ei nu sînt singuri. Priviți ce influență uriașă exercită greva atît asupra greviștilor cît și asupra muncitorilor de la fabricile învecinate sau apropiate sau de la fabricile din aceeași ramură de producție. În vremuri obișnuite, pașnice, muncitorul își poartă în tăcere povara, nu se ia la harță cu patronul, nu-și discută situația. În timp de grevă însă, el își proclamă cu tărie revendicările, amintește patronilor toate împilările îndurate din partea lor, își proclamă drepturile, se gîndește nu numai la sine și nu numai la cîștigul său, ci la toți tovarășii săi care au lăsat lucrul o dată cu el și care luptă pentru cauza muncitorilor, fără a se teme de lipsuri. Orice grevă înseamnă pentru muncitor o mulțime de lipsuri, de lipsuri atît de îngrozitoare încît ar putea fi comparate numai cu calamitățile războiului : flămînzirea familiilor, pierderea cîștigului, de multe ori arestarea, expulzarea din orașul în care trăiește și în care își are ocupația. Și cu toate aceste calamități, muncitorii îi disprețuiesc pe aceia care își părăsesc tovarășii și acceptă o tranzacție cu patronul. Cu toate calamitățile grevei, moralul muncitorilor de la fabricile învecinate crește atunci cînd văd că tovarășii lor au început lupta. „Oameni care îndură atîtea pentru a îngenunchea un singur burghez vor fi în stare să zdrobească și puterea întregii burghezii", a spus un mare învățător al proletariatului, Engels, vorbind despre grevele muncitorilor englezi [105]. E de ajuns adesea să se declare grevă la o singură fabrică pentru ca ea să se extindă imediat asupra unui mare număr de întreprinderi industriale. Atît de mare este efectul moral al grevelor, atît de molipsitor este pentru muncitori exemplul tovarășilor lor care, pentru un timp cel puțin, încetează de a fi sclavi, devenind oameni egali în drepturi cu bogătașii ! Orice grevă sădește adînc în mintea muncitorilor ideea socialismului, ideea luptei întregii clase muncitoare pentru eliberarea ei de sub jugul capitalului. De foarte multe ori se întîmplă că pînă la izbucnirea unei mari greve muncitorii dintr-o fabrică

www.dacoromanica.ro

sau dintr-o ramură de producție oarecare, dintr-un oraș oarecare aproape că nu știu de socialism și nici nu se gîndesc la el, iar după grevă cercurile, uniunile capătă o răspîndire tot mai mare în rîndurile lor și din ce în ce mai mulți muncitori devin socialiști.

Greva învață pe muncitori să înțeleagă în ce constă forța patronilor și în ce constă forța muncitorilor, îi învață să se gîndească nu numai la patronul lor și nu numai la tovarășii lor apropiați, ci la toți patronii, la întreaga clasă a capitaliștilor, precum și la întreaga clasă a muncitorilor. Cînd un fabricant care a strîns milioane din truda cîtorva generații de muncitori nu consimte să acorde nici cel mai modest spor de salarii sau încearcă chiar să le reducă și mai mult, iar în caz de împotrivire din partea muncitorilor aruncă în stradă mii de familii flămînde, muncitorii văd limpede că întreaga clasă a capitaliștilor este dușmanul întregii clase a muncitorilor, că muncitorii se pot bizui numai pe ei înșiși și pe unirea lor. De foarte multe ori se întîmplă ca un fabricant să se străduiască din răsputeri să-i înșele pe muncitori pozînd în binefăcător al lor și camuflînd printr-o pomană de nimic, prin făgăduieli mincinoase faptul că-i exploatează. Orice grevă spulberă întotdeauna, dintr-o singură lovitură, toată această înșelătorie, arătînd muncitorilor că „binefăcătorul" lor este un lup în piele de oaie.

Dar greva deschide muncitorilor ochii nu numai asupra capitaliștilor, ci și asupra cîrmuirii și legilor. Așa cum fabricanții caută să se dea drept binefăcători ai muncitorilor, tot așa și cinovnicii și codițele lor caută să convingă pe muncitori că țarul și guvernul țarist se îngrijesc în egală măsură, fără părtinire, atît de interesele fabricanților cît și de cele ale muncitorilor. Deoarece nu cunoaște legile, iar cu slujbașii, mai ales cu cei superiori, nu prea are de-a face, muncitorul adesea dă crezare tuturor acestor basme. Dar iată că izbucnește o grevă. În fabrică vine procurorul, inspectorul de fabrici, poliția, adeseori și trupe. Muncitorii află că au încălcat legea : fabricanților legea le permite și să se întrunească, și să discute pe față cum să reducă salariile muncitorilor, pe cînd muncitorii sînt declarați infractori pentru că s-au înțeles

www.dacoromanica.ro

în vederea unei acțiuni comune ! Muncitorii sînt dați afară din locuințele lor ; poliția închide prăvăliile în care muncitorii ar putea obține alimente pe datorie, soldații sînt asmuțiți împotriva muncitorilor, chiar dacă aceștia rămîn absolut liniștiți și pașnici. Soldaților li se ordonă chiar să tragă în muncitori, și atunci cînd ucid muncitori neînarmați, trăgînd în urma celor care fug, însuși țarul trimite mulțumiri trupei (de exemplu în 1895 țarul a exprimat mulțumiri soldaților care au ucis muncitori greviști la Iaroslavl) [106]. Oricărui muncitor îi devine clar că guvernul țarist este dușmanul său de moarte, care apără pe capitaliști și leagă pe muncitori de mîini și de picioare. Muncitorul începe să-și dea seama că legile se fac exclusiv în interesul celor bogați, că și cinovnicii tot pe aceștia îi apără, că poporului muncitor i se astupă gura și nu i se permite să-și arate nevoile, că clasa muncitoare trebuie neapărat să lupte pentru a cuceri dreptul la grevă, dreptul de a edita ziare muncitorești, dreptul de a participa la o reprezentanță națională care să aibă prerogativa de a face legi și de a supraveghea aplicarea lor. Guvernul este perfect conștient de faptul că grevele deschid ochii muncitorilor, și tocmai de aceea se și teme atît de mult de greve și caută cu orice preț să le înăbușe cît mai repede cu putință. Nu degeaba un ministru de interne german, care și-a creat o faimă deosebită prin persecuțiile crîncene dezlănțuite împotriva socialiștilor și a muncitorilor conștienți, a declarat o dată în fața reprezentanților națiunii : „îndărătul fiecărei greve își scoate capul hidra revoluției" [107]. Cu fiecare grevă se întărește și se dezvoltă în rîndurile muncitorilor conștiința faptului că guvernul le este dușman, că clasa muncitoare trebuie să se pregătească de luptă împotriva lui, pentru drepturile poporului.

Așadar, grevele îi deprind pe muncitori să se unească, grevele le arată că numai laolaltă pot ei lupta împotriva capitaliștilor, grevele învață pe muncitori să se gîndească la lupta întregii clase muncitoare împotriva întregii clase a fabricanților și împotriva cîrmuirii autocrate, polițiste. Tocmai de aceea și spun socialiștii că grevele sînt o „școală a războiului", în care muncitorii învață să ducă război împotriva dușmanilor lor, pentru eliberarea întregului popor și a tutu-

www.dacoromanica.ro

ror oamenilor muncii de sub jugul cinovnicilor şi de sub jugul capitalului.

Dar „şcoala războiului" încă nu este războiul propriu-zis. Cînd în rîndurile muncitorilor capătă o largă răspîndire grevele, unii muncitori (şi unii socialişti) încep să creadă că clasa muncitoare se poate limita numai la greve şi la casele pentru sprijinirea greviştilor sau la asocieri pentru grevă, că, recurgînd exclusiv la greve, clasa muncitoare poate obţine o îmbunătăţire serioasă a situaţiei sale sau chiar eliberarea sa. Văzînd ce forţă reprezintă unirea muncitorilor şi chiar grevele lor de proporţii mai reduse, unii îşi închipuie că ar fi de ajuns ca muncitorii să organizeze o grevă generală în toată ţara, şi vor obţine tot ce vor de la capitalişti şi de la guvern. Această părere a fost exprimată şi de muncitorii din alte ţări pe vremea cînd mişcarea muncitorească abia se înfiripa, iar muncitorii erau încă cu totul lipsiţi de experienţă. *Dar aceasta este o părere greşită.* Grevele sînt numai *unul* din mijloacele folosite de clasa muncitoare în lupta pentru eliberarea ei, nu însă singurul mijloc, şi dacă muncitorii nu vor folosi şi alte mijloace de luptă, prin aceasta ei vor încetini dezvoltarea clasei muncitoare şi-i vor diminua succesele. Într-adevăr, pentru succesul grevelor e nevoie de case muncitoreşti, ale căror fonduri să servească pentru întreţinerea muncitorilor în timpul grevelor. În toate ţările muncitorii (de obicei muncitorii din diferite industrii, meserii sau profesiuni) organizează asemenea case, dar la noi, în Rusia, acest lucru este deosebit de greu, pentru că poliţia dă de urma lor şi confiscă banii, arestează pe muncitori. Desigur, muncitorii ştiu să se şi ascundă de poliţie ; desigur, organizarea unor astfel de case este folositoare, şi noi nu vrem să sfătuim pe muncitori să renunţe la ele. Dar nu se poate spera că, în condiţiile cînd legea interzice casele muncitoreşti, acestea vor putea atrage un mare număr de membri ; or, avînd un număr mic de membri, casele muncitoreşti nu vor fi de prea mare folos. Apoi nici în ţările în care sindicatele muncitoreşti au o existenţă legală şi dispun de fonduri mari, lupta clasei muncitoare în nici un caz nu se poate limita numai la greve. E de ajuns ca în activitatea industriei să se producă o perturbare

www.dacoromanica.ro

(o criză, care, de pildă, se apropie acum și în Rusia), pentru ca fabricanții să-i împingă pe muncitori în mod deliberat la grevă, deoarece le convine uneori să oprească pentru un timp lucrul, le convine să ruineze casele muncitorești. De aceea muncitorii în nici un caz nu se pot limita numai la greve și la asociérile pentru grevă. În al doilea rînd, grevele se desfășoară cu succes numai acolo unde muncitorii sînt destul de conștienți, unde știu să aleagă momentul pentru declararea grevei, știu să-și formuleze revendicările, au legături cu socialiștii pentru a-și procura de la ei manifeste și broșuri. Dar asemenea muncitori sînt încă puțini în Rusia, și trebuie depuse toate eforturile pentru a spori numărul lor, pentru a face ca masele de muncitori să știe ce este cauza muncitorească, ce este socialismul și lupta muncitorească. Această sarcină trebuie să și-o asume socialiștii laolaltă cu muncitorii conștienți, formînd în acest scop un partid muncitoresc socialist. În al treilea rînd, grevele, după cum am văzut, arată muncitorilor că guvernul le este dușman, că ei trebuie să lupte împotriva lui. Și în toate țările grevele într-adevăr au învățat treptat clasa muncitoare să ducă împotriva guvernelor o luptă permanentă pentru drepturile muncitorilor și pentru drepturile întregului popor. După cum am spus mai sus, această luptă poate fi dusă numai de un partid muncitoresc socialist, care să răspîndească în rîndurile muncitorilor idei juste despre guvern și despre cauza muncitorească. Cu alt prilej ne vom ocupa în mod special de felul cum se organizează și se desfășoară la noi în Rusia grevele și cum trebuie să fie ele folosite de muncitorii conștienți. Aici însă trebuie să subliniem că grevele sînt, după cum s-a mai arătat, o „școală a războiului", și nu războiul propriu-zis, că ele reprezintă numai unul dintre mijloacele de luptă, numai una dintre formele mișcării muncitorești. De la greve izolate muncitorii pot și trebuie să treacă, și într-adevăr trec, în toate țările la lupta întregii clase muncitoare pentru eliberarea tuturor oamenilor muncii. Numai atunci cînd toți muncitorii conștienți devin socialiști, adică oameni care tind spre această eliberare, cînd ei se unesc în toată țara pentru a răspîndi în rîndurile muncitorilor socialismul, pentru a învăța pe mun-

www.dacoromanica.ro

citori să folosească toate mijloacele de luptă împotriva duşmanilor lor, cînd creează un partid muncitoresc socialist care luptă pentru eliberarea întregului popor de sub jugul guvernului şi pentru eliberarea tuturor oamenilor muncii de sub jugul capitalului, – numai atunci clasa muncitoare se alătură pe deplin măreţei mişcări a muncitorilor din toate ţările, care uneşte pe toţi muncitorii şi care înalţă steagul roşu cu chemarea : „Proletari din toate ţările, uniţi-vă !".

Scris la sfîrşitul anului 1899

Publicat pentru prima oară în 1924, în revista „Proletarskaia Revoliuţiia" nr. 8—9

Se tipăreşte după manuscris, în transcrierea lui N. K. Krupskaia

www.dacoromanica.ro

RECENZIE [108]

S. *N. Prokopovici.* MIŞCAREA MUNCITOREASCĂ DIN OCCIDENT

„să ne adresăm ştiinţei sociale şi să examinăm pretinsa ei concluzie că orînduirea capitalistă a societăţii se îndreaptă irezistibil spre propria ei pieire, în virtutea contradicţiilor ce se dezvoltă în cadrul ei. Lămuririle necesare se găsesc în «Programul de la Erfurt» al lui Kautsky" (147). Înainte de a reda conţinutul pasajului la care se referă d-l Prokopovici, trebuie să relevăm o ciudăţenie extrem de caracteristică pentru d-l Prokopovici şi pentru ceilalţi reformatori ai teoriei de teapa lui. De ce oare, adresîndu-se „ştiinţei sociale", „cercetătorul" nostru „critic" se limitează să caute „lămuriri" numai într-o broşură de popularizare scrisă de Kautsky ? Crede el oare cu adevărat că această broşură conţine toată „ştiinţa socială" ? El ştie foarte bine că Kautsky este un „păstrător fidel al tradiţiilor lui Marx" (I, 187), că tocmai în tratatele de economie politică ale acestuia din urmă trebuie căutate expunerea şi fundamentarea „concluziilor" unei anumite şcoli a „ştiinţei sociale", dar procedează în aşa fel ca şi cum nu ar şti nici măcar atîta lucru. Ce trebuie să credem despre un „cercetător" care se mărgineşte la atacuri împotriva „păstrătorilor" teoriei, fără ca de-a lungul întregii sale cărţi să se încumete o dată măcar să combată făţiş şi fără ocol însăşi această teorie ?

În pasajul la care se referă d-l Prokopovici, Kautsky spune că revoluţia tehnică şi acumularea capitalului progresează tot mai repede, că lărgirea producţiei este necesară în virtutea trăsăturilor celor mai fundamentale ale capitalismului şi este nece-

www.dacoromanica.ro

sară în permanență, pe cînd lărgirea pieței „are un ritm prea lent în ultimul timp" ; „se pare că nu e departe momentul cînd piața industriei europene nu numai că va înceta să se lărgească, dar va începe chiar să se îngusteze. Acest eveniment nu va însemna altceva decît falimentul întregii societăți capitaliste". D-l Prokopovici „critică" „concluziile științei sociale" (*adică* referirea lui Kautsky la *una* din legile de dezvoltare deduse de Marx) : „În această fundamentare a inevitabilității pieirii societății capitaliste, rolul principal aparține opoziției dintre «tendința permanentă de lărgire a producției și lărgirea tot mai lentă a pieței, urmată, în cele din urmă, de îngustarea ei»". După Kautsky, această contradicție trebuie să ducă la pieirea orînduirii capitaliste a societății. Dar (ascultați !) „lărgirea producției presupune «consumarea productivă» a unei părți din plusvaloare, adică mai întîi realizarea ei, apoi cheltuirea ei pe mașini, clădiri etc. în vederea unei producții noi. Cu alte cuvinte, lărgirea producției se află în cea mai strînsă legătură cu existența unei piețe pentru mărfurile deja produse ; de aceea lărgirea permanentă a producției în condițiile restrîngerii relative a pieței este un lucru imposibil" (148). Și d-l Prokopovici este atît de mulțumit de incursiunea sa în domeniul „științei sociale", încît chiar în rîndul următor vorbește cu desconsiderare și condescendență despre fundamentarea „științifică" (între ghilimele) a credinței etc. O astfel de critică improvizată ar fi revoltătoare, dacă nu ar fi în primul rînd și mai ales amuzantă. Bunul domn Prokopovici a auzit și el ceva, dar n-a prea înțeles despre ce e vorba. D-l Prokopovici a auzit despre teoria abstractă a realizării, care în ultimul timp a format în literatura rusă obiectul unor discuții deosebit de aprinse, în cadrul cărora rolul „consumului productiv" a fost subliniat în mod deosebit, date fiind erorile economiei politice narodniciste. Neînțelegînd tocmai bine această teorie, d-l Prokopovici și-a închipuit că ea *tăgăduiește* (!) existența în societatea capitalistă a contradicțiilor fundamentale și elementare despre care vorbește aici Kautsky. Ascultîndu-l pe d-l Prokopovici, ai crede că „consumul productiv" se poate dezvolta *cu totul independent* de consumul individual (și în consumul

www.dacoromanica.ro

Pagina a șasea a recenziei lui V. I. Lenin la cartea lui S. N. Prokopovici. (Manuscris.) — Sfîrșitul anului 1899.

Micșorat

www.dacoromanica.ro

individual rolul predominant îl are consumul maselor), că, adică, capitalismul nu conține în sine nici o contradicție între producție și consum. Este ceva pur și simplu absurd, și împotriva unei asemenea denaturări s-au pronunțat clar Marx și adepții săi ruși *. Din faptul că „lărgirea producției presupune o consumare productivă" nu numai că nu decurge teoria burghezo-apologetică spre care alunecă „cercetătorul" nostru „critic", ci, dimpotrivă, decurge tocmai contradicția dintre tendința de creștere nelimitată a producției și caracterul limitat al consumului, contradicție care este inerentă capitalismului și care trebuie să-l ducă la pieire.

În legătură cu cele de mai sus, trebuie menționat de asemenea următorul fapt interesant. D-l Prokopovici este un adept fervent al lui Bernstein, ale cărui articole de revistă d-sa le citează și traduce de-a lungul cîtorva pagini. În cunoscuta sa carte „Die Voraussetzungen etc." **, Bernstein îl recomandă publicului german pe d-l S. Prokopovici ca pe un adept rus al său, făcînd însă totodată o rezervă, în sensul că d-l Prokopovici este mai bernsteinian decît Bernstein însuși. Și este cît se poate de curios faptul că, denaturînd amîndoi teoria realizării, Bernstein și ciracul său rus o fac *în direcții diametral opuse,* astfel încît *fiecare combate afirmațiile celuilalt.* Bernstein a descoperit la Marx o „contradicție", în primul rînd, în faptul că Marx, combătînd teoria crizelor a lui Rodbertus, declară totodată „drept cauză ultimă a tuturor crizelor reale sărăcia maselor și caracterul limitat al consumului lor". În realitate, nu există aici nici o contradicție, după cum am mai avut prilejul să arăt în altă parte („Studii", pag. 30 *** ; „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", pag. 19 ****). În al doilea rînd, Bernstein raționează exact așa cum raționează la noi d-l V. V., afirmînd că creșterea uriașă a plusprodusului atrage după sine în mod necesar creșterea numărului celor

* Vezi articolul meu din „Naucinoe Obozrenie", august 1899, în special pag. 1.572, și „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", pag. 16 și urm. (vezi volumul de față, pag. 66—84, în special pag. 76 ; Opere complete, vol. 3, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 40—43 și urm. — *Nota red.)*

** — „Premisele etc.". — *Nota trad.*

*** Vezi Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 156—157. — *Nota red.*

**** Vezi Opere complete, vol. 3, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 44—45. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

avuți (sau îmbunătățirea nivelului de trai al muncitorilor), căci capitaliștii și slugile lor (sic !) doar nu pot „consuma" singuri întregul plusprodus („Die Voraussetzungen etc.", S. 51–52). Acest raționament naiv ignorează cu desăvîrșire rolul consumului productiv, *lucru pe care Kautsky l-a relevat, de altfel, în cartea sa împotriva lui Bernstein* (Kautsky : „Gegen Bernstein", II Abschnitt * – paragraful referitor la „întrebuințarea plusvalorii"). Dar iată că vine bernsteinianul rus recomandat de Bernstein și spune exact contrarul, apucîndu-se totodată să-i explice lui Kautsky care este rolul „consumului productiv" și denaturînd în așa măsură descoperirea lui Marx, încît ajunge la afirmația absurdă că consumul productiv ar putea să se dezvolte cu totul independent de consumul individual ! ca și cum realizarea plusvalorii prin întrebuințarea ei în producția mijloacelor de producție ar înlătura dependența, în ultimă analiză, a producției față de consum și deci contradicția dintre producție și consum ! Din acest exemplu cititorul își poate da seama dacă într-adevăr „cercetările" sînt acelea care l-au făcut pe d-l Prokopovici „să piardă ** mai mult de jumătate din premisele teoretice", sau dacă această „dezorientare" ** a „cercetătorului" nostru „critic" se datorește altor cauze.

Alt exemplu. În spațiul a numai trei pagini (25–27), autorul nostru „a cercetat" problema asociațiilor țărănești din Germania. După ce enumeră diferitele feluri de asociații și prezintă date statistice cu privire la dezvoltarea lor rapidă (în special în ceea ce privește asociațiile pentru industrializarea laptelui), d-l Prokopovici declară : „În timp ce meseriașul a ajuns să fie aproape lipsit de rădăcini în orînduirea economică modernă, țăranul continuă să aibă în această orînduire rădăcini foarte trainice (!)". Foarte simplu, nu-i așa ? Subalimentația țăranilor germani, istovirea lor din cauza muncii excesive, exodul în masă de la sate la orașe, toate acestea sînt, probabil, născociri. Pentru a dovedi „trăinicia" țărănimii, e de ajuns să te referi la creșterea rapidă a asociațiilor (în special a celor pentru industrializarea laptelui,

* — Kautsky ; „Împotriva lui Bernstein", secțiunea a II-a. — *Nota trad.*
** În original, joc de cuvinte : „rastereat" — „a pierde", „rastereannost" — „dezorientare". — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

care iau laptele de la gura copiilor ţăranului şi măresc dependenţa lui faţă de capitalist). „Dezvoltarea relaţiilor capitaliste în industria prelucrătoare îl distruge pe meseriaş, dar îmbunătăţeşte situaţia ţăranului. Ea" [situaţia?] „împiedică pătrunderea capitalismului în agricultură". Asta-i ceva nou ! Pînă acum se considera că tocmai dezvoltarea capitalismului în industria prelucrătoare constituie principala forţă care generează şi dezvoltă capitalismul în agricultură. D-l Prokopovici însă, asemenea modelelor sale germane, ar avea tot dreptul să spună despre sine : nous avons changé tout ça, noi am schimbat toate acestea ! Dar aşa să fie oare, domnilor ? Aţi schimbat voi într-adevăr *ceva,* aţi reuşit oare într-adevăr să infirmaţi măcar o singură teză fundamentală a teoriei pe care vreţi „s-o spulberaţi" şi aţi înlocuit-o voi într-adevăr cu o teză mai justă ? Nu aţi revenit oare, dimpotrivă, la nişte prejudecăţi vechi ?

...„Pe de altă parte, dezvoltarea industriei prelucrătoare îi asigură ţăranului cîştiguri auxiliare"... Reînvie, aşadar, doctrina d-lui V. V. & Co. cu privire la cîştigurile auxiliare ale ţărănimii ! D-l Prokopovici socoate de prisos să menţioneze că de foarte multe ori aceste „cîştiguri" exprimă transformarea ţăranului într-un muncitor salariat. D-sa preferă să-şi încheie „cercetarea" cu o frază pompoasă : „Clasa ţărănimii nu şi-a pierdut încă seva". Este adevărat că tocmai în privinţa Germaniei a arătat Kautsky că asociaţiile agricole constituie un stadiu de tranziţie *spre capitalism,* – dar noi am mai avut doar prilejul să vedem cum teribilul domn Prokopovici l-a dărîmat pe Kautsky !

Această reînviere a concepţiilor narodniciste (narodniciste de nuanţa d-lui V. V.) se constată nu numai în pasajul menţionat, ci şi în foarte multe alte pasaje din „cercetarea critică" a d-lui Prokopovici. Cititorul ştie, probabil, ce faimă (ce tristă faimă) şi-a cîştigat d-l V. V. prin faptul că a îngustat şi banalizat prea din cale-afară teoria aşa-zisului materialism „economic" : în „prelucrarea" d-lui V. V., această teorie nu se rezumă la ideea că în ultimă analiză toţi factorii se reduc la dezvoltarea forţelor de producţie, ci la afirmaţia că pot fi neglijaţi mulţi factori extrem de importanţi (deşi, în

www.dacoromanica.ro

ultimă analiză, derivați). O denaturare întru totul asemănătoare ne oferă și d-l Prokopovici atunci cînd încearcă să demonstreze că Kautsky nu ar înțelege rolul „forțelor materiale" (144), dar în același timp el însuși confundă foarte senin „organizațiile economice" (145) cu „forța economică" (în special la pag. 146 și 149). Din păcate, nu ne putem ocupa aici destul de amănunțit de analiza acestei erori a d-lui Prokopovici, și de aceea trebuie să-l trimitem pe cititor la sus-menționata carte a lui Kautsky împotriva lui Bernstein (Abschnitt III, § a), unde sînt analizate în amănunțime originalele copiate de d-l Prokopovici. Sperăm de asemenea că cititorul care urmărește cu atenție firul expunerii d-lui Prokopovici se va convinge lesne că teoria pe care și-a propus s-o spulbere „cercetătorul" nostru „critic" (de altfel și aici d-sa trece discret sub tăcere concepțiile întemeietorilor teoriei și se abține să le analizeze, preferînd să se mărginească la extrase din diferite cuvîntări și articole ale adepților de astăzi ai acestei teorii), că ea, teoria, nu are nici o vină în această revoltătoare îngustare a materialismului „economic" (vezi, de pildă, la pag. 74, 90, 92 și 100 din partea a doua declarațiile unor fruntași belgieni cu autoritate).

În legătură cu citatele aduse de d-l Prokopovici, trebuie să observăm că d-sa extrage adesea pasaje izolate, dînd cititorului o idee denaturată despre concepții și argumente care nu sînt reprezentate în literatura rusă. Din această cauză critica improvizată a d-lui Prokopovici face o impresie deosebit de detestabilă. În unele cazuri ar fi indicat ca cititorii cărții d-lui Prokopovici să consulte fie și cartea profesorului Herkner, de curînd tradusă în limba rusă, „Munca muncitorilor în Europa occidentală" (Petersburg 1899 ; editată de revista „Obrazovanie"). De pildă, în nota de la pag. 24 (partea întîi) d-l Prokopovici scrie că la congresul din 1892 „a fost adoptată o hotărîre favorabilă organizării de asociații de producție" ; urmează un citat care, în primul rînd, nu confirmă în totul afirmația autorului, iar în al doilea rînd *se întrerupe* tocmai acolo unde se spune că trebuie „îndeosebi să combatem credința că asociațiile ar fi în stare să influen-

www.dacoromanica.ro

țeze relațiile de producție capitaliste etc." (Herkner, Adnotări, pag. XI–XII, adnotarea 6 la capitolul al IX-lea).

Cu același succes ca și în cazul de mai sus, d-l Prokopovici îl dărîmă pe Kautsky la pag. 56, 150, 156, 198 și multe altele. Cu totul ridicolă este afirmația d-lui Prokopovici că prin deceniul al 7-lea al acestui secol Liebknecht ar fi renunțat pentru un timp la idealurile sale, trădîndu-le etc. (111, 112). Pînă unde merg neruşinarea și siguranța de sine a „cercetătorului" nostru – asupra temeiniciei raționamentelor căruia am avut deja prilejul să ne facem o idee aproximativă – se vede, de pildă, din următoarea frază (îndreptată iarăși nu împotriva întemeietorului teoriei, ci împotriva „păstrătorului" ei) : „N-ar avea nici un rost să ne apucăm să criticăm toată această concepție asupra mișcării muncitorești din punctul de vedere al concordanței ei cu mersul real al dezvoltării mișcării muncitorești, din punctul de vedere al caracterului ei *științific* (subliniat de d-l Prokopovici). Ea nu are și nici nu poate avea (sic !) măcar un dram de știință" (156). Ce critică drastică ! Tot acest marxism nici nu merită să fie criticat – și gata. Se pare că avem în fața noastră sau un om căruia îi este dat să săvîrșească o revoluție uriașă în domeniul științei, din care teoria dominantă în Germania „nu poate avea" nici „măcar un dram", sau... sau... – cum să ne exprimăm mai blînd ? – sau un om care din „zăpăceală" repetă cuvintele altuia. D-l Prokopovici se închină cu atîta zel în fața celui mai nou idol care a rostit pentru a mia oară aceste cuvinte, încît nu-și mai cruță de loc fruntea. Bernstein, vedeți dv., are „o anumită deficiență în concepțiile sale teoretice" (198), și anume, pretinde d-l Prokopovici, el crede – închipuiți-vă ! – în necesitatea unei teorii științifice care să determine țelurile militanților. „Cercetătorii critici" sînt scutiți de asemenea credințe bizare. „Știința va deveni liberă – declară d-l Prokopovici – numai atunci cînd se va recunoaște că ea trebuie *să slujească* țelurile partidului și nu *să* le *determine*. Trebuie proclamat că știința nu poate fixa țeluri unui partid practic" (197). Menționăm că tocmai de aceste vederi ale adeptului său s-a dezis Bernstein. „Un program principial, care duce în mod inevitabil la dogmatism, nu este decît o

www.dacoromanica.ro

piedică în calea dezvoltării sănătoase a partidului... Principiile teoretice sînt bune în munca de propagandă, dar nu într-un program" (157). „Programele sînt inutile, dăunătoare". „Personalitatea însăşi poate fi un program, dacă e înzestrată cu un simţ fin şi sesizează cerinţele vremii"... Cititorul îşi închipuie probabil că eu continui să citez din lucrarea d-lui Prokopovici. În realitate, însă, eu citez acum din ziarul „Novoe Vremea" [109], care a publicat de curînd o serie de articole – care au atras atenţia generală – despre programul... nu al partidului, firește, ci al noului ministru al afacerilor interne...

În ce raport se află libertatea neprincipialităţii... vreau să spun „libertatea ştiinţei" – propovăduită de d-l Prokopovici – faţă de concepţiile majorităţii militanţilor vest-europeni, despre care scrie cu atîta bravură bravul nostru critic, se poate vedea din următoarele citate luate din aceeaşi carte a d-lui Prokopovici :... „Firește, fără o trădare a principiilor" (159)... „Păstrîndu-ne în totul independenţa şi rămînînd fideli principiilor"... „Resping compromisul numai în cazul... cînd implică o renunţare la principii sau fie şi numai trecerea lor sub tăcere" (171)... „Fără a introduce neprincipialitatea (174)... „Firește, fără să-ţi vinzi sufletul, în cazul de faţă principiile" (176)... „Acum principiile sînt ferm stabilite" (183)... (Este necesară) „o busolă, care să ne scutească de bîjbîieli şi dibuieli", împotriva „empirismului miop", împotriva „atitudinii de nepăsare faţă de principii" (195)... „Importanţa cea mai mare o are partea principială, teoretică"... (103, partea a II-a) etc.

În încheiere, încă vreo două citate : „Dacă social-democratismul german ar fi o expresie a socialismului şi nu a proletariatului care se ridică în apărarea intereselor sale în societatea actuală şi care pentru prima oară devine conştient de însemnătatea sa, atunci, întrucît nu toţi germanii sînt idealişti, alături de acest partid care urmărește obiective idealiste am vedea un partid şi mai puternic, un partid muncitoresc care ar reprezenta interesele practice ale părţii neidealiste a proletariatului german"... „Dacă socialismul ar avea în această mişcare nu rolul unui simplu semn distinctiv, care deosebeşte

www.dacoromanica.ro

o anumită organizație, dacă el ar fi o idee motrice, un principiu care să ceară membrilor de partid o anumită slujire specifică, în cazul acesta partidul socialist s-ar separa de partidul muncitoresc general, iar masa proletariatului, care năzuiește spre o situație mai bună pe terenul orînduirii existente și care nu prea se gîndește la viitorul ideal, ar forma un partid muncitoresc de sine stătător". Cititorul își închipuie, probabil, iarăși că acestea sînt citate luate din cartea d-lui Prokopovici ? Nu, ele sînt luate din lucrarea „Studii de economie teoretică" a d-lui V. V. (Petersburg, 1895, pag. 248, 249–250). Într-adevăr, încă acum cinci ani „cunoscutul nostru" V. V. a anticipat rezultatele celei mai noi „cercetări critice" a d-lui Prokopovici...

Ajunge, însă. Desigur că nu ne-am fi oprit atît de amănunțit asupra unei asemenea „cercetări", care repetă cunoscutul refren că „epoca noastră nu este o epocă de sarcini mari" și care se limitează să imite pe cei care propovăduiesc „acțiunile mici" și „fenomenele îmbucurătoare", dacă numele d-lui Prokopovici nu ar fi fost recomandat deja întregii Europe, dacă în timpurile noastre mulți nu ar transforma într-un merit „dezorientarea", dacă nu s-ar răspîndi moda de a azvîrli cu copitele în „ortodoxie" și în „dogmă"...

Scris la sfîrșitul anului 1899

Publicat pentru prima oară în 1928, în „Culegeri din Lenin", vol. VII

Se tipărește după manuscris

www.dacoromanica.ro

ÎN LEGĂTURĂ CU „PROFESSION DE FOI" [110]

„Profession de foi" *, întocmită de Comitetul organizației Kiev, deși nu este decît un concept de proiect, pe care Comitetul organizației Kiev, după cum afirmă el, nu a avut timpul necesar pentru a-l elabora în mod detaliat și a-i da o formă definitivă, ne oferă totuși posibilitatea să ne facem o idee destul de exactă despre concepțiile Comitetului organizației Kiev, și aceste concepții trebuie, fără îndoială, să stîrnească un protest energic din partea social-democraților ruși care se situează pe punctul de vedere al vechilor principii ale social-democrației, proclamate în Rusia de grupul „Eliberarea muncii", expuse în repetate rînduri în publicațiile P.M.S.D.R. și confirmate prin Manifestul lui. Concepțiile Comitetului organizației Kiev *reflectă,* fără îndoială, influența considerabilă a acelei noi orientări a „tinerilor social-democrați ruși" care în dezvoltarea ei extremă s-a contopit cu bernsteinismul și a dat asemenea produse ca faimosul supliment special la „Raboceaia Mîsl" (septembrie 1899) și nu mai puțin faimosul „Credo".

Deși nu se poate afirma că „Profession de foi" se încadrează în totul în această orientare oportunistă și reacționară, nu-i mai puțin adevărat însă că ea face pași atît de serioși în această direcție și denotă o înțelegere atît de confuză a ideilor fundamentale ale social-democratismului, o atît de pronunțată nestatornicie în gîndirea revoluționară, încît socotim de datoria noastră să atragem asupra acestui lucru atenția tovarășilor din Kiev și să analizăm amănunțit devierea lor

* — profesiune de credință, program, expunerea concepției despre lume — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

de la principiile de mult stabilite ale social-democrației internaționale și ale celei ruse.

Chiar prima frază cu care începe „Profession de foi" trezește cea mai serioasă nedumerire : „Recunoscînd că sarcina generală imediată a mișcării muncitorești din Rusia este lupta pentru drepturile politice ale proletariatului, Comitetul nu consideră totuși că în momentul de față ar fi posibil să se adreseze masei muncitorilor chemarea de a întreprinde acțiuni politice, cu alte cuvinte să se desfășoare o agitație *politică*, deoarece, în marea lor majoritate, muncitorii ruși încă nu s-au maturizat pentru lupta politică". Trecem peste felul în care este formulat acest pasaj ; pe noi ne interesează numai ideile expuse aici și nu o dată repetate (rețineți acest lucru) în alte locuri din „Profession de foi" ; și ideile acestea sînt de așa natură, încît nu ne rămîne decît să ne întrebăm : „Oare autorii acestor rînduri sînt social-democrați ?".

„În marea lor majoritate, muncitorii ruși încă nu s-au maturizat pentru lupta politică" ! Dacă această afirmație este adevărată, ea echivalează cu o sentință de moarte împotriva întregii social-democrații, pentru că aceasta înseamnă că, în majoritatea lor, muncitorii ruși nu sînt încă copți pentru social-democratism. Într-adevăr, nicăieri în lume nu a existat și nu există o social-democrație care să nu fie indisolubil legată de lupta politică. Social-democrația fără luptă politică este tot una cu un fluviu fără apă, este o contradicție flagrantă, înseamnă pur și simplu o reîntoarcere fie la socialismul utopic al străbunicilor noștri, care desconsiderau „politica", fie la anarhism, fie la trade-unionism.

Încă prima profession de foi a socialismului mondial, „Manifestul comunist", a stabilit adevărul, devenit de atunci un adevăr elementar, că orice luptă de clasă este o luptă politică, că mișcarea muncitorească depășește stadiul embrionar și stadiul copilăriei numai atunci cînd devine o mișcare *de clasă*, cînd trece la lupta politică. Prima profession de foi a social-democratismului rus, broșura lui Plehanov „Socialismul și lupta politică", apărută în 1883, a confirmat acest adevăr în ceea ce privește Rusia și a arătat cum anume și de ce anume mișcarea revoluționară rusă trebuie să ducă la contopirea socialismului cu lupta politică, la contopirea mișcării spontane a maselor muncitorești cu mișcarea re-

www.dacoromanica.ro

voluționară, la contopirea luptei de clasă cu lupta politică. Situîndu-se pe punctul de vedere al socialismului și al luptei de clasă și negînd în același timp posibilitatea de „a chema în momentul de față masele largi la acțiuni politice", Comitetul organizației Kiev în fond abandonează cu desăvîrșire principiile social-democratismului, iar dorința de a rămîne pe terenul acestor principii îl duce la o serie de contradicții flagrante :

într-adevăr, cum se poate vorbi despre „educarea politică a muncitorilor", dacă se contestă posibilitatea agitației politice și a luptei politice ? Mai este oare nevoie să demonstrezi unor social-democrați că educația politică este cu desăvîrșire imposibilă *în afara* luptei politice și a acțiunilor politice ? Se poate susține oare în mod serios că masele muncitorești ar putea fi educate politicește, cu ajutorul unor lecții sau cărți etc., în afara activității politice și a luptei politice ? Oare social-democrații ruși trebuie să se întoarcă la punctul de vedere al iobăgiștilor, care susțineau că mai întîi trebuie înfăptuită educarea țăranilor și abia pe urmă eliberarea lor, sau la punctul de vedere al scribilor care se tîrăsc la picioarele guvernului și care susțin că mai întîi trebuie înfăptuită educarea poporului și abia după aceea să i se acorde drepturi politice ? Cum poți „să-ți propui sarcina" de a trezi conștiința necesității luptei pentru drepturi politice și în același timp să nu consideri posibil a chema pe muncitori la acțiuni politice, să nu consideri posibilă desfășurarea agitației politice ? Să trezești conștiința necesității luptei politice și în același timp să nu chemi la luptă politică ?! Ce-i asta ? Cum vine asta ? Și această confuzie nu este nicidecum rezultatul unei scăpări sau al imperfecțiunii conceptului de proiect, ci rezultatul firesc și inevitabil al ambiguității și inconsecvenței de care sînt pătrunse toate concepțiile Comitetului organizației Kiev, care pe de o parte vrea să rămînă pe terenul principiilor fundamentale, de mult stabilite, ale social-democrației internaționale și ruse, iar pe de altă parte se lasă influențat de sloganurile bernsteiniene la modă cu privire la „necesitate", la „mersul treptat" (vezi sfîrșitul secțiunii I din „Profession de foi" a Comitetului organizației Kiev), cu privire la „caracterul pur economic al mișcării", cu privire la imposibilitatea agitației și luptei politice, la necesitatea de a rămîne pe tere-

www.dacoromanica.ro

nul solid al cerințelor și nevoilor reale (ca și cum lupta pentru libertate politică nu ar fi determinată de cea mai reală dintre cerințele și nevoile noastre !), într-un cuvînt de acele sloganuri la modă din care se înjghebează scrieri la modă ca „Credo" și ca suplimentul special la „Raboceaia Mîsl". Să examinăm mai îndeaproape conținutul aceleia dintre tezele expuse în „Profession de foi" în care se concentrează, ca într-un focar, toate părțile slabe ale acesteia din urmă, și anume teza că „în momentul de față nu ar fi posibil să se adreseze masei muncitorilor chemarea de a întreprinde acțiuni politice", sau, cu alte cuvinte, că nu este posibilă desfășurarea unei agitații politice, deoarece muncitorul rus încă nu s-a maturizat pentru lupta politică. Din fericire, această din urmă afirmație este pur și simplu neadevărată (spunem : din fericire, pentru că, dacă ar fi adevărată, ar trebui să ducă în mod inevitabil pe marxiștii și social-democrații ruși în acea mocirlă a platitudinii trade-unioniste și burghezo-liberale în care se străduiesc să-i împingă autorii „Credo"-ului, cei de la „Raboceaia Mîsl" și numeroșii lor acoliți din literatura noastră legală). În marea lor majoritate, muncitorii ruși nu numai că s-au maturizat pentru lupta politică, dar și-au și manifestat de multe ori maturitatea și au săvîrșit de multe ori acte de luptă politică, adesea chiar într-un mod spontan.

Într-adevăr, oare răspîndirea în masă a manifestelor în care este înfierată și biciuită cîrmuirea nu este un act de luptă politică ? Oare muncitorii ruși, în masa lor, nu s-au răfuit de atîtea ori, „prin propriile lor mijloace", cu polițiștii și soldații care întrecuseră măsura ? Nu au eliberat ei de atîtea ori cu forța pe tovarășii lor arestați ? Nu au luptat ei oare de atîtea ori, în numeroase localități, în cadrul unor adevărate ciocniri de stradă cu armata și cu poliția ? Nu se știe oare că de peste 20 de ani muncitorii ruși, în masa lor, dau cercurilor și organizațiilor revoluționare pe cei mai buni, pe cei mai ridicați, pe cei mai cinstiți și mai curajoși dintre tovarășii lor ? Și totuși, de dragul unei doctrine la modă care propovăduiește platitudinea burgheză, ni se cere nouă, reprezentanților partidului social-democrat revoluționar, să uităm toate aceste fapte și să declarăm că nu este posibil să chemăm la acțiuni politice masele muncitorești ! Ni se va obiecta, poate, că faptele citate sînt adesea mai curînd explozii

www.dacoromanica.ro

spontane decît luptă politică. Dar parcă grevele noastre, vom răspunde noi, reprezentau ceva mai mult decît simple explozii spontane atîta timp cît cercurile revoluționare ale socialiștilor nu porniseră o agitație largă, chemînd masele muncitorești la luptă de clasă, la o luptă conștientă împotriva asupritorilor lor ? A cunoscut oare istoria măcar o singură mișcare populară, o singură mișcare de clasă care să nu fi început cu explozii neorganizate, spontane și care fără intervenția conștientă a reprezentanților culți ai clasei respective să fi luat o formă organizată, să fi creat partide politice ? Dacă năzuința nestăvilită, spontană a clasei muncitoare spre luptă politică s-a manifestat pînă acum de cele mai multe ori sub forma unor explozii neorganizate, numai cei de la „Moskovskie Vedomosti“ [111] și „Grajdanin“ [112] ar putea să tragă de aici concluzia că în marea lor majoritate muncitorii ruși încă nu s-au maturizat pentru agitația politică. Un socialist însă va trage de aici concluzia că de mult a devenit actuală necesitatea de a desfășura agitația politică, de a adresa maselor muncitorești chemarea largă la acțiuni politice, la luptă politică ; dacă nu le adresăm această chemare, noi nu ne facem datoria și, în fond, încetăm de a mai fi social-democrați, pentru că organizații economice și profesionale fără luptă politică au fost preconizate întotdeauna și pretutindeni de către partizanii fervenți ai burgheziei ; de aceea nu poate fi calificată decît ca rușinoasă și criminală atitudinea acelora care în mod sistematic trec sub tăcere lupta politică și sarcinile politice ale clasei muncitoare din Rusia, cum fac, de pildă, cei de la „Raboceaia Mîsl“. Această trecere sub tăcere echivalează cu o pervertire a conștiinței politice a muncitorilor, care văd și simt asuprirea politică, care se ridică în mod spontan împotriva ei, dar care găsesc la conducătorii lor socialiști fie o atitudine de indiferență, fie chiar o atitudine polemică față de ideile luptei politice. Nu putem califica decît ca indiferență și extremă îngustime atitudinea acelora care afirmă că ideile libertății politice trebuie promovate în mase „treptat“, – s-ar putea crede că pînă acum ne-am grăbit prea mult să promovăm în mase aceste idei și că de aceea trebuie să ni se dea sfaturi de moderație și reținere !! Sau atitudinea celor care ne spun că „situația clasei muncitoare trebuie discutată în lumina problemelor politice“ numai „în măsura în care

www.dacoromanica.ro

pentru acest lucru există motive în fiecare caz în parte" ; ca şi cum „motivele" pentru agitaţia politică nu ne-ar fi furnizate de faptele cele mai obişnuite, mai frecvente şi mai răspîndite din viaţa muncitorilor !

Tendinţa de a mărgini agitaţia politică, condiţionînd-o de existenţa unor motive în fiecare caz în parte, ori este lipsită de orice sens, ori exprimă doar tendinţa de a face un pas înapoi spre poziţia adoptată de „Credo" şi de „Raboceaia Mîsl", tendinţa de a îngusta cadrul, şi aşa mult prea îngust, al activităţii noastre propagandistice şi agitatorice. Ni se va mai obiecta, poate, că *masele* muncitoreşti nu vor înţelege încă ideea de luptă politică, idee accesibilă numai unui mic număr de muncitori cu nivel mai ridicat. La această obiecţie, pe care avem atît de des prilejul s-o auzim de la social-democraţii ruşi „tineri", vom răspunde că, în primul rînd, social-democraţia a fost întotdeauna şi pretutindeni şi *nu poate să nu fie* exponentul muncitorilor conştienţi, şi nu al celor inconştienţi, că nu poate fi nimic mai periculos şi mai condamnabil decît cochetarea demagogică cu nivelul scăzut al muncitorilor. Dacă în activitatea noastră ne-am limita la ceea ce este imediat şi nemijlocit accesibil în gradul cel mai înalt masei celei mai largi, ar trebui să propovăduim antisemitismul sau să facem agitaţie, să zicem, în spiritul predicilor părintelui Ioan din Kronstadt.

Sarcina social-democraţiei este să dezvolte conştiinţa politică a maselor, şi nu să se tîrască în coada masei, lipsite de drepturi politice ; în al doilea rînd – şi acesta este lucrul principal – nu este adevărat că masele nu vor înţelege ideea de luptă politică. Această idee va fi înţeleasă şi de cel mai obişnuit dintre muncitori, bineînţeles, dacă agitatorul sau propagandistul va şti să-i vorbească în aşa fel încît să-i împărtăşească această idee, dacă va şti să i-o explice într-un limbaj accesibil şi sprijinindu-se pe fapte pe care muncitorul le cunoaşte din viaţa de toate zilele. Dar această cerinţă este tot atît de necesară şi atunci cînd vrem să explicăm într-un limbaj accesibil condiţiile luptei economice : şi în acest domeniu muncitorul obişnuit din păturile de jos şi din cele mijlocii ale masei nu este în stare să-şi însuşească ideea generală a luptei economice ; această idee şi-o însuşesc un mic număr

www.dacoromanica.ro

de muncitori culţi, pe care masa îi urmează călăuzită de instinct şi de interesele ei imediate.

Acelaşi lucru se întîmplă şi în domeniul politicii : ideea generală a luptei politice şi-o vor însuşi, firește, numai muncitorii culţi, care vor fi urmaţi de masă, pentru că ea simte foarte bine că e lipsită de drepturi politice (după cum recunoaşte într-un loc „Profession de foi" a Comitetului organizaţiei Kiev), iar interesele ei cele mai directe, de fiecare zi o fac să se lovească de feluritele manifestări ale asupririi politice. În nici o mişcare politică sau socială, în nici o ţară, între masa unei clase sau a unui popor şi puţin numeroşii săi reprezentanţi culţi nu a fost şi nici nu poate fi vreodată alt raport decît acesta : întotdeauna şi pretutindeni conducătorii unei anumite clase sînt reprezentanţii ei înaintaţi, reprezentanţii ei cei mai culţi. Nici în mişcarea muncitorească rusă nu poate fi altfel. De aceea ignorarea intereselor şi cerinţelor acestei pături de muncitori înaintaţi, tendinţa de *a coborî* la nivelul de înţelegere al păturilor de jos (în loc de *a ridica* mereu nivelul conştiinţei muncitorilor) trebuie în mod necesar să aibă efecte profund dăunătoare şi să pregătească terenul pentru pătrunderea în mediul muncitoresc a tot felul de idei nesocialiste şi nerevoluţionare.

În încheierea analizei concepţiilor Comitetului organizaţiei Kiev asupra luptei politice menţionăm că, într-o manieră extrem de curioasă şi în acelaşi timp extrem de caracteristică pentru întreaga „Profession de foi", Comitetul, fără a considera că în momentul de faţă ar fi posibil să se adreseze maselor largi ale muncitorimii chemarea de a întreprinde acţiuni politice, declară că este de dorit să se organizeze demonstraţii *parţiale* cu scopuri pur agitatorice (şi nu pentru a exercita presiuni asupra guvernului) „pe motive accesibile înţelegerii maselor largi". Socialişti care îndeamnă pe muncitori să *nu* exercite presiuni asupra guvernului !!! Asta-i culmea... Numai că e de neconceput cum ar fi posibile demonstraţii care să *nu* exercite presiuni asupra guvernului. Poate că trebuie să recomandăm muncitorilor să demonstreze între cei patru pereţi ai cămăruţelor lor, închizînd în prealabil uşa ? Sau, poate, să demonstreze cu pumnul în buzunar ? În felul acesta ei nu vor exercita, desigur, o periculoasă şi nefastă „presiune asupra guvernului" ! De asemenea nu putem înţe-

www.dacoromanica.ro

lege ce înseamnă „demonstrație parțială". Nu înseamnă oare aceasta o demonstrație cu caracter profesional, limitată la revendicări exclusiv profesionale (încă o dată : ce are a face aici socialismul ?), sau poate o demonstrație cu revendicări politice parțiale, și nu una îndreptată împotriva întregului sistem politic, împotriva absolutismului în general ? Dar dacă este așa, nu înseamnă aceasta oare că tovarășii din Comitetul organizației Kiev propagă pur și simplu ideile „Credo"-ului și ale oportunismului extrem, ideea diminuării și întunecării extreme a conștiinței politice și a sarcinilor politice ale clasei muncitoare ? Dacă este așa, n-ar fi oare cazul să repetăm „vorba de efect" a unui social-democrat „tînăr" din capitală : „Este prematur să discreditățm în rîndurile muncitorilor cîrmuirea absolutistă" ?...

Această extremă îngustime de vederi se face simțită în „Profession de foi" nu numai în problema „politicii". „Influențarea masei pe linie agitatorică – se spune acolo – își poate găsi expresia în momentul de față numai, și în primul rînd, în sprijinirea luptei economice a proletariatului ; de aceea, Comitetul folosește orice conflict între muncitori și patroni și orice abuz mai grav din partea acestora din urmă pentru a adresa muncitorilor chemări în care el le explică situația lor, îndemnîndu-i să protesteze, asumîndu-și rolul conducător în cadrul grevelor, formulînd revendicările muncitorilor, indicînd căile cele mai potrivite pentru realizarea lor, dezvoltînd prin toate acestea conștiința clasei muncitoare" –, atît și nimic mai mult ; nimic altceva nu ni se mai spune despre lupta economică. Și asta se cheamă profession de foi ! Recitiți cu atenție acest pasaj, și veți regăsi limbajul folosit de „Credo" și ideile expuse în el (ceea ce ilustrează iarăși și iarăși profunda eroare a redacției revistei „Rabocee Delo", care ține cu tot dinadinsul să camufleze concepțiile „tinerilor economiști" și să nu vadă în ele decît devierea unor persoane izolate).

Pentru un socialist, lupta economică servește ca bază pentru organizarea muncitorilor într-un partid revoluționar, pentru unirea și dezvoltarea luptei lor de clasă împotriva întregii orînduiri capitaliste. Dacă însă luăm lupta economică drept ceva de sine stătător, ea nu are nimic socialist, și expe-

www.dacoromanica.ro

rienţa tuturor ţărilor europene ne arată o mulţime de exemple de sindicate antisocialiste, paralel cu cele socialiste.

Sarcina omului politic burghez este „să sprijine lupta economică a proletariatului", pe cînd sarcina socialistului este de a face ca lupta economică să sprijine mişcarea socialistă şi să contribuie la succesele partidului muncitoresc revoluţionar. Sarcina socialistului este să contribuie la contopirea indisolubilă a luptei economice şi a luptei politice într-o luptă de clasă unită a maselor muncitoreşti socialiste. De aici rezultă, aşadar, că expresiile imprecise din „Profession de foi" a Comitetului organizaţiei Kiev deschid larg porţile în faţa ideilor bernsteiniene şi consfinţesc o atitudine nepermis de îngustă faţă de lupta economică.

Influenţarea masei pe linie agitatorică trebuie să constea în desfăşurarea celei mai largi agitaţii, atît în domeniul economic cît şi în domeniul politic, în legătură cu toate cazurile de asuprire, cu toate manifestările asupririi de orice fel, agitaţie pe care noi trebuie s-o folosim pentru a atrage cît mai mulţi muncitori în rîndurile partidului social-democrat revoluţionar, pentru a stimula orice fel de manifestări de luptă politică, pentru a organiza această luptă în aşa fel încît de la formele ei spontane să ajungem la lupta unui partid politic unitar. Agitaţia trebuie să constituie deci un *mijloc* de largă răspîndire a protestului politic şi a unor forme de luptă politică mai organizate. În momentul de faţă, însă, cadrul agitaţiei noastre este prea îngust, cercul problemelor pe care ea le atinge este prea restrîns şi datoria noastră este nu să consfinţim această îngustime, ci să căutăm să ne debarasăm de ea, să căutăm să adîncim şi să lărgim activitatea noastră agitatorică.

În „Profession de foi" de care ne ocupăm aici, această îngustime duce nu numai la erorile teoretice analizate mai sus, dar şi la îngustarea sarcinilor practice. Această îngustare se vădeşte în dorinţa de a pune ca „sarcină imediată cercetarea situaţiei muncitorilor din fabricile şi uzinele locale cu ajutorul unor chestionare, precum şi prin alte mijloace". Firesţe, nu putem avea nimic împotriva chestionarelor în general, care constituie un accesoriu necesar al agitaţiei, dar a te ocupa cu asemenea cercetări înseamnă a cheltui în mod ne-

www.dacoromanica.ro

productiv forțele revoluționare, care și așa nu sînt prea numeroase.

Se știe doar că și din cercetările care apar în literatura noastră legală se pot scoate multe date. Drept sarcină imediată ar trebui pusă lărgirea agitației și a propagandei (în special a celei politice), cu atît mai mult cu cît bunul obicei de a trimite din proprie inițiativă corespondențe la ziarele socialiste, obicei care se răspîndește în rîndurile muncitorilor noștri, asigură o abundență apreciabilă de material.

Și mai pronunțată este îngustarea ce se vădește în faptul că în problema caselor muncitorești se consideră că ar fi de dorit numai organizarea unor case „sindicale pentru sprijinirea grevelor" și nu se spune nimic despre necesitatea ca aceste case să facă parte din partidul social-democrat ca verigi ale acestuia și să servească pentru lupta politică.

Tendința de a limita exclusiv la aspectul ei economic activitatea caselor noastre muncitorești conspirative este firească pentru autorii „Credo"-ului, dar este de neînțeles într-o „Profession de foi" a unui comitet al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia.

În problema asociațiilor legale, tezele cuprinse în „Profession de foi" sînt la fel de înguste și exprimă la fel tendința de a face concesii faimoasei bernsteiniade ; pentru orice comitet al partidului social-democrat, activitatea întreprinsă cu scopul de a contribui la crearea de case muncitorești nu înseamnă iarăși altceva decît împrăștierea forțelor și ștergerea hotarului dintre munca culturală și munca revoluționară ; partidul revoluționar poate și trebuie să folosească asociațiile legale pentru a întări și a consolida *propria* sa muncă, să le folosească ca focare de agitație, ca paravane comode pentru camuflarea legăturilor etc. etc., – dar numai atît și nimic mai mult. A cheltui forțele socialiștilor pentru a contribui la crearea de asociații este ceva cît se poate de nerațional, a atribui acestor asociații un rol de sine stătător este un lucru greșit, a crede că în asociațiile legale este posibilă „o independență totală față de participarea și presiunea patronilor" este pur și simplu ridicol.

În sfîrșit, trebuie să arătăm că și asupra planurilor organizatorice ale Comitetului organizației Kiev s-a răsfrînt îngustimea concepțiilor lui și trăsătura lor specifică. Ce-i drept, sîn-

www.dacoromanica.ro

tem întru totul de acord cu Comitetul organizației Kiev că nu e oportun să anunțăm acum refacerea partidului și să alegem un nou C.C., dar considerăm cu totul greșită părerea că „mișcarea are un caracter pur economic", că proletariatul rus încă „nu este pregătit pentru agitație politică". Ar fi de asemenea greșit să așteptăm pînă ce „grupurile locale se vor întări, vor crește numericește și-și vor întări legăturile cu mediul muncitoresc", – asemenea întărire duce deseori la o cădere imediată.

Nu, noi trebuie să pornim imediat acțiunea de unificare și s-o începem cu unificarea pe tărîm publicistic, cu crearea unui organ de presă pe întreaga Rusie, care trebuie să încerce să pregătească refacerea partidului, servind ca organ de presă pentru întreaga Rusie, adunînd corespondențe și materiale de la cercurile din toate localitățile, făcînd loc în coloanele lui materialelor consacrate dezbaterii problemelor controversate, lărgind cadrul propagandei și agitației noastre, acordînd o atenție deosebită problemelor organizatorice și tactice, precum și metodelor tehnice de muncă, satisfăcînd toate cerințele muncitorilor mai înaintați și ridicînd neîncetat păturile de jos ale proletariatului (atrase de corespondențele muncitorești etc.) la o participare din ce în ce mai conștientă la mișcarea socialistă și la lupta politică.

Convingerea noastră este că numai pe această cale pot fi pregătite condițiile de fapt pentru unificarea și refacerea partidului și că numai o polemică directă și fățișă împotriva îngustului „economism" și împotriva ideilor bernsteiniene, care se răspîndesc tot mai mult, poate asigura dezvoltarea justă a mișcării muncitorești ruse și a social-democrației ruse.

Scris la sfîrșitul anului 1899 sau la începutul anului 1900

Publicat pentru prima oară în 1928, în „Culegeri din Lenin", vol. VII

Se tipărește după un manuscris, transcris de o mînă necunoscută

www.dacoromanica.ro

PROIECT DE DECLARAȚIE A REDACȚIEI ZIARULUI „ISKRA“ [113] ȘI REVISTEI „ZAREA“ [114]

Pornind la editarea a două organe social-democrate – a unei reviste științifice și politice și a unui ziar muncitoresc pe întreaga Rusie –, socotim necesar să înfățișăm în cîteva cuvinte programul nostru, țelurile noastre și cum înțelegem noi sarcinile ce ne revin.

Trăim un moment deosebit de important în istoria mișcării muncitorești ruse și a social-democrației ruse ; totul pare a arăta că mișcarea noastră se află într-un stadiu critic : ea s-a revărsat atît de larg și a încolțit atît de viguros în cele mai diferite colțuri ale Rusiei, încît acum se manifestă cu o putere nestăvilită tendința ei de a se consolida, de a lua o formă superioară, de a-și preciza fizionomia și organizarea. Într-adevăr, ultimii ani se caracterizează printr-o răspîndire uimitor de rapidă a ideilor social-democratismului în rîndurile intelectualității noastre, iar în întîmpinarea acestui curent de gîndire socială pășește mișcarea spontană, cu totul de sine stătătoare, a proletariatului industrial, care începe să se unească și să lupte împotriva asupritorilor săi, manifestînd o năzuință fierbinte spre socialism. Pretutindeni apar cercuri de muncitori și de intelectuali social-democrați, apar foi locale de agitație, cererea de literatură social-democrată crește într-una, depășind enorm oferta, iar prigoana cruntă dezlănțuită de guvern nu este în stare să stăvilească această mișcare.

Închisorile gem de deținuți, locurile de deportare sînt arhipline, aproape nu e lună în care să nu se audă că au avut loc „căderi“ de socialiști în toate colțurile Rusiei, că au fost interceptate transporturi, că au fost arestați agitatori, că s-au con-

www.dacoromanica.ro

fiscat publicații și tipografii, – dar mișcarea nu se oprește, ci crește mereu, cuprinzînd un teritoriu tot mai întins, pătrunzînd din ce în ce mai adînc în rîndurile clasei muncitoare, atrăgînd din ce în ce mai mult atenția opiniei publice. Și întreaga dezvoltare economică a Rusiei, întreaga istorie a gîndirii sociale ruse și a mișcării revoluționare ruse stau chezășie că mișcarea muncitorească social-democrată va continua să crească în ciuda tuturor piedicilor și că le va învinge.

Principala trăsătură a mișcării noastre, trăsătură care a devenit deosebit de izbitoare în ultima vreme, este fărîmițarea mișcării, caracterul ei meșteșugăresc, dacă ne putem exprima astfel : cercurile locale iau ființă și activează aproape cu totul independent de cercurile din alte părți și (ceea ce este deosebit de important) chiar de cercurile care au activat sau activează concomitent în aceleași centre ; nu se statornicește o tradiție, nu există continuitate, iar literatura locală oglindește din plin această fărîmițare, oglindește lipsa de legătură cu ceea ce social-democrația rusă a făurit pînă acum. Perioada actuală ni se pare critică tocmai pentru că mișcarea depășește aceste forme primitive și această fărîmițare, reclamînd imperios trecerea la o formă superioară, mai închegată, mai temeinic și mai bine organizată, la a cărei creare ne și socotim obligați să lucrăm. Se înțelege de la sine că, într-o anumită perioadă a mișcării, la începuturile ei, această fărîmițare este absolut inevitabilă, că lipsa de continuitate se creează într-un mod cu totul firesc atunci cînd, după o îndelungată perioadă de acalmie revoluționară, are loc o creștere atît de uimitor de rapidă și generală a mișcării. Este neîndoielnic de asemenea că diversitatea condițiilor locale, deosebirile în ceea ce privește situația clasei muncitoare în diferite regiuni, ca și, în sfîrșit, particularitățile proprii concepțiilor activiștilor locali vor exista întotdeauna și că tocmai în această diversitate se vădește viabilitatea mișcării și creșterea ei sănătoasă. Nimeni nu contestă acest lucru, dar nu e mai puțin adevărat că fărîmițarea și lipsa de organizare nu constituie nicidecum o consecință inevitabilă a acestei diversități. Menținerea continuității mișcării, unirea ei nu exclud cîtuși de puțin diversitatea, – dimpotrivă, ele îi vor crea chiar o arenă mai largă și largi posibilități de manifestare. Dar în momentul actual al mișcării, fărîmițarea începe să

www.dacoromanica.ro

aibă pur și simplu efecte dăunătoare și amenință să abată mișcarea pe un drum greșit : practicismul îngust, rupt de elucidarea teoretică a problemelor mișcării în ansamblul ei, este de natură să distrugă legătura dintre socialism și mișcarea revoluționară din Rusia, de o parte, și mișcarea muncitorească spontană, de altă parte. Că nu este vorba aici de o primejdie imaginară, ne-o dovedesc manifestări publicistice de felul *„Credo"*-ului, care a stîrnit un protest perfect legitim și și-a primit riposta cuvenită, sau al „Suplimentului special la ziarul «Raboceaia Mîsl»" (septembrie 1899). Acest supliment a exprimat în modul cel mai pregnant tendința de care este pătruns întreg ziarul „Raboceaia Mîsl" ; în coloanele lui începe să se manifeste o orientare aparte în social-democrația rusă, și anume una care poate aduce prejudicii directe și care trebuie combătută. Iar literatura legală de la noi, cu a ei parodie de marxism, care nu poate decît să pervertească conștiința socială, accentuează și mai mult acest dezmăț și această anarhie, care a permis faimosului Bernstein (faimos prin falimentul său) să facă în presă, în fața lumii întregi, afirmația neadevărată că majoritatea social-democraților care activează în Rusia ar fi de partea sa.

Ar fi încă prematur să punem întrebarea cît de adîncă este această divergență, în ce măsură este probabilă formarea unui curent aparte (nu sîntem nicidecum înclinați să dăm de pe acum un răspuns afirmativ la aceste întrebări, sîntem încă departe de a fi pierdut speranța în posibilitatea unei activități *comune),* dar a închide ochii asupra gravității situației ar fi mult mai dăunător decît a exagera această divergență, și noi salutăm din toată inima reluarea activității publicistice de către grupul „Eliberarea muncii" și lupta începută de el împotriva tentativelor de a denatura și vulgariza social-democratismul [115].

Din toate acestea se desprinde următoarea concluzie practică : noi, social-democrații ruși, trebuie să ne unim și să ne concentrăm toate eforturile în vederea creării unui partid unit și bine închegat, care să ducă lupta sub steagul programului social-democrat revoluționar, să vegheze la menținerea continuității mișcării și la păstrarea sistematică a caracterului ei organizat. Această concluzie nu este nouă. Ea a fost trasă de social-democrații ruși încă acum doi ani, în

www.dacoromanica.ro

primăvara anului 1898, cînd reprezentanţii celor mai mari organizaţii social-democrate din Rusia s-au întrunit în congres, întemeind Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia, publicînd „Manifestul" lui şi recunoscînd totodată ca organ oficial al partidului ziarul „Raboceaia Gazeta". Socotindu-ne membri ai Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia, împărtăşim întru totul ideile fundamentale ale „Manifestului" şi vedem în el un document de mare importanţă, ca declaraţie care expune deschis, în mod public, ţelurile spre care trebuie să tindă partidul nostru. De aceea pentru noi, membrii de partid, problema sarcinilor noastre imediate se pune în felul următor : ce plan de activitate trebuie să adoptăm ca să obţinem o refacere cît mai trainică a partidului ? Unii tovarăşi (şi chiar unele grupuri şi organizaţii) sînt de părere că în acest scop trebuie să se procedeze la alegerea unei noi instituţii centrale a partidului, care să fie însărcinată să asigure reapariţia organului de presă al partidului [116]. După părerea noastră, un asemenea plan ar fi cu totul greşit, sau cel puţin riscant. A crea şi întări partidul înseamnă a crea şi întări unirea tuturor social-democraţilor ruşi, dar o asemenea unire nu poate fi pur şi simplu decretată, ea nu poate fi înfăptuită prin simpla hotărîre a unei, să zicem, adunări de reprezentanţi ; ea trebuie făurită. Trebuie, în primul rînd, să creăm o literatură generală de partid, generală nu numai în sensul ca ea să servească întregii mişcări ruse, şi nu unor regiuni sau altora, să dezbată problemele întregii mişcări în ansamblul ei şi să ajute lupta proletarilor conştienţi, fără a se limita la problemele pur locale, ci şi în sensul că trebuie să unească toate forţele publicistice existente, să exprime toate nuanţele de opinii şi vederi din rîndurile social-democraţilor ruşi, priviţi nu ca activişti izolaţi, ci ca tovarăşi legaţi printr-un program comun şi printr-o luptă comună în rîndurile unei organizaţii unice. În al doilea rînd, trebuie creată o organizaţie care să aibă menirea specială de a asigura legătura dintre toate centrele mişcării, de a furniza la timp informaţii complete asupra mişcării şi de a aproviziona regulat toate colţurile Rusiei cu publicaţii periodice. Numai după ce va fi creată o astfel de organizaţie, după ce va fi creată poşta socialistă rusă, partidul va căpăta o existenţă trainică, şi numai atunci el va deveni un fapt real

www.dacoromanica.ro

și deci o puternică forță politică. Întrucît ne privește, sîntem hotărîți să consacrăm forțele noastre înfăptuirii primei părți a acestei sarcini, adică creării unei literaturi generale, considerînd că aceasta constituie o necesitate imperioasă pentru mișcarea în faza actuală și un pas pregătitor necesar în vederea reluării activității partidului.

Din acest caracter al sarcinii noastre decurge în mod firesc și programul care trebuie să stea la baza activității organelor editate de noi. În ele trebuie să se acorde mult spațiu problemelor teoretice, adică atît teoriei generale a social-democratismului cît și aplicării ei la realitatea rusă. Necesitatea urgentă a unei dezbateri largi a acestor probleme tocmai în momentul de față este în afară de orice îndoială și, după cele spuse mai sus, nu mai necesită lămuriri. E de la sine înțeles că, în strînsă legătură cu problemele teorici generale, trebuie publicate materiale care să ofere cititorului cunoștințe despre mișcarea muncitorească din Occident, despre istoria ei și despre situația ei actuală. Ne propunem de asemenea să dezbatem sistematic toate problemele politice : partidul muncitoresc social-democrat trebuie să ia poziție în toate problemele pe care viața le pune în toate domeniile, în problemele politicii interne și a celei internaționale, și noi trebuie să tindem ca fiecare social-democrat și fiecare muncitor conștient să-și formeze păreri precise în toate problemele fundamentale, ceea ce constituie condiția necesară a unei propagande și agitații largi și sistematice. Discutarea problemelor teoretice și politice va fi legată de elaborarea programului partidului, program a cărui necesitate a fost recunoscută încă de congresul din 1898, și ne propunem ca într-un viitor apropiat să publicăm un proiect de program, a cărui discutare multilaterală va trebui să furnizeze material suficient pentru viitorul congres, în fața căruia se va pune problema adoptării programului [117]. O altă sarcină deosebit de actuală este discutarea problemelor referitoare la organizare și la metodele de muncă practică. Lipsa de continuitate și fărîmițarea, despre care am vorbit mai sus, au repercusiuni deosebit de dăunătoare asupra stării în care se află astăzi disciplina de partid, organizarea partidului și tehnica conspirației. Trebuie să recunoaștem deschis că în această privință noi, social-democrații, am rămas în urma vechilor

www.dacoromanica.ro

militanți ai mișcării revoluționare ruse și în urma altor organizații care activează în Rusia, și trebuie să depunem toate eforturile pentru a lichida neajunsurile în această direcție. Faptul că în mișcare intră mase de tineret muncitoresc și intelectual, frecvența sporită a căderilor, precum și rafinarea mijloacelor represive folosite de guvern fac imperios necesară propagarea principiilor și metodelor organizării de partid, ale disciplinei de partid și ale tehnicii conspirației.

Această propagandă, dacă va fi sprijinită de toate grupurile, de toți tovarășii cu mai multă experiență, poate și trebuie să ne ajute să formăm din tinerii socialiști și din tinerii muncitori cadre de conducători pricepuți ai mișcării revoluționare, capabili să învingă toate obstacolele pe care le pune în calea activității noastre oprimarea exercitată de statul absolutist polițienesc și să răspundă cerințelor masei muncitorești, care se simte spontan atrasă spre socialism și spre lupta politică. În sfîrșit, analiza acestei mișcări spontane (atît în masele muncitorești cît și în rîndurile intelectualității noastre) trebuie să fie, în legătură cu temele schițate mai sus, una dintre principalele noastre sarcini : trebuie să ne facem o idee clară despre mișcarea obștească din rîndurile intelectualității, mișcare prin care se caracterizează în Rusia cea de-a doua jumătate a deceniului 1890–1900 și care cuprinde curente diferite, uneori eterogene ; trebuie să studiem cu minuțiozitate situația clasei muncitoare în toate ramurile economiei naționale, să studiem formele și condițiile trezirii clasei muncitoare, formele și condițiile luptei pe care ea o începe, căci numai astfel vom putea lega într-un singur tot indisolubil socialismul marxist, care a și început să prindă rădăcini în țara noastră, și mișcarea muncitorească rusă, vom putea uni mișcarea revoluționară rusă cu avîntul spontan al maselor populare. Și numai atunci cînd va fi înfăptuită această legătură se va putea crea în Rusia un partid muncitoresc social-democrat, pentru că social-democratismul nu înseamnă simpla slujire a mișcării muncitorești spontane (cum înclină să creadă la noi, uneori, unii dintre „practicienii" de astăzi), ci unirea socialismului cu mișcarea muncitorească. Și numai această unire dă proletariatului rus posibilitatea de a-și îndeplini

www.dacoromanica.ro

prima sa sarcină politică : de a elibera Rusia de sub jugul absolutismului.

Cît despre felul în care temele și problemele schițate de noi se vor repartiza între revistă și ziar, socotim că această repartizare va fi determinată exclusiv de deosebirile în ceea ce privește volumul acestor publicații, precum și de deosebirile în ceea ce privește caracterul lor : revista trebuie să fie destinată mai ales propagandei, iar ziarul mai ales agitației. Dar atît revista cît și ziarul trebuie să oglindească toate aspectele mișcării, și am vrea să subliniem în mod expres atitudinea noastră negativă față de planul potrivit căruia ziarul muncitoresc ar urma să publice în coloanele sale exclusiv materiale care au o legătură imediată și nemijlocită cu mișcarea muncitorească spontană, lăsînd în seama organului „pentru intelectuali" tot ce ține de domeniul teoriei socialismului, de domeniul științei, al politicii, al problemelor organizării partidului etc. Dimpotrivă, este necesar ca toate faptele și manifestările concrete ale mișcării muncitorești să fie legate de problemele menționate, ca fiecare fapt concret să fie privit în lumina teoriei, ca problemele politice și ale organizării partidului să fie propagate în rîndurile maselor celor mai largi ale clasei muncitoare, este necesar ca aceste probleme să fie introduse în domeniul agitației. Forma de agitație care pînă acum a dominat la noi aproape exclusiv, și anume agitația desfășurată prin intermediul foilor locale, devine insuficientă : ea este îngustă, pentru că abordează numai problemele locale și îndeosebi pe cele economice. Trebuie să încercăm să creăm o formă superioară de agitație – agitația prin intermediul unui ziar, care să înregistreze periodic și reclamațiile muncitorilor, și grevele muncitorești, și celelalte forme ale luptei proletare, ca și toate manifestările asupririi politice din toată Rusia, trăgînd totodată din fiecare fapt de acest fel concluzii precise în ceea ce privește țelurile finale ale socialismului și sarcinile politice ale proletariatului rus. „Să lărgim cadrul și conținutul muncii noastre de propagandă și agitație", aceste cuvinte ale lui P. B. Akselrod trebuie să constituie pentru viitorul apropiat o lozincă care să determine activitatea social-democraților ruși, și noi includem această lozincă în programul organelor noastre de presă.

www.dacoromanica.ro

Aici se pune în mod firesc următoarea întrebare : dacă organele de presă proiectate de noi trebuie să contribuie la unirea tuturor social-democraților ruși și la gruparea lor în cadrul unui singur partid, este clar că ele trebuie să oglindească toate nuanțele de vederi, toate particularitățile locale, întreaga diversitate de metode practice. Cum să îmbinăm această oglindire a unor puncte de vedere diferite cu unitatea redacțională a organelor ? Trebuie oare aceste organe să se limiteze la rolul de simple colecții de concepții dintre cele mai diferite, sau trebuie să aibă o orientare de sine stătătoare, bine determinată ?

La aceste întrebări noi răspundem în cel de-al doilea sens și sperăm că un organ cu o orientare bine determinată va putea servi foarte bine (după cum vom arăta mai jos) și pentru oglindirea diferitelor puncte de vedere, și pentru o polemică tovărășească între colaboratori. Prin concepțiile noastre, noi împărtășim pe deplin toate ideile fundamentale ale marxismului (așa cum au fost exprimate în „Manifestul Partidului Comunist" și în programele social-democraților din Europa occidentală) și sîntem pentru o dezvoltare consecventă a acestor idei în spiritul învățăturii lui Marx și Engels, respingînd cu hotărîre corectivele echivoce, oportuniste, care, datorită străduințelor lui Bernstein, au devenit astăzi o modă atît de imitată. Noi considerăm că sarcina social-democrației este de a organiza lupta de clasă a proletariatului, de a sprijini această luptă, de a arăta țelul ei final, inevitabil, de a analiza condițiile ce determină modul în care trebuie să fie dusă această luptă. „Eliberarea muncitorilor nu poate fi decît opera muncitorilor înșiși" [118]. Dar, fără a separa social-democrația de mișcarea muncitorească, noi nu trebuie să uităm că sarcina social-democrației este să reprezinte interesele acestei mișcări în toate țările, în ansamblul ei, și că nu trebuie nicidecum să alunece pe panta ploconirii oarbe în fața uneia sau alteia dintre fazele în care această mișcare se află într-o perioadă sau alta, într-un loc sau altul. Noi considerăm că este de datoria social-democrației să sprijine orice mișcare revoluționară împotriva orînduirii sociale și de stat existente și că țelul ei este : cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, expropierea expropriatorilor și construirea societății socialiste. Respingem cu hotărîre orice încercare de a

www.dacoromanica.ro

slăbi sau de a estompa revoluționarismul social-democrației, care este partidul revoluției sociale, ireductibil ostil față de toate clasele care se situează pe terenul orînduirii sociale actuale. Socotim că o sarcină istorică specială a social-democrației ruse este răsturnarea absolutismului : social-democrația rusă este chemată să devină luptătorul de avangardă al democrației ruse, este chemată să înfăptuiască țelul pe care i-l pune în față întreaga dezvoltare socială a Rusiei și pe care l-a preluat de la glorioșii luptători ai mișcării revoluționare ruse. Numai legînd într-un tot indisolubil lupta economică și cea politică, numai extinzînd propaganda și agitația politică în pături tot mai largi ale clasei muncitoare își poate îndeplini social-democrația menirea.

Din punctul de vedere arătat mai sus (care este schițat aici în liniile cele mai generale, întrucît a mai fost expus și fundamentat în amănunțime nu o dată atît de grupul „Eliberarea muncii" cît și în „Manifestul" Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia, ca și în „comentariul" la acest manifest – broșura „Sarcinile social-democraților ruși" *, „Cauza muncitorească din Rusia" (fundamentarea programului social-demoocrației din Rusia)) vom trata toate problemele teoretice și practice și de ideile menționate vom căuta să legăm toate manifestările mișcării muncitorești și de protest democratic din Rusia.

Dar, promovînd în activitatea noastră publicistică punctul de vedere al unei anumite orientări, noi nu intenționăm cîtuși de puțin să prezentăm toate nuanțele concepțiilor noastre drept concepții ale tuturor social-democraților ruși, nu intenționăm cîtuși de puțin să tăgăduim divergențele existente, să le estompăm sau să le trecem cu vederea. Dimpotrivă, noi vrem ca organele noastre de presă să fie organe în coloanele cărora *să fie dezbătute* toate problemele, cu participarea tuturor social-democraților ruși de cele mai diferite nuanțe. Nu numai că nu respingem polemica între tovarăși în coloanele organelor noastre de presă, ci, dimpotrivă, sîntem gata să-i rezervăm un spațiu cît mai larg. O polemică deschisă, dusă în fața tuturor social-democraților și a tuturor muncitorilor conștienți ruși, este ceva necesar și de dorit,

* Vezi V. *I. Lenin*, Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 427—463. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

deoarece ne va permite să ne dăm seama cît de adînci sînt divergenţele existente, să dezbatem sub toate aspectele problemele controversate, să combatem extremele în care cad în mod inevitabil exponenţii diferitelor concepţii, reprezentanţii diferitelor localităţi sau ai diferitelor „profesii" din mişcarea revoluţionară. Considerăm chiar că lipsa unei polemici deschise între concepţii vădit divergente, tendinţa de a ţine sub obroc divergenţele în probleme cît se poate de esenţiale constituie unul din neajunsurile mişcării actuale.

Mai mult chiar : văzînd în clasa muncitoare rusă şi în social-democraţia rusă un luptător de avangardă pentru democraţie, pentru libertate politică, socotim că trebuie să tindem ca organele noastre să devină organe *general-democratice*, – nu în sensul că am fi dispuşi să dăm uitării, fie şi pentru o clipă, antagonismul de clasă dintre proletariat şi alte clase, nu în sensul că am admite fie şi cea mai uşoară estompare a luptei de clasă, ci în sensul ca noi să punem şi să discutăm *toate* problemele democratice, fără a ne limita numai la probleme îngust-proletare, să semnalăm şi să discutăm toate cazurile şi manifestările de asuprire politică, să arătăm legătura dintre mişcarea muncitorească şi lupta politică în toate formele ei, să convingem pe toţi luptătorii cinstiţi împotriva absolutismului, indiferent de concepţiile lor şi de clasele din care fac ei parte, că trebuie să sprijine clasa muncitoare, singura forţă revoluţionară şi ireductibil ostilă faţă de absolutism. De aceea, adresîndu-ne în primul rînd muncitorilor conştienţi şi socialiştilor din Rusia, noi nu înţelegem să apelăm exclusiv la ei. Noi apelăm de asemenea la toţi aceia pe care regimul politic actual din Rusia îi asupreşte şi îi opremă, şi care tind spre eliberarea poporului rus de sub jugul sclaviei politice, îi chemăm să sprijine publicaţiile care-şi consacră forţele lor organizării mişcării muncitoreşti într-un partid politic revoluţionar şi le punem la dispoziţie coloanele publicaţiilor noastre pentru demascarea tuturor mîrşăviilor şi crimelor absolutismului rus. Facem această chemare convinşi fiind că steagul luptei politice ridicat de social-democraţia rusă poate şi trebuie să devină steagul întregului popor.

Sarcinile pe care ni le propunem sînt extrem de vaste şi atotcuprinzătoare, şi nu ne-am fi încumetat să ne asumăm asemenea sarcini dacă din propria noastră experienţă nu

www.dacoromanica.ro

ne-am fi format convingerea nestrămutată că acestea sînt sarcini urgente ale întregii mișcări, dacă nu ne-am fi asigurat în prealabil simpatia și sprijinul multilateral și permanent 1) al cîtorva organizații ale Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia și al unor grupuri de social-democrați ruși care activează în diferite orașe ; 2) al grupului „Eliberarea muncii", care a întemeiat social-democrația rusă și care a stat întotdeauna în fruntea teoreticienilor și a publiciștilor ei ; 3) al unei serii întregi de persoane care nu fac parte din vreo organizație, dar care sînt simpatizanți ai mișcării muncitorești social-democrate și-i aduc numeroase servicii. Noi vom depune toate eforturile pentru a îndeplini cum se cuvine partea pe care ne-o asumăm din activitatea revoluționară generală și dorim ca toți tovarășii din Rusia să vadă în publicațiile noastre organe de presă ale lor, astfel încît *fiecare* grup să le trimită toate informațiile referitoare la mișcare și să le împărtășească vederile sale, cerințele sale în ceea ce privește literatura, experiența sa, părerea sa asupra publicațiilor social-democrate, într-un cuvînt să le arate cu ce anume contribuie el la mișcare și ce învață de la ea. Numai cu această condiție va putea fi creat un organ social-democrat care să fie realmente un ziar pe întreaga Rusie. Mișcarea ilegală, în cadrul căreia își duc munca diferitele grupuri și cercuri răzlețe, a devenit prea strîmtă pentru social-democrația rusă ; e timpul ca ea să pășească pe calea propagării fățișe a socialismului, pe calea luptei politice deschise, – și crearea unui organ de presă social-democrat pe întreaga Rusie trebuie să constituie *primul pas* pe *această cale*.

Scris la sfîrșitul lunii martie — începutul lunii aprilie 1900

Publicat pentru prima oară în 1925, în „Culegeri din Lenin", vol. IV

Se tipărește după un manuscris, transcris de o mînă necunoscută

www.dacoromanica.ro

CUM ERA CÎT PE-ACI SĂ SE STINGĂ „ISKRA" *

Am sosit mai întîi la Zürich, am sosit singur şi fără să mă fi văzut în prealabil cu Arseniev (Potresov). La Zürich, P.B. m-a primit cu braţele deschise, şi timp de două zile am avut cu el o convorbire foarte cordială. Am discutat ca doi prieteni care nu s-au văzut de multă vreme : despre fel de fel de lucruri, fără o ordine anumită şi fără a atinge cîtuşi de puţin chestiunile concrete. În chestiunile concrete, P.B. este în genere departe de a putea spune ceva ; se vedea clar că trage spre G.V., se vedea din felul cum stăruia asupra organizării unei tipografii pentru revistă la Geneva. În general, însă, P.B. a căutat „să mă măgulească" (cer iertare pentru această expresie) spunînd că pentru ei *totul* este legat de acţiunea întreprinsă de noi, că pentru ei aceasta înseamnă o renaştere, că acum „noi" vom avea posibilitatea de a combate şi exagerările lui G.V. – aceste din urmă cuvinte mi s-au întipărit în memorie în mod deosebit, şi de altfel toată „istoria" de mai tîrziu a arătat cît de semnificative au fost ele.

Sosesc apoi la Geneva. Arseniev mă previne că trebuie să fiu foarte prudent cu G.V., care este extrem de surescitat din cauza sciziunii [119] şi foarte bănuitor. Discuţiile cu acesta din urmă mi-au arătat într-adevăr din capul locului că el este într-adevăr bănuitor, neîncrezător şi nec plus ultra rechthaberisch **. Am căutat să fiu cît se poate de prudent, ocolind punctele „nevralgice", dar această permanentă străduinţă de a fi cu multă băgare de seamă nu putea, firește, să nu aibă

* În limba rusă „iskra" înseamnă „scînteie". — *Nota trad.*
** — consideră întotdeauna că are absolută dreptate. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

Prima pagină a manuscrisului lui V. I. Lenin
„Cum era cît pe-aci să se stingă «Iskra»". — 1900

Micșorat

www.dacoromanica.ro

repercusiuni asupra dispoziției. Din cînd în cînd se iscau și mici „fricțiuni" sub forma replicilor aprinse date de G. V. la orice observație cît de mică, menită să potolească sau să modereze cît de cît pasiunile încinse (de sciziune). S-au produs „fricțiuni" și în problemele referitoare la tactica revistei : G. V. a fost mereu de o intoleranță absolută, nu voia și nici nu era în stare să pătrundă argumentele altora, iar pe deasupra era și nesincer, — da, nesincer. Declarațiile noastre că sîntem obligați să fim *pe cît posibil* îngăduitori cu Struve, pentru că *noi înșine* nu sîntem fără vină în evoluția lui : noi înșine, *inclusiv G.V.*, nu ne-am ridicat atunci cînd trebuia să ne ridicăm împotriva lui (1895, 1897). G.V. nu a vrut nici în ruptul capului să-și recunoască vreo vină, oricît de mică, căutînd să se eschiveze cu ajutorul unor argumente vădit inconsistente, care, în loc să clarifice problema, nu fac decît *s-o înlăture*. Într-o convorbire tovărășească între viitori coredactori, această atitudine... diplomatică producea o impresie extrem de neplăcută : la ce bun să te înșeli pe tine însuți spunînd că în 1895 ți s-ar fi „ordonat" (??) ție, G.V., „să nu tragi" (în Struve) și că tu obișnuiești să faci ceea ce ți se ordonă (vorbă să fie !) [120]. La ce bun să te înșeli pe tine însuți afirmînd că în 1897 (cînd Struve a scris în „Novoe Slovo" că își propune să răstoarne una din tezele fundamentale ale marxismului) tu, G.V., nu l-ai combătut, pentru că nu înțelegi de loc (și nu vei înțelege vreodată) posibilitatea unei polemici duse în coloanele aceleiași reviste între colaboratorii ei [121]. Această nesinceritate era extrem de enervantă, cu atît mai mult cu cît în cursul discuțiilor G. V. a căutat să prezinte lucrurile în așa fel ca și cum noi nu am vrea un război necruțător împotriva lui Struve, ca și cum noi am vrea „să aplanăm totul" etc. Discuții aprinse au avut loc și în problema polemicii în coloanele revistei în general : G.V. era împotriva acestui lucru și nici nu voia să asculte argumentele noastre. Față de „aliați" el manifesta o ură care mergea pînă la necuviință (bănuieli de spionaj, acuzații de afacerism, de lichelism, afirmații în sensul că el „ar împușca" fără ezitare asemenea „trădători" etc.). Cele mai vagi aluzii la faptul că și el a căzut în extremisme (de pildă aluzia mea la publicarea unor scrisori particulare [122] și la caracterul imprudent al acestui procedeu) l-au adus pe

www.dacoromanica.ro

G.V. într-o stare de nemaipomenită surescitare şi de vădică iritare. Devenea, pesemne, din ce în ce mai accentuată atît nemulţumirea lui cît şi a noastră. La el, ea s-a manifestat, printre altele, în felul următor : noi aveam un proiect de declaraţie a redacţiei („Din partea redacţiei"), în care se vorbea despre sarcinile şi programul publicaţiilor. Declaraţia era scrisă într-un spirit „oportunist" (din punctul de vedere al lui G.V.) : se admitea polemica între colaboratori, tonul era moderat, se admitea eventualitatea unei soluţionări paşnice a controversei cu „economiştii" etc. În declaraţie erau subliniate şi apartenenţa noastră la partid, şi dorinţa de a lucra la unificarea lui. G.V. citise această declaraţie împreună cu Arseniev şi cu V. I. Zasulici încă înainte de sosirea mea ; o citise fără a face vreo obiecţie de fond. El îşi exprimase numai dorinţa de a îmbunătăţi stilul, de a-l face mai înălţător, păstrînd în întregime ideile. A.N. îi şi lăsase în acest scop declaraţia. Cînd am venit eu, G.V. nu mi-a spus nici un cuvînt despre aceasta, iar peste cîteva zile, aflîndu-mă la el, mi-a restituit declaraţia cu un gest care însemna : poftim, ţi-o restitui faţă de martori, n-am pierdut-o. L-am întrebat de ce nu a făcut modificările proiectate. El a început să invoce diverse pretexte : asta se poate face şi mai tîrziu, nu durează mult, acum nu e momentul. Am luat declaraţia, am corectat-o singur (era o ciornă scrisă încă în Rusia) şi i-am citit-o a doua oară lui G.V. (în prezenţa Verei Ivanovna), rugîndu-l de astă dată *în mod expres* s-o ia şi s-o corecteze. El s-a eschivat din nou, trecînd această muncă pe seama Verei Ivanovna, care şedea alături (ceea ce era cît se poate de ciudat, pentru că nu pe V.I. o rugasem să facă acest lucru ; de altfel, ea nici nu ar fi putut să facă îndreptările necesare imprimînd declaraţiei un ton „înălţător" şi caracterul unui manifest).

Aşa s-au desfăşurat lucrurile pînă la consfătuire (consfătuirea întregului grup al „Eliberării muncii", cu participarea lui G.V., P.B. şi V.I., precum şi a noastră, a amîndurora, în absenţa celui de-al treilea dintre noi [123]). În sfîrşit a sosit P.B., şi consfătuirea a avut loc. În problema atitudinii noastre faţă de Uniunea muncitorilor evrei (Bundul), G.V. a manifestat o intoleranţă fenomenală, declarînd în mod categoric că aceasta nu este o organizaţie social-democrată, ci pur şi simplu o organizaţie exploatatoare, care exploatează pe ruşi,

www.dacoromanica.ro

şi spunînd că scopul nostru este să alungăm din partid acest Bund, că evreii sînt cu toţii şovini şi naţionalişti, că un partid rusesc trebuie să fie rusesc, şi să nu se lase prins „în captivitate" de „tribul lui Gad" * etc. Toate obiecţiile noastre împotriva acestor necuviinţe au fost fără rezultat, căci G.V. a rămas în întregime la părerea sa, spunînd că noi nu cunoaştem îndeajuns evreimea, că n-am avut de-a face cu evreii şi că în această privinţă ne lipseşte experienţa vieţii. În această chestiune nu s-a adoptat nici o rezoluţie. La consfătuire am citit împreună „declaraţia" : G.V. avea o atitudine ciudată, nu scotea nici o vorbă, nu propunea nici o modificare, nu făcea nici o obiecţie în legătură cu faptul că „declaraţia" admite polemica, şi în general făcea impresia unui om care, nevrînd să participe la discuţie, caută să se ţină deoparte, da, să se ţină deoparte, şi numai în treacăt, printre altele, el a aruncat remarca răutăcioasă şi veninoasă că el, desigur (adică ei, grupul „Eliberarea muncii", în care el este dictator), ar fi scris cu totul altfel această declaraţie. Aruncată în treacăt, adăugată şi legată de o frază cu alt conţinut, această remarcă a lui G.V. m-a impresionat foarte neplăcut : la o consfătuire a unor coredactori, unul dintre aceşti coredactori (care a fost de *două* ori rugat să vină cu un proiect de declaraţie propriu sau cu un proiect de îndreptare a declaraţiei noastre) nu propune nici o modificare, ci se limitează să observe sarcastic că el, desigur, ar fi scris altfel (nu atît de timid, nu atît de moderat, oportunist – a vrut el să spună). Acest lucru a arătat limpede că între el şi noi nu există relaţii normale. Mai departe – trec peste problemele mai puţin importante ale consfătuirii – se pune problema atitudinii faţă de Bobo şi faţă de Mih. Iv. Noi ne pronunţăm pentru invitarea lor *condiţionată* (la aceasta ne împingea în mod inevitabil duritatea lui G.V. : voiam să arătăm astfel că dorim o altă atitudine. Duritatea extraordinară a lui G.V. te determină oarecum instinctiv să protestezi, să iei apărarea adversarilor lui. Vera Ivanovna a făcut o aluzie foarte fină la faptul că G.V. polemizează întotdeauna în aşa fel, încît provoacă cititorului un sentiment de simpatie pentru adversarul atacat). G.V. declară pe un ton foarte rece şi sec că nu este cîtuşi

* Joc de cuvinte : Gad este numele unui personaj biblic, iar în limba rusă „gad" înseamnă reptilă. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

de puţin de acord şi tace în mod demonstrativ în tot cursul discuţiilor noastre destul de lungi cu P.B. şi V.I., care erau dispuşi să adere la părerea noastră. Toată dimineaţa s-a scurs într-o atmosferă extrem de apăsătoare : lucrurile luau, fără îndoială, aspectul unui ultimatum din partea lui G.V. : ori el, ori invitarea acestor „lichele". În această situaţie, Arseniev şi cu mine am hotărît să cedăm şi chiar la începutul şedinţei de seară am declarat că, „la insistenţele lui G.V.", renunţăm. Această declaraţie a fost primită în tăcere (ca şi cum ar fi fost de la sine înţeles că nu se putea să nu cedăm !). Această „atmosferă de ultimatum" (după cum a caracterizat-o apoi Arseniev) ne-a enervat destul de mult – dorinţa lui G.V. de a domni în mod absolut se manifesta vădit. Mai înainte, cînd am avut în particular o discuţie în legătură cu Bobo (G.V., Arseniev, V.I. şi cu mine, în timp ce ne plimbam într-o seară în pădure), după o dispută aprinsă, G.V. a declarat, punîndu-şi mîna pe umărul meu : „eu doar nu pun condiţii, domnilor, acolo, la consfătuire, vom discuta în comun toate aceste chestiuni şi vom hotărî împreună". În acel moment cuvintele acestea m-au mişcat adînc. Pe urmă, însă, la consfătuire lucrurile s-au petrecut tocmai invers : aici G.V. s-a eschivat de la o discuţie tovărăşească, a tăcut supărat şi era evident că prin tăcerea lui *„pune condiţii"*. Pentru mine asta a fost o dovadă notorie de nesinceritate (deşi pe loc nu reuşisem să-mi formulez încă atît de clar impresiile), iar Arseniev a declarat fără ocol : „n-am să-i uit eu această concesie !" Vine ziua de sîmbătă. Nu-mi amintesc exact despre ce am vorbit în ziua aceea, dar seara, în timp ce mergeam cu toţii împreună, a izbucnit un nou conflict. G.V. a declarat că trebuie să comandăm unei persoane (care nu a publicat încă nimic, dar în care G.V. vrea să vadă un talent filozofic. Eu nu cunosc această persoană ; ea este cunoscută însă prin ploconirea ei oarbă în faţa lui G.V.) [124] un articol pe o temă filozofică, şi a adăugat : îl voi sfătui să înceapă articolul cu o observaţie împotriva lui Kautsky, în sensul că şi el, Kautsky, e o poamă bună, că şi el s-a făcut „critic", permiţînd să se publice în „Neue Zeit" [125] articole filozofice scrise de „critici" şi nedînd cîmp liber „marxiştilor" (adică lui Plehanov). Auzind că se proiectează un atac atît de vehement împotriva lui Kautsky (pe care între timp îl invitasem să colabo-

www.dacoromanica.ro

reze la revistă), Arseniev s-a revoltat şi s-a declarat cu toată hotărîrea împotriva acestui proiect, considerîndu-l nelalocul lui. G.V. s-a bosumflat şi s-a înfuriat, eu m-am alăturat lui Arseniev. P.B. şi V.I. tăceau. Peste o jumătate de oră G.V. a plecat (ne-am dus să-l conducem la vapor) ; către sfîrşit nu mai scosese nici un cuvînt şi se întunecase la faţă. După ce a plecat el, ne-am simţit cu toţii parcă mai uşuraţi, şi discuţia s-a desfăşurat într-o „atmosferă mai senină". A doua zi, duminică (astăzi sîntem în 2 septembrie şi e duminică, ceea ce înseamnă că asta s-a întîmplat *numai* cu o săptămînă în urmă !!! Iar mie mi se pare că de atunci s-a scurs aproape un an ! Atît de îndepărtate par acum toate acestea !), şedinţa nu a fost fixată la vila în care locuiam noi, ci la G.V. Sosim acolo – întîi Arseniev, apoi eu. G.V. trimite pe P.B. şi pe V.I. să-i spună lui Arseniev că el, G.V., nu mai vrea să fie coredactor, ci simplu colaborator. P.B. pleacă, iar V.I., cu totul buimăcită, extrem de tulburată, îi spune încet lui Arseniev : „Georges e nemulţumit, nu vrea"... Intru eu. Îmi deschide G.V., care-mi dă mîna cu un zîmbet oarecum ciudat, apoi pleacă. Intru în camera în care se aflau V.I. şi Arseniev, amîndoi avînd o mină ciudată. Ei, ce se aude, domnilor ? – spun eu. Intră G.V. şi ne invită în camera lui. Acolo ne declară că e de preferat să fie colaborator, simplu colaborator, pentru că altfel vor fi mereu fricţiuni ; că, pe cît se vede, el priveşte lucrurile altfel decît noi, că înţelege şi respectă punctul nostru de vedere partinic, dar nu şi-l poate însuşi. Să fim noi redactori, iar el va fi colaborator. La auzul acestor cuvinte, am rămas uluiţi, literalmente uluiţi, şi am declarat că nu acceptăm. Atunci G.V. a spus : bine, dar dacă rămînem împreună, atunci cum vom vota ? ; cîte voturi vor fi ? – Şase. – Şase nu e bine. – „Atunci G.V. să aibă două voturi – intervine V.I. –, altfel va fi întotdeauna singur, – două voturi în problemele de tematică". Acceptăm. Atunci G.V. ia în mîini frînele conducerii şi, adoptînd un ton de redactor-şef, începe să repartizeze rubricile şi articolele pentru revistă, încredinţînd aceste rubrici cînd unuia, cînd altuia, dintre cei de faţă, pe un ton care nu admitea contrazicere. Noi stăm cu toţii foarte abătuţi, acceptînd nepăsători totul şi nefiind în stare să ne dăm seama de cele întîmplate. Simţim că am fost traşi pe sfoară, că observaţiile noastre devin

www.dacoromanica.ro

din ce în ce mai timide, că G.V. le „înlătură" (nu le combate, ci le înlătură) cu o ușurință și cu o lipsă de jenă tot mai mare, că „noul sistem" echivalează de facto * în întregime cu dominația deplină a lui G.V. și că G.V., dîndu-și foarte bine seama de acest lucru, nu se jenează să domnească nestingherit de nimeni și se sinchisește prea puțin de noi. Vedeam că am fost pur și simplu trași pe sfoară și definitiv scoși din luptă, dar nu ne dădeam încă pe deplin seama de situația noastră. Dar în clipa în care am rămas singuri, cînd am coborît de pe vapor și am pornit spre vila noastră, ne-am dezmeticit dintr-o dată amîndoi și am izbucnit în tirade pline de indignare și furie împotriva lui G.V.

Înainte însă de a expune conținutul acestor tirade și de a arăta cu ce s-au soldat ele, voi face o mică digresiune, întorcîndu-mă înapoi. De ce ne-a revoltat în așa măsură ideea unei dominații depline a lui Plehanov (indiferent de *forma* acestei dominații) ? Înainte ne gîndisem tot timpul astfel : redactori vom fi noi, iar ei vor fi colaboratori apropiați. Eu propusesem (încă în Rusia) ca așa să și punem problema în mod formal din capul locului, dar Arseniev a fost de părere să nu o punem în mod formal, ci să procedăm mai curînd „cu binișorul" (rezultatul, zicea el, va fi același), – ceea ce eu am acceptat. Dar amîndoi eram de acord că redactori trebuie să fim noi, atît pentru că „bătrînii" sînt extrem de intoleranți, cît și pentru că ei nu vor putea să facă regulat munca de redactare, care e o muncă brută și grea ; numai aceste considerente erau hotărîtoare pentru noi, căci conducerea lor ideologică o recunoșteam cu dragă inimă. Discuțiile pe care le-am avut la Geneva cu tovarășii și adepții cei mai apropiați ai lui Plehanov din rîndurile tinerilor (membri ai grupului „Soțial-demokrat" [126], vechi adepți ai lui Plehanov, activiști, nu muncitori, dar activiști, oameni simpli și de acțiune în totul devotați lui Plehanov), aceste discuții ne-au întărit întru totul (mie și lui Arseniev) convingerea că tocmai astfel trebuie să organizăm treaba : acești adepți ne-au declarat ei înșiși, fără ocol, că e de dorit ca redacția să fie în Germania, *pentru că aceasta ne va permite să fim mai independenți față de G.V.*, și că, dacă munca efectivă de redac-

* — de fapt, în realitate. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

tare se va afla în mîinile bătrînilor, aceasta va echivala cu nesfîrşite tărăgăneli, dacă nu chiar cu un eşec total. Din aceleaşi considerente, Arseniev se pronunţa şi el *în mod categoric* pentru Germania.

Relatînd cum era cît pe-aci să se stingă „Iskra", m-am oprit acolo unde descriam înapoierea noastră acasă în seara de duminică 26 august stil nou. De îndată ce am rămas singuri, după ce am coborît de pe vapor, revolta noastră a irupt într-un torent de expresii de indignare. Eram parcă scoşi din sărite, atmosfera grea se descărcase printr-o furtună. Am umblat pînă seara tîrziu, făcînd de nenumărate ori drumul de la un capăt la celălalt al sătucului nostru ; era o noapte destul de întunecoasă, cu o atmosferă de furtună şi cu cerul brăzdat de fulgere. Mergeam şi dădeam frîu liber indignării. Îmi aduc aminte că discuţia a început-o Arseniev, declarînd că acum consideră relaţiile dintre el şi Plehanov rupte pentru totdeauna şi că nu le va mai relua niciodată : relaţiile în cadrul muncii vor rămîne, zicea el, dar eu personal am terminat cu el. Comportarea lui este atît de jignitoare, încît ne face să-l bănuim de gînduri foarte „necurate" în ceea ce ne priveşte (adică în sinea lui ne socoteşte Streberi *). El ne tratează de sus etc. Eu am sprijinit întru totul aceste acuzaţii. „Dragostea" mea faţă de Plehanov se spulberase şi ea dintr-o dată, şi mă simţeam cuprins de un sentiment de nespusă mîhnire şi amărăciune. Niciodată, dar niciodată în viaţa mea nu nutrisem faţă de vreun om atîta respect şi stimă sinceră, atîta veneraţie, faţă de nimeni nu mă purtasem cu atîta „smerenie" – şi niciodată n-am primit un „ghiont" atît de brutal. Şi de fapt nu reieşea altceva decît că am primit un ghiont : au căutat să ne sperie ca pe nişte copii, să ne sperie că cei mari vor pleca de lîngă noi şi ne vor lăsa singuri, iar cînd au văzut că ne-am speriat cu adevărat (ce ruşine !), ne-au dat la o parte fără pic de jenă. Acum ne dădeam perfect de bine seama că declaraţia făcută de Plehanov în dimineaţa aceea în sensul că nu vrea să fie coredactor fusese o simplă cursă, o mişcare de şah calculată, o capcană pentru nişte „filfizoni" naivi : în această privinţă nu încăpea nici o îndoială, căci dacă Plehanov s-ar fi temut

* — carieriști. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

cu adevărat să fie coredactor, dacă s-ar fi temut să nu frîneze munca, dacă s-ar fi temut să nu dea naştere la fricţiuni inutile între noi, nu ar fi putut în nici un caz să arate un minut mai tîrziu (şi încă într-un mod brutal) că în concepţia sa a fi *co*redactor înseamnă pur şi simplu a fi redactor *unic*. Şi din moment ce un om cu care vrem să ducem o muncă comună care ne este scumpă, un om cu care intrăm în relaţii dintre cele mai strînse, din moment ce un astfel de om foloseşte faţă de tovarăşi o mişcare de şah, – nu mai încape îndoială că e un om oribil, da, oribil, că e stăpînit de vanitate, de un amor propriu meschin, că este un om nesincer. Această descoperire – căci pentru noi era o adevărată descoperire ! – ne-a lovit ca un trăsnet tocmai pentru că pînă în clipa aceea fusesem amîndoi îndrăgostiţi de Plehanov şi, ca unui om iubit, îi iertam totul, închideam ochii asupra tuturor defectelor lui, căutam din răsputeri să ne convingem pe noi înşine că aceste defecte nu există, că sînt lucruri mărunte, că numai nişte oameni care nu ştiu să preţuiască îndeajuns principiile pot da importanţă unor asemenea lucruri mărunte. Şi iată că ne-a fost dat să ne convingem din propria noastră experienţă că aceste defecte „mărunte" sînt în stare să îndepărteze pe prietenii cei mai devotaţi, că, oricît de convins ai fi că are dreptate din punct de vedere teoretic, aceasta nu te poate face să uiţi însuşirile lui *respingătoare*. Indignarea noastră nu cunoştea margini : idealul fusese distrus, şi cu o satisfacţie deosebită îl călcăm în picioare ca pe un idol sfărîmat : nu mai sfîrşeam cu acuzaţiile cele mai grave. Aşa nu se poate ! – am hotărît noi. În asemenea condiţii noi nu vrem să lucrăm şi nu vom lucra, *nu putem* lucra împreună. Adio, revistă ! Lăsăm totul baltă şi plecăm în Rusia, iar acolo vom reface totul de la capăt şi ne vom limita la editarea ziarului. Noi nu vrem să fim pioni în mîinile acestui om, care nu admite, nu concepe relaţii tovărăşeşti. Să luăm *asupra noastră* redactarea revistei nu cutezăm ; de altfel, acum acest lucru ar fi pur şi simplu dezgustător, ar reieşi că alergăm doar după posturi de redactori, că sîntem nişte Streberi, nişte carierişti, că sîntem mînaţi de aceeaşi ambiţie, dar de proporţii mai mici... Mi-e greu să redau cu precizie starea noastră de spirit din seara aceea : atît de complexă, de apăsătoare şi tulbure era această stare de spirit ! A fost

www.dacoromanica.ro

o adevărată dramă, o ruptură totală cu visul drag pe care-l purtasem în suflet ani de-a rîndul și de care era strîns legată toată munca vieții mele. Și toate acestea pentru că pînă atunci fusesem îndrăgostiți de Plehanov : dacă nu am fi fost îndrăgostiți de el, dacă am fi avut față de el o atitudine mai rezervată, mai puțin entuziastă, dacă l-am fi privit ceva mai obiectiv, – ne-am fi comportat altfel față de el și nu am fi suferit o asemenea prăbușire în sensul literal al cuvîntului, nu ne-am fi ales cu un asemenea „duș moral", după expresia foarte nimerită a lui Arseniev. A fost cea mai aspră lecție – dureros de aspră, jignitor de brutală – pe care ne-a dat-o viața. Niște tovarăși mai tineri „fac curte" unui tovarăș mai vîrstnic, mînați de o dragoste imensă față de el, iar el introduce pe neașteptate în această dragoste o atmosferă de intrigi și-i face să se simtă nu niște frați mai mici, ci niște prostănaci care sînt duși de nas, niște pioni care pot fi mutați după plac, poate chiar niște Streberi nepricepuți, pe care trebuie să-i bagi în sperieți și să-i ții în frîu. Iar tinerețea îndrăgostită primește de la obiectul dragostei sale o povață amară : nu trebuie să fii „sentimental" față de nimeni, trebuie să ții piatra în sîn. Nenumărate cuvinte amare am rostit noi în seara aceea. Faptul că prăbușirea se produsese pe neașteptate ne împingea, firește, și la unele exagerări, dar în esența lor cuvintele acestea amare exprimau adevărul. Orbiți de dragostea noastră, noi am avut în fond o atitudine de *robi,* iar a fi rob este ceva nedemn, și conștiința dureroasă a acestui fapt sporea însutit de pe urma faptului că chiar „el" era acela care ne deschisese ochii, și asta pe propria noastră piele...

Într-un tîrziu ne-am dus la culcare în camerele noastre, ferm hotărîți să exprimăm chiar a doua zi lui Plehanov toată indignarea noastră, să renunțăm la revistă și să plecăm, rămînînd să scoatem numai ziarul, iar materialul destinat revistei să fie editat în broșuri : munca, ne ziceam noi, nu va avea de suferit din această cauză, iar noi vom scăpa de relații intime cu „acest om".

A doua zi m-am deșteptat ceva mai devreme ca de obicei : m-au trezit zgomotul unor pași pe scară și glasul lui P.B., care bătea la ușa camerei lui Arseniev. Auzind cum Arseniev răspunde și deschide ușa, mi-am zis : va avea oare Arseniev

www.dacoromanica.ro

curajul să spună totul dintr-o dată ? Şi e mai bine să se spună dintr-o dată, e necesar să se spună dintr-o dată, să nu se tărăgăneze lucrurile. După ce m-am spălat şi m-am îmbrăcat, intru la Arseniev, care se spăla în acel moment. Akselrod, posomorît, sta în fotoliu. „Ei, N.N. – mi se adresează Arseniev –, i-am spus lui P.B. că ne-am hotărît să plecăm în Rusia, că sîntem convinşi că aşa nu se poate lucra". Eu, firește, aprob în totul aceste cuvinte şi-l sprijin pe Arseniev. Lui Akselrod îi povestim cu franchețe totul, cu atîta franchețe, încît Arseniev spune chiar că avem motive să bănuim că Plehanov ne consideră Streberi. În general, Akselrod este pe jumătate înclinat să ne înțeleagă, dînd din cap cu amărăciune şi arătîndu-se cît se poate de mîhnit, descumpănit, tulburat, dar la auzul acestor cuvinte protestează energic şi începe să strige că asta nu-i adevărat, că Plehanov are multe defecte, dar pe acesta nu, că de data aceasta nu el este nedrept cu noi, ci noi cu el, că pînă acum era gata să-i spună lui Plehanov : „vezi ce-ai făcut ? descurcă-te singur, eu mă spăl pe mîini", dar acum nu mai îndrăznește, deoarece constată şi la noi o atitudine nedreaptă. Firește că asigurările lui nu prea ne impresionează, şi bietul P.B. face o figură cît se poate de jalnică atunci cînd se convinge că hotărîrea noastră este fermă.

Am ieşit împreună şi ne-am dus s-o prevenim pe V.I. Era de aşteptat că ştirea „rupturii" (lucrurile luau doar forma unei rupturi) va fi pentru ea o grea lovitură. Mă tem chiar – spunea Arseniev în ajun –, mă tem foarte serios să nu se sinucidă...

Nu voi uita niciodată starea de spirit cu care am plecat toți trei : „parcă am merge după mort", îmi ziceam eu. Şi într-adevăr, mergeam ca după mort, tăcuți, cu capul în pămînt, foarte abătuți din cauza acestei pierderi atît de absurde, atît de cumplite, atît de stupide. Parcă eram urmăriți de un blestem ! Cînd, după atîta zbucium şi atîtea eşecuri, totul era pe cale de a se aranja cu bine, deodată s-a dezlănțuit furtuna – şi totul s-a sfîrşit, totul s-a năruit iarăşi. Pur şi simplu nu-mi venea că cred [aşa cum nu-ți vine să crezi cînd te afli sub impresia proaspătă a morții unui om apropiat] că eu, admiratorul fervent al lui Plehanov, sînt cel care vorbesc acum despre el cu atîta întărîtare şi care, cu buzele

www.dacoromanica.ro

strînse şi cu o răceală de gheaţă în suflet, merg să-i spun cuvinte seci şi aspre, să-i anunţ o hotărîre care însemna aproape o „rupere a relaţiilor". Oare asta-i realitatea, şi nu un vis urît ?

Această impresie nu m-a părăsit nici în timpul cît am stat de vorbă cu V.I. Ea nu a manifestat o stare de agitaţie prea pronunţată, dar se vedea că e extrem de abătută, şi ne-a rugat, aproape că ne-a implorat să ne gîndim dacă n-am putea să renunţăm totuşi la hotărîrea noastră, dacă n-am putea face o încercare, poate că în practică treaba nu va merge chiar aşa de rău, în procesul muncii relaţiile se vor normaliza, iar trăsăturile lui de caracter respingătoare vor fi mai puţin vizibile... Era extrem de greu să asculţi aceste rugăminţi sincere ale unui om care, slab în faţa lui Plehanov, era însă fără doar şi poate sincer şi devotat cu trup şi suflet cauzei, un om care poartă cu un „eroism de rob" (expresia lui Arseniev) jugul tiraniei plehanoviste. Era atît de greu, încît uneori zău că mi se părea că mă podidesc lacrimile... Cînd mergi după mort, lacrimile te podidesc cel mai uşor atunci cînd auzi în jurul tău cuvinte de regret, de deznădejde...

Am plecat de la P.B. şi V.I. Am plecat, am luat masa de prînz şi am expediat nişte scrisori în Germania, anunţînd că plecăm într-acolo şi cerînd *să fie oprită maşina,* am trimis chiar şi o telegramă în acest sens (încă *înainte* de a fi stat de vorbă cu Plehanov ! !), fără ca vreunul dintre noi să se îndoiască cîtuşi de puţin de necesitatea celor ce făceam.

După masă, la ora stabilită, ne-am dus din nou la P.B. şi V.I., la care trebuia să-l găsim şi pe Plehanov. În momentul în care ne apropiam de casă, cei trei ne-au ieşit în întîmpinare. Ne-am salutat în tăcere – de altfel Plehanov căuta să vorbească despre altceva (ştia totul, căci rugasem pe P.B. şi pe V.I. să-l prevină) –, am intrat cu toţii în casă şi ne-am aşezat. Arseniev a început să spună – rezervat, sec şi concis – că nu mai vedem posibilitatea de a duce munca în condiţiile unor relaţii ca *acelea* care s-au conturat ieri, că am hotărît să plecăm în Rusia să ne sfătuim cu tovarăşii de acolo, pentru că în situaţia creată nu mai putem decide singuri, că deocamdată ne vedem nevoiţi să renunţăm la revistă. Plehanov era foarte calm, rezervat, se vedea că ştie să se

www.dacoromanica.ro

stăpînească pe deplin, nu avea nici urmă din nervozitatea lui Pavel Borisovici sau a Verei Ivanovna [a trecut el prin încurcături şi mai mari ! ne gîndim noi înciudaţi, privindu-l !]. Ne întreabă ce s-a întîmplat propriu-zis. „Ne aflăm într-o atmosferă de ultimatum", spune Arseniev, şi în puţine cuvinte explică ce a vrut să spună prin aceasta. „V-aţi temut poate că, după primul număr, am să mă pun în grevă în preajma numărului al doilea ?", ne întreabă iscoditor Plehanov. Credea că nu vom îndrăzni să spunem aşa ceva. Dar eu răspund pe acelaşi ton rece şi calm : „parcă A. N. a vrut să spună altceva ? E tocmai ceea ce a spus şi el". Se vedea clar că asta îl cam enervează pe Plehanov. Nu se aşteptase la un astfel de limbaj, la acuzaţii atît de directe şi rostite pe un ton atît de sec. – „Ei, dacă aţi hotărît să plecaţi, ce rost are să mai vorbim – spune el –, în această chestiune eu n-am nimic de spus, mă aflu într-o situaţie foarte ciudată : voi nu invocaţi decît impresii şi iar impresii, v-aţi format impresia că sînt un om oribil. Ce pot să fac ?" – Este poate vina noastră – spun eu, dorind să abat discuţia de la acest subiect „imposibil", – că am sărit de-a dreptul în apă fără a cerca vadul. – „Nu, dacă e să vorbim sincer – răspunde Plehanov –, vina voastră este că (în parte, poate, şi datorită nervozităţii lui Arseniev) aţi atribuit o semnificaţie exagerată unor impresii cărora nu trebuia să le daţi nici o importanţă". După un timp de tăcere spunem că deocamdată ne-am putea limita la broşuri. Plehanov se supără : „eu nu m-am gîndit şi nu mă gîndesc la broşuri. *Pe mine să nu contaţi.* Dacă plecaţi, eu doar nu am să stau cu braţele încrucişate, şi încă înainte ca voi să vă întoarceţi s-ar putea să intru în altă combinaţie".

Nimic nu-l micşora pe Plehanov în ochii mei ca această declaraţie a lui, ori de cîte ori îmi aminteam după aceea de ea şi o cîntăream din toate punctele de vedere. A fost o ameninţare atît de grosolană, o încercare de intimidare atît de prost calculată, încît nu putea decît „să-l dărîme definitiv" pe Plehanov, dînd în vileag „politica" lui faţă de noi : va fi de ajuns, şi-o fi zis pesemne el, ca să-i bag în sperieţi...

Noi nu am dat însă *nici cea mai mică atenţie* acestei ameninţări. Mi-am strîns doar buzele în tăcere ; bine, îmi ziceam,

www.dacoromanica.ro

dacă aşa te porţi tu cu noi, atunci à la guerre comme à la guerre * ; dar prost mai eşti dacă nu vezi că acum nu mai sîntem aceiaşi, că peste noapte am devenit cu totul alţii.

Văzînd că ameninţarea n-are efect, Plehanov încearcă o altă manevră. Într-adevăr, cum să nu consideri drept manevră faptul că, numai cîteva minute mai tîrziu, tot acolo, Plehanov a început să spună că pentru el ruptura cu noi echivalează cu renunţarea la orice activitate politică, că va renunţa la ea şi se va consacra literaturii ştiinţifice, pur ştiinţifice, căci, dacă nici cu noi nu poate lucra, înseamnă că nu mai poate lucra cu nimeni... Dacă ameninţarea nu are efect, poate va ajuta linguşirea !... Dar, *după* încercarea de ameninţare, cuvintele acestea nu puteau produce decît o impresie execrabilă... Discuţia a fost scurtă, treaba nu se urnea din loc ; văzînd cum stau lucrurile, Plehanov a schimbat subiectul, aducînd vorba despre cruzimile la care se dedau ruşii în China, dar a vorbit aproape numai el, şi curînd ne-am despărţit.

După plecarea lui Plehanov, conversaţia cu P.B. şi V.I. nu mai oferea nimic interesant şi esenţial : P.B. se străduia să ne demonstreze că şi Plehanov e profund zguduit, că ne-am lua o mare răspundere dacă am pleca aşa etc. etc. Într-o discuţie intimă cu Arseniev, V.I. a mărturisit că „Georges" a fost întotdeauna aşa, şi-a recunoscut „eroismul de rob", a mărturisit că, dacă vom pleca, „aceasta va constitui pentru el o lecţie".

Restul serii l-am petrecut în discuţii sterile, într-o atmosferă apăsătoare.

A doua zi, marţi 28 august st. n., trebuia să plecăm la Geneva, iar de acolo spre Germania. Mă trezeşte dis-de-dimineaţă Arseniev (care de obicei se scoală tîrziu). Îmi exprim mirarea ; el îmi răspunde că n-a putut dormi şi că a găsit o ultimă combinaţie posibilă pentru a aranja oarecum lucrurile, pentru a nu compromite, din pricina stricării relaţiilor *personale*, o serioasă acţiune *de partid*. Să scoatem o *culegere*, – mai ales că materialul e stabilit, iar legăturile cu tipografia sînt puse la punct. În momentul de faţă, cînd relaţiile dintre redactori nu sînt precizate, să scoatem deocam-

* — la războiu ca la războiu. — *Nota trad*

www.dacoromanica.ro

dată o culegere, iar pe urmă vom vedea : de la culegere e uşor să treci fie la o revistă, fie la broşuri. Dacă însă Plehanov se va încăpăţîna, – să-l ia naiba, vom avea conştiinţa împăcată că am făcut tot ce-am putut... Aşa am şi hotărît.

Mergem să comunicăm această propunere lui Pavel Borisovici şi Verei Ivanovna, cu care ne întîlnim pe drum, căci veneau spre noi. Ei acceptă, firește, bucuroşi, şi P.B. ia asupra sa sarcina de a sta de vorbă cu Plehanov şi de a-l face să accepte.

Venim la Geneva şi avem *o ultimă întrevedere* cu Plehanov. El adoptă un ton de parcă nu ar fi fost la mijloc decît o regretabilă neînţelegere, datorată nervozităţii : întreabă foarte grijuliu pe Arseniev de sănătate şi aproape dă să-l îmbrăţişeze –, acesta era cît pe ce să se tragă înapoi. Plehanov consimte să scoatem o culegere : noi arătăm că în ceea ce priveşte organizarea muncii redacţionale sînt posibile trei combinaţii (1. noi să fim redactori, iar el colaborator ; 2. să fim toţi coredactori ; 3. el să fie redactor, iar noi colaboratori), că vom discuta în Rusia aceste trei combinaţii şi vom elabora un proiect, pe care-l vom aduce aici. Plehanov declară că respinge cu hotărîre combinaţia a treia, că insistă în mod categoric asupra excluderii totale a *acestei* combinaţii, dar *acceptă* primele *două* combinaţii. Aşa am şi hotărît : deocamdată, *pînă în momentul cînd vom prezenta* proiectul unui nou regim redacţional, rămîne vechea rînduială (toţi şase sîntem coredactori, Plehanov avînd două voturi).

Plehanov îşi exprimă apoi dorinţa de a afla în amănunţime ce anume s-a întîmplat, de ce sîntem nemulţumiţi. Eu observ că ar fi mai bine să ne ocupăm mai mult de ceea ce va fi decît de ceea ce a fost. Dar Plehanov stăruie ca lucrurile să fie lămurite, discutate. Se încinge o discuţie, la care participăm aproape numai Plehanov şi cu mine, – Arseniev şi P.B. tac. Discuţia se desfăşoară destul de calm, chiar foarte calm. Plehanov spune că a observat cum refuzul său în privinţa lui Struve l-a enervat pe Arseniev, – la care eu îi răspund că, dimpotrivă, el a fost acela care ne-a pus condiţii, cu toate că înainte ne declarase în pădure că nu pune condiţii. Plehanov se apără : tăceam, zice, nu pentru că puneam condiţii, ci fiindcă pentru mine chestiunea era clară. Eu vorbesc apoi

www.dacoromanica.ro

despre necesitatea de a admite polemica, despre necesitatea de a decide problemele prin vot ; Plehanov admite principiul votării, dar adaugă : în chestiunile neesențiale vom decide, firește, prin vot, dar în chestiunile esențiale așa ceva nu e cu putință. Eu obiectez că tocmai delimitarea chestiunilor esențiale de cele neesențiale nu va fi întotdeauna lesne de făcut, că tocmai această problemă a delimitării va trebui soluționată prin voturile coredactorilor. Plehanov se încăpățînează, spune că aceasta e o problemă de conștiință, că deosebirea dintre chestiunile esențiale și cele neesențiale e clară, că aici nu încape votarea. În această controversă – dacă este admisibil votul între coredactori în problema delimitării chestiunilor esențiale de cele neesențiale – ne-am împotmolit definitiv, fără să mai facem un singur pas înainte. Plehanov a pus în joc toată iscusința sa, toată strălucirea exemplelor, comparațiilor, snoavelor și citatelor sale, care te făceau să rîzi fără să vrei, dar în această chestiune a reușit să se eschiveze de a spune direct : nu. Am ajuns la convingerea că în această chestiune el nu putea să cedeze, că nu putea renunța la „individualismul" și la „ultimatumurile" sale, căci în asemenea chestiuni el nu ar fi votat, ci ar fi recurs la ultimatumuri.

Am plecat în aceeași seară, fără să mă mai văd cu cineva din grupul „Eliberarea muncii". Am hotărît ca, cu excepția celor mai apropiate persoane, să nu vorbim cu nimeni despre cele întîmplate, am hotărît să salvăm aparențele, să nu dăm adversarilor un prilej de jubilare. În aparență, totul va fi ca și cum nimic nu s-a întîmplat, întreaga mașină trebuie să continue să funcționeze așa cum a funcționat pînă acum, – numai că în mine s-a rupt o coardă, și locul relațiilor personale excelente l-au luat relațiile oficiale, bazate pe un veșnic calcul : după formula si vis pacem, para bellum *.

Nu va fi însă lipsit de interes să semnalăm o discuție pe care am avut-o în seara aceleiași zile cu un membru al grupului „Soțial-demokrat", unul dintre tovarășii și adepții cei mai apropiați ai lui Plehanov. Fără a-i spune ceva despre cele întîmplate, i-am relatat că s-a hotărît scoaterea revistei, că s-au stabilit articolele și că e timpul să ne punem pe treabă.

* — dacă vrei pace, pregătește-te de război. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

Am discutat cu el despre felul cum să organizăm practic munca : el s-a pronunțat categoric în sensul că bătrînii sînt hotărît incapabili să facă muncă de redactare. Am vorbit despre „cele trei combinații", întrebîndu-l fără ocol : care dintre ele este, după părerea lui, cea mai bună ? El mi-a răspuns fără să șovăie : prima (noi redactori, ei colaboratori), dar, probabil, a spus el, revista va fi a lui Plehanov, iar ziarul al vostru.

Pe măsură ce ne depărtăm de cele întîmplate, am început să le privim cu mai mult calm și să ajungem la convingerea că nu ar avea nici un rost să abandonăm planul nostru, că deocamdată nu avem de ce să ne temem a lua asupra noastră redactarea *(culegerii)* și că este necesar ca tocmai noi să ne asumăm această sarcină, pentru că altfel nu există absolut nici o posibilitate de a face ca mașina să funcționeze regulat și de a nu lăsa să se ducă totul de rîpă din cauza „calităților" de dezorganizator ale lui Plehanov.

La sosirea în N.[127], la 4 sau la 5 septembrie, am și elaborat un proiect de relații *formale* între noi (eu începusem să scriu acest proiect încă pe drum, în tren) ; acest proiect prevede ca noi să fim redactori, iar ei colaboratori cu drept de vot în toate chestiunile redacționale *. S-a hotărît ca acest proiect să fie discutat împreună cu Egor (Martov), iar apoi să le fie prezentat lor.

„Iskra" a început *să dea speranțe* că se va aprinde din nou.

Scris la începutul lunii septembrie (st. n.) 1900

Publicat pentru prima oară în 1924, în „Culegeri din Lenin", vol. I

Se tipărește după manuscris

---

* Vezi documentul următor. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

PROIECT DE ACORD

1. Dat fiind că grupul „Soţial-demokrat" din străinătate şi grupul din Rusia care editează culegerea „Zarea" şi ziarul „Iskra" sînt solidare în concepţiile lor fundamentale şi au sarcini practice identice, numitele organizaţii încheie între ele o alianţă.

2. Cele două grupuri îşi acordă reciproc un sprijin multilateral –

în primul rînd, în domeniul literaturii. Grupul „Eliberarea muncii" va colabora îndeaproape, pe linie redacţională, la culegerea „Zarea" şi la ziarul „Iskra" * ;

în al doilea rînd, în ceea ce priveşte transportarea şi difuzarea literaturii, lărgirea şi consolidarea legăturilor revoluţionare şi găsirea de mijloace materiale.

3. Reprezentanţii în străinătate ai grupului „Iskra" sînt grupul „Soţial-demokrat" şi agenţii speciali ai „Iskrei".

4. Scrisorile şi coletele ce se trimit din străinătate pentru grupul „Iskra" vor fi expediate pe adresa grupului „Soţial-demokrat". În cazurile cînd vreun membru al grupului „Iskra" se află în străinătate, toată corespondenţa i se va trimite acestuia. Atunci însă cînd în străinătate nu se află nici un membru al grupului „Iskra", grupul „Soţial-demokrat" şi agenţii speciali ai „Iskrei" îşi asumă rezolvarea treburilor grupului „Iskra".

Scris la începutul lunii septembrie (st. n.) 1900

Publicat pentru prima oară în 1940, în revista „Proletarskaia Revoliuţiia" nr. 3

Se tipăreşte după manuscris

---

* Condiţiile acestei colaborări au fost stabilite printr-un acord special [138].

www.dacoromanica.ro

DECLARAȚIA REDACȚIEI ZIARULUI „ISKRA"

DIN PARTEA REDACȚIEI

Pornind la editarea unui ziar politic – „Iskra", socotim necesar să arătăm în cîteva cuvinte ce anume urmărim și cum înțelegem noi sarcinile ce ne revin.

Trăim un moment deosebit de important în istoria mișcării muncitorești ruse și a social-democrației ruse. Ultimii ani se caracterizează printr-o răspîndire uimitor de rapidă a ideilor social-democrate în rîndurile intelectualității noastre, iar în întîmpinarea acestui curent de gîndire socială pășește mișcarea – care a luat naștere în mod de sine stătător – a proletariatului industrial, care începe să se unească și să lupte împotriva asupritorilor săi, începe să manifeste o năzuință fierbinte spre socialism. Pretutindeni apar cercuri de muncitori și de intelectuali social-democrați, se difuzează foi locale de agitație, cererea de literatură social-democrată crește într-una, depășind enorm oferta, iar prigoana cruntă dezlănțuită de guvern nu este în stare să stăvilească această mișcare. Închisorile gem de deținuți, locurile de deportare sînt arhipline, aproape nu e lună în care să nu se audă că au avut loc „căderi" în toate colțurile Rusiei, că au fost interceptate transporturi, că s-au confiscat publicații și tipografii, dar mișcarea crește neîncetat, extinzîndu-se în lărgime, pătrunzînd din ce în ce mai adînc în rîndurile clasei muncitoare și atrăgînd din ce în ce mai mult atenția opiniei publice. Și întreaga dezvoltare economică a Rusiei, întreaga istorie a gîndirii sociale ruse și a mișcării revoluționare ruse stau chezășie că mișcarea muncitorească social-democrată va continua

www.dacoromanica.ro

Россійская
Соціалдемократическая
Рабочая Партія

ИСКРА

„Изъ искры возгорится пламя"
Отвѣтъ декабристовъ Пушкину.

ОТЪ РЕДАКЦІИ

Предпринимая изданіе политической газеты — „Искра", мы считаемъ необходимымъ сказать нѣсколько словъ о томъ, къ чему мы стремимся и какъ понимаемъ свои задачи.

Мы переживаемъ крайне важный моментъ въ исторіи русскаго рабочаго движенія и русской соціалдемократіи. Послѣдніе годы характеризуются поразительно быстрымъ распространеніемъ соціалдемократическихъ идей среди нашей интеллигенціи, а на встрѣчу этому теченію общественной мысли идетъ самостоятельно возникшее движеніе промышленнаго пролетаріата, который начинаетъ объединяться и бороться противъ своихъ угнетателей, начинаетъ съ жадностью стремиться къ соціализму. Кружки рабочихъ и соціалдемократовъ-интеллигентовъ появляются повсюду, распространяются мѣстные агитаціонные листки, растетъ спросъ на соціалдемократическую литературу, далеко обгоняя предложеніе, а усиленныя правительственныя преслѣдованія не въ силахъ удержать этого движенія. Биткомъ набиты тюрьмы, переполнены мѣста ссылки, чуть не каждый мѣсяцъ слышно о „провалахъ" во всѣхъ концахъ Россіи, о поимкѣ транспортовъ, о конфискаціи литературы и типографій, но движеніе все растетъ, захватываетъ все большій районъ, все глубже проникаетъ въ рабочій классъ, все больше привлекаетъ общественное вниманіе. И все экономическое развитіе Россіи, вся исторія русской общественной мысли и русскаго революціоннаго движенія ручаются за то, что соціалдемократическое рабочее движеніе будетъ расти несмотря на всѣ препятствія и въ концѣ концовъ — преодолѣетъ ихъ.

Но, съ другой стороны, главная черта нашего движенія, которая особенно бросается въ глаза въ послѣднее время, — его раздробленность, его, такъ сказать, кустарный характеръ: мѣстные кружки возникаютъ и дѣйствуютъ независимо другъ отъ друга и даже (что особенно важно) независимо отъ кружковъ, дѣйствовавшихъ и дѣйствующихъ въ тѣхъ же центрахъ; не устанавливается традиціи, нѣтъ преемственности, и мѣстная литература всецѣло отражаетъ раздробленность и отсутствіе связи съ тѣмъ, что уже создано русской соціалдемократіей.

Несоотвѣтствіе этой раздробленности съ запросами, вызываемыми силою и *широтой движенія*, *создаетъ по нашему мнѣнію*, критическій моментъ въ его развитіи. Въ самомъ движеніи съ неудержимой силой сказывается потребность упрочиться, выработать опредѣленную физіономію и организацію, а между тѣмъ въ средѣ практически дѣйствующихъ соціалдемократовъ необходимость такого перехода къ высшей формѣ движенія сознается далеко не всѣдѣ. Въ довольно широкихъ кругахъ наблюдается, наоборотъ, шатанье мысли, увлеченіе модной „критикой марксизма" и „бернштеніадой", распространеніе взглядовъ такъ называемаго „экономическаго" направленія и въ неразрывной связи съ этимъ — стремленіе задержать движеніе на его низшей стадіи, стремленіе отодвинуть на второй планъ задачу образованія революціонной партіи, ведущей борьбу во главѣ всего народа. Что подобнаго рода шатанье мысли наблюдается среди русскихъ соціалдемократовъ, что узкій практицизмъ, оторванный отъ теоретическаго освѣщенія движенія въ его цѣломъ, грозитъ совратить движеніе на ложную дорогу, это фактъ; въ этомъ не могутъ усомниться люди, непосредственно знакомые съ положеніемъ дѣлъ въ большинствѣ нашихъ организацій. Да есть и литературныя произведенія, подтверждающія это: стоитъ назвать хотя бы „Credo", вызвавшее уже вполнѣ законный протестъ, „Отдѣльное приложеніе къ Рабочей Мысли (сент. 1899)", столь рельефно выразившее тенденціи, проникающую всю газету „Рабочая Мысль", или наконецъ, — воззваніе петербургской „Группы Самоосвобожденія Рабочаго Класса", составленное въ духѣ того же „экономизма". И совершенно невѣрно утвержденіе „Рабочаго Дѣла", что „Credo" представляетъ собою не больше какъ мнѣніе единичныхъ лицъ, что направленіе „Рабочей Мысли" выражаетъ лишь сумбурность и безтактность ея редакціи, а не особое направленіе въ самомъ ходѣ русскаго рабочаго движенія.

А рядомъ съ этимъ въ произведеніяхъ писателей, которыхъ читающая публика, съ большимъ или меньшимъ основаніемъ, считала до сихъ поръ видными представителями „легальнаго" марксизма, все болѣе и болѣе обнаруживается поворотъ къ воззрѣніямъ, сближающимся съ буржуазной апологетикой. Результатомъ всего этого и является тотъ разбродъ и та анархія, благодаря которымъ эксъ-марксистъ или вѣрнѣе эксъ-*соціалистъ Бернштейнъ*, *перечисляя* свои успѣхи, могъ печатно заявить, не встрѣчая возраженій, будто большинство дѣйствующихъ въ Россіи соціалдемократовъ состоитъ изъ его послѣдователей.

Мы не хотимъ преувеличивать опасность положенія, но закрывать на нее глаза было бы непомѣрнымъ вредомъ; поэтому мы отъ всей души привѣтствуемъ рѣшеніе „Группы Освобожденія Труда" возобновить ея литературную дѣятельность и начать систематическую борьбу противъ попытокъ извращенія и опошленія соціалдемократизма.

Практическій выводъ изъ всего этого такой: мы, русскіе соціалдемократы, должны сплотиться и направить всѣ усилія на образованіе крѣпкой партіи, борющейся подъ единымъ знаменемъ революціонной соціалдемократіи. Именно эта *задача была намѣчена уже* Съѣздомъ 1898 года, образовавшимъ Россійскую Соціалдемократическую Рабочую Партію и опубликовавшимъ ея Манифестъ.

Мы признаемъ себя членами этой партіи, вполнѣ раздѣляемъ основныя идеи „Манифеста" и придаемъ ему важное значеніе, какъ открытому заявленію ея цѣлей. Поэтому для насъ, какъ членовъ партіи, вопросъ о ближайшей и непосредственной нашей задачѣ ставится такимъ образомъ: какой планъ дѣятельности должны мы принять, что бы достигнуть возможно болѣе прочнаго возобновленія партіи?

Обычный отвѣтъ на этотъ вопросъ состоитъ въ томъ, что необходимо снова выбрать центральное учрежденіе и поручить ему возобновить органъ партіи. Но въ переживаемый нами періодъ разброда такой простой путь едва-ли былъ бы цѣлесообразенъ.

www.dacoromanica.ro

să crească în ciuda tuturor piedicilor și că în cele din urmă le va învinge.

Pe de altă parte, însă, principala trăsătură a mișcării noastre, trăsătură care a devenit deosebit de izbitoare în ultima vreme, este fărîmițarea mișcării, caracterul ei meșteșugăresc, dacă ne putem exprima astfel : cercurile locale iau ființă și activează independent unul de altul și (ceea ce este deosebit de important) chiar independent de cercurile care au activat sau activează în aceleași centre ; nu se statornicește o tradiție, nu există continuitate, iar literatura locală oglindește din plin fărîmițarea și lipsa de legătură cu ceea ce social-democrația rusă a făurit pînă acum.

Discordanța dintre această fărîmițare și cerințele determinate de forța și de amploarea mișcării creează, după părerea noastră, un moment critic în dezvoltarea acesteia din urmă. În rîndurile mișcării însăși se manifestă cu o forță irezistibilă nevoia de consolidare, nevoia de a se făuri o anumită fizionomie și organizare, în timp ce printre social-democrații care desfășoară o activitate practică necesitatea unei asemenea treceri la o formă superioară a mișcării este departe de a fi unanim înțeleasă. În cercuri destul de largi se observă, dimpotrivă, oscilări ideologice, înclinarea spre „critica marxismului" și spre „bernsteiniadă", la modă astăzi, răspîndirea concepțiilor așa-numitului curent „economist" și, în strînsă legătură cu aceasta, tendința de a reține mișcarea în stadiul ei inferior, tendința de a pune pe planul al doilea sarcina creării unui partid revoluționar care să ducă lupta în fruntea întregului popor. Că asemenea oscilări ideologice se observă în rîndurile social-democraților ruși, că practicismul îngust, rupt de elucidarea teoretică a problemelor mișcării în ansamblul ei, amenință să abată mișcarea pe un drum greșit, *este un fapt cert,* de care nu se pot îndoi toți cei care cunosc în mod nemijlocit starea de lucruri existentă în majoritatea organizațiilor noastre. De altfel, există și scrieri publicistice care confirmă acest fapt : e de ajuns să citățm „Credo"-ul, care a și stîrnit un protest perfect legitim, „Suplimentul special la ziarul «Raboceaia Mîsl»" (septembrie 1899), care a exprimat într-un mod atît de pregnant tendința de care este pătruns *întreg* ziarul „Raboceaia Mîsl", sau, în sfîrșit, chemarea „Grupului autoeliberării clasei muncitoare" [129] din Peters-

www.dacoromanica.ro

burg, întocmită în spiritul aceluiaşi „economism". Şi *este profund greşită* afirmaţia revistei „Rabocee Delo" că acest „Credo" nu reprezintă decît părerea unor persoane izolate, că orientarea ziarului „Raboceaia Mîsl" nu exprimă decît confuzia şi lipsa de tact a redacţiei acestui ziar, şi nu o orientare aparte în însăşi dezvoltarea mişcării muncitoreşti ruse.

Iar paralel cu aceasta, în scrierile unor autori pe care publicul cititor îi considera pînă acum, cu mai mult sau mai puţin temei, reprezentanţi de seamă ai marxismului „legal" se conturează tot mai limpede o cotitură spre concepţii care se apropie de apologetica burgheză. Toate acestea generează dezmăţul şi anarhia care au dat ex-marxistului sau mai bine-zis ex-socialistului Bernstein posibilitatea ca, etalîndu-şi succesele, să declare în presă, fără a întîmpina vreo obiecţie, că cei mai mulţi dintre social-democraţii care activează în Rusia sînt adepţii lui.

Nu vrem să exagerăm pericolul pe care-l prezintă situaţia, dar a închide ochii asupra lui ar fi mult mai dăunător ; iată de ce salutăm din toată inima hotărîrea grupului „Eliberarea muncii" de a-şi relua activitatea publicistică şi de a porni o luptă sistematică împotriva tentativelor de a denatura şi a vulgariza social-democratismul.

Din toate acestea se desprinde următoarea concluzie practică : noi, social-democraţii ruşi, trebuie să ne unim şi să ne concentrăm toate eforturile în vederea creării unui partid bine închegat, care să ducă lupta sub steagul unic al social-democraţiei revoluţionare. Această sarcină a fost trasată încă de Congresul din 1898, care a întemeiat Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia şi a publicat „Manifestul" acestuia.

Noi ne socotim membri ai acestui partid, împărtăşim întru totul ideile fundamentale ale „Manifestului" şi vedem în el un document de mare importanţă, ca declaraţie care expune deschis ţelurile partidului. De aceea pentru noi, membrii de partid, problema sarcinilor noastre imediate se pune în felul următor : ce plan de activitate trebuie să adoptăm ca să obţinem o refacere cît mai trainică a partidului ?

Răspunsul obişnuit la această întrebare este că trebuie să alegem din nou o instituţie centrală, care să fie însărcinată să asigure reapariţia organului de presă al partidului. Dar

www.dacoromanica.ro

este îndoielnic că, în perioada de confuzie prin care trecem, această cale simplă ar fi și cea mai potrivită.

A crea și întâi partidul înseamnă a crea și întâi unirea tuturor social-democraților ruși ; dar, din motivele arătate mai sus, o asemenea unire nu poate fi decretată, ea nu poate fi înfăptuită prin simpla hotărîre a unei, să zicem, adunări de reprezentanți ; ea trebuie făurită. În primul rînd, trebuie făurită o trainică unire ideologică, care să excludă divergențele de opinii și confuzia care – să fim sinceri ! – domnesc în momentul de față în rîndurile social-democraților ruși ; această unire ideologică trebuie consfințită printr-un program al partidului. În al doilea rînd, trebuie făurită o organizație care să aibă menirea specială de a asigura legătura dintre toate centrele mișcării, de a furniza la timp informații complete asupra mișcării și de a aproviziona regulat toate colțurile Rusiei cu publicații periodice. Numai după ce va fi creată o astfel de organizație, după ce va fi creată poșta socialistă rusă, partidul va căpăta o existență trainică și va deveni un fapt real și, deci, o puternică forță politică. Întrucît ne privește, sîntem hotărîți să consacrăm forțele noastre înfăptuirii primei părți a acestei sarcini, adică creării unei literaturi generale, consecvent principială, capabilă să unească ideologicește social-democrația revoluționară, considerînd că aceasta constituie o necesitate imperioasă pentru mișcare în faza actuală și un pas pregătitor necesar în vederea restabilirii activității partidului.

După cum am mai spus, unirea ideologică a social-democraților ruși abia urmează să fie făurită, iar în acest scop se impune, după părerea noastră, discutarea deschisă, sub toate aspectele, a celor mai de seamă probleme principiale și tactice ridicate de „economiștii", bernsteinienii și „criticii" din zilele noastre. Înainte de a ne uni și pentru a ne uni trebuie să ne delimităm în mod categoric și riguros. Altfel, unirea noastră ar fi doar o ficțiune, care n-ar face decît să acopere confuzia ideologică existentă și să împiedice lichidarea ei radicală. De aceea se înțelege de la sine că nu intenționăm să facem din organul nostru de presă o simplă colecție de concepții dintre cele mai diferite. Dimpotrivă, îi vom imprima o orientare precisă și riguroasă. Această orientare poate fi definită printr-un singur cuvînt : marxismul, și nu credem

www.dacoromanica.ro

să mai fie nevoie să adăugăm că sîntem pentru o dezvoltare consecventă a ideilor lui Marx şi Engels şi că respingem cu hotărîre corectivele echivoce, vagi şi oportuniste, care, datorită străduinţelor lui Ed. Bernstein, ale lui P. Struve şi ale multor altora, au devenit astăzi o modă atît de imitată. Dar, propunîndu-ne să discutăm toate problemele din punctul nostru de vedere bine precizat, nu respingem nicidecum polemica dintre tovarăşi în coloanele organului nostru. O polemică deschisă, dusă în faţa tuturor social-democraţilor şi a tuturor muncitorilor conştienţi ruşi, este ceva necesar şi de dorit, deoarece ne va permite să ne dăm seama cît de adînci sînt divergenţele existente, să dezbatem sub toate aspectele problemele controversate, să combatem exagerările pe care le comit în mod inevitabil nu numai exponenţii diferitelor concepţii, ci chiar şi reprezentanţii diferitelor localităţi sau ai diferitelor „profesiuni" din mişcarea revoluţionară. După cum am arătat mai sus, considerăm că lipsa unei polemici deschise între concepţii vădit divergente, tendinţa de a ţine sub obroc divergenţele în probleme foarte importante constituie unul din neajunsurile mişcării actuale.

Nu ne vom apuca să enumerăm în amănunt problemele şi temele care intră în programul de activitate a organului nostru de presă, căci acest program decurge de la sine din ideea generală despre ceea ce trebuie să fie un ziar politic editat în condiţiile actuale.

În măsura puterilor noastre, ne vom strădui să facem în aşa fel, încît toţi tovarăşii din Rusia să vadă în publicaţia noastră un organ de presă al lor, căruia fiecare grup să-i trimită toate informaţiile referitoare la mişcare, să-i împărtăşească experienţa sa, părerile sale, cerinţele sale în ceea ce priveşte literatura, părerea sa asupra publicaţiilor social-democrate, – într-un cuvînt să-i arate cu ce anume contribuie el la mişcare şi ce învaţă de la ea. Numai cu această condiţie va putea fi creat un organ social-democrat care să fie realmente un ziar pe întreaga Rusie. Numai un astfel de organ de presă va fi în stare să aducă mişcarea pe drumul larg al luptei politice. „Să lărgim cadrul şi conţinutul muncii noastre de propagandă şi agitaţie şi al celei organizatorice" – aceste cuvinte ale lui P. B. Akselrod trebuie să devină în viitorul apropiat o lozincă care să determine activitatea social-demo-

www.dacoromanica.ro

craților ruși, – și noi includem această lozincă în programul organului nostru de presă.

Adresăm chemarea noastră nu numai socialiștilor și muncitorilor conștienți, ci și tuturor acelora pe care regimul politic actual îi asuprește și-i oprimă, și le punem la dispoziție coloanele publicațiilor noastre pentru demascarea tuturor mîrșăviilor absolutismului rus.

Cei care concep social-democrația ca o organizație menită să servească exclusiv lupta spontană a proletariatului se pot mulțumi doar cu o agitație locală și cu o literatură „pur muncitorească". Noi concepem altfel social-democrația : noi o concepem ca partid revoluționar care luptă împotriva absolutismului și este indisolubil legat de mișcarea muncitorească. Numai organizat într-un astfel de partid, proletariatul – cea mai revoluționară clasă din Rusia de astăzi – va fi în stare să îndeplinească sarcina istorică ce-i revine : să unească sub steagul său toate elementele democratice ale țării și să ducă pînă la capăt, pînă la triumful final asupra odiosului regim, lupta dîrză în care au căzut mai multe generații.

*
* *

Fiecare număr al ziarului va avea circa 1–2 coli de tipar.

Ținînd seama de condițiile în care apare presa ilegală rusă, data apariției ziarului nu se stabilește dinainte.

Contăm – în urma promisiunilor primite – pe colaborarea cîtorva reprezentanți de seamă ai social-democrației internaționale, pe participarea activă a grupului „Eliberarea muncii" (G. V. Plehanov, P. B. Akselrod și V. I. Zasulici) și pe sprijinul cîtorva organizații ale Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia, precum și pe sprijinul unor grupuri de social-democrați ruși.

Scris în august — după 23 august (5 septembrie) — 1900

Publicat în 1900, în foaie separată, scoasă de „Iskra"

Se tipărește după textul foii separate

www.dacoromanica.ro

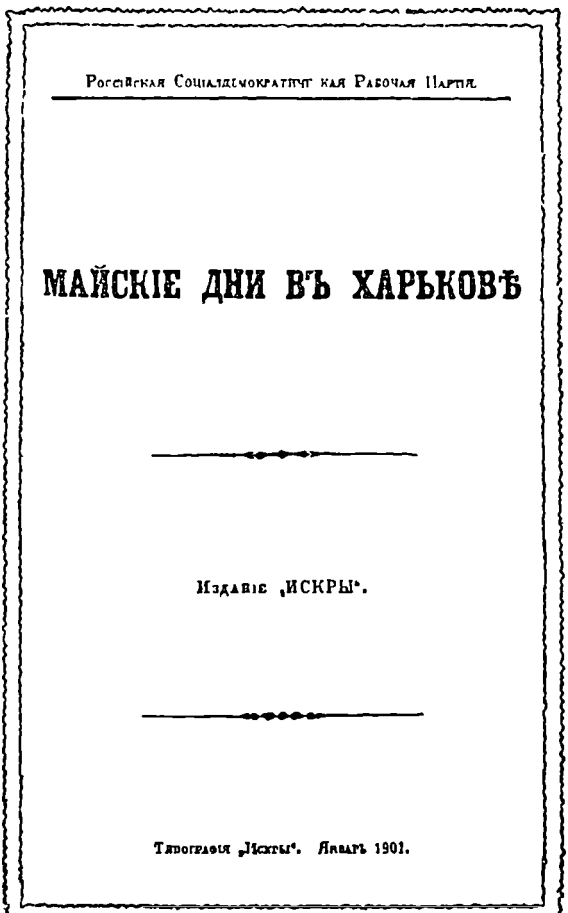
Российская Социалдемократическая Рабочая Партія

МАЙСКІЕ ДНИ ВЪ ХАРЬКОВѢ

Изданіе „ИСКРЫ".

Типографія „Искры". Январь 1901.

Coperta broşurii
„Zilele de mai la Harkov". — 1901

www.dacoromanica.ro

PREFAȚĂ LA BROȘURA „ZILELE DE MAI LA HARKOV"

Broșura de față cuprinde descrierea vestitei sărbătoriri a zilei de 1 Mai 1900 la Harkov, descriere făcută de Comitetul organizației Harkov a Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia pe baza unor relatări scrise chiar de muncitori. Textul ei ne-a fost trimis sub formă de corespondență pentru ziar, dar noi am socotit de cuviință s-o edităm în broșură separată, atît pentru că are un volum destul de apreciabil cît și pentru a înlesni la maximum difuzarea ei într-un număr cît mai mare în masele cele mai largi. Peste o jumătate de an, muncitorii ruși vor sărbători ziua de 1 Mai a primului an al noului secol, și trebuie să ne îngrijim de pe acum ca această sărbătorire să cuprindă cît mai multe centre și să fie cît mai impunătoare nu numai prin numărul participanților, ci și prin organizarea lor, prin nivelul lor de conștiință, prin fermitatea hotărîrii lor de a începe o luptă dîrză pentru eliberarea politică a poporului rus, deci și pentru asigurarea unei arene libere dezvoltării proletariatului ca clasă și luptei sale fățișe pentru socialism. E timpul să începem să ne pregătim pentru viitoarea sărbătorire a zilei de 1 Mai, iar una dintre măsurile pregătitoare mai importante trebuie să fie popularizarea realizărilor de pînă acum ale mișcării social-democrate din Rusia, examinarea lipsurilor pe care le mai are încă mișcarea noastră în general și felul cum se sărbătorește ziua de 1 Mai în special, spre a vedea ce trebuie să facem pentru a înlătura aceste lipsuri, pentru a obține rezultate mai bune.

www.dacoromanica.ro

Sărbătorirea zilei de 1 Mai la Harkov arată în ce amplă demonstrație politică poate fi transformată sărbătorirea acestei zile și ce mai trebuie făcut pentru ca ea să devină într-adevăr o măreață demonstrație a proletariatului conștient din întreaga Rusie. Ce anume a imprimat sărbătoririi zilei de 1 Mai la Harkov caracterul unui eveniment deosebit de important ? Participarea în masă a muncitorilor la grevă, marile întruniri de stradă a mii și mii de oameni, care arborau steaguri roșii și scandau revendicările cuprinse în proclamații, caracterul revoluționar al acestor revendicări : ziua de muncă de 8 ore și libertate politică. Basmul că muncitorii ruși nu ar fi încă destul de maturi pentru lupta politică, că principala lor sarcină ar fi lupta pur economică, completată doar pe ici, pe colo, în mod discret, printr-o agitație politică parțială pentru unele reforme politice și nu pentru desfășurarea luptei împotriva întregului regim politic din Rusia, – acest basm a fost definitiv spulberat de felul cum a decurs sărbătorirea zilei de 1 Mai la Harkov. Noi însă am dori să atragem aici atenția asupra unui alt aspect al chestiunii. Dovedind o dată în plus capacitatea muncitorilor ruși de a duce lupta politică, sărbătorirea zilei de 1 Mai la Harkov ne arată în același timp ce ne lipsește pentru a putea dezvolta din plin această capacitate.

Social-democrații din Harkov au avut grijă să pregătească sărbătorirea zilei de 1 Mai, răspîndind din timp broșuri și manifeste ; muncitorii întocmiseră și planul unei demonstrații comune, precum și al cuvîntărilor ce urmau să se țină în piața Konnaia. De ce n-a reușit acest plan ? La această întrebare, tovarășii de la Harkov răspund : pentru că forțele „statului-major" al muncitorilor-socialiști conștienți n-au fost repartizate în mod egal – într-o uzină prea multe, în altele prea puține ; apoi pentru că „autoritățile cunoșteau" planul muncitorilor și au luat, bineînțeles, toate măsurile pentru a împiedica demonstrația comună a muncitorilor. Concluzia este clară : ne lipsește *organizarea*. Masa muncitorilor s-a urnit din loc și este gata să urmeze pe conducătorii socialiști, dar „statul-major" n-a reușit încă să organizeze un nucleu puternic care să repartizeze în mod just toate forțele muncitorilor conștienți și să asigure în așa măsură caracterul conspirativ (secret) al acțiunii, încît planurile dinainte întocmite să tă-

www.dacoromanica.ro

mînă necunoscute nu numai autorităților, ci și tuturor acelora care se află în afara organizației. Această organizație trebuie să fie o organizație *revoluționară :* ea trebuie să fie formată din oameni care au înțeles cît se poate de bine sarcinile mișcării muncitorești social-democrate și care s-au decis să lupte pînă la capăt împotriva actualului regim politic ; ea trebuie să îmbine cunoașterea socialismului și experiența revoluționară, pe care intelectualitatea revoluționară rusă le-a dobîndit din învățămintele multor decenii, cu acea cunoaștere a mediului muncitoresc și cu acea pricepere de a face agitație în mase și de a le antrena după sine care sînt proprii muncitorilor înaintați. Ceea ce trebuie să ne preocupe înainte de toate și mai mult ca orice este tocmai realizarea unei asemenea îmbinări, și nu trasarea unei artificiale linii de demarcație între intelectuali și muncitori, nu crearea unei organizații „pur muncitorești". Să ne fie îngăduit să reamintim aici următoarele cuvinte ale lui G. Plehanov :

„O condiție necesară a acestei activități (în domeniul agitației) este unirea forțelor revoluționare existente. Propaganda în cadrul cercurilor poate fi desfășurată de oameni care nu sînt prin nimic legați între ei și care nici nu știu măcar unul de existența celuilalt. Firește, lipsa de organizare se resimte întotdeauna și în domeniul propagandei, dar ea nu o face imposibilă. Dar în epoci de mari frămîntări sociale, cînd atmosfera politică este încărcată de electricitate și cînd, ba ici, ba colo, din motive dintre cele mai variate și neprevăzute, se produc ciocniri din ce în ce mai frecvente, care vestesc apropierea unei furtuni revoluționare, într-un cuvînt atunci cînd trebuie ori să faci agitație, ori să rămîi deoparte, în asemenea epoci *numai* forțe revoluționare *organizate* pot avea o influență serioasă asupra mersului evenimentelor. Individul devine atunci neputincios ; acțiunea revoluționară se dovedește a fi numai pe măsura puterilor unor unități de ordin superior : *organizațiile revoluționare*" (G. Plehanov. „Sarcinile socialiștilor în lupta împotriva foametei", pag. 83).

În istoria mișcării muncitorești ruse începe tocmai o astfel de epocă de frămîntări și ciocniri în legătură cu cele mai variate motive, și dacă nu vrem să rămînem „deoparte", trebuie să ne concentrăm toate eforturile asupra creării unei organizații pe întreaga Rusie, capabilă să conducă toate ciocnirile

www.dacoromanica.ro

izolate, şi în felul acesta să facem ca furtuna care se apropie (şi despre care vorbeşte la sfîrşitul broşurii şi un muncitor din Harkov) să nu fie o furtună stihinică, ci mişcarea conştientă a proletariatului răsculat, în fruntea întregului popor, împotriva guvernului absolutist.

Arătînd cît se poate de limpede că organizaţiile noastre revoluţionare nu sînt îndeajuns de închegate şi de pregătite, sărbătorirea zilei de 1 Mai la Harkov ne mai dă încă o indicaţie practică, la fel de importantă. „Sărbătorirea zilei de 1 Mai şi manifestaţia care a avut loc cu acest prilej – se spune în broşură – s-au împletit pe neaşteptate cu numeroase şi variate revendicări de ordin practic, care au fost formulate fără o pregătire corespunzătoare şi care din această cauză au fost în linii generale sortite, evident, eşecului". Să luăm, de pildă, revendicările muncitorilor de la atelierele căilor ferate : din 14 revendicări, 11 au în vedere diferite mici îmbunătăţiri, care pot fi obţinute şi în cadrul actualelor rînduieli politice : mărirea salariilor, reducerea timpului de muncă, înlăturarea abuzurilor. Alături de aceste revendicări, ca şi cum ar fi perfect similare cu ele, figurează şi următoarele trei : 4) introducerea zilei de muncă de 8 ore ; 7) garantarea inviolabilităţii persoanei muncitorilor după evenimentele de la 1 Mai ; 10) crearea unei comisii alcătuite din muncitori şi din reprezentanţi ai administraţiei pentru soluţionarea tuturor litigiilor dintre cele două părţi. Prima dintre aceste revendicări (punctul 4) este o revendicare generală a proletariatului din lumea întreagă ; formularea acestei revendicări arată, după cum se vede, că muncitorii înaintaţi din Harkov sînt conştienţi de solidaritatea lor cu mişcarea muncitorească socialistă mondială. Dar tocmai de aceea o astfel de revendicare nu trebuie să figureze printre revendicările cu caracter parţial, cum ar fi aceea ca maiştrii să se poarte mai bine cu muncitorii sau ca salariile să fie mărite cu 10%. Revendicările care au drept obiect mărirea salariilor sau obţinerea unui tratament mai bun sînt dintre acelea pe care muncitorii din diferite ramuri de activitate le pot prezenta (şi trebuie să le prezinte) direct patronilor lor ; acestea sînt revendicări cu caracter profesional, revendicări ale diferitelor categorii de muncitori. Revendicarea zilei de muncă de 8 ore este însă o revendicare a întregului proletariat, adresată nu unora sau altora dintre patroni, ci

www.dacoromanica.ro

puterii de stat, ca reprezentantă a întregii orînduiri sociale și politice actuale, o revendicare adresată întregii clase a capitaliștilor, care stăpînesc toate mijloacele de producție. Revendicarea zilei de muncă de 8 ore a căpătat o semnificație aparte : ea este o expresie a solidarității cu mișcarea socialistă internațională. Trebuie să facem în așa fel, încît muncitorii să-și dea seama de această deosebire și să nu pună revendicarea zilei de muncă de 8 ore pe același plan cu cererea de bilete gratuite sau cu cererea referitoare la înlăturarea unui portar. În tot cursul anului, muncitorii prezintă patronilor, ba ici, ba colo, tot felul de revendicări parțiale și luptă pentru satisfacerea lor ; sprijinind această luptă, socialiștii trebuie să arate întotdeauna legătura existentă între această luptă și lupta de eliberare a proletariatului din toate țările. Iar 1 Mai trebuie să fie ziua în care muncitorii să declare solemn că sînt conștienți de această legătură și că aderă în mod hotărît la această luptă.

Să luăm revendicarea a 10-a : crearea unei comisii pentru soluționarea litigiilor. O astfel de comisie formată din delegați aleși de muncitori și din reprezentanți ai administrației ar putea aduce, desigur, multe foloase, dar numai cu condiția ca alegerile să fie pe deplin libere, iar delegații complet independenți. Într-adevăr, ce foloase ar putea aduce comisia, dacă administrația va concedia pe muncitorii care vor lupta împotriva alegerii cozilor de topor ale direcției sau care vor ataca fără cruțare administrația, demascînd toate împilările ei ? Și se știe doar că asemenea muncitori vor fi nu numai concediați, ci și arestați. Așadar, pentru ca o astfel de comisie să aducă foloase muncitorilor, este necesar înainte de toate ca delegații să nu depindă de administrația fabricii ; acest lucru va putea fi obținut numai atunci cînd va exista un sindicat muncitoresc liber, care să cuprindă pe muncitorii de la mai multe fabrici, să dispună de fonduri proprii și să fie gata să-și apere delegații. Comisia va putea fi folositoare numai dacă se vor uni muncitorii de la mai multe fabrici, și dacă e posibil, de la toate fabricile aceleiași ramuri de producție. Mai departe, pentru aceasta e nevoie, în al doilea rînd, ca persoana muncitorului să fie inviolabilă, adică muncitorul să nu poată fi arestat după bunul plac al poliției și al jandarmeriei. De aceea o astfel de revendicare – garantarea

www.dacoromanica.ro

inviolabilității persoanei muncitorilor – a și fost formulată (punctul 7). Se pune însă întrebarea : de la cine pot cere muncitorii garantarea inviolabilității persoanei și a libertății de asociere (fără care, după cum am văzut, comisiile nu le vor fi de nici un folos) ? Numai de la puterea de stat, pentru că inexistența inviolabilității persoanei și a libertății de asociere se datorește legilor fundamentale ale statului rus, ba mai mult : se datorește însăși formei de guvernămînt din Rusia. Ca formă de guvernămînt, Rusia este o monarhie absolută. Țarul e un monarh absolut, el singur emite legile și numește pe toți funcționarii superiori, fără vreo participare a poporului și a reprezentanților săi. Într-o asemenea orînduire de stat, persoana nu poate fi inviolabilă, iar asociațiile cetățenilor în general și ale muncitorilor în special nu pot fi libere. De aceea n-are nici un sens să ceri unei cîrmuiri absolutiste să garanteze inviolabilitatea persoanei (și libertatea de asociere) : o astfel de revendicare echivalează cu revendicarea drepturilor politice pentru popor, pe cînd cîrmuirea absolutistă tocmai de aceea se și numește absolutistă pentru că implică lipsa de drepturi politice pentru popor. Inviolabilitatea persoanei (și libertatea de asociere) va putea fi garantată numai atunci cînd la întocmirea legilor și la întreaga activitate de conducere a statului vor participa *reprezentanții poporului*. Cît timp nu va exista o reprezentanță națională, chiar și micile concesii pe care cîrmuirea absolutistă le acordă cu o mînă muncitorilor vor fi întotdeauna retrase cu cealaltă mînă. Sărbătorirea zilei de 1 Mai la Harkov a demonstrat încă o dată și cu prisosință acest lucru : sub presiunea masei muncitorilor, guvernatorul a dispus punerea în libertate a celor arestați, pentru ca, după cîteva zile, în urma unui ordin primit de la Petersburg, să fie înhățați din nou zeci de muncitori! Autoritățile guberniale și administrațiile fabricilor „garantează" inviolabilitatea delegaților, iar jandarmeria îi înhață și-i aruncă în închisori cu regim celular sau îi expulzează din oraș ! Ce folos poate avea poporul de pe urma unei astfel de garanții ?

Iată de ce muncitorii trebuie să ceară țarului convocarea unei reprezentanțe naționale, convocarea unui Zemski sobor *.

* Adunarea reprezentanților tuturor păturilor populației, care era convocată în secolele al XVI-lea și al XVII-lea din inițiativa țarului. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

Într-un manifest răspîndit la Harkov înainte de 1 Mai al acestui an era formulată această revendicare, și am putut vedea că o parte din muncitorii înaintați au înțeles pe deplin însemnătatea ei. Trebuie să facem în așa fel încît *toți* muncitorii înaintați să înțeleagă limpede necesitatea acestei revendicări și s-o propage nu numai în masele muncitorești, ci și în toate păturile poporului care vin în contact cu muncitorii și care vor să știe pentru ce luptă socialiștii și muncitorii „de la orașe". Anul acesta, cînd un inspector de fabrici a cerut muncitorilor să spună ce anume vor, doar un singur glas a strigat : „constituție", și acest glas a fost atît de singuratic, încît un corespondent, redînd faptele, remarcă oarecum ironic : „un singur proletar *s-a repezit să strige*". Un alt corespondent spune de-a dreptul că „în cazul de față" răspunsul acesta a fost „aproape comic" (vezi „Mișcarea muncitorească de la Harkov", raportul „Comitetului organizației din Harkov a Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia", publicat de „Rabocee Delo". Geneva, septembrie 1900, pag. 14). La drept vorbind, acest răspuns nu avea în el nimic care să stîrnească rîsul : comică putea să pară doar nepotrivirea dintre această revendicare – formulată de un singur om – ca să fie schimbată întreaga orînduire de stat și revendicarea ca ziua de muncă să fie redusă cu o jumătate de oră sau ca plata salariilor să se facă în timpul orelor de lucru. Dar legătura dintre aceste din urmă revendicări și revendicarea unei constituții este neîndoielnică, și dacă vom reuși (și nu încape îndoială că vom reuși) să facem ca masele să înțeleagă această legătură, strigătul : „constituție !" nu va mai răsuna izolat, ci va izbucni din mii și sute de mii de piepturi, și atunci el nu va mai fi comic, ci înspăimîntător. Se povestește că cineva, deplasîndu-se cu birja în ziua de 1 Mai pe străzile Harkovului, l-a întrebat pe birjar ce vor în fond muncitorii, la care acesta i-ar fi răspuns : „Păi, muncitorii cer 8 ore de lucru și dreptul de a scoate un ziar". Birjarul acesta a înțeles deja că muncitorii nu se vor mulțumi cu pomeni, că ei vor să se simtă oameni liberi, vor să-și declare liber și deschis revendicările și să lupte pentru satisfacerea lor. Dar răspunsul birjarului nu vădește încă înțelegerea faptului că muncitorii luptă pentru libertatea întregului popor, pentru dreptul lui

www.dacoromanica.ro

de a participa la conducerea statului. Cînd revendicarea ca ţarul să convoace o reprezentanţă naţională va fi repetată cu neclintită fermitate şi într-un mod pe deplin conştient de către masele muncitoreşti din toate oraşele şi localităţile industriale din Rusia, cînd muncitorii vor face în aşa fel încît toată populaţia orăşenească şi toţi sătenii care vin la oraşe să înţeleagă ce vor socialiştii şi pentru ce luptă muncitorii, ziua măreaţă a eliberării poporului de sub jugul despotismului poliţienesc nu va mai fi departe !

Scris între 5 (18) octombrie şi 3 (16) noiembrie 1900

Publicat în broşură editată de „Iskra" în ianuarie 1901

Se tipăreşte după textul apărut în broşură

www.dacoromanica.ro

РОССІЙСКАЯ СОЦІАЛЬ-ДЕМОКРАТИЧЕСКАЯ РАБОЧАЯ ПАРТІЯ

ИСКРА

„Изъ искры возгорится пламя!"...
Отвѣтъ декабристовъ Пушкину.

№ 1. ДЕКАБРЬ 1900 ГОДА. № 1.

НАСУЩНЫЯ ЗАДАЧИ НАШЕГО ДВИЖЕНІЯ

Русская соціалдемократія не разъ уже заявляла, что ближайшей политической задачей русской рабочей партіи должно быть ниспроверженіе самодержавія, завоеваніе политической свободы. Это заявляли больше 15 лѣтъ тому назадъ представители русской соціалдемократіи, члены группы „Освобожденіе Труда", это заявили два съ половиной года тому назадъ и представители русскихъ соціалдемократическихъ организацій, образовавшіе весной 1898 года Россійскую Соціалдемократическую Рабочую Партію. Но не смотря на эти неоднократныя заявленія, вопросъ о политическихъ задачахъ соціалдемократіи въ Россіи снова выступаетъ на очередь въ настоящее время. Многіе представители нашего движенія выражаютъ сомнѣніе въ правильности указаннаго рѣшенія вопроса. Говорятъ, что преобладающее значеніе имѣетъ экономическая борьба, отодвигаютъ на второй планъ политическія задачи пролетаріата, съуживаютъ и ограничиваютъ эти задачи, заявляютъ даже, что разговоры объ образованіи самостоятельной рабочей партіи въ Россіи просто повтореніе чужихъ словъ, что рабочимъ надо вести одну экономическую борьбу, предоставивъ политику интеллигентамъ въ союзѣ съ либералами. Это послѣднее заявленіе новаго символа вѣры (пресловутое *credo*) сводится уже прямо къ признанію русскаго пролетаріата несовершеннолѣтнимъ и къ полному отрицанію соціалдемократической программы. А „Рабочая Мысль" (особенно въ отдѣльномъ Приложеніи) высказалась въ сущности въ томъ же смыслѣ. Русская соціалдемократія переживаетъ періодъ колебаній, періодъ сомнѣній, доходящихъ до самоотрицанія. Съ одной стороны, рабочее движеніе отрывается отъ соціализма, рабочимъ помогаютъ вести экономическую борьбу, но имъ вовсе не разъясняютъ при этомъ или недостаточно разъясняютъ соціалистическихъ цѣлей и политическихъ задачъ всего движенія въ цѣломъ. Съ другой стороны, соціализмъ отрывается отъ рабочаго движенія: русскіе соціалисты опять начинаютъ все больше и больше говорить о томъ, что борьбу съ правительствомъ должна вести одними своими силами интеллигенція, ибо рабочіе ограничиваются лишь экономической борьбой.

Трояkаго рода обстоятельства подготовили, по нашему мнѣнію, почву для этихъ печальныхъ явленій. Во-первыхъ, въ началѣ своей дѣятельности русскіе соціалдемократы ограничились одной кружковой пропагандистской работой. Перейдя къ агитаціи въ массахъ, мы не всегда могли удержаться отъ того, чтобы не впасть въ другую крайность. Во-вторыхъ, въ началѣ своей дѣятельности намъ приходилось очень часто отстаивать свое право на существованіе въ борьбѣ съ народовольцами, которые понимали подъ „политикой" дѣятельность, оторванную отъ рабочаго движенія, которые съуживали политику до одной только заговорщицкой борьбы. Отвергая такую политику, соціалдемократы впадали въ крайность, отодвигая на второй планъ политику вообще. Въ-третьихъ, разрозненно дѣйствуя въ мѣстныхъ мелкихъ рабочихъ кружкахъ, соціалдемократы недостаточно обращали вниманіе на необходимость организаціи революціонной партіи, объединяющей всю дѣятельность мѣстныхъ группъ и дающей возможность правильно поставить революціонную работу. А преобладаніе разрозненной работы естественно связано съ преобладаніемъ экономической борьбы.

Всѣ указанныя обстоятельства породили увлеченіе одной стороной движенія. „Экономическое" направленіе, (поскольку тутъ можно говорить о „направленіи") создало попытки возвести эту узость въ особую теорію, попытки воспользоваться для этой цѣли модной бернштейніадой, модной „критикой марксизма", проводящей старыя буржуазныя идеи подъ новымъ флагомъ. Лишь эти попытки породили опасность ослабленія связи между русскимъ рабочимъ движеніемъ и русской соціалдемократіей, какъ передовымъ борцомъ за политическую свободу. И самая насущная задача нашего движенія состоитъ въ укрѣпленіи этой связи.

Соціалдемократія есть соединеніе рабочаго движенія съ соціализмомъ. Ея задача — не пассивное служеніе рабочему движенію на каждой его отдѣльной стадіи, а представительство интересовъ всего движенія въ цѣломъ, указаніе этому движенію его конечной цѣли, его политическихъ задачъ, охрана его политической и идейной самостоятельности. Оторванное отъ соціалдемократіи рабочее движеніе мельчаетъ и необходимо впадаетъ въ буржуазность: ведя одну экономическую борьбу, рабочій классъ теряетъ свою политическую самостоятельность, становится хвостомъ другихъ партій, измѣняетъ великому завѣту „освобожденіе рабочихъ должно быть дѣломъ самихъ рабочихъ". Во всѣхъ странахъ былъ такой періодъ, когда рабочее движеніе и соціализмъ существовалъ отдѣльно другъ отъ друга и шли особой дорогой, — и во всѣхъ странахъ такая оторванность приводила къ слабости соціализма и рабочаго движенія; во всѣхъ странахъ только соединеніе соціализма съ рабочимъ движеніемъ создавало прочную основу и для того и для другого. Но въ каждой странѣ это соединеніе соціализма съ рабочимъ движеніемъ вырабатывалось исторически, вырабатывалось особымъ путемъ, въ зависимости отъ условій мѣста и времени. Въ Россіи необходимость соединенія соціализма и рабочаго движенія теоретически провозглашена уже давно, — но практически это соединеніе вырабатывается лишь въ настоящее время. Процессъ этой выработки есть очень трудный процессъ, и нѣтъ ничего особенно удивительнаго въ томъ, что онъ сопровождается разными колебаніями и сомнѣніями.

Какой-же урокъ вытекаетъ для насъ изъ прошлаго?

Исторія всего русскаго соціализма привела къ тому, что самой его насущной задачей оказалась борьба противъ самодержавнаго правительства, завоеваніе политической свободы: наше соціалистическое движеніе концентрировалось, такъ сказать, на борьбѣ съ самодержавіемъ. Съ другой стороны, исторія показала, что въ Россіи оторванность соціалистической мысли отъ передовыхъ представителей трудящихся классовъ гораздо больше, чѣмъ въ другихъ странахъ, и что при такой оторванности русское революціонное движеніе осуждено на безсиліе. Отсюда сама собою вытекаетъ та задача, которую призвана осуществить русская соціалдемократія: внѣдрить соціалистическія идеи и политическое самосознаніе въ массу пролетаріата и организовать революціонную партію, неразрывно связанную съ стихійнымъ рабочимъ движеніемъ. Много уже сдѣлано въ этомъ отношеніи русской соціалдемократіей; но еще больше остается сдѣлать. Съ ростомъ движенія поприще дѣятельности для соціалдемократіи становится все шире, работа все разностороннѣе, все большее число дѣятелей движенія сосредоточиваетъ свои силы на осуществленіи различныхъ частныхъ задачъ, которыя выдвигаются повседневными нуждами пропаганды и агитаціи. Это явленіе совершенно законное и неизбѣжное, но оно заставляетъ обращать особое вниманіе на то, чтобы частныя задачи дѣятельности и отдѣльные пріемы борьбы не возводились въ нѣчто самодовлѣющее, чтобы подготовительная работа не возводилась на степень главной и единственной работы.

Содѣйствовать политическому развитію и политической организаціи рабочаго класса — наша главная и основная задача. Всякій, кто отодвигаетъ эту задачу на второй планъ, кто не подчиняетъ ей всѣхъ частныхъ задачъ и отдѣльныхъ пріемовъ борьбы, тотъ становится на ложный путь и наноситъ серьезный вредъ движенію.

Отодвигаютъ эту задачу, во-вторыхъ, тѣ, кто съуживаетъ содержаніе и размахъ политической пропаганды, агитаціи и организаціи, кто считаетъ возможнымъ и умѣстнымъ угощать рабочихъ „политикой" только въ исключительные моменты ихъ жизни, только въ торжественныхъ случаяхъ, кто слишкомъ заботливо размѣниваетъ политическую борьбу противъ самодержавія на требованіе отдѣльныхъ уступокъ отъ самодержавія и недостаточно заботится о томъ, чтобы эти требованія отдѣльныхъ уступокъ возвести въ систематическую и безповоротную борьбу революціонной рабочей партіи противъ самодержавія.

„Организуйтесь!", повторяетъ рабочимъ на разные лады газета „Рабочая Мысль", повторяютъ всѣ сторонники „экономическаго" направленія. И мы, конечно, всецѣло присоединяемся къ этому кличу, но мы непремѣнно добавимъ къ нему: организуйтесь не только въ общества взаимопомощи, стачечныя кассы и рабочіе кружки, организуйтесь также и въ политическую партію, организуйтесь для рѣшительной борьбы противъ самодержавнаго правительства и противъ всего капиталистическаго общества. Безъ такой организаціи пролетаріатъ не способенъ подняться до сознательной классовой борьбы, безъ такой организаціи рабочее движеніе осуждено на безсиліе, и однѣми только кассами, кружками и обществами взаимопомощи рабочему классу никогда не удастся исполнить лежащую на немъ великую историческую задачу: освободить себя и весь русскій народъ отъ его политическаго и экономическаго рабства. Ни одинъ классъ въ исторіи не достигалъ господства, если онъ не выдвигалъ своихъ политическихъ вождей, своихъ передовыхъ представителей, способныхъ организовать движеніе и руководить имъ. И русскій рабочій классъ показалъ уже, что онъ способенъ выдвигать такихъ людей: широко разлившаяся борьба русскихъ рабочихъ за 5-6 послѣднихъ лѣтъ показала, какая масса революціонныхъ силъ таится въ рабочемъ классѣ, какъ самыя отчаянныя правительственныя преслѣдованія не уменьшаютъ, а увеличиваютъ число рабочихъ, рвущихся къ соціализму, къ политическому сознанію и къ политической борьбѣ. Съѣздъ нашихъ товарищей въ 1898 г. вѣрно поставилъ задачу, а не повторилъ чужія слова, не выразилъ одно только увлеченіе „интеллигентовъ". И мы должны рѣшительно взяться за выполненіе этихъ задачъ, поставивъ на очередь вопросъ о программѣ, организаціи и тактикѣ партіи. Какъ мы смотримъ на основныя положенія нашей программы, мы уже сказали, а подробно развивать эти положенія, здѣсь, конечно, не мѣсто. Вопросамъ организаціоннымъ мы намѣрены посвятить рядъ статей въ ближайшихъ номерахъ. Это одни изъ самыхъ больныхъ нашихъ вопросовъ. Мы сильно отстали въ этомъ отношеніи отъ старыхъ дѣятелей русскаго революціоннаго движенія; надо прямо признать этотъ недочетъ и направить свои силы на выработку болѣе конспиративной постановки дѣла, на систематическую пропаганду правилъ веденія дѣла, пріемовъ надуванія жандармовъ и обхода сѣтей полиціи. Надо подготовлять людей, посвящающихъ революціи не одни только свободные вечера, а всю свою жизнь, надо подготовлять организацію, настолько крупную, чтобы въ ней можно было провести строгое раздѣленіе труда между различными видами нашей работы. Что касается, наконецъ, до вопросовъ тактики, то мы ограничимся здѣсь слѣдующимъ: соціалдемократія не связываетъ себѣ рукъ, не съуживаетъ своей дѣятельности однимъ какимъ-нибудь заранѣе придуманнымъ планомъ или пріемомъ политической борьбы, — она признаетъ всѣ средства борьбы, лишь бы они соотвѣтствовали наличнымъ силамъ партіи и давали возможность достигать наибольшихъ результатовъ, достижимыхъ при данныхъ условіяхъ. При крѣпкой организованной партіи отдѣльная стачка можетъ превратиться въ политическую демонстрацію, въ политическую побѣду надъ правительствомъ. При крѣпкой организованной партіи возстаніе въ отдѣльной мѣстности можетъ разрастись въ побѣдоносную революцію. Мы должны помнить, что борьба съ правительствомъ за отдѣльныя требованія, отвоеваніе отдѣльныхъ уступокъ, это — только мелкія стычки съ непріятелемъ, это — небольшія схватки на форпостахъ, а рѣшительная схватка еще впереди. Передъ нами стоитъ во всей своей силѣ непріятельская крѣпость, изъ которой осыпаютъ насъ тучи ядеръ и пуль, уносящіе лучшихъ борцовъ. Мы должны взять эту крѣпость, и мы возьмемъ ее, если всѣ силы пробуждающагося пролетаріата соединимъ со всѣми силами русскихъ революціонеровъ въ одну партію, къ которой потянется все, что есть въ Россіи живого и честнаго. И только тогда исполнится великое пророчество русскаго рабочаго-революціонера, Петра Алексѣева „подымется мускулистая рука милліоновъ рабочаго люда, и ярмо деспотизма, огражденное солдатскими штыками, разлетится въ прахъ!"

ВИЛЬГЕЛЬМЪ ЛИБКНЕХТЪ

(родился 29-го марта 1826 г., умеръ 7 го августа 1900 г.)

Со смертью старѣйшаго вождя германской соціалдемократіи революціонный пролетаріатъ всего міра лишился одного изъ своихъ наиболѣе замѣчательныхъ и неутомимыхъ борцовъ и руководителей. Не даромъ вѣсть объ его внезапной кончинѣ, какъ громомъ поразила передовыхъ рабочихъ всѣхъ цивилизованныхъ странъ. Не только изъ всѣхъ концовъ Германіи, но и изъ другихъ странъ Европы, да не одной лишь Европы, а и Америки, Австраліи, и даже изъ южной Африки, Японіи посланы были сочувственныя телеграммы, съ выраженіемъ глубокой скорби о незамѣнимой утратѣ, понесенной международной соціалдемократіей. Похороны Либкнехта приняли характеръ и размѣры величественной манифестаціи, въ которой приняли участіе сотни тысячъ, быть можетъ, около милліона нѣмецкихъ рабочихъ и представителей рабочихъ партій Англіи, Франціи, Австріи, Венгріи, Бельгіи, Даніи и разныхъ другихъ странъ. По единодушнымъ заявленіямъ всѣхъ добросовѣстныхъ газетныхъ корреспондентовъ, видѣвшихъ эту манифестацію, такихъ грандіозныхъ похоронъ не удостаивался еще ни одинъ король, ни одинъ императоръ.

Всеобщія глубокія симпатіи борющагося пролетаріата всего міра къ Либкнехту, съ такой силой и искренностью выразившіяся по случаю его кончины, пріобрѣтены были имъ многолѣтней службой дѣлу освобожденія рабочаго класса, неутомимыми усиліями его на пользу умственнаго и политическаго возвышенія эксплуатируемыхъ и угнетенныхъ рабочихъ массъ. Представить полную и разностороннюю оцѣнку его заслугъ передъ международнымъ пролетаріатомъ, — значитъ дать подробное описаніе его жизни и дѣятельности, по меньшей мѣрѣ, начиная съ шестидесятыхъ годовъ, т. е. приблизительно за сорокъ лѣтъ. Но начало его общественной дѣятельности относится къ революціи 1848 г., а выработка его убѣжденій и идеаловъ, на служеніе которымъ онъ отдалъ свои способности, началась еще раньше, въ тѣ времена, когда въ Германіи, какъ теперь въ Россіи, не только рабочіе, но и буржуазные классы, въ особенности образованные ихъ слои, терпѣли отъ правительственнаго произвола и устарѣлыхъ государственныхъ и общественныхъ порядковъ. Исторія жизни и дѣятельности Либкнехта тѣснѣйшимъ образомъ связана, поэтому, съ исторіей Германіи, а косвенно съ важнѣйшими моментами и событіями въ исторіи Европы, за періодъ болѣе продолжительный, чѣмъ полстолѣтіе. Для того, чтобы представить біографію Либкнехта въ такихъ широкихъ рамкахъ, надобно написать объемистую книгу. Здѣсь же мы ограничимся только сообщеніемъ нѣсколькихъ фактовъ изъ его, полной неутомимой дѣятельности и борьбы жизни, и, главнымъ образомъ, изъ того періода ея, въ теченіе котораго онъ воспитался и подготовился къ роли вождя германскихъ рабочихъ.

* * *

По своему рожденію и воспитанію, Либкнехтъ принадлежитъ къ буржуазіи и именно къ тѣмъ ея слоямъ, которые у насъ извѣстны подъ названіемъ „интеллигенція". Какъ я уже сказалъ, во времена его дѣтства и юности, въ Германіи господствовало монархическое и полицейское самовластіе, отъ котораго больше всего страдали, конечно, низшіе городскіе классы да деревенскія массы, находившіяся сверхъ того, подъ гнетомъ помѣщиковъ; но терпѣли также и буржуазные классы, — торговцы, фабриканты, а въ особенности образованные ихъ слои, врачи, адвокаты, учителя, профессора и учащаяся, по преимуществу, университетская молодежь. Вслѣдствіе этого, буржуазія вообще, а интеллигенція въ особенности, проникнута была духомъ недовольства и оппозиціи. Наиболѣе благородныя натуры и горячія головы изъ интеллигенціи проникнуты были сочувствіемъ къ народнымъ страданіямъ, мечтали о такихъ общественныхъ порядкахъ, при которыхъ не было бы мѣста неравенству и несправедливости и старались даже распространить свои революціонныя и соціалистическія идеи среди рабочихъ. Внутри самой Германіи пропаганда эта велась, конечно, тайно, подъ страхомъ строжайшихъ наказаній. Но нѣмецкіе рабочіе, главнымъ образомъ, молодые подмастерья, имѣли тогда обыкновеніе перекочевывать изъ одного города въ другой и даже изъ одной страны въ другую. Благодаря этому обстоятельству, нѣмецкихъ рабочихъ въ 40-хъ и 50-хъ годахъ можно было встрѣтить сотнями не только въ Швейцаріи, Франціи, Бельгіи, сосѣднихъ съ Германіей странахъ, но даже и въ Англіи. Во всѣхъ этихъ государствахъ уже до революціи 1848 г. были конституціонные порядки, дававшіе рабочимъ большій или меньшій просторъ для саморазвитія и самодѣятельности. Туда направили свои главныя усилія тѣ изъ нѣмецкихъ соціалистовъ и революціонеровъ, которые стремились вызвать среди рабочихъ сознательное недовольство существующими порядками. Свободныя политическія учрежденія и антиправительственная и соціалистическая агитація туземныхъ оппозиціонныхъ партій и рабочихъ союзовъ въ названныхъ странахъ, конечно, въ свою очередь сильно способствовали умственному и политическому пробужденію нѣмецкихъ пролетаріевъ, на время или на долго водворявшихся тамъ. Результатомъ этого двойного воздѣйствія на нихъ было то, что Швейцарія, напр., уже въ 40-хъ годахъ покрылась сѣтью нѣмецкихъ рабочихъ обществъ. Союзъ коммунистовъ, образовавшійся въ Лондонѣ и издавшій, какъ извѣстно, знаменитый „Манифестъ Коммунистической Партіи", написанный Марксомъ и Энгельсомъ, также состоялъ, главнымъ образомъ, изъ нѣмецкихъ рабочихъ.

www.dacoromanica.ro

SARCINILE VITALE ALE MIŞCĂRII NOASTRE

Social-democraţia rusă a declarat de repetate ori că răsturnarea absolutismului, cucerirea libertăţii politice trebuie să constituie sarcina politică imediată a partidului muncitoresc rus. Acest lucru l-au declarat acum 15 ani şi mai bine reprezentanţii social-democraţiei ruse, membrii grupului „Eliberarea muncii", acest lucru l-au declarat acum doi ani şi jumătate şi reprezentanţii organizaţiilor social-democrate din Rusia care au întemeiat în primăvara anului 1898 Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia. Dar, în pofida acestor declaraţii repetate, problema sarcinilor politice ale social-democraţiei din Rusia se pune astăzi din nou la ordinea zilei. Numeroşi reprezentanţi ai mişcării noastre pun la îndoială justeţea tezei de mai sus. Ei spun că lupta economică are o importanţă precumpănitoare şi pun pe planul al doilea sarcinile politice ale proletariatului ; ei îngustează şi limitează aceste sarcini, declarînd chiar că în Rusia discuţiile pe tema creării unui partid muncitoresc de sine stătător nu înseamnă decît repetarea unor vorbe străine, că muncitorii trebuie să ducă numai lupta economică, lăsînd politica pe seama intelectualilor în alianţă cu liberalii. Această din urmă proclamare a unui nou crez (faimosul „Credo") se reduce chiar pur şi simplu la declararea drept nevîrstnic a proletariatului rus şi la negarea totală a programului social-democrat. Iar „Raboceaia Mîsl" (mai ales în „Suplimentul special") s-a pronunţat, în fond, în acelaşi sens. Social-democraţia rusă trece printr-o perioadă de şovăieli ideologice, printr-o perioadă de îndoieli, care merg pînă la autonegare. Pe de o parte, mişcarea muncitorească se rupe de socialism : muncitorii sînt aju-

www.dacoromanica.ro

taţi să ducă lupta economică, dar în acelaşi timp nu li se explică de loc sau nu li se explică îndeajuns care sînt ţelurile socialiste şi sarcinile politice ale întregii mişcări. Pe de altă parte, socialismul se rupe de mişcarea muncitorească : socialiştii ruşi încep să afirme din nou şi din ce în ce mai frecvent că lupta împotriva cîrmuirii trebuie să fie dusă numai de intelectualitate, cu propriile ei forţe, căci muncitorii se limitează numai la lupta economică.

Trei feluri de împrejurări au pregătit, după părerea noastră, terenul pentru apariţia acestor fenomene regretabile. În primul rînd, la începutul activităţii lor, social-democraţii ruşi s-au mărginit exclusiv la munca de propagandă în cercuri. Trecînd la agitaţia în mase, nu ne-am putut feri întotdeauna de greşeala de a cădea în cealaltă extremă. În al doilea rînd, la începutul activităţii noastre, am fost de foarte multe ori nevoiţi să ne apărăm dreptul la existenţă luptînd împotriva narodovolţilor, care prin „politică" înţelegeau o activitate ruptă de mişcarea muncitorească, care îngustau politica, reducînd-o la o luptă pur complotistă. Respingînd această politică, social-democraţii au căzut în cealaltă extremă, punînd pe planul al doilea politica în general. În al treilea rînd, acţionînd disparat în cadrul micilor cercuri muncitoreşti locale, social-democraţii nu au acordat destulă atenţie necesităţii de a organiza un partid revoluţionar, care să coordoneze întreaga activitate a grupurilor locale şi să ofere posibilitatea unei juste organizări a muncii revoluţionare. Or, precumpănirea muncii disparate este în mod firesc legată de precumpănirea luptei economice.

Toate aceste împrejurări au făcut ca social-democraţii să pună accentul pe o singură latură a mişcării. Curentul „economic" (în măsura în care se poate vorbi aici de un „curent") a dat naştere la încercări de a ridica această îngustime la rangul de teorie deosebită, la încercări de a folosi în acest scop bernsteiniada azi la modă, „critica" la modă „a marxismului", în cadrul căreia sînt prezentate sub o firmă nouă vechi idei burgheze. Numai aceste încercări au generat primejdia unei slăbiri a legăturii dintre mişcarea muncitorească rusă şi social-democraţia rusă ca luptător de avangardă pentru libertate politică. Or, sarcina cea mai arzătoare a mişcării noastre constă în întărirea acestei legături.

www.dacoromanica.ro

Social-democraţia este unirea mişcării muncitoreşti cu socialismul ; sarcina ei nu este aceea de a sluji pasiv mişcarea muncitorească în fiecare stadiu al acesteia, ci de a reprezenta interesele întregii mişcări în ansamblul ei, de a arăta acestei mişcări ţelul ei final, sarcinile ei politice, de a veghea asupra independenţei ei politice şi ideologice. Ruptă de social-democraţie, mişcarea muncitorească degenerează şi alunecă în mod inevitabil pe panta burghezismului : restrîngîndu-se exclusiv la lupta economică, clasa muncitoare îşi pierde independenţa politică, ajunge să se tîrască în coada altor partide, trădează marele principiu că „eliberarea muncitorilor trebuie să fie opera muncitorilor înşişi" [130]. În toate ţările a fost o perioadă cînd mişcarea muncitorească şi socialismul au existat separat, urmîndu-şi fiecare drumul său deosebit, şi în toate ţările această existenţă separată genera slăbiciunea socialismului şi a mişcării muncitoreşti ; în toate ţările numai unirea socialismului cu mişcarea muncitorească a creat o bază trainică şi pentru socialism şi pentru mişcarea muncitorească. Dar în fiecare ţară această unire a socialismului cu mişcarea muncitorească a fost făurită istoriceşte pe căi proprii, în funcţie de condiţiile de loc şi de timp. În Rusia, teoreticeşte, necesitatea unirii socialismului cu mişcarea muncitorească a fost de mult timp proclamată, – dar în practică această unire se făureşte abia în momentul de faţă. Procesul acestei făuriri este foarte anevoios, şi nu trebuie să ne mire cîtuşi de puţin că el este însoţit de variate oscilări şi îndoieli.

Prin urmare, ce concluzii trebuie să tragem noi din învăţămintele trecutului ?

Istoria întregului socialism rus a făcut ca sarcina lui cea mai arzătoare să fie lupta împotriva cîrmuirii absolutiste, cucerirea libertăţii politice ; mişcarea noastră socialistă s-a concentrat, ca să zicem aşa, asupra luptei împotriva absolutismului. Pe de altă parte, istoria a arătat că în Rusia distanţa ce separă gîndirea socialistă de reprezentanţii înaintaţi ai claselor de oameni ai muncii este mult mai mare decît în alte ţări şi că în aceste condiţii mişcarea revoluţionară rusă este condamnată la neputinţă. De aici rezultă de la sine sarcina pe care este chemată s-o îndeplinească social-democraţia rusă : ea trebuie să introducă în masa proletariatului ideile socialiste şi conştiinţa politică şi să organizeze un partid

www.dacoromanica.ro

revoluționar care să fie indisolubil legat de mișcarea muncitorească spontană. Social-democrația rusă a făcut mult în această privință ; dar mai rămîne încă și mai mult de făcut. Pe măsura creșterii mișcării, cîmpul de activitate al social-democrației devine tot mai larg, munca tot mai multilaterală, un număr tot mai mare de militanți ai mișcării își concentrează forțele asupra îndeplinirii unora sau altora dintre sarcinile parțiale care se pun în legătură cu nevoile de fiecare zi ale propagandei și agitației. Este un fenomen cu totul legitim și inevitabil, care ne obligă însă să veghem ca sarcinile parțiale ale activității sau diversele metode de luptă să nu fie ridicate la rangul de ceva autonom, ca munca pregătitoare să nu fie ridicată la rangul de muncă principală și unică.

Sarcina noastră principală și fundamentală este de a ajuta la dezvoltarea politică și la organizarea politică a clasei muncitoare. Cei care pun pe planul al doilea această sarcină, cei care nu-i subordonează toate sarcinile parțiale și diversele metode de luptă pornesc pe o cale greșită și pricinuiesc un mare rău mișcării. Și pe planul al doilea o pun, în primul rînd, aceia care îndeamnă pe revoluționari să lupte împotriva cîrmuirii prin crearea unor cercuri complotiste, rupte de mișcarea muncitorească. Pe planul al doilea pun această sarcină, în al doilea rînd, aceia care îngustează conținutul și amploarea propagandei, agitației și organizării politice, aceia care socotesc posibil și nimerit să servească muncitorilor „politică" numai în momente excepționale din viața lor, numai la ocazii solemne, și care se arată prea zeloși să schimbe în monedă mărunță lupta politică împotriva absolutismului, înlocuind-o prin revendicarea unor concesii izolate din partea absolutismului, și prea puțin zeloși să ridice aceste revendicări la nivelul unei lupte sistematice și nestrămutate a partidului muncitoresc revoluționar împotriva absolutismului.

„Organizați-vă !", repetă într-una muncitorilor ziarul „Raboceaia Mîsl", repetă toți adepții curentului „economic". Și noi, firește, ne alăturăm pe deplin acestei chemări, dar adăugăm neapărat : organizați-vă nu numai în asociații de ajutor reciproc, case de ajutor pentru sprijinirea greviștilor și cercuri muncitorești, organizați-vă de asemenea și într-un partid politic, organizați-vă în vederea luptei hotărîte împotriva cîrmuirii absolutiste și împotriva întregii societăți capita-

www.dacoromanica.ro

liste. Fără o astfel de organizare proletariatul nu este în stare să se ridice la nivelul unei lupte de clasă conştiente, fără o astfel de organizare mişcarea muncitorească este condamnată la neputinţă, şi numai cu casele de ajutor, cu cercurile şi asociaţiile de ajutor reciproc clasa muncitoare nu va reuşi niciodată să îndeplinească măreaţa sarcină istorică ce-i revine : să se elibereze pe ea însăşi şi să elibereze întregul popor rus de sub jugul robiei politice şi economice. Istoria nu cunoaşte clasă care să fi ajuns la dominaţie fără să fi promovat din rîndurile ei conducători politici proprii, reprezentanţi înaintaţi proprii, capabili să organizeze mişcarea şi s-o conducă. Şi clasa muncitoare rusă a arătat deja că este capabilă să promoveze din rîndurile ei astfel de oameni : lupta muncitorilor ruşi, care a luat o mare amploare în ultimii 5–6 ani, a arătat că în rîndurile clasei muncitoare există nenumărate forţe revoluţionare, că cele mai crîncene măsuri represive din partea cîrmuirii nu numai că nu împuţinează, ci chiar sporesc numărul muncitorilor care năzuiesc spre socialism, spre conştiinţă politică şi luptă politică. Congresul ţinut de tovarăşii noştri în 1898 a pus just problema, şi nu a repetat vorbe străine, n-a exprimat doar visul unor „intelectuali"... Şi noi trebuie să pornim cu hotărîre la îndeplinirea acestor sarcini, punînd la ordinea zilei problema programului, a organizării şi tacticii partidului. Am arătat cu alt prilej cum vedem noi punctele fundamentale ale programului nostru, şi aici nu este, desigur, locul să intrăm în expunerea lor amănunţită. Cît priveşte problemele organizatorice, intenţionăm să le consacrăm o serie de articole în numerele viitoare. Este una din problemele noastre cele mai spinoase. În această privinţă am rămas cu mult în urma vechilor militanţi ai mişcării revoluţionare ruse ; trebuie să recunoaştem deschis această lipsă şi să ne străduim să elaborăm un sistem mai conspirativ de organizare a muncii, să propagăm sistematic metodele de muncă, mijloacele pentru păcălirea jandarmilor şi ocolirea curselor întinse de poliţie. Trebuie să pregătim oameni care să consacre revoluţiei nu numai serile libere, ci întreaga lor viaţă, trebuie să pregătim o organizaţie îndeajuns de vastă pentru a putea înfăptui în cadrul ei o riguroasă diviziune a muncii între diversele forme ale activităţii noastre. Cît priveşte, în sfîrşit, problemele de tactică, ne vom mărgini

www.dacoromanica.ro

să spunem aici următoarele : social-democrația nu-și leagă mîinile, nu-și îngustează activitatea limitîndu-se la un singur plan sau la o singură metodă de luptă politică, dinainte născocite, – ea admite toate mijloacele de luptă, cu condiția ca ele să corespundă forțelor de care dispune partidul și să ofere posibilitatea de a obține maximum de rezultate posibile în condițiile date. Atunci cînd există un puternic partid organizat, o grevă oarecare se poate transforma într-o demonstrație politică, într-o victorie politică asupra cîrmuirii. Atunci cînd există un puternic partid organizat, o răscoală dintr-o localitate oarecare se poate transforma într-o revoluție victorioasă. Trebuie să ținem minte că lupta dusă împotriva cîrmuirii pentru cutare sau cutare revendicări, cucerirea unor concesii izolate nu sînt decît mici ciocniri cu inamicul, mici încăierări de avanposturi, și că bătălia decisivă abia urmează să se dea. În fața noastră se află în toată puterea ei o fortăreață inamică din care sîntem împroșcați cu o ploaie de ghiulele și de gloanțe, care răpun pe cei mai buni luptători. Noi trebuie să cucerim această fortăreață, și o vom cuceri dacă vom uni toate forțele proletariatului – care se trezește – cu toate forțele revoluționarilor ruși într-un singur partid, spre care se va îndrepta tot ce este viu și cinstit în Rusia. Și numai atunci se vor împlini profeticele cuvinte ale muncitorului revoluționar rus Piotr Alexeev : „se va ridica brațul vînjos al milioanelor de oameni ai muncii, și praful se va alege din jugul despotismului, apărat de baionetele soldățești !“ [131].

Scris în octombrie — începutul lunii noiembrie 1900

Publicat în decembrie 1900. în ziarul „Iskra“ nr. 1

Se tipărește după textul apărut în ziar

www.dacoromanica.ro

RĂZBOIUL DIN CHINA

Războiul Rusiei împotriva Chinei e pe sfîrşite : au fost mobilizate mai multe circumscripţii militare, au fost cheltuite sute de milioane de ruble, au fost trimişi în China zeci de mii de soldaţi şi ofiţeri, s-au dat mai multe bătălii, au fost obţinute o serie de victorii, – victorii, ce-i drept, nu atît asupra unor trupe inamice regulate, cît asupra răsculaţilor chinezi şi într-o măsură mai mare chiar asupra unor chinezi neînarmaţi, pe care trupele trimise îi schingiuiau în bătăi şi-i exterminau prin înec, şi nu se dădeau înapoi nici de la uciderea unor copii şi femei, fără ca să mai vorbim de jafurile prin palate, case de locuit şi prăvălii. Şi guvernul rus, secondat de ziarele care se ploconesc în faţa lui, sărbătoreşte victoria, jubilează pe tema noilor isprăvi ale vitezei oştiri, jubilează pe tema înfrîngerii barbariei chineze de către cultura europeană, pe tema noilor succese ale „misiunii civilizatoare“ ruse în Extremul Orient.

Numai glasul muncitorilor conştienţi, al acestor reprezentanţi înaintaţi ai milioanelor de oameni ai muncii, nu se face auzit în toată zarva asta. Or, întreaga povară a noilor campanii victorioase o poartă pe umerii lor tocmai oamenii muncii : din rîndurile lor se iau oameni valizi spre a fi trimişi peste nouă mări şi ţări, ei sînt obligaţi să suporte dări anume majorate pentru acoperirea cheltuielilor de milioane. Să încercăm deci să răspundem la întrebarea : ce poziţie trebuie să adopte socialiştii faţă de acest război ? în ale cui interese este dus acest război ? care este adevărata semnificaţie a politicii urmate de guvernul rus ?

www.dacoromanica.ro

Guvernul nostru vrea să ne încredinţeze, înainte de toate, că el nici nu duce un război împotriva Chinei : el nu face decît să înăbuşe o răscoală, să reprime pe răsculaţi, să ajute guvernului legal al Chinei să restabilească ordinea legală. În realitate, însă, deşi războiul nu a fost declarat, esenţa lucrurilor nu se schimbă cîtuşi de puţin de pe urma acestui fapt, deoarece războiul are totuşi loc. Dar ce anume a provocat atacurile chinezilor împotriva europenilor, ce anume a provocat această răscoală pe care Anglia, Franţa, Germania, Rusia, Japonia etc. o reprimă cu atîta înverşunare ? „Duşmănia rasei galbene faţă de rasa albă", „ura chinezilor faţă de cultura şi civilizaţia europeană", afirmă partizanii războiului. Da, chinezii urăsc într-adevăr pe europeni, dar pe care anume europeni urăsc ei şi din ce cauză ? Chinezii urăsc nu popoarele europene – ei n-au avut ciocniri cu aceste popoare –, ci pe capitaliştii europeni şi guvernele europene, care execută docil ordinele capitaliştilor. Ar putea oare chinezii să nu urască pe nişte oameni care veneau în China numai pentru a se îmbogăţi, care se foloseau de mult lăudata lor civilizaţie numai în scopuri de înşelăciune, jaf şi violenţă, care au purtat război cu China (războiul dus de Anglia şi Franţa împotriva Chinei în 1856) pentru a obţine dreptul de a face negoţ cu opiu, acest mijloc de îndobitocire a poporului, şi care şi-au camuflat în mod făţarnic politica de jaf sub masca răspîndirii creştinismului ? La această politică de jefuire a Chinei, pe care o duc de multă vreme guvernele burgheze din Europa, s-a alăturat în prezent şi guvernul absolutist rus. Această politică de jaf este denumită în mod obişnuit politică colonială. Orice ţară cu o industrie capitalistă în plină dezvoltare ajunge foarte curînd să caute colonii, adică ţări cu o industrie slab dezvoltată, care se deosebesc printr-un mod de viaţă mai mult sau mai puţin patriarhal şi în care produsele industriale pot fi desfăcute cu un cîştig cît se poate de gras. Şi pentru îmbogăţirea unui pumn de capitalişti guvernele burgheze au dus războaie nesfîrşite, au trimis la moarte sigură regimente de soldaţi în ţări tropicale cu climă insalubră, au irosit milioane din banii strînşi de la popor, au împins populaţia la răscoale desperate şi la moarte prin înfometare. Amintiţi-vă de răscoala băştinaşilor indieni împotriva

www.dacoromanica.ro

Angliei [132] şi de foametea din India, sau de războiul pe care-l duc în prezent englezii împotriva burilor [133].

Şi acum capitaliştii europeni şi-au întins spre China labele lor lacome. Şi le-a întins, aproape înaintea tuturor, şi guvernul rus, care acum vrea să ne convingă că e „dezinteresat". În mod „dezinteresat" a luat el Chinei Port-Arthurul şi a început să construiască în Manciuria o cale ferată sub paza trupelor ruse. Unul după altul, guvernele europene s-au apucat cu atîta sîrg să jefuiască – sau cum spun ele : „să ia în arendă" – teritoriile chineze, încît nu degeaba a început să se vorbească despre o împărţire a Chinei. Şi dacă e să spunem lucrurilor pe nume, trebuie să arătăm că guvernele europene (şi guvernul rus aproape primul printre ele) au şi început împărţirea Chinei. Dar ele au început s-o facă nu pe faţă, ci pe furiş, ca hoţii. Ele s-au apucat să jefuiască China cum ai jefui un cadavru, iar cînd acest presupus cadavru a încercat să se împotrivească, s-au aruncat asupra lui ca fiarele sălbatice, incendiind sate întregi, înecînd în apele Amurului, împuşcînd şi luînd în vîrful baionetei locuitori neînarmaţi, femei şi copii. Şi toate aceste mari fapte creştineşti sînt însoţite de ţipete împotriva barbarilor chinezi, care se încumetă să ridice mîna asupra europenilor civilizaţi. Ocuparea Niucijuanului şi intrarea trupelor ruseşti în Manciuria sînt măsuri temporare, declară guvernul absolutist rus în nota sa circulară din 12 august 1900 ; aceste măsuri „se datoresc exclusiv necesităţii de a respinge acţiunile agresive ale rebelilor chinezi" ; ele „în nici un caz nu pot constitui dovada unor planuri interesate, care sînt cu totul străine politicii guvernului imperial".

Bietul guvern imperial ! El, care e atît de creştineşte dezinteresat, să fie jignit într-un mod atît de nedrept ! În mod dezinteresat a ocupat el acum cîţiva ani Port-Arthurul, iar acum ocupă în mod dezinteresat Manciuria ; în mod dezinteresat a trimis el în regiunile chineze învecinate cu Rusia haite de antreprenori, ingineri şi ofiţeri, care prin purtarea lor au stîrnit indignare pînă şi în rîndurile chinezilor, cunoscuţi prin răbdarea lor. La construirea căii ferate din China, muncitorii chinezi primeau cîte 10 copeici pe zi, fără întreţinere, – şi mai spuneţi că aceasta nu este o atitudine dezinteresată din partea Rusiei ?

www.dacoromanica.ro

Dar cum se explică faptul că guvernul nostru duce în China o asemenea politică nebunească ? Cui îi convine această politică ? Ea convine unui pumn de mari capitaliști care fac negoț cu China, unui mănunchi de fabricanți care produc mărfuri pentru piața asiatică, unui mic grup de furnizori care cîștigă acum sume fabuloase de pe urma comenzilor militare urgente (unele uzine de armament, de muniție etc. lucrează acum din plin și angajează sute de muncitori cu ziua). Această politică convine unui mănunchi de nobili care ocupă posturi înalte în ierarhia civilă și militară. Ei au nevoie de o politică de aventuri, pentru că ea le oferă posibilitatea de a-și cîștiga merite, de a face carieră, de a se distinge prin „fapte eroice". Intereselor acestui mănunchi de capitaliști și de cinovnici aventurieri guvernul nostru le sacrifică fără ezitare interesele întregului popor. Și în acest caz, ca întotdeauna, guvernul absolutist țarist se dovedește a fi un guvern de cinovnici iresponsabili, care îndeplinesc docil voința magnaților capitaliști și a nobililor.

Cu ce se alege clasa muncitoare rusă și întregul popor muncitor de pe urma cuceririlor din China ? Mii de familii ruinate, ai căror sprijinitori au fost duși la război, o uriașă creștere a datoriilor și cheltuielilor statului, sporirea impozitelor, întărirea puterii capitaliștilor – exploatatorii muncitorilor –, înrăutățirea situației muncitorilor, creșterea mortalității în rîndurile țărănimii, foametea în Siberia – iată ce promite să aducă și a și început să aducă războiul din China. Întreaga presă rusă, toate ziarele și revistele sînt înrobite, ele nu îndrăznesc să publice nimic fără permisiunea birocrației guvernamentale, și de aceea nu dispunem de date exacte din care să se vadă cît ne costă războiul din China ; dar este neîndoielnic că el necesită cheltuieli bănești de *multe sute de milioane de ruble*. Se afirmă că, printr-un decret nepublicat, guvernul a alocat pentru acest război o sumă inițială de 150.000.000 de ruble, la care se adaugă cheltuielile curente pentru război, care înghit la fiecare trei sau patru zile cîte *un milion de ruble*. Și aceste sume fabuloase sînt irosite de un guvern care a redus sub orice limită alocațiile pentru ajutorarea țărănimii înfometate, tocmindu-se pentru fiecare copeică, de un guvern care nu găsește bani pentru învățămîntul public și care, ca oricare dintre chiaburi, stoarce ultima

www.dacoromanica.ro

picătură de vlagă din muncitorii de la uzinele statului, din micii funcționari de la poștă etc. !

Ministrul de finanțe Witte a declarat că la 1 ianuarie 1900 vistieria avea un disponibil de 250.000.000 de ruble ; acum acești bani s-au irosit, au fost cheltuiți cu războiul, iar guvernul aleargă după împrumuturi, sporește impozitele și, din lipsă de bani, refuză să aloce fonduri pentru cheltuieli strict necesare, sistează construcția de căi ferate. Deși se află în pragul falimentului, guvernul țarist se aruncă într-o politică de cuceriri, care nu numai că reclamă uriașe mijloace bănești, dar și amenință să-l atragă în războaie și mai primejdioase. Puterile europene care s-au aruncat asupra Chinei au și început să se certe pentru împărțirea prăzii, și nimeni nu poate să spună cum vor sfîrși aceste certuri.

Dar politica dusă de guvernul țarist în China nu înseamnă numai o batjocorire a intereselor poporului, – ea tinde de asemenea să perverteasc conștiința politică a maselor populare. Guvernele care se mențin numai cu ajutorul baionetelor și care sînt mereu nevoite să țină în frîu sau să reprime revolta poporului cunosc de mult adevărul că nimic nu poate înlătura nemulțumirea maselor populare ; de aceea se fac încercări de a abate de la guvern această nemulțumire și de a o canaliza în alte direcții. De pildă, atîțînd ura față de evrei : ziarele bulevardiere duc o campanie de atîțare împotriva evreilor, ca și cum muncitorul evreu ar suferi mai puțin decît muncitorul rus de pe urma apăsării pe care o exercită capitalul și guvernul polițienesc. În prezent, presa a început o campanie împotriva chinezilor : se face mare zarvă pe tema barbariei rasei galbene, a ostilității ei față de civilizație, pe tema misiunii civilizatoare a Rusiei, se descrie în fel și chip cu cîtă însuflețire merg la luptă soldații ruși etc. etc. Ziariștii care se tîrăsc slugarnic în fața guvernului și a sacului cu bani se străduiesc din răsputeri să atîțe în popor sentimente de ură împotriva Chinei. Dar poporul chinez n-a făcut niciodată vreun rău poporului rus. El suferă de pe urma acelorași racile de care suferă și poporul rus : el geme sub jugul unei cîrmuiri asiatice care stoarce dări de la țăranii înfometați și înăbușă cu forță armată orice năzuință spre libertate, el geme sub jugul capitalului, care a pătruns și în Imperiul ceresc.

www.dacoromanica.ro

Clasa muncitoare rusă începe să iasă din starea de înapoiere şi ignoranţă politică în care se află masa poporului. De aceea toţi muncitorii conştienţi au datoria să se ridice cu toate forţele împotriva acelora care aţiţă ura naţională şi abat atenţia poporului muncitor de la adevăraţii lui duşmani. Politica dusă de guvernul ţarist în China este o politică criminală, care ruinează şi mai mult poporul, care-l perverteşte şi-l opremă şi mai mult. Guvernul ţarist nu numai că ţine poporul nostru în stare de robie, dar îl şi trimite să reprime alte popoare atunci cînd ele se ridică împotriva propriei lor robii (cum a fost în 1849, cînd trupele ruseşti au înăbuşit revoluţia din Ungaria). El nu numai că ajută pe capitaliştii ruşi să exploateze pe muncitorii lor şi leagă mîinile muncitorilor, împiedicîndu-i să se unească şi să se apere, dar şi trimite soldaţi să jefuiască alte popoare în interesul unui mănunchi de bogătaşi şi aristocraţi. Pentru a scăpa de noul jug pe care războiul îl pune pe grumazul poporului muncitor nu există decît un singur mijloc : convocarea unei reprezentanţe naţionale, care să pună capăt despotismului guvernului şi să-l silească să ţină seama nu numai de interesele camarilei.

Scris în septembrie-octombrie 1900

Publicat în decembrie 1900, în ziarul „Iskra" nr. 1

Se tipăreşte după textul apărut în ziar

www.dacoromanica.ro

SCIZIUNEA DIN RÎNDURILE UNIUNII DIN STRĂINĂTATE A SOCIAL-DEMOCRAŢILOR RUŞI [134]

În primăvara acestui an a avut loc în Elveţia congresul membrilor Uniunii social-democraţilor ruşi, congres care a dus la scindarea Uniunii. Minoritatea membrilor, avînd în frunte grupul „Eliberarea muncii", care a întemeiat Uniunea şi care pînă în toamna anului 1898 a avut în atribuţia sa redactarea publicaţiilor Uniunii, a creat o organizaţie proprie, denumită Organizaţia revoluţionară rusă „Soţial-demokrat". Majoritatea, inclusiv redacţia organului „Rabocee Delo", continuă să poarte denumirea de Uniune. Congresul social-democraţilor ruşi, care a avut loc în primăvara anului 1898 şi care a creat „Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia", recunoscuse Uniunii calitatea de reprezentant al partidului nostru în străinătate. Cum trebuie să privim problema reprezentanţei acum, cînd Uniunea din străinătate s-a scindat ? Nu vom intra în amănunte asupra cauzelor sciziunii. Relevăm doar inconsistenţa acuzaţiei atît de răspîndite şi mult prea grave cum că Plehanov ar fi acaparat tipografia Uniunii. În realitate, responsabilul tipografiei a refuzat doar să o predea în întregime uneia din părţile Uniunii scindate, şi în scurt timp ambele părţi şi-au împărţit ele însele tipografia. Din punctul nostru de vedere esenţialul este că cei de la „Rabocee Delo" n-au avut dreptate în ceea ce priveşte fondul polemicii : în mod greşit au negat ei existenţa curentului „economic", adoptînd tactica greşită de a trece sub tăcere extremismele acestui curent şi de a se abţine de la o luptă deschisă împotriva lor.

www.dacoromanica.ro

În această situație, noi – fără a contesta cîtuși de puțin meritele revistei „Rabocee Delo", care a depus multe strădanii în domeniul editării publicațiilor și al organizării transportării lor, – refuzăm să recunoaștem uneia din părțile organizației scindate calitatea de reprezentant al partidului nostru în străinătate. Pînă la soluționarea ei de către congresul următor al partidului, această problemă trebuie să rămînă deschisă. Reprezentanții oficiali din străinătate ai social-democrației ruse sînt în momentul de față membrii ruși ai comitetului internațional permanent, instituit la Congresul socialist internațional de la Paris din toamna acestui an [135]. Din partea Rusiei au fost aleși în acest comitet doi membri : G. V. Plehanov și B. Kricevski (unul dintre redactorii revistei „Rabocee Delo"). Atît timp cît între cele două fracțiuni ale social-democraților ruși nu va interveni o împăcare sau o înțelegere, noi intenționăm să întreținem cu G. V. Plehanov toate relațiile referitoare la reprezentarea Rusiei. În sfîrșit, trebuie să indicăm persoana pe care am dori s-o vedem desemnată secretar din partea Rusiei în comitetul internațional permanent. În momentul de față, cînd sub steagul „criticii marxismului" se fac încercări de a perverti social-democrația cu ajutorul ideologiei burgheze și al politicii de blîndețe și smerenie față de dușmanii înarmați pînă în dinți (guvernele burgheze), este deosebit de necesar ca în acest post important să se afle un om capabil să reziste curentului și să spună un cuvînt cu greutate împotriva oscilărilor ideologice. Din acest motiv, precum și din considerentele arătate mai sus, noi ne pronunțăm pentru G. V. Plehanov.

Scris în noiembrie — nu mai tîrziu de 25 noiembrie (8 decembrie) — 1900

Publicat în decembrie 1900, în ziarul „Iskra" nr. 1

Se tipărește după textul apărut în ziar

www.dacoromanica.ro

ÎNSEMNARE FĂCUTĂ LA 29 DECEMBRIE 1900

29/XII. 1900. Simbătă, orele 2 noaptea

Aş vrea să-mi notez impresiile pe care mi le-a lăsat discuţia avută astăzi cu „geamănul". A fost o adunare semnificativă (Arseniev, Velika, geamănul + soţia lui + eu) şi în felul ei „istorică", în orice caz istorică în viaţa mea, o adunare care încheie o întreagă pagină, dacă nu chiar o întreagă epocă din viaţă, şi care determină pentru multă vreme linia de conduită şi drumul în viaţă.

Din felul cum a redat iniţial lucrurile Arseniev, am înţeles că geamănul se apropie de noi şi că vrea să facă un pas în această direcţie, dar în realitate s-a dovedit că lucrurile stau tocmai invers. Această stranie greşeală se datoreşte, probabil, faptului că Arseniev prea se simţea ispitit de „momeala" cu care-l ademenea geamănul, şi anume materiale politice, corespondenţe etc., or, se ştie că „vrabia mălai visează", şi de aceea Arseniev a crezut în posibilitatea realizării lucrurilor cu care-l tenta geamănul, era dispus să creadă în sinceritatea lui, în posibilitatea unei înţelegeri onorabile între el şi noi.

Şi tocmai această adunare a spulberat definitiv şi irevocabil această credinţă. Geamănul s-a manifestat sub un aspect cu totul nou, s-a manifestat ca un „om politic" de cea mai pură speţă, ca un om politic în sensul cel mai rău al cuvîntului, ca un politician dublat de un tarabagiu, de un pehlivan înzestrat cu o mare doză de neruşinare. El a venit *ferm convins de neputinţa noastră*, aşa a formulat chiar Arseniev rezultatele tratativelor, şi această formulare este cît se poate de justă. Geamănul a venit convins de neputinţa noastră, a

www.dacoromanica.ro

venit să ne propună condițiile *capitulării,* și a făcut-o într-o formă extrem de abilă, fără a rosti un singur cuvînt tăios, dar dînd totuși la iveală ce fire grosolană, negustorească de liberal de duzină se ascunde sub veșmîntul elegant, civilizat al „criticului" de ultimă oră.

La întrebările mele (cu care a început discutarea chestiunii ce constituia obiectul întîlnirii), de ce el, geamănul, nu vrea să devină pur și simplu colaborator, el a răspuns pe un ton categoric că îi este psihologic imposibil să colaboreze la o revistă în care el „e făcut cu ou și cu oțet" (așa a spus textual), că doar nu ne închipuim că noi îl vom ocărî, iar el ne „va scrie articole politice" (textual !), că o colaborare ar fi posibilă numai în condițiile unei depline egalități în drepturi (adică, probabil, a egalității în drepturi între critici și ortodocși), că, după publicarea declarației *, tovarășul și prietenul său [136] nici n-a mai vrut să se întîlnească cu Arseniev, că atitudinea lui, a geamănului, este determinată nu atît de conținutul declarației, și nici măcar de acest conținut, cît de faptul că mai înainte el voia să se limiteze la rolul de „colaborator binevoitor", pe cînd acum nu mai este dispus să se limiteze la un asemenea rol, ci vrea să fie și redactor (cam așa s-a exprimat geamănul !!). Toate acestea geamănul nu le-a trîntit deodată ; discuțiile cu privire la colaborarea lui s-au prelungit destul de mult (prea mult, după părerea lui Arseniev și a Velikăi), dar din ele mi-a devenit cît se poate de limpede că cu acest gentleman n-o să facem nici o treabă.

După aceea el a început să insiste asupra propunerii sale : de ce să nu fondăm pe baze egalitare un al treilea organ politic, ceea ce i-ar conveni și lui, și nouă (ziarul va avea material, iar noi „ne vom alege" cu cîte ceva din fondurile ce se dau în acest scop) ; el socoate că pe copertă nu trebuie să figureze nimic care să indice participarea social-democraților, nimic care să indice firma noastră, că acestui organ noi trebuie să-i dăm (nu în virtutea unui angajament formal, ci dintr-o obligație morală) și întregul nostru material politic cu caracter general.

Lucrurile au devenit clare, și eu am declarat fără ocol că nici vorbă nu poate să fie de fondarea unui al treilea organ

* Vezi volumul de față, pag. 346—351. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

de presă, că aici totul se reduce la problema dacă social-democrația este aceea care trebuie să ducă lupta politică sau dacă această luptă trebuie să fie dusă în mod independent și exclusiv de către liberali (eu mă exprimasem mai clar și mai categoric, mai precis). Geamănul a înțeles, s-a supărat și a declarat că acum, după ce eu m-am exprimat cu anerkennenswerter Klarheit * (textual !), ar fi inutil să mai vorbim despre asta ; trebuie să discutăm doar despre comenzi – despre comandarea unor culegeri. Asta nu se deosebește cu nimic de fondarea unui al treilea organ de presă (am început să spun eu). Bine, atunci să ne limităm la comandarea unei singure broșuri *gata scrise* – a declarat geamănul. Care ? – am întrebat eu. Nu interesează – a răspuns pe un ton sfidător soția lui. Dacă în principiu vă hotărîți pentru, vom stabili, dacă nu, nu interesează despre ce broșură e vorba. Am întrebat care sînt condițiile publicării. Editat de N.N. și nimic mai mult, firma dv. nu trebuie menționată, în afară de Verlag ** nu trebuie să existe vreo legătură cu firma dv. – a răspuns geamănul. Atunci i-am declarat că nici această condiție nu poate fi acceptată de noi și am cerut ca firma noastră să fie indicată ; Arseniev a început să facă obiecții la cele spuse de mine, și convorbirea s-a întrerupt.

În cele din urmă am convenit să amînăm luarea unei hotărîri, – Arseniev și Velika au continuat să insiste pe lîngă geamănul, cereau ca *el* să dea explicații, se ciorovăiau, pe cînd eu mai mult tăceam, rîdeam (așa încît geamănul să vadă limpede acest lucru), și discuția s-a încheiat repede.

Publicat pentru întîia oară în 1924, în „Culegeri din Lenin", vol. I

Se tipărește după manuscris

---

* — cu o claritate demnă de recunoștință. — *Nota trad.*
** — editură. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

PROIECT DE ACORD CU STRUVE [137]

Reprezentanţii grupului social-democrat „Zarea" – „Iskra" şi ai grupului opoziţiei democratice „Libertatea" au căzut de acord asupra următoarelor :

1) Grupul „Zarea" va scoate pe lîngă revista cu acelaşi nume un supliment special sub denumirea de „Sovremennoe Obozrenie", la a cărui redactare ia parte grupul „Libertatea".

2) Redactarea se face cu respectarea următorului principiu : fiecare din cele două părţi are drept de veto faţă de materialele şi articolele părţii celeilalte.

3) Programul publicaţiei : a) materiale şi documente referitoare la activitatea guvernului *, a instituţiilor de stat, obşteşti etc.

b) articole referitoare la viaţa publică internă a Rusiei, la politica internă şi externă a guvernului.

c) cronici interne.

4) Ambele părţi se obligă să se ocupe de procurarea materialelor pentru „Sovremennoe Obozrenie". Se specifică însă că redacţia „Zarea" poate tipări în publicaţiile sale speciale materialele de care dispune în legătură cu temele arătate la punctul 3, în cazurile cînd prin caracterul lor aceste materiale se potrivesc mai bine conţinutului acestor publicaţii.

5) Grupul „Zarea" ia asupra sa toate operaţiile legate de editarea, transportarea şi difuzarea publicaţiei „Sovremennoe

* Textul tipărit cu petit este scris de mîna lui A. N. Potresov. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

Obozrenie". La rîndul său, grupul X se obligă să suporte toate cheltuielile legate de aceste operaţii.

6) În caz de lichidare, ambele părţi împart pe din două exemplarele nedifuzate ale publicaţiei „Sovremennoe Obozrenie".

Notă. Redacţia revistei „Zarea" are dreptul de a publica pe copertele publicaţiei „Sovremennoe Obozrenie" anunţuri cu privire la publicaţiile sale.

Scris în ianuarie 1901, înainte de 17 (30) ale lunii

Se tipăreşte pentru prima oară, după manuscris

www.dacoromanica.ro

ÎNCORPORAREA CELOR 183 DE STUDENŢI *

La 11 ianuarie a apărut în ziare comunicatul oficial al ministerului instrucţiunii publice cu privire la încorporarea a 183 de studenţi de la Universitatea din Kiev „pentru faptul că, grupaţi în ceată, s-au dedat la dezordini". Regulamentul provizoriu din 29 iulie 1899 – această ameninţare la adresa studenţimii şi a societăţii – este aplicat la mai puţin de un an şi jumătate de la introducerea lui, şi guvernul se grăbeşte parcă să se justifice pentru aplicarea acestei pedepse nemaiauzite, publicînd un adevărat act de acuzare şi descriind în culori înfiorătoare crimele studenţimii.

Şi aceste crime sînt care de care mai îngrozitoare. Vara – un congres studenţesc general la Odesa, avînd ca program organizarea întregii studenţimi ruse, pentru a-i da posibilitatea să-şi exprime protestul în legătură cu diferitele fenomene ale vieţii universitare, sociale şi politice. Pentru aceste scopuri politice criminale, toţi studenţii delegaţi la congres au fost arestaţi, luîndu-li-se actele. Dar frămîntările nu se potolesc ; dimpotrivă, ele cresc şi se manifestă viguros în *numeroase* instituţii de învăţămînt superior. Studenţii vor să discute şi să rezolve liber, fără vreun amestec din afară, problemele comune ale studenţimii. Forurile de resort – cu acel formalism sec prin care se distinge dintotdeauna birocraţia rusă – răspund cu şicane meschine, fac ca nemulţumirea să crească la culme şi fără să vrea împing pe calea protestului împotriva întregului sistem de samavolnicie po-

* Ziarul era deja paginat cînd a apărut comunicatul guvernului.

www.dacoromanica.ro

liției nească și birocratică gîndurile tineretului încă neîmpotmolit în mocirla putregaiului burghez.

Studenții din Kiev cer îndepărtarea unui profesor care a ocupat locul unui coleg plecat. Forurile de resort se opun, împing pe studenți la „întruniri și demonstrații" și... cedează. Studenții convoacă o adunare pentru a discuta cum de sînt cu putință astfel de ticăloșii ca violarea unei tinere de către doi studenți reacționari (așa se zvonește). Forurile de resort condamnă la carceră pe principalii „vinovați". Aceștia refuză să se supună. Ei sînt exmatriculați. Mulțimea conduce în mod demonstrativ la gară pe cei exmatriculați. Se convoacă o nouă adunare, studenții rămîn locului pînă la căderea serii, declarînd că nu vor pleca pînă nu va veni rectorul. La fața locului vin viceguvernatorul și șeful direcției jandarmeriei, însoțiți de un detașament de soldați ; după ce soldații au încercuit universitatea, iar o parte din ei a intrat în amfiteatru, a fost invitat și rectorul. Studenții cer, – credeți, poate, acordarea unei constituții ? – nu, ei cer ridicarea pedepsei cu carcera și reprimirea celor exmatriculați. Participanții la întrunire sînt trecuți pe o listă și apoi lăsați să plece la domiciliile lor.

Gîndiți-vă bine la acest contrast izbitor dintre caracterul modest și inofensiv al revendicărilor studențești și panica stîrnită în guvern, care procedează în așa fel ca și cum toporul a și fost ridicat asupra stîlpilor pe care se sprijină stăpînirea sa. Prin nimic nu se trădează atîta „atotputernicul" nostru guvern ca prin această panică. Mai clar decît orice „proclamații subversive", panica de care a fost cuprins guvernul arată – oricui are ochi să vadă și urechi să audă – că el se simte cu totul șubred și că nu se încrede decît în puterea baionetei și a nagaicii, care-l apără de revolta poporului. Dintr-o experiență de decenii guvernul s-a convins definitiv că stă pe un butoi cu pulbere, că e de ajuns o scînteie cît de mică, că e de ajuns un protest împotriva carcerei pentru a aprinde vîlvătaia. Și dacă așa stau lucrurile, este clar că e nevoie de o reprimare exemplară : să fie încorporați în armată sute de studenți ! „Majurul să le țină loc de Voltaire !" [138] – această formulă nu-i de loc învechită.

www.dacoromanica.ro

Dimpotrivă, secolului al XX-lea i-a fost dat să vadă adevărata ei înfăptuire.

Multe gînduri şi comparaţii îţi sugerează această nouă măsură represivă, nouă prin încercarea ei de a reînvia un trecut de mult apus. Cu vreo trei generaţii în urmă, pe vremea lui Nicolaie I, încorporarea în armată era o pedcapsă firească, pe deplin corespunzătoare întregii orînduiri a societăţii feudale ruse. Feciorii de nobili erau încorporaţi în armată, fără a se ţine seama de privilegiile nobilimii, spre a-i sili să facă serviciul militar şi să ajungă pînă la gradul de ofiţer. Pentru ţăran, încorporarea în armată echivala cu trimiterea la ocnă îndelungată, unde-l aştepta sălbatica tortură a „uliţei verzi“ [139] etc. Dar de peste un sfert de secol există la noi serviciul militar obligatoriu şi „general“, a cărui introducere a fost lăudată la timpul său ca o mare reformă democratică. Serviciul militar obligatoriu şi general nu numai pe hîrtie, ci şi în fapt, este fără îndoială o reformă democratică : el rupe cu principiul împărţirii în stări sociale şi introduce egalitatea în drepturi a cetăţenilor. Dar dacă ar fi într-adevăr aşa, ar putea oare încorporarea în armată să fie folosită ca o pedeapsă ? Şi dacă guvernul transformă în pedeapsă serviciul militar obligatoriu, nu dovedeşte el oare prin aceasta că sîntem mult mai aproape de sistemul recrutării forţate decît de serviciul militar obligatoriu şi *general ?* Regulamentul provizoriu din 1899 smulge masca fariseică şi demască esenţa asiatică chiar şi a acelora dintre instituţiile noastre care seamănă cel mai mult cu cele europene. În fond, la noi n-a existat şi nu există serviciul militar obligatoriu şi general, pentru că privilegiile descendenţei nobiliare şi ale bogăţiei creează o sumedenie de excepţii. În realitate n-a existat şi nu există la noi nimic care să semene cu egalitatea în drepturi a cetăţenilor în cadrul serviciului militar. Dimpotrivă, cazarma este în întregime pătrunsă de spiritul celei mai revoltătoare lipse de drepturi. Pentru soldatul provenit din rîndurile ţăranilor sau ale muncitorilor cazarma înseamnă imposibilitatea totală de a se apăra împotriva silniciei, călcarea în picioare a demnităţii de om, extorcare, bătaie, bătaie şi iar bătaie. Pe cînd cei cu legături influente şi cu bani în buzunar găsesc acolo înlesniri şi scutiri. Nu e de mirare deci că trimiterea în această şcoală a bunului plac

www.dacoromanica.ro

și a silniciei poate fi o pedeapsă, și chiar o pedeapsă foarte grea, care seamănă cu degradarea civică. Guvernul socoate că în această școală îi va învăța pe „răzvrătiți" să respecte disciplina. Dar nu-și va greși el oare socotelile ? Nu va fi oare școala serviciului militar din Rusia o școală militară pentru revoluție ? Desigur, nu toți studenții vor fi în stare să facă cursul complet al acestei școli. Pe unii îi vor frînge mizeriile din armată, ciocnirile cu autoritățile militare, pe alții – slabi și neputincioși – îi va intimida cazarma ; pe alții, însă, ea îi va căli, le va lărgi orizontul, îi va face să mediteze asupra năzuințelor de eliberare ce-i animă, să se pătrundă adînc de necesitatea de a lupta pentru înfăptuirea lor. Acum, cînd toată demnitatea lor de om va depinde de bunul plac al majorului, care e adeseori în stare să se dedea cu tot dinadinsul la batjocorirea „celor cu învățătură", ei vor cunoaște din propria lor experiență toată puterea samavolniciei și a asupririi. Ei vor vedea care este în realitate situația oamenilor din popor, sufletul li se va cutremura la vederea batjocurilor și a silniciilor ai căror martori zilnici vor fi siliți să fie, și ei vor înțelege că nedreptățile și șicanele de pe urma cărora suferă studenții nu sînt decît o picătură în oceanul de suferințe al poporului asuprit. Cine va înțelege acest lucru, acela va pleca din armată, la sfîrșitul serviciului militar, cu jurămîntul hanibalian [140] de a lupta împreună cu clasa înaintată a poporului pentru eliberarea acestuia de sub jugul despotismului.

Dar nu mai puțin decît cruzimea noii pedepse te revoltă caracterul ei umilitor. Guvernul aruncă o sfidare tuturor acelora care au mai păstrat sentimentul onestității, declarîndu-i drept zurbagii ordinari pe studenții care au protestat împotriva samavolniciei, – la fel cum pe muncitorii grevișți deportați i-a declarat oameni cu purtări stricate. Citiți comunicatul guvernamental. El abundă în cuvinte ca : dezordini, scandaluri, excese, nerușinare, dezmăț. Pe de o parte, constatarea unor scopuri politice subversive și a tendinței spre proteste politice ; pe de altă parte – tratarea studenților drept zurbagii ordinari care au nevoie de o lecție de disciplină. Este o palmă dată opiniei publice ruse, ale cărei simpatii pentru studenți sînt foarte bine cunoscute guvernului. Și în această situație singura ripostă demnă din partea stu-

www.dacoromanica.ro

denţimii ar fi să aducă la îndeplinire ameninţarea studenţilor din Kiev, organizînd o grevă hotărîtă şi dîrză a tuturor studenţilor din toate şcolile superioare pentru a obţine abrogarea regulamentului provizoriu din 29 iulie 1899.

Dar nu numai studenţimea este datoare să dea o ripostă guvernului. Guvernul însuşi a avut grijă să dea acestei întîmplări o semnificaţie mult mai largă decît aceea a unui eveniment pur studenţesc. Guvernul se adresează opiniei publice ca şi cum s-ar lăuda cu duritatea represaliilor sale, ca şi cum şi-ar bate joc de toate năzuinţele de eliberare. Şi este de datoria tuturor elementelor conştiente din toate păturile poporului să dea o ripostă acestei sfidări, dacă nu vor să ajungă în situaţia unor robi necuvîntători care suportă în tăcere orice insulte. În fruntea acestor elemente conştiente se află muncitorii înaintaţi şi organizaţiile social-democrate, indisolubil legate de aceştia. Clasa muncitoare îndură mereu o impilare şi o batjocură incomparabil mai mare din partea samavolniciei poliţieneşti de care s-au izbit acum cu atîta putere studenţii. Clasa muncitoare a şi pornit la luptă pentru eliberarea ei. Şi ea trebuie să ţină minte că această luptă măreaţă pune pe umerii ei mari îndatoriri, că ea nu se poate elibera pe sine fără a elibera întregul popor de sub jugul despotismului, că ea are, înainte de toate şi mai mult ca oricine, datoria de a se alătura la orice protest politic şi de a-l sprijini în fel şi chip. Cu sîngele miilor de revoluţionari pe care cîrmuirea i-a ucis în torturi, cei mai buni reprezentanţi ai claselor noastre culte au dovedit şi au pecetluit capacitatea şi hotărîrea lor de a scutura de pe picioare praful societăţii burgheze şi de a intra în rîndurile socialiştilor. Şi nu este demn de numele de socialist acel muncitor care poate privi cu nepăsare cum guvernul trimite trupe împotriva tineretului studios. Studenţii au venit în ajutorul muncitorilor, muncitorii trebuie să vină în ajutorul studenţilor. Guvernul vrea să prostească poporul, declarînd că tendinţa spre protest politic nu este decît un simplu exces. Muncitorii trebuie să declare în auzul tuturor şi să explice maselor celor mai largi că aceasta este o minciună, că adevăratul focar al silniciilor, fărădelegilor şi dezmăţului îl constituie cîrmuirea absolutistă rusă, samavolnicia poliţiei şi a birocraţiei.

www.dacoromanica.ro

Cum trebuie organizat protestul, aceasta este o chestiune pe care trebuie s-o decidă organizațiile social-democrate și grupurile muncitorești locale. Distribuirea, împrăștierea, afișarea de manifeste, organizarea de întruniri la care să fie invitate pe cît posibil toate clasele societății, – acestea sînt cele mai accesibile forme de protest. Dar acolo unde există organizații puternice și bine organizate, ar fi de dorit să se încerce o acțiune de protest mai largă, mai fățișă, organizînd o demonstrație publică. Un exemplu bun în această privință poate fi demonstrația care a avut loc la Harkov în ziua de 1 decembrie anul trecut în fața redacției ziarului „Iujnîi Krai". În acea zi se sărbătorea jubileul acestei fițuici murdare, care prigonește orice năzuință spre lumină și libertate și ridică în slăvi toate atrocitățile cîrmuirii noastre. În fața redacției s-a strîns o mulțime care sfîșia în mod demonstrativ exemplare ale ziarului „Iujnîi Krai", le lega de cozile cailor, înfășura în ele cîinii de pe stradă, arunca cu pietre și cu sticluțe de hidrogen sulfurat în geamurile redacției, strigînd : „jos presa vîndută !" Iată ce fel de cinstire merită pe bună dreptate nu numai redacțiile ziarelor vîndute, ci și toate instituțiile noastre guvernamentale. Jubilee ale bunăvoinței guvernamentale serbează ele numai arareori ; jubilee ale răfuielii populare merită ele întotdeauna. Orice manifestare a samavolniciei și silniciei guvernamentale este un prilej legitim pentru o astfel de demonstrație. Fie ca declarația fățișă a guvernului cu privire la măsurile represive împotriva studenților să nu rămînă fără o ripostă fățișă din partea poporului !

Scris în ianuarie 1901

Publicat în februarie 1901, în ziarul „Iskra" nr. 2

Se tipărește după textul apărut în ziar

www.dacoromanica.ro

NOTE OCAZIONALE [141]

Scris la sfîrşitul lunii ianuarie – începutul lunii februarie 1901

Publicat în aprilie 1901, în revista „Zarea" nr. 1 Semnat: T. H.

Se tipăreşte după textul apărut în revistă

www.dacoromanica.ro

№ 1

Апрѣль
1901-го г.

ЗАРЯ

Соціаль-демократическій научно-политическій журналъ. Издается при ближайшемъ участіи Г. В. Плеханова, В. И. Засуличъ и П. Б. Аксельрода.

Цѣна 2 руб.

Die
Morgenrothe
Heft 1
April 1901

Stuttgart
J. H. W. Dietz Nachf. (G. m. b. H.)
1901

Coperta primului număr al revistei „Zarea". — Aprilie 1901

www.dacoromanica.ro

I. BATE-L CÎT VREI, DAR SĂ NU-L OMORI

La 23 ianuarie, un complet de judecată special al curții de apel din Moscova, *asistat de reprezentanți ai stărilor sociale,* a judecat la Nijni-Novgorod procesul celor acuzați de uciderea țăranului Timofei Vasilievici Vozduhov, care, dus la secție „spre a fi închis pînă se va trezi din beție", a fost acolo în așa hal maltratat de patru gardieni de la poliție : Șelemetiev, Șulpin, Șibaev și Olhovin, precum și de subcomisarul Panov, încît a doua zi a murit la spital.

Iată povestea nu prea complicată a acestui caz simplu, care aruncă o lumină vie asupra celor ce se petrec mereu și în mod obișnuit în instituțiile noastre polițienești.

După cît ne putem da seama din relatările extrem de succinte apărute în ziare, lucrurile s-au petrecut în felul următor : la 20 aprilie Vozduhov a venit într-o birjă la palatul guvernatorului. L-a întîmpinat intendentul palatului, care a arătat la proces că Vozduhov era fără căciulă, cam băut, dar nu beat, și se plîngea că la debarcader i s-a refuzat eliberarea unui bilet de călătorie (?). Intendentul a poruncit gardianului public Șelemetiev să-l ducă la secție. Vozduhov era atît de puțin amețit, încît a fost în stare să vorbească liniștit cu Șelemetiev, iar la secție, în fața subcomisarului Panov, și-a declarat identitatea fără să se încurce. Cu toate acestea, Șelemetiev – probabil cu știrea lui Panov, care cu puțin înainte luase identitatea lui Vozduhov, – *„l-a îmbrîncit"* pe acesta nu în camera arestaților, unde se aflau cîțiva oameni în stare de ebrietate, ci în *„camera de gardă"*, vecină cu camera arestaților. Cînd l-a îmbrîncit, sabia i s-a

www.dacoromanica.ro

agățat de zăvorul ușii, iar el s-a rănit ușor la mînă. Crezînd că Vozduhov îl apucase de sabie, el s-a năpustit asupra lui și a început să-l snopească în bătaie, țipînd că l-a rănit la mînă. Șelemetiev dădea în el cu toată puterea, lovindu-l peste față, în piept, în coaste, așa încît Vozduhov, nemaiputîndu-se ține pe picioare, cădea mereu la pămînt, se izbea cu capul de podea, cerea îndurare. „De ce mă bateți ?" – striga el mereu, după cum relatează un martor (Semahin), care se afla atunci în camera arestaților. – „Nu sînt vinovat cu nimic. Iertați-mă, pentru numele lui dumnezeu !". După relatările aceluiași martor, Vozduhov nu era beat ; beat era mai curînd Șelemetiev. Aflînd că Șelemetiev „îl mustruluiește" (expresie folosită în actul de acuzare !) pe Vozduhov, gardienii Șulpin și Șibaev, care se cinsteau în localul poliției încă din prima zi de paști (20 aprilie era marți, a treia zi de paști), se duc în camera de gardă însoțiți de Olhovin, care venise de la altă secție, și tabără cu toții pe Vozduhov, lovindu-l cu pumnii, călcîndu-l în picioare. Apare și subcomisarul Panov, care începe și el să dea în Vozduhov, lovindu-l în cap cu o carte groasă, cu pumnii. „L-au bătut atît de crîncen – spunea o arestată –, că simțeam că leșin de groază". Cînd „mustruluiala" a luat sfîrșit, subcomisarul, foarte calm, i-a ordonat lui Șibaev să spele sîngele de pe fața victimei – e mai prudent așa ; te pomenești că-l vede vreun superior ! – și să-l bage în camera arestaților. „Fraților ! – se adresează Vozduhov celorlalți arestați – vedeți cum bate poliția ? Fiți martori, o să-i reclam !" Dar n-a mai apucat să reclame : a doua zi dimineață a fost găsit în nesimțire și trimis la spital, unde după 8 ore a încetat din viață, fără să-și fi revenit. La autopsie s-a constatat că avea 10 coaste rupte, vînătăi pe tot corpul și hemoragie cerebrală.

Curtea a condamnat pe Șelemetiev, Șulpin și Șibaev la cîte 4 ani muncă silnică, iar pe Olhovin și Panov *la cîte o lună arest*, ei fiind declarați culpabili numai de „injurie"...

Cu această sentință vom și începe examinarea cazului de față. Cei trei condamnați la muncă silnică au fost acuzați de săvîrșirea faptelor prevăzute și pedepsite de art. 346 și 1.490, pt. 2 din Codul penal. Primul dintre aceste articole prevede că funcționarul public care în exercițiul funcțiunii provoacă rănirea sau mutilarea unei persoane este pasibil de

www.dacoromanica.ro

maximul pedepsei „prevăzute pentru această infracțiune". Iar art. 1.490, pt. 2 stabilește că schingiuirea care are drept urmare moartea victimei se pedepsește cu muncă silnică de la 8 la 10 ani. În loc să aplice *maximul pedepsei*, completul de judecată format din judecători și din reprezentanți ai stărilor sociale *a redus* pedeapsa *cu două grade* (gradul 6 : muncă silnică de la 8 la 10 ani ; gradul 7 – muncă silnică de la 4 la 6 ani), adică a acordat reducerea maximă admisă de lege în caz de circumstanțe atenuante, și, în afară de aceasta, a dat *minimul* pedepsei prevăzute în limitele acestui grad minim. Într-un cuvînt, instanța a făcut tot ce a putut pentru a îndulci soarta acuzaților, și chiar mai mult decît a putut, deoarece dispoziția legală cu privire la aplicarea „maximului pedepsei" a fost ocolită. Prin aceasta nu vrem să spunem, desigur, că „dreptatea supremă" cerea tocmai zece, și nu patru ani de muncă silnică ; important este că asasinii au fost declarați asasini și condamnați la muncă silnică. Dar nu putem trece cu vederea o tendință foarte caracteristică a instanțelor formate din judecători și din reprezentanți ai stărilor sociale : cînd judecă funcționari de poliție, ei sînt gata să fie cît mai indulgenți ; cînd judecă pentru infracțiuni comise împotriva poliției, ei dau dovadă, după cum se știe, de o asprime neînduplecată *.

Iată, de pildă, cazul domnului subcomisar... de, cum să nu fii indulgent cu el ! El l-a primit pe Vozduhov la secție, tot el, probabil, a poruncit să nu fie dus în camera arestaților, ci mai întîi – pentru mustruluire – în camera de gardă, el a

* În legătură cu aceasta, citățm încă un fapt care ilustrează felul în care instanțele noastre judecătorești pedepsesc diferite infracțiuni. La cîteva zile după judecarea uciga șilor lui Vozduhov, Consiliul de război al circumscripției militare Moscova a judecat procesul unui soldat care își făcea serviciul militar într-o brigadă de artilerie din localitate și care furase, în timp ce era de gardă la magazia de efecte, 50 de perechi de pantaloni și cîteva bucăți de piele ce se aflau în această magazie. Sentința : patru ani de *muncă silnică*. Viața unui om încredințat poliției valorează tot atît cît 50 de perechi de pantaloni și cîteva bucăți de piele încredințate unei santinele. Precum soarele într-o picătură de apă, așa se reflectă în această „egalitate" sui-generis întreaga orînduire a statului nostru polițist. În fața puterii de stat individul nu înseamnă nimic. Disciplina în cadrul puterii de stat este totul... dar numai pentru găinari. Găinarii — la ocnă, pe cînd hoții cei mari, toți acești magnați ai banului, miniștri, directori de bancă, constructori de căi ferate, ingineri, antreprenori, care își însușesc din avutul public zeci și sute de mii de ruble, plătesc în cazul cel mai rău, și de altfel foarte rar, cu surghiunul în gubernii îndepărtate, unde pot trăi fără grijă din banii jefuiți (autorii fraudelor bancare din Siberia occidentală) și de unde poți ușor s-o ștergi peste graniță (colonelul de jandarmi Meranville de Saint-Claire).

www.dacoromanica.ro

participat la bătaie şi cu pumnii, şi cu o carte groasă (probabil, codul de legi), el a dispus să fie şterse urmele crimei (să se spele sîngele), el a raportat în noaptea de 20 aprilie comisarului-şef al secţiei Muhanov, care se întorsese între timp, că „la secţia care i-a fost încredinţată, în timpul serviciului nu s-a întîmplat nimic" (textual !), – dar el n-are nimic comun cu ucigaşii, el e culpabil numai de injurie prin acţiuni, de o simplă injurie, care se pedepseşte cu arest. Se înţelege de la sine că d-l Panov, acest gentleman neculpabil de omor, se află şi astăzi în serviciul poliţiei, deţinînd postul de ureadnic poliţienesc. D-l Panov n-a făcut decît să-şi mute de la oraş la sat binefăcătoarea sa activitate de „mustruluire" a oamenilor din popor. Să fim sinceri, cititorule, ureadnicul Panov nu poate să vadă în sentinţa curţii altceva decît un sfat : de aici înainte să ascunzi mai bine urmele crimei, „să mustruluieşti" în aşa fel încît să nu rămînă urme. Tu ai poruncit să fie spălat sîngele de pe faţa muribundului, – asta-i foarte bine, dar l-ai lăsat pe Vozduhov să moară, – asta, frăţioare, este o imprudenţă ; pe viitor să fii mai precaut şi să-ţi bagi bine în cap prima şi ultima regulă a unui Derjimorda rus : „bate-l cît vrei, dar să nu-l omori !".

Din punct de vedere general-uman, sentinţa curţii în ceea ce-l priveşte pe Panov este o adevărată batjocorire a justiţiei : ea vădeşte tendinţa pur slugarnică de a arunca toată vina pe gardieni şi de a scoate basma curată pe şeful lor direct, cu a cărui ştire, aprobare şi participare a avut loc această schingiuire bestială. Din punct de vedere juridic, însă, această sentinţă ilustrează cît se poate de bine cazuistica de care sînt capabili judecătorii-birocraţi, care nu sînt nici ei mult mai buni decît subcomisarul. Limba îi este dată omului pentru a-şi ascunde gîndurile, spun diplomaţii. Legea este dată pentru a denatura noţiunea de culpă şi de responsabilitate, ar putea să spună juriştii noştri. Într-adevăr, e nevoie de o artă judiciară ultrarafinată pentru a califica drept simplă injurie prin acţiuni o participare la schingiuire ! Lucrătorul care în dimineaţa zilei de 20 aprilie i-a smuls, poate, lui Vozduhov căciula din cap e vinovat, aşadar, de comiterea aceleiaşi infracţiuni – ba chiar şi mai puţin : nu de aceeaşi infracţiune, ci de aceeaşi „încălcare de lege" – ca şi Panov. Pînă şi pentru o simplă participare la încăierare (şi

www.dacoromanica.ro

nu la maltratarea unui om lipsit de apărare), dacă în urma ei s-a produs moartea unuia dintre participanți, se cuvine o pedeapsă mai aspră decît cea dată subcomisarului. Chiți-bușarii de judecători au profitat în primul rînd de faptul că pentru schingiuire în exercițiul funcțiunii legea prevede mai multe pedepse, lăsînd judecătorului să aleagă, în funcție de circumstanțele cauzei, între închisoare de la 2 luni în sus și surghiunul în Siberia. Principiul de a nu-l stînjeni pe judecător prin precizări excesiv de formale, de a-i lăsa o anumită libertate de apreciere, este, desigur, un principiu foarte înțelept, pentru care profesorii noștri de drept penal au lăudat nu o dată legislația rusă, subliniind liberalismul ei. Ei uitau însă amănuntul că, pentru aplicarea unor dispoziții legale înțelepte, este nevoie de judecători care să nu fie reduși la situația de simpli birocrați, este nevoie ca la judecată să participe reprezentanți ai societății și ca opinia publică să participe la dezbaterea procesului. În al doilea rînd, judecătorilor le-a venit aici în ajutor reprezentantul parchetului, care *a retras* acuzația de schingiuire și săvîrșire de atrocități, formulată inițial împotriva lui Panov (și a lui Olhovin), și a cerut ca ei să fie judecați numai pentru injurie. În motivarea cererii sale, reprezentantul parchetului a invocat concluziile experților, care arătaseră că loviturile date de Panov n-au fost deosebit de dureroase și nici prea numeroase. Sofismul juridic, după cum vedeți, nu prea strălucește prin ingeniozitate : deoarece Panov a dat mai puține lovituri decît ceilalți, *se poate* spune că loviturile aplicate de el nu au fost *deosebit* de dureroase ; și dacă n-au fost deosebit de dureroase, *se poate* conchide că ele nu intră în categoria celor pe care legea le califică drept „schingiuiri și atrocități", or, dacă nu pot fi calificate drept schingiuiri și atrocități, înseamnă că avem de-a face cu o simplă injurie prin acțiuni. Totul se aranjează spre mulțumirea tuturor, iar d-l Panov rămîne în rîndurile păzitorilor ordinii și ai bunei-cuviințe *...

* În loc de a demasca în fața tribunalelor și a opiniei publice fărădelegile în toată goliciunea lor, cîrmuirea noastră preferă să cocoloșească lucrurile în justiție și să se limiteze la circulare și ordine pline de fraze pompoase, dar lipsite de orice conținut. Așa, de pildă, șeful poliției din Orel a dat zilele acestea un ordin prin care, în confirmarea dispozițiilor anterioare, se cere comisarilor-șefi ca atît ei personal cît și prin ajutorii lor să pună în vedere cu toată strictețea gradelor polițienești inferioare să evite orice brutalități sau acte de violență la ridicarea celor găsiți în stradă în stare de ebrietate și la închiderea lor pe lîngă secții pînă la trezirea din beție, explicînd gradelor

www.dacoromanica.ro

Am atins aici problema participării reprezentanților societății la administrarea justiției și problema rolului opiniei publice. Această problemă este în general cît se poate de bine ilustrată de procesul de care ne ocupăm. În primul rînd : de ce procesul acesta a fost judecat de un complet al curții de apel cu participarea unor reprezentanți ai stărilor sociale, și nu de curtea cu juri ? Pentru că guvernul lui Alexandru al III-lea, pornind o luptă neoruțătoare împotriva tuturor năzuințelor de libertate și de independență ale societății, a ajuns în foarte scurt timp să vadă în curtea cu juri o primejdie. Presa reacționară a declarat curtea cu juri drept un „tribunal al străzii" și a dezlănțuit împotriva ei o campanie care, în treacăt fie zis, mai continuă și astăzi. Guvernul a adoptat un program reacționar : după ce a înfrînt mișcarea revoluționară din deceniul al 8-lea al secolului trecut, el a declarat fără rușine reprezentanților societății că-i consideră „stradă", gloată, care nu are dreptul să se amestece nu numai în activitatea de legiferare, dar nici în administrația de stat, și care trebuie izgonită din sanctuarul unde locuitorii Rusiei sînt judecați și pedepsiți după metoda celor de teapa lui Panov. În 1887 a fost promulgată o lege prin care judecarea infracțiunilor săvîrșite de funcționarii publici și a celor săvîrșite împotriva funcționarilor publici a fost scoasă din competența curții cu juri și dată în competența unei instanțe ordinare cu participarea unor reprezentanți ai stărilor sociale. După cum se știe, acești reprezentanți ai stărilor sociale, încadrați în același complet de judecată cu judecători-cinov-

inferioare că poliția are, printre altele, și îndatorirea de a ocroti pe cei aflați în stare de ebrietate, care nu pot fi lăsați în voia lor fără primejdie vădită pentru ei, și de aceea gradele polițienești inferioare, care au chiar prin lege calitatea de apărători și ocrotitori direcți ai locuitorilor, atunci cînd ridică și transportă la secție oameni aflați în stare de ebrietate nu numai că nu trebuie să recurgă la mijloace brutale și inumane, ci, dimpotrivă, trebuie să facă tot ce depinde de ei pentru a ocroti persoanele aflate sub paza lor pînă la trezirea din beție. Ordinul avertizează gradele polițienești inferioare că numai printr-o asemenea îndeplinire conștiincioasă și legală a îndatoririlor lor de serviciu vor putea conta pe încrederea și stima populației și că, dimpotrivă, orice samavolnicie sau atrocități din partea slujbașilor poliției față de cei aflați în stare de ebrietate, precum și folosirea față de ei a unor măsuri de violență incompatibile cu datoria slujbașilor poliției, care trebuie să fie un exemplu de corectitudine și de moralitate, vor atrage după sine în mod inevitabil pedepsele aspre prevăzute de lege, iar slujbașii polițienești inferiori care se vor face vinovați de asemenea acte vor fi deferiți justiției. — Un subiect de caricatură pentru o revistă satirică : subcomisarul de poliție acuzat de omucidere și achitat de justiție dă citire ordinului în care se arată că el trebuie să fie un exemplu de corectitudine și de moralitate !

www.dacoromanica.ro

nici, nu sînt decît niște statiști muți, limitați la rolul jalnic al unor martori care contrasemnează tot ce vor găsi de cuviință să hotărască cinovnicii departamentului justiției. Aceasta este una dintre nenumăratele legi care în șir neîntrerupt străbat ca un fir roșu întreaga epocă reacționară modernă a istoriei ruse, toate avînd una și aceeași tendință : aceea de a restabili „puterea forte". Sub presiunea împrejurărilor, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea cîrmuirea a fost nevoită să vină în contact cu „strada", iar compoziția acesteia din urmă se schimba cu o repeziciune uimitoare ; locul filistinilor inculți era luat de cetățeni care începeau să fie conștienți de drepturile lor și care erau capabili chiar să ridice din mijlocul lor luptători pentru aceste drepturi. Cum și-a dat seama de această schimbare, cîrmuirea s-a dat înapoi cuprinsă de groază și acum face eforturi desperate de a se izola printr-un zid chinezesc, de a se închide într-o fortăreață inaccesibilă oricăror manifestări de inițiativă obștească... Dar să revenim la subiectul nostru.

Așadar, datorită legii reacționare, strada a fost înlăturată de la judecarea agenților puterii de stat. Cinovnicii au fost judecați de cinovnici, și aceasta a influențat nu numai sentința, ci și întregul caracter al instrucției și al dezbaterilor judiciare. Judecata străzii este prețioasă tocmai prin faptul că aduce un curent de aer proaspăt în atmosfera de formalism birocratic de care sînt îmbîcsite toate instituțiile noastre guvernamentale. Ceea ce interesează strada este nu numai și chiar nu atît felul cum va fi calificată fapta respectivă, adică dacă va fi calificată injurie, lovire sau schingiuire, și în ce fel va fi pedepsită ; strada vrea să fie dezvăluite pînă la rădăcină și arătate opiniei publice toate firele social-politice ale crimei și semnificația ei, ea vrea ca judecata să fie un izvor de învățăminte pentru morala publică și pentru politica practică. Strada vrea ca tribunalul să nu fie o „dregătorie", în care oamenii stăpînirii aplică în fiecare caz în parte articolele corespunzătoare din codul penal, ci o instituție publică care să dezvăluie racilele orînduirii actuale și să furnizeze materiale pentru criticarea ei și deci pentru

www.dacoromanica.ro

îndreptarea ei. Sub presiunea practicii vieții sociale și sub imboldul creșterii conștiinței politice, strada sesizează instinctiv adevărul că în lupta împotriva criminalității schimbarea instituțiilor sociale și politice are o importanță mult mai mare decît aplicarea diverselor pedepse, adevăr spre care își croiește drum atît de anevoios și cu atîtea ezitări, prin păienjenișul raționamentelor ei scolastice, știința noastră juridică oficială. Tocmai de aceea publiciștii reacționari și cîrmuirea reacționară urăsc – și nici n-ar putea să nu urască – judecata străzii. De aceea restrîngerea competenței curții cu juri și îngrădirea publicității străbat ca un fir roșu întreaga istorie de după reformă a Rusiei, iar caracterul reacționar al epocii „de după reformă" iese la iveală *chiar a doua zi* după intrarea în vigoare a legii din 1864, prin care a fost reorganizată „împărțirea dreptății" * în țara noastră. Și tocmai la acest proces s-a făcut simțită cu o deosebită putere lipsa „judecății străzii". Cine ar fi putut la acest proces să se intereseze de aspectul obștesc al cazului și să se străduiască să-l scoată cît mai mult în relief ? Procurorul ? Acest funcționar de stat care are cele mai strînse legături cu poliția, care împarte răspunderea pentru felul cum sînt deținuți arestații și pentru tratamentul ce li se aplică, iar în unele cazuri este chiar șeful poliției ? Am văzut că reprezentantul parchetului a retras acuzația de schingiuire formulată inițial împotriva lui Panov. Partea civilă, dacă Vozduhova, soția victimei, care a depus la proces ca martoră, ar fi cerut asasinilor despăgubiri ? Dar de unde era să știe ea, o femeie simplă, că la un proces penal se pot cere despăgubiri civile ? Și chiar dacă ar fi știut, avea ea oare posibilitatea să angajeze un avocat ? Și chiar dacă ar fi avut o asemenea posibilitate, s-ar fi găsit oare un avocat care să poată și să vrea să atragă atenția opiniei publice asupra rînduielilor pe care le dezvăluie acest asasinat ? Și chiar de s-ar fi găsit un astfel de avocat, îi puteau oare stimula „ardoarea civică" asemenea „delegați" ai societății

* Polemizînd în presa legală împotriva reacționarilor, partizanii liberali ai instituției juraților contestă adeseori în mod categoric semnificația politică a acestei instituții, străduindu-se să demonstreze că nu din considerente politice se pronunță ei pentru participarea reprezentanților societății la administrarea justiției. În parte, acest lucru se datorește, fără îndoială, mărginirii politice de care suferă adesea tocmai juriștii, cu toate că se ocupă în mod special de științele „de stat". De cele mai multe ori însă, aceasta se explică prin necesitatea de a folosi un limbaj esopian, prin imposibilitatea de a-și exprima fățiș simpatiile pentru constituție.

www.dacoromanica.ro

ca reprezentanţii stărilor sociale ? Iată-l pe starostele plăşii – iau cazul unui proces în provincie – care se simte jenat în veşmîntul său de ţară, nu ştie unde să-şi ascundă cizmele date cu unsoare şi ce să facă cu mîinile sale de mujic, şi aruncă mereu priviri speriate spre excelenţa sa, preşedintele curţii, care stă la aceeaşi masă cu el. Iată-l pe primarul oraşului, un negustor gras, care, împopoţonat în mundirul său stînjenitor şi cu lanţul atîrnînd de gît, gîfîie din greu şi caută mereu să-l imite pe vecinul său, mareşalul nobilimii, boier cu mundir de nobil, cu o înfăţişare spilcuită şi cu maniere de aristocrat. Iar alături de ei – judecători trecuţi prin şcoala îndelungată a frecuşului birocratic, adevăraţi dieci încărunţiţi prin cancelarii, plini de conştiinţa înaltei misiuni care le revine : să judece nişte oameni ai stăpînirii, pe care judecata străzii nu e vrednică să-i judece. Nu este limpede oare că această ambianţă e de natură să potolească zelul oratoric al celui mai elocvent avocat, amintindu-i vechea zicală : „să nu strici orzul pe..." ?

Şi aşa s-a făcut că procesul a fost judecat în mare grabă, ca şi cum forurile de resort ar fi vrut să scape cît mai repede de el *, ca şi cum s-ar fi temut să răscolească mai adînc această mîrşăvie ; poţi să locuieşti lîngă un closet, să te deprinzi să nu mai observi, să te obişnuieşti, dar dacă te apuci să-l cureţi, duhoarea se va întinde neapărat, şi atunci o vor simţi toţi locatarii : şi cei din locuinţa respectivă, şi cei din locuinţele vecine.

În acest proces au rămas nelimpezite o mulţime de întrebări care se impun de la sine şi pe care nimeni nu şi-a dat măcar osteneala să le elucideze. Pentru ce a venit Vozduhov la guvernator ? Rechizitoriul – acest document care întruchipează dorinţa acuzării de a dezvălui toate împrejurările crimei – nu numai că nu dă vreun răspuns la această întrebare, ci chiar o cocoloşeşte pur şi simplu, pretinzînd că Vozduhov „a fost reţinut în stare de ebrietate în curtea palatului guvernatorului de către gardianul public Şelemetiev". Aceasta sugerează chiar ideea că Vozduhov s-a dedat la excese, şi încă unde ? în curtea palatului guvernatorului !

* Nimeni nu s-a gîndit să aducă mai repede în faţa justiţiei pe autorii crimei. Deşi împrejurările cauzei sînt cît se poate de simple şi de clare, o faptă săvîrşită la 20 aprilie 1899 a fost judecată de curte abia la 23 ianuarie 1901. O justiţie *rapidă*, dreaptă şi milostivă !

www.dacoromanica.ro

În realitate însă Vozduhov *a venit într-o birjă la palatul guvernatorului ca să facă o reclamație* – acest fapt este bine stabilit. Ce reclamație a făcut el? Ptițîn, intendentul palatului guvernatorului, spune că Vozduhov a reclamat că la debarcader i s-a refuzat eliberarea unui bilet de călătorie (?). Martorul Muhanov, fost comisar-șef al secției în care a avut loc maltratarea lui Vozduhov (iar astăzi director al penitenciarului gubernial din Vladimir), declară că de la soția lui Vozduhov a auzit că împreună cu bărbatul ei făcuse o beție și că *amîndoi au fost bătuți la Nijni, atît la poliția fluvială cît și la secția de poliție Rojdestvenski, și că tocmai de aceste fapte a vrut Vozduhov să se plîngă guvernatorului.* Cu toate că depozițiile acestor martori sînt vădit contradictorii, instanța nu face nimic pentru a limpezi această chestiune. Dimpotrivă, oricine este pe deplin îndreptățit să conchidă că instanța *nu a vrut* să limpezească această chestiune. Soția lui Vozduhov a depus ca martoră la proces, dar nimeni nu s-a gîndit s-o întrebe dacă într-adevăr ea și soțul ei au fost bătuți la cîteva secții de poliție din Nijni? în ce împrejurări au fost ei arestați? unde anume au fost bătuți? cine i-a bătut? voia oare într-adevăr soțul ei să se plîngă guvernatorului? dacă soțul ei a mai vorbit cu cineva despre această intenție a sa? Martorul Ptițîn, care în calitate de funcționar la cancelaria guvernatorului era, poate, prea puțin dispus să asculte de la Vozduhov – care, deși nu era beat, a fost totuși reținut pînă se va trezi din beție! – reclamații împotriva poliției și care a poruncit gardianului *beat* Șelemetiev să-l ducă pe reclamant la secție, unde să fie reținut pînă se va trezi din beție, acest martor interesant n-a fost supus unui interogatoriu încrucișat. Nici birjarul Krainov, care îl adusese pe Vozduhov la guvernator și care l-a dus apoi la secție, nu a fost întrebat dacă Vozduhov i-a spus pentru ce se duce acolo? ce anume a spus el lui Ptițîn? dacă a mai auzit și altcineva această convorbire? Curtea se limitează să dea citire depoziției sumare a lui Krainov, care nu s-a prezentat la proces (și care arată că Vozduhov n-a fost beat, ci numai puțin băut), iar reprezentantul parchetului nici nu se gîndește să ceară aducerea în instanță a acestui martor important. Dacă se ține seama de faptul că Vozduhov era subofițer de rezervă, adică un om umblat, care cunoștea oare-

www.dacoromanica.ro

cum legile şi rînduielile, că chiar după ultima bătaie, care i-a provocat moartea, el spunea celor din camera arestaţilor : „am să fac o reclamaţie", – apare mai mult decît probabil că el s-a dus la guvernator tocmai pentru a se plînge împotriva poliţiei, că martorul Ptiţîn a minţit, căutînd să scoată basma curată poliţia, că judecătorii-lachei şi procurorul-lacheu n-au vrut să dea în vileag această istorie jenantă.

Mai departe. De ce şi pentru ce a fost bătut Vozduhov ? Şi în această chestiune rechizitoriul prezintă lucrurile *în aşa fel* încît să creeze o situaţie cît mai favorabilă... pentru acuzaţi. „Motivul schingiuirii" a fost, chipurile, rănirea la mînă a lui Şelemetiev în momentul în care acesta l-a îmbrîncit pe Vozduhov în camera de gardă. Se pune însă întrebarea de ce Vozduhov, care vorbise liniştit şi cu Şelemetiev şi cu Panov, a fost îmbrîncit (să presupunem că trebuia neapărat *să fie îmbrîncit !*) nu în camera arestaţilor, ci mai întîi în camera de gardă ? El a fost adus spre a fi închis pînă se va trezi din beţie – în camera arestaţilor se aflau deja cîţiva oameni în stare de ebrietate –, tot aici ajunge mai tîrziu şi Vozduhov ; atunci de ce Şelemetiev, după ce l-a „prezentat" pe acesta subcomisarului Panov, îl îmbrînceşte în *camera de gardă ?* Este clar că numai cu scopul de a-l schingiui. În camera arestaţilor mai erau şi alţii, pe cînd în camera de gardă Vozduhov va fi singur, iar în ajutorul lui Şelemetiev vor veni cîţiva gardieni publici, precum şi d-l Panov, căruia în momentul de faţă îi este „încredinţată" secţia întîi. Schingiuirea nu se datoreşte, aşadar, unei cauze întîmplătoare, ci unei hotărîri dinainte luate. Nu putem presupune decît una din două : ori toţi cei care sînt trimişi la secţie spre a fi închişi pînă se vor trezi din beţie (chiar dacă se comportă cît se poate de cuviincios şi liniştit) sînt duşi mai întîi în camera de gardă pentru a fi „muştruluiţi", ori Vozduhov a fost băgat acolo spre a fi bătut *tocmai pentru că se dusese la guvernator să se plîngă împotriva poliţiei.* Relatările ziarelor în legătură cu acest proces sînt atît de sumare, încît este greu să te pronunţi categoric pentru ipoteza a doua (care nu e de loc neverosimilă), dar instrucţia şi dezbaterile procesului ar fi putut lămuri temeinic, desigur, această chestiune. Instanţa, bineînţeles, nu i-a dat nici o atenţie. Am

www.dacoromanica.ro

spus : „bineînțeles", pentru că indiferența judecătorilor oglindește aici nu numai un formalism birocratic, ci și pur și simplu mentalitatea filistină a rusului. „Au găsit de ce să se mire ! Un mujic beat omorît în bătaie la secție ! Se întîmplă la noi altele și mai și !" Și filistinul îți arată zeci de cazuri mult mai revoltătoare în care vinovații rămîn nepedepsiți. Spusele filistinului sînt cît se poate de adevărate, și cu toate acestea el n-are de loc dreptate, iar cuvintele sale nu reflectă decît miopia fără seamăn care-l caracterizează. Oare nu din cauză că silnicia constituie practica obișnuită, de fiecare zi, a oricărei secții de poliție sînt posibile la noi cazuri mult mai revoltătoare de silnicie polițienească ? Și dacă indignarea noastră în cazurile deosebit de revoltătoare este neputincioasă, nu se datorește aceasta oare nepăsării cu care ne-am deprins să privim cazurile „normale ?" – faptului că rămînem nepăsători chiar și atunci cînd un fenomen atît de frecvent și obișnuit ca maltratarea la secție a unui „mujic" beat (chipurile beat) provoacă proteste chiar din partea acestui mujic (deprins, s-ar părea, cu asemenea lucruri), care plătește cu viața preacutezătoarea încercare de a supune guvernatorului o plîngere cît se poate de smerită ?

Există și un alt motiv care nu ne îngăduie să trecem cu vederea acest caz foarte obișnuit. S-a spus de mult că rolul preventiv al pedepsei este determinat nu de asprimea ei, ci de caracterul ei de neînlăturat. Nu importă ca pentru o infracțiune sau alta să fie prevăzută o pedeapsă grea ; important este ca *nici un* caz de infracțiune să nu rămînă nedescoperit. Nici din acest punct de vedere procesul de față nu este lipsit de interes. În disprețul legii, bătaia barbară la poliție se practică în Imperiul rus – putem spune fără teamă de exagerare – zi de zi și ceas de ceas *. Iar în fața justiției

* Rîndurile acestea fuseseră scrise deja cînd ziarele au adus încă o confirmare a justeței acestei afirmații. La celălalt capăt al Rusiei, la Odesa — oraș asimilat cu capitala —, un judecător de pace a achitat pe un oarecare M. Klinkov, care, printr-un proces-verbal încheiat de subcomisarul de poliție Sadukov, fusese învinuit că ar fi avut o atitudine turbulentă în timp ce se afla arestat la poliție. La proces, inculpatul, precum și cei patru martori ai săi au arătat următoarele : Sadukov l-a reținut în stare de ebrietate și l-a dus la secție pe M. Klinkov. Cînd s-a trezit, Klinkov a cerut să fie pus în libertate. Drept răspuns, un gardian public l-a apucat de guler și a început să-l bată, apoi au apărut alți trei gardieni, și toți patru au început să-l stîlcească în bătaie, lovindu-l peste față, în cap, în piept și în coaste. Sub grindina de lovituri care cădeau asupra lui, Klinkov, scăldat în sînge, s-a prăbușit la pămînt, și atunci gardienii au tăbărît asupra lui Klinkov, care zăcea nemișcat,

www.dacoromanica.ro

ea ajunge în cazuri cu totul excepționale și extrem de rare, ceea ce nu trebuie să ne mire cîtuși de puțin, deoarece aici infractorul este chiar poliția în persoană, aceeași poliție căreia îi este încredințată în Rusia descoperirea infracțiunilor. Aceasta ne obligă însă să acordăm o atenție cu atît mai mare, fie și puțin obișnuită, cazurilor cînd justiția se vede nevoită să ridice vălul care acoperă fenomene obișnuite.

Uitați-vă, de pildă, cum bat polițiștii. Ei se adună 5 sau 6 inși, bat cu o cruzime bestială, mulți dintre ei sînt amețiți de băutură și toți au săbii. Dar nimeni dintre ei nu lovește o dată măcar cu sabia. Sînt oameni cu experiență și știu foarte bine cum se bate. O lovitură cu sabia lasă urme care pot constitui o probă în justiție, pe cînd dacă bat cu pumnii – dovedește apoi, dacă poți, că te-au bătut la poliție. „A fost bătut într-o încăierare înainte de a fi fost ridicat și dus la secție", – și n-ai cum să dovedești că poliția minte. Pînă și în cazul de față, cînd din întîmplare au omorît în bătaie victima („dracul l-a pus să moară ? a fost un mujic solid, cine se putea aștepta la așa ceva ?"), acuzarea a trebuit să probeze cu martori că „înainte de a fi trimis la secție Vozduhov era perfect sănătos". Se vede că ucigașii, care au susținut tot timpul că nici nu s-au atins de el, pretindeau că a fost bătut înainte de a fi fost adus la poliție. Și în asemenea cazuri este extrem de greu să găsești martori. O întîmplare fericită a făcut ca ferestruica care dă din camera arestaților în camera de gardă să nu fie complet astupată : ce-i drept, în loc de geam avea o foaie de tablă cu găuri anume făcute, care dinspre camera de gardă sînt acoperite cu o perdea de

și au început să-l bată cu și mai mare înverșunare. După cum au arătat Klinkov și martorii săi, schingiuirea a fost condusă de Sadukov, care-i îndemna mereu pe gardieni. Bătut crîncen, Klinkov și-a pierdut cunoștința. După ce și-a venit în simțiri, a fost pus în libertate. Klinkov s-a dus imediat la un medic, care i-a adeverit printr-un certificat medical starea deplorabilă în care se afla. Judecătorul de pace l-a sfătuit pe Klinkov să facă la parchet o reclamație împotriva lui Sadukov și a celor patru gardieni, la care Klinkov a răspuns că reclamația a și fost făcută și că are 20 de martori care vor confirma că a fost schingiuit.

Nu trebuie să fii profet ca să prezici că M. Klinkov nu va reuși să obțină trimiterea în judecată și condamnarea gardienilor publici pentru faptul de schingiuire. L-au bătut, dar nu l-au omorît, — și chiar dacă, contrar așteptărilor, aceștia vor fi trași la răspundere, pentru fapta lor, pedeapsa va fi derizorie.

www.dacoromanica.ro

piele, dar cînd bagi degetul, pielea se ridică, aşa că din camera arestaţilor se poate vedea atunci tot ce se petrece în camera de gardă. Numai datorită acestui fapt a putut fi reconstituită la proces scena „muştruluirii". Dar o astfel de neorînduială ca ferestruica să nu fie complet astupată putea să existe, desigur, numai în secolul trecut ; în secolul al XX-lea puteţi fi siguri că ferestruica care dă din camera arestaţilor în camera de gardă a secţiei întîi Kremlevskaia din oraşul Nijni-Novgorod este definitiv astupată... Şi din moment ce nu există martori, vai de acela care nimereşte în camera de gardă !

În nici o ţară nu există atîtea legi ca în Rusia. Pentru orice există la noi o lege. Există şi un regulament special pentru deţinerea sub pază, în care se arată amănunţit că arestaţii pot fi ţinuţi numai în încăperi speciale, supuse unei supravegheri speciale. Legea, după cum vedeţi, este respectată : pe lîngă poliţie există o încăpere specială : „camera arestaţilor". Dar *înainte* de a-l depune pe reţinut în camera arestaţilor, poliţia „obişnuieşte" „să-l îmbrîncească" în „camera de gardă". Şi deşi destinaţia camerei de gardă ca adevărată cameră de tortură reiese cît se poate de limpede din datele acestui proces, instanţele noastre judecătoreşti nici nu s-au gîndit să-şi oprească atenţia asupra acestui lucru. Doar n-aţi vrea, la urma urmelor, ca procurorii să denunţe abuzurile scandaloase ale samavolniciei poliţieneşti de la noi şi să pornească la luptă împotriva ei !

Am atins problema martorilor la procesele de felul acesta. În cazul cel mai bun, martori pot fi exclusiv oameni care se află în mîinile poliţiei ; numai în condiţii cu totul excepţionale s-ar putea ca cineva din afară să vadă cum se „muştruluieşte" la secţie. Se ştie însă că martorii care se află în mîinile poliţiei pot fi influenţaţi de ea. Aşa s-a întîmplat şi în cazul de faţă. Martorul Frolov, care în timpul săvîrşirii crimei se afla în camera arestaţilor, a arătat mai întîi, la instrucţie, că pe Vozduhov l-au bătut şi gardienii, şi subcomisarul ; pe urmă el a retractat declaraţia dată împotriva subcomisarului Panov ; iar la proces a declarat că nici unul dintre poliţişti nu l-a bătut pe Vozduhov şi că el, Frolov, a depus împotriva poliţiei pentru că aşa l-au învăţat Şemahin şi Barinov (alţi arestaţi, care au fost martorii principali ai acuzării), că

www.dacoromanica.ro

poliția nu l-a influențat cu nimic și nu l-a învățat ce să spună. Martorii Fadeev și Antonov au arătat că în camera de gardă nimeni nu s-a atins de Vozduhov : toți au stat acolo liniștiți și potoliți și n-a fost nici o gîlceavă.

După cum vedeți, iarăși un fenomen dintre cele mai obișnuite. Și justiția a avut față de el obișnuita atitudine de nepăsare. Există o lege care pedepsește destul de aspru mărturia falsă în fața justiției ; deschiderea unei acțiuni publice împotriva acestor doi martori falsi ar fi pus și mai mult în lumină samavolnicia polițienească, în fața căreia sînt aproape complet lipsiți de apărare cei care au nenorocirea să cadă în ghearele poliției (și această nenorocire lovește în mod regulat și permanent sute de mii de oameni „simpli"), – dar judecătorii nu se gîndesc decît la aplicarea cutărui sau cutărui articol, fără a se sinchisi de faptul că oamenii se află la discreția poliției. Și acest amănunt al procesului, ca și toate celelalte, arată limpede ce rețea atotcuprinzătoare și solidă este aceasta, ce plagă veche este aceasta, și că, pentru a ne izbăvi de ea, trebuie să ne izbăvim de întregul sistem al despotismului poliției și de totala lipsă de drepturi a poporului.

Cu vreo 35 de ani în urmă, cunoscutului scriitor rus F. M. Reșetnikov i s-a întîmplat o istorie neplăcută. O dată s-a dus la clubul nobilimii din Petersburg, crezînd în mod greșit că acolo se dă un concert. Gardienii publici l-au oprit la ușă, stropșindu-se la el : „Unde te bagi ? cine ești tu ? – „Sînt un lucrător !" – a răspuns răstit F. M. Reșetnikov, pe care atitudinea gardienilor îl scosese din sărite. Rezultatul acestui răspuns – povestește Gleb Uspenski – a fost că Reșetnikov a dormit în noaptea aceea la secție, de unde a ieșit bătut, fără bani și fără inel. „Aduc aceste lucruri la cunoștința excelenței voastre – scria Reșetnikov într-o petiție înaintată prefectului poliției din Petersburg. – Personal, nu cer nimic. Mi-aș îngădui doar să vă fac rugămintea ca comisarii-șefi, comisarii, subcomisarii de poliție și gardienii publici *să nu bată poporul*... Acest popor are și așa prea multe de îndurat" [142].

Modesta rugăminte pe care scriitorul rus și-a îngăduit încă cu mulți ani în urmă s-o formuleze prefectului poliției capitalei a rămas pînă astăzi nerealizată, și rămîne *irealizabilă*

www.dacoromanica.ro

în cadrul rînduielilor noastre politice. Astăzi însă privirile oricărui om cinstit, care nu mai poate suporta privelişte atrocităţilor şi a silniciilor, sînt atrase de o nouă şi puternică mişcare populară, care acumulează forţe pentru a mătura de pe faţa pămîntului rusesc orice atrocităţi şi pentru a realiza cele mai înalte idealuri ale omenirii. În ultimele decenii ura împotriva poliţiei a crescut şi a prins rădăcini adînci în masele poporului. Dezvoltarea vieţii orăşeneşti, creşterea industriei, răspîndirea ştiinţei de carte, toate acestea au sădit şi în masele înapoiate năzuinţa spre o viaţă mai bună şi conştiinţa demnităţii omeneşti, în timp ce poliţia a rămas la fel de despotică şi de bestială. La bestialitatea ei s-au adăugat doar rafinamentul sporit al metodelor de urmărire şi prigonirea sălbatică a unui duşman nou, a celui mai înfricoşător dintre duşmanii actualului regim, şi anume : tot ce duce în masele populare conştiinţa drepturilor proprii şi încrederea în propriile forţe. Fecundată de această conştiinţă şi de această încredere, ura poporului îşi va găsi expresia nu într-o răzbunare sălbatică, ci în lupta pentru libertate.

II. DE CE SĂ GRĂBIM VITREGIA VREMURILOR ?

Un interesant proiect a fost adoptat de adunarea nobililor din gubernia Orel, dar şi mai interesante au fost dezbaterile în jurul acestui proiect.

Iată despre ce e vorba. M. A. Stahovici, mareşalul nobilimii din această gubernie, a făcut în faţa adunării o expunere în cadrul căreia a propus să se încheie cu ministerul de finanţe un contract pentru acordarea de posturi de agenţi încasatori nobililor din Orel. O dată cu introducerea monopolului băuturilor spirtoase se înfiinţează în gubernie 40 de posturi de agenţi încasatori, care vor strînge banii realizaţi la debitele de băuturi spirtoase ale statului. Agenţii încasatori sînt retribuiţi cu 2.180 de ruble pe an (900 de ruble leafă, 600 de ruble speze de deplasare şi 680 de ruble pentru plata unui guard). Stahovici a arătat că, după părerea lui, ar fi bine ca aceste locuri să fie ocupate de nobili, în care scop ei ar trebui să se organizeze într-un artel şi să încheie

www.dacoromanica.ro

un contract cu visteria. În locul garanției cerute (3.000–5.000), să se rețină în primii ani de la fiecare agent încasator cîte 300 de ruble pe an, care vor servi pentru constituirea unui capital nobiliar menit să asigure interesele departamentului băuturilor spirtoase.

Proiectul, după cum vedeți, se distinge prin caracterul său practic vădit și denotă că cea mai înaltă stare socială din țara noastră are un miros foarte fin, care o ajută să nu piardă nici un prilej de a se înfrupta din caşcavalul statului. Dar multora dintre nobilii-moșieri tocmai acest caracter practic al proiectului le-a părut a fi prea din cale-afară, necuviincios, nedemn de titlul de nobil. S-au încins dezbateri, în cadrul cărora s-au conturat cît se poate de limpede trei puncte de vedere în această problemă.

Primul punct de vedere este cel al practicismului. Fiecare trebuie să mănînce, nobilimea e strîmtorată... orice s-ar zice, e o sursă de existență... doar nu putem refuza să dăm o mînă de ajutor unor nobili săraci. În plus, agenții încasatori pot contribui la combaterea alcoolismului ! Al doilea punct de vedere este cel al romanticilor. Să fii slujbaș la băuturi spirtoase, ceva mai sus decît un simplu birtaș, în subordinea unor simpli șefi de depozite, „adeseori oameni din stările de jos" ! ? – și au început să curgă discursuri înflăcărate pe tema înaltei meniri a nobilimii. Tocmai de aceste discursuri ne propunem să ne ocupăm în cele ce urmează, dar mai întîi vom arăta și cel de-al treilea punct de vedere – cel al bărbaților de stat. Pe de o parte, nu poți să nu recunoști că e cam rușinos, dar pe de altă parte, trebuie să admiți că e rentabil. Se poate găsi însă o modalitate să faci și capital și să-ți păstrezi și inocența : directorul accizelor poate face numiri și fără garanție, astfel încît cei 40 de nobili pot obține posturile în urma demersului mareșalului nobilimii din gubernie, fără să mai fie nevoie de artel și de contract, căci nu e exclus ca „ministrul afacerilor interne să suspende hotărîrea pe motivul că ar fi contrară orînduirii generale a statului". Această opinie înțeleaptă ar fi triumfat, probabil, dacă mareșalul nobilimii n-ar fi făcut două precizări esențiale : 1) că contractul a și fost prezentat consiliului de pe lîngă ministrul de finanțe, care l-a declarat admisibil și l-a acceptat în prin-

www.dacoromanica.ro

cipiu, şi 2) că „obţinerea acestor posturi printr-un simplu demers al mareşalului nobilimii nu este posibilă". În concluzie, propunerea sa a fost acceptată.

Bieţii romantici ! Ei au suferit o înfrîngere. Dar ce frumos au vorbit !

„Pînă acum nobilimea a dat numai conducători. Iată însă că acum ni se propune să formăm nu ştiu ce artel. Este oare aceasta în spiritul trecutului, prezentului şi viitorului nobilimii ? Conform dispoziţiilor legale referitoare la agenţii încasatori, în cazul cînd se descoperă o delapidare din partea debitantului, nobilul va trebui să-i ocupe locul la tejghea. Mai bine moartea decît un asemenea post !"

Doamne, doamne, cîtă noblеţă poate să zacă în sufletul unui om ! Mai bine să mori decît să vinzi rachiu ! Altceva e să vinzi grîne – asta-i o îndeletnicire nobilă, mai cu seamă în anii de recoltă proastă, cînd te poţi îmbogăţi din jefuirea celor înfometaţi. Sau o îndeletnicire şi mai nobilă – să faci cămătărie cu grîne, să dai iarna ţăranilor flămînzi grîne în contul muncilor de vară şi să socoteşti aceste munci de trei ori mai ieftin faţă de preţurile la liberă învoială. Chiar în zona centrală de cernoziom, din care face parte şi gubernia Orel, moşierii noştri au practicat întotdeauna şi practică şi astăzi cu un zel deosebit acest arhiaristocratic soi de cămătărie. Şi este evident că pentru a delimita cît se poate de precis cămătăria aristocratică de cea neariştocratică, trebuie să ţipi desigur cît mai tare că îndeletnicirea de debitant de băuturi spirtoase nu cadrează cu demnitatea de nobil.

„Trebuie să ne păzim cu sfinţenie menirea, proclamată prin cunoscutul înalt manifest, – menirea de a sluji în mod dezinteresat poporul. Slujirea interesată o contrazice"... „Nobilimea, care are la activul ei meritele slujbei ostăşeşti a înaintaşilor, care a dus pe umerii ei toată povara marilor reforme ale împăratului Alexandru al II-lea, are toate temeiurile să fie sigură că-şi va putea îndeplini şi pe viitor îndatoririle faţă de stat".

Da, slujbă dezinteresată ! Împărţirea de moşii, dăruirea de moşii cu locuitori cu tot, adică daruri de mii de deseatine de pămînt şi mii de suflete de iobagi, formarea clasei marilor proprietari funciari, care posedă sute, mii şi zeci de

www.dacoromanica.ro

mii de deseatine de pămînt şi care prin exploatarea lor aduc la sapă de lemn milioane de ţărani – iată formele în care s-a manifestat această dezinteresare. Deosebit de amuzantă este însă referirea la „marile" reforme ale lui Alexandru al II-lea. De pildă, eliberarea ţăranilor – cu cîtă dezinteresare i-au despuiat pe ţărani generoşii noştri nobili : i-au silit să-şi răscumpere propriul lor pămînt, i-au silit să-l plătească triplu cît face, au luat cu japca pămînturi ţărăneşti sub formă de otrezki, şi-au schimbat pe pămînturi ţărăneşti de bună calitate rîpile, terenurile nisipoase şi paraginile, iar acum mai au neobrăzarea să se laude cu aceste isprăvi !

„Sfera băuturilor spirtoase n-are în ea nimic patriotic" ...„Tradiţiile noastre nu se bazează pe ruble, ci pe slujirea statului. Nobilimea nu trebuie să se transforme într-o bursă".

Strugurii sînt prea acri ! Nobilimea „nu trebuie" să se transforme într-o bursă, pentru că la bursă se cer capitaluri solide, pe cînd domnii pînă mai ieri proprietari de sclavi au rămas lefteri. Pentru marea lor majoritate nu se pune problema transformării într-o bursă, căci subordonarea lor faţă de bursă, subordonarea faţă de rublă a devenit de mult un fapt împlinit. Şi în goana după rublă, „cea mai înaltă stare socială" se ocupă de mult cu astfel de treburi cît se poate de patriotice ca : fabricarea basamacului, înfiinţarea de fabrici de zahăr şi de alte fabrici, participarea la tot felul de întreprinderi comerciale şi industriale fictive, umila solicitare a sprijinului sferelor înalte de la curte, al marilor duci, al miniştrilor etc. etc., cu scopul de a obţine concesiuni şi garanţii de stat pentru astfel de întreprinderi, de a smulge pomeni sub formă de înlesniri pentru banca nobilimii, prime de export la zahăr, bucăţi (de mii de deseatine !) de pămînt başkir, bănoase „posturi grase" etc. etc.

„Etica nobilimii poartă pecetea istoriei, a poziţiei sociale..." – şi pecetea grajdului, care i-a obişnuit pe nobili cu silnicia împotriva ţăranului, cu batjocorirea lui. De altfel, deprinderea seculară de a stăpîni a cultivat în rîndurile nobilimii şi ceva mai rafinat : priceperea de a îmbrăca în fraze pompoase, menite să prostească „mulţimea" incultă, interesele lor de exploatatori. Ascultaţi mai departe :

www.dacoromanica.ro

„De ce să grăbim vitregia vremurilor ? Chiar dacă este o prejudecată, vechile tradiţii nu ne îngăduie să înlesnim ivirea acestei vitregii..."

Aceste cuvinte rostite de d-l Narîşkin (membru în consiliul nobilimii unite, care a apărat punctul de vedere al bărbaţilor de stat) vădesc un just simţ de clasă. În ziua de azi, dispreţuirea unui post ca cel de agent încasator (sau chiar de debitant) este desigur o prejudecată, dar oare nu datorită prejudecăţilor maselor inculte ale ţărănimii se menţine nerușinata exploatare a ţăranilor de către moşieri în satul nostru ? Prejudecăţile dispar de la sine ; atunci de ce să grăbim dispariţia lor, apropiind în văzul tuturor figura nobilului de aceea a birtaşului şi înlesnind astfel ţăranului înţelegerea adevărului simplu (pe care el şi fără asta a început să-l înţeleagă) că nobilul moşier este un cămătar, un jefuitor şi un tîlhar cu nimic mai bun decît orice altă lipitoare a satului, dar incomparabil mai puternic, puternic prin drepturile sale de proprietar de pămînt, prin privilegiile sale statornicite de secole, prin legăturile sale strînse cu puterea ţaristă, prin deprinderea sa de a domina şi prin priceperea de a-şi camufla firea de Iudușcă sub paravanul unei adevărate doctrine a romantismului şi a mărinimiei ?

Da, d-l Narîşkin este fără îndoială un membru înţelept al consiliului nobilimii, şi prin gura lui vorbeşte înţelepciunea de stat. Nu ne miră cîtuşi de puţin că „mareşalul" nobilimii din Orel i-a răspuns – în expresii alese care ar face cinste chiar şi unui lord englez – următoarele :

„Ar fi o îndrăzneală din partea mea să contrazic oamenii cu autoritate pe care i-am auzit aici, dacă n-aş fi convins că, obiectînd împotriva opiniilor lor, eu nu obiectez împotriva convingerilor lor".

Cuvinte pline de adevăr, şi încă într-un sens mult mai larg decît îşi închipuie d-l Stahovici, care fără să vrea a spus adevărul curat. Domnii nobili – începînd cu cei practici şi terminînd cu romanticii – au cu toţii aceleaşi convingeri. Toţi cred cu tărie în „dreptul" lor „sacru" de a stăpîni sute sau mii de deseatine de pămînt, adunate prin jaf de înaintaşii

www.dacoromanica.ro

lor sau primite în dar de la alţi jefuitori, în dreptul lor de a exploata ţărănimea şi de a avea un rol dominant în stat, în dreptul lor la cele mai grase (iar la nevoie şi mai puţin grase) bucăţi din caşcavalul statului, adică din banii poporului. Divergenţe de păreri există între ei numai în ceea ce priveşte aprecierea utilităţii diferitelor măsuri, şi de aceea dezbaterile în cadrul cărora au fost examinate aceste păreri sînt pentru proletariat tot atît de instructive ca şi orice altă ceartă de familie din tabăra exploatatorilor. În asemenea controverse iese limpede la iveală deosebirea dintre interesele generale ale întregii clase a capitaliştilor sau proprietarilor funciari şi cele ale diverselor persoane sau grupuri ; în cadrul unor asemenea controverse, adesea se spun fără voie unele lucruri care, în general vorbind, sînt ascunse cu multă grijă.

În afară de aceasta însă, episodul de la Orel dezvăluie într-o anumită măsură caracterul faimosului monopol al băuturilor spirtoase. Cîte binefaceri nu a aşteptat de la acest monopol presa noastră oficială şi oficioasă : şi o sporire a veniturilor statului, şi o îmbunătăţire a băuturilor spirtoase, şi o descreştere a alcoolismului ! În realitate însă, în loc de a asigura sporirea veniturilor, monopolul n-a adus decît o scumpire a rachiului, diferite încurcături în buget, imposibilitatea de a stabili cu precizie rezultatele financiare ale întregii operaţii ; în locul unei îmbunătăţiri a băuturilor spirtoase, s-a ajuns la înrăutăţirea lor, şi e puţin probabil că, prin larga publicitate pe care o fac rezultatelor favorabile ale „degustării" noului „rachiu de monopol", oficialităţile vor reuşi să schimbe părerea publicului. În locul unei descreşteri a alcoolismului – înmulţirea oficinelor de vînzare clandestină a votcii, creşterea veniturilor pe care le realizează de aici poliţia, deschiderea de debite de băuturi spirtoase în pofida voinţei populaţiei, care cere insistent să se renunţe la înfiinţarea unor asemenea debite *, creşterea numărului celor

* Recent, de pildă, ziarele au relatat că în gubernia Arhanghelsk unele sate au adoptat încă în 1899 hotărîri prin care cereau ca pe teritoriul lor să nu se deschidă debite de băuturi spirtoase. Guvernul, care în prezent introduce acolo monopolul băuturilor spirtoase, a refuzat, *bineînţeles*, să ţină seama de aceste hotărîri : probabil, din grija pentru cumpătarea poporului !

www.dacoromanica.ro

reţinuţi în stare de ebrietate pe străzi *. Şi principalul – ce nou şi vast teren pentru despotismul şi samavolnicia birocraţiei, pentru înflorirea linguşelii şi înmulţirea fraudelor, oferă crearea acestei noi ramuri a administraţiei economice de multe milioane a statului, crearea unei armate întregi de noi slujbaşi ! Asistăm la o adevărată invazie de nori întregi de lăcuste funcţionăreşti, care se linguşesc, ţes intrigi, jefuiesc, consumînd totodată rîuri de cerneală şi munţi de hîrtie. Proiectul de la Orel nu este altceva decît o încercare de a îmbrăca în forme legale tendinţa de a se înfrupta cu bucăţi mai mult sau mai puţin grase din caşcavalul statului, tendinţă care cuprinde provincia noastră şi care – în condiţiile atotputerniciei birocratice şi ale sugrumării glasului opiniei publice – ameninţă să aducă ţării o nouă înteţire a samavolniciei şi a fraudelor. Iată un *mic* exemplu : astă-toamnă s-a strecurat în presă o notiţă care relata „o chestie nostimă în legătură cu construcţiile pentru monopolul băuturilor spirtoase". La Moscova se construiesc trei depozite de rachiu, care urmează să deservească întreaga gubernie. Pentru construirea acestor depozite, ministerul alocase suma de 1.637.000 de ruble. Pînă la urmă s-a constatat însă că „este nevoie de un credit suplimentar de *două milioane şi jumătate*" **. Se vede treaba că aici funcţionarii însărcinaţi cu gestiunea banului public au şterpelit ceva mai mult decît 50 de perechi de pantaloni şi cîteva bucăţi de piele !

---

* Nu mai vorbim de faptul că de pe urma introducerii monopolului băuturilor spirtoase obştile ţărăneşti au fost lipsite de o importantă sursă de venituri. Înainte ele percepeau o anumită taxă de la debitanţii de băuturi spirtoase. Statul le-a luat această sursă de venit, fără a le acorda vreo despăgubire ! În interesanta carte „Das hungernde Russland" (Reiseeindrücke, Beobachtungen und Untersuchungen. Von C. Lehmann und Parvus. Stuttgart. Dietz Verlag. 1900) (C. Lehmann şi Parvus. „Rusia înfometată" (*Impresii de călătorie, observaţii şi studii*. Stuttgart, Editura Dietz. 1900). — *Nota trad.*), Parvus pe bună dreptate numeşte acest fapt *o jefuire a fondurilor băneşti ale obştilor*. El relatează că, potrivit calculelor *zemstvei* guberniale Samara, pierderile suferite în decurs de trei ani (1895—1897) de toate obştile ţărăneşti din gubernie de pe urma introducerii monopolului băuturilor spirtoase se ridică la *3.150.000 de ruble !*

** Subliniat de autor. Vezi „S. Peterburgskie Vedomosti", 1900, nr. 239 din 1 septembrie.

www.dacoromanica.ro

III. O STATISTICĂ OBIECTIVĂ

Guvernul nostru obişnuieşte să arunce adversarilor săi acuzaţia de tendenţiozitate – şi nu numai revoluţionarilor, ci şi liberalilor. Aţi avut vreodată prilejul să citiţi, de pildă, ce scrie presa oficială despre organele liberale (legale, bineînţeles) ? În „Buletinul finanţelor [143]", organ al ministerului de finanţe, se face din cînd în cînd revista presei, şi ori de cîte ori cinovnicul care o scrie vorbeşte despre felul în care vreuna dintre (voluminoasele) noastre reviste liberale apreciază bugetul sau foametea din ţară, sau diferite măsuri luate de guvern, el subliniază întotdeauna, în termeni plini de indignare, „tendenţiozitatea" lor, opunîndu-i acesteia indicarea „obiectivă" nu numai a „laturilor întunecate", ci şi a „fenomenelor îmbucurătoare". Acesta nu este, bineînţeles, decît un mic exemplu, dar el ilustrează atitudinea obişnuită a guvernului, obişnuita sa tendinţă de a face paradă de „obiectivitate".

Să încercăm să facem pe placul acestor severi şi imparţiali judecători. Să încercăm a folosi în acest scop statistica. Nu vom lua, desigur, statistica diverselor fapte din domeniul vieţii sociale : se ştie că faptele sînt înregistrate de oameni părtinitori, iar generalizarea lor este şi ea opera unor instituţii cîteodată foarte „tendenţioase", cum ar fi zemstvele. Nu, noi vom lua statistica... legilor. Ne îngăduim să credem că nici printre cei mai fervenţi partizani ai guvernului nu se va găsi vreunul care să se încumete să afirme că poate fi ceva mai obiectiv şi mai imparţial decît o statistică a legilor – o simplă totalizare a ceea ce hotărăşte guvernul însuşi, cu totul independent de orice considerente cu privire la nepotrivirea dintre vorbă şi faptă, dintre hotărîre şi aducerea ei la îndeplinire etc.

Să vedem, aşadar, cum stau lucrurile.

Sub îngrijirea senatului ocîrmuitor apare, după cum se ştie, „Colecţia de hotărîri şi dispoziţii ale guvernului", în care se publică periodic toate deciziile guvernului. În cele ce urmează ne propunem să luăm datele cuprinse chiar în această colecţie şi să vedem *la ce anume* se referă hotărîrile şi dispoziţiile guvernului. Subliniem : la ce anume. Noi nu ne vom îngădui să criticăm actele de voinţă ale autorităţilor,

www.dacoromanica.ro

– ci ne vom limita să facem o numărătoare a „numitelor acte" în măsura în care ele se referă la un domeniu sau altul. Ziarele din ianuarie au reprodus după sus-menţionata publicaţie guvernamentală cuprinsul deciziilor numerotate de la 2.905 la 2.929 pe anul trecut şi de la 1 la 66 pe anul în curs. În total, 91 de decizii în perioada cuprinsă între 29 decembrie 1900 şi 12 ianuarie 1901, adică la hotarul dintre secolul al XIX-lea şi secolul al XX-lea. Prin caracterul lor, aceste 91 de decizii se pretează foarte bine la o prelucrare „statistică" : printre ele nu figurează nici un act legislativ deosebit de important, nimic care să pună în umbră tot restul şi să imprime un caracter aparte respectivei perioade de administrare internă. Toate deciziile din această perioadă au un caracter relativ mărunt şi sînt menite să satisfacă cerinţe curente care apar în mod permanent şi regulat. În felul acesta surprindem guvernul în desfăşurarea activităţii lui de toate zilele, ceea ce chezăşuieşte şi mai mult caracterul obiectiv al „statisticii".

Din 91 de decizii, 34, adică mai bine de o treime, au unul şi acelaşi obiect : prelungirea termenelor fixate pentru vărsarea capitalului la acţiunile subscrise, adică pentru efectuarea vărsămintelor datorate la acţiunile diverselor societăţi anonime comerciale şi industriale. Lectura acestor decizii poate fi recomandată cititorilor de ziare ca mijloc care le va ajuta să-şi împrospăteze în memorie lista diverselor ramuri ale industriei noastre şi denumirile diverselor firme. Întru totul asemănător este conţinutul unui alt grup de decizii, şi anume al celor referitoare la modificarea statutelor unor societăţi comerciale şi industriale. Acest grup cuprinde 15 decizii, prin care se aprobă modificarea statutelor unor societăţi, şi anume : societatea pentru comerţul cu ceai „Fraţii C. şi S. Popov", societatea pentru fabricarea cartonului gudronat „A. Nauman & Co", societatea pentru industria pielăriei şi a comerţului cu articole de pielărie şi pînzeturi „I. A. Osipov & Co" etc. etc. În sfîrşit, la această categorie trebuie adăugate alte 11 decizii, dintre care şase sînt consacrate satisfacerii diferitelor nevoi ale comerţului şi industriei (înfiinţarea unei bănci publice şi a unei asociaţii de credit reciproc, indicarea cursului la care vor fi socotite titlurile de rentă ce

www.dacoromanica.ro

se depun ca garanţie la luarea în antrepriză a unor lucrări de la stat sau a unor furnituri către stat, reglementarea circulaţiei pe căile ferate a vagoanelor aparţinînd particularilor, instrucţiuni pentru uzul mijlocitorilor oficiali de la bursa de cereale din Borisoglebsk), iar cinci decizii prevăd înfiinţarea a şase noi posturi de gardieni şi a două posturi de ureadnici de poliţie pe lîngă 4 uzine şi 1 mină.

Aşadar, din 91 de decizii, 60, adică două treimi, sînt consacrate satisfacerii nemijlocite a diverselor nevoi practice ale capitaliştilor noştri şi (în parte) apărării lor împotriva revoltelor muncitoreşti. În graiul lor sec şi nepărtinitor, cifrele arată că, prin caracterul părţii precumpănitoare a hotărîrilor şi dispoziţiilor sale de zi cu zi, guvernul nostru este o slugă credincioasă a capitaliştilor, îndeplinind faţă de întreaga clasă a capitaliştilor exact acelaşi rol pe care-l îndeplinesc, să zicem, biroul permanent al congresului fabricanţilor de articole de fierărie sau cancelaria sindicatului fabricanţilor de zahăr faţă de capitaliştii din respectivele ramuri de producţie. Firește, faptul că cea mai neînsemnată modificare în statutele unei societăţi sau prelungirea termenului pentru vărsarea sumelor datorate la acţiunile acesteia constituie obiectul unor decizii speciale se datoreşte pur şi simplu caracterului greoi al maşinii noastre de stat ; nu-i nevoie decît de o mică „perfecţionare a mecanismului", pentru ca toate acestea să treacă în atribuţia unor instituţii locale. Pe de altă parte însă, caracterul greoi al mecanismului, centralizarea excesivă, faptul că guvernul însuşi trebuie să-şi bage nasul peste tot – toate acestea reprezintă fenomene generale nu numai în sfera comerţului şi a industriei, ci în întreaga noastră viaţă publică. De aceea compararea numărului deciziilor oficiale de un fel sau altul poate foarte bine să arate cu oarecare aproximaţie care este obiectul preocupărilor şi grijii guvernului nostru, obiectul interesului său.

Iată, de pildă, asociaţiilor particulare, dacă nu urmăresc scopuri de îmbogăţire, care sînt atît de onorabile din punct de vedere moral şi atît de inofensive din punct de vedere politic, guvernul nostru le acordă un interes mult mai mic (dacă nu considerăm ca o dovadă de interes tendinţa de a le frîna activitatea, de a le interzice, de a le închide etc.).

www.dacoromanica.ro

În cursul perioadei pentru care „se face darea de seamă" – autorul acestor rînduri este salariat, şi de aceea speră că cititorul îi va ierta folosirea unor termeni birocratici – au fost aprobate statutele prezentate de două asociaţii (asociaţia pentru ajutorarea elevilor nevoiaşi de la liceul de băieţi din Vladikavkaz şi asociaţia din Vladikavkaz pentru organizarea de excursii şi călătorii instructiv-educative) şi a fost dată înalta încuviinţare pentru modificarea statutelor la alte trei asociaţii (casa de împrumut şi păstrare şi casa de ajutor reciproc a funcţionarilor şi muncitorilor de la uzinele din Liudinovo şi Sukreml şi de la linia ferată Malţevo ; prima asociaţie pentru cultivarea hameiului ; asociaţia filantropică pentru încurajarea muncii femeilor). S-au dat 55 de decizii privind diferite societăţi industriale şi comerciale şi 5 privind diverse asociaţii. În sfera intereselor comerciale şi industriale, „noi" tindem să fim la înălţimea sarcinilor, tindem să facem tot posibilul pentru a înlesni uniunile dintre negustori şi industriaşi (tindem, dar nu facem, deoarece caracterul greoi al maşinii şi nesfîrşitele tărăgăneli pun limite foarte înguste „posibilului" într-un stat poliţist). Dar în sfera uniunilor necomerciale sîntem în principiu pentru homeopatie. O asociaţie pentru cultivarea hameiului sau pentru încurajarea muncii femeilor, asta mai merge. Dar excursii cu caracter instructiv şi educativ... Poţi să ştii ce o să vorbească ei în excursii şi dacă nu cumva va fi îngreuiată supravegherea riguroasă din partea inspecţiei ? Nu, orice s-ar zice, cu focul trebuie să fii cît mai prevăzător.

Şcoli. Au fost înfiinţate nu mai puţin de trei şcoli. Şi încă ce şcoli ! O şcoală inferioară de îngrijitori de vite pe moşia alteţei sale imperiale marele duce Piotr Nikolaevici în apropiere de satul Blagodatnoe. Că satele marilor duci trebuie să fie toate pline de belşug *, – în această privinţă nu mai am de mult nici o îndoială. Dar acum nu mă mai îndoiesc nici de faptul că de luminarea fratelui mai mic se pot interesa şi pasiona sincer, din toată inima, chiar şi personaje dintre cele mai sus-puse. Mai departe : a fost aprobat regulamentul atelierului-şcoală de meserii din satul Dergaci şi al şcolii inferioare de agricultură din Asanovo. Păcat că

* Joc de cuvinte : în limba rusă „blagodatnîi" înseamnă „îmbelşugat". — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

nu avem la îndemînă un indicator de localităţi, ca să vedem dacă nu cumva aparţin vreunor înalte personaje şi aceste sate pline de belşug, în care se acordă atîta grijă învăţămîntului public şi... gospodăriei moşiereşti. De altfel, mă consolez cu gîndul că indicarea unor asemenea date nu intră în sfera obligaţiilor unui statistician.

Acestea sînt toate actele normative care exprimă „grija guvernului pentru nevoile poporului". Gruparea deciziilor a fost făcută, precum vedeţi, după principii cît se poate de îngăduitoare. De ce, de pildă, să se considere că societatea pentru cultivarea hameiului nu este o societate comercială ? Oare numai pentru că uneori se vorbeşte acolo, poate, şi despre altceva decît de comerţ ? Sau şcoala de îngrijitori de vite : cine ar putea, la urma urmei, să spună dacă este într-adevăr o şcoală sau numai un grajd sistematic ?

Rămîne ultimul grup de decizii, care exprimă grija cîrmuirii pentru propriile ei interese. Aici găsim de trei ori mai multe decizii(22) decît în cele două grupuri precedente luate la un loc. Găsim aici o serie de reforme administrative, care de care mai radicală : schimbarea denumirii satului Platonovskoe, care de azi înainte se va numi Nikolaevskoe ; modificări de regulamente şi statute, modificarea unor state de personal, modificări de liste, schimbarea datei de deschidere (a unor congrese judeţene) etc. ; mărirea alocaţiei de întreţinere pentru moaşele ataşate pe lîngă unităţile militare ale circumscripţiei militare Caucaz ; stabilirea alocaţiilor pentru potcovitul şi tratamentul cailor căzăceşti de campanie ; modificarea regulamentului şcoalei particulare de comerţ din Moscova, regulamentul bursei „Consilier de curte Daniil Samuilovici Poleakov" la şcoala comercială din Kozlov. Nu ştiu, de altfel, dacă am clasificat bine aceste din urmă decizii : exprimă ele oare într-adevăr grija cîrmuirii pentru propriile ei interese, şi nu pentru acelea ale industriei şi comerţului ? Solicit îngăduinţa cititorului – este prima încercare de statistică a legislaţiei ; nimeni pînă acum n-a încercat încă să ridice la rangul de ştiinţă severă acest domeniu de cunoştinţe, – nimeni, nici chiar profesorii de drept administrativ din Rusia.

www.dacoromanica.ro

În sfîrşit, una din aceste decizii trebuie clasată într-un grup aparte, de sine stătător atît prin conţinutul ei cît şi pentru faptul că reprezintă prima măsură luată de guvern în secolul care începe : este decizia „cu privire la mărirea suprafeţei pădurilor destinate dezvoltării şi îmbunătăţirii vînătorilor imperiale". Măreţ debut, demn de o mare putere !

Şi acum, pentru verificare, să totalizăm cifrele. Statistica nu se poate lipsi de această operaţie.

Vreo cincizeci de hotărîri şi dispoziţii referitoare la diferite societăţi şi întreprinderi comerciale şi industriale ; vreo douăzeci de dispoziţii administrative pentru schimbări de denumiri şi de altă natură ; două asociaţii particulare nou create şi schimbări de statute la alte trei asociaţii ; trei şcoli care pregătesc viitori simbriaşi ai moşierilor ; şase gardieni şi doi ureadnici de poliţie pe lîngă uzine. Mai încape vreo îndoială că o activitate legislativă şi administrativă atît de bogată şi de multilaterală asigură patriei noastre în secolul al XX-lea un progres rapid şi necontenit ?

www.dacoromanica.ro

PARTIDUL MUNCITORESC ŞI ŢĂRĂNIMEA [144]

Au trecut patruzeci de ani de la eliberarea ţăranilor. Este cît se poate de firesc că societatea * noastră sărbătoreşte cu o deosebită însufleţire ziua de 19 februarie – ziua prăbuşirii Rusiei vechi, feudale, începutul unei epoci care promitea poporului libertate şi bunăstare. Dar nu trebuie să uităm că, pe lîngă ostilitatea sinceră faţă de iobăgie şi faţă de toate manifestările ei, elogioasele discursuri festive conţin şi foarte multă ipocrizie. Afirmaţia, devenită foarte curentă la noi, că „marea" reformă a însemnat „eliberarea ţăranilor şi înzestrarea lor cu pămînt *prin intermediul* răscumpărării organizate de stat" este pe de-a-ntregul falsă şi ipocrită. În realitate, ea a adus ţăranilor eliberarea *de* pămînt, fiindcă din loturile pe care ei le-au stăpînit de-a lungul veacurilor le-au fost răşluite foarte mari bucăţi de pămînt, iar sute de mii de ţărani au fost cu totul deposedaţi de pămînt, lăsîndu-li-se un sfert din lotul prevăzut de ucaz sau un lot mizer [145]. În realitate, ţăranii au fost de două ori jefuiţi : ei au fost nu numai deposedaţi de o parte din pămînt, dar şi obligaţi să plătească, „să răscumpere" pămîntul care le-a fost lăsat şi pe care ei l-au stăpînit dintotdeauna, iar pe deasupra preţul de răscumpărare a pămîntului a fost fixat la un nivel mult mai ridicat decît preţul lui real. La zece ani după eliberare, moşierii înşişi mărturiseau în faţa funcţionarilor guvernului însărcinaţi cu cercetarea situaţiei agriculturii că ţăranii au fost obligaţi să plătească nu numai pentru pămîntul lor, ci şi pentru libertatea lor. Şi, deşi au plătit preţul de răscumpă-

* Vezi nota de la pag. 250 din volumul de faţă. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

rare fixat pentru eliberarea persoanei lor, țăranii n-au devenit totuși oameni liberi : ei au fost lăsați timp de 20 de ani în situația de țărani temporar-obligați [146], au fost lăsați și au rămas pînă în ziua de azi o stare socială inferioară, care este supusă bătăii cu nuiele, plătește dări speciale, nu are dreptul de liberă ieșire din obștea semiiobăgistă, nu are dreptul de a dispune liber de pămîntul său, de a se stabili liber în oricare localitate din cuprinsul statului. Reforma noastră țărănească este departe de a fi o mărturie a mărinimiei cîrmuirii ; dimpotrivă, ea constituie un exemplu istoric cît se poate de grăitor, care arată cît de terfelită iese din mîinile cîrmuirii absolutiste orice acțiune întreprinsă de ea. Sub presiunea înfrîngerii militare, a enormelor dificultăți financiare și a amenințătoarelor răzvrătiri ale țăranilor, guvernul a fost pur și simplu *nevoit* să-i elibereze. Însuși țarul a mărturisit că eliberarea trebuie acordată de sus, pentru a se evita înfăptuirea ei de jos. Dar, hotărîndu-se să acorde eliberarea, cîrmuirea a făcut tot posibilul și imposibilul pentru a satisface lăcomia „obijduiților" stăpîni de iobagi ; ea nu s-a dat în lături nici de la un act atît de mîrșav ca înlocuirea oamenilor însărcinați cu aplicarea reformei, cu toate că ei fuseseră numiți chiar din rîndurile nobilimii ! Arbitrii de pace numiți inițial au fost revocați și înlocuiți cu oameni care nu erau în stare să se opună tendinței stăpînilor de iobagi de a-i păcăli pe țărani pînă și la delimitarea terenurilor. Și marea reformă n-a putut fi pusă în aplicare fără represiuni militare și fără a se trage în țăranii care refuzau să accepte actele pentru aplicarea reformei [147]. Nu e de mirare că, împiedicați de botnița cenzurii să-și exprime fățiș protestul, cei mai buni oameni ai timpului au întîmpinat această mare reformă cu blestemul tăcerii...

„Eliberat" de clacă, țăranul a ieșit atît de strivit din mîinile reformatorului, atît de jefuit, umilit, încătușat de lotul său, încît nu-i mai rămăsese altceva decît să accepte „de bunăvoie" clacа. Și el a început să lucreze pămîntul fostului său boier, „luînd în arendă" de la acesta propriul său pămînt ce-i fusese răpțuit cu prilejul reformei, angajîndu-se de cu iarnă – în schimbul grînelor luate cu împrumut pentru familia înfometată – la muncile de vară. Muncă în dijmă și robie – iată ce s-a dovedit a fi în realitate „munca liberă", asupra

www.dacoromanica.ro

căreia manifestul întocmit de un popă iezuit îl îndemna pe ţăran să cheme „binecuvîntarea cerului".

La această asuprire moşierească, menţinută datorită mărinimiei cinovnicilor care au întocmit şi aplicat reforma, s-a adăugat şi asuprirea capitalului. Puterea banului, care l-a strivit chiar şi, de pildă, pe ţăranul francez, care a fost eliberat de sub puterea moşierului nu în urma unei jalnice reforme constînd în jumătăţi de măsură, ci în urma unei puternice revoluţii populare, l-a copleşit cu toată greutatea ei pe ţăranul nostru semiiobag. El trebuia cu orice preţ să facă rost de bani : şi pentru plata dărilor, sporite de binefăcătoarea reformă, şi pentru luarea de pămînt în arendă, şi pentru cumpărarea mizerelor produse industriale care începuseră să înlăture produsele casnice ale ţăranului, şi pentru cumpărarea de grîne etc. Puterea banului nu numai că apăsa ţărănimea, dar şi ducea la scindarea ei : marea ei masă se ruina mereu şi se proletariza, pe cînd din rîndurile minorităţii se ridicau grupuri de chiaburi şi de ţărani cuprinşi, puţin numeroşi, dar foarte tenaci, care acaparau gospodăria ţărănească şi pămînturile ţărăneşti şi care reprezentau cadrele născîndei burghezii săteşti. Cei patruzeci de ani de după reformă reprezintă în întregime un proces general de proletarizare a ţărănimii, un proces lent şi chinuitor de stingere treptată. Ţăranul a fost redus la un nivel mizer de trai : locuia laolaltă cu vitele, se îmbrăca în zdrenţe, se hrănea cu lobodă ; ţăranul fugea de lotul său, cînd avea unde să fugă, chiar *răscumpărîndu-se* de lot, plătind aceluia care consimţea să preia lotul grevat de plăţi ce depăşeau veniturile de pe urma lui. Ţăranii sufereau de foame cronică, murind cu zecile de mii de pe urma foametei şi a epidemiilor în anii de recoltă proastă, care deveneau din ce în ce mai frecvenţi.

Aşa stau lucrurile în satul nostru şi astăzi. Se pune întrebarea : care este ieşirea din această situaţie şi cum poate fi obţinută îmbunătăţirea soartei ţăranului ? De asuprirea capitalului ţăranii cu gospodărie mică pot scăpa numai alăturîndu-se mişcării muncitoreşti, ajutînd-o în lupta ei pentru instaurarea orînduirii socialiste, pentru trecerea pămîntului, ca şi a celorlalte mijloace de producţie (fabrici, uzine, maşini etc.), în proprietatea obştească. A încerca să salvezi ţărănimea prin măsuri pentru ocrotirea micii gospodării şi a micii pro-

www.dacoromanica.ro

prietăți împotriva asaltului capitalismului ar însemna să frînezi inutil dezvoltarea socială, să-l amăgești pe țăran cu iluzia că bunăstarea lui ar fi posibilă și în condițiile capitalismului, să dezbini clasele de oameni ai muncii, creînd minorității o situație privilegiată în dauna majorității. Iată de ce social-democrații vor lupta întotdeauna împotriva unor instituții absurde și dăunătoare ca : inalienabilitatea loturilor țărănești, răspunderea solidară, interzicerea liberei ieșiri din obștea țărănească și a liberei intrări în obște a celor proveniți din alte stări sociale ! Dar țăranul nostru suferă, după cum am văzut, nu numai și chiar nu atît de pe urma jugului capitalului, cît de pe urma jugului moșierilor și a rămășițelor feudalismului. Lupta necruțătoare împotriva acestor cătușe, care înrăutățesc enorm situația țărănimii și o leagă de mîini și de picioare, este nu numai posibilă, ci și necesară în interesul întregii dezvoltări sociale a țării, deoarece mizeria neagră, incultura, lipsa de drepturi și starea umilită a țăranului fac ca toate rînduielile din patria noastră să poarte pecetea asiatismului. Și social-democrația nu și-ar îndeplini datoria dacă n-ar acorda acestei lupte tot sprijinul. Acest sprijin trebuie să-și găsească expresia, pe scurt, *în introducerea luptei de clasă la sate.*

Am văzut că în satul rus din zilele noastre coexistă două antagonisme de clasă : în primul rînd, antagonismul dintre muncitorii de la sate și întreprinzătorii de la sate, iar în al doilea rînd, cel dintre întreaga țărănime și întreaga clasă a moșierilor. Primul antagonism se dezvoltă și crește, cel de-al doilea se atenuează treptat. Cel dintîi aparține în întregime viitorului, cel de-al doilea aparține în mare măsură trecutului. Cu toate acestea, pentru social-democrații ruși din zilele noastre antagonismul al doilea este mai esențial și prezintă o importanță mai mare din punct de vedere practic. Că noi nu trebuie să pierdem nici un prilej de a dezvolta conștiința de clasă a muncitorilor salariați agricoli, că de aceea trebuie să dăm atenție fenomenului mutării la sate a unor muncitori de la orașe (de exemplu a mecanicilor angajați la batozele acționate de locomobile etc.), pieților în care se fac angajări de muncitori agricoli, – acest lucru este de la sine înțeles, este o axiomă pentru orice social-democrat.

www.dacoromanica.ro

La noi însă muncitorii de la sate sînt încă prea strîns legaţi de ţărănime, pe umerii lor apasă încă prea mult calamităţile de care suferă întreaga ţărănime, şi de aceea nici acum şi nici într-un viitor apropiat mişcarea muncitorilor de la sate nu poate căpăta o semnificaţie naţională generală. Dimpotrivă, problema măturării rămăşiţelor iobăgiei, a curăţirii tuturor rînduielilor statului rus de spiritul inegalităţii de stare socială şi al umilirii a zeci de milioane de „oameni din popor" – această problemă are de pe acum o semnificaţie naţională generală, şi un partid care aspiră la rolul de luptător înaintat pentru libertate nu poate să rămînă la o parte de această problemă.

Calamităţile de care suferă ţăranul au ajuns să fie recunoscute astăzi (într-o formă mai mult sau mai puţin generală) aproape de toată lumea, iar fraza referitoare la „neajunsurile" reformei din 1861 şi la necesitatea unui ajutor din partea statului a devenit un adevăr curent. Este de datoria noastră să arătăm că aceste calamităţi se datoresc tocmai asupririi de clasă pe care o îndură ţărănimea, că guvernul este apărătorul credincios al claselor asupritoare, că cei care doresc cu adevărat o îmbunătăţire radicală a situaţiei ţărănimii trebuie să lupte nu pentru obţinerea unui ajutor din partea guvernului, ci pentru izbăvirea de sub jugul lui, pentru cucerirea libertăţii politice. Se vorbeşte despre nivelul excesiv de ridicat al ratelor de răscumpărare, despre măsura binefăcătoare luată de cîrmuire pentru reducerea lor şi prelungirea termenului de achitare. La aceasta noi vom răspunde că toate aceste rate de răscumpărare nu înseamnă altceva decît jefuirea ţăranilor de către moşieri în cărdăşie cu cîrmuirea, jefuire camuflată sub paravanul unor forme legale şi fraze birocratice, că ele nu sînt altceva decît un tribut care se plăteşte stăpînilor de iobagi pentru eliberarea robilor lor. Noi vom formula revendicarea desfiinţării imediate şi totale a ratelor de răscumpărare şi a plăţilor cu titlul de dijmă, revendicarea de a se restitui poporului sutele de milioane pe care cîrmuirea ţaristă le-a stors în decursul anilor pentru satisfacerea lăcomiei stăpînilor de robi. Se vorbeşte despre micimea lotului ţărănesc, despre necesitatea unui ajutor din partea statului pentru sporirea acestui lot. La aceasta vom răspunde că tocmai *datorită* ajutorului dat de stat – moşierilor, fireşte –

www.dacoromanica.ro

țăranii au rămas, în marea majoritate a cazurilor, lipsiți de întinderea de pămînt strict necesară. Noi vom cere să le fie restituite țăranilor terenurile răpluite, prin intermediul cărora a fost menținută munca silită, înrobită, boierescul, adică în fapt tot munca de iobag. Noi vom cere instituirea unor comitete țărănești care să repare revoltătoarele nedreptăți pe care comitetele de nobili, numite de puterea țaristă, le-au săvîrșit față de robii eliberați. Vom cere înființarea unor instanțe de judecată care să aibă dreptul de a reduce plata pentru pămînt, excesiv de ridicată, pe care o iau moșierii datorită situației fără ieșire în care se află țăranii, – instanțe în fața cărora țăranul să aibă dreptul de a urmări pentru cămătărie pe aceia care, profitînd de nevoia crîncenă a altuia, încheie învoieli înrobitoare. Ne vom strădui să folosim orice prilej pentru a explica țăranilor că oamenii care le vorbesc de grijă sau de ajutor din partea statului actual sînt sau niște prostănaci, sau șarlatani și dușmani înrăiți ai țărănimii, căreia îi trebuie înainte de toate să fie izbăvită de samavolnicia și de asuprirea birocrației, să obțină recunoașterea deplinei și necondiționatei egalități în drepturi – în toate privințele – cu toate celelalte stări sociale, a deplinei libertăți de deplasare și strămutare, a dreptului de a dispune liber de pămînt, de a dispune liber în tot ce privește treburile obștei și veniturile ei. Faptele cele mai curente din viața oricărui sat din Rusia oferă întotdeauna mii de prilejuri de agitație în sprijinul revendicărilor arătate mai sus. Această agitație trebuie să pornească de la nevoile locale, concrete, deosebit de actuale ale țăranilor, dar fără a se limita la ele, ci lărgind necontenit orizontul țăranilor, dezvoltînd neîncetat conștiința lor politică, arătîndu-le locul aparte pe care-l ocupă în stat moșierimea și țărănimea, explicîndu-le că singurul mijloc pentru eliberarea satului de sub jugul samavolniciei și asupririi care-l apasă este convocarea unei reprezentanțe naționale, doborîrea atotputerniciei birocraților. Inconsistentă și absurdă este afirmația că revendicarea libertății politice ar fi inaccesibilă conștiinței muncitorilor : nu numai muncitorii, care au în urma lor ani de luptă directă împotriva fabricanților și poliției și care văd mereu cum cei mai buni din rîndurile lor sînt supuși unor arestări și persecuții arbitrare, nu numai acești muncitori deja molipsiți de socialism, ci și orice țăran cu judecată care

www.dacoromanica.ro

chibzuieşte cît de cît asupra celor ce se petrec în jurul lui va fi în stare să înţeleagă şi să-şi însuşească obiectivele luptei muncitorilor, să-şi însuşească ideea unui Zemski sobor care să elibereze toată ţara de atotputernicia odioşilor cinovnici. Şi agitaţia pe tema celor mai nemijlocite şi arzătoare nevoi ale ţărănimii va fi în stare să-şi îndeplinească sarcina – introducerea luptei de clasă la sate – numai atunci cînd de fiecare demascare a unui rău „economic" va şti să lege anumite revendicări politice.

Se pune însă întrebarea dacă un partid muncitoresc social-democrat poate să introducă în programul său revendicări de felul celor arătate mai sus ? Poate el oare să-şi asume sarcina de a face agitaţie în rîndurile ţărănimii ? Procedînd în felul acesta, nu ne vom împrăştia oare eforturile şi nu vom abate de la principalul şi unicul făgaş sigur al mişcării forţele noastre revoluţionare, care şi aşa sînt prea puţin numeroase ?

Obiecţiile de felul acesta se datoresc unei neînţelegeri. Da, noi trebuie neapărat să introducem în programul nostru revendicări îndreptate spre eliberarea satului nostru de toate rămăşiţele robiei, revendicări în stare să genereze în rîndurile celei mai bune părţi ale ţărănimii, dacă nu o luptă politică de sine stătătoare, cel puţin o atitudine de sprijinire conştientă a luptei de eliberare dusă de clasa muncitoare. Am comite o greşeală dacă am începe să preconizăm măsuri menite să frîneze dezvoltarea socială sau să apere în mod artificial mica gospodărie ţărănească împotriva extinderii capitalismului, împotriva dezvoltării marii producţii, dar am comite o greşeală şi mai funestă dacă n-am şti să folosim mişcarea muncitorească pentru a propaga în rîndurile ţărănimii revendicările democratice pe care reforma din 19 februarie 1861, denaturată de moşieri şi de cinovnici, nu le-a satisfăcut. Includerea acestor revendicări este obligatorie pentru partidul nostru, dacă vrea să treacă în fruntea întregului popor în lupta împotriva absolutismului *. Dar această includere nu înseamnă nicidecum că noi trebuie să sustragem oraşului forţe revoluţionare active, orientîndu-le spre sat. De aşa ceva nici vorbă

* Proiectul programului social-democrat, cuprinzînd şi revendicările de mai sus, a şi fost întocmit de noi. Sperăm că, după discutarea şi prelucrarea acestui proiect cu ajutorul grupului „Eliberarea muncii", vom publica într-unul din numerele următoare proiectul de program al partidului nostru.

www.dacoromanica.ro

nu poate fi. Nu încape nici o îndoială că toate elementele combative ale partidului trebuie să tindă spre oraşe şi centre industriale, că numai proletariatul industrial este capabil să ducă o neşovăitoare luptă de masă împotriva asbolutismului, că numai acest proletariat este în stare să folosească cu succes asemenea mijloace de luptă ca organizarea unor demonstraţii deschise sau organizarea unui ziar politic *popular* care să apară regulat şi să fie difuzat pe scară largă. Nu pentru a-i chema pe social-democraţii conştienţi să plece de la oraşe la sate, nu pentru a-i ţine la sate trebuie să introducem în programul nostru revendicările ţărăneşti, – nu, ci pentru a da o călăuză în acţiune acelor forţe care *nu*-şi *pot* găsi întrebuinţarea altfel decît activînd la sate, pentru a folosi în interesul democraţiei şi al luptei politice pentru libertate acele legături cu satul pe care, datorită împrejurărilor, le au numeroşi intelectuali şi muncitori devotaţi social-democraţiei şi care se lărgesc şi cresc în mod necesar o dată cu creşterea mişcării. De mult am depăşit noi stadiul cînd am fost un mic detaşament de voluntari, cînd întreaga rezervă de forţe social-democrate se reducea la cercurile de tineri care cu toţii „mergeau în rîndurile muncitorilor". Mişcarea noastră dispune astăzi de o întreagă armată, armata muncitorilor antrenaţi în lupta pentru socialism şi pentru libertate, – armata intelectualilor care au luat şi iau parte la mişcare şi care în momentul de faţă se află răspîndiţi în toate colţurile Rusiei, – armata simpatizanţilor care privesc cu încredere şi speranţă mişcarea muncitorească şi sînt gata să-i aducă mii de servicii. Avem de îndeplinit o sarcină măreaţă : aceea de a organiza toate aceste armate, de a le organiza în aşa fel încît să fim în stare nu numai să punem la cale izbucniri de scurtă durată, nu numai să dăm duşmanului lovituri întîmplătoare, disparate (şi de aceea neprimejdioase), ci să-l hărţuim pe toată linia printr-o luptă necontenită, îndîrjită şi susţinută, să atacăm guvernul absolutist peste tot acolo unde el seamănă asuprire şi culege ură. Dar este oare posibilă atingerea acestui scop fără a sădi în masa de multe milioane a ţărănimii sămînţa luptei de clasă şi a conştiinţei politice ? Şi să nu spuneţi că această sădire nu este posibilă : ea este nu numai posibilă, ci se şi realizează pe mii de căi, care scapă atenţiei şi înrîu-

www.dacoromanica.ro

ririi noastre. Ea va căpăta o amploare incomparabil mai mare şi un ritm mult mai rapid, atunci cînd vom şti să lansăm o lozincă pentru exercitarea acestei înrîuriri şi cînd vom înălţa steagul eliberării ţărănimii ruse de povara tuturor rămăşiţelor ruşinoasei iobăgii. De pe acum sătenii care vin la oraşe urmăresc cu o vie curiozitate şi cu un interes vădit lupta muncitorilor, neînţeleasă pentru ei, şi duc în cele mai îndepărtate colţuri ale ţării vestea acestei lupte. Noi putem şi trebuie să facem în aşa fel încît această curiozitate de spectator indiferent să cedeze locul, dacă nu unei înţelegeri depline, cel puţin conştiinţei vagi a faptului că muncitorii luptă pentru interesele întregului popor, să cedeze locul unor mereu mai vii simpatii pentru lupta lor. Şi atunci ziua victoriei partidului muncitoresc revoluţionar asupra guvernului poliţienesc se va apropia cu o repeziciune la care nu ne aşteptăm nici noi.

Scris în februarie, după 19 februarie (4 martie) 1901

Publicat în aprilie 1901, în ziarul „Iskra" nr. 3

Se tipăreşte după textul apărut în ziar

www.dacoromanica.ro

LISTA
LUCRĂRILOR NEGĂSITE ALE LUI
V. I. LENIN

ADNOTĂRI

INDICI

DATE DIN
VIAŢA ŞI ACTIVITATEA LUI
V. I. LENIN

www.dacoromanica.ro

LISTA LUCRĂRILOR SCRISE DE V. I. LENIN ÎN PERIOADA 1898 – APRILIE 1901 ŞI NEGĂSITE PÎNĂ ÎN PREZENT

1897-1898

ÎNSEMNARE CU PRIVIRE LA CARTEA LUI A. A. MIKULIN

Însemnarea cu privire la cartea lui A. A. Mikulin (nu s-a stabilit de care anume este vorba) a fost scrisă, pe cît se pare, în 1897 sau la începutul anului 1898. Această însemnare este menţionată de Lenin în scrisoarea sa din 14 (26) februarie 1898 către M. T. Elizarov cu indicaţia că nu trebuie inclusă în culegerea „Studii şi articole economice" (vezi Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 97).

DOUĂ SCRISORI CĂTRE N. E. FEDOSEEV

Scrisorile către N. E. Fedoseev au fost scrise înainte de 24 ianuarie (5 februarie) 1898. Ele sînt pomenite în scrisoarea lui V. I. Lenin din 24 ianuarie (5 februarie) 1898 către A. I. Ulianova-Elizarova, în care se spune: „N.E.F. nu-mi scrie şi nici nu-mi răspunde, cu toate că i-am trimis două scrisori" (Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 89).

1898

SCRISOARE CĂTRE SECŢIA DE STATISTICĂ A CONSILIULUI ZEMSTVEI GUBERNIALE TVER

Această scrisoare este menţionată de Lenin în scrisoarea sa din 12 (24) decembrie 1898 către A. I. Ulianova-Elizarova (vezi Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 155).

1898-1899

SCRISORI CĂTRE L. MARTOV

Corespondenţa lui V. I. Lenin cu L. Martov este menţionată într-o scrisoare a lui Lenin către M. I. Ulianova (vezi Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 199), precum şi în amintirile lui L. Martov.

www.dacoromanica.ro

„V. I. Lenin scria numai că într-o serie de numere ale ziarului «Raboceaia Mîsl» de la Petersburg se observă o tendință de a trece sub tăcere sarcinile luptei politice și că în străinătate emigranții tineri (printre care și K. M. Tahtarev) duc împotriva lui Plehanov și a grupului «Eliberarea muncii» o campanie sistematică, care i se pare suspectă" (I. Martov. Însemnările unui social-democrat. Moscova, 1924, pag. 400–401).

SCRISORI CĂTRE F. V. LENGNIK ÎN PROBLEME DE FILOZOFIE

Despre corespondența dintre V. I. Lenin și F. V. Lengnik în probleme de filozofie, corespondență purtată de Lenin în anii cît a fost deportat în Siberia, ne vorbesc F. V. Lengnik și P. N. Lepeșinski. „În scrisorile sale de răspuns – scrie Lengnik –, Vladimir Ilici, după cite îmi amintesc, s-a manifestat în termeni foarte delicați, dar și foarte categorici, ca un adversar hotărît al scepticismului lui Hume și al idealismului lui Kant, opunîndu-le filozofia optimistă a lui Marx și Engels". F. V. Lengnik arată că aceste scrisori i-au fost luate în timpul unei percheziții care i s-a făcut în 1901 la Samara (vezi „Culegeri din Lenin", vol. I, pag. 194–195). În amintirile sale, P. N. Lepeșinski spune că scrisorile lui Lenin către Lengnik reprezentau uneori adevărate tratate de filozofie (vezi P. N. Lepeșinski. La cotitură. Moscova, 1955, pag. 114–115).

1899

DOUĂ ARTICOLE CUPRINZÎND O ANALIZĂ CRITICĂ A CONCEPȚIILOR NARODNICULUI LIBERAL N. V. LEVITSKI

Aceste articole sînt pomenite în scrisoarea lui V. I. Lenin din 25 august (6 septembrie) 1899 către M. A. Ulianova (vezi Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 227). Articolele par a fi fost destinate revistei „Nacealo", interzisă de guvernul țarist în iunie 1899.

SCRISOARE CĂTRE L. MARTOV ÎN LEGĂTURĂ CU „CREDO"

În amintirile lui L. Martov este pomenită această scrisoare (vezi I. Martov. Însemnările unui social-democrat. Moscova, 1924, pag. 407–408).

SCRISORI CĂTRE A. N. POTRESOV ȘI L. MARTOV

În aceste scrisori V. I. Lenin vorbea despre planul de a scoate în străinătate un ziar marxist ilegal pe întreaga Rusie, despre necesitatea luptei împotriva revizionismului rus și a celui internațional (vezi „Amintiri despre V. I. Lenin", partea 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 113 ; I. Martov. Însemnările unui social-democrat. Moscova, 1924, pag. 411 ; „Katorga i Ssilka", 1927, nr. 6 (35), pag. 9).

www.dacoromanica.ro

ÎNCEPUTUL ŞI SFÎRŞITUL RECENZIEI LA CARTEA LUI S. N. PROKOPOVICI „MIŞCAREA MUNCITOREASCĂ DIN OCCIDENT"

La Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. nu se găsesc decît paginile 4–16 din manuscris.

O PARTE DIN ARTICOLUL „O CHESTIUNE VITALĂ"

Din manuscrisul aflat la Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. lipseşte jumătate din fila a 5-a.

1900

RAPORTUL ZIARULUI „ISKRA" PENTRU CONGRESUL AL II-LEA AL P.M.S.D.R., A CĂRUI CONVOCARE, PROIECTATĂ PENTRU PRIMĂVARA ANULUI 1900, NU A PUTUT FI REALIZATĂ

Raportul pentru congres a fost pregătit de Lenin în scris, deoarece grupul „Iskra" nu avea certitudinea că va putea trimite un delegat la proiectatul congres.

„În acest raport – scria V. I. Lenin în lucrarea „Ce-i de făcut ?" – se dezvoltă ideea că, limitîndu-ne la alegerea unui Comitet Central, nu numai că nu vom rezolva problema unificării într-o perioadă de totală confuzie ca aceea prin care trecem în prezent, dar riscăm să compromitem măreaţa idee a creării partidului în cazul unei noi căderi rapide şi totale, care, în condiţiile actualei lipse de conspirativitate, este mai mult decît probabilă ; că de aceea trebuie să începem prin a adresa o chemare tuturor comitetelor şi tuturor celorlalte organizaţii, îndemnîndu-le să sprijine organul comun ce urmează să reapară, organ care va lega *realmente* toate comitetele printr-o legătură *efectivă* şi va pregăti *realmente* un grup de conducători ai întregii mişcări, iar o dată ce acest grup creat de comitete se va fi format şi întărit, comitetele şi partidul vor putea uşor să-l transforme în Comitet Central. Dar din cauza unei serii de căderi, congresul nu se mai ţine, iar din motive de conspiraţie raportul este distrus, după ce a fost citit numai de cîţiva tovarăşi, printre care şi de împuterniciţii unui comitet" (Opere, vol. 5, Editura politică, 1958, pag. 478).

Nu este exclus ca de pe textul raportului să se fi scos la timpul său o copie.

1898-aprilie 1901

CORESPONDENŢA CU GRUPUL „ELIBERAREA MUNCII"

Indicaţii cu privire la scrisorile – negăsite pînă în prezent – trimise de V. I. Lenin membrilor grupului „Eliberarea muncii" (G. V. Plehanov, P. B. Akselrod, V. I. Zasulici) vezi Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 35–37 ; vol. 36, Editura politică, 1958, pag. 33–34 ; „Amintiri

www.dacoromanica.ro

despre V. I. Lenin", partea 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 62 ; Corespondenţa dintre G. V. Plehanov şi P. B. Akselrod, vol. II, Moscova, 1925, pag. 137 ; Mişcarea social-democrată din Rusia. Materiale apărute sub îngrijirea lui A. N. Potresov şi B. I. Nikolaevski, vol. I, Moscova-Leningrad, 1928, pag. 75–76.

SCRISORI CĂTRE FAMILIE :

M. A. Ulianova, M. I. Ulianova, A. I. Ulianova-Elizarova, D. I. Ulianov, N. K. Krupskaia, M. T. Elizarov

Numeroase scrisori adresate familiei şi negăsite pînă în prezent sînt menţionate în corespondenţa care s-a păstrat a lui V. I. Lenin cu rudele sale, în extrasele pe care Direcţia jandarmeriei din Moscova le-a făcut din diferite scrisori ale lui V. I. Lenin, precum şi în amintirile lăsate de A. I. Ulianova-Elizarova, M. I. Ulianova şi N. K. Krupskaia (vezi Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 85, 88, 97, 101, 103, 105, 107, 117, 122, 132, 142, 143, 145, 149–150, 154, 195, 203, 213, 227, 235, 251, 509–510, 511, 513–514, 541, 543, 549, 550 ; „Amintiri despre V. I. Lenin", partea 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 55, 110, 242 ; N. K. Krupskaia. „Lenin – redactor şi organizator al presei de partid". Moscova, 1956, pag. 20).

CORESPONDENŢA

cu E. V. Baramzin, M. M. Filipov, M. G. Grigoriev, A. A. Iakubova, V. A. Ionov, A. M. Kalmîkova, L. M. şi N. M. Knipovici, G. M. Krjijanovski, V. K. Kurnatovski, I. H. Lalaianţ, I. M. Leahovski, P. N. Lepeşinski, S. I. Miţkevici, A. N. Potresov, M. A. Silvin, A. P. Sklearenko, V. V. Starkov, P. B. Struve, A. S. Şapovalov, A. A. Vaneev

Această vastă corespondenţă este pomenită în scrisorile care s-au păstrat ale lui V. I. Lenin către familie, în amintirile lăsate de N. K. Krupskaia, G. M. Krjijanovski, P. N. Lepeşinski, L. Martov ş.a.

„De două ori pe săptămînă venea poşta. Duceam o corespondenţă vastă – scrie N. K. Krupskaia. – Primeam scrisori şi cărţi din Rusia. Ne scria amănunţit despre toate Anna Ilinicina, ne scriau prietenii din Petersburg... Primeam scrisori şi de la cei deportaţi în regiuni îndepărtate : din Turuhansk de la Martov, din Orlov, gubernia Veatka, de la Potresov. Cele mai multe scrisori erau însă de la tovarăşii împrăştiaţi prin localităţile învecinate. Din Minusinsk (care se afla la 50 de verste de Şuşenskoe) ne scriau soţii Krjijanovski, Starkov ; la 30 de verste, la Ermakovskoe, se aflau Lepeşinski, Vaneev, Silvin, Panin – un tovarăş al lui Oskar ; la 70 de verste, la Tes, erau Lengnik, Şapovalov, Baramzin ; la fabrica de zahăr se afla Kurnatovski. În scrisori ne comunicam reciproc veştile din Rusia, ne împărtăşeam planuri de viitor, ne scriam despre cărţi,

www.dacoromanica.ro

despre noi curente, despre filozofie – despre toate. Pînă şi jocul de şah ocupa un anumit loc în corespondenţa noastră, în special cu Lepeşinski..." (N. K. Krupskaia. „Amintiri despre Lenin, Editura politică, 1960, pag. 34–35 ; vezi şi Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 85, 88, 136, 143, 157, 205, 234, 256, 269, 536, 541–542 ; „Amintiri despre V. I. Lenin", partea 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 190, 229 ; N. K. Krupskaia. „Din vremuri îndepărtate". Moscova-Leningrad, 1930, pag. 40).

www.dacoromanica.ro

LISTA LUCRĂRILOR LA A CĂROR REDACTARE A PARTICIPAT V. I. LENIN

1898 - începutul anului 1901

[Krupskaia, N. K.] „Femeia muncitoare". Publicație a „Iskrei", februarie 1901 (vezi N. K. Krupskaia. „Lenin – redactor și organizator al presei de partid". Moscova, 1956, pag. 20).

1899 - 1900

Traducerea din engleză în limba rusă a cărții : S. și B. Webb. „Teoria și practica trade-unionismului englez", vol. II. Petersburg, 1901 (vezi Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 208, 230, 231, 235, 538).

1900 - aprilie 1901

Articole și corespondențe pentru nr. 1, 2 și 3 ale ziarului „Iskra".

Articole pentru nr. 1 al revistei „Zarea" (vezi Opere, vol. 36, Editura politică, 1958, pag. 1–3, 8, 35 ; N. K. Krupskaia. „Lenin – redactor și organizator al presei de partid". Moscova, 1956, pag. 21).

Sfîrșitul anului 1900

[Ermanski, O. A.] „Zilele de mai la Harkov". Publicație a „Iskrei", ianuarie 1901 (vezi Opere, vol. 36, Editura politică, 1958, pag. 8).

www.dacoromanica.ro

LISTA LUCRĂRILOR TRADUSE DE V. I. LENIN

1898, 1899-1900

Traducerea din limba engleză a volumului I şi a unei părţi considerabile din volumul al II-lea a cărţii „Teoria şi practica trade-unionismului englez" de S. şi B. Webb. Lenin a scris o serie de note de subsol la traducerea rusă a cărţii (vezi S. şi B. Webb. „Teoria şi practica trade-unionismului englez", vol. I–II. Traducere din limba engleză de Vladimir Ilin. Petersburg, 1900–1901 ; Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 108, 110–111, 118, 122, 127, 130, 132, 134, 230, 231, 235, 538).

1899

Traducerea din limba germană a cărţii lui K. Kautsky „Bernstein şi programul social-democrat. O anticritică" (vezi K. Kautsky. Culegere de articole. Petersburg, 1905. Ediţia a doua a cărţii (1906) poartă menţiunea : „Traducere de Lenin" ; Opere, vol. 36, Editura politică, 1958, pag. 37 ; „Amintiri despre V. I. Lenin", partea 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 108).

1900

Traducerea din limba engleză a articolului lui H. Hyndman „Socialismul, trade-unionismul şi lupta politică". Manuscrisul lui V. I. Lenin se păstrează la Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. Articolul lui Hyndman a fost primit de la autor prin intermediul lui V. P. Noghin, membru al grupului „Rabocee znamea" (vezi Opere, vol. 36, Editura politică, 1958, pag. 37–38).

www.dacoromanica.ro

ADNOTĂRI

1 Articolul *„În legătură cu statistica fabricilor și uzinelor din Rusia. Noile isprăvi statistice ale prof. Karișev"* a fost scris de Lenin în august 1898 și publicat în culegerea „Studii și articole economice", apărută în prima jumătate a lunii octombrie 1898. Materialele și concluziile din articolul „În legătură cu statistica fabricilor și uzinelor din Rusia" au fost larg folosite de Lenin în cartea „Dezvoltarea capitalismului în Rusia" (cap. V : „Primele stadii ale capitalismului în industrie" ; cap. VI : „Manufactura capitalistă și munca capitalistă la domiciliu" ; și cap. VII : „Dezvoltarea marii industrii mecanizate", paragraful II : „Statistica fabricilor și uzinelor"). – *1.*

2 *„Russkie Vedomosti"* („Analele ruse") – cotidian ; a apărut la Moscova începînd din 1863 ; a exprimat concepțiile intelectualității liberale moderate, militînd pentru reforme menite să transforme Rusia într-o monarhie constituțională. În ultimele două decenii ale secolului trecut au colaborat la acest ziar o seamă de scriitori din tabăra democrată (V. G. Korolenko, M. E. Saltîkov-Șcedrin, G. I. Uspenski și alții), iar în coloanele lui au fost publicate lucrări aparținînd unor narodnici liberali. Începînd din 1905 ziarul a devenit organul aripii drepte a partidului cadeților. Lenin a arătat că ziarul „Russkie Vedomosti" îmbina în felul său „cadetismul *de dreapta* cu o oarecare doză de narodnicism" (Opere, vol. 19, E.S.P.L.P. 1957, pag. 119). În 1918 „Russkie Vedomosti" a fost interzis o dată cu celelalte ziare contrarevoluționare. – *5.*

3 *„Iuridiceski Vestnik"* – revistă lunară de orientare burgheză-liberală ; a apărut la Moscova între 1867 și 1892. La această revistă au colaborat publiciști care ulterior au devenit cadeți și octombriști (N. Kareev, V. Golțev, M. Kovalevski, S. Muromțev și alții).

În 1888, în nr. 10 al revistei „Iuridiceski Vestnik" a fost publicată scrisoarea lui K. Marx către redacția revistei „Otecestvennîe Zapiski" în legătură cu articolul lui N. Mihailovski „Karl Marx judecat de d-l I. Jukovski". – *12.*

www.dacoromanica.ro

4 *„Mir Bojii"* – revistă liberală lunară pentru literatură și știință popularizată ; a apărut la Petersburg între 1892 și 1906. În 1898 a fost publicată în această revistă recenzia lui Lenin la cartea lui A. Bogdanov „Curs scurt de știință economică" (vezi volumul de față, pag. 36–44). Între 1906 și 1918 revista a apărut sub denumirea de „Sovremennii Mir". – *16.*

5 Lenin se referă la cartea sa „Dezvoltarea capitalismului în Rusia" (vezi Opere complete, vol. 3, Editura politică, 1961, ediția a doua). – *17.*

6 Caracterizarea amănunțită a acestei cărți a fost făcută în lucrarea lui V. I. Lenin „Recensămîntul meșteșugurilor din 1894/95 în gubernia Perm și problemele generale ale industriei «meșteșugărești»" (vezi Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 309–418). – *18.*

7 Datele primului recensămînt general al populației Imperiului rus din 28 ianuarie (9 februarie) 1897 au fost tipărite în volume succesive între 1897 și 1905 ; Lenin le-a folosit la ediția a doua a cărții „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", precizînd cifrele referitoare la numărul populației într-o serie de localități. – *30.*

8 Lenin se referă la narodnicii liberali în frunte cu N. M. Mihailovski ; critica concepțiilor acestei „școli" a fost făcută de Lenin în cartea „Ce sînt «prietenii poporului» și cum luptă ei împotriva social-democraților ? (Răspuns la articolele împotriva marxiștilor publicate în «Russkoe Bogatstvo»)". – *39.*

9 *„Russkaia Mîsl"* („Gîndirea rusă") – revistă lunară pentru literatură și politică ; a apărut la Moscova din 1880 pînă la 1918. Pînă la 1905 a avut o orientare narodnicistă-liberală (în perioada 1880–1885 a apărut sub îngrijirea lui V. M. Lavrov). În ultimul deceniu al secolului trecut, în timpul polemicii dintre marxiști și narodnicii liberali, revista publica uneori articole scrise de marxiști. În această perioadă au colaborat la „Russkaia Mîsl" o serie de scriitori democrați : D. N. Mamin-Sibireak, G. I. Uspenski, V. G. Korolenko, A. M. Gorki, A. P. Cehov și alții. După revoluția din 1905 – organ al liberalismului contrarevoluționar ; a apărut sub îngrijirea lui P. B. Struve. A propovăduit naționalismul, „vehismul", obscurantismul clerical ; a apărat proprietatea moșierească.

Lenin numea revista „Russkaia Mîsl" – „Gîndirea ultrareacționară" (vezi Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 480). – *39.*

10 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 686–687. – *42.*

11 *Coloni* – arendași de mici loturi de pămînt de la marii proprietari funciari în Imperiul roman. Pentru folosința loturilor, colonii plăteau arendă în bani și efectuau prestații în natură. Ulterior, înglodîndu-se în datorii, ei au căzut într-o stare de dependență totală față de pro-

www.dacoromanica.ro

prietarii funciari. După cum spune F. Engels, colonii au fost „predecesorii iobagilor din evul mediu" (F. Engels. „Originea familiei, a proprietății private și a statului", Editura politică, 1961, ediția a V-a, pag. 151). – *43.*

12 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 736–765. – *43.*

13 Articolul „Însemnări cu privire la teoria pieței (În legătură cu polemica dintre d-nii Tugan-Baranovski și Bulgakov)" a fost publicat în revista „Naucinoe Obozrenie", 1899, nr. 1.

„Naucinoe Obozrenie" – revistă științifică (din 1903 – științifică și literară); a apărut la Petersburg din 1894 pînă în 1903. La „Naucinoe Obozrenie" au colaborat publiciști și oameni de știință de diferite școli și orientări; coloanele revistei au fost larg folosite de liberali și de „marxiștii legali". Aici au fost publicate lucrările lui K. Marx „Discurs asupra liber-schimbismului" (1897, nr. 11), „Salariu, preț, profit" (1898, nr. 12) etc. și lucrările lui F. Engels „Dialectica și metafizica" (Fragment din introducerea la „Anti-Dühring") (1897, nr. 5) etc. În anunțul pe anul 1900 figurează printre colaboratori și V. Ilin (Lenin). În afară de „Însemnările cu privire la teoria pieței", în coloanele acestei reviste au mai fost publicate următoarele articole ale lui V. I. Lenin: „Încă o dată cu privire la teoria realizării" (1899, nr. 8) (vezi volumul de față, pag. 66–84) și „O critică necritică" (1900, nr. 5, 6) (vezi Opere complete, vol. 3, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 601–625). – *45.*

14 *„Supravaloare"* – plusvaloare (la Marx – „Mehrwert"). Pînă la mijlocul anului 1899, Lenin a folosit termenul „sverhstoimost" („supravaloare") paralel cu termenul „pribavocinaia stoimost" („plusvaloare"). Mai tîrziu, el a folosit exclusiv termenul „pribavocinaia stoimost" („plusvaloare").

În revista „Naucinoe Obozrenie", în care a fost publicat pentru prima oară articolul „Însemnări cu privire la teoria pieței", redacția a înlocuit termenul „stoimost" („valoare") prin termenul „țennost" (în rominește se traduce tot prin valoare. – *Nota trad.).* Lenin consideră că termenul „țennost" nu este corespunzător; într-o notă la articolul „Încă o dată cu privire la teoria realizării", el a arătat că folosește întotdeauna termenul „stoimost" (vezi volumul de față, pag. 67.). – *45.*

15 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. II, E.S.P.L.P. 1958, ediția a II-a, pag. 443–444. – *47.*

16 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea I, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 300–301. – *47.*

17 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea I, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 244–245. – *48.*

18 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea I, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 301. – *49.*

www.dacoromanica.ro

19 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea I, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 249. – *49.*

20 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 467–468. – *49.*

21 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. II, E.S.P.L.P. 1958, ediția a II-a, pag. 298. – *49.*

22 *„Novoe Slovo"* („Cuvîntul nou") – revistă lunară științifică, literară și politică ; a apărut la Petersburg începînd din 1894 ca revistă a narodnicilor liberali. Din primăvara anului 1897 a fost editată de „marxiștii legali" (P. B. Struve, M. I. Tugan-Baranovski etc.), cu participarea lui A. M. Kalmîkova. În coloanele acestei reviste a fost publicată completarea lui F. Engels la volumul al III-lea al „Capitalului" sub titlul : „Legea valorii și rata profitului" (1897, nr. 12) ș.a., precum și lucrările lui Lenin „Cu privire la caracterizarea romantismului economic. Sismondi și sismondiștii noștri autohtoni" și „În legătură cu o notă de ziar" (vezi Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 119–252 și 419–426). La această revistă au colaborat G. V. Plehanov, V. I. Zasulici, A. M. Gorki și alții. În decembrie 1897 revista a fost interzisă de guvern. – *49.*

23 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. II, E.S.P.L.P. 1958, ediția a II-a, pag. 342–367. – *51.*

24 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. II, E.S.P.L.P. 1958, ediția a II-a, pag. 24. – *54.*

25 Recenziile lui V. I. Lenin asupra cărții lui R. Gvozdev și asupra cărții lui Parvus, precum și asupra îndreptarului „Rusia comercială și industrială" au fost publicate în revista „Naccalo", 1899, nr. 3. *„Nacealo"* – revistă lunară literară, științifică și politică, organ al „marxiștilor legali" ; a apărut la Petersburg în prima jumătate a anului 1899 sub redacția lui P. B. Struve, M. I. Tugan-Baranovski ș.a. La această revistă au colaborat G. V. Plehanov, V. I. Zasulici ș.a. În nr. 4 al revistei a fost publicat un fragment din notele de drum „De la Paris la Berna", scrise de Engels în 1848 ; tot aici au fost publicate recenzia lui V. I. Lenin asupra cărții lui K. Kautsky „Problema agrară", șase secțiuni din capitolul al III-lea al cărții „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", sub titlul „Înlăturarea gospodăriei bazate pe clacă de către gospodăria capitalistă în agricultura rusă modernă", și recenzia asupra cărții lui Hobson „Evoluția capitalismului contemporan". – *55.*

26 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 687. – *61.*

27 *Fiziocrații* – unul dintre curentele economiei politice burgheze clasice, ai cărui reprezentanți și-au desfășurat activitatea în perioada pregătirii ideologice a revoluției burgheze din Franța (în primele două decenii ale celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea). Înte-

www.dacoromanica.ro

meietorul şcolii fiziocraţilor a fost F. Quesnay. În politica economică, fiziocraţii preconizau principiul „laissez faire, laissez passer", prin care se urmărea crearea unor condiţii cît mai favorabile pentru relaţiile burgheze în dezvoltare. Fiziocraţii proclamau principiul dominaţiei neîngrădite a proprietăţii private, respingeau protecţionismul, luptau împotriva restricţiilor de breaslă, revendicau libertatea comerţului şi a concurenţei.

Fiziocraţii au mutat din sfera circulaţiei în sfera producţiei cercetarea izvorului avuţiei şi al plusprodusului, limitîndu-l însă la agricultură. Ei au fost primii în istoria gîndirii economice care au încercat să analizeze legile reproducţiei şi repartiţiei produsului social total. „Tabloul economic" al lui Quesnay constituia o încercare de a înfăţişa procesul capitalist al reproducţiei în ansamblul său. Dar, deoarece nu înţelegeau natura valorii, fiziocraţii nu vedeau în plusvaloare o materializare a supramuncii, ci un fel de dar al naturii („produsul net"). – *67.*

28 Vezi F. Engels. „Anti-Dühring", E.S.P.L.P. 1955, ediţia a III-a, pag. 278. Lenin se referă aici la capitolul „Din «istoria critică»" (vezi secţiunea a doua, capitolul X). – *67.*

29 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. I, Editura politică, 1960, ediţia a IV-a, pag. 594. – *67.*

30 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. II, E.S.P.L.P. 1958, ediţia a II-a, pag. 339–340. – *67.*

31 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. II, E.S.P.L.P. 1958, ediţia a II-a, pag. 340–367. – *68.*

32 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. II, E.S.P.L.P. 1958, ediţia a II-a, pag. 367. – *69.*

33 *Volumul al IV-lea al „Capitalului"* – aşa numeşte Lenin, în conformitate cu indicaţia lui Engels, lucrarea lui Marx „Teorii asupra plusvalorii", scrisă în anii 1862–1863. În prefaţa la volumul al II-lea al „Capitalului", Engels scria: „Îmi propun să public ca a IV-a carte a «Capitalului» partea critică a acestui manuscris, după ce voi fi înlăturat numeroasele pasaje privind probleme deja rezolvate în cartea a II-a şi a III-a" (K. Marx. „Capitalul", vol. II, E.S.P.L.P. 1958, ediţia a II-a, pag. 10). Dar Engels n-a mai apucat să pregătească pentru tipar volumul al IV-lea al „Capitalului". Pentru prima oară, „Teoriile asupra plusvalorii" au fost publicate în limba germană sub îngrijirea lui K. Kautsky în anii 1905–1910. În această ediţie au fost încălcate cerinţele elementare ale unei publicări ştiinţifice a textului şi denaturate o serie de teze ale marxismului.

Institutul de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. scoate „Teorii asupra plusvalorii" în trei părţi, după manuscrisul din 1862–1863 (vezi K. Marx. „Teorii asupra plusvalorii" (volumul al IV-lea al „Capitalului"), partea întîi, Editura politică, 1959; partea a doua, Editura politică, 1960). – *70.*

www.dacoromanica.ro

34 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 791. – *70.*

35 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. I, Editura politică, 1960, ediția a IV-a, pag. 593–594. – *70.*

36 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 790–791. – *71.*

37 *Neokantianism* – curent filozofic burghez, apărut în Germania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Neokantianismul a reluat tezele cele mai reacționare, idealiste din filozofia lui Kant și a respins elementele de materialism cuprinse în ea. Sub lozinca „Înapoi la Kant", neokantienii propovăduiau reînvierea idealismului kantian și combăteau materialismul dialectic și materialismul istoric. În cartea sa „Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane", F. Engels i-a calificat pe neokantieni drept „teoreticieni reacționari", niște „prinde-purici și eclectici jalnici".

Neokantienii din rîndurile social-democrației germane (E. Bernstein, K. Schmidt etc.) au revizuit filozofia marxistă, teoria economică a lui Marx și învățătura lui despre lupta de clasă și despre dictatura proletariatului. În Rusia, neokantianismul a fost reprezentat prin „marxiștii legali" P. B. Struve, S. N. Bulgakov și alții.

Împotriva „marxiștilor legali", care propagau în Rusia neokantianismul, Lenin a luat atitudine în lucrările sale : „Conținutul economic al narodnicismului și critica lui în cartea d-lui Struve (Oglindirea marxismului în literatura burgheză)" (1895), „O critică necritică" (1900), salutînd totodată articolele lui G. V. Plehanov împotriva neokantienilor, apărute în diferite publicații din străinătate la sfîrșitul ultimului deceniu al secolului trecut, articole în care neokantianismul lui E. Bernstein și K. Schmidt este calificat drept „teorie reacționară a burgheziei reacționare". În cartea sa „Materialism și empiriocriticism" (1909), V. I. Lenin a făcut o critică multilaterală filozofiei neokantiene. În lucrările sale filozofice, Lenin a arătat că filozofia subiectiv-idealistă a neokantienilor este ostilă cunoașterii științifice a naturii și societății, a demascat esența ei de clasă ca ideologie burgheză.

În prezent, ideile neokantiene sînt folosite de reprezentanții filozofiei reacționare a imperialismului în lupta lor împotriva marxism-leninismului. – *73.*

38 Lenin se referă la cartea lui G. V. Plehanov „Contribuții la dezvoltarea concepției moniste asupra istoriei", apărută legal la Petersburg în 1895 sub pseudonimul N. Beltov, precum și la cartea lui „Contribuții la istoria materialismului", scrisă în limba germană. – *73.*

39 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. II, E.S.P.L.P. 1958, ediția a II-a, pag. 443. – *77.*

40 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 782. – *78.*

www.dacoromanica.ro

41 Lenin se referă la lucrarea sa „Conținutul economic al narodnicismului și critica lui în cartea d-lui Struve (Oglindirea marxismului în literatura burgheză). Pe marginea cărții lui P. Struve «Note critice cu privire la problema dezvoltării economice a Rusiei». Petersburg, 1894" (vezi Opere complete, vol. 1, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 335–510). – *81.*

42 *Majorat* – ordine de succesiune, în vigoare în unele țări capitaliste, rămasă din timpul feudalismului ; în cadrul ei, la moartea proprietarului unui domeniu, acesta din urmă revine în întregime fiului celui mai mare sau celei mai în vîrstă dintre rudele decedatului. – *88.*

43 În revista „Naucinoe Obozrenie" nr. 8 din 1899, sub titlul „Agricultura modernă", a fost publicat un capitol din cartea lui K. Kautsky „Problema agrară". – *90.*

44 Articolul lui Lenin „Capitalismul în agricultură (Despre cartea lui Kautsky și despre articolul d-lui Bulgakov)" era destinat revistei „Nacealo", dar, în urma interzicerii ei, a fost publicat în revista „Jizn".

„Jizn" („Viața") – revistă literară, științifică și politică, a apărut la Petersburg din 1897 pînă în 1901. La această revistă au colaborat „marxiști legali" (M. I. Tugan-Baranovski, P. B. Struve ș.a.), scriitori și critici înaintați (A. M. Gorki, A. P. Cehov, V. V. Veresaev, S. G. Skitaleț, I. A. Bunin, E. A. Soloviev). În paginile revistei „Jizn" a fost publicată lucrarea lui K. Marx „Salariu, preț, profit". Tot aici a apărut și articolul lui V. I. Lenin „Răspuns d-lui P. Nejdanov" (decembrie 1899) (vezi volumul de față, pag. 150–155).

Interzisă de guvern în iunie 1901, revista „Jizn" a reînceput să apară în străinătate în aprilie 1902, fiind editată de grupul social-democrat „Jizn" (V. D. Bonci-Bruevici, V. A. Posse, V. M. Velicikina, G. A. și M. A. Kuklin ș.a.). În străinătate au apărut șase numere ale revistei, douăsprezece numere ale publicației „Listok «Jizni»" și o serie de titluri în cadrul colecției „Biblioteka «Jizni»". „Grupul „Jizn" a avut devieri de la concepțiile și de la tactica social-democrației în direcția socialismului creștin și a anarhismului. În decembrie 1902 acest grup a fost dizolvat, iar editura lichidată. – *91.*

45 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 590. – *102.*

46 *„Russkoe Bogatstvo"* – revistă lunară ; a apărut la Petersburg între anii 1876 și 1918. La începutul ultimului deceniu al secolului al XIX-lea a trecut în mîinile narodnicilor liberali, în frunte cu N. K. Mihailovski ; principalul organ de presă al narodnicilor, care în 1893 a pornit o campanie împotriva social-democraților din Rusia. Denaturînd și falsificînd marxismul, „Russkoe Bogatstvo" se sprijinea pe revizioniștii din Europa occidentală. În jurul revistei „Russkoe Bogatstvo" se grupaseră publiciști care mai tîrziu au devenit membri marcanți ai partidelor socialist-revoluționar și „socialist populist", precum și ai grupurilor trudovice în dumele de stat. La rubrica

www.dacoromanica.ro

literară a acestei reviste îşi publicau scrierile scriitorii progresişti V. V. Veresaev, V. M. Garşin, A. M. Gorki, V. G. Korolenko, A. I. Kuprin, D. N. Mamin-Sibireak, G. I. Uspenski şi alţii. Începînd din 1906, „Russkoe Bogatstvo" devine organul partidului semicadet al „socialiştilor populişti".

„Russkoe Bogatstvo" şi-a schimbat de cîteva ori denumirea („Sovremennîe Zapiski", „Sovremennost", „Russkie Zapiski"; în aprilie 1917 şi-a reluat vechea denumire de „Russkoe Bogatstvo"). – *107.*

47 *Liber-schimbişti* – reprezentanţi ai economiei politice burgheze care cereau libertatea comerţului şi neamestecul statului în activitatea economică privată. Liber-schimbismul a apărut în Anglia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în perioada revoluţiei industriale; el reflecta tendinţele burgheziei industriale, care era interesată în desfiinţarea împovărătoarelor taxe vamale la importul de cereale şi materii prime (ceea ce crea posibilitatea de a reduce salariile muncitorilor), în extinderea comerţului exterior, care să nu fie îngrădit de nici un fel de restricţii, precum şi în folosirea libertăţii comerţului pentru a elimina de pe pieţele mondiale pe concurenţii mai slabi. În perioada 1830–1850, principalii campioni ai liber-schimbismului în Anglia au fost industriaşii din Manchester, din care cauză liber-schimbiştii erau denumiţi şi „manchesterieni".

Fundamentarea teoretică a liber-schimbismului a fost făcută în lucrările lui A. Smith şi D. Ricardo.

În Rusia, ideile liber-schimbismului au cîştigat aderenţi în special în rîndurile moşierilor interesaţi în desfacerea liberă a cerealelor pe piaţa mondială.

Esenţa de clasă a liber-schimbismului a fost scoasă la iveală de K. Marx în „Discurs asupra liber-schimbismului" (1848) şi în alte lucrări. Fără a nega caracterul progresist al libertăţii comerţului, în măsura în care el accelerează dezvoltarea capitalismului şi ascute contradicţiile de clasă, Marx a arătat că lozinca libertăţii comerţului este folosită de burghezie în scopuri de demagogie socială şi de înşelare a maselor populare, servindu-i drept paravan pentru camuflarea tendinţelor ei spre exploatarea nelimitată a proletariatului, spre înrobirea economică a ţărilor slab dezvoltate şi expansiune colonialistă.

Vezi caracterizarea liber-schimbismului în lucrarea lui V. I. Lenin „Cu privire la caracterizarea romantismului economic. Sismondi şi sismondiştii noştri autohtoni" (Opere complete, vol. 2. Editura politică, 1960, ediţia a doua, pag. 240–252). – *118.*

48 Este vorba de articolul lui K. Marx consacrat criticii lucrării lui E. de Girardin „Le socialisme et l'impôt" („Socialismul şi impozitul"). Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 7. Editura politică, 1960, pag. 302–314.

Articolul a apărut în revista „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue" nr. 4 din mai 1850. Revista a fost editată de K. Marx în 1850 la Hamburg şi era continuatoarea „Noii gazete renane". – *123.*

www.dacoromanica.ro

49 Este vorba de lucrarea în două volume „Influența recoltelor și a prețurilor cerealelor asupra unor laturi ale economiei naționale a Rusiei", întocmită de un grup de autori de orientare liberalo-burgheză și narodnicistă, sub îngrijirea prof. A. I. Ciuprov și A. S. Posnikov (1897). Lenin a citit această lucrare în perioada cînd a fost în deportare și a criticat-o în cartea „Dezvoltarea capitalismului în Rusia". – *126.*

50 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 587–767. – *126.*

51 *Fideicomis* – sistem de succesiune în cadrul marii proprietăți funciare. Potrivit acestui sistem, proprietatea funciară trece în folosința primului fiu moștenitor, care nu are dreptul de a o ipoteca, fărîmița sau înstrăina în total sau în parte.

Anerbenrecht – variantă țărănească a fideicomisului ; ea lasă proprietarului pămîntului ceva mai multă libertate de a dispune de bunul moștenit, dar, ca și fideicomisul, interzice împărțirea moștenirii. – *133.*

52 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 608–609. – *138.*

53 Este vorba de articolul lui V. I. Lenin „Însemnări cu privire la teoria pieței (În legătură cu polemica dintre d-nii Tugan-Baranovski și Bulgakov)" (vezi volumul de față, pag. 45–54). – *150.*

54 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 245. – *153.*

55 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 301. – *153.*

56 *„Protestul social-democraților din Rusia"* a fost scris de V. I. Lenin în deportare, în august 1899, după ce a primit de la Petersburg, prin A. I. Ulianova-Elizarova, documentul „economiștilor", pe care ea l-a denumit „Credo-ul «tinerilor»". „Credo"-ul a fost scris de E. D. Kuskova, pe atunci membră a „Uniunii social-democraților ruși" din străinătate. Acest manifest al grupurilor de „economiști" nu era destinat publicității și, după cum a arătat V. I. Lenin, a fost tipărit „fără asentimentul și poate chiar împotriva voinței autorilor lui", întrucît „economiștii" se temeau de o critică publică a concepțiilor lor oportuniste.

Proiectul „Protestului" împotriva documentului bernsteinienilor din Rusia, proiect pregătit de V. I. Lenin, a fost discutat la o adunare ținută în satul Ermakovskoe (locul de deportare a lui A. A. Vaneev, P. N. și O. B. Lepeșinski, M. A. Silvin ș.a.) și la care au participat 17 marxiști deportați în districtul Minusinsk. „Protestul" a fost adoptat în unanimitate și semnat de V. I. Lenin, N. K. Krupskaia, V. V. Starkov, A. M. Starkova, G. M. Krjijanovski, Z. P. Krjijanovskaia-Nevzorova, F. V. Lengnik, E. V. Baramzin, A. A. Vaneev. D. V. Vaneeva, M. A. Silvin, V. K. Kurnatovski, P. N. Lepeșinski,

www.dacoromanica.ro

O. B. Lepeşinskaia şi de muncitorii petersburghezi O. A. Engberg, A. S. Şapovalov şi N. N. Panin. La „Protest" au aderat I. L. Prominski, M. D. Efimov, Cekalski şi Kovalevski, care nu luaseră parte la adunare, precum şi colonia de deportaţi din Turuhansk (L. Martov (I. O. Ţederbaum) ş.a.). Împotriva „Credo"-ului „economiştilor" a luat atitudine de asemenea colonia celor 17 social-democraţi deportaţi din oraşul Orlov, gubernia Veatka (V. V. Vorovski, N. E. Bauman, A. N. Potresov şi alţii).

„Protestul" a fost trimis în străinătate, unde, îndată după ce a fost primit, G. V. Plehanov l-a dat la cules pentru numărul următor al revistei „Rabocee Delo". Dar membrii „tineri" ai „Uniunii" din străinătate care făceau parte din redacţia revistei „Rabocee Delo" au publicat în decembrie 1899, fără ştirea lui G. V. Plehanov, „Protestul" sub formă de foaie volantă, adăugînd şi o postfaţă în care declarau că „Credo"-ul reprezintă părerea unor persoane izolate, a căror poziţie nu prezintă vreo primejdie pentru mişcarea muncitorească din Rusia, şi negau existenţa „economismului" în „Uniunea social-democraţilor ruşi" din străinătate. La începutul anului 1900, G. V. Plehanov a retipărit „Protestul" în culegerea „Vademecum pentru redacţia revistei «Rabocee Delo»", indreptată împotriva „economiştilor". G. V. Plehanov a salutat apariţia „Protestului", care dovedea că social-democraţii din Rusia văd în „economism" o primejdie serioasă şi-i declară un război hotărît. – *157.*

57 *„Rabocee Delo"* – revistă a economiştilor, organ neperiodic al „Uniunii social-democraţilor ruşi din străinătate". A apărut la Geneva din aprilie 1899 pînă în februarie 1902 sub îngrijirea lui B. N. Kricevski, P. Teplov, V. P. Ivanşin, iar mai tîrziu şi a lui A. S. Martînov. Au apărut 12 numere, dintre care 3 duble. Redacţia revistei „Rabocee Delo" era centrul din străinătate al „economiştilor". „Rabocee Delo" sprijinea lozinca bernsteiniană a „libertăţii criticii" marxismului, se situa pe poziţii oportuniste în problemele de tactică şi în problemele organizatorice ale social-democraţiei ruse, nega posibilităţile revoluţionare ale ţărănimii etc. „Rabocedelţii" propagau ideea oportunistă că lupta politică a proletariatului trebuie să fie subordonată celei economice, se ploconeau în faţa spontaneităţii mişcării muncitoreşti şi negau rolul conducător al partidului. Unul dintre redactorii de la „Rabocee Delo" (V. P. Ivanşin) participa la redactarea revistei „Raboceaia Misl" – organ al „economiştilor" făţişi, pe care „Rabocee Delo" îl sprijinea. La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., „rabocedelţii" au reprezentat aripa de extremă dreaptă, ultraoportunistă, a partidului. – *157.*

58 *Grupul „Eliberarea muncii"* – primul grup marxist rus, creat de G. V. Plehanov în 1883, la Geneva. Afară de Plehanov, din acest grup au făcut parte P. B. Akselrod, L. G. Deutsch, V. I. Zasulici, V. N. Ignatov.

Grupul „Eliberarea muncii" a desfăşurat o vastă muncă de propagare a marxismului în Rusia, traducînd în limba rusă, editînd în străinătate şi difuzînd în Rusia diferite lucrări ale lui K. Marx şi F. Engels: „Manifestul Partidului Comunist", „Muncă salariată şi

www.dacoromanica.ro

capital", „Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință" etc. și popularizînd în publicațiile sale marxismul. Grupul „Eliberarea muncii" a dat o lovitură serioasă narodnicismului, care reprezenta principala piedică ideologică în calea răspîndirii marxismului și a dezvoltării mișcării social-democrate în Rusia. În lucrările sale „Socialismul și lupta politică" (1883), „Divergențele noastre" (1885) ș.a. G. V. Plehanov a supus unei critici marxiste teoriile narodnice reacționare (teoria cu privire la calea necapitalistă de dezvoltare a Rusiei, negarea rolului conducător al proletariatului în mișcarea revoluționară, concepția subiectiv-idealistă a narodnicilor asupra rolului personalității în istorie etc.). Cele două proiecte de program al social-democraților ruși (1883 și 1885), scrise de G. V. Plehanov și publicate de grupul „Eliberarea muncii", au constituit un pas important în direcția pregătirii și creării unui partid social-democrat în Rusia. Un rol deosebit de important în răspîndirea concepțiilor marxiste, în apărarea materialismului dialectic și a materialismului istoric a avut cartea lui Plehanov (N. Beltov) „Contribuții la dezvoltarea concepției moniste asupra istoriei" (1895), care a contribuit la „educarea unei întregi generații de marxiști ruși" (Lenin). Grupul a editat și a difuzat în Rusia 4 numere din culegerea „Soțial-Demokrat", precum și o serie de broșuri populare pentru muncitori.

F. Engels a salutat apariția grupului „Eliberarea muncii", „care a primit cu sinceritate și fără rezerve marile teorii economice și istorice ale lui Marx" (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. XXVII, ed. rusă, 1935, pag. 461). G. V. Plehanov și V. I. Zasulici au întreținut relații de prietenie cu F. Engels și ani de-a rîndul au fost în corespondență cu el. Grupul „Eliberarea muncii" a stabilit legături cu mișcarea muncitorească internațională și, începînd cu primul Congres al Internaționalei a II-a (Paris, 1889), în tot cursul existenței sale a reprezentat social-democrația din Rusia la toate congresele acestei Internaționale. Grupul „Eliberarea muncii" a avut însă și greșeli serioase : supraaprecierea rolului burgheziei liberale, subaprecierea revoluționarismului țărănimii, ca rezervă a revoluției proletare. Aceste greșeli au constituit germenele viitoarelor concepții menșevice ale lui Plehanov și ale altor membri ai acestui grup.

V. I. Lenin a arătat că grupul „Eliberarea muncii" „a fondat doar teoreticește social-democrația și a făcut primul pas în întîmpinarea mișcării muncitorești" (Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 275).

La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., din august 1903, grupul „Eliberarea muncii" a declarat că-și încetează existența. – *159.*

59 Lenin se referă la *Asociația Internațională a Muncitorilor* – Internaționala I, prima organizație internațională de masă a proletariatului, înființată la 28 septembrie 1864, la o adunare muncitorească internațională convocată la Londra de muncitori englezi și francezi. Înființarea Internaționalei I a fost rezultatul luptei perseverente și îndelungate duse de K. Marx și F. Engels pentru crearea unui partid revoluționar al clasei muncitoare. K. Marx a fost organizatorul și conducătorul Internaționalei I, autorul „Manifestului constitutiv", al

www.dacoromanica.ro

Statutului şi al celorlalte documente programatice şi tactice. După cum a arătat V. I. Lenin, Internaţionala I „a pus bazele unei organizaţii internaţionale muncitoreşti menite să-i pregătească pe muncitori în vederea asaltului revoluţionar împotriva capitalului", „a pus bazele luptei proletare internaţionale pentru socialism" (Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 290, 291).

Organul conducător central al Internaţionalei I a fost Consiliul General al Asociaţiei Internaţionale a Muncitorilor ; K. Marx a fost în permanenţă membru al acestui Consiliu. Luptind cu succes împotriva influenţelor mic-burgheze şi tendinţelor sectare, care predominau pe atunci în mişcarea muncitorească (trade-unionismul în Anglia, proudhonismul şi anarhismul în ţările romanice, lassalleanismul în Germania), Marx a grupat în jurul principiilor socialismului ştiinţific pe muncitorii înaintaţi din Europa şi America. Internaţionala I a condus lupta economică şi politică a muncitorilor din diferite ţări şi a contribuit la întărirea solidarităţii lor internaţionale. Deosebit de mare a fost rolul Internaţionalei I în opera de răspîndire a marxismului, în unirea socialismului cu mişcarea muncitorească.

După înfrîngerea Comunei din Paris, în faţa clasei muncitoare s-a pus sarcina creării unor partide naţionale de masă pe baza principiilor promovate de Internaţionala I. „Ţinînd seama de starea de lucruri din Europa – scria K. Marx în 1873 –, consider că este fără doar şi poate util ca organizarea formală a Internaţionalei să treacă temporar pe planul al doilea" (K. Marx şi F. Engels. Ausgewählte Briefe, Dietz Verlag, Berlin, 1953, pag. 339). În 1876, la Conferinţa de la Filadelfia, Internaţionala I a fost dizolvată în mod oficial. – *163.*

60 *„Bernsteiniada"* – curent antimarxist în social-democraţia internaţională ; a apărut la sfîrşitul secolului al XIX-lea în Germania, fiind denumit astfel după numele social-democratului german E. Bernstein. Bernstein a fost exponentul făţiş al tendinţelor oportuniste de dreapta în social-democraţia germană, care au ieşit la iveală într-un mod deosebit de evident după moartea lui F. Engels în 1895.

În anii 1896–1898 Bernstein a publicat în revista „Die Neue Zeit", organul teoretic al Partidului social-democrat din Germania, o serie de articole sub titlul comun „Problemele socialismului", în care a procedat la o revizuire făţişă a marxismului. Aripa stîngă a Partidului social-democrat din Germania a început să-l combată pe Bernstein în coloanele ziarelor ei, dar Comitetul Central al partidului nu i-a dat lui Bernstein şi bernsteinismului riposta cuvenită. Polemica în coloanele revistei „Die Neue Zeit" a început în iulie 1898 cu articolul lui G. V. Plehanov „Bernstein şi materialismul".

În martie 1899, articolele lui Bernstein au apărut în volum sub titlul „Premisele socialismului şi sarcinile social-democraţiei". Cartea a fost primită favorabil de aripa dreaptă a partidului german şi de elementele oportuniste din celelalte partide ale Internaţionalei a II-a. Lozinca bernsteiniană a „libertăţii criticii" a fost însuşită de asemenea de „marxiştii legali" şi de „economiştii" din Rusia. Cenzura

www.dacoromanica.ro

din Rusia a permis tipărirea cărții lui Bernstein în trei ediții, iar Zubatov a inclus-o în lista cărților recomandate muncitorilor.

La congresele Partidului social-democrat din Germania – de la Stuttgart (octombrie 1898), Hanovra (octombrie 1899) și Lübeck (septembrie 1901) – bernsteinismul a fost condamnat, dar, din cauza poziției împăciuitoriste a majorității liderilor, partidul nu s-a delimitat de Bernstein. Bernsteinienii au continuat să propage fățiș ideile revizioniste în organul lor teoretic „Sozialistische Monatshefte" și în organizațiile de partid.

Numai partidul bolșevic, în frunte cu V. I. Lenin, a dus o luptă hotărîtă împotriva bernsteinismului, împotriva partizanilor și adepților lui.

Afară de lucrările care au intrat în volumul de față, critica și demascarea bernsteinienilor a fost făcută de Lenin și în lucrarea „Ce-i de făcut ?" (vezi Opere, vol. 5, Editura politică, 1958, pag. 339–342), precum și în articolele : „Marxism și revizionism" (vol. 15, E.S.P.L.P. 1957, pag. 17–27), „Divergențele din sînul mișcării muncitorești europene" (vol. 16, E.S.P.L.P. 1957, pag. 345–362) etc. – *163.*

61 Vezi K. Marx. „Mizeria filozofiei" (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 172–179). – *164.*

62 Lenin critică aici cunoscuta teză a lassalleienilor că, în raport cu clasa muncitoare, toate celelalte clase alcătuiesc doar o singură masă reacționară. Această teză a fost inclusă în programul social-democraților germani adoptat în 1875 la Congresul de la Gotha, cu prilejul unificării celor două partide socialiste germane, care fiinţaseră pînă atunci separat – eisenachienii și lassalleienii.

În „Critica programului de la Gotha" K. Marx a demascat caracterul antirevoluționar al acestei teze (vezi K. Marx. „Critica programului de la Gotha", Editura politică, 1959, ediția a II-a, pag. 21). – *165.*

63 *„Uniunea de nord a muncitorilor ruși"* – una dintre primele organizații politice revoluționare ale clasei muncitoare, apărută în legătură cu intensificarea mișcării muncitorești în Rusia. „Uniunea" a fost organizată la Petersburg, la sfîrșitul anului 1878. Întemeietorii ei au fost lăcătușul Viktor Obnorski și tîmplarul Stepan Halturin, muncitori din Petersburg. La adunările muncitorești din 23 și 30 decembrie 1878 a fost adoptat programul „Uniunii", în care se arăta că, prin sarcinile ei, „Uniunea" se situează pe poziții foarte apropiate de cele ale partidelor social-democrate din Occident. Programul, definind rolul istoric al clasei muncitoare și considerînd-o clasa înaintată a societății, revendica pentru muncitori drepturi și libertăți politice, ca o condiție necesară pentru eliberarea de sub jugul exploatării, și chema pe muncitorii din Rusia la lupta de clasă alături de proletariatul altor țări. Țelul final al „Uniunii" era „răsturnarea orînduirii politice și economice existente, ca orînduire extrem de nedreaptă". În același timp însă, programul „Uniunii" purta unele urme de influență narodnicistă.

www.dacoromanica.ro

La începutul anului 1879, „Uniunea" număra aproximativ 200 de membri şi cam tot atîţia simpatizanţi. Conducerea „Uniunii" îşi propunea s-o transforme pe aceasta într-o organizaţie generală a muncitorilor din Rusia. „Uniunea" a luat parte activă la lupta grevistă a proletariatului. Unul dintre conducătorii marii greve care a avut loc în 1879 la „Filatura nouă" din Petersburg a fost P. A. Moiseenko, membru al „Uniunii". „Uniunea" a scos o serie de manifeste adresate muncitorilor şi a acordat greviştilor un sprijin bănesc. În 1879 – începutul anului 1880, „Uniunea" a fost lichidată de guvernul ţarist. Membrii „Uniunii" au mai apucat să scoată la 15 februarie 1880 un număr al ziarului „Raboceaia Zarea", primul ziar muncitoresc din Rusia ; acest număr a fost confiscat aproape în întregime. – *166.*

64 *„Uniunea muncitorilor din sudul Rusiei"* – prima organizaţie muncitorească politică revoluţionară din Rusia, întemeiată la Odesa în aprilie–mai 1875 de către intelectualul revoluţionar E. O. Zaslavski. „Uniunea" s-a format prin unirea unor cercuri muncitoreşti care creaseră o casă de împrumut şi păstrare. În statutul „Uniunii" se vorbea, pentru prima oară în istoria mişcării muncitoreşti ruse, despre lupta muncitorilor împotriva jugului capitalului şi se arăta că „numai printr-o revoluţie violentă" pot obţine muncitorii recunoaşterea drepturilor lor.

„Uniunea" număra vreo 60 de membri activi şi circa 150–200 de simpatizanţi din rîndurile muncitorilor. Membrii „Uniunii" ţineau adunări, citeau şi difuzau literatură democrat-revoluţionară, participau activ la organizarea de greve. „Uniunea" a căutat să-şi extindă influenţa asupra muncitorilor din oraşele industriale din sudul Rusiei : Rostov pe Don, Harkov, Taganrog etc. La Rostov pe Don discipolii lui Zaslavski au reuşit să organizeze o filială a „Uniunii". În decembrie 1875, „Uniunea", după o existenţă de 8–9 luni, a fost distrusă de guvernul ţarist. Membrii „Uniunii" rămaşi în libertate au continuat să desfăşoare o activitate revoluţionară. – *166.*

65 *„Raboceaia Mîsl"* („Gîndirea muncitorească") – ziar, organ de presă al „economiştilor" ; a apărut din octombrie 1897 pînă în decembrie 1902. Au apărut 16 numere. Primele două numere s-au tipărit la mimeograf, la Petersburg ; numerele 3–11 au apărut în străinătate, la Berlin ; numerele 12, 13, 14 şi 15 au fost tipărite la Varşovia ; ultimul număr, 16, a apărut în străinătate. Ziarul era redactat de K. M. Tahtarev şi de alţii.

Critica concepţiilor propagate de ziarul „Raboceaia Mîsl" a fost făcută de V. I. Lenin în articolul „O orientare retrogradă în social-democraţia rusă" (vezi volumul de faţă, pag. 235–267), într-o serie de articole publicate în ziarul „Iskra" şi în cartea „Ce-i de făcut ?". – *167.*

66 *„S. – Peterburgski Rabocii Listok"* – ziar ilegal, organ al „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg. Au apărut două numere : nr. 1 – în februarie (datat ianuarie) 1897,

www.dacoromanica.ro

tipărit în Rusia, la mimeograf, într-un tiraj de 300–400 de exemplare, şi nr. 2 – în septembrie 1897, la Geneva, tipărit la tipografie.

Ziarul milita pentru îmbinarea luptei economice a clasei muncitoare cu largi revendicări politice, subliniind totodată necesitatea creării unui partid muncitoresc. – *167.*

67 *„Raboceaia Gazeta"* („Gazeta muncitorească") – organ ilegal al grupului social-democrat din Kiev. Au apărut două numere : nr. 1 – în august 1897 şi nr. 2 – în decembrie (datat noiembrie) acelaşi an. P. L. Tuceapski, unul dintre redactorii ziarului, în timp ce se afla în străinătate din însărcinarea redacţiei, a arătat lui G. V. Plehanov şi celorlalţi membri ai grupului „Eliberarea muncii" primul număr al ziarului „Raboceaia Gazeta" şi a obţinut din partea lor consimţământul de a colabora la ziar. Într-o scrisoare adresată membrilor redacţiei ziarului „Raboceaia Gazeta", G. V. Plehanov a apreciat pozitiv apariţia acestui ziar ca organ social-democrat pe întreaga Rusie şi a arătat că este necesar să se acorde o atenţie mai mare problemelor legate de lupta politică a proletariatului. Ca urmare a legăturii stabilite cu reprezentanţii grupului „Eliberarea muncii", nr. 2 al ziarului „Raboceaia Gazeta" a avut un caracter politic mai pronunţat. Primul Congres al P.M.S.D.R., care s-a ţinut în martie 1898, a recunoscut „Raboceaia Gazeta" ca organ oficial al partidului. Deoarece între timp tipografia a fost descoperită şi lichidată de către poliţie, iar membrii Comitetului Central ales de congres au fost arestaţi, nr. 3 al ziarului, care fusese pregătit pentru tipar, nu a mai apărut. În ceea ce priveşte încercările de a relua editarea ziarului în 1899, vezi volumul de faţă, pag. 173–175, precum şi lucrarea „Ce-i de făcut ?" (Opere, vol. 5, Editura politică, 1958, pag. 477). – *167.*

68 *Primul Congres al P.M.S.D.R.* s-a ţinut, în condiţii de ilegalitate, la Minsk, între 1 şi 3 (13–15) martie 1898. Problema necesităţii convocării congresului a fost pusă de Lenin în 1896, în timp ce se afla deţinut la închisoarea din Petersburg. Arestarea şi deportarea în Siberia a conducătorilor „Uniunii de luptă" din Petersburg, în frunte cu Lenin, şi, ca o consecinţă a acestui fapt, întărirea aripii oportuniste în rîndurile „Uniunii" au împiedicat în practică convocarea acestui congres.

De pregătirea congresului s-a ocupat organizaţia social-democrată din Kiev (un grup special desemnat la conferinţa pregătitoare din martie 1897), pe care poliţia nu reuşise s-o lichideze şi care avea un bun aparat conspirativ. Congresul a fost convocat în condiţiile luptei duse împotriva „economismului", curent oportunist care se întărea pe atunci în rîndurile social-democraţiei.

La lucrările congresului au luat parte 9 delegaţi din partea a 6 organizaţii (cîte un delegat din partea „Uniunilor de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg, Moscova, Kiev şi Ekaterinoslav, doi delegaţi din partea grupului „Raboceaia Gazeta" din Kiev şi trei delegaţi din partea Bundului).

www.dacoromanica.ro

Congresul a hotărît contopirea „Uniunilor de luptă" locale şi a Bundului într-un singur „Partid muncitoresc social-democrat din Rusia". În problema naţională, congresul a recunoscut fiecărei naţiuni dreptul la autodeterminare. În Comitetul Central au fost aleşi : un reprezentant al „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg (S. I. Radcenko), unul din partea ziarului „Raboceaia Gazeta" din Kiev (B. L. Eidelman) şi unul din partea Bundului (A. A. Kremer). „Raboceaia Gazeta" a fost declarată organul oficial al partidului. Participanţii la congres au adresat un salut lui G. V. Plehanov.

„Manifestul P.M.S.D.R.", publicat de C.C., în numele congresului, curînd după încheierea lucrărilor acestuia, punea drept sarcină principală lupta pentru libertate politică, sublinia sarcina luptei împotriva absolutismului, legînd-o de lupta continuă împotriva capitalismului şi burgheziei. „Uniunea social-democraţilor ruşi din străinătate" a fost declarată reprezentantul partidului în străinătate.

Congresul a proclamat înfiinţarea Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia, dar nu a reuşit să creeze un partid care să reprezinte un tot unic. Curînd după congres, membrii C.C. au fost arestaţi. Congresul nu a elaborat un program, iar linia lui politică nu era îndeajuns de consecventă din punct de vedere marxist în definirea sarcinilor istorice ale proletariatului din Rusia. Cu toate acestea, primul Congres al P.M.S.D.R. a marcat un pas înainte în opera de unire a proletariatului – care se trezise la viaţă politică – în jurul social-democraţiei revoluţionare. – *168.*

69 *„Narodnaia volea"* – organizaţie politică secretă a narodnicilor-terorişti, care a luat naştere în august 1879, în urma scindării organizaţiei narodnice „Zemlea i volea". În fruntea organizaţiei „Narodnaia volea" se afla un comitet executiv, format din A. I. Jeleabov, A. D. Mihailov, M. F. Frolenko, N. A. Morozov, V. N. Figner, S. L. Perovskaia, A. A. Kveatkovski şi alţii. Rămînînd pe poziţiile socialismului utopic narodnicist, narodovolţii au păşit pe calea luptei politice, considerînd că principala sarcină o constituie răsturnarea absolutismului şi cucerirea libertăţii politice. Programul lor prevedea organizarea unei „reprezentanţe populare permanente", aleasă prin vot universal, proclamarea libertăţilor democratice, trecerea pămîntului în mîinile poporului şi elaborarea unor măsuri pentru trecerea fabricilor şi uzinelor în mîinile muncitorilor. „Narodovolţii – scria V. I. Lenin – au făcut un pas înainte, trecînd la lupta politică, dar nu au reuşit să lege această luptă de socialism" (Opere, vol. 8, E.S.P.L.P. 1955, pag. 59).

Narodovolţii au dus o luptă eroică împotriva absolutismului ţarist. Dar, pornind de la teoria greşită a „eroilor" activi şi a „gloatei" pasive, ei considerau că vor putea obţine transformarea societăţii fără participarea poporului, prin forţele lor proprii, prin teroarea individuală, prin intimidarea şi dezorganizarea conducerii statului. După 1 martie 1881 (cînd a fost asasinat Alexandru al II-lea), guvernul a reuşit prin execuţii, provocări şi crîncene persecuţii să zdrobească organizaţia „Narodnaia volea". Încercările repetate de a reînvia organizaţia „Narodnaia volea", făcute în cursul deceniului al

www.dacoromanica.ro

9-lea, n-au dat nici un rezultat. Astfel, în 1886 a apărut un grup, condus de A. I. Ulianov (fratele lui V. I. Lenin) și de P. I. Șevîrev, care împărtășea tradițiile organizației „Narodnaia volea". După o încercare nereușită de a organiza un atentat împotriva lui Alexandru al III-lea, în 1887 grupul a fost descoperit, iar membrii săi activi au fost executați.

Criticînd programul greșit, utopic al narodovolților, V. I. Lenin vorbea totodată cu mare respect de lupta plină de abnegație a narodovolților împotriva țarismului și aprecia foarte mult tehnica lor conspirativă și organizația lor strict centralizată. – *169.*

70 *„Uniunea social-democraților ruși din străinătate"* a fost creată în 1894, la Geneva, din inițiativa grupului „Eliberarea muncii", pe baza recunoașterii programului grupului de către toți membrii „Uniunii". Grupul „Eliberarea muncii" a fost însărcinat cu redactarea publicațiilor „Uniunii", iar în martie 1895 el a cedat „Uniunii" folosința tipografiei sale. În vara anului 1895, în timpul șederii lui V. I. Lenin în străinătate, s-a hotărît ca „Uniunea" să editeze culegerea „Rabotnik", iar social-democrații din Rusia, în urma propunerii cărora se hotărîse această editare, au cerut ca respectiva culegere să fie redactată de grupul „Eliberarea muncii". „Uniunea" a scos 6 numere din culegerea „Rabotnik", 10 numere din „Listok «Rabotnika»", a tipărit lucrarea lui V. I. Lenin „Explicarea legii amenzilor" (1897), lucrarea lui G. V. Plehanov „O nouă campanie împotriva social-democrației ruse" (1897) etc.

În martie 1898, primul Congres al P.M.S.D.R. a recunoscut „Uniunii" calitatea de reprezentant al partidului în străinătate. Ulterior, în cadrul „Uniunii" au început să precumpănească elementele oportuniste – „economiștii", sau așa-zișii „tineri". Ei au refuzat să sprijine „Manifestul" congresului, întrucît congresul a proclamat cucerirea libertății politice drept țel imediat al social-democrației.

În noiembrie 1898, la primul Congres al „Uniunii", ținut la Zürich, grupul „Eliberarea muncii" a declarat că refuză să redacteze publicațiile „Uniunii", cu excepția numărului 5–6 al culegerii „Rabotnik" și a broșurilor lui V. I. Lenin „Sarcinile social-democraților ruși" și „Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici", a căror editare și-o asumase. Din aprilie 1899, „Uniunea" a început să editeze revista „Rabocee Delo", în a cărei redacție au intrat „economiștii" B. N. Kricevski, B. P. Ivanșin ș.a. „Uniunea" a făcut declarații de simpatie la adresa lui E. Bernstein, a millerandiștilor etc.

Lupta dinăuntrul „Uniunii" a continuat pînă la cel de-al II-lea Congres al ei (aprilie 1900, Geneva) și în cadrul congresului. Ca urmare a acestei lupte, grupul „Eliberarea muncii" și adepții lui s-au retras de la congres și au creat organizația de sine stătătoare „Soțial-demokrat".

La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. (1903), reprezentanții „Uniunii" („rabocedelții") au adoptat o poziție ultraoportunistă și s-au retras de la congres după ce acesta a recunoscut „Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse" drept singura organizație din străinătate a partidului. Congresul al II-lea al partidului

www.dacoromanica.ro

a hotărît dizolvarea „Uniunii" (vezi „Rezoluţiile şi hotărîrile congreselor, conferinţelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice şi ale plenarelor C.C.", partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 57). – *170.*

71 Articolele *„Programul nostru"*, *„Sarcina noastră imediată"* şi *„O problemă vitală"* au fost scrise de Lenin în timp ce se afla în deportare. Ele erau destinate ziarului „Raboceaia Gazeta", pe care primul Congres al P.M.S.D.R. l-a recunoscut ca organ oficial al partidului. În 1899 Comitetul Central al Bundului a încercat să reînnoiască apariţia ziarului şi, în legătură cu aceasta, grupul redacţional i-a propus lui Lenin să-şi asume redactarea ziarului, iar mai tîrziu i-a propus să colaboreze la ziar. Articolele au fost trimise de Lenin împreună cu o scrisoare către grupul redacţional. Încercarea de a reînnoi apariţia ziarului a eşuat şi articolele au rămas nepublicate. Pe plicul în care se păstrau aceste articole, Lenin a făcut menţiunea : „Articolaşe pentru noua R.G. (1899). Primite din partea Bundului în ianuarie 1901". – *171.*

72 Afirmaţia lui E. Bernstein că majoritatea social-democraţilor ruşi îi împărtăşesc vederile (notele de subsol de la pag. 170 şi 173 a primei ediţii germane a cărţii „Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie") constituia un răspuns la articolul publicat de G. V. Plehanov în revista „Die Neue Zeit", articol cu care a început discuţia în jurul articolelor lui Bernstein, grupate mai tîrziu în cartea „Premisele socialismului şi sarcinile social-democraţiei". Prin această afirmaţie E. Bernstein a vrut să sublinieze că G. V. Plehanov, fiind în emigraţie, nu exprimă concepţiile „social-democraţilor ruşi care activează în Rusia". – *174.*

73 Este vorba de sciziunea produsă la primul Congres al „Uniunii social-democraţilor ruşi" din străinătate, ţinut în noiembrie 1898 la Zürich. – *174.*

74 Culegerea *„Lupta proletară"* nr. 1, editată de grupul social-democrat din Ural, a fost tipărită în iarna anului 1898–1899 la tipografia acestui grup. Autorii acestei culegeri se situau pe poziţiile „economismului", negau necesitatea creării unui partid politic de sine stătător al clasei muncitoare, considerau că revoluţia politică poate fi înfăptuită printr-o grevă generală. Caracterizarea şi aprecierea concepţiilor autorilor culegerii a fost făcută de V. I. Lenin în capitolul al IV-lea al lucrării sale „Ce-i de făcut ?" (Opere, vol. 5, Editura politică, 1958, pag. 427–428). – *174.*

75 Este vorba de *„Proiectul de program al partidului nostru"* (vezi volumul de faţă, pag. 207–234). – *174.*

76 Este vorba de convocarea Congresului al II-lea al P.M.S.D.R., care urma să adopte programul partidului, statutul de organizare şi să aleagă centrele partidului (C.C. şi redacţia O.C.). Pregătirea con-

www.dacoromanica.ro

congresului, care s-a ținut în iulie-august 1903, a fost efectuată în 1900–1903 de redacția „Iskrei" și de organizațiile iskriste din Rusia și din străinătate. Încercarea de a convoca Congresul al II-lea în 1900 a fost întreprinsă din inițiativa Comitetului organizatei Ekaterinoslav, cu sprijinul Bundului și al „Uniunii social-democraților ruși" din străinătate, a cărei conducere fusese acaparată de „economiști". Congresul urma să se țină la Smolensk, în primăvara anului 1900. Reprezentantul Comitetului organizației Ekaterinoslav, I. H. Lalaiant, care participa la organizarea congresului, a venit în februarie 1900 la Moscova și a discutat cu Lenin condițiile în care viitorul congres urma să hotărască reapariția ziarului „Raboceaia Gazeta" și numirea unei redacții, compusă din V. I. Lenin, A. N. Potresov și L. Martov (I. O. Țederbaum). V. I. Lenin și membrii grupului „Eliberarea muncii" considerau prematură convocarea congresului (vezi volumul de față, pag. 318, 349) ; în același timp însă, grupul „Eliberarea muncii" nu putea să refuze să participe la congres și, de aceea, l-a însărcinat pe V. I. Lenin să-l reprezinte, trimițîndu-i în acest scop un mandat din străinătate. Din cauza numeroaselor arestări survenite într-o serie de organizații social-democrate în aprilie–mai 1900, congresul nu a avut loc (vezi Opere, vol. 5, Editura politică, 1958, pag. 477–479). – *175.*

77 Instanța intermediară putea fi L. M. Knipovici (Astrahan) sau L. Martov (Turuhansk), prin intermediul căruia i-a fost transmisă lui Lenin propunerea C.C. al Bundului de a colabora la „Raboceaia Gazeta". – *175.*

78 Este vorba de articolul lui G. V. Plehanov „Bernstein și materialismul", publicat în iulie 1898 în nr. 44 al revistei „Die Neue Zeit", organ al social-democrației germane, cu următoarea notă din partea redacției : „Cu acest articol deschidem discuția în legătură cu «Problemele socialismului» ridicate de Bernstein. Ne-au fost promise și alte articole împotriva lui Bernstein". La sfîrșitul lunii octombrie – începutul lunii noiembrie 1898, G. V. Plehanov a publicat în „Sächsische Arbeiter-Zeitung" nr. 253–255 un articol intitulat „Pentru ce să-i fim recunoscători ? Scrisoare deschisă către Karl Kautsky", în care se spune că într-un moment în care se pune chestiunea : „cine pe cine va înmormînta : *Bernstein social-democrația, sau social-democrația pe Bernstein ?*", Kautsky a dat dovadă de împăciuitorism față de acest dușman al socialismului. „Sînteți dinainte înclinat să-i dați dreptate lui Bernstein și de aceea sînteți profund greșit", scria G. V. Plehanov lui K. Kautsky. Lenin știa de această luare de poziție a lui G. V. Plehanov, iar la 1 septembrie 1899 a cerut să i se trimită articolele acestuia (vezi Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 229–230). În ceea ce privește articolele lui G. V. Plehanov, vezi Plehanov, Opere, vol. XI, 1928, pag. 13–39. – *177.*

79 *Congresul de la Hanovra al social-democrației germane* a avut loc între 9 și 14 octombrie (st. n.) 1899. În problema principală de pe

www.dacoromanica.ro

ordinea de zi – „Atacurile împotriva concepţiilor fundamentale şi a tacticii partidului", raportul a fost prezentat de A. Bebel. Lenin a scris că cuvîntarea lui Bebel va rămîne pentru multă vreme „un model de apărare a concepţiilor marxiste şi de luptă pentru caracterul cu adevărat socialist al partidului muncitoresc" (Opere, vol. 19, E.S.P.L.P. 1957, pag. 290). Dar, deşi s-a pronunţat împotriva concepţiilor revizioniste ale lui Bernstein, congresul nu a făcut o critică amplă bernsteinismului. – *177.*

80 Lenin se referă la grevele declarate de muncitorii din Petersburg, în special de textilişti, în 1895 şi îndeosebi în 1896. Greva din 1896 a început la 23 mai la manufactura Kalinkinskaia, din cauza refuzului fabricanţilor de a plăti în întregime muncitorilor salariul pentru zilele declarate nelucrătoare cu ocazia încoronării lui Nicolaie al II-lea. Greva a cuprins repede principalele filaturi şi ţesătorii de bumbac din Petersburg, extinzîndu-se apoi asupra marilor uzine constructoare de maşini, asupra manufacturii de articole din cauciuc, asupra fabricii de hîrtie şi asupra fabricii de zahăr. Proletariatul din Petersburg s-a ridicat pentru prima oară în front larg la luptă împotriva exploatatorilor. Erau în grevă peste 30.000 de muncitori. Greva s-a desfăşurat sub conducerea „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg, care scotea foi volante şi manifeste în care muncitorii erau îndemnaţi să-şi apere cu fermitate drepturile. „Uniunea de luptă" a tipărit şi a difuzat principalele revendicări ale greviştilor : reducerea zilei de muncă la 10 ore şi jumătate, mărirea tarifelor, achitarea la timp a salariilor etc.

Ştirile în legătură cu această grevă au produs o puternică impresie în străinătate. Corespondenţe referitoare la grevă au fost publicate în „Vorwärts" (Berlin) şi în „Arbeiter Zeitung" (Viena). O adresă a muncitorilor englezi, semnată de liderii tuturor organizaţiilor socialiste şi sindicale, a fost tradusă în limba rusă şi difuzată de „Uniunea de luptă" în rîndurile muncitorilor din Petersburg. La un miting al trade-unionurilor din Londra, comunicarea făcută de V. I. Zasulici în legătură cu greva şi cuvîntarea rostită de fiica lui K. Marx Eleanor Marx-Aveling au fost întîmpinate cu însufleţire ; cei prezenţi au făcut o colectă în ajutorul greviştilor ; colecte asemănătoare au fost organizate în trade-unionuri. Colecte de bani au fost organizate şi în Germania, Austria şi Polonia. Congresul de la Londra al Internaţionalei a II-a, întrunit în iulie 1896, a întîmpinat cu entuziasm comunicarea lui G. V. Plehanov în legătură cu greva din 1896 şi a adoptat o rezoluţie specială, care cuprindea un mesaj de salut adresat muncitorilor ruşi, care duceau lupta împotriva „unuia dintre ultimele bastioane ale reacţiunii europene".

Grevele de la Petersburg au contribuit la dezvoltarea mişcării muncitoreşti la Moscova şi în alte oraşe din Rusia, au silit guvernul să accelereze revizuirea legislaţiei pentru reglementarea muncii în fabrici şi să emită legea din 2 (14) iunie 1897 cu privire la reducerea zilei de muncă în fabrici şi uzine la 11 ore şi jumătate. Grevele, după cum a scris mai tîrziu V. I. Lenin, „au deschis era mişcării muncitoreşti – cel mai puternic factor al întregii noastre revoluţii –,

www.dacoromanica.ro

mişcare care a crescut apoi continuu" (Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 82). – *180.*

81 Vezi K. Marx şi F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist" (Editura politică, 1960, ediţia a VII-a, pag. 42). – *182.*

82 *Legea excepţională împotriva socialiştilor* a fost introdusă în Germania în 1878 de guvernul lui Bismarck, în vederea luptei împotriva mişcării muncitoreşti şi socialiste. Prin această lege au fost interzise toate organizaţiile partidului social-democrat, organizaţiile muncitoreşti de masă, presa muncitorească ; în baza acestei legi, autorităţile confiscau cărţile şi publicaţiile socialiste, prigoneau şi expulzau pe social-democraţi. Dar represiunile nu au distrus partidul social-democrat, a cărui activitate a fost reorganizată şi adaptată condiţiilor existenţei în ilegalitate : a fost organizată apariţia în străinătate a organului central al partidului, ziarul „Sozialdemokrat", iar congresele partidului s-au ţinut regulat (în 1880, 1883 şi 1887) ; în Germania au fost repede refăcute, în ilegalitate, organizaţiile şi grupurile social-democrate, în fruntea cărora se afla C.C. al partidului. În acelaşi timp, partidul a folosit pe scară largă posibilităţile legale pentru a întări legăturile cu masele. Influenţa lui a crescut neîncetat ; în perioada 1878–1890 numărul voturilor întrunite de social-democraţi în alegerile pentru Reichstag a crescut de peste trei ori.

Social-democraţii germani primeau un mare ajutor din partea lui K. Marx şi F. Engels. Sub presiunea mişcării muncitoreşti de masă, care creştea neîncetat, legea împotriva socialiştilor a fost abrogată în 1890. – *190.*

83 *„Vorwärts"* („Înainte") – cotidian, organ central al social-democraţiei germane ; a apărut la Leipzig cu începere din 1876, sub îngrijirea lui W. Liebknecht ş. a.

În 1878, după promulgarea legii excepţionale împotriva socialiştilor, ziarul a fost interzis. A reînceput să apară la Berlin, în ianuarie 1891, ca o continuare a ziarului „Berliner Volksblatt", care apărea din 1884. În coloanele acestui ziar, F. Engels a combătut diversele manifestări ale oportunismului. Începînd din a doua jumătate a ultimului deceniu al secolului trecut, după moartea lui F. Engels, redacţia ziarului „Vorwärts" a încăput pe mîinile aripii drepte a partidului şi a publicat regulat articole scrise de oportunişti, care predominau în social-democraţia germană şi în Internaţionala a II-a. Prezentînd în mod tendenţios lupta care se ducea în cadrul P.M.S.D.R. împotriva oportunismului şi revizionismului, „Vorwärts" i-a sprijinit pe „economişti", iar mai tîrziu, după scindarea partidului, pe menşevici. În anii reacţiunii, „Vorwärts" a publicat articole calomnioase scrise de Troţki, fără a da lui Lenin şi bolşevicilor posibilitatea de a le dezminţi şi de a înfăţişa în mod obiectiv starea de lucruri din partid.

În perioada primului război mondial, „Vorwärts" s-a situat pe poziţiile social-şovinismului ; după Marea Revoluţie Socialistă din

www.dacoromanica.ro

Octombrie a devenit unul dintre centrele de propagandă antisovietică. În 1933 ziarul a încetat să apară. – *191.*

84 *„Zur Kritik"* – denumirea prescurtată a cărții lui K. Marx „Zur Kritik der politischen Ökonomie" (vezi K. Marx. „Contribuții la critica economiei politice", Editura politică, 1960, ediția a II-a). Lenin se referă aici la ediția rusă din 1896 a acestei cărți. – *196.*

85 *„Gazeta renană pentru politică, comerț și industrie"* („Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe") – cotidian ; a apărut la Colonia între 1 ianuarie 1842 și 31 martie 1843. Ziarul a fost înființat de reprezentanți ai burgheziei renane, care avea o atitudine de opoziție față de absolutismul prusac. Printre colaboratorii ziarului erau și cîțiva tineri hegelieni. În aprilie 1842, Marx a început să colaboreze la „Rheinische Zeitung", iar în octombrie 1842 a devenit unul dintre redactorii lui. În acest ziar au fost publicate și o serie de articole ale lui F. Engels. În timpul activității redacționale a lui Marx, ziarul a început să capete un caracter democrat-revoluționar din ce în ce mai pronunțat. Orientarea lui „Rheinische Zeitung", care devenea tot mai popular în Germania, a stîrnit neliniște și nemulțumire în cercurile guvernamentale și a atras împotriva lui o campanie de atîțări din partea presei reacționare. La 19 ianuarie 1843, guvernul Prusiei a dat o hotărîre prin care a interzis apariția ziarului „Rheinische Zeitung" cu începere de la 1 aprilie 1843, iar pentru timpul cît mai rămînea pînă la 1 aprilie a dispus ca ziarul să fie supus unei duble cenzuri, deosebit de severe. În legătură cu intenția acționarilor ziarului de a imprima conținutului său un ton mai moderat, pentru a obține astfel revocarea hotărîrii guvernului, la 17 martie 1843 Marx și-a dat demisia din redacția ziarului. – *196.*

86 Lenin se referă la „Manifestul Partidului Comunist", scris de K. Marx și F. Engels și publicat în 1848 (vezi K. Marx și F Engels. „Manifestul Partidului Comunist", Editura politică, 1960, ediția a VII-a). – *197.*

87 Vezi K. Marx. „Contribuții la critica economiei politice", Editura politică, 1960, ediția a II-a, pag. 12. – *197.*

88 Vezi K. Marx. „Contribuții la critica economiei politice", Editura politică, 1960, ediția a II-a, pag. 12. – *197.*

89 Traducerea cărții : Karl Kautsky. „Bernstein und das sozial-demokratische Programm. Eine Antikritik" (Karl Kautsky. „Bernstein și programul social-democrat. O anticritică") a fost făcută de V. I. Lenin cu ajutorul Nadejdei K. Krupskaia, care, în legătură cu aceasta, scria mai tîrziu : „Într-un rînd Potresov ne trimise pentru două săptămîni cartea lui Kautsky împotriva lui Bernstein. Lăsarăm totul la o parte și o traduserăm în termenul fixat – în două săptămîni" (N. K. Krupskaia. „Amintiri despre Lenin", Editura politică, 1960, pag. 33). Traducerea n-a putut fi publicată atunci.

www.dacoromanica.ro

În 1900, reprezentantul grupului „Rabocee znamea", M. V. Smirnov, a adresat în Rusia unuia dintre membrii grupului „Iskra" propunerea de a publica această traducere. La 3 ianuarie 1901, într-o scrisoare adresată lui V. P. Noghin, V. I. Lenin comunica că grupul „Iskra" ar dori să editeze „sub firmă proprie" cartea lui Kautsky și întreba dacă grupul „Rabocee znamea" n-ar fi dispus să finanțeze această editare, fie și în parte. Dar nici de data aceasta cartea n-a fost editată.

În 1905 traducerea acestei cărți a apărut în editura „Lvovici", incomplet, sub titlul : „K. Kautsky. Culegere de articole" (capitolele : Concepția materialistă asupra istoriei. – Dialectica. – Valoarea. – Marea și mica producție. – Creșterea numărului celor avuți. – Societățile pe acțiuni. – Folosirea plusvalorii. – Noua stare de mijloc. – Teoria crizelor). În prima ediție, numele traducătorului nu este arătat ; ediția a doua (1906) cuprinde mențiunea : „Traducere de Lenin". – *205.*

90 *„Proiectul de program al partidului nostru"* a fost scris de Lenin pe vremea cînd se afla în deportare. Acest lucru reiese din mențiunea „(1899)" făcută de Lenin pe manuscris, precum și din scrisoarea sa către grupul redacțional al ziarului „Raboceaia Gazeta" (vezi volumul de față, pag. 174). Faptul că în textul manuscrisului este menționat anul 1900 se datorește, probabil, împrejurării că numărul din „Raboceaia Gazeta" căruia îi era destinat „Proiectul" urma să apară în 1900. „Proiectul de program al partidului nostru" reprezintă o continuare a lucrărilor lui V. I. Lenin în problemele programatice, lucrări începute în închisoare în anii 1895–1896 (vezi „Proiect de program al partidului social-democrat și explicarea programului". Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 81–109). – *207.*

91 Vezi K. Marx. „Critica programului de la Gotha", Editura politică, 1959, ediția a II-a, pag. 8. – *209.*

92 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. I, Editura politică, 1960, ediția a IV-a, pag. 756. – *213.*

93 *„Programul de la Erfurt"* al social-democrației germane a fost adoptat în octombrie 1891, la Congresul de la Erfurt. Programul de la Erfurt a reprezentat un pas înainte în comparație cu programul de la Gotha (1875) ; la baza acestui program a fost pusă teoria marxistă a inevitabilității pieirii modului de producție capitalist și înlocuirii lui cu modul de producție socialist ; programul sublinia necesitatea pentru clasa muncitoare de a duce lupta politică, arăta rolul partidului ca organizator al acestei lupte etc. Dar și programul de la Erfurt conținea o serie de greșeli. F. Engels a făcut o critică amplă prevederilor proiectului programului de la Erfurt, avertizînd împotriva încercărilor de denaturare oportunistă a marxismului în problemele programatice și introducînd o serie de modificări în textul programului („Contribuții la critica proiectului de program social-

www.dacoromanica.ro

democrat din 1891". – Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XVI, partea a II-a, ed. rusă, 1936, pag. 101–116) ; aceasta era de fapt o critică la adresa oportunismului întregii Internaţionale a II-a. Dar conducerea social-democraţiei germane a ascuns maselor de partid critica făcută de Engels, iar principalele lui observaţii n-au fost luate în considerare la elaborarea textului definitiv al programului. V. I. Lenin considera că principala lipsă a programului de la Erfurt, o concesie lasă făcută oportunismului, este faptul că în program nu se spune nimic despre dictatura proletariatului. – *213.*

94 Lenin menţionează proclamaţiile răspîndite de guvern în timpul grevelor din 1896–1897. Într-o proclamaţie din 15 iunie 1896, ministrul de finanţe S. I. Witte cerea muncitorilor să nu dea ascultare „instigatorilor" (socialiştilor), să aştepte îmbunătăţirea condiţiilor de trai şi uşurarea condiţiilor de muncă în urma măsurilor ce vor fi luate de guvern, căruia „îi sînt deopotrivă de scumpe atît interesele fabricanţilor cît şi interesele muncitorilor". Witte ameninţa că încetarea nemotivată a lucrului va fi pedepsită ca „acţiune contrară legii".

La încercarea guvernului de a înşela pe muncitori prin proclamaţii „strecurate pe furiş", „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" a răspuns lansînd la 27 iunie 1896 trei foi volante : „Către muncitorii de la filaturi şi ţesătorii", „Către muncitorii din Petersburg" şi „Către muncitorii de la uzina «Baltika»", în care demasca făţărnicia lui Witte şi îndemna pe muncitori să lupte pentru înfăptuirea ţelului lor măreţ – eliberarea clasei muncitoare ; în acelaşi timp, „Uniunea de luptă" formula o serie de revendicări, ameninţînd guvernul că, în cazul nesatisfacerii acestor revendicări, va fi declarată greva. Referindu-se la experienţa ţesătorilor din Petersburg, „Uniunea de luptă" scria : „Greva este cea mai bună şi mai sigură armă a noastră..., cu cît mai frecvente vor fi grevele, cu atît mai speriate vor fi autorităţile şi cu atît mai repede se vor decide să facă concesii". – *216.*

95 Lenin se referă la *„Regulamentul provizoriu pentru prestarea serviciului militar de către tinerii eliminaţi din şcolile superioare pentru dezordini săvîrşite în grup"*, aprobat la 29 iulie (10 august) 1899, în care se spunea: „Art. 1. Tinerii din şcolile superioare care se vor face vinovaţi de dezordini săvîrşite în grup în incinta şcolii sau în afara ei, de instigare la asemenea dezordini, de neprezentare colectivă la cursuri sau de instigare la asemenea neprezentare vor fi eliminaţi din şcolile respective, potrivit dispoziţiilor regulamentului de faţă, şi încorporaţi în armată pentru prestarea serviciului militar, chiar dacă au fost scutiţi din motive de familie sau de studii şi chiar dacă n-au atins încă vîrsta recrutării sau au tras la sorţi un bilet care-i scuteşte de serviciul în armată. Notă : aplicarea acestor măsuri nu apără de răspundere legală pe cei vinovaţi de săvîrşirea unor infracţiuni pedepsite de legile în vigoare... Art. 8. Dacă la vizita medicală vreunul dintre cei care urmează a fi încorporaţi va fi găsit inapt

www.dacoromanica.ro

pentru serviciul în front, el va fi repartizat ca necombatant..." Regulamentul prevedea că încorporarea se face pe termen de la 1 pînă la 3 ani.

Abrogarea „Regulamentului provizoriu" a fost cerută de studenții de la toate școlile superioare din Rusia (vezi articolul lui Lenin „Încorporarea celor 183 de studenți", volumul de față, pag. 382–387). – *217.*

96 *Servitute* – drept de folosință limitată a proprietății altuia. În cazul de față, Lenin se referă la rămășițele relațiilor feudale din Ținutul de vest. După reforma din 1861, țăranii au rămas împovărați de prestații suplimentare în folosul moșierilor pentru dreptul de folosință a drumurilor, fînețelor, izlazurilor, iazurilor etc. comune. – *225.*

97 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, Editura politică, 1960, pag. 209–210. – *227.*

98 *„Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare"* a fost organizată de Lenin în toamna anului 1895. În cadrul ei s-au unit vreo 20 de cercuri muncitorești marxiste din Petersburg. Întreaga muncă a „Uniunii de luptă" avea la bază principiile centralismului și ale unei discipline severe. În fruntea „Uniunii de luptă" se afla Grupul central, format din V. I. Lenin, A. A. Vaneev, P. K. Zaporojeț, G. M. Krjijanovski, N. K. Krupskaia, L. Martov (I. O. Țederbaum), M. A. Silvin, V. V. Starkov și alții. Conducerea nemijlocită a întregii uniuni o aveau cinci membri din acest grup, în frunte cu Lenin. Organizația era împărțită în grupuri raionale. Muncitori conștienți, înaintați (I. V. Babușkin, V. A. Șelgunov etc.) țineau legătura dintre aceste grupuri și întreprinderile industriale. În uzine existau organizatori pentru strîngerea informațiilor și răspîndirea publicațiilor ; în marile întreprinderi au fost create cercuri muncitorești.

În activitatea ei, „Uniunea de luptă" a început să înfăptuiască, pentru prima oară în Rusia, unirea socialismului cu mișcarea muncitorească, trecînd de la propagarea marxismului în cadrul unor mici grupuri de muncitori înaintați, organizați în cercuri, la agitația politică în rîndurile maselor largi ale proletariatului. „Uniunea de luptă" a condus mișcarea muncitorească, legînd lupta muncitorilor pentru revendicări economice cu lupta politică împotriva țarismului. În noiembrie 1895 „Uniunea de luptă" a organizat greva de la fabrica de postav „Thornton". Sub conducerea „Uniunii" s-a desfășurat în vara anului 1896 vestita grevă a textiliștilor din Petersburg, la care au luat parte peste 30.000 de oameni. „Uniunea de luptă" a scos foi volante și broșuri pentru muncitori. Redactorul publicațiilor „Uniunii de luptă" a fost V. I. Lenin, sub a cărui conducere s-au făcut pregătirile pentru scoaterea ziarului muncitoresc politic „Rabocee Delo". Influența „Uniunii de luptă" se întindea dincolo de cadrul orașului Petersburg. Exemplul ei a fost urmat de cercurile muncitorești din Moscova, Kiev, Ekaterinoslav și din alte orașe și regiuni ale Rusiei, care s-au unit și au format uniuni asemănătoare.

În decembrie 1895 guvernul țarist a dat „Uniunii de luptă" o lovitură serioasă : în noaptea de 8 spre 9 (20 spre 21) decembrie 1895

www.dacoromanica.ro

a fost arestată o mare parte din activiştii ei, în frunte cu V. I. Lenin ; a fost confiscat şi primul număr al ziarului „Rabocee Delo", care fusese pregătit pentru tipar.

La prima adunare ţinută de membrii grupului la cîteva zile după efectuarea arestărilor s-a hotărît ca organizaţia social-democraţilor din Petersburg să poarte denumirea de „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare". Ca răspuns la arestarea lui Lenin şi a altor membri ai „Uniunii de luptă", membrii rămaşi în libertate au lansat o foaie volantă cu temă politică, scrisă de muncitori.

Aflîndu-se în închisoare, V. I. Lenin a continuat să conducă „Uniunea", ajutînd-o cu sfaturi, trimiţînd din închisoare scrisori şi foi volante cifrate ; tot acolo a scris el broşura „Despre greve" (care încă n-a fost găsită), „Proiect de program al partidului social-democrat şi explicarea programului" (vezi Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediţia a doua, pag. 81–109).

Importanţa „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg, creată de Lenin, consta în aceea că ea, după cum a spus Lenin, a constituit primul germen al unui partid revoluţionar care se sprijină pe mişcarea muncitorească şi conduce lupta de clasă a proletariatului.

În februarie 1897, înainte de a pleca în deportare, vechii conducători ai „Uniunii", ieşiţi din închisoare, au organizat o adunare comună a „bătrînilor" şi „tinerilor", la care au ieşit la iveală o serie de divergenţe în problema fundamentală a sarcinilor social-democraţiei din Rusia. „Bătrînii" insistau asupra consolidării „Uniunii de luptă" ca organizaţie politică conducătoare a clasei muncitoare, în timp ce „tinerii" se situau pe poziţii trade-unioniste, preconizau crearea unor case muncitoreşti pentru ajutorarea greviştilor etc. Absenţa îndelungată a întemeietorilor „Uniunii de luptă", care se aflau în deportare în Siberia, şi în primul rînd absenţa lui V. I. Lenin, a înlesnit „tinerilor" promovarea liniei lor. Începînd din a doua jumătate a anului 1898, „Uniunea de luptă" a încăput pe mîna „economiştilor", care, prin intermediul ziarului „Raboceaia Mîsl", propagau în Rusia ideile trade-unionismului, ale bernsteinismului. Dar aceia dintre vechii membri ai „Uniunii" care scăpaseră de arestare au participat în 1898 la pregătirea şi la lucrările primului Congres al P.M.S.D.R., la elaborarea „Manifestului" publicat după congres, continuînd tradiţiile „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare", creată de Lenin. – *236.*

99 *„Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare"* din Kiev a fost organizată în martie 1897 sub influenţa „Uniunii de luptă" din Petersburg, în urma unei hotărîri a Conferinţei de la Kiev, care a propus tuturor organizaţiilor social-democrate ruse să ia denumirea de „Uniune de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare", după exemplul organizaţiei din Petersburg. Această „Uniune" cuprindea grupul social-democrat rus, polonez şi grupul P.P.S., în total peste 30 de membri. „Uniunea de luptă" din Kiev a avut legături cu „Uniunea de luptă" din Petersburg (contacte personale, cunoaşterea proclamaţiilor „Uniunii" din Petersburg, a lucrărilor cu caracter pro-

www.dacoromanica.ro

gramatic scrise de Lenin. Lucrarea lui Lenin „Sarcinile social-democraților ruși", pe care „Uniunea" din Petersburg a trimis-o în manuscris la Kiev, a fost citită de conducătorii organizației social-democrate din Kiev). Activitatea „Uniunii" din Kiev a început cu lansarea unei proclamații cu prilejul zilei de 1 Mai 1897, proclamație care a fost larg difuzată în orașele din sudul Rusiei. În cursul anului 1897, „Uniunea" a difuzat 6.500 de exemplare de proclamații în peste 25 de fabrici și uzine din Kiev. Un grup special al „Uniunii" a scos în același an două numere ale ziarului „Raboceaia Gazeta" ca organ social-democrat pe întreaga Rusie. Primul Congres al P.M.S.D.R. din martie 1898 a recunoscut ziarului „Raboceaia Gazeta" calitatea de organ oficial al partidului. Publicațiile ilegale scoase de „Uniune" se difuzau în special în orașele din sudul Rusiei. Paralel cu munca de agitație, „Uniunea" a desfășurat și o activitate de propagandă în cadrul cercurilor și al adunărilor muncitorești. „Uniunea de luptă" din Kiev a depus o muncă vastă pentru pregătirea și convocarea primului Congres al P.M.S.D.R. Curînd după congres „Uniunea" a fost lichidată de poliție (tipografia ziarului „Raboceaia Gazeta", care fusese mutată de la Kiev la Ekaterinoslav, precum și un număr mare de publicații ilegale au căzut în mîinile poliției). Arestări s-au făcut la Kiev și în numeroase alte orașe mari din Rusia.

Activitatea „Uniunii de luptă" din Kiev a avut un rol pozitiv în dezvoltarea și organizarea clasei muncitoare din Rusia pe drumul creării unui partid revoluționar marxist. Membrii grupurilor social-democrate rămași în libertate au refăcut în curînd organizația ilegală, care a căpătat denumirea de „Comitetul organizației P.M.S.D.R. Kiev". – *236.*

100 *„Uniunea generală a muncitorilor evrei din Lituania, Polonia și Rusia" („Bundul")* a fost organizată în 1897 la Congresul de constituire al grupurilor social-democrate evreiești ținut la Vilno; ea grupa în special elementele semiproletare ale meșteșugărimii evreiești din regiunile apusene ale Rusiei. La primul Congres al P.M.S.D.R. (1898), Bundul a intrat în P.M.S.D.R. ca „organizație autonomă, de sine stătătoare doar în problemele care privesc proletariatul evreu" („Rezoluțiile și hotărîrile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.", partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 14).

Bundul era purtătorul naționalismului și al separatismului în mișcarea muncitorească din Rusia. După ce Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a respins cererea Bundului de a fi recunoscut drept singurul reprezentant al proletariatului evreiesc, Bundul s-a retras din partid. În 1906, pe baza unei hotărîri a Congresului al IV-lea („de unificare"), Bundul a intrat din nou în P.M.S.D.R.

În cadrul P.M.S.D.R., bundiștii au sprijinit întotdeauna aripa oportunistă a partidului („economiști", menșevici, lichidatori) și au dus o luptă necontenită împotriva bolșevicilor și bolșevismului. Revendicării programatice a bolșevicilor cu privire la dreptul națiunilor la autodeterminare Bundul îi opunea revendicarea autonomiei culturale naționale. În perioada reacțiunii stolîpiniste, Bundul s-a situat pe

www.dacoromanica.ro

poziții lichidatoriste și a participat activ la crearea Blocului antipartinic din august. În timpul războiului mondial din 1914–1918, bundiștii s-au situat pe pozițiile social-șovinismului. În 1917 Bundul a sprijinit guvernul provizoriu contrarevoluționar, a luptat de partea dușmanilor Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. În anii intervenției militare străine și ai războiului civil, conducerea Bundului s-a unit cu forțele contrarevoluției. În același timp, printre membrii de rînd ai Bundului s-a conturat o cotitură în favoarea colaborării cu Puterea sovietică. În 1921 Bundul s-a autolichidat, iar o parte din membrii săi au intrat în P.C. (b) din Rusia pe bază de cereri de primire individuale. – *236.*

101 Lenin se referă la partea finală a broșurii lui L. Martov „Steagul roșu în Rusia", parte intitulată „Contopirea mișcării muncitorești cu socialismul. Sarcinile imediate ale partidului muncitoresc social-democrat". Broșura a fost editată în străinătate, în octombrie 1900. – *240.*

102 *„Soțial-Demokrat"* – revistă literară și politică ; a apărut în străinătate (Londra-Geneva) în anii 1890–1892, editată de grupul „Eliberarea muncii" ; în total au apărut patru numere. Această revistă a avut un rol important în răspîndirea ideilor marxismului în Rusia.

Articolele lui Plehanov care purtau titlul comun „N. G. Cernîșevski", articole menționate de Lenin, au apărut în nr. 1–3 din 1890 și nr. 4 din 1892. Această lucrare a lui G. V. Plehanov a fost pentru a doua oară analizată de Lenin în 1910, cînd ea a apărut în volum în limba rusă (editura „Șipovnik") ; exemplarul folosit de Lenin conține numeroase însemnări făcute de el pe marginea textului (vezi Opere, vol. 38, Editura politică, 1959, pag. 514–574). – *253.*

103 *Balalaikin* – personaj din scrierea lui M. E. Saltîkov-Șcedrin „Idilă contemporană", tipul flecarului liberal, aventurier și mincinos. – *261.*

104 Articolul *„Despre greve"* a fost scris de Lenin, în timp ce se afla în deportare, pentru ziarul „Raboceaia Gazeta". Potrivit planului lui V. I. Lenin, articolul urma să cuprindă trei părți : I – însemnătatea grevelor ; II – legile privitoare la greve ; III – o scurtă privire asupra unor greve din ultimii ani (vezi volumul de față, pag. 175). În Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. există numai prima parte a articolului. Pînă în prezent nu s-a stabilit încă dacă celelalte două părți au fost sau nu scrise. – *282.*

105 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 2, E.S.P.L.P. 1958, pag. 464. – *287.*

106 Greva de la Marea manufactură din Iaroslavl a avut loc în aprilie-mai 1895. Greva a izbucnit din cauză că administrația introdusese un tarif nou, mai redus. La grevă au participat peste 4.000 de muncitori. Ea a fost înăbușită de trupele chemate la Iaroslavl (10 companii din Regimentul Fanagoria). În urma represiunilor armate, un muncitor a fost omorît, 14 – răniți ; 11 persoane au fost traduse

www.dacoromanica.ro

în fața justiției. Pe raportul ce i-a fost prezentat cu privire la evenimentele de la întreprinderea de filatură și țesătorie de la Iaroslavl, Nicolaie al II-lea a scris : „Exprim mulțumiri bravilor ostași ai Regimentului Fanagoria pentru comportarea lor fermă în timpul dezordinilor muncitorești de la Iaroslavl". – *289*.

107 Lenin citează cuvintele lui von Puttkamer, ministrul de interne al Prusiei. – *289*.

108 Recenzia la cartea lui S. N. Prokopovici „Mișcarea muncitorească din Occident. Studiu critic. Vol. I, Germania, Belgia" (Petersburg, 1899) a fost scrisă de Lenin la sfîrșitul anului 1899. Primele trei pagini și sfîrșitul manuscrisului s-au pierdut ; manuscrisul pare a fi fost pregătit pentru tipar, întrucît conține mici îndreptări făcute de mîna lui Martov. În ediția de față textul lui Lenin este reprodus fără aceste îndreptări. Deoarece la 22 mai 1899 cartea lui S. Prokopovici a fost reținută de Comitetul de cenzură din Petersburg și a apărut abia la sfîrșitul lunii ianuarie 1900, recenzia lui Lenin n-a fost publicată la timp. – *293*.

109 „*Novoe Vremea*" („Timpuri noi") – cotidian ; a apărut la Petersburg din 1868 pînă în 1917 ; a avut succesiv diferiți editori și și-a schimbat de repetate ori orientarea politică. La început ziar liberal moderat ; apoi, din 1876, cînd începe să fie editat de A. S. Suvorin, „Novoe Vremea" devine un organ al cercurilor reacționare ale nobilimii și ale funcționărimii birocrate, propagînd șovinismul de națiune dominantă și antisemitismul ; pentru servilismul său față de cîrmuire a fost poreclit „Cu ce vă putem servi ?" Începînd din 1905 a devenit un organ al ultrareacționarilor. După revoluția burghezo-democratică din februarie s-a situat pe poziții contrarevoluționare și a dus o furibundă campanie de atițări împotriva bolșevicilor. La 26 octombrie (8 noiembrie) 1917 a fost interzis printr-o hotărîre a Comitetului militar-revoluționar de pe lîngă Sovietul din Petrograd. – *302*.

110 Acest articol a fost scris la sfîrșitul anului 1899 sau începutul anului 1900, ceea ce reiese din faptul că, în cuprinsul lui, Lenin se referă la „Postfața" redacției revistei „Rabocee Delo" la „Protestul social-democraților din Rusia". Lenin a avut posibilitatea să cunoască conținutul acestei postfețe fie din foaia separată apărută în decembrie 1899, fie din culegerea lui G. V. Plehanov „Vademecum pentru redacția revistei «Rabocee Delo»" (apărută la începutul anului 1900). Referindu-se în articolul său la această „Postfață", Lenin scrie că acest document „ilustrează iarăși și iarăși profunda eroare a redacției revistei «Rabocee Delo», care ține cu tot dinadinsul să camufleze concepțiile «tinerilor economiști» și să nu vadă în ele decît devierea unor persoane izolate" (volumul de față, pag. 311).

Avînd în vedere reproșurile stîrnite de faptul că „Credo" a fost publicat în cuprinsul articolului „Protestul social-democraților din Rusia" și că o serie de documente ale „economiștilor" au fost publicate în culegerea „Vademecum pentru redacția revistei «Rabocee

www.dacoromanica.ro

Delo»" fără ştirea autorilor lor, Lenin a cerut consimţămîntul Comitetului organizaţiei Kiev pentru publicarea documentului „Profession de foi" împreună cu articolul scris în combaterea lui. Comitetul organizaţiei Kiev nu şi-a dat consimţămîntul. Articolul lui Lenin a fost difuzat, împreună cu „Profession de foi", în copii scrise de mînă, lucru pe care ni-l atestă citatele din acest articol cuprinse în cartea lui V. Akimov (Mahnoveţ) „Din istoria dezvoltării social-democraţiei în Rusia", Petersburg, 1906, pag. 111 şi 112. V. Akimov scrie că „Profession de foi" a fost publicată de adversarii „economiştilor" la un an şi jumătate după apariţia ei, adică la sfîrşitul anului 1900, nu pentru a fi difuzată, ci în scopuri de critică. – *304*.

111 „*Moskovskie Vedomosti*" – unul dintre cele mai vechi ziare ruseşti ; la început apărea sub forma unei foi cu format redus, editată (cu începere din 1756) de Universitatea din Moscova. În 1863 ziarul trece în mîinile lui M. N. Katkov şi devine un organ monarhonaţionalist, promotor al concepţiilor celor mai reacţionare pături ale moşierimii şi clerului. Începînd din 1905, el devine una din principalele publicaţii ale ultrareacţionarilor. A apărut pînă la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie 1917. – *308*.

112 „*Grajdanin*" („Cetăţeanul") – revistă reacţionară ; a apărut la Petersburg din 1872 pînă în 1914. Începînd din deceniul al 9-lea al secolului trecut – organ al monarhiştilor extremişti ; apărea sub redacţia prinţului Meşcerski şi era finanţată de guvern. Avea un tiraj redus, dar se bucura de influenţă în cercurile birocraţiei. – *308*.

113 „*Iskra*" („Scînteia") – primul ziar marxist ilegal pe întreaga Rusie ; a fost înfiinţat de Lenin în 1900 şi a avut un rol hotărîtor în crearea partidului revoluţionar marxist al clasei muncitoare din Rusia.

Dat fiind că, din cauza prigoanei poliţieneşti, nu era posibilă în Rusia scoaterea unui ziar revoluţionar, încă pe cînd se afla deportat în Siberia Lenin a elaborat în toate amănuntele planul editării unui asemenea ziar în străinătate. La expirarea termenului de deportare (ianuarie 1900), Lenin a trecut fără întîrziere la înfăptuirea acestui plan. În februarie 1900, la Petersburg, el a dus cu V. I. Zasulici, care venise clandestin din străinătate, tratative cu privire la participarea grupului „Eliberarea muncii" la editarea acestui ziar. La sfîrşitul lunii martie-începutul lunii aprilie 1900 a avut loc aşa-zisa „Consfătuire de la Pskov" a lui V. I. Lenin, L. Martov (I. O. Ţederbaum), A. N. Potresov şi S. I. Radcenko cu „marxiştii legali" P. B. Struve şi M. I. Tugan-Baranovski, la care a fost discutat proiectul de declaraţie a redacţiei ziarului pe întreaga Rusie („Iskra") şi a revistei politice-ştiinţifice („Zarea"), întocmit de Lenin, cu privire la programul şi sarcinile acestor publicaţii. În cursul primei jumătăţi a anului 1900 Lenin a vizitat o serie de oraşe din Rusia (Moscova, Petersburg, Riga, Smolensk, Nijni-Novgorod, Ufa, Samara, Sizran), unde a stabilit legături cu grupurile social-democrate şi cu diferiţi social-democraţi, care s-au angajat să sprijine viitoarea „Iskră". În august 1900, după sosirea lui Lenin în Elveţia, a avut loc o consfătuire a lui

www.dacoromanica.ro

V. I. Lenin și A. N. Potresov cu membrii grupului „Eliberarea muncii", în cadrul cărcia au fost discutate programul și sarcinile ziarului și ale revistei, lista eventualilor colaboratori, componența și sediul redacției. La un moment dat aceste tratative erau cît pe-aci să se termine cu o ruptură (vezi volumul de față, pag. 326–344), dar pînă la urmă s-a ajuns la un acord în toate problemele litigioase.

Primul număr al „Iskrei" leniniste a apărut în decembrie 1900, la Leipzig ; numerele următoare au apărut la München ; începînd din iulie 1902 ziarul a apărut la Londra, iar din primăvara anului 1903 – la Geneva. La organizarea tipografiei ilegale, la procurarea caracterelor rusești etc. au dat un ajutor prețios social-democrații germani C. Zetkin, A. Braun și alții, revoluționarul polonez J. Marchlewski, care trăia pe atunci la München, și H. Quelch, unul dintre conducătorii federației social-democrate din Anglia.

Din redacția „Iskrei" făceau parte : V. I. Lenin, G. V. Plehanov, L. Martov, P. B. Akselrod, A. N. Potresov și V. I. Zasulici. Secretar de redacție a fost la început I. G. Smidovici-Leman, iar mai tîrziu, din primăvara anului 1901 – N. K. Krupskaia, care purta și întreaga corespondență a „Iskrei" cu organizațiile social-democrate din Rusia. Lenin a fost redactorul-șef și conducătorul de fapt al „Iskrei". În coloanele „Iskrei" el a publicat articole în toate problemele fundamentale ale construcției de partid și ale luptei de clasă a proletariatului din Rusia, a comentat principalele evenimente din viața internațională.

„Iskra" a devenit un centru în jurul căruia se grupau forțele partidului, un centru de adunare și educare a cadrelor partidului. Într-o serie de orașe din Rusia (Petersburg, Moscova, Samara etc.) au fost create grupuri și comitete de organizații P.M.S.D.R. de orientare iskristă-leninistă, iar în ianuarie 1902, la Congresul de la Samara al iskriștilor, a fost creată organizația rusă a „Iskrei". Organizațiile iskriste se creau și activau sub conducerea directă a discipolilor și tovarășilor de luptă ai lui V. I. Lenin : N. E. Bauman, I. V. Babușkin, S. I. Gusev, M. I. Kalinin, P. A. Krasikov, G. M. Krjijanovski, F. V. Lengnik, P. N. Lepeșinski, I. I. Radcenko etc.

Din inițiativa lui Lenin și cu participarea lui directă, redacția „Iskrei" a elaborat un proiect de program al partidului (publicat în nr. 21 al „Iskrei") și a făcut pregătirile necesare pentru Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., care a avut loc în iulie-august 1903. În momentul convocării congresului, majoritatea organizațiilor social-democrate locale din Rusia erau deja organizații iskriste ; ele aprobau tactica, programul și planul organizatoric preconizat de „Iskra" și o considerau ca organul lor conducător. Într-o rezoluție specială, congresul a subliniat rolul excepțional al „Iskrei" în lupta pentru crearea partidului și a declarat-o Organ Central al P.M.S.D.R. Congresul al II-lea a stabilit că redacția „Iskrei" va fi formată din trei membri și a ales ca membri ai redacției pe Lenin, Plehanov și Martov. În pofida hotărîrii adoptate de congresul partidului, Martov a refuzat să facă parte din redacție ; numerele 46–51 ale „Iskrei" au apărut sub îngrijirea lui Lenin și Plehanov. Ulterior Plehanov a trecut pe pozițiile menșevismului și a cerut să fie incluși în redacția

www.dacoromanica.ro

„Iskrei" toți vechii redactori menșevici, care fuseseră respinși de congres. Neputînd accepta o asemenea pretenție, la 19 octombrie (1 noiembrie) 1903 Lenin s-a retras din redacția „Iskrei" ; el a fost cooptat în C.C. al partidului și în cadrul lui a dus lupta împotriva oportuniștilor menșevici. Numărul 52 al „Iskrei" a apărut sub îngrijirea exclusivă a lui Plehanov. La 13 (26) noiembrie 1903, Plehanov, încălcînd voința congresului, a cooptat de unul singur în redacția „Iskrei" pe foștii ei redactori menșevici. Începînd cu numărul 52 menșevicii au transformat „Iskra" într-un organ al lor. – *315.*

114 *„Zarea"* – revistă științifică-politică marxistă ; a apărut ca publicație legală în anii 1901 și 1902, la Stuttgart, editată de redacția „Iskrei". În total au apărut patru numere, dintre care unul dublu : nr. 1 – în aprilie 1901 (de fapt a apărut la 23 martie stil nou), nr. 2–3 – în decembrie 1901, nr. 4 – în august 1902.

Sarcinile revistei au fost stabilite în proiectul de declarație a redacției ziarului „Iskra" și revistei „Zarea", scris de V. I. Lenin în Rusia. Ulterior, întrucît la discutarea problemei editării acestor două organe în străinătate, împreună cu grupul „Eliberarea muncii", s-a hotărît ca „Zarea" să apară legal, iar „Iskra" ilegal, în declarația redacției ziarului „Iskra" nu a mai fost pomenită revista „Zarea". Cu întocmirea declarației redacției revistei „Zarea", declarație care urma să apară în primul număr al revistei, a fost însărcinat P. B. Akselrod. Deoarece însă declarația scrisă de acesta conținea referiri la „Iskra" ilegală, editura „Dietz" a refuzat s-o tipărească. De aceea primul număr al revistei „Zarea" începea cu un scurt mesaj „Către cititori" ; pentru a păstra caracterul legal al revistei, pe coperta ei se arăta că revista apare cu participarea lui G. V. Plehanov, V. I. Zasulici și P. B. Akselrod ; numele lui Lenin nu era menționat, după cum nu se menționa nici faptul că revista „Zarea" apărea sub îngrijirea redactorilor „Iskrei". În 1902, în timpul divergențelor și conflictelor care se iscaseră în cadrul redacției ziarului „Iskra" și revistei „Zarea", Plehanov a propus ca revista să fie despărțită de ziar (pentru ca redactarea revistei „Zarea" să rămînă în atribuția lui), dar această propunere nu a fost acceptată, așa încît redacția acestor publicații a rămas tot timpul o redacție comună.

Revista „Zarea" a adoptat o atitudine critică față de revizionismul internațional și față de revizionismul rus („marxismul legal" și „economismul") și a apărat bazele teoretice ale marxismului. Acestei probleme i-au fost consacrate lucrările lui Lenin apărute în această revistă : „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului", „D-nii «critici» în problema agrară" (primele patru capitole ale lucrării „Problema agrară și «criticii lui Marx»"), „Programul agrar al social-democrației ruse", precum și lucrările lui G. V. Plehanov : „Critica criticilor noștri. Partea I. D-l P. Struve în rolul de critic al teoriei marxiste a dezvoltării sociale", „Cant împotriva lui Kant sau testamentul spiritual al d-lui Bernstein" etc. – *315.*

115 Lenin se referă la *„Declarația cu privire la reluarea activității publicistice a grupului «Eliberarea muncii»"*, publicată la începutul

www.dacoromanica.ro

anului 1900, la Geneva, în culegerea lui G. V. Plehanov „Vademecum pentru redacția revistei «Rabocee Delo»". Declarația a fost scrisă de P. B. Akselrod și redactată de G. V. Plehanov, după ce au primit, în ultima decadă a lunii octombrie 1899, „Protestul social-democraților din Rusia", scris de V. I. Lenin.

În această „Declarație", grupul „Eliberarea muncii" declara că aprobă în întregime atitudinea adoptată de semnatarii „Protestului" și chemarea lor la luptă hotărîtă împotriva oportunismului din rîndurile social-democrației ruse și internaționale. – *317.*

116 Lenin se referă la social-democrații grupați în jurul ziarului „Iujnii Rabocii", la Bund și la „Uniunea social-democraților ruși din străinătate", în cadrul căreia conducerea trecuse între timp din mîinile grupului „Eliberarea muncii" în mîinile „tinerilor" – partizani ai „economismului". Aceste organizații plănuiau să convoace Congresul al II-lea al partidului în primăvara anului 1900 la Smolensk. Împrejurările în care a avut loc pregătirea congresului sînt descrise de Lenin în cap. V al cărții „Ce-i de făcut?" (vezi Opere, vol. 5, Editura politică, 1958, pag. 477–479). – *318.*

117 Lenin se referă la *„Proiectul de program al partidului nostru"*, scris de el, la sfîrșitul anului 1899, pentru un număr neapărut al ziarului „Raboceaia Gazeta" (vezi volumul de față, pag. 207–234). În cadrul pregătirilor pentru Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., proiectul de program al partidului a fost elaborat, la propunerea lui Lenin, de redacția ziarului „Iskra" și a revistei „Zarea"; el a fost publicat în nr. 21 al „Iskrei" la 1 iunie 1902, iar după aceea a fost adoptat de Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. în august 1903. – *319.*

118 Lenin citează teza fundamentală a „Statutului general al Asociației Internaționale a Muncitorilor" (Internaționala I), scris de Marx (vezi K. Marx și F. Engels. Opere alese în două volume, vol. I, E.S.P.L.P. 1955, ediția a II-a, pag. 397). – *322.*

119 Este vorba de sciziunea din rîndurile „Uniunii social-democraților ruși din străinătate", care a avut loc la Congresul al II-lea al „Uniunii", în aprilie 1900 (la Geneva), între grupul „Eliberarea muncii", care constituia nucleul „Uniunii", și adepții „economismului", așa-numiții „tineri", care aderaseră la „Uniune". – *326.*

120 Afirmînd că în 1895 i s-ar fi „ordonat" să nu tragă în P. B. Struve (în cazul de față el făcea aluzie la A. N. Potresov), G. V. Plehanov încerca să-și justifice astfel atitudinea împăciuitoristă față de manifestările revizioniste ale „marxiștilor legali". În realitate, însă, tocmai în 1895, în timpul șederii lui V. I. Lenin la Geneva și la Zürich, au ieșit la iveală divergențele dintre V. I. Lenin și grupul „Eliberarea muncii" în problema atitudinii față de liberali. G. V. Plehanov și P. B. Akselrod se pronunțau pentru sprijinirea liberalilor din Rusia de către social-democrați și-l dezaprobau pe Lenin pentru aspra sa critică la adresa liberalilor. „Voi le întoarceți liberalilor spatele, pe

www.dacoromanica.ro

cînd noi ne întoarcem cu fața la ei", spunea G. V. Plehanov lui V. I. Lenin. Lenin considera greșită comportarea lui Plehanov, care nu numai că nu a criticat concepțiile burgheze liberale ale lui Struve, dar i-a și luat apărarea. – *329.*

121 Lenin se referă, probabil, la articolul lui P. B. Struve „Încă o dată despre libertate și necesitate", publicat în 1897 în nr. 8 al revistei „Novoe Slovo". La 27 iunie (9 iulie) 1899 V. I. Lenin îi scria lui A. N. Potresov : „Un lucru nu înțeleg : cum de *a putut* Kamenski (Plehanov. – *Nota red.)* să lase fără răspuns articolul lui Struve și al lui Bulgakov din «Novoe Slovo», îndreptat împotriva lui Engels ? N-ai putea d-ta să-mi dai o explicație ?" (Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 24). – *329.*

122 Este vorba de culegerea de materiale și documente „Vademecum pentru redacția revistei «Rabocee Delo»" (1900), în care G. V. Plehanov a publicat, printre alte documente, trei scrisori particulare primite de la bundistul Ț. M. Kopelzon și de la Kuskova E. D., unul dintre conducătorii „economiștilor". Lenin atribuia o mare importanță politică culegerii „Vademecum", în care G. V. Plehanov declara „economismului" un război necruțător. Lenin scria că „Vademecum este un strigăt, pur și simplu un strigăt împotriva vulgarului economism, împotriva «rușinii și dezonoarei» social-democrației... *fondul* broșurii lui constă tocmai în declarația de război împotriva principiilor «dezonorante» ale «credismului» și «kuskovismului», tocmai în sciziunea principială" (Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 32). – *329.*

123 *„Cel de-al treilea dintre noi"* – L. Martov (I. O. Țederbaum), care în timpul tratativelor duse de V. I. Lenin și de A. N. Potresov cu grupul „Eliberarea muncii" se afla în sudul Rusiei și care a sosit în străinătate în martie 1901. – *330.*

124 Este vorba, pare-se, de L. I. Akselrod (Ortodox), mai tîrziu menșevică, autoarea unor lucrări de filozofie. În revista „Zarea" au fost publicate două articole scrise de ea împotriva unor revizioniști (N. A. Berdeaev și P. B. Struve). – *332.*

125 *„Die Neue Zeit"* („Timpuri noi") – revistă teoretică a social-democrației germane ; a apărut la Stuttgart din 1883 pînă la 1923. Pînă în octombrie 1917 a apărut sub îngrijirea lui K. Kautsky, iar după aceea sub îngrijirea lui H. Cunow. În această revistă au fost publicate o serie de articole ale lui K. Marx și F. Engels. Engels ajuta cu sfaturile sale redacția revistei și o critica aspru pentru abaterile ei de la marxism. Începînd din a doua jumătate a ultimului deceniu al secolului al XIX-lea, după moartea lui F. Engels, revista a devenit promotorul concepțiilor oportuniste și a publicat sistematic articole scrise de revizioniști. În anii primului război mondial (1914–1918) revista s-a situat pe poziții centriste, sprijinind în fapt social-șovinismul. – *332.*

www.dacoromanica.ro

126 Este vorba de foştii membri ai „Uniunii social-democraţilor ruşi din străinătate" care după sciziunea produsă la Congresul al II-lea al „Uniunii" (aprilie 1900) au rupt cu majoritatea ei oportunistă şi au intrat în organizaţia „Soţial-demokrat", creată de ei împreună cu grupul „Eliberarea muncii". – *334.*

127 *N* – oraşul Nürnberg, unde Lenin s-a oprit în drumul său de la Geneva la München, după consfătuirea grupului „Iskra" cu grupul „Eliberarea muncii". – *344.*

128 *„Acordul special"* a fost scris, probabil, mai tîrziu. În Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. se păstrează următorul document, aflat într-un plic care poartă menţiunea făcută de N. K. Krupskaia : „Documente referitoare la perioada primelor începuturi. Acordul cu privire la editarea revistei «Zarea» şi a ziarului «Iskra»" :

„1. Culegerea «Zarea» şi ziarul «Iskra» vor fi editate şi redactate de un grup de social-democraţi din Rusia, cu participarea redacţională a grupului «Eliberarea muncii».

2. Toate articolele referitoare la probleme de principiu, precum şi articolele deosebit de importante vor fi trimise de redacţie tuturor membrilor grupului «Eliberarea muncii», în afară de cazurile cînd din motive tehnice-redacţionale trimiterea lor nu va fi posibilă.

3. Membrii grupului «Eliberarea muncii» au drept de vot în toate problemele redacţionale ; ei votează personal – dacă se află în localitatea în care îşi are sediul redacţia, sau în scris – dacă articolele le-au fost trimise.

4. În caz de divergenţă între redacţie şi grupul «Eliberarea muncii», redacţia este obligată să publice în întregime opinia separată a acestui grup sau a fiecăruia dintre membrii lui.

5. Numai primul punct al acordului de faţă va fi dat publicităţii.

6 octombrie 1900".

Documentul e scris la maşină şi nu are *nici titlu, nici semnături.* – *345.*

129 *„Grupul autoeliberării clasei muncitoare"* – mic grup de „economişti" care a luat fiinţă la Petersburg în toamna anului 1898 şi a existat cîteva luni. Grupul a publicat o chemare în care îşi expunea ţelurile (chemare datată martie 1898 şi tipărită în iulie 1899 în revista narodnică „Nakanune", care apărea la Londra) ; el a publicat de asemenea un statut şi cîteva proclamaţii către muncitori. Critica concepţiilor acestui grup a fost făcută de V. I. Lenin în capitolul al II-lea al cărţii „Ce-i de făcut ?". – *347.*

130 Lenin citează teza fundamentală a „Statutului general al Asociaţiei Internaţionale a Muncitorilor" (Internaţionala I), scris de Marx (vezi K. Marx şi F. Engels. Opere alese în două volume, vol. I, E.S.P.L.P. 1955, ediţia a II-a, pag. 397). – *365.*

www.dacoromanica.ro

131 *Cuvîntarea lui Piotr Alekseev* a fost publicată pentru prima oară în 1877 la Londra, în revista „Vpered !" (culegere neperiodică). De atunci ea a fost reeditată ilegal de mai multe ori, bucurîndu-se de o largă popularitate în rîndurile muncitorilor din Rusia. – *368.*

132 Este vorba de răscoala izbucnită în 1857 în India şi care era îndreptată împotriva cotropitorilor străini ; a fost înăbuşită de trupele engleze în 1859. – *371.*

133 *Războiul anglo-bur* (octombrie 1899–mai 1902), război colonialist, de cotropire, dus de Anglia împotriva republicilor sud-africane Transvaal şi Orange, în urma căruia acestea din urmă şi-au pierdut independenţa şi au devenit colonii ale Marii Britanii. – *371.*

134 Luînd cunoştinţă de articolul lui V. I. Lenin *„Sciziunea din rîndurile Uniunii din străinătate a social-democraţilor ruşi"*, G. V. Plehanov, într-o scrisoare adresată părţii de la München a redacţiei ziarului „Iskra", a rugat să se facă în articol unele modificări, cerînd, printre altele, să nu se vorbească despre meritele revistei „Rabocee Delo". La 11 decembrie 1900, răspunzînd părţii de la Geneva a redacţiei ziarului „Iskra" (lui Akselrod), Lenin a scris : „Am introdus modificările dorite de d-ta, însă n-am putut să înlătur cu totul cele spuse despre meritele revistei «Rabocee Delo» – cred că ar însemna să fim nedrepţi cu adversarul, care nu are numai păcate faţă de social-democraţie" (Opere, vol. 36, Editura politică, 1958, pag. 31). – *375.*

135 *Al V-lea Congres internaţional al Internaţionalei a II-a* s-a ţinut la Paris între 23 şi 27 septembrie (st. n.) 1900. Delegaţia rusă număra 24 de membri (dintre care 13 social-democraţi). Din cele şase mandate ale grupului „Eliberarea muncii", patru fuseseră primite prin intermediul lui V. I. Lenin (trei mandate din partea grupului „Soţial-demokrat" din Ural şi un mandat din partea organizaţiei din Ufa). La congres, delegaţia social-democraţilor s-a împărţit în două : majoritatea, în frunte cu B. N. Kricevski, şi minoritatea, în frunte cu G. V. Plehanov. În problema fundamentală : „Cucerirea puterii politice şi alianţele cu partidele burgheze", problemă care se punea în legătură cu intrarea lui A. Millerand în guvernul contrarevoluţionar al lui Waldeck-Rousseau, majoritatea a votat pentru rezoluţia ambiguă a lui K. Kautsky, iar minoritatea – G. V. Plehanov, P. B. Akselrod, V. I. Zasulici, D. Kolţov – pentru rezoluţia lui J. Guesde, care condamna millerandismul.

La Congresul de la Paris a fost adoptată o hotărîre cu privire la crearea Biroului socialist internaţional (B.S.I.), format din reprezentanţi ai partidelor socialiste din toate ţările ; secretariatul Biroului urma să-şi aibă sediul la Bruxelles. Potrivit hotărîrii congresului, reprezentanţii partidelor socialiste în B.S.I., desemnaţi de delegaţiile prezente la congres, urmau să fie confirmaţi de organizaţiile de partid din fiecare ţară, iar pînă la confirmare ei erau consideraţi provizorii. – *376.*

www.dacoromanica.ro

136 *„Tovarășul și prietenul"* lui P. B. Struve – M. I. Tugan-Baranovski. – *378.*

137 Proiectul de acord cu P. B. Struve a fost elaborat în urma convorbirilor lui V. I. Lenin, V. I. Zasulici și A. N. Potresov cu P. B. Struve, începute din inițiativa lui A. N. Potresov la 29 decembrie 1900 (vezi volumul de față, pag. 377–379). Reprezentanții „marxismului legal" (în document ei sînt menționați sub denumirea de grup al „opoziției democratice" „Libertatea") P. B. Struve și M. I. Tugan-Baranovski urmăreau să creeze în străinătate un organ de presă ilegal (sub denumirea de „Sovremennoe Obozrenie"), care să apară paralel cu „Iskra" și cu „Zarea", dar care să nu aibă legături fățișe cu social-democrația. Redacția ziarului „Iskra" și a revistei „Zarea" era de acord să participe la scoaterea acestei publicații, scontînd că va obține prin intermediul lui P. B. Struve materiale politice și corespondențe pentru „Iskra", dar punea condiția ca noul organ să apară ca supliment la revista „Zarea" și nu mai des decît aceasta din urmă. Din redacția publicației „Sovremennoe Obozrenie" urmau să facă parte, cu drepturi egale, redacția „Iskrei" și reprezentanții „opoziției democratice" – Struve și Tugan-Baranovski.

În cursul convorbirilor a ieșit la iveală că P. B. Struve intenționează să folosească redacția ziarului „Iskra" și a revistei „Zarea" pentru deservirea publicației „Sovremennoe Obozrenie" și încearcă s-o transforme pe aceasta într-un organ care să concureze cu „Iskra" în ceea ce privește volumul, conținutul și frecvența apariției. La discutarea proiectului de acord, Struve a respins punctul 7, propus de grupul „Iskra" și „Zarea", punct care prevedea că redacția „Iskrei" este liberă să folosească după cum va crede de cuviință toate materialele politice primite de „Sovremennoe Obozrenie". Conținutul convorbirilor cu P.B. Struve a fost expus de V. I. Lenin în scrisoarea sa din 30 ianuarie 1901 către G. V. Plehanov, în care el s-a pronunțat în termeni categorici pentru ruperea tratativelor (vezi Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 39–41). La insistențele lui G. V. Plehanov, acordul a fost pus în aplicare ; au fost pregătite declarațiile referitoare la apariția publicației „Sovremennoe Obozrenie", scrise de G. V. Plehanov în numele „Iskrei" și al revistei „Zarea" și de P. B. Struve în numele „opoziției democratice". Dar „Sovremennoe Obozrenie" nu a putut să apară, deoarece editura „Dietz" a refuzat să tipărească declarațiile, afirmînd că nu corespund cerințelor cenzurii (vezi Opere, vol. 36, Editura politică, 1958, pag. 45). Convorbirile ulterioare dintre reprezentanții „Iskrei" și Struve s-au soldat cu o ruptură definitivă. – *380.*

138 Lenin citează cuvintele colonelului Skalozub – personaj din comedia lui A. S. Griboedov „Prea multă minte strică" (vezi A. S. Griboedov, Opere, ed. rusă, 1956, pag. 114). – *383.*

139 *Tortura „uliței verzi"* – pedeapsă corporală la care erau supuși soldații în armata Rusiei iobăgiste. Condamnatul, cu mîinile legate de armă, la spate, era obligat să treacă „printre rînduri" de soldați,

www.dacoromanica.ro

care-l biciuiau cu vergele sau cu nuiele verzi. Această pedeapsă era larg folosită în timpul lui Nicolaie I (1825–1855). – *384.*

140 *„Jurămîntul banibalian"* – expresie figurată, care înseamnă o hotărîre nestrămutată de a lupta pînă la capăt. Provine de la numele comandantului de oşti cartaginez Hanibal, care a jurat că atîta timp cît va trăi nu va înceta lupta împotriva Romei. – *385.*

141 Articolele *„Bate-l cît vrei, dar să nu-l omori !"*, *„De ce să grăbim vitregia vremurilor ?"* şi *„O statistică obiectivă"*, grupate sub titlul comun *„Note ocazionale"*, au fost scrise pe baza unor ştiri apărute în presă. Corespondenţele referitoare la împrejurările în care cîţiva gardieni publici l-au ucis în bătaie pe ţăranul Vozduhov în localul unei secţii de poliţie, corespondenţe care au servit drept material pentru articolul „Bate-l cît vrei, dar să nu-l omori !", au apărut în ziarul „Russkie Vedomosti", 1901, nr. 24 şi 26 din 24 şi 26 ianuarie. Însemnările referitoare la cele două procese menţionate de V. I. Lenin în note de subsol (vezi volumul de faţă, pag. 395, 404) au fost publicate în ziarele „Moskovskie Vedomosti", 1901, nr. 31 din 31 ianuarie ; „Russkie Vedomosti", 1901, nr. 32 din 1 februarie. Pentru articolul „De ce să grăbim vitregia vremurilor ?" V. I. Lenin a folosit materiale apărute în „Sankt-Peterburgskie Vedomosti", 1900, nr. 285 din 17 octombrie şi în „Orlovski Vestnik", 1900, nr. 273 din 11 octombrie. Pentru articolul „O statistică obiectivă", hotărîrile şi dispoziţiile guvernului au fost luate din ziarul „Moskovskie Vedomosti", 1901, nr. 20–28 din 20–28 ianuarie. – *389.*

142 Lenin citează articolul lui Gleb Uspenski „Fedor Mihailovici Reşetnikov (Studiu biografic)" (vezi G. I. Uspenski, Opere, vol. 9, ed. rusă, 1957, pag. 59). – *407.*

143 *„Buletinul finanţelor, industriei şi comerţului"* – revistă săptămînală editată de ministerul de finanţe ; a apărut la Petersburg din noiembrie 1883 pînă în 1917 (pînă în ianuarie 1885 apărea sub denumirea de „Indicatorul deciziilor guvernamentale în materie financiară"). Revista publica decizii guvernamentale, articole şi cronici economice. – *415.*

144 Articolul *„Partidul muncitoresc şi ţărănimea"* este consacrat elaborării programului agrar al P.M.S.D.R., care a fost publicat, în numele ziarului „Iskra" şi al revistei „Zarea", în vara anului 1902 şi adoptat de Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. în 1903. – *421.*

145 *Un sfert de lot sau un lot mizer* – a patra parte din aşa-zisul lot „maximal" sau „prevăzut de ucaz", adică din lotul ţărănesc stabilit de lege pentru regiunea respectivă în timpul reformei din 1861. O parte dintre foştii ţărani iobagi au primit de la moşieri în mod gratuit (fără răscumpărare) asemenea loturi mizere. De aceea aceste loturi se numeau loturi „gratuite", iar ţăranii care le-au primit – „ţărani cu lot gratuit". – *421.*

www.dacoromanica.ro

146 *Țărani temporar-obligați* se numeau foștii iobagi moșierești care și după desființarea iobăgiei în 1861 erau obligați să dea moșierului dijmă sau să-i presteze clacă pentru folosința loturilor de pământ ; această obligație înceta în momentul începerii răscumpărării lotului de la moșier.

Din momentul încheierii actului de răscumpărare, țăranii încetau de a fi „temporar obligați" și treceau în categoria „țăranilor-proprietari". – *422.*

147 *Acte pentru aplicarea reformei* – documente care stabileau relațiile agrare dintre țăranii temporar obligați și moșieri în legătură cu desființarea iobăgiei în 1861. În actul pentru aplicarea reformei se arăta suprafața de pământ care a fost în folosința țăranilor înainte de reformă și se indicau terenurile arabile și de altă natură care le rămîneau după „eliberare" ; în acest act se enumerau de asemenea prestațiile datorate de țărani moșierului. Pe baza actelor pentru aplicarea reformei se stabileau ratele de răscumpărare pe care urmau să le plătească țăranii. – *422.*

www.dacoromanica.ro

INDICE DE LUCRĂRI ŞI IZVOARE CITATE SAU MENŢIONATE DE V. I. LENIN

Adunarea extraordinară a nobililor din gubernia Orel. – „Orlovskii Vestnik", 1900, nr. 273, 11 octombrie, pag. 2. – *408–414.*

Akselrod, P. B. În problema sarcinilor actuale şi a tacticii social-democraţilor ruşi. Geneva, publicaţie a Uniunii social-democraţilor ruşi, 1898. 34 pag. – *166, 211–212, 222, 232, 233, 249, 251, 253, 321, 350.*

– *Înştiinţare cu privire la reluarea editării publicaţiilor grupului „Eliberarea muncii".* Sfîrşitul anului 1899 – începutul anului 1900. – *317, 348.*

– *Prefaţă* [la broşura lui V. I. Lenin „Sarcinile social-democraţilor ruşi"]. – În cartea : „[Lenin, V. I.] Sarcinile social-democraţilor ruşi. Cu o prefaţă de P. Akselrod". Geneva, publicaţie a P.M.S.D.R., 1898, pag. 1–5. Numele autorului nu figurează pe coperta cărţii. – *184, 257, 322–323.*

Alekseev, P. A. Cuvîntare [rostită la 10 martie 1877 în faţa tribunalului ţarist din Petersburg]. – „Vpered !" Vol. V. Londra, 1877, pag. 30–35, în rubrica : „Ştiri din patrie". – *368.*

Analele statistice ale Imperiului rus. Seria a II-a. Vol. VI. Materiale pentru statistica industriei de fabrică din Rusia europeană pe anul 1868. Prelucrate de I. Bok. Petersburg, publicaţie a Comitetului de statistică de pe lîngă ministerul de interne, 1872. LXXVIII, 427 pag. – *6, 11.*

* *Anuarul ministerului de finanţe.* Partea I, 1869. Întocmit sub îngrijirea lui A. B. Buşen. Petersburg, 1869. VIII, 618 pag. – *2, 6.*

[Articol de fond]. – „Raboceaia Mîsl", Petersburg, 1897, nr. 1, octombrie, pag. 1. – *167.*

* Cu asterisc sînt notate cărţile în paginile cărora există însemnări făcute de V. I. Lenin. Aceste carţi se păstrează la Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S.

www.dacoromanica.ro

Beltov, N. – *vezi* Plehanov, G. V.

Bogdanov, A. Curs scurt de ştiinţă economică. Moscova, Murinova, 1897. VIII, 290 pag. – *36–44.*

Bulgakov, S. N. Cu privire la evoluţia capitalistă a agriculturii. – „Nacealo", Petersburg, 1899, nr. 1–2, pag. 1–21 ; nr. 3, pag. 25–36. – *95–97, 98, 99, 100–105, 106, 108–113, 114–116, 118, 120–121, 123–124, 125–126, 127, 128–131, 132, 133, 134, 135–138, 139, 141, 142–144, 199.*

– *Pieţele în sistemul de producţie capitalist.* Studiu teoretic. Moscova, Vodovozova, 1897. 260 pag. – *45–46, 50, 51–54, 67, 68, 69, 76–77, 80.*

„Buletinul finanţelor, industriei şi comerţului", Petersburg. – *415.*

„Buletinul Institutului agronomic din Moscova", Moscova, 1898, nr. 1, pag. 1–52. – *1.*

Chemarea Grupului autoeliberării muncitorilor, Petersburg, martie 1899. – „Nakanune", Londra, 1899, nr. 7, pag. 79–80. – *347–348.*

Circulara nr. 11 451 din 7 iunie 1895 către şefii administraţiei guberniilor, regiunilor şi districtelor, către guvernatorii de oraşe şi prefecţii de poliţie şi circulara nr. 11 din 7 iunie 1895 către funcţionarii inspecţiei de fabrică şi inginerii mecanici guberniali (regionali). – În cartea : „Kobeleatki, A. Indicator pentru uzul funcţionarilor inspecţiei de fabrică şi al fabricanţilor". Culegere completă de legi, hotărîri şi dispoziţii privind angajarea muncitorilor în fabrici, uzine şi manufacturi, relaţiile dintre fabricanţi şi muncitori, inspecţia de fabrică, supravegherea întreprinderilor industriale. Ediţia a 4-a. Petersburg, 1897, pag. 34–36. – 7–9, *11, 18.*

Codul de legi al Imperiului rus. Vol. 11, Partea a II-a. Petersburg, 1887. 825 pag. – *2, 279.*

Codul penal din 1885. Ediţia a 8-a, revăzută şi completată. Petersburg, Taganţev, 1895. 892 pag. – *394–395, 399.*

„Colecţia de botărîri şi dispoziţii ale guvernului, publicată sub îngrijirea Senatului ocîrmuitor", Petersburg. – *415.*

– 1897, nr. 62 din 13 iunie, publ. sub nr. 778, pag. 2 135–2 139. – *186, 217, 242, 279.*

– 1900, nr. 140 din 29 decembrie, publ. sub nr. 2 905–2 926, pag. 6 943–6 946. – *415–420.*

– 1900, nr. 141 din 31 decembrie, publ. sub nr. 2 927–2 929, pag. 6 947–6 960. – *415–420.*

– 1901, nr. 1 din 2 ianuarie, publ. sub nr. 1–5, pag. 3–8. – *415–420.*

– 1901, nr. 2 din 5 ianuarie, publ. sub nr. 6–13, pag. 5–36. – *415–420.*

www.dacoromanica.ro

– 1901, nr. 3 din 9 ianuarie, publ. sub nr. 14–60, pag. 37–44. – *415–420.*

– 1901, nr. 4 din 12 ianuarie, publ. sub nr. 61–66, pag. 45–46. – *415–420.*

[Credo]. – În broşura : „[Lenin, V. I.] Protestul social-democraţilor din Rusia". Cu o postfaţă din partea redacţiei revistei „Rabocee Delo". Geneva, publicaţie a Uniunii social-democraţilor ruşi, 1899, pag. 1–6. (Urma să apară în nr. 4–5 al revistei „Rabocee Delo", dar a fost scos în tiraj separat). – *159–170, 304, 307, 309, 311, 313, 317, 347–348, 363.*

Culegere de date cu privire la Rusia pe anii 1884–1885. Petersburg. Publicaţie a Comitetului de statistică de pe lîngă ministerul de interne, 1887. XVIII, 313 pag. ; 2 file cu cartograme. (Statistica Imperiului rus. I). – *15.*

Culegere de date cu privire la industria de fabrică din Rusia pe anii 1885–1892. Petersburg, publicaţie a departamentului comerţului şi manufacturilor, 1889–1896. Vol. 1–6. (Materiale pentru statistica comerţului şi a industriei). – *6, 15.*

– *pe anii 1885–1887.* 1889. IV, XVIII, 114 pag. – *6, 12, 20, 26, 27.*

– *pe anul 1888.* 1891. 385 pag. *15, 21, 26.*

– *pe anul 1889.* 1891. 181, CCCI, 69 pag. – *15, 21, 26.*

– *pe anul 1890.* 1893. 419 pag. – *15, 21, 26, 27.*

– *pe anul 1891.* 1894. VII, 237 pag. – *15, 21, 26.*

– *pe anul 1892.* 1895. X, 267 pag. – *15, 20.*

* *Culegere de statistică militară.* Partea a IV-a. Rusia. Sub îngrijirea lui N. N. Obrucev. Petersburg, 1871. XXX, 922, 235 pag. – *11, 15, 23.*

Cu privire la durata şi împărţirea timpului de muncă în industria de fabrică. 2 iunie 1897. – „Colecţia de hotăriri şi dispoziţii ale guvernului, publicată sub îngrijirea Senatului ocîrmuitor", Petersburg, 1897, nr. 62, 13 iunie, publ. sub nr. 778, pag. 2 135–2 139. – *180, 217, 242, 279.*

[Danielson, N. F.] Nikolai–on. Noi date cu privire la statistica fabricilor şi uzinelor din Rusia. [Recenzie la cartea : „Karişev, N. A. Materiale cu privire la economia naţională rusă"]. – „Russkie Vedomosti", Moscova, 1898, nr. 144, 27 iulie, pag. 3. – *5.*

Studii asupra economiei noastre sociale de după reformă. Petersburg, tip. Benke, 1893, XVI, 353 pag. ; XVI pagini cu tabele. – *49, 80.*

Defoe, D. Robinson Crusoe. – *147.*

www.dacoromanica.ro

Dickens Ch. Documentele postume ale clubului Pickwick. – *203.*

Din partea Ministerului instrucţiunii. – „S.-Peterburgskie Vedomosti", 1901, nr. 10, 11 (24) ianuarie, pag. 1. – *382.*

Din partea redacţiei. – În cartea : „Supliment special la ziarul «Raboceaia Misl»". Petersburg, publicaţie a „Uniunii" din Petersburg, septembrie 1899, pag. 37–38. – *235.*

Dioneo – vezi Şklovski, I. V.

Engels, F. Ludwig Feuerbach şi sfîrşitul filozofiei clasice germane. Începutul anului 1886. – *72–73.*

– *Prefaţă la ediţia germană din 1890* [a „Manifestului Partidului Comunist"]. 1 mai 1890. – *322, 365.*

– *Situaţia clasei muncitoare din Anglia.* După observaţii proprii şi izvoare autentice. Septembrie 1844 – martie 1845. – *287–288.*

[Ermanski, O. A.] Zilele de mai la Harkov. (Leipzig), publicaţie a „Iskrei", 1901. VI, 17 pag. – *355, 357–358.*

Gherţenştein, M. I. Teoria fondului de salarii. – „Russkaia Misl", Moscova, 1890, nr. 7, pag. 1–27. – *53.*

Gogol, N. V. Revizorul. – *248, 396.*

„Grajdanin", Petersburg. – *308.*

Griboedov, A. S. Prea multă minte strică. – *383.*

Gvozdev, R. Chiaburie-cămătărie, însemnătatea ei social-economică. Petersburg, Garin, 1898. 161 pag. Pe copertă figurează ca an de apariţie anul 1899. – *55–59.*

Herkner, H. „Munca muncitorilor în Europa occidentală". Petersburg, revista „Obrazovanie", 1899. 512, XXXIX pag. – 299.

Herwegh, G. Adăpost şi muncă. – 287.

* *Hobson, J. Evoluţia capitalismului contemporan.* Cu o prefaţă din partea autorului, scrisă pentru această ediţie. Traducere din limba engleză. Petersburg, Popova, 1898, XIII, 424 pag. (Biblioteca economică). – *146–149.*

Hotărîrile congresului. [Primul Congres al P.M.S.D.R. Minsk. 1–3 (13–15) martie 1898] – *vezi* Manifestul Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia.

[Hotărîrile şi dispoziţiile guvernului]. – „Moskovskie Vedomosti", 1901, nr. 20, 20 ianuarie (2 februarie), pag. 1 ; nr. 22, 22 ianuarie (4 februarie), pag. 1 ; nr. 23, 23 ianuarie (5 februarie), pag. 1 ; nr. 24, 24 ianuarie (6 februarie), pag. 1 ; nr. 25, 25 ianuarie (7 februarie),

www.dacoromanica.ro

pag. 2 ; nr. 27, 27 ianuarie (9 februarie), pag. 1 ; nr. 28, 28 ianuarie (10 februarie), pag. 1. – *415–420.*

Ilin, V. ; Ilin, Vladimir, – *vezi* Lenin, V. I.

Indicatorul fabricilor şi uzinelor din Rusia europeană – *vezi* Orlov, P. A. şi Budagov, S. G.

Indicatorul fabricilor şi uzinelor din Rusia europeană şi din Regatul Poloniei ; Indicatorul fabricilor şi uzinelor din Rusia europeană, inclusiv Regatul Poloniei şi marele ducat al Finlandei – *vezi* Orlov, P. A.

* *Influenţa recoltelor şi a preţurilor cerealelor asupra unor laturi ale economiei naţionale a Rusiei.* Culegere de articole apărută sub îngrijirea prof. A. I. Ciuprov şi a lui A. S. Postnikov. Vol. I–II. Petersburg, 1897, 2 vol. – *125.*

„Iskra", [Leipzig–München–Londra–Geneva]. – *315–325, 326–344, 345, 346–351, 367, 377–379.*

„Iuridiceski Vestnik", Moscova, 1889, nr. 9, pag. 38–67. – *12, 16.*

„Iujnii Krai", Harkov. – *387.*

Înştiinţare cu privire la reluarea editării publicaţiilor grupului „Eliberarea muncii" – *vezi* Akselrod P. B.

Intîi Mai. 18 aprilie. Cu ocazia zilei de 1 Mai, Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia trimite un salut frăţesc muncitorilor şi muncitoarelor din Rusia. Locul de apariţie nu e indicat, tipografia „Iujnii Rabocii", (1901), 2 pag. – *361.*

In treacăt. – „Raboceaia Misl", Petersburg, 1899, nr. 7, iulie, pag. 6. – *174.*

„Jizn", Petersburg, 1899, nr. 3, pag. 358–371. – *200.*

– 1899, nr. 4, pag. 297–317. – *150–155.*

Jukovski, I. G. Karl Marx şi cartea lui despre capital. – „Vestnik Evropi", Petersburg, 1877, nr. 9, pag. 64–105. – *196.*

Kablukov, N. A. Cu privire la condiţiile de dezvoltare a gospodăriei ţărăneşti în Rusia. (Studii de economie agricolă). Moscova, 1899. VIII, 309 pag. – *100, 107, 124.*

– *Prelegeri de economie agricolă, ţinute la Universitatea din Moscova în anul 1895/96.* Moscova, 1897, 228 pag. (Pentru uzul studenţilor). – *100.*

Karîşev, N. A. „Analiza datelor statistice cu privire la răspîndirea principalelor ramuri ale industriei prelucrătoare din Rusia". – „Iuridiceski Vestnik", Moscova, 1889, nr. 9, pag. 38–67. – *12, 16.*

www.dacoromanica.ro

* – *Materiale cu privire la economia națională rusă.* I. Industria noastră de fabrică la jumătatea ultimului deceniu al acestui secol. – „Buletinul Institutului agronomic din Moscova". Moscova, 1898, nr. I, pag. 1–52. – *1–34.*

* – *Materiale cu privire la economia națională rusă.* I. Industria noastră de fabrică la jumătatea ultimului deceniu al acestui secol. Cu 5 cartograme (Apărut în broşură după „Buletinul Institutului agronomic din Moscova", anul IV, nr. 1), Moscova, 1898. 52 pag. – *1.*

Kautsky, K. Programul de la Erfurt. Traducere din limba germană. Stuttgart, Dietz, 1903. IV, 120 pag. – *293–294.*

Kobeleațki, A. I. Indicator pentru uzul funcționarilor inspecției de fabrică și al fabricanților. Culegere completă de legi, hotărîri şi dispoziții privind angajarea muncitorilor în fabrici, uzine şi manufacturi, relațiile dintre fabricanți şi muncitori, inspecția de fabrică, supravegherea fabricilor şi uzinelor. Ediția a 4-a. Petersburg, 1897. 311 pag. – *7, 9, 11, 13, 18.*

Korsak, A. K. Despre formele industriei în general şi despre însemnătatea producției la domiciliu (industria meşteşugărească şi industria casnică) în Europa occidentală şi în Rusia. Moscova, tipografia Gracev, 1861. 311 pag. – *42.*

Krîlov, I. A. Vulpea şi strugurii. – 411.

Lege pentru interzicerea muncii copiilor în fabrici – vezi Regulamentul industriei.

Lege pentru interzicerea muncii de noapte a femeilor în unele ramuri de producție – vezi Regulamentul industriei.

Lege pentru instituirea inspectorilor de fabrici – vezi Regulamentul industriei.

Lege cu privire la obligația proprietarilor de fabrici şi uzine de a prezenta situații ministerului – vezi Regulamentul industriei.

Lege pentru reducerea zilei de muncă – vezi Cu privire la durata şi împărțirea timpului de muncă în industria de fabrică.

[Lenin, V. I.] Conținutul economic al narodnicismului şi critica lui în cartea d-lui Struve. (Pe marginea cărții lui P. Struve : „Note critice cu privire la problema dezvoltării economice a Rusiei". Petersburg, 1894.) – În cartea : „Materiale pentru caracterizarea dezvoltării noastre economice". Culegere de articole. Petersburg, tipografia „Soikin", 1895, pag. 1–144, în partea a II-a. Semnat : K. Tulin. – *81.*

– *Cu privire la caracterizarea romantismului economic.* Sismondi şi sismondiştii noştri autohtoni. – „Novoe Slovo", Petersburg, 1897, nr. 7, aprilie, pag. 25–50 ; nr. 8, mai, pag. 25–60 ; nr. 9, iunie, pag. 26–53 ; nr. 10, iulie, pag. 18–32. Semnat : K. T-n. – 49.

www.dacoromanica.ro

– *Cu privire la caracterizarea romantismului economic.* Sismondi şi sismondiştii noştri autohtoni. – În cartea : [Lenin, V. I.], Ilin, Vladimir. Studii şi articole economice. Petersburg, tipografia „Leifert", 1899, pag. 1–112. – *66–67, 69, 70, 75–76, 77, 136, 151, 154, 297.*

– *Despre greve.* Sfîrşitul anului 1899. – *175.*

– *Dezvoltarea capitalismului în Rusia.* Procesul formării pieţei interne pentru marea industrie. Petersburg, Vodovozova, 1899. XIII, 480 pagini ; 2 file cu diagrame ; VIII pagini cu tabele. Semnat : Vladimir Ilin. – *17, 81, 83, 113, 117, 123, 126, 138, 153, 154, 297–298.*

– *Din partea redacţiei.* [Declaraţia redacţiei ziarului „Iskra"]. Foaie volantă. Fără indicarea locului de apariţie, tipografia „Iskra", 1900. 2 pag. – *378.*

– *Încă o dată cu privire la teoria realizării.* – „Naucinoe Obozrenie", [Petersburg], 1899, nr. 8, pag. 1 564–1 579. Semnat : V. Ilin. – *150, 297.*

– *Însemnări cu privire la teoria pieţelor.* (În legătură cu polemica dintre d-nii Tugan-Baranovski şi Bulgakov). – „Naucinoe Obozrenie", [Petersburg], 1899, nr. 1, pag. 37–45. Semnat : Vladimir Ilin. – *66–67, 68, 69, 71, 74–75, 77, 81, 150–151, 153, 154.*

– *O problemă vitală.* [Articol scris pentru ziarul „Raboceaia Gazeta"]. Nu mai devreme de octombrie 1899. – *173, 174.*

– *Programul nostru.* [Articol scris pentru ziarul „Raboceaia Gazeta"] Nu mai devreme de octombrie 1899. – *173, 174, 184.*

– *Proiect de acord.* Începutul lunii septembrie (st. n.) 1900. – *344.*

– *Proiect de declaraţie a redacţiei ziarului „Iskra" şi revistei „Zarea".* Sfîrşitul lunii martie – începutul lunii aprilie 1900. – *330, 331.*

– *Proiect de program al partidului nostru.* Sfîrşitul anului 1899. *174, 193, 319.*

– *Protestul social-democraţilor din Rusia.* Cu o postfaţă din partea redacţiei revistei „Rabocee Delo". Geneva, publicaţie a Uniunii social-democraţilor ruşi, 1899, 15 pag. (Urma să apară în nr. 4–5 ale revistei „Rabocee Delo", dar a fost scos în tiraj separat). – *347–348.*

– *Recenzie.* Parvus. Piaţa mondială şi criza agrară. Studii economice. Traducere din limba germană de L. I. Petersburg, 1898. Editura O. N. Popova (Biblioteca de cultură generală, seria a 2-a, nr. 2). Pag. 142. Preţul 40 de copeici. – „Nacealo", Petersburg, 1899, nr. 3, pag. 117–118. – *144.*

– *Sarcina noastră imediată.* [Articol pentru „Raboceaia Gazeta"]. Nu mai devreme de octombrie 1899. – *173, 174, 187.*

www.dacoromanica.ro

– *Sarcinile social-democraţilor ruşi.* Cu o prefaţă de P. Akselrod. Geneva, publicaţie a P.M.S.D.R., 1898. 32 pag. Numele autorului nu este indicat. – *232, 251, 322–323.*

– *Studii şi articole economice.* Petersburg, tipografia Leifert, 1899. 290 pagini. Semnat: Vladimir Ilin. – *66–67, 69, 70, 74–75, 77, 136, 151, 154, 297.*

Lista fabricilor şi uzinelor. Industria de fabrică din Rusia. Petersburg, 1897, 63, VI, 1 047 pagini (Ministerul finanţelor. Departamentul comerţului şi al manufacturilor). – *1, 2–5, 7, 8–13, 14, 15, 16–20, 21–22, 23–25, 26–27, 29–30, 34, 35.*

Lucrările comisiei pentru cercetarea industriei meşteşugăreşti din Rusia. Vol. V, VI, IX. Petersburg, 1880, 1883. – *24.*

Lucrările comisiei pentru revizuirea regulamentului fabricilor şi al meşteşugurilor. Vol. 1–5. Petersburg, 1863. – *278–279.*

Manifestul Partidului social-democrat din Rusia. Fără indicarea locului de apariţie, tipografia partidului, [1898]. 2 pag. – *168, 169–170, 180, 257, 259, 266, 304, 318, 319, 323, 348, 363, 375.*

Martov, L. Cauza muncitorească din Rusia. Geneva, publicaţie a Uniunii social-democraţilor ruşi, 1899, 90 pag. – *322–323.*

– *Steagul roşu în Rusia.* Studiu de istorie a mişcării muncitoreşti ruse. Cu o prefaţă de P. Akselrod. Geneva, publicaţie a organizaţiei revoluţionare „Soţial-Demokrat", 1900. XII, 64 pagini. – *240.*

Marx, K. şi Engels, F. Manifestul Partidului Comunist. Decembrie 1847 – ianuarie 1848. – *163, 182, 183, 197, 305, 322.*

Marx, K. Capitalul. Critica economiei politice. Vol. I–III. 1867–1894. – *76, 96, 97, 154, 169, 195, 199, 297, 298.*

– *Capitalul.* Critica economiei politice. Vol. I. 1867. – *42, 72, 214, 215, 216.*

– *Capitalul.* Critica economiei politice. Vol. II. 1885. – *45, 46, 52, 54, 73, 74, 78, 87, 152–153.*

– *Capitalul.* Critica economiei politice. Vol. III. Partea 1–2. 1894. – *52, 61, 70–72, 73, 74, 85, 126, 153, 196.*

– *Capitalul.* Critica economiei politice. Sub îngrijirea lui F. Engels. Traducere din limba germană. Vol. III. Cartea a III-a. Procesul de ansamblu al producţiei capitaliste. Petersburg, tipografia „Demakov", 1896. XLVI, 734 pag. – *48, 49, 50, 70, 71, 78, 102, 139.*

– *Critica programului de la Gotha.* Note marginale la programul partidului muncitoresc german. 5 mai 1875. – *209.*

www.dacoromanica.ro

– *Critica unor principii ale economiei politice.* Traducere din limba germană de P. P. Rumeanţev ; sub îngrijirea lui A. A. Manuilov. Moscova, Bonci-Bruevici, 1896. XII, 163 pag. – *196, 197.*

– *Contribuţii la critica economiei politice – vezi* Critica unor principii ale economiei politice.

– *Mizeria filozofiei.* Răspuns la „Filozofia mizeriei" a d-lui Proudhon. Prima jumătate a anului 1847. – *164.*

– *Prefaţă* [la cartea „Critica unor principii ale economiei politice"]. – În cartea : „Marx, K. Critica unor principii ale economiei politice". Traducere din limba germană de P. P. Rumeanţev ; sub îngrijirea lui A. A. Manuilov. Moscova, Bonci-Bruevici, 1896, pag. IX–XII. – *196, 197.*

– *[Scrisoare] Către W. Bracke.* 5 mai 1875. – *209.*

– *Statutul general al Asociaţiei Internaţionale a Muncitorilor.* În jurul datei de 24 octombrie 1871. – *323, 365.*

– *Statutul provizoriu al Asociaţiei.* 21–27 octombrie 1864. – *322, 365.*

– *Teorii asupra plusvalorii* (Volumul al IV-lea al „Capitalului"). Ianuarie 1862 – iulie 1863. – *69.*

Materiale pentru caracterizarea dezvoltării noastre economice. Culegere de articole. Petersburg, tipografia „Soikin", 1895, 232, 259, III pag. – *81.*

Mihailovski, N. K. Karl Marx judecat de d-l I. Jukovski. – „Otecestvennîe Zapiski", Petersburg, 1877, nr. 10, pag. 321–356. – *196.*

– *„Literatura şi viaţa".* – „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1893, nr. 10, pag. 108–141. – *196.*

– *Literatura şi viaţa.* – „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1899, nr. 1, pag. 76–99 ; nr. 2, pag. 83–100 ; nr. 7 (10), pag. 194–218. – *196.*

Mikulin A. A. Industria de fabrică şi industria meşteşugărească din oraşul Odesa, gubernia Herson şi guvernămîntul militar Nikolaev, cu o listă a fabricilor, uzinelor şi morilor. Odesa, 1897. XIII, 76, 276 pag. – *4, 8, 20, 34.*

„Mir Bojii", Petersburg, 1898, nr. 4, pag. 77–82. – *16, 23.*

– 1898, nr. 6, pag. 118–127. – *46–51, 52–53, 66.*

Mişcarea muncitorească de la Harkov. [Raportul Comitetului organizaţiei Harkov a P.M.S.D.R.] Geneva, publicaţie a Uniunii social-democraţilor ruşi, 1900. 16 pag. – *361.*

Molière, J. B. Doctor fără voie. – *299.*

Moscova. (De la corespondentul nostru). – „S.-Peterburgskie Vedomosti", 1900, nr. 239, 1 (14) septembrie, pag. 3. – *414.*

www.dacoromanica.ro

„*Moskovskie Vedomosti*". – *308.*

– 1901, nr. 20, 20 ianuarie (2 februarie), pag. 1. – *416–428.*

– 1901, nr. 22, 22 ianuarie (4 februarie), pag. 1. – *416–428.*

– 1901, nr. 23, 23 ianuarie (5 februarie), pag. 1. – *416–428.*

– 1901, nr. 24, 24 ianuarie (6 februarie), pag. 1. – *416–428.*

– 1901, nr. 25, 25 ianuarie (7 februarie), pag. 2. – *416–428.*

– 1901, nr. 27, 27 ianuarie (9 februarie), pag. 1. – *416–428.*

– 1901, nr. 28, 28 ianuarie (10 februarie), pag. 1. – *416–428.*

„*Nacealo*", Petersburg, 1899, nr. 1–2, pag. 1–21, 292–316. – *95–97, 98, 99, 100–105, 106, 108–113, 114–117, 118, 119, 120, 121, 123–124, 125–126, 127, 128–131, 199.*

– 1899, nr. 3, pag. 25–36, 117–118. – *132, 133, 134, 135–138, 139, 141, 142–144, 199.*

„*Nakanune*", Londra, 1899, nr. 7, pag. 79–80. – *347–348.*

„*Naucinoe Obozrenie*", [Petersburg], 1899, nr. 1, pag. 37–45, 46–64. – *66–84, 150–151, 153, 154.*

– 1899, nr. 8, pag. 1 564–1 579. – *150, 297.*

Nejdanov, P. Contribuţii la problema pieţelor în condiţiile producţiei capitaliste. În legătură cu articolele publicate de I. Ratner, Ilin şi Struve. – „Jizn", Petersburg, 1899, nr. 4, pag. 297–317. – *150–155.*

Nikolai-on – vezi Danielson, N. F.

„*Novoe Vremea*", Petersburg, 1899, nr. 8.506, 1 (13) noiembrie, pag. 3. – *302.*

„*Novoe Slovo*", Petersburg, 1897, nr. 7, aprilie, pag. 25–50. – *49.*

– 1897, nr. 8, mai, pag. 25–60, 200–208. – *49, 329.*

– 1897, nr. 9, iunie, pag. 26–53. – *49.*

– 1897, nr. 10, iulie, pag. 18–32. – *49.*

* *Orlov, P. A. Indicatorul fabricilor şi uzinelor din Rusia europeană, inclusiv Regatul Poloniei şi marele ducat al Finlandei.* Materiale pentru statistica fabricilor şi uzinelor. Întocmit pe baza datelor oficiale ale departamentului comerţului şi manufacturilor. [Pe baza datelor pe 1879]. Petersburg, 1881. IX, 754 pag. – *2, 3, 4–5, 8, 13–14, 15–17.*

Orlov, P. A. Indicatorul fabricilor şi uzinelor din Rusia europeană şi din Regatul Poloniei. Materiale pentru statistica fabricilor şi uzinelor.

www.dacoromanica.ro

Întocmit pe baza datelor oficiale ale departamentului comerţului şi manufacturilor. Ediţia a 2-a îmbunătăţită şi completată. [Pe baza datelor pe 1884]. Petersburg, 1887. XVIII, 824 pag. – *2, 3, 4–5, 8, 13, 27.*

Orlov, P. A. şi Budagov, S. G. Indicatorul fabricilor şi uzinelor din Rusia europeană. Materiale pentru statistica fabricilor şi uzinelor. Întocmit pe baza datelor oficiale ale departamentului comerţului şi manufacturilor. Ediţia a 3-a îmbunătăţită şi completată. [Pe baza datelor pe 1890, completate cu datele pe 1893 şi 1894]. Petersburg, 1894. II, XVI, 827 pag. – *2, 3, 4–5, 8, 13–14, 15–17, 20, 22, 25, 27, 28–29, 34.*

„Orlovskii Vestnik", 1900, nr. 273, 11 octombrie, pag. 2. – *408–414.*

Ostrovski, A. N. Un post rentabil. – *411.*

„Otecestvennîe Zapiski", Petersburg, 1877, nr. 10, pag. 321–356. – *196.*

Parvus. Piaţa mondială şi criza agrară. Studii economice. Traducere din limba germană de L. I. Petersburg, Popova, 1898, 143, II pagini. (Biblioteca de cultură generală. Seria a 2-a (1898). Nr. 2). – *56, 60–61, 144.*

Plehanov, G. V. Contribuţii la dezvoltarea concepţiei moniste asupra istoriei. Răspuns d-lor Mihailovski, Kareev et. Co. Petersburg, 1895, 288 pag. Semnat : N. Beltov. – *73.*

– *Divergenţele noastre.* Geneva, tipografia grupului „Eliberarea muncii", 1884. XXIV, 322 pag. (Biblioteca socialismului contemporan. Partea a III-a). Pe copertă anul apariţiei : 1885. – *246.*

– *N. G. Cernîşevski.* – „Soţial-Democrat", Londra, 1890, nr. 1, februarie, pag. 88–175 ; Geneva, 1890, nr. 2, august, pag. 62–142 ; Geneva, 1890, nr. 3, decembrie, pag. 71–110 ; Geneva, 1892, nr. 4, pag. 144–194. – *253.*

– *Proiect de program al social-democraţilor ruşi.* 1885–1887. – *210–212, 213–214, 215, 217, 219, 220, 221, 222, 225, 226, 227, 230, 232, 247, 248–249, 266, 363.*

– *Proiect de program al social-democraţilor ruşi.* – În cartea : „Akselrod, P. B. În problema sarcinilor actuale şi a tacticii social-democraţilor ruşi". Geneva, publicaţie a Uniunii social-democraţilor ruşi, 1898, pag. 29–34. – *210–212, 248–249.*

– *Sarcinile socialiştilor în lupta împotriva foametei din Rusia.* (Scrisori către tovarăşii tineri). Geneva, tipografia „Soţial-Demokrat", 1892. 89 pag. (Biblioteca socialismului contemporan. Vol. 10). – *357.*

– *Socialismul şi lupta politică.* Geneva, 1883. IV, 78 pag. (Biblioteca socialismului contemporan. Nr. 1). – *246, 305–306.*

www.dacoromanica.ro

– *Vademecum pentru redacţia revistei „Rabocee Delo"*. Culegere de materiale, editată de grupul „Eliberarea muncii". Geneva, 1900. LII, 67 pag. – *329.*

* *Postnikov, V. E. Gospodăria ţărănească din sudul Rusiei.* Moscova, 1891. XXXII, 392 pag. – *113.*

„Pravitelstvennii Vestnik", Petersburg, 1899, nr. 165, 31 iulie (12 august), pag. 1. – *217, 382–385.*

– 1900, nr. 188, 19 august (1 septembrie), pag. 3. – *371.*

* *Privire asupra ţinutului Perm.* Studiu asupra stării industriei meşteşugăreşti din gubernia Perm. Perm, 1896. 609 pag.; XVI file cartograme şi diagrame; 1 hartă. – *18.*

Prokopovici, S. N. Mişcarea muncitorească din Occident. Studiu critic. Vol. I. Germania. Belgia. Petersburg, Panteleev, 1899. II, 212, 120 pag. – *199, 204, 293–303.*

Problema agrară şi democraţia socială în Rusia. – În cartea: „Raportul delegaţiei social-democraţilor ruşi la Congresul muncitoresc socialist internaţional de la Londra din 1896". Geneva, publicaţie a Uniunii social-democraţilor ruşi, 1896, pag. 22–32. – *231.*

Profession de foi a Comitetului organizaţiei Kiev. 1899. Manuscris [1]. – *304–314.*

„Proletarskaia borba". Nr. 1. Fără indicarea locului de apariţie, publicaţie a „Grupului social-democrat din Ural", 1899. 119 pag. – *174.*

Publicaţii periodice. „Russkoe Bogatstvo", septembrie. „Novoe Slovo", septembrie. „Mir Bojii", octombrie. – „Russkaia Mîsl", Moscova, 1897, nr. 11, pag. 506–521. – *39.*

Puşkin, A. S. Boris Godunov. – *401.*

– *Fata căpitanului.* – *224.*

„Raboceaia Gazeta", Kiev. – *167–168, 241, 259, 318.*

– 1897, noiembrie, nr. 2, pag. 1–4. – *167.*

„Raboceaia Gazeta" (seria 1899 nerealizată). – *167–168, 173–175, 178, 180, 192, 241, 259, 318.*

„Raboceaia Mîsl", Petersburg. – *178, 235–260, 265–266, 307, 308–309, 317, 347–348, 363–364, 366.*

– 1897, nr. 1, octombrie, pag. 1. – *167, 174.*

– 1897, nr. 2, decembrie. – *174.*

[1] Publicat pentru prima oară în „Culegeri din Lenin", vol. VII, pag 16—18.

www.dacoromanica.ro

– 1899, nr. 6, aprilie. – *174.*

– 1899, nr. 7, iulie, pag. 6. – *174, 247.*

„Rabocee Delo", Geneva. – *311, 348, 361, 375–376.*

Raportul delegaţiei social-democraţilor ruşi la Congresul muncitoresc socialist de la Londra din 1896. Geneva, publicaţie a Uniunii social-democraţilor ruşi, 1896. 32 pag. – *231.*

Ratner, M. B. Teoria pieţelor şi problema dezvoltării economice a ţării. (În legătură cu cartea lui S. Bulgakov : „Pieţele în sistemul de producţie capitalist. Studiu teoretic". Moscova, 1897). – „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1898, nr. 12, pag. 78–102. – *150.*

Regulamentul industriei – vezi Codul de legi al Imperiului rus. Vol. 11. Partea a II-a. Petersburg, 1887, pag. 1–125. – *2, 279.*

Regulament provizoriu pentru prestarea serviciului militar de către tinerii eliminaţi din şcolile superioare pentru dezordini săvîrşite în grup. 29 iulie 1899. – „Pravitelstvennii Vestnik", Petersburg, 1899, nr. 165, 31 iulie (12 august), pag. 1. – *217, 382, 384–386.*

Ricardo, D. Opere. Trad. de N. Sieber. Petersburg, Panteleev, 1882. XXVI, 659 pag. – *51, 69–70.*

R. M. Realitatea noastră (Mişcarea muncitorească, absolutismul, societatea şi păturile ce o compun [nobilimea, marea şi mica burghezie, ţăranii şi muncitorii], lupta obştească). – În broşura : „Supliment special la ziarul «Raboceaia Mîsl»", Petersburg, publicaţie a „Uniunii" din Petersburg, septembrie 1899, pag. 3–16. – *235–258.*

Rusia comercială şi industrială. Îndreptar pentru comercianţi şi fabricanţi. Întocmit sub îngrijirea lui A. A. Blau. Petersburg, tipografia „Suvorin", 1899. 1 318 pag., 2 702 coloane. (Ministerul de finanţe. Departamentul comerţului şi al manufacturilor). – *62–65.*

„Russkaia Misl", Moscova, 1890, nr. 7, pag. 1-27. – *53.*

– 1897, nr. 11, pag. 506–521. – *39.*

„Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1893, nr. 10, pag. 108–141. – *196.*

– 1898, nr. 12, pag. 78–102. – *150.*

– 1899, nr. 1, pag. 76–99. – *196.*

– 1899, nr. 2, pag. 83–100, 118–140. – *107, 196.*

– 1899, nr. 7 (10), pag. 194–218. – *196.*

„Russkie Vedomosti", Moscova, 1898, nr. 144, 27 iulie, pag. 3. – *5.*

„S.-Peterburgski Rabocii Listok". – *241.*

www.dacoromanica.ro

– 1897, nr. 2, septembrie, pag. 1–3. – *167.*

Saltîkov-Şcedrin, M. E. Sub semnul cumpătării şi al acurateţii. – *261.*

– *Domnii Golovliov.* – *412.*

– *Jurnalul unui provincial la Petersburg.* – *409.*

– *Dincolo de hotare.* – *80.*

– *Un an încheiat.* – *400.*

– *Semnele timpului.* – *409, 412–413, 414.*

– *Înmormîntare.* – *399, 409.*

– *Idilă contemporană.* – *261.*

– *Refugiul Mon-repos.* – *409.*

„S.-Peterburgskie Vedomosti", 1900, nr. 239, 1 (14) septembrie, pag. 3. – *414.*

– 1901, nr. 10, 11 (24) ianuarie, pag. 1. – *382.*

Sarcinile imediate ale mişcării muncitoreşti ruse. [Articol de fond]. – „Raboceaia Gazeta", Kiev, 1897, nr. 2, noiembrie, pag. 1–4. – *167.*

Sărbătoarea muncitorească internaţională 1 Mai (după calendarul nostru – 19 aprilie). [Petersburg], publicaţie a „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg, [1898]. 1 pag. – *241.*

Skvorţov, A. I. Influenţa transportului cu aburi asupra agriculturii. Studiu de economie agricolă. Varşovia, 1890. VIII, VI, 703 pag. – *100.*

Smith, A. Studiu asupra naturii şi cauzelor avuţiei naţiunilor. Cu adnotările lui Bentham etc. Traducere de P. A. Bibikov. Vol. 1–3. Petersburg, 1866. 3 vol. – *50, 51, 67–68, 69–70.*

„Soţial-Demokrat", Londra, 1890, nr. 1, februarie, pag. 88–175. – *253.*

– *Geneva*, 1890, nr. 2, august, pag. 62–142. – *253.*

– *Geneva*, 1890, nr. 3, decembrie, pag. 71–110. – *253.*

– *Geneva*, 1892, nr. 4, pag. 144–194. – *253.*

Statistica Imperiului rus. I. Culegere de date cu privire la Rusia pe anii 1884–1885. Petersburg, publicaţie a Comitetului de statistică al ministerului de interne, 1887. XVIII, 313 pag. ; 2 file cu cartograme. – *16.*

[Struve, P. B.] Cu privire la problema pieţelor în sistemul producţiei capitaliste (În legătură cu cartea lui Bulgakov şi cu articolul lui

www.dacoromanica.ro

Ilin). – „Naucinoe Obozrenie". Petersburg, 1899, nr. 1, pag. 46–64. – *66–84, 150.*

– *Cronica internă.* – „Nacealo", Petersburg, 1899, nr. 1–2, pag. 292–316. – *126.*

– *Încă o dată despre libertate şi necesitate.* (Răspuns la un articol anterior al lui S. N. Bulgakov). – „Novoe Slovo", Petersburg, 1897, nr. 8, mai, pag. 200–218. – *329.*

– *Note critice cu privire la problema dezvoltării economice a Rusiei.* Partea I, Petersburg, 1894. X, 293, pag. – *80–82.*

Studiu asupra situaţiei industriei meşteşugăreşti în gubernia Perm. Perm, 1896, 609 pag. ; XVI file cartograme şi diagrame ; 1 hartă. (Privire asupra ţinutului Perm). – *18.*

Suvorin, A. Mici epistole. – „Novoe Vremea", Petersburg, 1899, nr. 8 506, 1 (13) noiembrie, pag. 3. – *302.*

[Şklovski, I. V.] Dioneo. Din Anglia. – „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1899, nr. 2, pag. 118–140. – *107.*

Şteinberg, S. O carte nouă despre materialismul istoric. – „Jizn", Petersburg, 1899, nr. 3, pag. 358–371. – *200.*

Telegrama-circulară din 12 august 1900 a secretarului general al Ministerului afacerilor externe [către reprezentanţii diplomatici ai Rusiei pentru informarea guvernelor din ţările respective]. – „Pravitelstvennii Vestnik", Petersburg, 1900, nr. 188, 19 august (1 septembrie), pag. 3. – *371.*

Timireazev, D. A. Atlasul statistic al principalelor ramuri ale industriei de fabrică din Rusia europeană, cu lista nominală a fabricilor şi uzinelor. Întocmit pe baza datelor oficiale ale departamentului comerţului şi manufacturilor pe anul 1867. Lucrare distinsă cu medalii la Expoziţia universală de la Paris din 1867 şi la Expoziţia generală a manufacturilor din întreaga Rusie din 1870. Partea 1–3. Petersburg, 1869–1873. VI, VI, 132 pag. ; 14 hărţi. – *6.*

T–n, K. – *vezi* Lenin, V. I.

Trei zile memorabile [19 februarie, 1 martie şi 19 aprilie (1 mai) 1897] – „S.-Peterburgski Rabocii Listok", 1897, nr. 2, septembrie, pag. 1–3. – *167.*

Tugan-Baranovski, M. Capitalismul şi piaţa. (În legătură cu cartea lui S. Bulgakov „Pieţele în sistemul de producţie capitalist". Moscova, 1897). – „Mir Bojii", Petersburg, 1898, nr. 6, pag. 118–127. – *45–51, 52–53, 66.*

– *Crizele industriale în Anglia contemporană, cauzele şi influenţa lor asupra vieţii poporului.* Cu 12 diagrame. Petersburg, tipografia „Skorohodov", 1894. IV, 513 pag. – *45–46, 47, 50–53, 67, 80, 153.*

www.dacoromanica.ro

– *Fabrica rusă în trecut şi în prezent.* Studiu istoric-economic. Vol. I. „Dezvoltarea istorică a fabricii ruse în secolul al XIX-lea". Petersburg, Panteleev, 1898. XI, 497 pag. – *16, 23.*

– *Scrisoare către redacţie.* (Răspuns prof. N. A. Karîşev). – „Mir Bojii", Petersburg, 1898, nr. 4, pag. 77–82. – *16, 23.*

Tulin, K. – *vezi* Lenin, V. I.

Uspenski, G. I. Fedor Mihailovici Reşetnikov. – *407–408.*

„Vestnik Evropî", Petersburg, 1877, nr. 9, pag. 64–105. – *196.*

„Vpered!" Vol. V. Londra, 1877, pag. 30–35, în rubrica : „Ştiri din patrie". – *368.*

[Voronţov, V. P.] V. V. Studii de economie teoretică. Petersburg, tipografia „Skorohodov", 1895. 321 pag. – *80–81, 303.*

V. V. – *vezi* Voronţov, V. P.

Witte, S. I. Circulară [adresată muncitorilor de la filaturile şi ţesătoriile din Petersburg]. 15 iunie 1896. – *216.*

„Zarea", Stuttgart. – *315–325, 326, 329, 330, 332, 333, 336, 337, 338–339, 343–344, 345, 377–379, 380–381.*

Zece ani de la moartea lui Cernîşevski – 17 octombrie. – În broşura : „Supliment special la ziarul «Raboceaia Mîsl»". Petersburg, publicaţie a „Uniunii" din Petersburg, septembrie 1899, pag. 17–29. – *253, 258–259.*

Zilele de mai la Harkov – *vezi* Ermanski, O. A.

Bernstein, E. Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie. Stuttgart, Dietz, 1899. X, 188 S. – *174, 194–205, 257, 297, 298, 317.*

Buch, L. Über die Elemente der politischen Ökonomie. T. 1. Intensität der Arbeit, Wert und Preis der Waren. Leipzig, Duncker u. Humblot, 1896. 240 S. – *198.*

Compte-Rendu des Séances du congrès national ouvrier tenu à Bruxelles les 5 et 6 avril 1885. Bruxelles, Maheu, 1885. [2], 59 p. – *300.*

Dühring, E. Kursus der National– und Sozialökonomie einschliesslich der Hauptpunkte der Finanzpolitik. 2-te, teilweise umgearb. Aufl. Leipzig, Fues (R. Reisland), 1876. XII, 557 S. – *137.*

– *Kritische Geschichte der Nationalökonomie und des Sozialismus.* 3-te Aufl. Leipzig, Fues (R. Reisland), 1879. XIV, 574 S. – *196.*

Engels, F. Die Differentialrente II. – Dritter Fall : Steigender Produktionspreis. – In : Marx, K. Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie.

www.dacoromanica.ro

Bd. III, T. 2, Buch III : Der Gesamtprozess der kapitalistischen Produktion. Kapitel XXIX bis LII. Hamburg, Meissner, 1894, S. 246–271. – *61.*

– *Herrn Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft.* 3-te durchges. und verm. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1894. XX, 354 S. – *67.*

– *Vorwort* [zum 2-ten Band des „Kapitals" von K. Marx]. – In : Marx, K. Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Bd. II. Buch II : Der Zirkulationsprozess des Kapitals. Hrsg. von F. Engels. Hamburg, Meissner, 1885, S. III–XXIII. – *54.*

Final report of her majesty's commissioners appointed to inquire into the subject of agricultural depression. London, 1897. V, 370 p. (Royal commission on agriculture). – *116.*

The International working men's association. Resolutions of the Congress of Geneva, 1866, and the Congress of Brussels, 1868. London, 1869. 15 p. – *163–164.*

Kärger, K. Die Sachsengängerei. Auf Grund persönlicher Ermittelungen und statistischer Erhebungen. Berlin, Parey, 1890. VIII, 284 S. – *131.*

**Kautsky, K. Die Agrarfrage.* Eine Übersicht über die Tendenzen der modernen Landwirtschaft und die Agrarpolitik der Sozialdemokratie. Stuttgart, Dietz, 1899. VIII, 451 S. – *72, 85–90, 95–96, 97, 98–145, 231.*

– *Bernstein und das sozialdemokratische Programm.* Eine Antikritik. Stuttgart, Dietz, 1899. VIII, 195 S. – *194–205, 264–265, 297–298, 300.*

– *Finis Poloniae ?* – In : „Die Neue Zeit", Stuttgart, 1895–1896, Jg. XIV, Bd. II, N 42, S. 484–491 ; N 43, S. 513–525. – *228–229.*

– *Karl Marx's Ökonomische Lehren.* Stuttgart, Dietz, 1887. X, 259 S. – *40.*

– *Der Parlamentarismus, die Volksgesetzgebung und die Sozialdemokratie.* Stuttgart, Dietz, 1893. VIII, 139 S. – *219.*

Kolb, G. Handbuch der vergleichenden Statistik der Völkerzustands- und Staatenkunde. 7-te Aufl. Leipzig, Felix, 1875. XXIV, 886 S. – *201.*

Koenig, F. Die Lage der englischen Landwirtschaft unter dem Drucke der internationalen Konkurrenz der Gegenwart und Mittel und Wege zur Besserung derselben. Jena, Fischer, 1896. XI, 445 S. – *140.*

Labriola, A. A propos du livre de Bernstein. [Une lettre à Lagardelle 15 avril 1899]. – „Le Mouvement Socialiste", Paris, 1899, N 8, 1 mai, p. 453–458. – *194.*

www.dacoromanica.ro

Lehmann, C. u. Parvus. Das hungernde Russland. Reiseeindrücke, Beobachtungen und Untersuchungen. Stuttgart, Dietz, 1900. V, 536 S. – *414.*

Luxemburg, R. Neue Strömungen in der polnischen sozialistischen Bewegung in Deutschland und Österreich. – In : „Die Neue Zeit", Stuttgart, 1895–1896, Jg. XIV, Bd. II, N 32, S. 176–181 ; N 33, S. 206–216. – *228–229.*

– *Der Sozialpatriotismus in Polen.* – In : „Die Neue Zeit", Stuttgart, 1895–1896, Jg. XIV, Bd. II, N 41, S. 459–470. – *228–229.*

Marx, K. Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte. 3-te Aufl. Hamburg, Meissner, 1885. VI, 108 S. – *226–227.*

– *Aus der „kritischen Geschichte".* [Kapitel X aus der Arbeit F. Engels : Herrn Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft]. – In : Engels, F. Herrn Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft. 3-te durchges. und verm. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1894, S. 243–273. – *67.*

– *Das Kapital.* Kritik der politischen Ökonomie. Bd. I. Buch I : Der Produktionsprozess des Kapitals. Hamburg, Meissner, 1867. XII, 784 S. – *196, 197.*

– *Das Kapital.* Kritik der politischen Ökonomie. Bd. I. Buch I : Der Produktionsprozess des Kapitals. 2-te Aufl. Hamburg, Meissner, 1872. 830 S. – *68–69, 70–71.*

– *Das Kapital.* Kritik der politischen Ökonomie. Bd. II. Buch II : Der Zirkulationsprozess des Kapitals. Hrsg. von F. Engels. Hamburg, Meissner, 1885. XXVII, 526 S. – *47–48, 49, 50, 51, 54, 67–68, 69, 77.*

– *Das Kapital.* Kritik der politischen Ökonomie. Bd. III. T. 1. Buch III : Der Gesamtprozess der kapitalistischen Produktion. Kapitel I bis XXVIII. Hrsg. von F. Engels. Hamburg, Meissner, 1894. XXVIII, 448 S. – *47–48, 49, 53–54, 152–154.*

– *Das Kapital.* Kritik der politischen Ökonomie. Bd. III. T. 2. Buch III : Der Gesamtprozess der kapitalistischen Produktion. Kapitel XXIX bis LII. Hrsg. von F. Engels. Hamburg, Meissner, 1894. IV, 422 S. – *42, 49, 53–54, 60–61, 70–71, 78, 102, 138.*

– *Die Rezension des Buches :* Le Socialisme et l'impôt. Par Emile de Girardin. Paris, 1850. – In : „Neue Rheinische Zeitung", London, 1850, Hft. 4, April, S. 48–61. – *123.*

– *Vorwort* [zur Arbeit : „Zur Kritik der politischen Ökonomie"]. – In : Marx, K. Zur Kritik der politischen Ökonomie. Hft. 1. Berlin, Duncker, 1859, S. III–VIII. – *196, 197.*

www.dacoromanica.ro

– *Zur Kritik der politischen Ökonomie.* Hft. 1. Berlin, Duncker, 1859. VIII, 170 S. – *196, 197.*

„Le Mouvement Socialiste". Paris, 1899, N 8, 1 mai, p. 453–458. – *194.*

„Neue Rheinische Zeitung", London, 1850, Hft. 4, April, S. 48–61. – *129.*

„Die Neue Zeit", Stuttgart. – *332.*

– 1895–1896, Jg. XIV, Bd. II, N 32, S. 176–181 ; N 33, S. 206–216 ; N 41, S. 459–470 ; N 42, S. 484–491 ; N 43, S. 513–525. – *228–229.*

– 1897–1898, Jg. XVI, Bd. II, N 44, S. 545–555. – *177.*

Plechanow, G. Beiträge zur Geschichte des Materialismus. I. Holbach. II. Helvetius. III. Marx. Stuttgart, Dietz, 1896. VIII, 264 S. – *73.*

– *Bernstein und der Materialismus.* – In : „Die Neue Zeit", Stuttgart, 1897–1898, Jg. XVI, Bd. II, N 44, S. 545–555. – *177.*

– *N. G. Tschernischewsky.* Eine literar-historische Studie. Stuttgart, Dietz, 1894. 388 S. – *248, 253.*

Programm der deutschen Arbeiterpartei. – In : Protokoll des Vereinigungs – Kongresses der Sozialdemokraten Deutschlands abgehalten zu Gotha, vom 22. bis 27. Mai 1875. Leipzig, verl. der Genossenschaftsbuchdruckerei, 1875, S. 3–4. – *166.*

Programm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands beschlossen auf dem Parteitag zu Erfurt 1891. – In : Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Erfurt vom 14. bis 20. Oktober 1891. Berlin, verl. der Exped. des „Vorwärts"..., 1891, S. 3–6. – *213, 214, 215, 219, 220, 229.*

Protokoll des Vereinigungs – Kongresses der Sozialdemokraten Deutschlands abgehalten zu Gotha, vom 22. bis 27. Mai 1875. Leipzig, verl. der Genossenschaftsbuchdruckerei, 1875. 88 S. – *172.*

Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Erfurt vom 14. bis 20. Oktober 1891. Berlin, verl. der Exped. des „Vorwärts"..., 1891. 368 S. – *213, 215, 219, 229.*

Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Hannover vom 9. bis 14. Oktober 1899. Berlin, verl. : Expedition der Buchhandlung Vorwärts, 1899. 304 S. – *177, 259.*

Ramsay, G. An essay on the distribution of wealth. Edinburgh – London, Black, 1836. XIII, 506 p. – *69.*

www.dacoromanica.ro

Resolutions of First Congress assembled at Geneva. September, 1866. – In : The International working men's association. Resolutions of the Congress of Geneva, 1866, and the Congress of Brussels, 1868. London, 1869, p. 3–9. – *164.*

„Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe", Köln. – *196.*

Quesnay, F. Tableau économique. First print. in 1758 and now reprod. in facs. for the British economic association. London, 1894. VIII, XII, 6 p. – *67.*

Sering, M. Die innere Kolonisation im östlichen Deutschland. Leipzig, Duncker u. Humblot, 1893. IX, 330 S. (Schriften des Vereins für Sozialpolitik. LVI). – *120, 123.*

Sombart, W. Sozialismus und soziale Bewegung im 19. Jahrhundert. Bern, Steiger, 1897. 86 S. (Ethisch-sozialwissenschaftliche Vortragskurse, veranstaltet von den ethischen Gesellschaften in Deutschland, Österreich und der Schweiz, hrsg. von der Schweizerischen Gesellschaft für ethische Kultur. (Züricher Reden). Bd. IV). – *148.*

„Vorwärts", Leipzig – Berlin. – *191.*

Wolf, J. Sozialismus und kapitalistische Gesellschaftsordnung. Kritische Würdigung beider als Grundlegung einer Sozialpolitik. Stuttgart, Gotta, 1892. XIX, 620 S. – *196.*

www.dacoromanica.ro

INDICE DE NUME

A

Akselrod, L. I. (Ortodox) (1868–1946) – autoare de lucrări de filozofie şi de critică literară, social-democrată. În timp ce se afla în emigraţie, a intrat în „Uniunea social-democraţilor ruşi din străinătate". După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a aderat la menşevici. În timpul primului război mondial s-a situat pe poziţii defensiste. La începutul anului 1917 a fost mai întîi membru în C.C. al menşevicilor, iar apoi membru în C.C.-ul grupului plehanovist „Edinstvo". Împărtăşind concepţiile menşevice ale lui Plehanov şi repetînd greşelile lui filozofice, ea a luptat împotriva bolşevicilor, împotriva concepţiilor filozofice ale lui Lenin. Începînd din 1918 s-a îndepărtat de activitatea politică propriu-zisă şi s-a ocupat cu munca pedagogică într-o serie de instituţii de învăţămînt superior din U.R.S.S. – *332.*

Akselrod, P. B. (1850–1928) – unul dintre liderii menşevismului ; în 1870–1880 – narodnic, iar după scindarea organizaţiei „Zemlea i volea" a aderat la grupul „Cernîi peredel" ; în 1883 a luat parte la crearea grupului „Eliberarea muncii". Începînd din 1900 a fost membru al redacţiei ziarului „Iskra" şi revistei „Zarea". La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. s-a manifestat ca menşevic. În 1905 a lansat ideea oportunistă a convocării unui larg „congres muncitoresc", pe care-l opunea partidului proletariatului. În anii reacţiunii a fost unul dintre conducătorii lichidatorilor, a făcut parte din redacţia ziarului „Golos Soţial-Demokrata", organul menşevicilor lichidatori ; în 1912 a participat la „blocul din august", bloc antipartinic. În timpul primului război mondial s-a situat pe poziţii centriste, camuflîndu-şi concepţiile social-şovine printr-o frazeologie internaţionalistă. A luat parte la conferinţele de la Zimmerwald şi Kienthal, unde a aderat la aripa dreaptă.

Faţă de Revoluţia Socialistă din Octombrie a avut o atitudine ostilă şi a propagat ideea intervenţiei armate împotriva Rusiei Sovietice. – *166, 184, 211–212, 222, 232, 233, 240, 249, 251, 252–253, 321, 326, 330, 331–332, 333, 337–338, 339, 341, 342, 350, 351.*

Alekseev, P. A. (1849–1891) – cunoscut revoluţionar din deceniul al 8-lea al secolului trecut, de profesiune ţesător. În 1873 a făcut parte din cercul muncitoresc revoluţionar organizat la Petersburg, dincolo de

www.dacoromanica.ro

bariera „Nevskaia" ; începînd din noiembrie 1874 a participat activ la propaganda revoluționară care se desfășura în rîndurile muncitorilor din Moscova. În aprilie 1875 a fost arestat și, după o detențiune de doi ani, a fost judecat în cadrul „procesului celor 50". La proces a refuzat să recurgă la serviciile unui apărător și a rostit o cuvîntare revoluționară, pe care a încheiat-o prevestind căderea inevitabilă a absolutismului țarist. Cuvîntarea lui Alekseev, difuzată ulterior în presa ilegală, a exercitat o influență puternică asupra mișcării revoluționare din Rusia. La 14 martie 1877 Alekseev a fost condamnat la 10 ani muncă silnică ; după executarea pedepsei i s-a fixat domiciliul într-un ulus îndepărtat din Regiunea iakută, unde la 16 august 1891 a fost ucis de răufăcători. – *368.*

Alexandru al II-lea (Romanov) (1818–1881) – împărat al Rusiei (1855–1881). – *411.*

Alexandru al III-lea (Romanov) (1845–1894) – împărat al Rusiei (1881–1894). – *398.*

Aristotel (384–322 înaintea erei noastre) – mare gînditor al Greciei antice, ideolog al clasei dominante din societatea sclavagistă antică. Aristotel a fost discipolul lui Platon, dar a respins teoria idealistă a învățătorului său, supunînd-o unei critici aspre. În concepțiile sale filozofice el oscila între idealism și materialism. Aristotel a adunat într-un sistem atotcuprinzător cunoștințele timpului său, a formulat legile fundamentale ale logicii formale, a făcut cercetări economice : cu Aristotel își începe Marx expunerea istoriei teoriei mărfii, a valorii, banilor și primelor forme de capital – capitalul uzurar și comercial (vezi „Contribuții la critica economiei politice" și volumul I al „Capitalului"). – *40.*

Arseniev – vezi Potresov, A. N.

B

Bebel, August (1840–1913) – unul dintre cei mai de seamă militanți ai partidului social-democrat german și ai Internaționalei a II-a. De profesiune strungar. În activitatea politică a intrat în prima jumătate a deceniului al 7-lea al secolului trecut. A fost membru al Internaționalei I. În 1869 a întemeiat împreună cu W. Liebknecht partidul muncitoresc social-democrat, care în 1875 a fuzionat cu lassalleenii, formînd partidul muncitoresc socialist din Germania, care mai tîrziu a luat denumirea de partid social-democrat. A fost de repetate ori ales deputat în Reichstag ; a luptat pentru calea democratică de unificare a Germaniei. În timpul războiului franco-prusian s-a situat pe poziții internaționaliste. A sprijinit Comuna din Paris ; de pe tribuna parlamentară a demascat politica colonialistă a Germaniei lui Wilhelm. Publicist talentat și bun orator, Bebel a exercitat o influență puternică asupra dezvoltării mișcării muncitorești germane și europene. În ultimul deceniu al secolului trecut a luat atitudine împotriva reformismului și revizionismului și s-a ridicat în apărarea teoriei marxiste, împotriva denaturării și vulgarizării ei de către

www.dacoromanica.ro

E. Bernstein şi partizanii lui. Lenin considera cuvîntările lui Bebel împotriva bernsteinienilor „un model de apărare a concepţiilor marxiste şi de luptă pentru caracterul cu adevărat socialist al partidului muncitoresc" (Opere, vol. 19, E.S.P.L.P. 1957, pag. 290).

În ultima perioadă a activităţii sale, Bebel a comis o serie de greşeli cu caracter centrist (lupta insuficientă împotriva oportuniştilor, supraaprecierea formelor parlamentare de luptă etc.). – *259, 262.*

Beltov, N. – *vezi* Plehanov, G. V.

Bernstein, Eduard (1850–1932) – lider al aripii ultraoportuniste a social-democraţiei germane şi a Internaţionalei a II-a, teoretician al revizionismului şi reformismului. În anii 1881–1890 a fost redactor al organului central ilegal al social-democraţiei germane, „Der Sozialdemokrat". Între 1896–1898 el a publicat în revista „Die Neue Zeit" o serie de articole sub titlul comun „Problemele socialismului", editate apoi într-un volum intitulat „Premisele socialismului şi sarcinile social-democraţiei" (1899), în care a procedat deschis la revizuirea bazelor filozofice, economice şi politice ale marxismului revoluţionar. Bernstein nega teoria marxistă a luptei de clasă, teoria inevitabilităţii prăbuşirii capitalismului, teoria revoluţiei socialiste şi a dictaturii proletariatului. „Cît priveşte revoluţia proletariatului, oportunistul s-a dezvăţat pînă să se şi gîndească la aşa ceva" – spunea V. I. Lenin referindu-se la Bernstein (Opere, vol. 25, E.S.P.L.P. 1956, pag. 425).

Bernstein considera că singura sarcină a mişcării muncitoreşti este lupta pentru reforme menite „să îmbunătăţească" situaţia economică a muncitorilor în societatea capitalistă ; el a lansat formula oportunistă : „mişcarea este totul, ţelul final – nimic". În anii următori Bernstein a continuat lupta împotriva marxismului, a militat pentru sprijinirea politicii burgheziei imperialiste. Concepţiile teoretice ale lui Bernstein şi ale adepţilor săi, precum şi activitatea lor oportunistă practică au dus la trădarea directă a intereselor clasei muncitoare, trădare care s-a soldat cu falimentul ruşinos al Internaţionalei a II-a. Revizioniştii din toate ţările repetă într-o formă sau alta denaturările marxismului în sensul în care l-a denaturat Bernstein. – *174, 177, 194–200, 201–205, 213–214, 257, 259, 264, 297–298, 300, 301, 317, 322, 348, 350.*

Blau, A. A. (născut în 1849) – statistician şi economist, şef al secţiei de statistică a Departamentului comerţului şi manufacturilor, inspector fiscal. Sub îngrijirea lui au fost publicate mai multe lucrări de statistică. – *62.*

Bobo – *vezi* Struve, P. B.

Bogdanov, A. (Malinovski, A. A.) (1873–1928) – filozof, sociolog, economist, de profesiune medic. În ultimul deceniu al secolului trecut a participat la activitatea unor cercuri social-democrate (la Tula). După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a aderat la bolşevici. În calitatea sa de membru al Biroului Comitetelor majorităţii a activat în Rusia pentru pregătirea Congresului al III-lea al partidului, congres la care a fost ales

www.dacoromanica.ro

membru al C.C. A făcut parte din redacțiile organelor de presă bolșevice „Vpered" și „Proletarii" și a fost unul dintre redactorii ziarului bolșevic „Novaia Jizn". În anii de reacțiune a fost conducătorul otzoviștilor, lider al grupului „Vpered", care a luptat împotriva lui Lenin și a partidului. În domeniul filozofiei a încercat să creeze un sistem propriu – „empiriomonismul" (varietate a empiriocriticismului, camuflată printr-o terminologie pseudomarxistă), pe care Lenin l-a criticat în lucrarea sa „Materialism și empiriocriticism" (1909). La consfătuirea din iunie 1909 a redacției lărgite a ziarului „Proletarii", Bogdanov a fost exclus din rîndurile bolșevicilor. După Revoluția Socialistă din Octombrie a fost unul dintre conducătorii și inspiratorii „proletcultului", a activat în cadrul Universității proletare. Începînd din 1926 a fost director al Institutului de transfuzie a sîngelui, organizat de el. – *36–44.*

Bok, I. I. (1848–1916) – statistician, în perioada 1870–1880 a lucrat ca redactor la Comitetul de statistică al ministerului de interne, a întocmit și a prelucrat „Materialele pentru statistica fabricilor și uzinelor din Rusia europeană pe anul 1868" (1872), care formează volumul al VI-lea al „Analelor statistice ale Imperiului rus". – *6.*

Bonaparte, Ludovic – vezi Napoleon al III-lea.

Böhm-Bawerk, Eugen (1851–1914) – economist burghez, unul dintre reprezentanții așa-numitei „școli austriece" în economia politică. În fundamentarea concepției sale, el pornea de la teoria subiectivă-psihologică a utilității finale, susținînd că profitul ar decurge din diferența dintre „aprecierile subiective" ale valorilor prezente și viitoare și nu ar fi un rezultat al exploatării clasei muncitoare. Cocoloșind contradicțiile capitalismului, asuprirea muncii de către capital, Böhm-Bawerk căuta să abată atenția clasei muncitoare de la necesitatea luptei revoluționare. Concepțiile lui reacționare sînt folosite de burghezie pentru apărarea capitalismului. – *197, 198.*

Budagov, S. G. – a întocmit un indicator al fabricilor și uzinelor. *2, 4–5.*

Buch, L. K. (1847–1917) – economist rus, autorul cărții „Elementele fundamentale ale economiei politice. Intensitatea muncii, prețul de cost, valoarea și prețul mărfurilor" (1896), în care a încercat să dea o interpretare proprie teoriei valorii bazate pe muncă, pornind de la un punct de vedere fizic-naturalist greșit. Buch a participat la mișcarea revoluționară de la sfîrșitul deceniului al 8-lea al secolului trecut. – *198.*

Bulgakov, S. N. (1871–1944) – economist burghez, filozof idealist. În ultimul deceniu al secolului trecut a fost „marxist legal". În scrierile sale, el a revizuit teoria lui Marx în problema agrară, căutînd să demonstreze „trăinicia" și „viabilitatea" micii gospodării țărănești, „superioritatea" ei față de marea gospodărie capitalistă, și a căutat să explice pauperizarea maselor populare prin așa-numita „lege a fertilității descrescînde a solului". După revoluția din 1905–1907, Bulgakov a aderat la

www.dacoromanica.ro

cadeți, a colaborat la culegerea „Vehi", pe care V. I. Lenin a denumit-o „enciclopedie a renegării liberale". Bulgakov a dus o luptă fățișă împotriva filozofiei materialiste, combătînd-o de pe pozițiile neokantianismului, ale misticii și obscurantismului clerical. După 1918 s-a făcut preot, a emigrat în străinătate și a dus împotriva Rusiei Sovietice o propagandă dușmănoasă. – *45, 46, 50, 52–54, 66, 68, 69, 76, 77, 80, 91, 95–96, 97, 98, 99, 100, 101–102, 103, 104–105, 106, 108, 109–110, 111–112, 113, 114–115, 116, 118, 120, 121, 123–124, 125, 126, 127, 128–130, 131, 132, 133, 134, 135–136, 137–138, 139, 141, 142–143, 199.*

Bușen, A. B. (1831–1876) – statistician, începînd din 1857 a lucrat ca redactor la Comitetul de statistică, mai tîrziu a lucrat la ministerul de finanțe, unde sub îngrijirea lui au apărut șapte numere ale „Anuarului ministerului de finanțe". În calitate de reprezentant al Societății de geografie din Rusia a făcut parte din Comisia pentru cercetarea industriei meșteșugărești din Rusia. – *6.*

C

Cernîșevski, N. G. (1828–1889) – mare democrat-revoluționar rus, om de știință, scriitor, critic literar ; unul dintre precursorii eminenți ai social-democrației ruse. Cernîșevski a fost inspiratorul și conducătorul ideologic al mișcării democratice-revoluționare din deceniul al 7-lea al secolului trecut în Rusia. Fiind socialist-utopist, el considera posibilă trecerea la socialism prin intermediul obștii țărănești, dar în același timp, ca democrat-revoluționar, „a știut să exercite o influență în spirit revoluționar asupra tuturor evenimentelor politice ale epocii sale, propagînd – peste obstacolele și barierele cenzurii – ideea revoluției țărănești, ideea luptei maselor pentru răsturnarea tuturor vechilor autorități" (V. I. Lenin, Opere, vol. 17, E.S.P.L.P. 1957, pag. 104). Revista „Sovremennik", care apărea sub îngrijirea lui, exprima punctul de vedere al forțelor revoluționare din Rusia. Cernîșevski demasca cu vehemență caracterul iobăgist al reformei „țărănești" din 1861 și chema pe țărani la răscoală. În 1862 a fost arestat de guvernul țarist și întemnițat în fortăreața „Petropavlovskaia", unde a stat aproape doi ani, iar după aceea a fost condamnat la 7 ani muncă silnică și deportare pe viață în Siberia, de unde a fost eliberat abia spre sfîrșitul vieții sale. Pînă în ultima clipă el a rămas un luptător înflăcărat împotriva inegalității sociale, împotriva tuturor formelor de manifestare a asupririi politice și economice.

Deosebit de mari sînt meritele lui Cernîșevski în domeniul dezvoltării filozofiei materialiste ruse. Concepțiile lui filozofice reprezintă culmea dezvoltării întregii filozofii materialiste premarxiste. Materialismul lui a avut un caracter revoluționar, eficient. Cernîșevski a criticat cu asprime teoriile idealiste și a căutat să prelucreze în spirit materialist dialectica lui Hegel.

În domeniul economiei politice, al esteticii, al istoriei, Cernîșevski a dat un exemplu de aplicare a metodei dialectice la cercetarea fenomenelor realității. K. Marx, care a studiat operele lui Cernîșevski, le acorda o înaltă prețuire și-l numea pe autor „marele învățat rus". Lenin a

www.dacoromanica.ro

scris despre Cernîşevski că „este singurul scriitor rus cu adevărat mare, care, începînd din al şaselea deceniu al secolului trecut şi pînă în 1888, a ştiut să se menţină la nivelul unui materialism filozofic integral... Cernîşevski n-a reuşit însă, sau mai bine zis n-a putut – remarca Lenin –, datorită stării înapoiate a vieţii ruseşti, să se ridice pînă la materialismul dialectic al lui Marx şi Engels" (Opere, vol. 14, Editura politică, 1959, pag. 354).

Cernîşevski a scris o serie întreagă de lucrări strălucite în domeniul filozofiei, al economiei politice, al istoriei, eticii şi esteticii. Lucrările lui de critică literară au exercitat o mare influenţă asupra dezvoltării artei şi literaturii ruse. Romanul său „Ce-i de făcut ?" (1863) a contribuit la educarea multor generaţii de revoluţionari în Rusia şi în străinătate. – *248, 252–253, 258.*

D

Danielson, N. F. (N.–on) (1844–1918) – autor rus de lucrări de economie, unul dintre ideologii narodnicismului liberal în ultimele două decenii ale secolului trecut ; în deceniile al 7-lea şi al 8-lea, Danielson a avut legături cu cercurile tinerilor raznocinţi revoluţionari. El a terminat prima traducere în limba rusă a „Capitalului" lui K. Marx, începută de G. A. Lopatin ; în legătură cu aceasta a purtat corespondenţă cu K. Marx şi F. Engels ; în scrisorile sale a atins şi probleme privind dezvoltarea economică a Rusiei. Dar el n-a înţeles esenţa marxismului şi mai tîrziu a luat poziţie împotriva lui. În 1893 a publicat cartea sa „Studii asupra economiei noastre sociale de după reformă", care, împreună cu lucrările lui V. P. Voronţov, a servit ca fundamentare teoretică a narodnicismului liberal. Într-o serie de lucrări ale sale, V. I. Lenin a criticat cu asprime concepţiile lui Danielson. – *16, 45, 49, 80.*

Dioneo (Şklovski, I. V.) (1865–1935) – publicist, în deceniul al 8-lea al secolului trecut a luat parte la mişcarea narodnică, a fost deportat în Siberia ; ulterior a plecat în străinătate şi s-a stabilit la Londra. A colaborat la „Russkoe Bogatstvo" şi la „Russkie Vedomosti". În timpul primului război mondial a fost partizan al Antantei. După Revoluţia din Octombrie – duşman al dictaturii proletare. – *107.*

Dühring, Eugen (1833–1921) – filozof şi economist german. Concepţiile filozofice ale lui Dühring reprezentau un amalgam eclectic de pozitivism, materialism metafizic şi idealism. Sistemul utopic reacţionar al unei economii „socialitare" conceput de el idealiza formele de economie semifeudale din Prusia. Concepţiile dăunătoare şi confuze ale lui Dühring în problemele filozofiei, ale economiei politice şi ale socialismului se bucurau de sprijin în rîndurile unei părţi a social-democraţiei germane, ceea ce crea o mare primejdie pentru acest partid, care pe vremea aceea încă nu se consolidase. De aceea Engels a luat atitudine împotriva lui Dühring, criticînd cu asprime concepţiile lui în cartea „Anti-Dühring. Domnul Eugen Dühring revoluţionează ştiinţa" (1877–1878). În cartea sa „Materialism şi empiriocriticism" (1909) şi într-o serie de alte lucrări,

www.dacoromanica.ro

V. I. Lenin a criticat în repetate rînduri concepţiile eclectice ale lui Dühring.

Principalele lucrări ale lui Dühring sînt : „Curs de filozofie" (1875), „Istorie critică a economiei naţionale şi a socialismului" (1871), „Curs de economie naţională şi socială" (1873). – *67, 137, 196.*

E

Egor – vezi Martov, L.

Engelhardt, A. N. (1832–1893) – publicist, narodnic, cunoscut prin activitatea sa pe tărîm obştesc şi agronomic şi prin experienţa organizării unei gospodării raţionale pe moşia sa Batişcevo, gubernia Smolensk. În cartea „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", V. I. Lenin face o caracterizare a gospodăriei lui Engelhardt, demonstrînd, pe baza exemplului ei, caracterul utopic al teoriilor narodnice. Engelhardt este autorul scrisorilor „De la ţară", publicate în revista „Otecestvenniie Zapiski" (şi apărute în volum în 1882), precum şi al unei serii de alte lucrări în legătură cu problemele agriculturii ; a fost redactor-şef al revistei „Himiceskii Jurnal" (1859–1860), prima publicaţie de acest fel în Rusia. – *108.*

Engels, Friedrich (1820–1895) – unul dintre întemeietorii comunismului ştiinţific, conducător şi învăţător al proletariatului internaţional, prieten şi tovarăş de luptă al lui K. Marx (vezi articolul lui V. I. Lenin „Friedrich Engels". Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediţia a doua, pag. 1–14). – *42, 54, 61, 67, 72–73, 136–137, 164, 176, 177, 196–197, 198–199, 203, 204, 239, 242, 253, 287, 322, 350.*

F

F. P. – vezi Lenin, V. I.

G

Geamănul – vezi Struve, P. B.

Gherţenstein, M. I. (1859–1906) – economist, profesor la Institutul agronomic din Moscova, deputat în Duma I de stat, unul dintre liderii cadeţilor – principalul partid al burgheziei ruse – şi teoreticianul lui în problema agrară. A fost ucis de ultrareacţionari în Finlanda după dizolvarea Dumei I de stat. – *53.*

Gladstone, William Ewart (1809–1898) – om politic şi bărbat de stat englez, care în decursul carierei sale a evoluat de la ultraconservatorism la liberalism. În calitate de cancelar al trezoreriei (ministru de finanţe) (1852–1855, 1859–1866) şi prim-ministru (1868–1874, 1880–1885, 1886, 1892–1894), Gladstone a introdus unele reforme, care adesea erau dictate de considerente de conjunctură izvorîte din lupta parlamentară

www.dacoromanica.ro

împotriva opoziției, și a folosit pe scară largă demagogia politică ca mijloc pentru a atrage de partea sa păturile mic-burgheze ale populației și vîrfurile clasei muncitoare. A dus o politică colonială de cotropire și a reprimat cu cruzime mișcarea de eliberare națională din Irlanda. Ca om politic, Gladstone, „acest erou al burghezilor liberali și al mic-burghezilor obtuzi" (V. I. Lenin. Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 143), se caracteriza printr-o totală lipsă de principii și printr-o mare doză de fățărnicie. K. Marx îl numea pe Gladstone „ipocrit și cazuist inveterat" (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. XXVII, ediția rusă, 1935, pag. 129). – *231.*

Gossen, Hermann (1810–1858) – economist burghez german, unul dintre autorii „teoriei utilității finale", dezvoltată mai tîrziu de „școala austriacă". A formulat această teorie în cartea „Dezvoltarea legilor care guvernează relațiile dintre oameni și a regulilor de activitate care decurg din aceste relații" (1854). – *197.*

Gvozdev, R. (Ţimmerman, R. E.) (1866–1900) – scriitor, ale cărui articole economice și povestiri au fost publicate în „Russkoe Bogatstvo", „Jizn", „Naucinoe Obozrenie". În 1896 a condus împreună cu P. P. Maslov, A. A. Sanin, V. I. Portugalov ș.a., cotidianul „Samarski Vestnik". Lucrarea cea mai cunoscută a lui Gvozdev este „Chiaburie – cămătărie, însemnătatea ei social-economică". – *55, 56, 59.*

H

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770–1831) – unul dintre cei mai de seamă filozofi germani ; idealist obiectiv, ideolog al burgheziei germane. Filozofia lui Hegel reprezintă punctul culminant al idealismului german de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Meritul istoric al lui Hegel constă în elaborarea profundă și multilaterală a dialecticii idealiste, care a constituit unul dintre izvoarele teoretice ale materialismului dialectic. Potrivit doctrinei lui Hegel, întreaga lume naturală, istorică și spirituală se află în necontenită mișcare, schimbare, transformare și dezvoltare ; el consideră însă că lumea obiectivă, realitatea, este un produs al spiritului absolut, al ideii absolute. V. I. Lenin a calificat ideea absolută drept o născocire teologică a idealistului Hegel. Ceea ce caracterizează filozofia lui Hegel este contradicția profundă dintre metoda sa dialectică și sistemul său conservator, metafizic, care în fond proclama încetarea dezvoltării. Prin concepțiile sale social-politice Hegel era reacționar.

K. Marx, F. Engels și V. I. Lenin, prelucrînd în mod critic metoda dialectică a lui Hegel, au creat dialectica materialistă, care reflectă legile cele mai generale ale dezvoltării lumii obiective și a gîndirii omenești.

Principalele opere ale lui Hegel sînt : „Fenomenologia spiritului" (1806), „Știința logicii" (1812–1816), „Enciclopedia științelor filozofice" (1817), „Filozofia dreptului" (1821). Opere postume : „Prelegeri de estetică, sau filozofia artei" (1836–1838) și „Prelegeri de istorie a filozofiei" (1833–1836). – *196.*

www.dacoromanica.ro

Herkner, Heinrich (1863–1932) – economist burghez german, profesor, vicepreşedinte al „Uniunii pentru politică socială". – *301.*

Hobson, John Atkinson (1858–1940) – economist englez, reprezentant tipic al reformismului şi pacifismului burghez, autor al unei serii de cărţi, dintre care cele mai cunoscute sînt : „Problemele sărăciei" (1891), „Evoluţia capitalismului contemporan" (1894), „Imperialismul" (1902). În ultima perioadă a vieţii sale Hobson a trecut la proslăvirea făţişă a imperialismului şi a propagat „teoria statului universal". – *146–148, 149.*

I

Ilin, V. – *vezi* Lenin, V. I.

Ioan din Kronstadt – *vezi* Sergheev, I. I.

J

Jevons, William Stanley (1835–1882) – economist şi filozof burghez englez ; profesor de logică, filozofie şi economie politică la Manchester (1866–1876) şi la Londra (1876–1881). Principala lucrare de economie a lui Jevons este „Teoria economiei politice" (1871). În concepţiile sale de economie politică, Jevons pornea de la principiul fundamental al „şcolii austriece" – „teoria utilităţii finale".

Jevons este considerat întemeietorul şcolii matematice a economiei politice vulgare ; construindu-şi îndeosebi pe baze matematice raţionamentele asupra categoriilor economiei politice, el reducea relaţiile economice la proporţii pur cantitative. F. Engels a supus unei critici nimicitoare concepţiile lui Jevons, remarcînd totodată că burghezia consideră că cel mai sigur lucru este să nu tolereze nici un fel de ştiinţă (vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, ed. rusă, vol. XXVIII, 1940, pag. 56 şi 186). – *197.*

Jukovski, I. G. (1822–1907) – economist şi publicist burghez. A colaborat la revistele „Sovremennik" şi „Vestnik Evropî" şi a fost unul dintre redactorii revistei „Kosmos". În lucrările sale a încercat să îmbine în mod eclectic diferite teorii economice. Adversar al economiei politice marxiste, Jukovski a publicat în 1877 în revista „Vestnik Evropî" nr. 9 un articol intitulat „Karl Marx şi cartea sa despre capital", articol care conţinea atacuri vehemente la adresa marxismului şi care a stîrnit în Rusia o polemică vie în jurul „Capitalului". N. Mihailovski a publicat în „Otecestvennîe Zapiski" nr. 10 (octombrie 1877) un articol intitulat „Karl Marx judecat de d-l I. Jukovski". Articolul acesta l-a determinat pe K. Marx să adreseze redacţiei revistei „Otecestvennie Zapiski" vestita sa scrisoare (K. Marx – F. Engels, Ausgewählte Briefe, Dietz Verlag, Berlin, 1953, pag. 365–368). V. I. Lenin l-a calificat pe Jukovski drept un economist „burghez de duzină". – *197.*

www.dacoromanica.ro

K

Kablukov, N. A. (1849–1919) – economist şi statistician, narodnic, profesor la Universitatea din Moscova. Între 1885 şi 1907 a condus secţia de statistică a Consiliului zemstvei guberniale Moscova. Sub conducerea lui au fost întocmite „Culegerile de date statistice cu privire la gubernia Moscova" (1877–1879). El a scris de asemenea: „Problema muncitorilor în agricultură" (1884), „Prelegeri de economie agricolă" (1897) şi altele. În lucrările sale, el a susţinut ideea „trăiniciei" micii gospodării ţărăneşti, idealizînd obştea ţărănească ca formă capabilă, pretindea el, să preîntîmpine diferenţierea ţărănimii. A combătut marxismul şi în problema rolului şi însemnătăţii luptei de clasă, propovăduind pacea între clase. Într-o serie de lucrări, şi în special în „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", V. I. Lenin a supus unei critici severe concepţiile lui Kablukov. În 1917 Kablukov a participat la lucrările Comitetului agrar general de pe lîngă guvernul provizoriu burghez. După Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a lucrat la Direcţia centrală de statistică, depunînd totodată o activitate pedagogică şi publicistică. – *100, 107, 124.*

Kant, Immanuel (1724–1804) – filozof german, profesor la Universitatea din Königsberg. Principala sa lucrare, „Critica raţiunii pure", a apărut în 1781. „Trăsătura esenţială a filozofiei lui Kant rezidă tocmai în concilierea materialismului cu idealismul, în stabilirea unui compromis între acestea, în îmbinarea într-un singur sistem a unor curente filozofice eterogene, opuse" (V. I. Lenin. Opere, vol. 14, Editura politică, 1959, pag. 190). Tendinţa de a se întoarce la Kant sau de a împăca pe Marx cu Kant a fost întotdeauna caracteristică revizioniştilor. – 73.

Kărger, Karl – economist german, autorul cărţii „Muncitorii sezonieri din Saxonia. Lucrare întocmită pe bază de constatări personale şi calcule statistice" (1890). – *131.*

Karişev, N. A. (1855–1905) – economist şi statistician, fruntaş al zemstvelor. Începînd din 1891 a fost profesor la Universitatea din Iuriev (Tartu), iar apoi la Institutul agronomic din Moscova. A colaborat la ziarul „Russkie Vedomosti", la revistele „Zemstvo", „Russkoe Bogatstvo" etc.; a scris în legătură cu problemele economiei gospodăriei ţărăneşti din Rusia numeroase cărţi şi articole în care a apărat concepţiile narodnicilor liberali. Într-o serie de lucrări şi articole ale sale, V. I. Lenin a criticat cu asprime concepţiile reacţionare ale lui Karişev. – *1–2, 5, 7, 12, 13, 15–16, 18, 19, 20, 21, 22–24, 26–28, 29–30, 33.*

Kautsky, Karl (1854–1938) – unul dintre liderii social-democraţiei germane şi ai Internaţionalei a II-a, la început marxist, mai tîrziu renegat al marxismului, ideolog al unuia dintre curentele oportuniste din mişcarea muncitorească – centrismul (kautskismul). La mişcarea socialistă Kautsky a început să participe în 1874. Pe vremea aceea concepţiile sale politice reprezentau un amestec de lassalleeanism, neomalthusianism şi anarhism. În 1881 a cunoscut pe K. Marx şi pe F. Engels şi sub influenţa lor a trecut pe poziţiile marxismului, dar încă în perioada aceea a dat dovadă

www.dacoromanica.ro

de oscilări și înclinații spre oportunism, lucru pentru care K. Marx și F. Engels l-au criticat cu asprime. În ultimele două decenii ale secolului trecut, Kautsky a scris o serie de lucrări în legătură cu unele probleme ale teoriei marxiste : „Doctrina economică a lui Karl Marx", (1886), „Problema agrară" (1898) etc., care, cu toate greșelile pe care le conțineau, au avut un rol pozitiv în propagarea marxismului.

Mai tîrziu, cînd mișcarea revoluționară a luat o mare amploare, Kautsky a trecut pe pozițiile oportunismului ; în ajunul primului război mondial el devine centrist, iar în timpul războiului trece în tabăra dușmanilor fățiși ai marxismului revoluționar, camuflîndu-și social-șovinismul sub paravanul unei frazeologii cu coloratură internaționalistă. Kautsky a lansat teoria ultraimperialismului, a cărei esență reacționară a fost demascată de Lenin în lucrările „Falimentul Internaționalei a II-a" (1915), „Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului" (1916) și în alte lucrări. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, Kautsky a criticat de pe poziții dușmănoase orînduirea sovietică socialistă, comunismul. În lucrările sale „Statul și revoluția" (1917), „Revoluția proletară și renegatul Kautsky" (1918) și într-o serie de alte lucrări, V. I. Lenin a supus unei critici nimicitoare teoriile kautskiste. Arătînd cît de primejdios este kautskismul, V. I. Lenin scria : „Clasa muncitoare nu-și poate îndeplini rolul său revoluționar mondial dacă nu duce un război necruțător împotriva acestei atitudini de renegare, împotriva acestei lipse de caracter, împotriva acestei slugărnicii față de oportunism și împotriva acestei nemaipomenite trivializări teoretice a marxismului" (Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 306). – *40, 72, 85, 86–87, 88–89, 90, 95–96, 97, 98–103, 103–105, 106–109, 110–111, 112–114, 115, 116–120, 121–125, 126–129, 130–132, 133, 134–137, 138, 139–142, 143, 144, 145, 183, 194–199, 200–201, 202–203, 204–205, 214, 219, 229, 231, 264–265, 293–294, 298, 299, 300, 301, 332–333.*

Kirchmann, Julius-Hermann (1802–1884) – filozof și publicist german, tovarăș de idei al lui Rodbertus – unul dintre teoreticienii „socialismului de stat". În anii 1871–1876 a fost deputat în Reichstag din partea partidului „progresist", partid burghez ; autor al unei serii de lucrări în domeniul dreptului și al filozofiei. – *51.*

Kobeleațki, A. I. (1862–1907) – alcătuitorul unor culegeri de legi cu privire la reglementarea muncii în fabrici, adjunct al ministrului căilor de comunicație. A întocmit un „Indicator pentru uzul funcționarilor inspecției de fabrică și al fabricanților" (1897). – 7, *13.*

Koenig, F. – economist german, autorul cărții „Situația agriculturii engleze sub presiunea concurenței internaționale din zilele noastre, mijloacele și căile pentru îmbunătățirea acestei situații" (1896). – *140.*

Kolb, Georg Friedrich (1800–1884) – statistician și publicist german. În 1848 a fost deputat în parlamentul german ; începînd din 1863 – deputat în Camera bavareză ; autorul cărții „Manual de statistică comparată" (1875). – *201.*

www.dacoromanica.ro

Korsak, A. K. (1832–1874) – economist și publicist rus, autorul lucrării „Despre formele industriei în general și despre însemnătatea producției la domiciliu (industria meșteșugărească și industria casnică) în Europa occidentală și în Rusia" (1861). – *42.*

Kricevski, B. N. (1866–1919) – social-democrat rus, publicist, unul dintre liderii „economismului". De la sfîrșitul penultimului deceniu al secolului trecut a luat parte la activitatea cercurilor social-democrate din Rusia ; la începutul ultimului deceniu al secolului a emigrat ; în străinătate a aderat la grupul „Eliberarea muncii" și a colaborat la publicațiile acestuia. Curînd însă s-a îndepărtat de grupul „Eliberarea muncii" și către sfîrșitul deceniului a devenit unul dintre conducătorii „Uniunii social-democraților ruși din străinătate", redactor al revistei „Rabocee Delo", organul Uniunii. După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. nu a mai avut nici un rol în mișcarea social-democrată. – *376.*

L

Labriola, Antonio (1843–1904) – publicist și filozof italian ; pe la sfîrșitul deceniului al 9-lea al secolului trecut s-a îndepărtat de ideologia burgheză și a devenit marxist. În 1895 a publicat o carte intitulată „În amintirea «Manifestului Partidului Comunist»". Această carte împreună cu cea apărută în 1896 sub titlul „Despre materialismul istoric" au constituit primele două părți ale lucrării „Studii asupra concepției materialiste a istoriei". O analiză a acestei din urmă lucrări a fost făcută de G. V. Plehanov în articolul său „Concepția materialistă a istoriei" (vezi G. V. Plehanov : „Concepția materialistă a istoriei", Editura P.C.R., 1945). În lucrările sale, Labriola a expus bazele concepției materialiste a istoriei, a supus unei critici severe filozofia reacționară a lui Hartmann, Nietzsche, Croce, a combătut pe criticii burghezi ai marxismului și pe revizioniști. – *194.*

Lassalle, Ferdinand (1825–1864) – socialist mic-burghez german, întemeietorul unei varietăți a oportunismului în mișcarea muncitorească germană – lassalleeanismul.

Lassalle a fost unul dintre întemeietorii Uniunii generale a muncitorilor germani (1863). Crearea acestei Uniuni a avut o însemnătate pozitivă pentru mișcarea muncitorească, dar Lassalle, în calitatea sa de președinte al Uniunii, a dirijat-o pe o cale oportunistă. Limitîndu-se la lupta pentru o activitate parlamentară pașnică, lassalleenii socoteau că, prin agitația legală pentru dreptul de vot universal, prin crearea de asociații de producție subvenționate de statul iuncherilor, vor reuși să construiască un „stat popular liber". Lassalle a sprijinit politica de unificare a Germaniei prin măsuri înfăptuite „de sus", sub hegemonia Prusiei reacționare. Politica oportunistă a lassalleenilor a constituit o piedică în calea activității Internaționalei I, în calea creării unui partid cu adevărat muncitoresc în Germania și a întîrziat formarea conștiinței de clasă a muncitorilor.

www.dacoromanica.ro

Greşelile teoretice şi politice ale lassalleenilor au fost aspru criticate de către clasicii marxism-leninismului (vezi K. Marx. „Critica programului de la Gotha" ; V. I. Lenin. „Statul şi revoluţia" şi alte lucrări). – *163, 203.*

Lehmann, Karl – medic, social-democrat, membru al organizaţiei din München a social-democraţiei germane, a dat sprijin „Iskrei" în perioada cînd sediul redacţiei se afla la München. – *414.*

Lenin, V. I. (Ulianov, V. I., V. Ilin, Vl. Ilin, Vlad. Ilin, Vladimir Ilin, T. H., F. P.) (1870–1924) – date biografice. – *17, 49, 54, 57, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 74, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 90, 91, 95, 113, 117, 126, 132, 136, 138, 149, 151, 153, 154, 155, 173–175, 222, 232, 251, 297, 326–330, 331–332, 333–343, 344, 377–379.*

Liebknecht, Wilhelm (1826–1900) – militant de seamă al mişcării muncitoreşti germane şi internaţionale, unul dintre întemeietorii şi conducătorii partidului social-democrat din Germania. A luat parte activă la revoluţia din 1848–1849 din Germania ; după înfrîngerea acesteia, a emigrat mai întîi în Elveţia, apoi la Londra, unde s-a apropiat de Marx şi de Engels. Sub influenţa lor, Liebknecht devine socialist, iar după întoarcerea sa în Germania, în 1862, şi după înfiinţarea Internaţionalei I a fost unul dintre cei mai fervenţi propagandişti ai ideilor revoluţionare ale Internaţionalei şi organizator al secţiilor ei din Germania. Din 1875 şi pînă la sfîrşitul vieţii sale Liebknecht a fost membru al Comitetului Central al partidului social-democrat din Germania şi redactor responsabil al Organului său central – „Vorwärts" („Înainte"). Din 1867 pînă în 1870 a fost deputat în Reichstagul Confederaţiei Germaniei de nord, iar începînd din 1874 a fost în repetate rînduri ales deputat în Reichstagul german ; a folosit cu pricepere tribuna parlamentului pentru a demasca politica internă şi externă reacţionară a iuncherimii prusace. Pentru activitatea sa revoluţionară a fost de repetate ori întemniţat. A luat parte activă la organizarea Internaţionalei a II-a. Marx şi Engels îl preţuiau pe Liebknecht, îi îndrumau activitatea, dar în acelaşi timp criticau foarte aspru politica lui împăciuitoristă faţă de elementele oportuniste. – *186, 301.*

Luxemburg, Rosa (1871–1919) – militant de seamă al mişcării muncitoreşti internaţionale, unul dintre liderii aripii stîngi a Internaţionalei a II-a. În mişcarea revoluţionară a început să activeze în a doua jumătate a deceniului al 9-lea al secolului trecut, a fost unul dintre întemeietorii mişcării social-democrate poloneze, a luptat împotriva naţionalismului din rîndurile acestei mişcări. Începînd din 1897 a participat activ la mişcarea social-democrată germană, a combătut bernsteinismul şi millerandismul. A luat parte la prima revoluţie rusă (la Varşovia), în 1907 a participat la Congresul al V-lea (de la Londra) al P.M.S.D.R., unde i-a sprijinit pe bolşevici. Chiar de la începutul războiului imperialist s-a situat pe poziţii internaţionaliste. A fost unul dintre iniţiatorii creării grupului „Internaţionala", care după un timp şi-a schimbat denumirea în „Spartacus", iar mai tîrziu – în „Uniunea Spartacus" ; a scris (în închisoare) sub pseudonimul Junius broşura „Criza social-democraţiei" (vezi articolul lui

www.dacoromanica.ro

Lenin „Despre broşura lui Junius", Opere, vol. 22, Editura P.M.R., 1952, pag. 299–314). După Revoluţia din noiembrie din Germania a participat la Congresul de constituire a Partidului Comunist din Germania, congres la care ea a avut un rol conducător. În ianuarie 1919 a fost arestată şi asasinată din ordinul guvernului Scheidemann. Lenin, care o aprecia foarte mult pe R. Luxemburg, a criticat în repetate rînduri greşelile ei (în problema rolului partidului, a imperialismului, în problema naţional-colonială, în problema ţărănească, în problema revoluţiei permanente etc.), ajutînd-o astfel să adopte o poziţie justă. – *229*.

M

Martov, L. (Ţederbaum, I. O., Egor) (1873–1923) – unul dintre liderii menşevismului. În cadrul mişcării social-democrate a început să activeze în ultimul deceniu al secolului trecut. În 1895 a participat la organizarea „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg. În 1896 a fost arestat şi deportat pe termen de 3 ani la Turuhansk. În 1900, după expirarea termenului deportării, a luat parte la pregătirea editării ziarului „Iskra", a făcut parte din redacţia ziarului. La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. s-a situat în fruntea „minorităţii" şi de atunci a fost unul dintre conducătorii instituţiilor centrale ale menşevismului şi redactor de publicaţii menşevice. În anii reacţiunii a fost lichidator, a redactat ziarul „Golos Soţial-Demokrata", a luat parte la conferinţa antipartinică „din august" (1912). În perioada primului război mondial s-a situat pe poziţii centriste. După Revoluţia din Octombrie a trecut în tabăra duşmanilor făţişi ai Puterii sovietice. În 1920 a emigrat în Germania şi, stabilindu-se la Berlin, a întemeiat şi redactat publicaţia menşevică „Soţialisticeski Vestnik". – *240, 330, 344*.

Marx, Karl (1818–1883) – întemeietorul comunismului ştiinţific, gînditor genial, corifeu al ştiinţei revoluţionare, conducătorul şi învăţătorul proletariatului internaţional (vezi articolul lui V. I. Lenin „Karl Marx (Scurtă schiţă biografică şi expunere a marxismului)", Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 29–77). – *40, 42–43, 45, 46–48, 49–51, 52, 53, 66–68, 69–70, 72–73, 74, 76, 77, 78–79, 86, 88, 96, 97, 102, 115, 121, 122, 126, 137, 140, 143, 144, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 163, 164, 176, 177, 178, 195, 196–197, 198, 199, 200, 202, 203, 204, 209, 213, 226–227, 239, 240, 242, 253, 293, 294, 297, 298, 322, 350*.

Mihailovski, N. K. (1842–1904) – teoretician de vază al narodnicismului liberal, publicist, critic literar, filozof pozitivist, unul dintre reprezentanţii şcolii subiective în sociologie. Şi-a început activitatea publicistică în 1860 ; în 1868 devine colaborator, iar mai tîrziu unul dintre redactorii revistei „Otecestvennie Zapiski". La sfîrşitul deceniului al 8-lea a întocmit şi redactat publicaţiile partidului „Narodnaia volea". În 1892 a preluat conducerea revistei „Russkoe Bogatstvo", în coloanele căreia a dus o luptă înverşunată împotriva marxismului. Critica concepţiilor lui Mihailovski a fost făcută în lucrarea lui V. I. Lenin „Ce sînt «prietenii poporului» şi cum luptă ei împotriva social-democraţilor ?" (1894), precum şi în alte lucrări. – *196*.

www.dacoromanica.ro

Mikulin, A. A. – inginer mecanic, inspector de fabrici în circumscripţia Vladimir, iar apoi inspector-şef de fabrici în gubernia Herson ; a scris „Din istoria aplicării legii de la 3 iunie 1886" (1893), „Industria de fabrică şi industria meşteşugărească din oraşul Odesa, gubernia Herson şi din guvernămintul militar Nikolaev..." (1897) ş. a. – *4, 8, 20, 34.*

Mill, John Stuart (1806–1873) – filozof şi economist burghez englez, unul dintre reprezentanţii de seamă ai pozitivismului. În anii 1865–1868 a fost membru al Camerei comunelor. Principalele sale lucrări filozofice sint : „Sistem de logică deductivă şi inductivă" (1843) şi „Filozofia lui sir William Hamilton" (1865). Principala sa lucrare economică este „Principii de economie politică" (1848). Mill a fost unul dintre reprezentanţii economiei politice burgheze care, după cum a spus Marx, „căutau să pună de acord economia politică a capitalului cu revendicările proletariatului, care acum nu mai puteau fi ignorate" („Capitalul", vol. I, Editura politică, 1960, ediţia a IV-a, pag. 50). Mill a făcut un pas înapoi în comparaţie cu D. Ricardo ; el a abandonat teoria valorii bazate pe muncă şi a înlocuit-o cu teoria vulgară a cheltuielilor de producţie. El a încercat să explice profitul capitaliştilor cu ajutorul teoriei pseudoştiinţifice a abstinenţei, afirmînd că în consumul lor capitaliştii ar practica abstinenţa. În problema populaţiei, Mill era un adept al teoriei antiumane a lui Malthus. Critica concepţiilor economice ale lui Mill a fost făcută de N. G. Cernîşevski în adnotările sale la traducerea cărţii lui Mill „Principii de economie politică" (1860–1861) şi în lucrarea sa „Studii de economie politică (după Mill)" (1861). – *51, 147.*

N

N.–on – vezi Danielson, P. F.

Napoleon al III-lea (Bonaparte, Ludovic) (1808–1873) – împărat al Franţei între 1852 şi 1870, nepot de frate al lui Napoleon I. După zdrobirea revoluţiei din 1848 a fost ales preşedinte al Republicii franceze ; în noaptea spre 2 decembrie 1851 a săvîrşit o lovitură de stat, iar ulterior s-a proclamat împărat al Franţei.

Napoleon al III-lea a dus o politică externă aventuroasă, în interesul marii burghezii ; politica sa internă se caracteriza prin dezmăţul terorii poliţieneşti şi prin întărirea birocraţiei, combinate cu procedee demagogice de cochetare cu muncitorii, cărora le făcea făgăduieli mincinoase şi le acorda mici înlesniri şi reforme mărunte, stringînd astfel „laţul de gîtul maselor muncitoare pentru ani îndelungaţi" (V. I. Lenin, Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 134). – *192, 226–227.*

Narîşkin, A. A. – mare moşier din gubernia Orel, membru al Consiliului nobilimii unite. După revoluţia din 1905 – membru al Consiliului de stat, exponent al cercurilor de extremă dreaptă. – *412.*

Nejdanov, P. (Lipkin, F. A.) (născut în 1868) – publicist, unul dintre „criticii lui Marx", ulterior menşevic, lichidator inveterat. A luat parte la Congresul al IV-lea (de la Stockholm) şi la Congresul al V-lea (de la Londra) al P.M.S.D.R., a colaborat la publicaţii lichidatoriste şi a fost

www.dacoromanica.ro

unul dintre autorii „Scrisorii deschise" a celor 16 menşevici cu privire la lichidarea partidului (1910) ; după conferinţa din august 1912 – membru al centrului conducător menşevic (C.O.). În timpul primului război mondial – social-şovinist, unul dintre redactorii ziarului menşevic „Raboceaia Gazeta", care apărea în 1917 la Petersburg. – *150–152, 153, 154.*

O

Orlov, P. A. – alcătuitorul „Indicatorului fabricilor şi uzinelor din Rusia europeană". Prima ediţie a apărut în 1881, a doua în 1887 şi a treia – (în colaborare cu S. G. Budagov) – în 1894. – *2, 3, 4, 8, 13.*

Owen, Robert (1771–1858) – mare socialist-utopist englez ; el a supus unei critici aspre bazele orînduirii capitaliste, dar n-a ştiut să dezvăluie adevăratele rădăcini ale contradicţiilor capitalismului ; el considera că principala cauză a inegalităţii sociale rezidă în insuficienta răspîndire a instrucţiunii, iar nu în însuşi modul de producţie capitalist, şi că poate fi înlăturată prin răspîndirea cunoştinţelor şi prin înfăptuirea unor reforme sociale, în care scop el a preconizat un amplu program de măsuri reformiste. Owen a luptat pentru limitarea prin lege a duratei zilei de muncă, pentru protecţia muncii, pentru educarea obştească a copiilor.

În concepţia lui Owen, viitoarea societate „raţională" urma să fie o federaţie liberă de mici comune autonome (cu cel mult 3.000 de membri). Dar încercările lui Owen de a-şi pune în practică ideile au suferit un eşec. În anii 1830–1850 a luat parte activă la mişcarea sindicală şi cooperatistă şi a desfăşurat o vastă activitate de luminare a muncitorilor. Vorbind despre importanţa pe care a avut-o pentru mişcarea muncitorească engleză din secolul al XIX-lea activitatea desfăşurată de Owen, Engels scria : „Toate mişcările sociale, toate progresele reale care s-au realizat în Anglia în interesul muncitorilor sînt legate de numele lui Owen" („Anti-Dühring", E.S.P.L.P. 1955, ediţia a III-a, pag. 291).

Principalele lucrări ale lui Owen sînt : „Despre formarea caracterului omenesc" (1813), „Raport adresat comitatului Lanark cu privire la un plan de atenuare a calamităţilor sociale" (1820), „Cartea noii lumi morale" (1836–1844) ş. a. – *107.*

P

Parvus (Ghelfand, A. L.) (1869–1924) – menşevic ; în deceniul al 9-lea al secolului trecut a emigrat din Rusia ; în ultimul deceniu al secolului trecut şi în primul deceniu al secolului al XX-lea a participat la activitatea partidului social-democrat din Germania, aderînd la aripa lui stîngă ; a fost redactor al ziarului „Sächsische Arbeiter-Zeitung". A scris o serie de lucrări în probleme de economie mondială. După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a aderat la menşevici. În perioada primei revoluţii ruse el se afla în Rusia, unde a colaborat la ziarul menşevic „Nacealo", a preconizat participarea la alegerile pentru Duma lui Bulîghin şi a sprijinit tactica micilor tranzacţii cu cadeţii etc. Parvus a formulat teoria antimarxistă a „revoluţiei permanente", pe care Troţki a transformat-o

www.dacoromanica.ro

ulterior într-o armă de luptă împotriva leninismului. În anii primului război mondial – ultraşovinist, agent al imperialismului german şi editor al revistei „Die Glocke" – organ „al renegării şi al slugărniciei infame în Germania" (V. I. Lenin, Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 418). – *56, 60–61, 144, 414.*

Petr Nikolaevici – vezi Romanov, P. N.

Plehanov, G. V. (Beltov, N.) (1856–1918) – eminent militant al mişcării muncitoreşti ruse şi internaţionale, primul propagator al marxismului în Rusia, luptător intransigent pentru concepţia materialistă despre lume. În 1875, încă pe cînd era student, Plehanov a intrat în legătură cu narodnicii, cu muncitorii din Petersburg şi s-a încadrat în activitatea revoluţionară. În 1877 a intrat în organizaţia narodnică „Zemlea i volea" („Pămînt şi libertate"), iar în 1879, după scindarea acesteia, a trecut în fruntea noii organizaţii narodnice „Cernii peredel". În 1880 a emigrat din Rusia ; în anii care au urmat el a rupt cu narodnicismul şi în 1883 a creat la Geneva prima organizaţie marxistă rusă : grupul „Eliberarea muncii". În primii ani ai secolului al XX-lea, Plehanov a redactat, împreună cu V. I. Lenin, ziarul „Iskra" şi revista „Zarea", a luat parte la elaborarea proiectului de program al partidului şi la pregătirea Congresului al II-lea al P.M.S.D.R. Plehanov a scris numeroase lucrări de filozofie, de istorie a doctrinelor social-politice, de teorie a artei şi literaturii, lucrări care constituie un aport preţios la tezaurul socialismului ştiinţific.

Principalele lucrări teoretice ale lui Plehanov sînt : „Socialismul şi lupta politică" (1883), „Divergenţele noastre" (1885), „Contribuţii la dezvoltarea concepţiei moniste asupra istoriei" (1895), „Contribuţii la istoria materialismului" (1896), „Fundamentarea narodnicismului în lucrările d-lui Voronţov (V. V.)" (1896), „Concepţia materialistă a istoriei" (1897), „Despre rolul personalităţii în istorie" (1898) şi altele. „În decurs de 20 de ani, 1883–1903 – scria V. I. Lenin –, el a dat o mulţime de lucrări excelente, îndreptate mai ales împotriva oportuniştilor, machiştilor, narodnicilor" (Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 360). V. I. Lenin spunea că lucrările filozofice ale lui Plehanov sînt cele mai bune din literatura marxistă internaţională.

Plehanov a avut însă şi greşeli serioase, care au constituit germenele concepţiilor lui menşevice de mai tîrziu. El subaprecia rolul revoluţionar al ţărănimii şi vedea în burghezia liberală un aliat al clasei muncitoare ; admiţînd în vorbe ideea hegemoniei proletariatului, în fapt el se ridica împotriva esenţei acestei idei.

După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., Plehanov s-a situat pe o poziţie împăciuitoristă faţă de oportunişti, iar mai tîrziu s-a alăturat menşevicilor. În perioada revoluţiei ruse din 1905–1907 s-au ivit profunde divergenţe între el şi bolşevici în problemele fundamentale ale tacticii. Mai tîrziu el s-a îndepărtat de mai multe ori de menşevici, oscilînd între menşevism şi bolşevism. În anii 1908–1912, Plehanov a luat atitudine împotriva lichidatorismului, situîndu-se în fruntea grupului „menşevicilor-partiiţi". În timpul războiului mondial din 1914–1918 s-a situat pe poziţiile social-şovinismului. După revoluţia burghezo-democratică din

www.dacoromanica.ro

februarie 1917 Plehanov s-a întors în Rusia şi a adoptat o poziţie de sprijinire a guvernului provizoriu burghez ; faţă de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a avut o atitudine negativă. – *73, 177, 240, 246, 248, 253, 305, 326, 329–332, 333–336, 337, 338–339, 340–341, 342–343, 344, 351, 357, 375, 376.*

Pobedonoştev, K. P. (1827–1907) – om de stat reacţionar din Rusia ţaristă, ober-procuror al sinodului, şeful efectiv al guvernului şi principalul inspirator al deşănţatei reacţiuni iobăgiste din timpul domniei lui Alexandru al III-lea ; a continuat să aibă un rol important şi în timpul domniei lui Nicolaie al II-lea. De-a lungul întregii sale vieţi a dus o luptă înverşunată împotriva mişcării revoluţionare. A fost un adversar hotărît al reformelor burgheze din deceniul al 7-lea al secolului trecut, partizan al monarhiei absolute, duşman al ştiinţei şi culturii. În octombrie 1905, în perioada de avînt al revoluţiei burghezo-democratice, a fost nevoit să-şi dea demisia şi să se retragă din viaţa politică. – *225.*

Postnikov, V. E. (1844–1908) – economist-statistician, a lucrat la ministerul agriculturii şi domeniilor statului la cadastrarea pămînturilor statului, membru al Societăţii de ştiinţe economice. Autorul cărţii „Gospodăria ţărănească din sudul Rusiei" (1891). V. I. Lenin analizează cartea lui Postnikov în lucrările sale : „Noi schimbări economice în viaţa ţărănească", „Cu privire la aşa-zisa problemă a pieţelor" (vezi Opere complete, vol. 1, Editura politică, 1960, ediţia a doua, pag. 1–123) şi „Dezvoltarea capitalismului în Rusia" (vezi Opere complete, vol. 3, Editura politică, 1961, ediţia a doua). Dînd o înaltă apreciere cărţii lui Postnikov, V. I. Lenin a subliniat că în explicarea proceselor economice se întîlnesc la Postnikov contradicţii, precum şi greşeli de metodologie. – *113.*

Petrosov, A. N. (Arseniev) (1869–1934) – unul dintre liderii menşevismului. În ultimul deceniu al secolului trecut a aderat la marxişti. Pentru participarea sa la activitatea „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg a fost deportat în gubernia Veatka. În 1900 a plecat în străinătate, unde a luat parte la fondarea ziarului „Iskra" şi a revistei „Zarea". După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. – adept al menşevismului. În anii reacţiunii – ideolog al lichidatorismului, a avut un rol conducător în organele de presă menşevice „Vozrojdenie", „Naşa Zarea" ş.a. În timpul primului război mondial – social-şovinist. După Revoluţia Socialistă din Octombrie a emigrat ; în străinătate s-a dedat în presă la atacuri împotriva Puterii sovietice. – *326, 330, 332–333, 339–342, 377–378, 379.*

Prokopovici, S. N. (1871–1955) – economist şi publicist burghez, reprezentant de seamă al „economismului", unul dintre primii propagatori ai bernsteinismului în Rusia. Membru activ al organizaţiei monarhiste liberale „Uniunea eliberării". În 1906 – membru al C.C. al partidului cadet. Redactor şi editor al revistei semicadete, semimenşevice „Bez Zaglavia" („Fără titlu"), colaborator activ al ziarului „Tovarişci". Autor al unor cărţi despre problema muncitorească, scrise de pe poziţii bernsteinist-libe

www.dacoromanica.ro

rale. În 1917 – ministru al aprovizionării în guvernul provizoriu burghez. După Revoluția din Octombrie a fost expulzat din U.R.S.S. pentru activitate antisovietică. – *199, 204, 293, 294–295, 297, 298–301, 302, 303.*

Proudhon, Pierre-Joseph (1809–1865) – publicist, economist și sociolog francez, unul dintre întemeietorii anarhismului, ideolog al micii burghezii, năzuia spre eternizarea micii proprietăți private și critica de pe poziții mic-burgheze marea proprietate capitalistă. A întocmit proiecte utopice de organizare a unei „bănci a poporului", care prin acordarea de „credit gratuit" să ajute pe muncitori să-și procure mijloace de producție proprii și să devină mici patroni. Același caracter reacționar îl avea și utopicul său proiect pentru crearea unor „bănci de schimb" speciale, cu ajutorul cărora oamenii muncii ar putea, chipurile, să-și asigure desfacerea „echitabilă" a produselor muncii lor fără a aduce vreo atingere proprietății capitaliste asupra uneltelor și mijloacelor de producție. A negat – de pe poziții anarhiste – statul, considerîndu-l ca principala sursă a contradicțiilor de clasă. A propagat „contopirea" burgheziei și a proletariatului într-o singură clasă, a propovăduit ideea colaborării economice între aceste clase pe baza schimbului de mărfuri efectuat fără intermediul banilor. În 1846 a apărut cartea sa „Sistemul contradicțiilor economice, sau filozofia mizeriei", în care sînt expuse concepțiile sale filozofice și economice mic-burgheze. În lucrarea sa „Mizeria filozofiei", Marx a făcut cărții lui Proudhon o critică nimicitoare, demonstrînd inconsistența ei științifică. Ales în Adunarea constituantă în perioada revoluției din 1848, Proudhon a condamnat acțiunile revoluționare ale clasei muncitoare. El a aprobat lovitura de stat bonapartistă de la 2 decembrie 1851, după care a fost instaurat în Franța al doilea imperiu. – *39, 52, 152, 262.*

Q

Quesnay, François (1694–1774) – economist francez, întemeietorul școlii fiziocrate ; a făcut studii de medicină. Autorul lucrării „Tableau économique" („Tablou economic"), apărută în 1758, în care a încercat, pentru prima oară în istoria economiei politice burgheze, să înfățișeze procesul anual al reproducției în ansamblul său, precum și rolul diferitelor lui momente componente. Analiza amănunțită a „Tabloului economic" a fost făcută de Marx în „Teorii asupra plusvalorii" și în capitolul „Din istoria critică", scris de el pentru cartea lui F. Engels „Anti-Dühring". – *67.*

R

R.M. – autorul articolului „Realitatea noastră", publicat ca supliment special la ziarul „Raboceaia Misl", septembrie 1899. – *235–236, 240–242, 244, 245–246, 248, 249, 250–251, 252, 253, 254–257.*

Ramsay, George (1800–1871) – economist englez, autor al unei serii de lucrări în domeniul filozofiei și al economiei, cea mai importantă dintre acestea fiind „Eseu asupra repartiției avuției" (1821, 1836). – *69.*

Read, C. S. (1826–1905) – economist englez, specialist în domeniul

www.dacoromanica.ro

agriculturii. Membru al parlamentului în anii 1865–1880, 1884, 1885. – *116.*

Reşetnikov, F. M. (1841–1871) – scriitor democrat rus ; deosebit de cunoscută este povestirea sa „Oameni din Podlipnaia", publicată în „Sovremennik", în care a descris viaţa nespus de grea a ţăranilor din Ural şi a edecarilor de pe Kama. În alte scrieri ale lui Reşetnikov : „Minerii", „Glumovii" ş. a., este zugrăvită pentru prima oară în literatura rusă viaţa muncitorilor din Ural, munca lor istovitoare, înaltele lor calităţi morale, primele încercări spontane de protest împotriva exploatatorilor. – *407.*

Ricardo, David (1772–1823) – eminent economist englez, autorul lucrărilor „Despre principiile economiei politice şi ale impunerii" (1817), „Despre protecţia agriculturii" (1822) şi al altor lucrări, în care şi-a găsit încununarea economia politică burgheză clasică.

Apărînd interesele burgheziei în lupta ei împotriva rămăşiţelor feudalismului, Ricardo susţinea principiul liberei concurenţe, cerea înlăturarea tuturor îngrădirilor care frînau dezvoltarea producţiei capitaliste. Însemnătatea istorică a lui Ricardo în domeniul ştiinţei economice rezidă, în primul rînd, în a sa teorie a valorii bazate pe muncă, pe care a căutat s-o pună la baza întregii economii politice. Dezvoltînd teoria valorii a lui A. Smith, Ricardo a demonstrat că valoarea este determinată de munca cheltuită pentru producerea mărfii, că din această sursă izvorăsc atît salariul muncitorului cît şi veniturile neprovenite din muncă : profitul şi renta. El a descoperit opoziţia dintre salariul muncitorului şi profitul capitalistului, adică a descoperit conflictul care există în sfera circulaţiei între interesele proletariatului şi cele ale burgheziei.

Dar mărginirea de clasă a lui Ricardo l-a împiedicat să facă o analiză cu adevărat ştiinţifică a capitalismului, să descopere secretul exploatării capitaliste. Ricardo considera că producţia de mărfuri este forma veşnică şi firească a producţiei sociale. El n-a înţeles natura socială a valorii, n-a văzut deosebirea dintre valoare şi preţul de producţie şi n-a putut să explice originea şi esenţa banilor.

Critica concepţiilor teoretice ale lui Ricardo a fost făcută de Marx în „Capitalul", în „Teorii asupra plusvalorii" şi în alte lucrări. – *42, 51, 52, 69–70, 74.*

Rodbertus-Jagetzow, Johann-Karl (1805–1875) – economist vulgar german, mare moşier prusian, unul dintre teoreticienii „socialismului de stat". Rodbertus considera că contradicţiile dintre muncă şi capital pot fi rezolvate printr-o serie de reforme pe care trebuie să le înfăptuiască statul iuncheresc prusac ; el voia să menţină, după cum spunea Engels, „clasa privilegiată încă cel puţin 500 de ani" (K. Marx şi F. Engels, Opere, vol. XVI, partea 1, ed. rusă, 1937, pag. 186). Neînţelegînd originea plusvalorii şi esenţa contradicţiei fundamentale a capitalismului, Rodbertus considera că crizele economice se datoresc subconsumului maselor muncitoare.

Principalele lucrări ale lui Rodbertus sînt : „Contribuţii la cunoaşterea orînduirii noastre de stat şi economice" (1842), „Scrisori sociale către von Kirchmann" (1850–1851, 1884). – *52, 54, 203, 297.*

www.dacoromanica.ro

Romanov, P. N. (născut în 1864) – mare duce, unchi al lui Nicolaie al II-lea, ultimul țar al Rusiei, și fiu al unui văr al lui Alexandru al III-lea. – *414.*

S

Say, Jean-Baptiste (1767–1832) – economist burghez francez, părintele economiei politice vulgare. În lucrările sale, el a încercat să infirme teoria valorii bazate pe muncă, declarînd că sursa valorii o constituie „cei trei factori ai producției" – munca, capitalul și pămîntul ; a negat exploatarea oamenilor muncii, antagonismul dintre muncă și capital, contradicția dintre producție și consum, posibilitatea crizelor economice. K. Marx critică concepțiile burghezo-apologetice ale lui Say în „Capitalul" și în „Teorii asupra plusvalorii". – *52, 70, 74.*

Sergheev, I. I. (Ioan din Kronstadt) (1829–1908) – preot la catedrala din Kronstadt, membru de onoare al organizației monarhiste, ultrareacționare „Uniunea poporului rus", obscurantist, avea o reputație de prezicător ; se bucura de o mare influență în cercurile de la curte și în păturile înapoiate ale populației și era vestit prin atițările sale pogromiste împotriva naționalităților neruse. – *309.*

Sering, Max (1857–1939) – economist german, profesor ; în 1883 a studiat agricultura Americii de Nord. El este autorul articolului „Comerțul de cereale în Statele Unite ale Americii", publicat în dicționarul enciclopedic „Handwörterbuch der Staatswissenschaften" și tradus în limba rusă (vezi culegerea „Proprietatea funciară și agricultura". Moscova, editura „Vodovozov", 1896). În lucrările sale consacrate problemei agrare și teoriei crizelor a propagat faimoasa „lege a fertilității descrescînde a solului", a apărat interesele marilor proprietari funciari și ale chiaburilor. – *120, 123.*

Sieber, N. I. (1844–1888) – economist și publicist rus, profesor de economie politică și de statistică la Universitatea din Kiev ; a colaborat la o serie de reviste radicale și liberale din perioada 1880–1890. În 1871 a scris disertația „Teoria lui D. Ricardo asupra valorii și capitalului în legătură cu completările și explicările ulterioare", lucrare apreciată pozitiv de K. Marx în postfața la ediția a doua a volumului I al „Capitalului". Într-o ediție revăzută și completată, această lucrare a lui Sieber a fost retipărită în 1885 sub titlul „Studiile social-economice ale lui David Ricardo și Karl Marx". Cunoscute erau de asemenea lucrările sale „Teoria economică a lui Marx" (publicată în 1876–1878 în revistele „Znanie" și „Slovo"), „Studii asupra economiei societății primitive" (1883) ș. a. În 1881, aflîndu-se la Londra, a cunoscut personal pe K. Marx și pe F. Engels. Sieber a fost în Rusia unul dintre primii popularizatori și propagatori ai lucrărilor economice ale lui K. Marx.

Sieber a înțeles însă unilateral marxismul și n-a fost un adept al doctrinei revoluționare a lui K. Marx. – *52, 70.*

www.dacoromanica.ro

Sismondi, Jean-Charles-Léonard Simonde de (1773–1842) – economist și istoric elvețian. La începutul activității sale, Sismondi a fost adept al școlii economice burgheze clasice, apoi a devenit un exponent al socialismului mic-burghez și întemeietorul romantismului economic, în care își găseau expresia concepțiile micilor producători. Sismondi a relevat contradicțiile capitalismului, dar n-a știut să dezvăluie rădăcinile lor. El nu înțelegea tendințele progresiste ale marii producții capitaliste și declara drept ideal industria bazată pe sistemul breslelor și agricultura patriarhală, care nu corespundeau de loc noilor condiții economice.

Lenin a supus unei critici amănunțite doctrina lui Sismondi în lucrarea sa „Cu privire la caracterizarea romantismului economic" (vezi Opere complete, vol. 2, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 119–252). Principalele lucrări economice ale lui Sismondi sînt : „Noi principii de economie politică sau despre avuție sub aspectul raportului dintre ea și populație" (1819) și „Studii de economie politică" (1837–1838). – *39, 75, 98.*

Skvorțov, A. I. (1848–1914) – economist burghez, agronom, profesor la Institutul de agricultură și silvicultură din Novo-Aleksandria ; autorul unei serii de lucrări de economie politică și de economie agrară. În lucrările sale, V. I. Lenin a criticat în repetate rînduri concepțiile lui Skvorțov. Principalele lucrări ale lui Skvorțov sînt : „Influența transportului cu aburi asupra agriculturii" (1890), „Studii economice" (1894), „Bazele economiei politice" (1898) ș. a. – *76, 100.*

Smith, Adam (1723–1790) – economist englez, unul dintre reprezentanții cei mai de seamă ai economiei politice burgheze clasice. În lucrarea sa „Studiu asupra naturii și cauzelor avuției națiunilor" (1776), el a afirmat pentru prima oară că izvorul valorii îl constituie orice muncă, indiferent de ramura de producție în care ea este cheltuită. Pornind de la această teză, el a tras o concluzie extrem de importantă, și anume că salariul muncitorului reprezintă o parte din produsul muncii lui și este determinat de valoarea mijloacelor lui de existență, că izvorul veniturilor capitaliștilor și ale proprietarilor funciari îl constituie tot munca muncitorilor. Smith a fost primul care a arătat că societatea capitalistă se compune din trei clase : muncitori, capitaliști și proprietari funciari ; dar, din cauza caracterului limitat al concepțiilor sale burgheze, el a negat existența luptei de clasă în această societate. Relevînd marile merite ale lui Smith în dezvoltarea economiei politice, K. Marx și V. I. Lenin au arătat totodată mărginirea burgheză a concepțiilor lui, caracterul lor contradictoriu și eronat. Smith confunda determinarea justă a valorii mărfurilor prin timpul de muncă pe care îl conțin cu determinarea valorii mărfurilor prin valoarea muncii însăși. Susținînd că în capitalism valoarea se compune numai din venituri – salariu, profit și rentă –, el omitea în mod greșit valoarea capitalului constant consumat în procesul de producție a mărfii. Tezele greșite ale lui Smith au fost folosite de economiștii burghezi vulgari în scopul apărării ideologice a capitalismului. – *51, 52, 67–68, 69–70, 75.*

Sombart, Werner (1863–1941) – economist burghez vulgar german, unul dintre principalii ideologi ai imperialismului german. Profesor la Univer-

www.dacoromanica.ro

sitatea din Breslau, apoi la cea din Berlin. La începutul activității sale, Sombart a fost unul dintre ideologii tipici ai „social-liberalismului..., care are o ușoară spoială de marxism" (V. I. Lenin, Opere, vol. 18, E.S.P.L.P. 1957, pag. 54). Ulterior a devenit un dușman fățiș al marxismului, prezentînd capitalismul ca un sistem economic armonios. În ultimii ani ai vieții sale a trecut pe pozițiile fascismului și a proslăvit regimul hitlerist. Principalele lucrări ale lui Sombart sînt : „Socialismul și mișcarea socială în secolul al XIX-lea" (1896), „Capitalismul contemporan" (1902). – *148.*

Stahovici, M. A. (1861–1923) – liberal moderat, a avut un rol important în mișcarea zemstvelor ; membru al Dumei I și a II-a de stat. A făcut parte din partidul cadet, ulterior – unul dintre organizatorii partidului octombriștilor („Uniunea de la 17 octombrie"). În timpul Revoluției din februarie 1917 a fost numit guvernator general al Finlandei, apoi reprezentant al guvernului provizoriu în străinătate. – *408, 410, 412.*

Struve, N. A. – soția lui P. B. Struve. – *377, 379.*

Struve, P. B. (Geamănul, Bobo) (1870–1944) – economist și publicist burghez rus ; în ultimul deceniu al secolului trecut a fost unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai „marxismului legal" ; colaborator și redactor al revistelor „Novoe Slovo" (1897), „Nacealo" (1899) și „Jizn" (1900). Încă în prima sa lucrare, „Note critice cu privire la problema dezvoltării economice a Rusiei" (1894), Struve, criticînd narodnicismul, a procedat la „analizarea critică" și la „completarea" teoriei economice și filozofice a lui K. Marx, s-a solidarizat cu reprezentanții economiei politice burgheze vulgare, a propagat malthusianismul. „Marele maestru al renegării", așa l-a numit pe Struve V. I. Lenin (Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 488). Struve a fost unul dintre teoreticienii și organizatorii organizației liberalo-monarhiste „Uniunea eliberării" (1904–1905) și redactorul organului ei de presă ilegal – „Osvobojdenie" (1902–1905). De la înființarea partidului cadeților în 1905, el a fost membru al C.C. al acestui partid. După înfrîngerea revoluției din 1905–1907, Struve a alunecat pe panta naționalismului ultrareacționar ; de la începutul războiului mondial din 1914–1918 el a fost unul dintre ideologii agresivi ai imperialismului rus. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Struve a fost un dușman înrăit al Puterii sovietice, membru al guvernului contrarevoluționar al lui Vranghel și, în cele din urmă, emigrant alb. – *66–67, 68, 69–71, 72–73, 74–75, 76, 77–78, 79–80, 81–82, 83, 126, 150, 329, 330, 331, 332, 342, 350, 377–379, 380.*

T

T. H. – *vezi* Lenin, V. I.

Timireazev, D. A. (1837–1903) – statistician rus, multă vreme a fost redactor al publicațiilor „Anuarul ministerului de finanțe" și „Buletinul finanțelor, industriei și comerțului". Începînd din 1894, a condus secția de economie agricolă și de statistică a ministerului domeniilor statului ; a făcut parte din Comisia pentru cercetarea industriei meșteșugărești din

www.dacoromanica.ro

Rusia ; membru al Societății de geografie din Rusia, membru corespondent al Societății de științe economice, autor a numeroase lucrări de statistică industrială. – *6.*

Tugan-Baranovski, M. I. (1865–1919) – economist burghez rus, în ultimul deceniu al secolului trecut – reprezentant de vază al „marxismului legal", colaborator al revistelor „Novoe Slovo" (1897), „Nacealo" (1899) ș. a. În perioada primei revoluții burghezo-democratice din Rusia a făcut parte din partidul cadet. După Revoluția Socialistă din Octombrie a luat parte activă la contrarevoluția burgheză din Ucraina și a fost ministru de finanțe al Radei centrale ucrainene. Principalele lucrări ale lui Tugan-Baranovski din ultimul deceniu al secolului trecut sînt : „Crizele industriale în Anglia contemporană, cauzele și influența lor asupra vieții poporului" (1894), „Fabrica rusă în trecut și în prezent", vol. I (1898) ș. a. – *16, 23, 45–46, 47, 48, 50–52, 66, 80, 126, 153, 331.*

U

Uspenski, G. I. (1843–1902) – eminent scriitor și publicist rus, democrat-revoluționar. A colaborat la revistele „Sovremennik" și „Otecestvennie Zapiski". În scrierile sale, el înfățișează cu mare măiestrie asuprirea și lipsa de drepturi a sărăcimii de la orașe și a țărănimii, viața amară și mizeria poporului exploatat de moșierime și de burghezia hrăpăreață. Cu toate concepțiile sale narodniciste, el a zugrăvit în chip realist dezvoltarea relațiilor capitaliste la sate și destrămarea obștii. V. I. Lenin îl aprecia foarte mult pe Uspenski, considerîndu-l drept „unul dintre cei mai buni scriitori care au zugrăvit viața țărănească", și în lucrările sale s-a referit adesea la scrierile lui. – *108, 407.*

V

V. V. – *vezi* Voronțov, V. P.

Vaillant, Edouard-Marie (1840–1915) – socialist francez, blanquist, unul dintre conducătorii aripii stingi a Internaționalei a II-a, membru al Comisiei executive a Comunei din Paris și al Consiliului General al Internaționalei I. A fost unul dintre inițiatorii creării Partidului socialist din Franța (1901). În 1905, după unirea Partidului socialist cu partidul reformist francez al lui Jaurès, Vaillant a avut în problemele principale o atitudine oportunistă. În timpul războiului imperialist s-a situat pe pozițiile social-șovinismului. – *262.*

Velika – *vezi* Zasulici, V. I.

Voronțov, V. P. (V. V.) (1847–1918) – economist și publicist rus, unul dintre ideologii narodnicismului liberal din ultimele două decenii ale secolului trecut, autorul cărților : „Destinele capitalismului în Rusia" (1882), „Curentele de la noi" (1893), „Studii de economie teoretică" (1895) și altele, în care susținea că în Rusia nu există condiții pentru dezvoltarea capitalismului, căuta să demonstreze superioritatea micii pro-

www.dacoromanica.ro

ducții de mărfuri, idealiza obștea țărănească. Voronțov propovăduia împăcarea cu cîrmuirea țaristă și combătea cu hotărîre marxismul. Concepțiile lui Voronțov au fost supuse unei critici aspre în numeroase lucrări ale lui V. I. Lenin. – *45, 80, 81, 297, 299, 303.*

Vozdubov, T. V. (mort în 1899) – subofițer de rezervă, fiu de țăran din satul Novoe, jud. Sudogda, gubernia Vladimir. – *393–396, 400–403.*

W

Wagner, Adolph Heinrich Gotthilf (1835–1917) – economist burghez și om politic reacționar german. Ca reprezentant al „socialismului de catedră", Wagner a propagat reformismul burghezo-liberal ; el considera că exploatarea muncitorilor de către capitaliști poate fi înlăturată prin intervenția legislativă a statului. A colaborat în mod activ cu Bismarck și a fost unul dintre liderii partidului socialist-creștin. Concepțiile economice reacționare ale lui Wagner au fost folosite de hitleriști în demagogia lor „socialistă" și în proslăvirea statului fascist.

Principalele lucrări ale lui Wagner sînt : „Doctrina generală, sau teoretică, a economiei naționale" (1879), „Bazele economiei politice" (1892–1894). – *40.*

Webb, Beatrice (1858–1943) și *Sidney* (1859–1947) – cunoscuți militanți englezi pe tărîm social. Au scris împreună o serie de lucrări de istorie și teorie a mișcării muncitorești engleze. Principala lor lucrare este „Industrial Democracy" (în Rusia a apărut sub titlul „Teoria și practica trade-unionismului englez"). Primul volum al acestei lucrări a fost tradus de V. I. Lenin, iar traducerea volumului al doilea a fost redactată de el. Cartea a apărut în Rusia în anii 1900–1901. În lucrările lor, soții Webb au căutat să demonstreze că problema muncitorească poate fi soluționată prin reforme în cadrul orînduirii burgheze.

Sidney Webb (ulterior lord Pasfield) – unul dintre întemeietorii „Asociației fabienilor", asociație cu caracter reformist ; a fost membru al parlamentului (1922–1929), ministru al comerțului în 1924 și ministru al dominioanelor și coloniilor (1929–1931). În perioada primului război mondial, soții Webb s-au situat pe pozițiile social-șovinismului. În 1932 ei au făcut o călătorie prin U.R.S.S. ; au avut o atitudine plină de simpatie pentru Țara Sovietelor. Lucrările lor „Comunismul sovietic – o nouă civilizație ?" (1935) și „Adevărul despre Rusia Sovietică" (1942) pun în lumină succesele istorice și eroismul poporului sovietic. – *146.*

Weitling, Wilhelm (1808–1871) – militant de frunte al mișcării muncitorești germane la începuturile ei, unul dintre teoreticienii utopicului comunism „egalitar" ; de meserie – croitor. Membru activ al „Ligii celor drepți", autorul cărții „Garanțiile armoniei și libertății" ș.a. Concepțiile lui Weitling au avut, după cum spune Engels, un rol pozitiv „ca cea dintîi mișcare teoretică de sine stătătoare a proletariatului german", dar, după apariția comunismului științific, ele au început să frîneze dezvoltarea conștiinței de clasă a muncitorilor. K. Marx și F. Engels au supus unei critici severe concepțiile lui Weitling. După revoluția din 1848–1849 din

www.dacoromanica.ro

Germania, Weitling a emigrat în S.U.A., iar mai tîrziu s-a îndepărtat de mişcarea muncitorească. – *262.*

Witte, S. I. (1849–1915) – om de stat rus de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea ; exponent al intereselor „imperialismului militaro-feudal" al Rusiei ţariste, partizan convins al absolutismului ; a căutat să menţină monarhia, făcînd concesii neînsemnate burgheziei liberale şi recurgînd la crunte represiuni împotriva poporului ; unul dintre organizatorii înăbuşirii revoluţiei din 1905–1907. În calitate de ministru al căilor de comunicaţie (februarie-august 1892), ministru de finanţe (1892–1903), preşedinte al Consiliului de miniştri (octombrie 1905–aprilie 1906), prin măsurile luate în interesul marii burghezii în domeniul finanţelor, al politicii vamale, al construcţiilor de căi ferate, al legislaţiei pentru reglementarea muncii în fabrici etc., prin stimularea pe toate căile a capitalului străin, Witte a contribuit la dezvoltarea capitalismului în Rusia şi la accentuarea dependenţei ei de puterile imperialiste. „Ministru-misit", „agent de bursă", aşa l-a caracterizat V. I. Lenin. – *216, 225, 373.*

Wolf, Julius (născut în 1862) – economist burghez german, profesor la Universitatea din Zürich, la cea din Breslau, iar apoi la Şcoala tehnică superioară din Berlin (1928). Autorul cărţii „Socialismul şi orînduirea socială capitalistă" (1892). – *195.*

Z

Zasulici, V. I. (Velika) (1849–1919) – militantă de seamă a mişcării narodnice, iar mai tîrziu a mişcării social-democrate din Rusia. În mişcarea revoluţionară a început să activeze în 1869. A fost membră a organizaţiilor narodnice „Zemlea i volea" şi „Cernîi peredel". Emigrînd din Rusia la începutul deceniului al 9-lea al secolului trecut, V. Zasulici a rupt cu narodnicismul şi a trecut pe poziţiile marxismului. În 1883 a luat parte la crearea primei organizaţii marxiste ruse – grupul „Eliberarea muncii". A tradus în limba rusă „Mizeria filozofiei" de K. Marx, „Dezvoltarea socialismului de la utopie la ştiinţă" de F. Engels, a scris o lucrare intitulată „Din istoria Asociaţiei Internaţionale a Muncitorilor" şi o lucrare despre J. J. Rousseau ; a colaborat la publicaţiile grupului „Eliberarea muncii", la revistele „Novoe Slovo" şi „Naucinoe Obozrenie", în care a publicat o serie de articole de critică literară. Începînd din 1900, Zasulici a făcut parte din redacţia „Iskrei" leniniste şi a revistei „Zarea".

După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., Zasulici a devenit unul dintre liderii menşevismului şi a intrat în redacţia „Iskrei" menşevice. În 1905 s-a întors în Rusia ; în perioada reacţiunii a aderat la lichidatori, iar în timpul primului război mondial (1914–1918) s-a situat pe poziţiile social-şovinismului. Faţă de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a avut o atitudine negativă. – *330, 332, 333–334, 338, 339, 340, 341, 351, 377, 378, 379.*

www.dacoromanica.ro

DATE DIN VIAŢA ŞI ACTIVITATEA LUI V. I. LENIN

(1898 – aprilie 1901)

1 8 9 8

Ianuarie, 4 (16) — Din satul siberian Şuşenskoe, unde se afla în deportare, Lenin comunică mamei sale, Maria Aleksandrovna Ulianova, că Nadejda Konstantinovna Krupskaia intenţionează să vină la Şuşenskoe.

În aceeaşi scrisoare, Lenin îl întreabă pe M. T. Elizarov dacă i s-a transmis lui V. A. Ionov rugămintea ca acesta să-l înştiinţeze pe H. Braun (redactorul şi editorul revistei „Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik" [„Arhivă pentru legislaţie socială şi statistică"]) că el, Lenin, dă cuvenita autorizare pentru traducerea uneia din lucrările sale (nu s-a stabilit despre ce lucrare este vorba).

Ianuarie, 8 (20) — Într-o telegramă adresată directorului departamentului de poliţie, Lenin cere să i se permită Nadejdei Konstantinovna Krupskaia să execute în satul Şuşenskoe deportarea la care a fost condamnată.

Înainte de 24 ianuarie (5 februarie) — Lenin scrie două scrisori către N. E. Fedoseev, organizatorul şi conducătorul primelor cercuri marxiste din Kazan, care se afla în deportare la Verholensk (Siberia).

Ianuarie, 24 (februarie, 5) — Lenin o întreabă pe Ana Ilinicina Ulianova-Elizarova dacă există posibilitatea de a scoate în volum o culegere de articole scrise de el. Culegerea a apărut sub titlul „Studii şi articole economice".

Între 7 şi 14 (19 şi 26) februarie — Lenin scrie recenzia la cartea lui A. Bogdanov „Curs scurt de ştiinţă economică".

Februarie, 18 (martie, 2) — Lenin îi trimite lui M. T. Elizarov articolul său „Cu privire la caracterizarea romantismului economic. Sismondi şi sismondiştii noştri autohtoni", în care făcuse unele îndreptări pentru a fi inclus în culegere.

www.dacoromanica.ro

Sfîrșitul lunii februarie – 16 (28) august	Lenin traduce volumul I al cărții lui S. și B. Webb „Teoria și practica trade-unionismului englez", dînd totodată o serie de note de subsol la traducerea rusă.
Mai, 7 (19)	În satul Șușenskoe sosesc Nadejda Konstantinovna Krupskaia și mama ei, Elizaveta Vasilievna Krupskaia.
Mai, 10 (22)	Lenin înaintează ispravnicului districtului Minusinsk o petiție în care cere să i se trimită actele necesare pentru încheierea căsătoriei cu N. K. Krupskaia.
Sfîrșitul lunii mai	V. I. Lenin și N. K. Krupskaia se deplasează la Minusinsk. Lenin și Krupskaia participă la o consfătuire a narodovolților și social-democraților deportați, care a avut loc în legătură cu evadarea deportatului politic, social-democratul S. G. Raicin.
Primăvara și vara anului 1898	Lenin poartă corespondență cu mama sa, M. A. Ulianova în legătură cu proiectata ei venire în satul Șușenskoe. Deoarece între timp a fost arestat Dmitri Ilici Ulianov, călătoria n-a mai avut loc.
Iunie, 30 (iulie, 12)	Lenin adresează guvernatorului guberniei Eniseisk o petiție în care cere să fie urgentată eliberarea certificatelor necesare pentru încheierea căsătoriei cu N. K. Krupskaia.
Iulie, 10 (22)	V. I. Lenin și N. K. Krupskaia se căsătoresc. Lenin se mută din casa săteanului A. D. Zireanov în casa sătencii P. A. Petrova.
Iulie, 14 (26)	Lenin primește de la I. M. Leahovski o scrisoare în care i se comunică moartea lui N. E. Fedoseev.
August, 9 (21)	Lenin termină în ciornă lucrarea „Dezvoltarea capitalismului în Rusia. Procesul formării pieței interne pentru marea industrie".
August, 10–12 (22–24)	Lenin se află la Minusinsk, unde a venit pentru tratament medical.
August, 12 (24)	De la Minusinsk, Lenin adresează guvernatorului guberniei Eniseisk o petiție în care cere permisiunea de a pleca pentru o săptămînă la Krasnoiarsk în vederea unui tratament medical.
August, înainte de 26 august (7 septembrie)	Lenin scrie articolul „În legătură cu statistica fabricilor și uzinelor din Rusia. Noile isprăvi statistice ale prof. Karîșev".

www.dacoromanica.ro

Septembrie, 2 (14) Aflînd că în presa din străinătate G. V. Plehanov a luat poziţie împotriva lui E. Bernstein şi a lui K. Schmidt, într-o scrisoare adresată lui A. N. Potresov V. I. Lenin arată că este imperios necesar ca G. V. Plehanov să ia atitudine împotriva neokantianismului şi în presa rusă.

Septembrie, 11–25 (septembrie, 23 – octombrie, 7) Lenin pleacă la Krasnoiarsk, unde este găzduit de social-democratul deportat P. A. Krasikov. La Krasnoiarsk, el lucrează la biblioteca lui G. V. Iudin, se întîlneşte cu social-democraţii din Krasnoiarsk.

Între 9 şi 15 (21 şi 27) octombrie Sub semnătura Vladimir Ilin apare în Rusia prima culegere de lucrări ale lui Lenin, intitulată „Studii şi articole economice".

Octombrie, 11 (23) V. I. Lenin şi N. K. Krupskaia pleacă în satul Ivanovka, judeţul Minusinsk, pentru a-l vizita pe V. K. Kurnatovski, social-democrat deportat, care lucra ca inginer chimist în serviciul fabricii de zahăr de acolo.

Noiembrie, 1 (13) Într-o vizită de trei zile vine la Lenin G. M. Krjijanovski, care se afla deportat la Minusinsk.

Într-o scrisoare către M. A. Ulianova, Lenin o roagă pe A. I. Ulianova-Elizarova ca atunci cînd va pleca la Petersburg să aranjeze editarea cărţii „Dezvoltarea capitalismului în Rusia".

Noiembrie, 11 (23) Într-o scrisoare către M. I. Ulianova, care se afla la Bruxelles, Lenin o roagă să-i trimită ziarele cu dările de seamă stenografice ale dezbaterilor din parlamentele diferitelor ţări, precum şi cataloage de cărţi în toate limbile de la anticariate şi librării.

Noiembrie, 15 (27) Într-o scrisoare adresată familiei, Lenin scrie că a citit o dare de seamă asupra Congresului de la Stuttgart al social-democraţiei germane apărută în „Frankfurter Zeitung"; totodată el se interesează cum merge munca lui M. T. Elizarov la şcolile serale-duminicale pentru muncitori.

Noiembrie, 22 (decembrie, 4) Într-o scrisoare către A. I. Ulianova-Elizarova, Lenin o roagă să-l aboneze pe 1899 la revistele „Russkoe Bogatstvo", „Mir Bojii", „Niva", „Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik" şi la ziarele „Russkie Vedomosti" şi „Frankfurter Zeitung".

Toamna La Geneva apare broşura lui Lenin „Sarcinile social-democraţilor ruşi".

www.dacoromanica.ro

Decembrie, 6 (18) — Într-o scrisoare către A. I. și M. T. Elizarov, Lenin roagă să i se trimită recenziile apărute în legătură cu culegerea „Studii și articole economice".

Decembrie, 24 – ianuarie, 2 (ianuarie, 5–14) 1899 — V. I. Lenin și N. Krupskaia pleacă la Minusinsk. Lenin ia parte la o adunare a marxiștilor deportați, veniți din diferite puncte ale districtului Minusinsk.

A doua jumătate a anului — Lenin poartă corespondență cu I. M. Leahovski în legătură cu organizarea unei colecte printre social-democrați în vederea punerii unei pietre funerare pe mormîntul lui N. E. Fedoseev.

Iarna 1898–1899 — Într-o scrisoare către L. Martov (I. O. Țederbaum), Lenin scrie că ziarul „Raboceaia Misl", care apare la Petersburg, trece sub tăcere sarcinile luptei politice, și că membrii „tineri" ai „Uniunii social-democraților ruși din străinătate" – „economiștii" duc o campanie sistematică împotriva grupului „Eliberarea muncii".

Anii 1898–1899 — În corespondența sa cu social-democratul deportat F. V. Lengnik, Lenin tratează diferite probleme de filozofie, combătînd cu hotărîre idealismul subiectiv și apărînd concepțiile filozofice ale lui K. Marx și F. Engels.

Lenin dă consultații juridice țăranilor din satul Șușenskoe și din împrejurimi.

1899

Ianuarie, 26 (februarie, 7) — Într-o scrisoare către A. N. Potresov, Lenin arată că în articolul său „La ce moștenire renunțăm ?", vorbind despre „moștenirea" ideologică a deceniului al 7-lea al secolului al XIX-lea, el numai din cauza cenzurii s-a referit la Skaldin, reprezentantul liberalismului burghez. În realitate, el considera că principalul reprezentant al acestei „moșteniri" este N. G. Cernișevski.

Ianuarie, 30 (februarie, 11) — Lenin termină pregătirea pentru tipar a lucrării sale „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", în vederea căreia el a studiat și a folosit un mare număr de lucrări și izvoare : cărți, indicatoare de statistică, studii și articole în limba rusă și în diferite limbi străine.

Între 30 ianuarie și 3 februarie (11 și 15 februarie) — Lenin scrie recenzia la cartea lui R. Gvozdev „Chiaburic – cămătărie, însemnătatea ei social-economică".

www.dacoromanica.ro

Ianuarie	În revista „Naucinoe Obozrenie" nr. 1 apare articolul lui Lenin „Însemnări cu privire la teoria pieței (În legătură cu polemica dintre d-nii Tugan-Baranovski și Bulgakov)".
Între 3 și 7 (15 și 19) februarie	Lenin scrie recenzia la cartea lui Parvus „Piața mondială și criza agricolă" (traducere din limba germană).
Între 15 și 18 februarie (27 februarie și 2 martie)	Într-o scrisoare adresată social-democratului deportat V. V. Starkov, Lenin arată că intenționează să scrie o recenzie la o carte a Rosei Luxemburg (probabil la cartea „Reformă socială sau revoluție ?").
Februarie, înainte de 21 februarie (5 martie)	Lenin scrie recenzia la cartea „Rusia comercială-industrială. Îndreptar pentru comercianți și fabricanți".
Februarie, 24 (martie, 8)	La Lenin vin în vizită soții G. M. și Z. P. Krjijanovski, V. V. Starkov și alții.
Februarie – începutul lunii martie	Lenin scrie conspectul cărții : K. Kautsky : „Die Agrarfrage", Stuttgart, Dietz, 1899 (K. Kautsky : „Problema agrară". Stuttgart, Dietz, 1899).
Prima jumătate a lunii martie	Lenin scrie articolul „Încă o dată cu privire la teoria realizării", îndreptat împotriva încercării lui P. B. Struve de a revizui teoria realizării a lui Marx.
Martie, înainte de 21 martie (2 aprilie)	Lenin scrie recenzia la cartea : K. Kautsky. „Die Agrarfrage".
Între 24 și 31 martie (5 și 12 aprilie)	Sub semnătura Vladimir Ilin iese de sub tipar cartea lui Lenin „Dezvoltarea capitalismului în Rusia. Procesul formării pieței interne pentru marea industrie".
Martie	Sub titlul „Înlăturarea gospodăriei bazate pe clacă de către gospodăria capitalistă în agricultura rusă contemporană" se publică în nr. 3 al revistei „Nacealo" primele șase paragrafe ale capitolului al III-lea al cărții „Dezvoltarea capitalismului în Rusia".
Înainte de aprilie	La Geneva apare broșura lui Lenin „Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici".
Între 4 (16) aprilie și 9 (21) mai	Lenin scrie două articole cu titlul comun : „Capitalismul în agricultură (Despre cartea lui Kautsky și despre articolul d-lui Bulgakov)".

www.dacoromanica.ro

Aprilie, 27 (mai, 9) Într-o scrisoare către A. N. Potresov, Lenin critică cu asprime articolele „marxistului legal" S. N. Bulgakov, care, sub pretextul unei analize critice a cărții lui K. Kautsky „Problema agrară" (vezi „Nacealo", 1899, nr. 1–2, nr. 3), a încercat să revizuiască marxismul.

Aprilie Lenin scrie recenzia la cartea lui Hobson „Evoluția capitalismului contemporan".

Mai, 1 (13) Împreună cu muncitorii deportați O. A. Engberg, I. L. Prominski și cu familia acestuia, Lenin și N. K. Krupskaia sărbătoresc ziua de 1 Mai.

Mai, 2 (14) La locuința lui Lenin din satul Șușenskoe se face o percheziție, iar Lenin este supus unui interogatoriu în urma stabilirii de către poliție a faptului că Lenin se află în corespondență cu social-democrați deportați (printre alții, cu I. M. Leahovski, în legătură cu punerea unei pietre funerare pe mormîntul lui N. E. Fedoseev).

Mai, înainte de 29 mai (10 iunie) Lenin scrie articolul „Răspuns d-lui P. Nejdanov", îndreptat împotriva revizionismului.

Primăvara – vara În corespondența sa cu M. A. Ulianova, Lenin reia în discuție eventuala ei venire la Șușenskoe împreună cu A. I. Ulianova-Elizarova. Călătoria nu a avut loc din cauza bolii lui M. A. Ulianova.

Iunie, 18 (30) Lenin primește de la A. N. Potresov știrea că în rîndurile social-democraților din Petersburg au loc manifestări revizioniste.

Înainte de 20 iunie (2 iulie) Lenin primește vizita soților A. A. și D. V. Vaneev și a soților P. N. și O. B. Lepeșinski.

Iunie, 20 (iulie, 2) Într-o scrisoare către D. I. Ulianov, Lenin aprobă luarea de atitudine a lui G. V. Plehanov împotriva lui Bernstein.

Iunie, 27 (iulie, 9) Într-o scrisoare către A. N. Potresov, Lenin scrie despre necesitatea de a crea în străinătate organe marxiste ortodoxe („publicații de al treilea fel") în vederea luptei împotriva „economismului" și revizionismului.

Iulie Prin intermediul surorii sale A. I. Ulianova-Elizarova, într-o scrisoare scrisă cu cerneală simpatică, Lenin primește manifestul „economiștilor" („Credo".

www.dacoromanica.ro

August, 1 (13) Lenin primește vizita soților M. A. și O. A. Silvin.

Între 7 și 22 august (19 august și 3 septembrie) Lenin organizează în satul Ermakovskoe o consfătuire a deportaților politici-marxiști din districtul Minusinsk în vederea discutării manifestului „economiștilor". O consfătuire preliminară, consacrată discutării „Credo"-ului, a avut loc la locuința soților P. N. și O. B. Lepeșinski. Ședința propriu-zisă la care 17 deportați politici-marxiști au adoptat „Protestul social-democraților din Rusia" a avut loc la locuința lui A. A. Vaneev.

August, 22 (septembrie, 3) Într-o scrisoare către M. I. Ulianova, Lenin roagă să i se trimită ziare cuprinzînd dările de seamă asupra Congresului de la Hanovra al social-democrației germane, pe a cărui ordine de zi a figurat punctul : „Atacurile împotriva concepțiilor fundamentale și tacticii partidului", pus și dezbătut în legătură cu manifestările revizioniste ale lui E. Bernstein.

Mai tîrziu de 22 august (3 septembrie) Lenin îi trimite lui L. Martov (I. O. Țederbaum) copii după „Credo"-ul „economiștilor" și după „Protestul" adoptat la consfătuirea social-democraților deportați din districtul Minusinsk.

Vara Lenin se ocupă intens de probleme de filozofie : recitește lucrările lui Plehanov, studiază pe materialiștii francezi, precum și pe filozofii idealiști, pe neokantieni.

Lenin și N. K. Krupskaia vin în satul Tesinskoe, unde îl vizitează pe muncitorul A. S. Șapovalov, social-democrat deportat ; într-o discuție pe teme filozofice cu F. V. Lengnik, Lenin se pronunță categoric împotriva neokantianismului.

Septembrie, 1 (13) Într-o scrisoare către M. A. Ulianova, Lenin supune unei critici aspre cartea lui E. Bernstein „Premisele socialismului și sarcinile social-democrației" ; în aceeași scrisoare el o roagă pe M. I. Ulianova să-i trimită numărul din „Sächsische Arbeiter-Zeitung" în care a apărut articolul lui G. V. Plehanov „Pentru ce să-i fim recunoscători ? Scrisoare deschisă către K. Kautsky", articol îndreptat împotriva lui E. Bernstein și împotriva atitudinii împăciuitoriste a lui Kautsky față de el.

Septembrie, 9–15 (21–27) Iese de sub tipar volumul I al lucrării „Teoria și practica trade-unionismului englez" de S. și B. Webb în traducerea lui Lenin.

www.dacoromanica.ro

Septembrie, 10 (22) În satul Ermakovskoe, Lenin asistă la înmormîntarea lui A. A. Vaneev, membru al „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg, mort în deportare, şi rosteşte o cuvîntare la mormîntul lui.

Începutul lunii septembrie–ianuarie, 19 (februarie, 1) 1900 Împreună cu N. K. Krupskaia, Lenin redactează traducerea în limba rusă a volumului al II-lea al lucrării „Teoria şi practica trade-unionismului englez" de S. şi B. Webb, retraduce o bună parte din text şi scrie o serie de note de subsol.

Octombrie, 13 (25) „Protestul social-democraţilor din Rusia", scris de V. I. Lenin, este primit la Geneva de G. V. Plehanov şi dat la cules pentru nr. 4–5 al revistei „Rabocee Delo".

Octombrie, înainte de 17 (29) Lenin primeşte, în satul Şuşenskoe, vizita lui V. K. Kurnatovski.

Octombrie, 17 (29) Într-o scrisoare către M. A. Ulianova, Lenin arată că a primit noua revistă franceză „Le Mouvement Socialiste" („Mişcarea socialistă"), apărută sub îngrijirea lui J. Longuet.

Octombrie, 27 (noiembrie, 8) Lenin adresează guvernatorului guberniei Ienisei o petiţie în care cere să se ia măsuri pentru achitarea la timp a alocaţiei prevăzute de lege şi la care are dreptul în calitate de deportat politic.

Octombrie, 31 (noiembrie, 12) Într-o scrisoare către medicul S. M. Arkanov, Lenin îl roagă să viziteze pe O. A. Engberg, tovarăş de deportare care se îmbolnăvise.

Nu mai devreme de luna octombrie Lenin acceptă propunerea iniţială a C.C. al Bundului cu privire la redactarea ziarului „Raboceaia Gazeta", recunoscut de Congresul I al P.M.S.D.R. drept organ oficial al partidului, iar apoi propunerea de a colabora la acest ziar. Lenin scrie trei articole pentru „Raboceaia Gazeta": „Programul nostru", „Sarcina noastră imediată", „O problemă vitală", precum şi „Scrisoare către grupul redacţional" în legătură cu condiţiile de colaborare la ziar şi cu tematica articolelor.

Decembrie (st.n.) „Protestul social-democraţilor din Rusia", scris de Lenin şi care urma să apară în nr. 4–5 al revistei „Rabocee Delo", apare la Geneva în tiraj separat. Redacţia revistei „Rabocee Delo" a editat „Protestul" fără ştirea lui G. V. Plehanov, adăugîndu-i

www.dacoromanica.ro

o postfaţă în care declara că concepţiile „economiştilor" reprezintă devierea unor izolaţi şi nu constituie un pericol pentru social-democraţie.

Sfîrşitul anului — Lenin scrie recenzia la cartea : K. Kautsky. „Bernstein und das sozialdemokratische Programm. Eine Antikritik" (K. Kautsky. „Bernstein şi programul social-democrat. O anticritică") ; împreună cu N. K. Krupskaia traduce în limba rusă această carte. Lenin scrie articolele : „Proiect de program al partidului nostru", „O orientare retrogradă în social-democraţia rusă", „Despre tribunalele de muncă", „Despre greve". Lenin scrie recenzia la cartea lui S. N. Prokopovici „Mişcarea muncitorească din Occident. Studiu critic".

Anul 1899 — Lenin elaborează planul amănunţit al editării în străinătate a unui ziar marxist ilegal pe întreaga Rusie şi comunică acest plan lui L. Martov (I. O. Ţederbaum) şi A. N. Potresov.

Sfîrşitul anului 1899 sau începutul anului 1900 — Lenin scrie articolul „În legătură cu «Profession de foi»".

1900

Ianuarie – martie — Lenin scrie articolul „O critică necritică (În legătură cu articolul d-lui P. Skvorţov «Fetişismul mărfii», apărut în nr. 12 al revistei «Naucinoe Obozrenie» din 1899)".

Ianuarie, 29 (februarie, 11) — Expiră termenul de deportare a lui Lenin.
Lenin şi N. K. Krupskaia pleacă din satul Şuşenskoe în Rusia europeană. Din cauza interzicerii de a locui în oraşele de capitală, în oraşele universitare şi în marile centre muncitoreşti, Lenin îşi stabileşte domiciliul la Pskov, oraşul cel mai comod pentru întreţinerea legăturii cu Petersburgul.

Prima jumătate a lunii februarie — În drumul său din Siberia spre Rusia europeană, Lenin se opreşte la Ufa, unde N. K. Krupskaia rămîne să execute restul pedepsei cu deportarea, la care a fost condamnată. Lenin se întîlneşte cu social-democraţii deportaţi la Ufa (A. D. Ţiurupa, A. I. Sviderski ş. a.).

www.dacoromanica.ro

Jumătatea lunii februarie	Lenin sosește clandestin la Moscova și se oprește la rudele sale.
Februarie, 17 (martie, 1)	Lenin se întîlnește cu inginerul social-democrat G. B. Krasin.
Februarie, 19 (martie, 3)	De la I. H. Lalaianț, reprezentantul Comitetului organizației Ekaterinoslav, Lenin află că se fac pregătiri pentru convocarea Congresului al II-lea al P.M.S.D.R. ; totodată i se face propunerea de a participa la congres, precum și la redactarea ziarului „Raboceaia Gazeta".
Februarie, înainte de 26 februarie (10 martie)	Împreună cu I. H. Lalaianț, Lenin vizionează la Teatrul de artă piesa lui G. Hauptmann „Căruțașul Henschel". Lenin se oprește clandestin la Petersburg, se întîlnește cu V. I. Zasulici, care sosise în Rusia, și duce cu ea tratative în legătură cu participarea grupului „Eliberarea muncii" la editarea în străinătate a unui ziar marxist pe întreaga Rusie și a unei reviste științifice-politice.
Februarie, 26 (martie, 10)	Lenin sosește la Pskov, unde este pus sub supravegherea secretă a poliției.
Martie, 10 (23)	Lenin adresează directorului departamentului poliției o petiție în care cere să se permită Nadejdei Konstantinovna Krupskaia ca în perioada cît mai are de stat sub supravegherea poliției să locuiască la Pskov, și nu în gubernia Ufa, cum stabiliseră autoritățile. Cererea a fost respinsă.
Primăvara – vara	Lenin stabilește legături cu diferite grupuri social-democrate și cu mai mulți social-democați din diverse orașe ale Rusiei, duce cu ei verbal și în scris tratative cu privire la sprijinirea viitoarei „Iskra".
Primăvara	Lenin ia de lucru de la direcția gubernială de statistică ; frecventează biblioteca orășenească, unde se întîlnește cu social-democrați din localitate. Lenin ia parte la adunările intelectualilor revoluționari și opoziționiști din localitate, critică revizionismul. Lenin se înțelege cu social-democrații A. M. Stopani, S. I. Radcenko, N. N. Lohov ș. a. în privința organizării unui grup de sprijin pentru ziarul „Iskra".

www.dacoromanica.ro

Lenin respinge categoric propunerea redacției ziarului „economiștilor" „Raboceaia Misl" de a colabora la acest ziar, arătînd că este în principiu împotriva orientării ziarului.

Lenin scrie raportul grupului „Iskra" la proiectatul Congres al II-lea al P.M.S.D.R. și capată din partea grupului „Eliberarea muncii" un mandat de delegat la acest congres.

Sfîrșitul lunii martie – luna aprilie, înainte de 4 (17) Lenin elaborează proiectul de declarație a redacției cu privire la programul și sarcinile ziarului politic pe întreaga Rusie („Iskra") și ale revistei științifice-politice („Zarea").

Lenin conduce o consfătuire a marxiștilor revoluționari cu „marxiștii legali" (P. B. Struve, M. I. Tugan-Baranovski) în legătură cu eventualul concurs pe care aceștia din urmă l-ar putea da la editarea ziarului „Iskra" și a revistei „Zarea" („Consfătuirea de la Pskov"). La această consfătuire a fost discutat „Proiectul de declarație a redacției ziarului «Iskra» și revistei «Zarea», propus de Lenin.

Nu mai tîrziu de 6 (19) aprilie Lenin trimite redacției revistei „Naucinoe Obozrenie" o notă la articolul „O critică necritică", îndreptată împotriva articolelor publicate de P. B. Struve în revista „Jizn" (nr. 10 pe 1899 și nr. 2 pe 1900) și de Tugan-Baranovski în revista „Naucinoe Obozrenie" (nr. 5 pe 1899 și nr. 3 pe 1900). Articolul lui Lenin împreună cu nota a fost publicat în numărul din mai-iunie 1900 al revistei „Naucinoe Obozrenie".

Aprilie, 6 (19) Într-o scrisoare către M. A. Ulianova, Lenin arată că lucrează la un indice pentru cartea „Teoria și practica trade-unionismului englez" de S. și B. Webb.

Mai tîrziu de 6 (19) aprilie Lenin face însemnări marginale și observații critice pe cartea lui I. Davidov „Ce este în fond materialismul economic? Studiu critic-metodologic", relevînd că autorul denaturează materialismul filozofic al lui Marx.

Aprilie, 9 (22) Lenin pleacă clandestin la Riga pentru a stabili legături cu social-democrații din acest oraș.

Aprilie, 20 (mai, 3) Lenin adresează directorului departamentului poliției o petiție în care, în legătură cu îmbolnăvirea Nadejdei Konstantinovna Krupskaia, cere permisiunea de a locui o lună și jumătate la Ufa. Cererea lui

www.dacoromanica.ro

V. I. Lenin a fost respinsă ; ulterior aprobarea a fost dată în urma stăruinţelor depuse de M. A. Ulianova.

Mai, 5 (18) — Lenin obţine un paşaport pentru plecarea în Germania.

Înainte de 20 mai (2 iunie) sau în iulie — Lenin pleacă la Smolensk. El se întîlneşte cu I. V. Babuşkin şi cu V. N. Rozanov. Lenin stabileşte cu I. V. Babuşkin un cifru secret pentru legături conspirative.

Mai, 20 (iunie, 2) — Lenin soseşte clandestin la Petersburg pentru a se întîlni cu social-democraţii din localitate şi a stabili modalităţile de menţinere a legăturii după plecarea sa în străinătate.

Mai, 21 (iunie, 3) — Lenin este arestat la Petersburg.

Mai, 23 (iunie, 5) — Lenin este supus unui interogatoriu la ohrana din Petersburg.

Mai, 31 (iunie, 13) — Lenin este pus în libertate şi trimis, sub paza unui poliţist, la Podolsk.

Iunie, 1–7 (14–20) — Lenin locuieşte la rudele sale la Podolsk (lîngă Moscova).

La iniţiativa lui Lenin sosesc la Podolsk mai mulţi social-democraţi (P. N. Lepeşinski, S. P. şi S. P. Şesternin ş. a.), cu care Lenin se înţelege în privinţa sprijinirii ziarului „Iskra".

Iunie, 7 (20) — Împreună cu M. A. Ulianova şi A. I. Ulianova-Elizarova, Lenin pleacă, prin Nijni-Novgorod (astăzi Gorki), la Ufa, unde se află N. K. Krupskaia.

Iunie, 8 sau 9 (21 sau 22) — Lenin se înţelege cu social-democraţii din Nijni-Novgorod în privinţa sprijinirii ziarului „Iskra" şi stabileşte modalităţile de menţinere a legăturii.

Iunie, 15 (28) — Lenin soseşte la Ufa.

Iunie, a doua jumătate — La Ufa, Lenin se înţelege cu social-democraţii deportaţi din localitate în privinţa sprijinirii ziarului „Iskra".

Iulie, mai tîrziu de 2 (15) — Lenin pleacă de la Ufa la Podolsk.

www.dacoromanica.ro

Între 2 și 10 (15 și 23) iulie — Lenin se oprește la Samara (astăzi Kuibîșev), unde se înțelege cu social-democrații din localitate în privința sprijinirii ziarului „Iskra".

Lenin se oprește la Sîzran pentru a se înțelege cu social-democrații din localitate în privința sprijinirii „Iskrei".

Iulie, 10 (23) — Lenin se întoarce la Podolsk.

Iulie, 16 (29) — Lenin pleacă în străinătate.

Începutul lunii august — Lenin stă două zile la Zürich, unde discută cu P. B. Akselrod problema editării ziarului „Iskra" și a revistei „Zarea".

Lenin discută la Geneva cu G. V. Plehanov problema editării ziarului „Iskra" și a revistei „Zarea"; are divergențe cu Plehanov în cadrul discutării proiectului de declarație „Din partea redacției", scris de Lenin, precum și în problemele organizării muncii redacției.

La Bellerive (lîngă Geneva), Lenin participă la o consfătuire cu G. V. Plehanov, A. N. Potresov, V. I. Zusulici, N. E. Bauman și I. M. Steklov în problema programului ziarului „Iskra" și al revistei „Zarea".

August, 11–15 (24–28) — La Corsier (lîngă Geneva), Lenin ia parte la o consfătuire cu grupul „Eliberarea muncii" în problema editării și redactării în comun a ziarului „Iskra" și a revistei „Zarea".

August, 15 (28) — Lenin pleacă de la Geneva la München.

August, 20 (septembrie, 2) și mai tîrziu — Lenin notează împrejurările în care au decurs tratativele cu Plehanov în problema editării ziarului „Iskra" și a revistei „Zarea" („Cum era cît pe-aci să se stingă «Iskra»").

August, 22–24 (septembrie, 4–6) — În drum spre München, Lenin se oprește la Nürnberg, unde se întîlnește cu social-democratul german A. Braun, cu care discută problema unui ajutor tehnic și organizatoric pentru editarea „Iskrei".

August, 23 (septembrie, 5) și mai devreme de 2 (15) septembrie — În corespondența cu un social-democrat rus necunoscut, Lenin se declară categoric împotriva unei înțelegeri cu „Uniunea social-democraților ruși din străinătate", organizație a „economiștilor".

www.dacoromanica.ro

August, mai tîrziu de 23 august (5 septembrie)	Lenin scrie declarația redacției „Iskra".
August, 24 (septembrie, 6)	Lenin pleacă de la Nürnberg la München.
A doua jumătate a lunii august	Lenin adresează lui I. M. Steklov o scrisoare în care face observații critice în legătură cu articolul lui D. B. Reazanov „Observații pe marginea programului revistei «Rabocee Delo»".
Sfîrșitul lunii august	Lenin scrie proiectul de acord între grupul „Iskra" și grupul „Eliberarea muncii" în problema editării ziarului „Iskra" și a revistei „Zarea", proiect care stabilește totodată relațiile dintre aceste grupuri în cadrul redacției acestor organe.
	Lenin trimite la Geneva grupului „Eliberarea muncii" patru mandate pentru Congresul socialist internațional de la Paris: trei mandate din partea grupului „Soțial-Demokrat" din Ural și un mandat din partea organizației social-democrate din Ufa, în care rolul conducător îl aveau N. K. Krupskaia, A. D. Țiurupa ș. a.
August	Lenin studiază materialele și documentele „Uniunii social-democraților ruși din străinătate" în legătură cu sciziunea din rîndurile ei.
	Lenin respinge oferta de colaborare la „Rabocaia Mîsl" (a cărei editare fusese mutată în străinătate), ofertă pe care K. M. Tahtarev o făcuse lui Lenin și lui G. V. Plehanov pentru a-i determina să renunțe la intenția de a scoate ziarul „Iskra".
Între luna august și luna decembrie	Lenin se întîlnește cu revoluționarul polonez Julian Marchlewski, domiciliat la München, care ajuta la organizarea editării „Iskrei".
Septembrie, 23 (octombrie, 6)	Lenin ia parte la elaborarea unui acord special cu privire la relațiile din cadrul redacției ziarului „Iskra" și a revistei „Zarea", acord menit să asigure drepturile grupului „Eliberarea muncii" în soluționarea problemelor redacționale.
Septembrie	Într-o scrisoare către N. K. Krupskaia, Lenin descrie împrejurările în care s-a produs sciziunea din rîndurile „Uniunii social-democraților ruși din străinătate".

www.dacoromanica.ro

Lenin se înscrie la un curs de limba engleză care se ţinea la München.

Între 27 septembrie şi 5 octombrie (10 şi 18 octombrie) Apare în foaie separată „Declaraţia redacţiei ziarului «Iskra»", scrisă de Lenin. Această declaraţie este trimisă în Rusia spre a fi difuzată în organizaţiile social-democrate şi în rîndurile muncitorilor.

Între 27 septembrie (10 octombrie) şi 11 (24) decembrie) Lenin are un schimb de scrisori cu P. B. Akselrod, membru al redacţiei ziarului „Iskra", în legătură cu pregătirea pentru tipar a primului număr al ziarului „Iskra" şi a primului număr al revistei „Zarea".

Septembrie – octombrie Lenin lucrează la articolul „Războiul din China", folosind materiale apărute în ziare şi care reflectă situaţia internă a Rusiei.

Septembrie – februarie 1901 Lenin are un schimb de scrisori cu grupul social-democrat „Borba" (D. B. Reazanov, I. M. Steklov şi V. Danevici) în problema formelor colaborării publicistice a membrilor acestui grup la ziarul „Iskra" şi la revista „Zarea".

Între 5 (18) octombrie şi 3 (16) noiembrie Lenin redactează broşura „Zilele de mai la Harkov" şi scrie o prefaţă la ea.

Octombrie, 13 (26) Într-o scrisoare către A. A. Iakubova, Lenin, în numele grupului „Iskra", respinge în mod categoric invitaţia de a colabora la „Raboceaia Misl", ziarul „economiştilor".

Octombrie, 20 (noiembrie, 2) Într-o scrisoare adresată lui V. P. Noghin la Londra, Lenin îi aduce la cunoştinţă că există posibilitatea de a organiza trecerea lui ilegală peste graniţă în vederea difuzării ziarului „Iskra" şi stabilirii unor legături cu diferite comitete şi grupuri din Rusia. „Noi punem mari speranţe în colaborarea d-tale – scrie V. I. Lenin – mai ales în ceea ce priveşte stabilirea unor legături directe cu muncitorii din diferite localităţi".

Octombrie, 24 (noiembrie, 6) Într-o scrisoare trimisă din München Mariei Ilinicina Ulianova, Lenin scrie că învaţă limba germană şi frecventează biblioteca.

Octombrie, 27 (noiembrie, 9) Într-o scrisoare către G. V. Plehanov, Lenin îl anunţă că i-a trimis articolele lui Potresov şi ale altora pentru nr. 1 al revistei „Zarea".

www.dacoromanica.ro

Octombrie–începutul lunii noiembrie — Lenin scrie articolul „Sarcinile vitale ale mișcării noastre" (articolul de fond pentru nr. 1 al ziarului „Iskra").

Noiembrie, nu mai tîrziu de 25 noiembrie (8 decembrie) — Lenin scrie articolul „Sciziunea din rîndurile Uniunii din străinătate a social-democraților ruși".

Noiembrie — Lenin ține legătura cu corespondenții locali, redactează note și articole, pregătește pentru tipar primul număr al ziarului „Iskra".

Sfîrșitul lunii noiembrie — Lenin organizează pregătirea și scoaterea primului număr al revistei „Zarea" la Stuttgart.

Între 1 și 10 (14 și 23) decembrie — Lenin pleacă de la München la Leipzig pentru a face redactarea definitivă a primului număr al ziarului „Iskra".

Decembrie, 10 (23) — Lenin se întoarce de la Leipzig la München.

Decembrie, 11 (24) — Într-o scrisoare către P. B. Akselrod, Lenin comunică că primul număr al ziarului „Iskra" este cules și urmează să iasă de sub tipar.

Prima jumătate a lunii decembrie 1900 — Într-o scrisoare către N. K. Krupskaia, Lenin o roagă să-i trimită traducerea cărții lui K. Kautsky „Bernstein și programul social-democrat", traducere făcută de el în deportare și pe care proiectează s-o tipărească în străinătate. În acel moment traducerea se afla la Astrahan, după cît se pare, la L. M. Knipovici.

Între 16 (29) decembrie 1900 și mijlocul lunii februarie 1901 — Lenin participă la tratativele redacției ziarului „Iskra" și a revistei „Zarea" cu P. B. Struve (reprezentantul grupului „Svoboda" al „opoziției democratice"), care venise la München ; aceste tratative aveau ca scop găsirea unor forme de activitate editorială comună în străinătate. Lenin scrie proiectul de acord între grupul „Iskra"-„Zarea" și grupul „Svoboda", proiect care stabilea relațiile dintre aceste grupuri în cadrul editării unui supliment la revista „Zarea", consacrat problemelor de politică generală și intitulat „Sovremennoe Obozrenie". Întrucît în cursul tratativelor P. B. Struve încearcă să folosească în interesul burgheziei liberale numele editurii social-democrate, Lenin insistă asupra ruperii tratativelor.

www.dacoromanica.ro

Decembrie, 16 (29) Înapoindu-se de la consfătuirea reprezentanților redacției ziarului „Iskra" și a revistei „Zarea" cu P. B. Struve, într-o însemnare făcută în seara aceleiași zile, Lenin descrie felul cum au decurs tratativele.

Înainte de 21 decembrie 1900 (3 ianuarie 1901) Lenin traduce articolul lui H. M. Hyndman „Socialismul, trade-unionismul și lupta politică", pe care l-a primit de la autor prin intermediul lui V. P. Noghin, membru al grupului „Rabocee Znamea" din Petersburg.

Decembrie, 21 (3 ianuarie 1901) Într-o scrisoare către V. P. Noghin, Lenin arată că nu poate accepta propunerea lui M. V. Smirnov (membru al grupului „Rabocee Znamea") cu privire la editarea traducerii ruseşti a cărții lui K. Kautsky „Bernstein și programul social-democrat", traducere făcută de Lenin, întrucît intenționează să o tipărească ca publicație a „Iskrei" ; totodată el întreaba dacă grupul „Rabocee Znamea" n-ar fi de acord să finanțeze, fie și în parte, publicarea acestei traduceri.

Sfîrșitul lunii decembrie Apare primul număr al ziarului marxist ilegal pe întreaga Rusie – „Iskra", cu articolele lui Lenin : „Sarcinile vitale ale mișcării noastre" (articol de fond), „Războiul din China" și „Sciziunea din rîndurile Uniunii din străinătate a social-democraților ruși".

Sfîrșitul anului 1900 – începutul anului 1901 Lenin citește și pregătește pentru tipar o serie de corespondențe primite pentru ziarul „Iskra", printre care corespondențe despre situația muncitorilor și despre mișcarea muncitorească (din Petersburg, Moscova, Riga, Ural, Krasnoiarsk, Ekaterinoslav, Odesa, Kiev), despre mișcarea studențească (din Petersburg, Moscova, Kiev, Harkov), precum și o serie de documente demascatoare (printre care un document secret în care se arată că sinodul a interzis să se facă parastase pentru L. N. Tolstoi în caz de moarte a acestuia).

1 9 0 1

Ianuarie – martie Sub conducerea lui Lenin își desfășoară activitatea grupurile de sprijin ale „Iskrei" și agenții ei din Rusia (Petersburg, Pskov, Poltava, Samara, Sudul Rusiei etc.).

Ianuarie, 11 (24) Într-o scrisoare către V. P. Noghin, Lenin îl anunță că i-a trimis primul număr al ziarului „Iskra", îl

www.dacoromanica.ro

roagă să-i comunice părerea sa despre acest număr și-l întreabă dacă n-ar fi de acord să-și asume sarcina permanentă de a transporta publicații în Rusia.

Ianuarie, 17 (30) — Într-o scrisoare către G. V. Plehanov, Lenin expune amănunțit conținutul tratativelor cu P. B. Struve în legătura cu editarea în comun a unui organ ilegal, pronunțîndu-se în mod categoric pentru ruperea tratativelor.

Ianuarie — Lenin scrie articolul „Încorporarea celor 183 de studenți".

Sfîrșitul lunii ianuarie – începutul lunii februarie — Sub titlul comun: „Note ocazionale", Lenin scrie articolele: „Bate-l cît vrei, dar să nu-l omori", „De ce să grăbim vitregia vremurilor?" și „O statistică obiectivă".

Prima jumătate a lunii februarie — Apare numărul al doilea al ziarului „Iskra", în care se publică articolul lui Lenin „Încorporarea celor 183 de studenți".

Februarie, 15–20 (februarie, 28 – martie, 5) — Lenin pleacă la Praga și la Viena spre a îndeplini formalitățile necesare pentru aprobarea plecării lui N. K. Krupskaia în străinătate. La Praga, Lenin face cunoștință cu social-democratul ceh Modráček, prin intermediul căruia se trimitea corespondența din Rusia și în Rusia.

Februarie, mai tîrziu de 19 februarie (4 martie) — Lenin scrie articolul „Partidul muncitoresc și țărănimea".

Sfîrșitul lunii februarie – prima jumătate a lunii martie — Lenin discută cu social-democratul L. I. Goldman, chemat de la Poltava, problema creării unei tipografii ilegale a ziarului „Iskra" la Chișinău.

Martie, 7 (20) — Într-o scrisoare către P. B. Akselrod, Lenin îi aduce la cunoștință că editura „Dietz" refuză să tipărească declarația redacției, scrisă de el pentru primul număr al revistei „Zarea", motivîndu-și refuzul prin aceea că declarația conține referiri la „Iskra", care apărea ilegal.

Martie, 10 (23) — Apare primul număr al revistei „Zarea" cu cele trei articole ale lui Lenin grupate sub titlul comun „Note ocazionale".

Martie, 24 (aprilie, 6) — Într-o scrisoare către V. P. Noghin, Lenin îi mulțumește pentru aprecierile amănunțite asupra primului număr al revistei „Zarea".

www.dacoromanica.ro

Martie — Departamentul poliției stabilește că în fruntea „Iskrei" se află V. I. Lenin, iar la 26 martie (8 aprilie) recomandă guvernatorului general din Minsk „să pună sub supraveghere răspîndirea ziarului, care pătrunde prin punctele de frontieră".

Aprilie, 2 (15) — Într-o scrisoare către G. V. Plehanov, Lenin îi propune să facă împreună o critică culegerii „La postul de onoare", apărută cu prilejul împlinirii a 40 de ani de activitate publicistică a lui N. K. Mihailovski ; Lenin arată că el intenționează să facă critica articolului lui V. Cernov și-l sfătuiește pe Plehanov să facă critica articolelor scrise de S. N. Iujakov și de M. Rafailov.

Aprilie, 6 (19) — Într-o scrisoare către K. H. Branting (redactorul ziarului „Social-Demokraten" – organul de presă al partidului social-democrat suedez), Lenin îl roagă în numele redacției revistei „Zarea" să ajute la stabilirea unei legături cu social-democrații suedezi și finlandezi, spre a putea obține de la ei pentru revista „Zarea" și pentru ziarul „Iskra" materiale publicistice despre situația politică din Finlanda, despre lupta finlandezilor împotriva tiraniei absolutismului țarist.

Aprilie, 8 (21) — Lenin scrie lui G. V. Plehanov o scrisoare în care arată că este necesar să se țină cît de curînd o consfătuire a redacției ziarului „Iskra" și revistei „Zarea".

Aprilie, 12 (25) — Lenin propune grupului „Eliberarea muncii" un plan pentru unirea organizațiilor social-democrate revoluționare ruse în cadrul unei „Ligi din străinătate a social-democrației revoluționare ruse".

Aprilie, 14 (27) — Într-o scrisoare către L. N. Radcenko, agent al „Iskrei", Lenin vorbește despre activitatea pe care grupul „Iskra" din străinătate o desfășoară în scopul ca „organizația «Iskra» din Rusia să cuprindă cît mai mulți oameni și cît mai multe localități" ; în același timp el arată că în acel moment convocarea Congresului al II-lea al P.M.S.D.R., pe care „Rabocee Delo" a încercat s-o facă peste capul organizației „Iskra", era inoportună.

În jurul datei de 15 aprilie — N. K. Krupskaia sosește la München.
Într-o scrisoare către S. I. Radcenko, Lenin anunță că au fost tipărite două manifeste de 1 Mai : manifestul „Iskrei" și manifestul „1 Mai", editat de

www.dacoromanica.ro

redacţia „Iskrei" în numele cîtorva comitete din sud, precum şi în numele organizaţiei „Muncitorul din sud" şi al „Iskrei". Într-o scrisoare adresată lui M. G. Veceslov, la Berlin, Lenin dă indicaţia ca geamantanul cu manifestele de 1 Mai să fie trimis la Petersburg (prin Pskov).

Aprilie, 19 (mai, 2) Apare numărul al treilea al „Iskrei", în care este publicat articolul lui Lenin „Partidul muncitoresc şi ţărănimea".

Între 24 şi 29 aprilie (7 şi 12 mai) Lenin participă la consfătuirea redacţiei ziarului „Iskra" şi a revistei „Zarea", la care se discută conţinutul nr. 2–3 al revistei „Zarea", planul propus de Lenin pentru crearea unei „Ligi din străinătate a social-democraţiei revoluţionare ruse" şi statutul ei model, precum şi propunerea grupului „Borba" cu privire la unirea tuturor organizaţiilor social-democrate ruse din străinătate.

Aprilie, 29 (mai, 12) Într-o scrisoare către grupul „Borba", în numele redacţiei ziarului „Iskra", Lenin consimte la reluarea tratativelor pentru unirea organizaţiilor din străinătate ale social-democraţiei ruse şi la convocarea unei consfătuiri preliminare a reprezentanţilor tuturor organizaţiilor social-democrate.

www.dacoromanica.ro

CUPRINS

	Pag.
Prefață	VII
1898	
ÎN LEGĂTURĂ CU STATISTICA FABRICILOR ȘI UZINELOR DIN RUSIA. *Noile isprăvi statistice ale prof. Karîșev* .	1—35
RECENZIE. *A. Bogdanov. Curs scurt de știință economică.* Moscova. 1897. Editura A. Murinova. 290 pag. Prețul 2 ruble	36—44
ÎNSEMNĂRI CU PRIVIRE LA TEORIA PIEȚELOR *(În legătură cu polemica dintre d-nii Tugan-Baranovski și Bulgakov)*	45—54
1899	
RECENZIE. *R. Gvozdev. Chiaburie-cămătărie, însemnătatea ei social-economică.* Petersburg. 1899. Editura N. Garin.	55—59
RECENZIE. *Parvus. Piața mondială și criza agrară.* Studii economice. Traducere din limba germană de L. I., Petersburg, 1898. Editura O. N. Popova (Biblioteca de cultură generală, seria a 2-a, nr. 2). 142 pag. Prețul 40 de copeici .	60—61
RECENZIE. *Rusia comercială și industrială.* Îndreptar pentru comercianți și fabricanți. Întocmit sub îngrijirea lui A. A. Blau, șeful secției de statistică a departamentului comerțului și manufacturilor. Petersburg, 1899. Prețul 10 ruble.	62—65
ÎNCĂ O DATĂ CU PRIVIRE LA TEORIA REALIZĂRII	66—84
RECENZIE. *Karl Kautsky. Die Agrarfrage.* Eine Uebersicht über die Tendenzen der modernen Landwirtschaft und die Agrarpolitik u.s.w. Stuttgart, Dietz, 1899 . . .	85—9

www.dacoromanica.ro

CAPITALISMUL ÎN AGRICULTURĂ. *Despre cartea lui Kautsky și despre articolul d-lui Bulgakov)* . . . . . 91—145

Articolul întîi 95

I 96

II 99

III 105

IV 118

V 124

Articolul al doilea 133

I 133

II 143

RECENZIE. *Hobson. Evoluția capitalismului contemporan. Traducere din limba engleză.* Petersburg, 1898. Editura O. N. Popova. Prețul 1 rublă 50 de copeici . . . . 146—149

RĂSPUNS D-LUI P. NEJDANOV . . . . . 150—155

PROTESTUL SOCIAL-DEMOCRAȚILOR DIN RUSIA . . 157—170

ARTICOLE PENTRU „RABOCEAIA GAZETA" . . . 171—193

SCRISOARE CĂTRE GRUPUL REDACȚIONAL . . 173

PROGRAMUL NOSTRU 176

SARCINA NOASTRĂ IMEDIATĂ 181

O PROBLEMĂ VITALĂ 187

RECENZIE. *Karl Kautsky. Bernstein und das sozialdemokratische Programm. Eine Antikritik* . . . . . 194—205

PROIECT DE PROGRAM AL PARTIDULUI NOSTRU . 207—234

O ORIENTARE RETROGRADĂ ÎN SOCIAL-DEMOCRAȚIA RUSĂ . . . . . 235—267

DESPRE TRIBUNALELE DE MUNCĂ . . . . . 268—281

DESPRE GREVE . . . . . 282—292

* RECENZIE. *S. N. Prokopovici. Mișcarea muncitorească din Occident* . . . . . 293—303

ÎN LEGĂTURĂ CU „PROFESSION DE FOI" . . . 304—314

* Cu asterisc sînt notate titlurile date de Institutul de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

1900

* PROIECT DE DECLARAȚIE A REDACȚIEI ZIARULUI „ISKRA" ȘI REVISTEI „ZAREA" . . . . . 315—325

CUM ERA CÎT PE-ACI SĂ SE STINGĂ „ISKRA" . . . 326—341

* PROIECT DE ACORD 345

* DECLARAȚIA REDACȚIEI ZIARULUI „ISKRA" . . 346—351

* PREFAȚĂ LA BROȘURA „ZILELE DE MAI LA HARKOV" . . . . . 355—362

SARCINILE VITALE ALE MIȘCĂRII NOASTRE . . . 363—368

RĂZBOIUL DIN CHINA . . . . . 369—374

SCIZIUNEA DIN RÎNDURILE UNIUNII DIN STRĂINĂTATE A SOCIAL-DEMOCRAȚILOR RUȘI . . . . . 375—376

* ÎNSEMNARE FĂCUTĂ LA 29 DECEMBRIE 1900 . 377—379

1901

PROIECT DE ACORD CU STRUVE . . . . . 380—381

ÎNCORPORAREA CELOR 183 DE STUDENȚI . . . 382—387

NOTE OCAZIONALE . . . . . 389—420

I. Bate-l cît vrei, dar să nu-l omori. 393

II. De ce să grăbim vitregia vremurilor ? . . . 408

III. O statistică obiectivă 415

PARTIDUL MUNCITORESC ȘI ȚĂRĂNIMEA . . . . 421—429

Lista lucrărilor scrise de V. I. Lenin în perioada 1898 – aprilie 1901 și negăsite pînă în prezent . . . . . 433—437

Lista lucrărilor la a căror redactare a participat V. I. Lenin 438

Lista lucrărilor traduse de V. I. Lenin 439

Adnotări . . . . . 440—478

Indice de lucrări și izvoare citate sau menționate de V. I. Lenin 479—498

www.dacoromanica.ro

Indice de nume . . . . . 499—524

Date din viața și activitatea lui V. I. Lenin . . . . . 525—544

ILUSTRAȚII

Portretul lui V. I. Lenin. – 1897 . . . . . XVIII—1

Coperta revistei „Nacealo", în care au fost publicate recenziile lui V. I. Lenin. – 1899 57

Coperta revistei „Jizn" în care a fost publicat articolul lui V. I. Lenin „Capitalismul în agricultură". – 1900 . . . 93

Prima pagină a manuscrisului lui V. I. Lenin „Proiect de program al partidului nostru. – 1899 . . . . . 208—209

Prima pagină din originalul articolului lui V. I. Lenin „O orientare retrogradă în social-democrația rusă". – 1899 . . . 237

Pagina a șasea a recenziei lui V. I. Lenin la cartea lui S. N. Prokopovici. (Manuscris.) – Sfîrșitul anului 1899 295

Prima pagină a manuscrisului lui V. I. Lenin „Cum era cît pe-aci să se stingă «Iskra»". – 1900 327

Prima pagină a foii separate „Declarația redacției ziarului «Iskra»". – 1900 . . . . . 346—347

Coperta broșurii „Zilele de mai la Harkov". – 1901 . . . 353

Prima pagină a nr. 1 al ziarului „Iskra". – Decembrie 1900 . 362—363

Coperta primului număr al revistei „Zarea". – Aprilie 1901 . 391

www.dacoromanica.ro

Dat la cules 24.04.1961. Bun de tipar 12.06.1961 Apărut 1961. Tiraj 15.270 ex. Hîrtie velină mată de 65 g/m², 540×840/16. Coli editoriale 32,70. Coli de tipar 35,50. Planșe 4 tipo. A. 00754/1961. C.Z. pentru biblioteci 3C23—R.

Întreprinderea Poligrafică Combinatul Poligrafic Casa Scînteii, Piața Scînteii, București, R.P.R. Comanda nr. 4.889/10.679.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro